วารสาร

สังคมพัฒนศาสตร์

Journal of Social Science Development

P-ISSN: 2774-0412 ปีที่ 9 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2569)

E-ISSN: Vol.9 No.7 (July 2026)

☯ วัตถุประสงค์

วารสารสังคมพัฒนศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการของวัดสนธิ์ (นาสน) ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้นคว้าและนำเสนอองค์ความรู้ทางด้านวิชาการ โดยการเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัยนักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษา ในมิติเพื่อสนับสนุนการศึกษา การสอน การวิจัยในมหาวิทยาลัยสงฆ์รวมถึงคณะสงฆ์ไทย และสถาบันภายนอก รวมทั้งนักวิชาการและผู้สนใจ โดยเน้นสาขาวิชาเกี่ยวกับ การพัฒนาชุมชม การพัฒนาสังคม ศิลปะทั่วไปและมนุษยศาสตร์ ศาสนศึกษา ธุรกิจทั่วไป การจัดการและการบัญชี สังคมศาสตร์ทั่วไป การศึกษา รวมถึงสหวิทยาการ ด้านสังคมศาสตร์และและศาสตร์แห่งการพัฒนา โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลหรือองค์กร ทั้งภายในและภายนอกวัด เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย ประเภทบทความวิจัย และบทความวิชาการ

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารสังคมพัฒนศาสตร์จะต้องผ่านการพิจารณา จากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer - reviewed) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

วารสารสังคมพัฒนศาสตร์ มีกำหนดออกเผยแพร่ปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)*

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

**มีผลตั้งแต่ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ 2568 เป็นต้นไป*

☯ เจ้าของ

วัดสนธิ์(นาสน)

89 หมู่ 5 ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร.075-340-043 โทรสาร. 075-340-042 E-mail: suriya.sur@mcu.ac.th

☯ บรรณาธิการบริหาร

นายอนุชิต ปราบพาล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

☯ หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระณัฐพงษ์ สิริสุวณฺโณ

วัดสนธิ์(นาสน), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

☯ กองบรรณาธิการ

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง

มหาวิทยาลัยปทุมธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ดร.ประนอม การชะนันท์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ดร.มุกดาวรรณ พลเดช

วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้

ดร.อุทัย เอกสะพัง

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ดร.สุชาติพงษ์ ทรงทอง
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2
พ.ต.อ.พิพากษ์ เกียรติกมเลศ
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

☯ ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

☯ ฝ่ายกฎหมาย

นางสาวจรวยพร เหมรังษี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

☯ ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

☯ จัดรูปเล่ม

พระบุญญฤทธิ์ ภทฺทจารี (ชูราศรี)
วัดสนธิ์(นาสน)

☯ โรงพิมพ์

หจก.กรีนโซน อินเตอร์ 2001
155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
Tel. 075-466-031 Fax. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็น**ฉบับที่** 7 ประจำปีพุทธศักราช 2569 เล่มนี้เป็น**ปีที่** 9 ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลัก เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI รองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index -TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการเชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการ**วารสารสังคมพัฒนศาสตร์** ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์จักมีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นายอนุชิต ปราบพาล

บรรณาธิการวารสารสังคมพัฒนศาสตร์

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (ง)

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จังหวัดสมุทรสาคร 1

RELATIONSHIPS BETWEEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT CHARACTERISTICS AND STRATEGIC FLEXIBILITY: A CASE STUDY OF THE FOOD AND BEVERAGE INDUSTRY IN SAMUT SAKHON PROVINCE

อัมพิกา เล่าประวัติชัย, บุญสาน ทระทึก, ฑิฏิวุฒิ ศรีมานพ, ปรีชา สวน, วิมลวัลย์ ทรงศิริยศ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาครูสังคมศึกษา: จากแนวคิดสู่การสร้างจิตสำนึกในการรับมือกับข่าวปลอมและวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง 13

DEVELOPING DIGITAL CITIZENSHIP AMONG PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS: FROM CONCEPTS TO CULTIVATING DIGITAL CIVIC CONSCIOUSNESS IN ADDRESSING FAKE NEWS AND HATE SPEECH

วิธัญญา แซ่ล้อ

แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ 23

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR STRATEGIC MANAGEMENT OF ACADEMIC AFFAIRS IN SCHOOLS UNDER THE BUENG KAN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ศิวาวุธ วิเวก, สุนิสา วงศ์อารีย์, สุชาดา บุบผา

การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา 32

FESTIVAL-LED URBAN DEVELOPMENT AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN SONGKHLA PROVINCE

ภัททิรา กลิ่นเลขา, ไชยยะ ธนพัฒน์ศิริ, ชนาธิป ลีนิน

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ ของผู้เรียนกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 45

ACADEMIC LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS TO PROMOTE LEARNING MANAGEMENT FOR STUDENTS: BANG PHLI 2 SCHOOL GROUP UNDER SAMUT PRAKAN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE OFFICE AREA 2

ธีระพงษ์ อุทธา, ทัศพร เกตุถนอม

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาของผู้บริหารสตรีในยุคดิจิทัล: การวิจัยเชิงชีวประวัติ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช 58

EDUCATIONAL LEADERSHIP DEVELOPMENT OF FEMALE ADMINISTRATORS IN THE DIGITAL ERA: A BIOGRAPHICAL RESEARCH OF DR. SORNPRAPHA SIRIPHATRAWICH

ปรียา บุญเขียน, พร้อมพิไล บัวสุวรรณ, สุชาดา นันทะไชย

สารบัญ (ต่อ)

การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี 68

A STUDY ON COMMUNITY DEVELOPMENT GUIDELINES SURROUNDING VALAYA ALONGKORN RAJABHAT UNIVERSITY UNDER THE ROYAL PATRONAGE THROUGH PUBLIC PARTICIPATION IN SAKAE KRANG SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT, UTHAI THANI PROVINCE

วิไลลักษณ์ เรืองสม, ดรุณศักดิ์ ตติยะลาภะ, ดาวราย ลิ่มสายหั้ว, จารุณี มุมบ้านเซ่า, หทัยรัตน์ อ่วมน้อย

การนำแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินมาใช้ในประเทศไทยเพื่อความยั่งยืน 79

IMPLEMENTING THE BLUE ECONOMY CONCEPT IN THAILAND FOR SUSTAINABILITY

ดวงพร อุไรวรรณ

ผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ 92

THE EFFECTS OF APPLICATION YOGA WITH PHAKHAWMA FOR FLEXIBILITY AND QUALITY OF SLEEP IN THE ELDERLY

นงนภัส นามวิเศษ, วิชาญ มะวิญธร

ผลการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาของนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ 103

ONLINE LEARNING MANAGEMENT USING SMALL GROUP DISCUSSION COMBINED WITH MIND MAPPING ON ACADEMIC ACHIEVEMENT IN THE EDUCATIONAL TOURISM ENTREPRENEURSHIP COURSE AMONG STUDENTS IN THE NON-FORMAL EDUCATION PROGRAM AT THAKSIN UNIVERSITY

นพเก้า ณ พัทลุง, นูรีมัน เจ๊ะเย๊ะ, ศุภธิดา โชติช่วง, ชยานันท์ ชบาพฤกษ์, พรชิตา โพธิ์สาลี

การพัฒนาทักษะการอ่าน สะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความหลากหลาย โดยใช้ชุดกิจกรรม ตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล 112

DEVELOPING READING AND WORD SPELLING SKILLS 2ND GRADE STUDENTS IN DIVERSE INCLUSIVE CLASSROOMS USING UNIVERSAL DESIGN FOR LEARNING-BASED ACTIVITY SETS

กชพร คงสุข, วีรมลล์ โล้เจริญรัตน์

การอุ้มบุญและความเป็นแม่: เสียงและประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง 126

SURROGACY AND MOTHERHOOD: WOMEN'S VOICES AND LIVED EXPERIENCES

จุฑาทิพย์ พวงแฉล้ม, รุ่งนภา เทพภาพ

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ 138

THE DEVELOPMENT OF A LEARNING ACTIVITY PACKAGE ON FUNDAMENTAL MOVEMENTS USING MODELING TECHNIQUE INTEGRATED WITH CONNECTIONISM THEORY TO ENHANCE CREATIVE MOVEMENT SKILLS WITH MUSICAL ACCOMPANYING MUSIC OF GRADE 1 STUDENTS AT YAMJARD VICHANUSORN SCHOOL

เกลียวขวัญ ลำภา, กุลนาถ พุ่มอำภา, เทวิกา ประดิษฐบาทุกา

สารบัญ (ต่อ)

การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 151

ELECTION MANAGEMENT AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION ELECTIONS OF THE OFFICE OF THE ELECTION COMMISSION OF PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

วีรยุทธ วิเศษบุญ, อภิชาติ พานสุวรรณ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 166

THE DEVELOPMENT OF THE SQ5R LEARNING MANAGEMENT MODEL COMBINED WITH THE 4W1H TECHNIQUE TO ENHANCE READING COMPREHENSION SKILLS FOR SIXTH-GRADE ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

พฤติกานต์ เมืองมณี, นิลรัตน์ นวกิจไพฑูรย์, จุติพร อัศวโสวรรณ

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 180

A STUDY OF LEARNING LEADERSHIP COMPONENTS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHER COMPETENCIES IN THE 21st CENTURY

จิดาภา บุตรสุวรรณ์, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์, อนงลักษณ์ หนูหมอก

มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ศึกษากรณี บทกำหนดโทษตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 194

LEGAL MEASURES FOR ADDRESSING ENCROACHMENT ON CONSERVATION AREAS: A CASE STUDY OF PENAL PROVISIONS UNDER THE NATIONAL PARK ACT B.E. 2562

สิริรัตน์ เผ่าน้อย

แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 207

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF PROVINCIAL ELECTION COMMISSION OFFICES IN MANAGING MUNICIPAL ELECTIONS IN PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

กาญจนา งามสมชาติ, อภิชาติ พานสุวรรณ

แนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 219

ACADEMIC ADMINISTRATION GUIDELINES FOR ENHANCING TEACHERS' CRITICAL THINKING SKILLS IN LEARNING MANAGEMENT: SCHOOLS UNDER THE EDUCATIONAL EFFICIENCY PROMOTION NETWORK 6, PATHUM THANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

กัญญ์นิษฐา พูนคุณาศิริ, ไตรรัตน์ สิทธิทูล

สารบัญ (ต่อ)

บทบาทครูในการส่งเสริมการจัดการอารมณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน **230**
THE ROLE OF TEACHERS IN PROMOTING EMOTIONAL REGULATION FOR ENHANCING STUDENT LEARNING
ศรัญญา อิสสะอาด

การพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย **240**
THE DEVELOPMENT OF A SOCIOLOGICAL MODEL OF SUSTAINABLE HALAL TOURISM FOR SOCIAL AND COMMUNITY ECONOMIC DEVELOPMENT IN THAILAND
นาวาวี อารวรรณ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 **251**
THE DEVELOPMENT OF A BLENDED LEARNING MANAGEMENT MODEL TO ENHANCE READING COMPREHENSION SKILLS IN THAI LANGUAGE FOR STUDENTS IN GRADE 6
วศิณีย์ รุ่งรังสี, ธนเทพ นำพรวัฒนากุล, จุติพร อัศวโสวรรณ

แรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช **263**
THE MOTIVATION WITH PULL FACTOR OF THAI TOURISTS TRAVELING TO KHIRIWONG COMMUNITY, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE
ภัทรวรรณ แท่นทอง, วรุตม์ สามารถ, สมใจ หนูผึ้ง

ผลของโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติต่อความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล **274**
THE EFFECTS OF A COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP COUNSELING PROGRAM WITH APPLIED MODELING AND ROLE-PLAYING TECHNIQUES ON NURSING STUDENTS' SELF-CONFIDENCE IN PATIENT CARE
สินาพร ธนาเวศ, อมราพร สุรการ

อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงามประเทศไทย **287**
THE INFLUENCE OF SERVICE RECOVERY ON CUSTOMER SATISFACTION AND REVISIT INTENTION IN THE AESTHETIC CLINIC BUSINESS IN THAILAND
รัญชิดา สุจินต์วงศ์, ลลิตา โกศการิกา

ปัญหาทางกฎหมายและแนวทางการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง **299**
LEGAL PROBLEMS AND THE DEVELOPMENT OF LAWS ON CONSTRUCTION CONTRACTS
ธีรวัฒน์ วีระวัฒน์

สารบัญ (ต่อ)

ปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานคลังสินค้า กรณีศึกษาสายการบินแห่งหนึ่ง 310
ORGANIZATIONAL FACTORS AFFECTING WORKPLACE SAFETY AMONG AIRLINE CARGO WAREHOUSE PERSONNEL: A CASE STUDY OF AN AIRLINE
ศศิธร นวมมณีรัตน์

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย 322
PARADIGM SHIFT IN INTEGRATED STRATEGIC MANAGEMENT THROUGH COLLABORATIVE NETWORK MECHANISMS FOR THE SUSTAINABILITY OF THAI LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS
วิไลลักษณ์ เรืองสม

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21: กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม 339
INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES WITH YOUTH DEVELOPMENT IN THE 21ST CENTURY: AN INTEGRATED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR ENHANCING MORALITY AND ETHICS
เกวริฐา รองพล

ชุมชนแห่งการดูแล: ประสบการณ์การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนของบ้านชื่นสุข จังหวัดเชียงราย 347
A CARING COMMUNITY: EXPERIENCES OF COMMUNITY-BASED ELDERLY CARE AT BAAN CHUEN SUK, CHIANG RAI PROVINCE, THAILAND
รุ่งนภา เทพภาพ, ชวนนท์ กาญจนสุวรรณ

ผลของโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล ต่อความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 361
EFFECT OF a GOOD GOVERNANCE MANAGEMENT PROGRAM ON THE WELL-BEING OF PUBLIC HEALTH PERSONNEL, MUEANG DISTRICT, PHITSANULOK PROVINCE
ธรรมรัตน์ เพชรี, นิพนธ์ จิตอนุกูล

การพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานจากโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียนในเขตอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ 375
DEVELOPMENT OF A CASE-BASED ACTIVE LEARNING MODEL INTEGRATING DIGITAL TECHNOLOGY TO FOSTER CREATIVE THINKING AMONG LEARNERS IN BANG PHLI DISTRICT, SAMUT PRAKAN PROVINCE
ทรงรัฏฐ์ ชอุ่มดวง

สารบัญ (ต่อ)

แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส: กรณีศึกษาแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง **390**

GUIDELINES FOR ENHANCING WORK EFFICIENCY OF SENIOR EMPLOYEES: A CASE STUDY OF THE COMPENSATION AND PAYROLL DEPARTMENT IN AN AIRLINE COMPANY

เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, วรันตรี ปลั่งวัฒนะ, ณัฐกรานต์ ไชยหาวงศ์

ศึกษาวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ **400**

AN ANALYTICAL STUDY OF BOJJHAṄGA CULTIVATION IN BOJJHAṄGAVIBHAṄGA

พชรา ฟ้าภิยโย, พระเมธีวรญาณ, พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ, สุเทพ พรมเลิศ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน **ฎ**

บทความวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จังหวัดสมุทรสาคร*

RELATIONSHIPS BETWEEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT CHARACTERISTICS AND STRATEGIC FLEXIBILITY: A CASE STUDY OF THE FOOD AND BEVERAGE INDUSTRY IN SAMUT SAKHON PROVINCE

อัมพิกา เล่าประวัติชัย, บุญสาน ทระทึก*, ฑิฏิวุฒิ ศรีมานพ, ปรีชา สวน, วิมลวัลย์ ทรงศิริยศ
Ampika Laoprawatchai, Boonsan Tharathuek*, Thitiwut Srimanop, Preecha Suan, Wimonwan Songsiriyot
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, Southeast Asia University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: boonsant@sau.ac.th
*Tel: 064-935-2391

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร และ 3) ศึกษาอิทธิพลของลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน ได้แก่ การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ความสัมพันธ์กับคู่ค้า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความไว้วางใจระหว่างองค์กร ที่ส่งผลต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร ผู้จัดการแผนก หรือผู้รับผิดชอบงานด้านโซ่อุปทานและกลยุทธ์ ในสถานประกอบการอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 400 คน โดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทานโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กรมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด สำหรับระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาดมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์ในระดับสูง ($r = .784$) นอกจากนี้ ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานทั้ง 4 ด้าน สามารถร่วมกันพยากรณ์ความแปรปรวนของความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ได้ โดยมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 61.5 โดยด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กรเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์สูงที่สุด

คำสำคัญ: การจัดการโซ่อุปทาน, ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์, อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม, ความไว้วางใจระหว่างองค์กร, จังหวัดสมุทรสาคร

* Received 29 May 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

The objectives of this study are 1) to study the level of supply chain management and strategic resilience of the food and beverage industry in Samut Sakhon Province, 2) to study the relationship between supply chain management characteristics and the strategic resilience of the food and beverage industry in Samut Sakhon Province, and 3) to study the influence of supply chain management characteristics, including information sharing, relationships with suppliers, and suppliers. The use of information technology and trust between organizations have affected the strategic resilience of the food and beverage industry in Samut Sakhon Province. This research is a quantitative research using a questionnaire to collect data from a sample of executives. Department managers or people in charge of supply chain and strategy In the food and beverage industry establishment, Samut Sakhon Province, a total of 400 people using statistics such as percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The results showed that the overall level of supply chain management was very high. The average trust between organizations is the highest. For the overall level of strategic resilience is very high. The resilience to responding to the market is the highest on average. The results of the hypothesis test showed that the supply chain management traits were positively correlated with statistically significant strategic resilience at the level of 0.01, with a high correlation (r = .784). Trust between organizations is the most positively influential variable on strategic resilience.

Keywords: Supply Chain Management, Strategic Flexibility, Food and Beverage Industry, Inter-organizational Trust, Samut Sakhon Province

บทนำ

ในสภาวะการแข่งขันทางธุรกิจที่ทวีความรุนแรงและมีความผันผวนสูงในยุคปัจจุบัน อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นแหล่งรวมนิคมอุตสาหกรรมและสถานประกอบการแปรรูปอาหารระดับประเทศ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภคและมาตรการทางการค้าระหว่างประเทศ ส่งผลให้ผู้ประกอบการต้องเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สมชาย รักวิจัย, 2565) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของห่วงโซ่อุปทานที่อุตสาหกรรมอาหารในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์และความยากลำบากอย่างมีนัยสำคัญในช่วงที่ผ่านมา จากผลกระทบของการสะดุดของโซ่อุปทาน (Supply Chain Disruptions) ความผันผวนและขาดแคลนของวัตถุดิบต้นน้ำในภาคการประมงและการเกษตร ตลอดจนปัญหาการปรับตัวสูงขึ้นของต้นทุนโลจิสติกส์ พลังงาน และการขนส่ง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถในการควบคุมต้นทุนการผลิตและประสิทธิภาพการส่งมอบสินค้าให้ทันเวลา การจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) จึงไม่ใช่เพียงการเคลื่อนย้ายสินค้า แต่เป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างพันธมิตรทางธุรกิจและการบูรณาการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มขีดความสามารถในการตอบสนองต่อตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิภาดา มีทรัพย์, 2566)

ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ (Strategic Flexibility) กลายเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับองค์กรในการปรับตัวให้เท่าทันกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันหรือวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในโซ่อุปทาน การที่ธุรกิจมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต การจัดหาวัตถุดิบ หรือการกระจายสินค้าได้อย่างรวดเร็วจะช่วยลดผลกระทบจากความเสี่ยงและรักษาเสถียรภาพของธุรกิจไว้ได้ (ธีรยุทธ ก้องไกล, 2564) ซึ่งความยืดหยุ่น

ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยลักษณะการจัดการโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การสร้างความสัมพันธ์กับคู่ค้า ความไว้วางใจระหว่างองค์กร และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ที่แม่นยำและทันท่วงที (นงลักษณ์ สุขสำราญ, 2567)

จากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผนวกกับบริบทเชิงพื้นที่ของจังหวัดสมุทรสาครซึ่งถือเป็นฐานการผลิตและแปรรูปอาหารเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศ จากข้อมูลสถิติของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า จังหวัดสมุทรสาครมีขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่เป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศ โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) สูงถึง 440,303 ล้านบาท (ข้อมูล ณ ปี 2565) ซึ่งโครงสร้างเศรษฐกิจหลักขับเคลื่อนด้วยภาคอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 68 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดทั้งหมด นอกจากนี้ ข้อมูลจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสาครยังระบุว่า ภายในจังหวัดมีโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้นกว่า 6,347 แห่ง โดยมีสถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหาร เครื่องดื่ม และแปรรูปอาหารทะเลมากกว่า 777 แห่ง ซึ่งสามารถสร้างมูลค่ารวมและผลักดันการส่งออกอาหารทะเลแปรรูปของไทยไปสู่ตลาดโลกได้สูงถึง 100,000 ล้านบาทต่อปี ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความหนาแน่นและมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล รวมถึงความซับซ้อนของห่วงโซ่อุปทานที่มีความเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงการส่งออกระดับสากล

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์สูงและมีพลวัตของห่วงโซ่อุปทานที่ซับซ้อน ผลการศึกษาในครั้งนี้จะช่วยให้ผู้บริหารและผู้ประกอบการเข้าใจถึงปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาองค์กรให้มีความคล่องตัว (Agility) และสามารถสร้างแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการจัดการโซ่อุปทานเพื่อยกระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ให้ยั่งยืน (ประเสริฐ วงศ์วัฒนา, 2566) ตลอดจนเป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญสำหรับหน่วยงานภาครัฐในการวางนโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมเป้าหมายของจังหวัดให้สามารถแข่งขันได้ในระดับสากลอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์
3. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของลักษณะการจัดการโซ่อุปทานที่ส่งผลต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งได้รับการจดทะเบียนประกอบกิจการโรงงาน (จำพวกที่ 2 และ 3) อย่างถูกต้องจากกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม จากรายงานข้อมูลสถิติโรงงานอุตสาหกรรมของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า มีจำนวนทั้งสิ้น 777 แห่ง

2. ลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบงานด้านโซ่อุปทานของสถานประกอบการอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และกำหนดสัดส่วนของความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 5% (0.05) จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำเท่ากับ 264.06 คน ซึ่งเมื่อปัดเศษขึ้นจะได้จำนวน 265 คน อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการป้องกันความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่สมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม (Non-response error) ตลอดจนเพื่อเพิ่มอำนาจการทดสอบทางสถิติ ให้มีความน่าเชื่อถือสูงขึ้นสำหรับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงเป็นจำนวนทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นจำนวนที่เพียงพอและสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่คำนวณได้ตามหลักสถิติ

3. กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ สถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร

4. ขอบเขตเนื้อหา ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management Characteristics) ได้แก่ 1) การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร 2) ความสัมพันธ์กับคู่ค้า 3) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 4) ความไว้วางใจระหว่างองค์กร ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ (Strategic Flexibility) ได้แก่ 1) ความยืดหยุ่นด้านกระบวนการผลิต 2) ความยืดหยุ่นด้านผลิตภัณฑ์ และ 3) ความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาด

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา ระหว่างเดือน มกราคม พ.ศ. 2569 ถึง เดือน เมษายน พ.ศ. 2569

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบในการสร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของสถานประกอบการและผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ (Checklist) จำนวน 5 ข้อ (ข้อที่ 1–5) ประกอบด้วยตัวแปรด้านประชากรศาสตร์และคุณลักษณะองค์กร ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่งงาน ขนาดขององค์กร (วัดจากจำนวนพนักงาน) และระยะเวลาในการดำเนินงานของสถานประกอบการ

ส่วนที่ 2: ข้อมูลระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management Characteristics) มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert’s Scale) 5 ระดับ

(คะแนน 1 - 5 ตั้งแต่ระดับการปฏิบัติงานน้อยที่สุดถึงมากที่สุด) จำนวน 16 ข้อ (ข้อที่ 6 - 21) เพื่อประเมินขีดความสามารถการบริหารจัดการโซ่อุปทานจริง โดยจำแนกตามโครงสร้างมิติย่อย มิติละ 4 ข้อคำถาม เพื่อลดอิทธิพลของความเอนเอียงทางสถิติ ได้แก่:

ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (Information Sharing) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 6 - 9)

ด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า (Supplier Relations) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 10 - 13)

ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT Application) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 14 - 17)

ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร (Inter-organizational Trust) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 18 - 21)

ส่วนที่ 3: ข้อมูลระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ (Strategic Flexibility) มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert’s Scale) 5 ระดับ (คะแนน 1-5 ตั้งแต่ระดับความเห็นด้วยน้อยที่สุดถึงมากที่สุด) จำนวน 12 ข้อ (ข้อที่ 22 - 33) โดยแบ่งข้อคำถามออกเป็น 3 ด้านย่อย ด้านละ 4 ข้อคำถาม เพื่อความสมบูรณ์และแม่นยำในการวัดความสามารถด้านความยืดหยุ่นของสถานประกอบการ ได้แก่:

ด้านความยืดหยุ่นด้านกระบวนการผลิต (Process Flexibility) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 22 - 25)

ด้านความยืดหยุ่นด้านผลิตภัณฑ์ (Product Flexibility) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 26 - 29)

ด้านความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาด (Market Responsiveness) จำนวน 4 ข้อ (ข้อที่ 30 - 33)

ส่วนที่ 4: ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม มีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) จำนวน 1 ข้อ (ข้อที่ 34) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถแสดงความคิดเห็นเชิงลึกเกี่ยวกับการยกระดับกระบวนการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของสถานประกอบการในอนาคต

การตรวจสอบและการทดสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความตรงเชิงเนื้อหา คือ การตรวจสอบว่าข้อคำถามแต่ละข้อในแบบสอบถาม สามารถวัด "แนวคิด" หรือ "นิยามศัพท์" ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำส่งแบบสอบถามฉบับร่าง (ที่สร้างจากตัวแปรในบทที่ 1 และ 2) พร้อมทั้ง “นิยามศัพท์เฉพาะ” ของตัวแปรแต่ละตัว และ “กรอบแนวคิดการวิจัย” ให้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ (จำนวน 3 ท่าน) เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามของตัวแปร (Item-Objective Congruence: IOC) โดย ค่า IOC คือ 0.67 (Lawshe, C. H., 2006)

2. ความเชื่อมั่น (Reliability) หลังจากที่แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือดังกล่าวไป ทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้ มาวิเคราะห์หา ค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถามเฉพาะในส่วนที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) (คือ ส่วนที่ 2 ถึง ส่วนที่ 3) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) การวิเคราะห์นี้มีเป้าหมายเพื่อตรวจสอบ ความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) ของชุดข้อคำถามในแต่ละมิติ (Scale) ว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด เพื่อให้มั่นใจว่าชุดข้อคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อวัดตัวแปร สำหรับเกณฑ์การพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ที่ยอมรับว่ามีความเชื่อมั่นสูงและควรมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Nunnally, J. C., 1978)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหาร ผู้จัดการแผนก หรือผู้รับผิดชอบงานด้านโซ่อุปทานและกลยุทธ์ของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติงานภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทำการ แจกจ่ายแบบสอบถามออกไปทั้งสิ้น 450 ชุด และได้รับการส่งกลับคืนมาผ่านทุกช่องทาง (ทั้งการประสานงานเข้าพบโดยตรงและการจัดส่งแบบออนไลน์) รวมจำนวน 418 ชุด (คิดเป็นร้อยละ 92.89) และหลังจากผ่านขั้นตอนคัดกรองความสะอาดและความสมบูรณ์ของข้อมูล (Data Cleaning) ผู้วิจัยได้ตัดแบบสอบถามที่มีการข้ามคำถามหรือไม่สมบูรณ์ออกจำนวน 18 ชุด (คิดเป็นร้อยละ 4.00) ส่งผลให้ได้ แบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ถูกต้องใช้งานได้จริงในการประมวลผลทางสถิติสุทธิรวมทั้งสิ้น 400 ชุด (คิดเป็นร้อยละ 88.89 ของจำนวนที่แจกจ่ายทั้งหมด) ซึ่งเป็นระดับขนาดกลุ่มตัวอย่างสุทธิที่มีความเพียงพอ สอดคล้องตามข้อกำหนดขั้นต่ำของ Cochran, W. G. และมีความน่าเชื่อถือทางสถิติเพื่อนำไปใช้ในการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณขั้นสูงในลำดับถัดไป (Cochran, W. G., 1963)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

นการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหาและค่าความเชื่อมั่นแล้ว และจัดเก็บได้ครบถ้วนสมบูรณ์จากกลุ่มตัวอย่างผู้แทนสถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาครจำนวน 400 คน มาทำการประมวลผลด้วยซอฟต์แวร์สำเร็จรูปทางสถิติ โดยแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย ส่วนแรก คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและสถานประกอบการ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเพศ อายุ ตำแหน่งงาน ขนาดขององค์กร และระยะเวลาในการดำเนินงานของสถานประกอบการ รวมถึงการคำนวณหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) เพื่อวัดระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทานทั้ง 4 ด้าน และระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ทั้ง 3 ด้าน ซึ่งเป็นคำถามแบบมาตรวัดประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert’s Scale) 5 ระดับ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2553) และนำมาแปลผลระดับการปฏิบัติงานและระดับความคิดเห็นตามเกณฑ์คะแนนเฉลี่ยอ้างอิงของ Best, J. W. และส่วนที่สอง คือ สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient: r) เพื่อศึกษา

ขนาดและทิศทางความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานรายด้านกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์โดยรวม และ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) แบบใส่ตัวแปรทั้งหมด (Enter Method) เพื่อศึกษาโครงสร้างอิทธิพลและทดสอบอำนาจในการร่วมกันพยากรณ์ความผันแปรของตัวแปรอิสระด้านลักษณะการจัดการโซ่อุปทานทั้ง 4 ด้าน (ประกอบด้วย การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร, ความสัมพันธ์กับคู่ค้า, การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความไว้วางใจระหว่างองค์กร) ที่ส่งผลเชิงบวกต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของสถานประกอบการในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (Best, J. W., 1977)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
1. เพศ		
ชาย	220	55.00
หญิง	180	45.00
ภาพรวม	**400**	**100.00**
2. อายุ		
25 - 35 ปี	100	25.00
36 - 45 ปี	180	45.00
46 - 55 ปี	90	22.50
56 ปีขึ้นไป	30	75.00
ภาพรวม	**400**	**100.00**
3. ตำแหน่งงาน		
ผู้บริหารระดับสูง / ผู้อำนวยการ	80	20.00
ผู้จัดการ / หัวหน้าแผนก	150	37.50
พนักงานฝ่ายลอจิสติกส์และโซ่อุปทาน	120	30.00
อื่น ๆ (เช่น ฝ่ายผลิต, ฝ่ายจัดซื้อ)	50	12.50
ภาพรวม	**400**	**100.00**
4. ขนาดขององค์กร (จำนวนพนักงาน)		
ขนาดย่อม (น้อยกว่า 50 คน)	80	20.00
ขนาดกลาง (50 - 200 คน)	200	50.00
ขนาดใหญ่ (มากกว่า 200 คน)	120	30.00
ภาพรวม	**400**	**100.00**
5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน		
น้อยกว่า 5 ปี	40	10.00
5 - 10 ปี	140	35.00
11 - 20 ปี	160	40.00
มากกว่า 20 ปีขึ้นไป	60	15.00
ภาพรวม	**400**	**100.00**

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 55.00) มีอายุระหว่าง 36 - 45 ปี (ร้อยละ 45.00) และปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้จัดการหรือหัวหน้าแผนกมากที่สุด (ร้อยละ 37.50) โดยสถานประกอบการส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดกลางที่มีจำนวนพนักงาน 50–200 คน (ร้อยละ 50.00) และมีระยะเวลาในการดำเนินงานอยู่ระหว่าง 11 - 20 ปี (ร้อยละ 40.00)

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นต่อลักษณะการจัดการโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน โดยรวมและรายด้าน

ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปรผล
1. ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร	3.85	0.62	มาก
2. ด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า	4.12	0.58	มาก
3. ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	3.74	0.71	มาก
4. ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร	4.25	0.55	มากที่สุด
ภาพรวม	**3.99**	**0.48**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับลักษณะการจัดการโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมอยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 3.99, S.D. = 0.48)เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.25, S.D. = 0.55) รองลงมาด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 4.12, S.D. = 0.58) ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 3.85, S.D. = 0.62) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 3.74, S.D. = 0.71)

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ในภาพรวมและรายด้าน

ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปรผล
1. ด้านความยืดหยุ่นด้านกระบวนการผลิต	3.92	0.65	มาก
2. ด้านความยืดหยุ่นด้านผลิตภัณฑ์	3.78	0.70	มาก
3. ด้านความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาด	4.15	0.59	มาก
ภาพรวม	**3.95**	**0.52**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.95 (S.D. = 0.52) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีระดับความยืดหยุ่นอยู่ในระดับ มาก โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาด มีระดับความคิดเห็นมาก (ค่าเฉลี่ย= 4.15, S.D. = 0.59) รองลงมาด้านความยืดหยุ่นด้านกระบวนการผลิต มีระดับความคิดเห็นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย= 3.92, S.D. = 0.65) ด้านความยืดหยุ่นด้านผลิตภัณฑ์ มีระดับความคิดเห็นระดับมาก (ค่าเฉลี่ย= 3.78, S.D. = 0.70)

ส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์

ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบสมมติฐาน: "ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร" โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างรายด้านของลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์โดยรวม

ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน	ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ (Y)	ระดับความสัมพันธ์
1. การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (X1)	.642**	ค่อนข้างสูง
2. ความสัมพันธ์กับคู่ค้า (X2)	.715**	สูง
3. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (X3)	.589**	ปานกลาง
4. ความไว้วางใจระหว่างองค์กร (X4)	.758**	สูง
ภาพรวม	**.784****	**สูง**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร สามารถอธิบายได้ดังนี้ ในภาพรวม: ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ .784 ซึ่งอยู่ในระดับ ความสัมพันธ์สูง เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงว่าเมื่อองค์กรมีลักษณะการจัดการโซ่อุปทานที่ดีขึ้น จะส่งผลให้ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์เพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกลักษณะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับความเข้มข้นของความสัมพันธ์จากมากไปน้อยได้ดังนี้ ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร (X4) มีความสัมพันธ์กับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์สูงที่สุด (r = .758) อยู่ในระดับความสัมพันธ์สูง ด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า (X2) มีความสัมพันธ์ในลำดับรองลงมา (r = .715) อยู่ในระดับความสัมพันธ์สูง ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (X1) มีความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างสูง (r = .642) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (X3) มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง (r = .589)

ส่วนที่ 5 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของลักษณะการจัดการโซ่อุปทานที่ส่งผลต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์

ผู้วิจัยทำการทดสอบสมมติฐาน: "ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน ได้แก่ การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ความสัมพันธ์กับคู่ค้า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความไว้วางใจระหว่างองค์กร ส่งผลต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร" โดยใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบใส่ตัวแปรทั้งหมดเข้าไปในสมการ (Enter Method) ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของลักษณะการจัดการโซ่อุปทานที่ส่งผลต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์

ตัวแปรอิสระ (ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน)	สัมประสิทธิ์ที่ไม่ปรับมาตรฐาน		สัมประสิทธิ์ที่ปรับมาตรฐาน t
	B	S.E.	**β**
(ค่าคงที่)	0.842	0.215	-
1. การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (X1)	0.214	0.054	.205
2. ความสัมพันธ์กับคู่ค้า (X2)	0.325	0.062	.312
3. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (X3)	0.128	0.048	.115
4. ความไว้วางใจระหว่างองค์กร (X4)	0.384	0.059	.368
R = .784, R^2 = .615, Adjusted R^2 = .610, F = 125.42, p = .000			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์พบว่า าลักษณะการจัดการโซ่อุปทานทั้ง 4 ด้าน สามารถร่วมกันพยากรณ์ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (F = 125.42, p = .000) โดยค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R^2) เท่ากับ .615 แสดงว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของความยืดหยุ่นเชิงกล

ยุทธ์ได้ร้อยละ 61.5 ส่วนอีกร้อยละ 38.5 เป็นผลมาจากอิทธิพลของตัวแปรอิสระอื่น ๆ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยในรูปคะแนนมาตรฐาน (β) เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพล พบว่า ลักษณะการจัดการโซ่อุปทาน ทุกด้านส่งผลเชิงบวกต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) โดยสามารถเรียงลำดับอิทธิพลจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร ($\beta = .368$) ด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า ($\beta = .312$) ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ($\beta = .205$) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ($\beta = .115$)

อภิปรายผล

1. ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมอยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 3.99) ซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลตามรายด้านที่สำคัญได้ดังนี้ ด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร ผลการวิจัยพบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.25) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มเป็นอุตสาหกรรมที่มีความอ่อนไหวต่อคุณภาพวัตถุดิบและมาตรฐานความปลอดภัยสูง การสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ผลิตและซัพพลายเออร์จึงเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเสริฐ วงศ์วัฒนา ที่ได้ศึกษา ความไว้วางใจและความสัมพันธ์เชิงลึกกับคู่ค้าเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทาน พบว่า ความไว้วางใจ (Trust) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดต้นทุนในการทำธุรกรรมและลดความขัดแย้งภายในโซ่อุปทาน (ประเสริฐ วงศ์วัฒนา, 2566) ส่งผลให้การประสานงานมีความราบรื่นและยั่งยืนด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร" มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.25) และ ด้านความสัมพันธ์กับคู่ค้า" อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.12) ซึ่งสามารถอภิปรายเชิงบริบทเชิงลึกได้ว่า เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครพึ่งพิงวัตถุดิบต้นน้ำจากภาคการประมงและเกษตรกรรมที่มีความผันผวนทางธรรมชาติสูง มีข้อจำกัดด้านความสดใหม่และอายุการเก็บรักษา ตลอดจนความไม่แน่นอนด้านฤดูกาลและราคาวัตถุดิบที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน การมีสัมพันธภาพเชิงลึกและความเชื่อใจซึ่งกันและกันระหว่างโรงงานแปรรูปและซัพพลายเออร์ท้องถิ่น (เช่น สะพานปลา ท่าเทียบเรือ หรือกลุ่มเกษตรกร) จึงเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่มีความสำคัญยิ่งยวดในการค้ำประกันการส่งมอบวัตถุดิบ ส่งผลให้กระบวนการผลิตอาหารสำเร็จรูปเป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยไม่เกิดปัญหาหยุดชะงัก (Production Downtime) ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของ ประเสริฐ วงศ์วัฒนา ที่ระบุว่าความไว้วางใจ คือ ข้อต่อสำคัญที่ลดต้นทุนธุรกรรมและการเจรจาต่อรอง (ประเสริฐ วงศ์วัฒนา, 2566) และสอดคล้องกับ สมชาย รักวิจัย ที่ยืนยันว่าการสร้างเครือข่ายพันธมิตรที่เหนียวแน่นช่วยให้องค์กรในสมุทรสาครจัดการกับความผันผวนของความต้องการในตลาดที่มีการแข่งขันสูงได้ดีกว่าการเน้นทำสัญญาซื้อขายระยะสั้นดี ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (สมชาย รักวิจัย, 2565) ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย = 3.85$) แสดงให้เห็นว่ามีการสื่อสารและส่งต่อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ระหว่างกัน เช่น ข้อมูลระดับสินค้าคงคลัง หรือการพยากรณ์ความต้องการของลูกค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาดา มีทรัพย์ ที่ได้ศึกษาการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและการลดปรากฏการณ์แส้ม้าในโซ่อุปทานอาหาร ที่สรุปว่า การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร (Information Sharing) ที่ถูกต้องและทันท่วงที ช่วยลดปรากฏการณ์แส้ม้า (Bullwhip Effect) ในโซ่อุปทานอาหาร ทำให้การบริหารจัดการวัตถุดิบมีความแม่นยำและลดการสูญเสียในกระบวนการผลิต ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.74) สะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ได้เริ่มนำเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ในการบริหารจัดการ เช่น ระบบ ERP หรือการติดตามสถานการณ์ขนส่ง (วิภาดา มีทรัพย์, 2566) (Tracking System) สอดคล้องกับแนวคิดของ นงลักษณ์ สุขสำราญ ที่ได้ศึกษาการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับโซ่อุปทานอัจฉริยะในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ที่สรุปว่า ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับโซ่อุปทานอัจฉริยะ (Smart Supply Chain) เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มความเร็วในการไหลเวียนของข้อมูลและยกระดับประสิทธิภาพการทำงานให้เป็นระบบสากลมากขึ้น (นงลักษณ์ สุขสำราญ, 2567)

2. ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร สำหรับระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย=3.95) โดย “ด้านความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อตลาด” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย=4.15) สะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาครมีความตื่นตัวและไวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของพฤติกรรมผู้บริโภค กฎระเบียบมาตรฐานความปลอดภัยทางอาหาร (Food Safety) และข้อกำหนดการส่งออกของคู่ค้าต่างประเทศที่มีความเข้มงวดตลอดเวลา ส่งผลให้ต้องมีขีดความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์หรือปริมาณการส่งมอบได้อย่างทันท่วงที ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ธีรยุทธ ก้องไกล ที่ชี้ว่าการรับรู้ข่าวสารและการตอบสนองต่ออุปสงค์เชิงตลาดอย่างรวดเร็วเป็นกลไกชี้วัดการอยู่รอดของอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารท่ามกลางสภาวะการแข่งขันที่สมบูรณ์สะท้อนถึงการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีและสายการผลิตที่สามารถปรับเปลี่ยนตามปริมาณคำสั่งซื้อที่หลากหลาย (ธีรยุทธ ก้องไกล, 2564) สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเสริฐ วงศ์วัฒนา ที่ได้ศึกษาความไว้วางใจและความสัมพันธ์เชิงลึกกับคู่ค้าเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทาน พบว่าความยืดหยุ่นเชิงระบบจะช่วยลดความเสี่ยงจากการหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทาน ส่วน ด้านความยืดหยุ่นด้านผลิตภัณฑ์ แม้จะมีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้ายแต่ยังคงอยู่ในระดับมาก (ประเสริฐ วงศ์วัฒนา, 2566) ชี้ให้เห็นว่าผู้ประกอบการยังคงให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อสร้างความแตกต่าง (Differentiation) แม้จะมีข้อจำกัดด้านต้นทุนการผลิตในบางช่วงเวลา ซึ่งผลการศึกษาในภาพรวมนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย รักวิจัย ที่ได้ศึกษา การจัดการโซ่อุปทานและความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยภายใต้ความผันผวนของตลาด พบว่า สิ่งที่ยืนยันว่าองค์กรที่มีระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์สูงจะมีโอกาสสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืนในสภาวะวิกฤตได้ดีกว่าองค์กรที่ยึดติดกับโครงสร้างการดำเนินงานรูปแบบเดิม (สมชาย รักวิจัย, 2565)

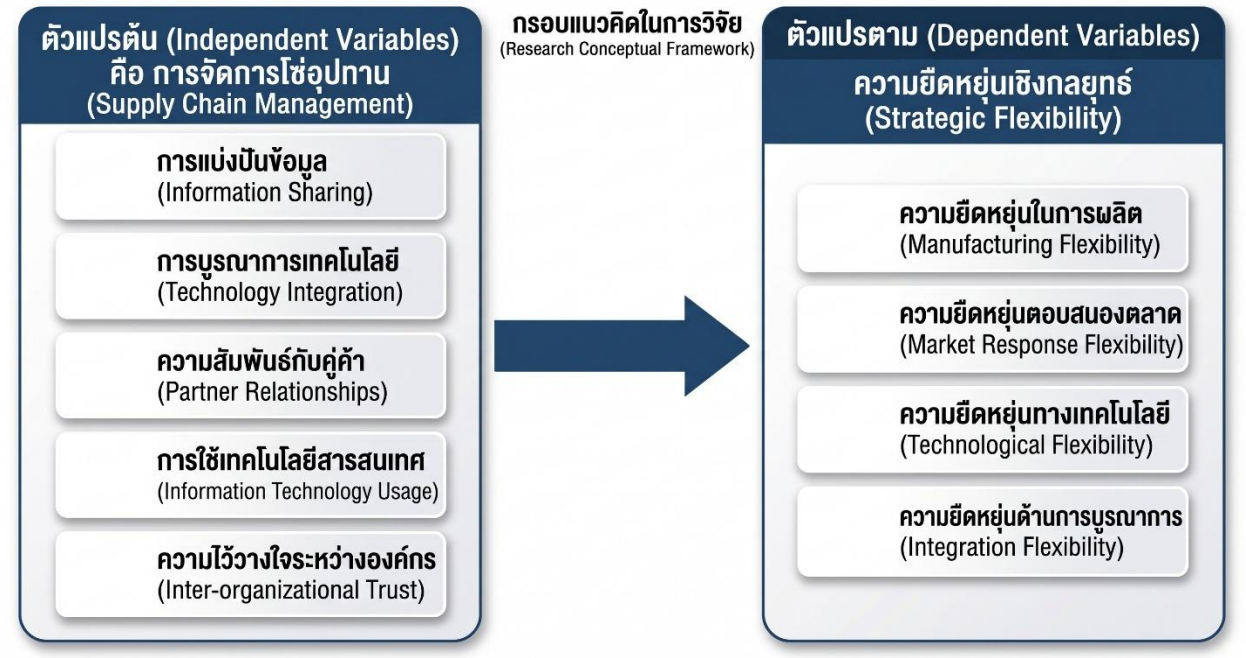
3. ความสัมพันธ์และอิทธิพลของลักษณะการจัดการโซ่อุปทานต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ ผลการทดสอบอิทธิพลระบุว่าลักษณะการจัดการโซ่อุปทานสามารถร่วมอธิบายความแปรปรวนของความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ได้ร้อยละ 61.5 (R^2= .615) โดย "ความไว้วางใจระหว่างองค์กร (x^2)" (β = .368) และ "ความสัมพันธ์กับคู่ค้า (x^2) (β = .312) มีระดับอิทธิพลในการขับเคลื่อนและพยากรณ์ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์สูงที่สุดสองลำดับแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปรากฏการณ์นี้อธิบายได้ว่า ในบริบทจริงของอุตสาหกรรมอาหารที่มีความอ่อนไหวสูง สัญญาที่เป็นเอกสารราชการหรือข้อตกลงซื้อขายแบบเดิมมักไม่มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะรองรับเหตุสะดุดหรือวิกฤตความล่าช้าในการขนส่งสัตว์น้ำหรือพืชผลทางการเกษตร การปฏิบัติงานบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นและความร่วมมือที่แนบแน่นร่วมกับคู่ค้า จึงเป็นกลไกที่เอื้อให้เกิดการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การกระจายและจัดสรรทรัพยากรดิบ หรือการปรับระบบสายพานการผลิตใหม่ร่วมกันได้อย่างรวดเร็วและมีต้นทุนการบริหารจัดการที่ต่ำที่สุด ส่งผลทางอ้อมให้กระบวนการบริหารจัดการภายในเกิดความคล่องตัว (Agility) สูงขึ้นอย่างเด่นชัด สอดคล้องกับ ประเสริฐ วงศ์วัฒนา และ นงลักษณ์ สุขสำราญ ที่สรุปว่าการประสานข้อตกลงแบบบูรณาการบนความเชื่อมั่นจะช่วยลดแรงต้านเชิงระบบ และทำให้โซ่อุปทานมีความยืดหยุ่นเชิงระบบ (Systemic Flexibility) เมื่อเผชิญกับภาวะความไม่แน่นอนของตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน (ประเสริฐ วงศ์วัฒนา, 2566); (นงลักษณ์ สุขสำราญ, 2567)

นอกจากนี้ ในส่วนของ ด้านการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร และ ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ แม้จะมีระดับอิทธิพลรองลงมาแต่ยังคงส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ อภิปรายได้ว่าการเข้าถึงข้อมูลที่แม่นยำและการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการ ช่วยให้ผู้ประกอบการในสมุทรสาครสามารถพยากรณ์ความต้องการของตลาดและปรับปรุงกระบวนการผลิตได้รวดเร็วยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ นงลักษณ์ สุขสำราญ ที่ได้ศึกษา การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับโซ่อุปทานอัจฉริยะในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล พบว่าเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยลดความผิดพลาดและเพิ่มความเร็วในการตอบสนองต่อผู้บริโภค (Responsiveness) ในขณะที่การแบ่งปันข้อมูลช่วยลดปัญหาความล่าช้าในโซ่อุปทาน สอดคล้องกับผลการศึกษา

ของ วิภาดา มีทรัพย์ ได้ศึกษา การแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและการลดปรากฏการณ์แส้ม้าในโซ่อุปทานอาหาร พบว่า บูรณาการข้อมูลระหว่างคู่ค้าเป็นปัจจัยเสริมสร้างความยืดหยุ่นเชิงระบบ (Systemic Flexibility) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิภาดา มีทรัพย์, 2566) ผลการศึกษานี้จึงยืนยันได้ว่าหากผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มมุ่งเน้นการยกระดับความเชื่อมั่นควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยี จะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ที่เหนือกว่าคู่แข่งขันในระดับสากล (นงลักษณ์ สุขสำราญ, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้ค้นพบ องค์ความรู้ใหม่ (New Knowledge) ดังนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์

จากภาพที่ 1 การจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่: 1) การแบ่งปันข้อมูล (Information Sharing), 2) การบูรณาการเทคโนโลยี (Technology Integration), 3)ความสัมพันธ์กับคู่ค้า (Partner Relationships) เพื่อสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง, 4) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Usage), และ 5) ความไว้วางใจระหว่างองค์กร (Inter-organizational Trust) ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ (Strategic Flexibility) มีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่: 1) ด้านความยืดหยุ่นในการผลิต (Manufacturing Flexibility), 2) ด้านความยืดหยุ่นตอบสนองตลาด (Market Response Flexibility), 3) ด้านความยืดหยุ่นทางเทคโนโลยี (Technological Flexibility), และ 4) ด้านความยืดหยุ่นด้านการบูรณาการ (Integration Flexibility)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการจัดการโซ่อุปทานกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาคร สามารถสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ในภาพรวมได้ว่า ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานโดยรวมปฏิบัติอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.99, S.D. = 0.48)

โดยด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กรมีระดับการปฏิบัติสูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.25, S.D. = 0.55) ในขณะที่ระดับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์โดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย = 3.95, S.D. = 0.52) ซึ่งผลการทดสอบสมมติฐานบ่งชี้ว่า ลักษณะการจัดการโซ่อุปทานมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = .784) และเมื่อวิเคราะห์อิทธิพลถดถอยพหุคูณ พบว่าลักษณะการจัดการโซ่อุปทานทั้ง 4 ด้าน สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์ร่วมกันได้ร้อยละ 61.5 (R^2 = .615, F = 125.42, p = .000) ส่วนความแปรปรวนที่เหลืออีกร้อยละ 38.5 เป็นอิทธิพลจากตัวแปรอิสระอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ โดยด้านความไว้วางใจระหว่างองค์กร เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์สูงที่สุด (β = .368, p<0.01) จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ว่าผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มในจังหวัดสมุทรสาครควรมุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัล (Digital Transformation) โดยเร่งลงทุนในเทคโนโลยีระบบบริหารจัดการคลังสินค้าอัจฉริยะ (Intelligent WMS) หรือระบบการบริหารจัดการโซ่อุปทานร่วมกับคู่ค้า (CSCM) เพื่อสนับสนุนการแบ่งปันข้อมูลระดับสต็อกสินค้าคงคลังและข้อมูลสต็อกวัตถุดิบประมงหรือเกษตรกรรมแช่แข็งร่วมกันกับคู่ค้า (เช่น ท่าเทียบเรือ สะพานปลา หรือห้องเย็น) แบบเรียลไทม์ ซึ่งการประสานข้อมูลอุปสงค์และระดับสต็อกวัตถุดิบที่โปร่งใสและแม่นยำนี้ จะช่วยขจัดอุปสรรคการสื่อสารที่คลาดเคลื่อนเชิงระบบ ตลอดจนลดปรากฏการณ์แส้ม้า (Bullwhip Effect) ในห่วงโซ่อุปทานอาหารแปรรูปแช่แข็งได้อย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการยกระดับความสัมพันธ์เชิงบูรณาการผ่านการทำข้อตกลงความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์พันธมิตรระยะยาว (Strategic Alliance) เพื่อสร้างรากฐานความเชื่อมั่นและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ในการตอบสนองต่อตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2553). การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรยุทธ ก้องไกล. (2564). การรับรู้ข่าวสารทางการตลาดและความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ในอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันสมบูรณ์. วารสารการตลาดและการจัดการ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล, 8(2), 115-130.

นงลักษณ์ สุขสำราญ. (2567). การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับโซ่อุปทานอัจฉริยะในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล. วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์, 12(2), 45-60.

ประเสริฐ วงศ์วัฒนา. (2566). ความไว้วางใจและความสัมพันธ์เชิงลึกกับคู่ค้าเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทาน. วารสารวิจัยและนวัตกรรมโซ่อุปทาน, 10(1), 120-135.

วิภาดา มีทรัพย์. (2566). การแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและการลดปรากฏการณ์แส้ม้าในโซ่อุปทานอาหาร. วารสารวิชาการอุตสาหกรรมเกษตร, 14(3), 55-72.

สมชาย รักวิจัย. (2565). การจัดการโซ่อุปทานและความได้เปรียบทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทยภายใต้ความผันผวนของตลาด. วารสารการจัดการและวิจัยเชิงกลยุทธ์, 7(1), 88-105.

Best, J. W. (1977). Research in education. (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Cochran, W. G. (1963). Sampling techniques. (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Lawshe, C. H. (2006). Content validity and item evaluation methods. Journal of Applied Measurement, 8(2), 145-159.

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. (2nd ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

บทความวิชาการ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาครูสังคมศึกษา: จากแนวคิดสู่การสร้างจิตสำนึกในการรับมือกับข่าวปลอมและวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง*

DEVELOPING DIGITAL CITIZENSHIP AMONG PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS: FROM CONCEPTS TO CULTIVATING DIGITAL CIVIC CONSCIOUSNESS IN ADDRESSING FAKE NEWS AND HATE SPEECH

วิธัญญา แซ่ล้อ
Witunya Sailo
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University, Ratchaburi,Thailand
Corresponding author E-mail: Minmin1402@gmail.com
Tel: 085-339-6618

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิด และกลไกการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตในปัจจุบัน และการเรียนรู้ในรูปแบบวิถีถัดไป ท่ามกลางวิกฤตการณ์ข่าวปลอม และการแพร่กระจายของวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ที่ส่งผลต่อการแบ่งขั้วทางความคิดในสังคมดิจิทัล การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนทักษะทางเทคนิคเท่านั้น แต่คือ การเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดสู่การสร้าง "จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล" ผ่านสมรรถนะองค์รวม 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านความรู้ มิติด้านทักษะ และมิติด้านคุณลักษณะหรือเจตคติ โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การสร้างวินัยแห่งการสื่อสาร การปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตราผู้อื่น และการสร้างวาทกรรมตอบโต้เชิงสร้างสรรค์ บทความนี้ได้นำเสนอกรอบแนวคิดการพัฒนาผ่าน "โมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ" ควบคู่กับยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล และเสวนาเชิงวาทกรรมโต้กลับ เพื่อบ่มเพาะให้นักศึกษามี "ภูมิคุ้มกันทางปัญญา" และเติบโตเป็น "ผู้นำความคิดดิจิทัล" ที่เปี่ยมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ในการทำหน้าที่เป็นต้นแบบและผู้อำนวยความรู้ที่พร้อมขับเคลื่อนค่านิยมประชาธิปไตย เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และร่วมปกป้องสิทธิเสรีภาพท่ามกลางความหลากหลายของสังคมยุคดิจิทัล นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสถาบันผลิตครูในการบูรณาการรายวิชาพลเมืองดิจิทัลเข้าสู่หลักสูตร และการระบุสมรรถนะการรู้เท่าทันวาทกรรมเกลียดชังเป็นมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย และยั่งยืนในสังคมประชาธิปไตย

คำสำคัญ: พลเมืองดิจิทัล, นักศึกษาครูสังคมศึกษา, ข่าวปลอม, วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง, จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to present the concepts and mechanisms for developing digital citizenship among Pre-service Social Studies Teachers in the 21st century. In this current era and the subsequent Next Normal of learning, information technology plays a critical role in daily life, alongside pressing challenges arising from fake news crises and the proliferation of hate speech,

* Received 4 June 2026; Revised 4 July 2026; Accepted 17 July 2026

both of which significantly contribute to ideological polarization within the digital society. The synthesis and analysis reveal that fostering digital citizenship for social studies student teachers extends beyond merely enhancing technical skills or tool proficiency. Rather, it requires a holistic paradigm shift toward cultivating a "digital civic consciousness" across three integrated dimensions: knowledge, skills, and attributes or attitudes. Crucial pillars of this development include fostering communication discipline, rejecting stigmatizing or othering discourse, and formulating constructive counterspeech, alongside elevating the capacity to critically screen information. Furthermore, this article proposes a developmental framework through a "3-Dimensional Digital Citizenship Competence Model" integrated with experiential and active learning strategies, such as digital detective operations and counterspeech dialogues. These strategies are designed to cultivate intellectual immunity and nurture student teachers into becoming responsible "digital thought leaders" who serve as role models and learning facilitators capable of driving democratic values, respecting human dignity, and safeguarding rights and freedoms amid digital diversity in our globalized environment. Ultimately, policy recommendations are offered for teacher education institutions to integrate digital citizenship courses into both compulsory and higher education curricula, embed media literacy and hate speech awareness as professional teaching standards, and establish academic collaboration networks with external professional organizations and civic technology partners. These comprehensive and transformative measures aim to foster a safe, sustainable learning ecosystem within a democratic society, thereby developing progressive citizens equipped to advance a peaceful and equitable digital world for future generations.

Keywords: Digital Citizenship, Pre-service Social Studies Teachers, Fake News, Hate Speech, Digital Civic Consciousness

บทนำ

การเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ส่งผลให้ "ห้องเรียน" ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงพื้นที่ทางกายภาพอีกต่อไป แต่ได้ขยายขอบเขตสู่โลกแห่งการเรียนรู้ไร้พรมแดนที่ขับเคลื่อนด้วยวิถีถัดไปหรือ Next Normal การเปลี่ยนแปลงนี้มีสาเหตุหลักมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่พลิกผัน (Disruptive Technology) และวิกฤตการณ์ทางสุขภาวะที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้วัฒนธรรมการศึกษาต้องปรับตัวสู่ระบบออนไลน์อย่างฉับพลัน ผู้นำแห่งการเรียนรู้จึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ จากการเน้นปฏิสัมพันธ์แบบพบหน้าในชั้นเรียนแบบเดิม สู่การใช้ห้องเรียนเสมือน (Virtual Classroom) และการเรียนรู้แบบผสมผสานที่สามารถเชื่อมต่อวิทยาการ จากทั่วทุกมุมโลกผ่านทรัพยากรดิจิทัลที่หลากหลาย และไร้ขีดจำกัด โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการเวลาเรียนรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพ

หัวใจสำคัญของการก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมสู่โลกยุคใหม่ คือ การบ่มเพาะความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) ซึ่งไม่ได้เน้นเพียงทักษะการใช้เครื่องมือ แต่คือ การสร้างภูมิคุ้มกัน และความฉลาดรู้ผ่านเสาหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เพื่อการเป็นนวัตกร คุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสิทธิและเสรีภาพบนพื้นที่ออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้นำเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้กับสังคม การเป็นพลเมืองดิจิทัลที่เข้มแข็งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายของข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะ

การรู้เท่าทันในยุคข่าวปลอม (Fake News) และการรับมือกับวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) ซึ่งมักแพร่กระจายผ่านกลไกทางจิตวิทยาที่กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกอันนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิด และระบบขั้นตอนวิธี (Algorithm) ที่สร้างอคติในการรับสาร แนวทางการรับมือผ่านกระบวนการคัดกรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ต่อด้วยการประเมินบริบทโดยใช้หลักการ "จิ๊กซอว์ภาพความจริง" ที่นำข้อเท็จจริงหลายด้านมาประกอบกัน และการตระหนักถึงความรับผิดชอบเชิงจรรยาบรรณก่อนการส่งต่อเพื่อหยุดยั้งวงจรการแพร่กระจายของข้อมูลที่บิดเบือน และการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ในสังคมออนไลน์อย่างยั่งยืน (Educa, 2565)

ในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนดังกล่าว กลุ่มเป้าหมายสำคัญที่มีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ คือ “นักศึกษาครูสังคมศึกษา” ในฐานะแม่พิมพ์ของชาติที่จะต้องไปทำหน้าที่บ่มเพาะค่านิยม และจริยธรรมพลเมืองแก่เยาวชนในอนาคต กระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแนวดิจิทัลที่ตอบโจทย์จึงต้องมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่สามารถยกระดับจากระดับ "แนวคิด" ไปสู่การสร้าง “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงตนได้อย่างปลอดภัย และสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ผ่านขั้นตอนสำคัญ เช่น การวิเคราะห์บริบทต้นทุนท้องถิ่นผสานกับความต้องการของโลกดิจิทัล การกำหนดจุดหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งพลเมืองที่เก่งและดี มีทัศนคติปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตรา (Non-Othering) และมีวินัยแห่งการสื่อสารผ่านการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงสื่อสมัยใหม่เข้ากับวิถีชีวิตจริง (ชรินทร์ มั่งคั่ง และสุวสิรินทร์ สุวรรณจักร์, 2567)

การเรียนรู้จึงอยู่ที่การก้าวผ่านอุปสรรคสู่ “ประตูบานใหญ่” แห่งโอกาส บทความวิชาการฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดและกลไกการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 โดยมีขอบเขตครอบคลุมตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทความท้าทายในยุคข้อมูลบิดเบือน วิกฤตการณ์ข่าวปลอม และการแพร่กระจายของวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ไปจนถึงการเปิดเผยแนวทางการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านโมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ภายใต้แนวคิดหลักที่เชื่อมั่นว่า เมื่อนักศึกษาครูได้รับการบ่มเพาะให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมดิจิทัล มีภูมิคุ้มกันทางปัญญาและจิตสำนึกความรับผิดชอบที่เข้มแข็ง ย่อมสามารถยกระดับบทบาทสู่การเป็นผู้อำนวยความรู้ และผู้นำความคิดดิจิทัล (Digital Thought Leader) ที่พร้อมจะพาผู้เรียนก้าวข้ามขีดจำกัดของเทคโนโลยี ขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวผ่านทุกความท้าทาย และร่วมสร้างสังคมดิจิทัลที่เต็มไปด้วยความเข้าอกเข้าใจ (Empathy) ตลอดจนปกป้องสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยบนโลกที่ไร้พรมแดนได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดพื้นฐาน (Theoretical Framework)

ในโลกยุคศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เชื่อมเข้ากับวิถีชีวิต การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างแยกไม่ออก ทำให้ “พื้นที่ดิจิทัล” กลายเป็นทั้งห้องเรียน สื่อกลาง และเวทีของการต่อรองเชิงอำนาจทางวาทกรรม การก้าวข้ามจากสถานะ “ผู้ใช้งานเทคโนโลยี” ไปสู่ “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizenship) จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนทักษะการใช้เครื่องมือ หากแต่เป็นการพัฒนาสมรรถนะองค์รวม (Holistic Competency) ที่ผสานมิติความรู้ ทักษะ และเจตคติทางจริยธรรมเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษาในฐานะแม่พิมพ์ที่จะต้องส่งต่อค่านิยมประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองแก่เยาวชนในอนาคต

1. รากฐานสมรรถนะและภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล

ฐานคิดสำคัญของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล คือ แนวคิดสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการที่ครอบคลุมทั้งการรู้เท่าทันสื่อ การมีจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม สมรรถนะเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงกำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “เข็มทิศทางจริยธรรม” ในการนำทาง ท่ามกลางกระแสข้อมูลที่ถูกสร้าง และแพร่กระจายอย่างไร้ขีดจำกัด

ในบริบทข่าวปลอม (Fake News) และข้อมูลบิดเบือน ที่อาศัยกลไกจิตวิทยา และระบบขั้นตอนวิธี (Algorithm) เพื่อกระตุ้นอารมณ์ และตอกย้ำอคติผ่านภาวะกรงขังทางความคิด (Filter Bubbles) และห้องสะท้อนเสียง (Echo Chamber) พลเมืองดิจิทัลจำเป็นต้องมี “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” (Intellectual Immunity) เพื่อไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลลวง การสืบเสาะหาความจริงจึงต้องใช้กระบวนการเชิงวิพากษ์ เช่น การสังเกตเชิงวิพากษ์ (Critical Observation) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการเทียบเคียงข้อเท็จจริงจากหลายมุมมอง ควบคู่กับการตระหนักถึง “ความรับผิดชอบในการสื่อสาร” ก่อนการแชร์หรือส่งต่อข้อมูลใด ๆ แนวคิด “พลังแห่งการหยุดคิด” (The Power of Pause) จึงเป็นกลไกทางจิตสำนึกที่ทำหน้าที่หยุดยั้งวงจรการแพร่กระจายของข้อมูลลวงในสังคมออนไลน์ (Educa, 2565)

2. การรับมือกับวาทกรรมสร้างความเกลียดชังและการแบ่งขั้ว

อีกมิติที่สำคัญของโลกดิจิทัล คือ การที่พื้นที่ออนไลน์กลายเป็นเวทีของการผลิต และแพร่กระจาย “วาทกรรมสร้างความเป็นอื่น” (Othering) และ “ความเป็นอื่น คือ ศัตรู” (Otherness as Enemy) ซึ่งเป็นกลไกเชิงวาทกรรมที่ใช้ภาษาสร้างภาพแทน (Representation) เพื่อทำให้บางกลุ่มถูกตีตรา ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และผลักออกไปสู่ตำแหน่งของผู้ถูกกล่าวหา ปรากฏการณ์นี้ใกล้เคียงกับการแบ่งขั้วทางความคิด (Polarization) ที่ทำให้ผู้คนขาดการยอมรับฟังความเห็นต่าง และปิดกั้นเสรีภาพทางปัญญาในห้องเรียน และสังคม (ศรีรัช ลอยสมุทร, 2563)

ในเชิงพลเมืองศึกษา ปรากฏการณ์วาทกรรมเกลียดชัง (Hate Speech) จึงเป็นทั้งความท้าทาย และโจทย์เชิงจริยธรรมที่นักศึกษาครูสังคมศึกษาต้องเรียนรู้ที่จะรับมือผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ การทำความเข้าใจบริบททางอำนาจ และการตระหนักถึงผลกระทบของถ้อยคำที่ส่งต่อในพื้นที่สาธารณะ การพัฒนาวุฒิภาวะในการยอมรับความแตกต่าง เคารพความหลากหลาย (Diversity) และรักษาพื้นที่ดิจิทัลให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ปลอดภัย และสร้างสรรค์ จึงเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นพลเมืองดิจิทัลในมิติของการอยู่ร่วมกัน (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

3. กรอบพลเมืองดิจิทัลเชิงองค์รวม และบทบาทครูสังคมศึกษา

เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเปลี่ยนผ่านจากสถานะ “เครื่องมือสนับสนุนการสอน” ไปสู่การเป็น “สภาพแวดล้อมหลักของชีวิต และการเรียนรู้” บทบาทของนักศึกษาครูสังคมศึกษาจึงต้องเปลี่ยนจาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” ไปสู่ “ผู้อำนวยการเรียนรู้ดิจิทัล” (Digital Facilitator) การเปลี่ยนผ่านนี้ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดระดับสากลทั้ง ISTE Standards และกรอบ Media and Information Literacy ของยูเนสโก (International Society for Technology in Education, 2019) ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีจริยธรรม เข้าใจสิทธิ และความรับผิดชอบรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ และสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) มากกว่าการใช้เพื่อทำลาย (UNESCO, 2021)

4. จากแนวคิดสู่จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล

หัวใจของกรอบแนวคิดพื้นฐานนี้อยู่ที่การมอง “ความเป็นพลเมืองดิจิทัล” ไม่ใช่เพียงผลลัพธ์ของการส่งผ่านความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการฝึกทักษะทางเทคนิค หากแต่เป็น “กระบวนการเปลี่ยนผ่านภายใน” ที่นำไปสู่การก่อรูปของ “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่กำกับ ท่าที การตัดสินใจ และการใช้เทคโนโลยีของนักศึกษาครูอย่างต่อเนื่อง แม้จะเผชิญกับข้อมูลที่บิดเบือน หรือวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง

ในมิตินี้ สมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ โดยเฉพาะด้านจริยธรรม และการเอาใจใส่ (Digital Empathy) ทำหน้าที่เป็นฐานของการพัฒนาจิตสำนึกว่าการกระทำบนโลกเสมือนส่งผลต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่นอย่างไร ทักษะการตรวจสอบข้อมูลจึงไม่ใช่เพียง “ทักษะเชิงเทคนิค” แต่ถูกยกระดับเป็น “อาวุธทางปัญญา” ในการต่อต้านข่าวปลอมและวาทกรรมเกลียดชัง โดยมีจิตสำนึกความรับผิดชอบทำหน้าที่เป็นตัวกรองในการ

ตัดสินใจว่าจะเชื่อ แชร์ หรือนำข้อมูลไปใช้เพื่อสร้างหรือทำลาย (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

การเปลี่ยนผ่านจาก “แนวคิด” สู่ “จิตสำนึก” ในการสร้างพลเมืองดิจิทัล

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษามิใช่กระบวนการที่หยุดอยู่เพียงการส่งผ่านความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการฝึกทักษะเชิงเทคนิค หากแต่คือ “กระบวนการเปลี่ยนผ่านภายใน” ที่พาผู้เรียนจากระดับมโนทัศน์ และสมรรถนะ ไปสู่การก่อรูปของ “จิตสำนึกดิจิทัล” (Digital Consciousness) ซึ่งทำหน้าที่กำกับการรับรู้ การสื่อสาร และการตัดสินใจในโลกออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

1. ความสัมพันธ์เชิงหนุนเสริมระหว่าง “พลเมืองดิจิทัล” และ “จิตสำนึกความรับผิดชอบ”

มิติแรกของการเปลี่ยนผ่าน คือ ความสัมพันธ์เชิงหนุนเสริมระหว่างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัลกับจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม สมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 10 ประการ โดยเฉพาะด้านจริยธรรม การรู้เท่าทันสื่อ และการเอาใจใส่ (Digital Empathy) ทำหน้าที่เป็นฐานให้ผู้เรียนตระหนักว่าการกระทำบนโลกเสมือนมีผลกระทบต่อทั้งชีวิตตนเอง และของผู้อื่น พลเมืองดิจิทัลที่ดี ต้องมีทั้งทักษะการใช้เทคโนโลยี ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูล และจิตสำนึกในการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อสมรรถนะ และจิตสำนึกทำงานร่วมกัน ผู้เรียนจึงเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีเพื่อความบันเทิงหรือการบริโภคข่าวสาร ไปสู่การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) และการสร้างสรรค์สาธารณะ มากกว่าการใช้เพื่อการทำลาย (Rachelle Dené Poth, 2023)

2. ทักษะการตรวจสอบข้อมูลในฐานะ “อาวุธทางปัญญา” ต่อต้านข่าวปลอม และวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง

มิติที่สอง คือ การยกระดับทักษะตรวจสอบข้อมูลจาก “ทักษะเชิงเทคนิค” ไปสู่ “อาวุธทางปัญญา” ในการต่อต้านข่าวปลอม และวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง เดิมทีการตรวจสอบข้อมูลอาจถูกมองเป็นเพียงวิธีการเชิงขั้นตอน (Technical Skill) เช่น การตรวจสอบแหล่งที่มา หรือการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง แต่เมื่อทักษะเหล่านี้ถูกหลอมรวมกับจิตสำนึกความรับผิดชอบ ทักษะตรวจสอบข้อมูลจะทำหน้าที่เป็น “ตัวกรองทางคุณค่า” (Value Filter) ที่ช่วยให้นักศึกษาครูตัดสินใจว่าจะหยุดแชร์ ตั้งคำถาม หรือสร้างคำอธิบายใหม่แทนการส่งต่อข้อมูลบิดเบือน

3. ทัศนคติหลักสามด้าน: กลไกก่อรูปตัวตนครูพลเมืองดิจิทัล

มิติที่สาม คือ การก่อรูป “ตัวตนครูพลเมืองดิจิทัล” ผ่านทัศนคติหลัก 3 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การปฏิเสธการใช้วาทกรรมตีตรา (Non-Othering Attitude): นักศึกษาครูต้องยึดถือหลักการไม่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการโจมตี หรือลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น แม้จะมีความเห็นต่างทางการเมือง หรือสังคมก็ตาม (Rachelle Dené Poth, 2023)

ด้านที่ 2 วินัยแห่งการสื่อสาร (Communication Discipline): การสร้างจิตสำนึกว่า “การหยุดแชร์” อาจเป็นการปกป้องสังคมอย่างหนึ่ง นักศึกษาครูต้องเป็นแบบอย่างในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเข้มงวดก่อนส่งต่อ เพื่อป้องกันความวุ่นวายในสังคมออนไลน์ (จีรกาญจน์ เต็มพรสิน และคณะ, 2567)

ด้านที่ 3 การสร้างวาทกรรมสร้างสรรค์ (Counter-Narrative): แทนที่จะตอบโต้ความเกลียดชังด้วยความเกลียดชัง (Hate for Hate) นักศึกษาครูควรถูกฝึกให้ใช้ทักษะสังคมศึกษาในการสร้าง “วาทกรรมทางเลือก” ที่ตั้งอยู่บนเหตุผล ข้อเท็จจริง และความเห็นอกเห็นใจ เพื่อลดความขัดแย้งในพื้นที่สาธารณะ (ชรินทร์ มั่งคั่ง และ สุวสิรินทร์ สุวรรณจักร์, 2567)

แนวทางการพัฒนา : กรอบแนวคิดและนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองดิจิทัล

ในบริบทของการผลิตครูสังคมศึกษา การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัล จึงต้องเปลี่ยนผ่านจากการจัดการเรียนรู้ทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศแบบแยกส่วน (Fragmented IT Skills) ไปสู่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเชิงองค์รวม (Holistic Digital Integration) เพื่อสร้างเสริมสมรรถนะในทุกมิติ ให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ และบริบททางสังคมไทย ทั้งนี้ เทคโนโลยีไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือประกอบการสอน แต่เป็นทั้งพื้นที่สาธารณะ พื้นที่การเรียนรู้ และพื้นที่สร้างความหมายทางสังคมที่ครูในอนาคตต้องสามารถใช้เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ความเข้าอกเข้าใจ และการอยู่ร่วมกับความหลากหลายได้อย่างสร้างสรรค์ หลักสูตรการเข้าใจดิจิทัลสำหรับพลเมืองไทยก็สะท้อนหลักการในทิศทางเดียวกันว่า พลเมืองดิจิทัลควรได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านความรู้ ทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ กรอบแนวคิดการพัฒนาในบทความนี้จึงสามารถสังเคราะห์เป็น 3 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมต่อกัน ได้แก่ โครงสร้างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และกลไกการประเมินและสะท้อนคิด

องค์ประกอบที่ 1 คือ โครงสร้างสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ (The Tri-Core Model) (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบผลลัพธ์การเรียนรู้สำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

มิติที่ 1 ด้านความรู้ (Cognitive Dimension) มุ่งสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับตรรกะของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร อำนาจของระบบขั้นตอนวิธี กลไกของการคัดเลือกข้อมูล ตลอดจนกฎหมาย จริยธรรม และระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโลกไซเบอร์ ในมิตินี้ นักศึกษาครูจำเป็นต้องพัฒนา “ความเข้าใจเชิงโครงสร้าง” ที่ทำให้สามารถถอดรหัสภาษาดิจิทัล และวิเคราะห์ความหมายที่ซ่อนอยู่ในสื่อออนไลน์ได้อย่างมีวิจารณญาณ ไม่ใช่เพียงรับสารตามที่เทคโนโลยีนำเสนอ (สุภาภรณ์ เกียรติสิน, 2562)

มิติที่ 2 คือ ด้านทักษะและสมรรถนะเชิงปฏิบัติการ (Functional Dimension) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการลงมือกระทำอย่างมีเหตุผลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล แกนสำคัญของมิตินี้ คือ สมรรถนะการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking Proficiency) การสืบเสาะข้อมูลอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) และการสร้างสรรค์สื่อที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อพิจารณาในบริบทของครูสังคมศึกษา ทักษะดังกล่าวไม่ใช่เพียงความสามารถส่วนบุคคล แต่เป็นทุนทางวิชาชีพที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อข่าวปลอม วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง และการบิดเบือนความหมายในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น ทักษะปฏิบัติการจึงเป็นพื้นที่ “ความรู้” ถูกแปลงให้เป็น “การกระทำ” ที่มีคุณค่าและตรวจสอบได้ในโลกแห่งความเป็นจริง (อุษา บิ้กกิ้นส์, 2566)

มิติที่ 3 คือ ด้านคุณลักษณะและเจตคติ (Affective Dimension) ซึ่งเป็นแกนกลางของการหล่อหลอมจิตสำนึกพลเมืองดิจิทัลให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคง หากมิติด้านความรู้ตอบคำถามว่าผู้เรียนควรเข้าใจอะไร และมิติด้านทักษะตอบว่าผู้เรียนควรทำอะไรได้ มิติด้านเจตคติก็ทำหน้าที่กำกับว่า ผู้เรียนจะใช้ความรู้และทักษะนั้นไปเพื่อเป้าหมายใด ในกรอบนี้ จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล (Digital Civic Consciousness) หมายถึง ความรับผิดชอบเชิงจรรยาบรรณต่อการสื่อสาร การให้คุณค่าต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ดิจิทัล การไม่สร้างวาทกรรมตีตราความเป็นอื่น และการยึดมั่นในสันติวัฒนธรรมดิจิทัล ด้วยเหตุนี้ Tri-Core Model จึงไม่ควรถูกมองเป็นเพียงโครงสร้างจำแนกสมรรถนะ แต่ควรถูกมองเป็นกรอบพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมปัญญา ทักษะ และจิตสำนึกเข้าด้วยกัน

องค์ประกอบที่ 2 คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Strategies) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเปลี่ยนสมรรถนะ ในเชิงแนวคิดให้กลายเป็นประสบการณ์จริงของผู้เรียน การออกแบบการเรียนรู้ในส่วนนี้ ต้องตั้งอยู่บนหลักการว่า นักศึกษาครูจะไม่สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลได้อย่างลึกซึ้งหากไม่ได้เผชิญกับสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในโลกดิจิทัล ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สังเกต วิเคราะห์ ตั้งคำถาม ตัดสินใจ และสะท้อนผลจากการกระทำของ

ตนในบริบทที่มีความซับซ้อนของข้อมูลข่าวสารและความหลากหลายทางความคิดเห็น (Educa, 2565) ซึ่งผู้เรียนต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงรับรู้เชิงทฤษฎีเท่านั้น

ในเชิงกิจกรรม ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล (Digital Detective Workshop) การฝึกสมรรถนะการตรวจสอบข่าวปลอม การพิจารณาเจตนาของผู้ผลิตสื่อ และการตัดสินใจอย่างรอบคอบก่อนเชื่อหรือแชร์ข้อมูล กิจกรรมนี้จึงไม่ได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียน “จับผิดข่าว” แต่ต้องการสร้างวินัยทางปัญญาและความรับผิดชอบเชิงวิชาชีพให้แก่นักศึกษาครูในฐานะผู้คัดกรองความจริงในพื้นที่สาธารณะ เสวนาเชิงวาทกรรม และวาทกรรมโต้กลับ (Discourse Analysis & Counter-Narrative) ก็มีบทบาทเกินกว่าการวิเคราะห์ข้อความเกลียดชัง เพราะเป็นพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านภาษากับอำนาจ มองเห็นกระบวนการสร้างความเป็นอื่น และทดลองผลิตวาทกรรมทางเลือกที่ใช้เหตุผล ข้อเท็จจริง และความเห็นอกเห็นใจเป็นฐาน ส่วนโครงงานสังคมศึกษาฐานดิจิทัล (Digital-Based Social Studies Project) ช่วยเชื่อมการเรียนรู้จากห้องเรียนไปสู่การสร้างประโยชน์สาธารณะ โดยให้นักศึกษาครูใช้ความรู้ และทักษะที่สั่งสมมาออกแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลในชุมชนหรือโรงเรียนฝึกประสบการณ์ (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

องค์ประกอบที่ 3 คือ กลไกการประเมินและสะท้อนคิด (Assessment and Reflection Loop) ซึ่งทำหน้าที่เป็นวงจรการเรียนรู้ และเปลี่ยนประสบการณ์ให้กลายเป็นการพัฒนาภายในอย่างต่อเนื่อง เพื่อหลีกเลี่ยงการประเมินแบบแยกส่วน การประเมินในกรอบนี้ จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการทดสอบความรู้เกี่ยวกับสื่อดิจิทัลหรือความสามารถในการใช้เครื่องมือ แต่ต้องครอบคลุมถึงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การตัดสินใจในสถานการณ์คลุมเครือ การสื่อสารอย่างรับผิดชอบ และการเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติของผู้เรียน การสะท้อนคิด (Reflective Practice) มีบทบาทสำคัญในการทำให้นักศึกษาครูได้ย้อนทบทวนสิ่งที่ตนพบในโลกออนไลน์ วิเคราะห์อคติของตนเอง และปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับคุณค่าของความเป็นพลเมืองดิจิทัลในระบอบประชาธิปไตย เมื่อเชื่อมกับกรอบการเข้าใจดิจิทัลของไทย (ประกาย สีเขียว และธดา สิทธิ์ธาดา, 2566) จะเห็นได้ว่าการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพไม่อาจแยกขาดจากสุขภาวะ ความปลอดภัย มารยาทดิจิทัล และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างรับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ วงจรการประเมินและสะท้อนคิดจึงเป็นส่วนที่ทำให้การพัฒนาไม่หยุดอยู่ที่การจัดกิจกรรม แต่ย้อนกลับไปหล่อหลอมจิตสำนึกของผู้เรียนให้มั่นคงยิ่งขึ้น

การขับเคลื่อนพลเมืองดิจิทัลสู่ระบบการผลิตครู

เพื่อให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักศึกษาครูสังคมศึกษาก้าวพ้นจากระดับแนวคิดไปสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการปรับปรุงกลไกในระดับสถาบัน หลักสูตร และการปฏิบัติวิชาชีพอย่างเป็นระบบ โดยมีข้อเสนอแนะสำคัญ 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ข้อเสนอแนะต่อสถาบันผลิตครูและสถาบันอุดมศึกษา

สถาบันอุดมศึกษาควรพิจารณาออกแบบรายวิชา "ความเป็นพลเมืองดิจิทัล" (Digital Citizenship) เป็นวิชาเฉพาะหรือวิชาศึกษาทั่วไปที่เน้นสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือดำเนินการบูรณาการมิติดังกล่าวเข้ากับรายวิชาทางสังคมศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอยู่เดิม (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, 2568) ทั้งนี้ การบูรณาการไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการสอนทักษะเชิงเทคนิคภายนอก แต่ต้องมุ่งเน้นการสร้าง "ระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล" ภายในสถาบัน ที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ (Empowerment) เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาครูได้บ่มเพาะจิตสำนึกผ่านสภาพแวดล้อมเสมือนจริงที่ปลอดภัย และเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

ประเด็นที่ 2 ข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรครูสังคมศึกษา

ในฐานะสาขาวิชาหลักที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการสร้างพลเมือง หลักสูตรการผลิตครูสังคมศึกษาควรระบุสมรรถนะ "การรู้เท่าทันข่าวปลอมและวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง" ให้เป็นหนึ่งในมาตรฐานสมรรถนะสำคัญของการพัฒนาครูอย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาในรายวิชาต้องครอบคลุมทั้งมิติกฎหมาย จริยธรรม และทักษะการถอดรหัสภาษาดิจิทัลเพื่อป้องกันการตีตราผู้อื่น (จีรกาญจน์ เต็มพรสิน และคณะ, 2567) โดยหลักสูตรต้องมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะขั้นสูงเพื่อให้นักศึกษาครูสามารถออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อปรากฏการณ์ทางสังคมออนไลน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เมื่อออกไปปฏิบัติงานจริง (เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ, 2566)

ประเด็นที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อครูและนักศึกษาครู

ครูและนักศึกษาครูสังคมศึกษาต้องยกระดับบทบาทจาก “ผู้ใช้เทคโนโลยี” หรือ “ผู้ถ่ายทอดความรู้” สู่การเป็น “ผู้นำความคิดดิจิทัล” (Digital Thought Leader) และผู้อำนวยความรู้ที่มีอิทธิพลในการสร้างสันติวัฒนธรรมในโลกออนไลน์ โดยต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการรับสารหรือส่งต่อข้อมูลตามกระแสสู่การประยุกต์ใช้ทักษะสังคมศึกษาในการสร้าง “วาทกรรมโต้กลับเชิงสร้างสรรค์” (Counter-Narrative) เพื่อลดความแบ่งแยกเชิงอุดมการณ์ ตลอดจนร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ในพื้นที่สาธารณะ (คุณัชญา ทิพยานุรักษ์สกุล และกอบสุข คงมนัส, 2565) ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการระงับความขัดแย้งเชิงโครงสร้างมิให้ลุกลามจากโลกเสมือนจริงสู่สังคมในชีวิตวิถีจริง

ประเด็นที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับการเขียนบทความทางวิชาการต่อไป

สำหรับการพัฒนาองค์ความรู้ในอนาคต ควรมีการศึกษาและนำเสนอประเด็นวิชาการเพิ่มเติมในลักษณะดังต่อไปนี้เพื่อขยายขอบเขตความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1. การวิจัยเชิงประเมินผลเชิงประจักษ์ (Empirical Res earch): ควรมีการศึกษาผลของการนำ “โมเดลสมรรถนะพลเมืองดิจิทัล 3 มิติ (Tri-Core Model)” หรือ “ยุทธศาสตร์โมเดล KPA” ไปทดลองใช้จริงในชั้นเรียนเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและจิตสำนึกดิจิทัลของนักศึกษาครูอย่างเป็นรูปธรรม

2. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้ามบริบท (Comparative Study): ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสถาบันผลิตครูในภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีบริบททางวัฒนธรรมและทุนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะพลเมืองดิจิทัลที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับพหุวัฒนธรรมไทย

3. การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงลึก: ควรมีการสังเคราะห์และถอดบทเรียนการสร้างเครื่องมือคัดกรองข่าวปลอม (Fact-checking) ร่วมกับพันธมิตรเครือข่ายเทคโนโลยีภาคพลเมือง (Civic Tech) เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่ทันสมัย และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกลไกปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในอนาคต

สรุป

การพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบทการเรียนรู้วิถีถัดไป (Next Normal) ถือเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมประชาธิปไตยที่ปลอดภัยและยั่งยืน โดยสามารถประมวลการเชื่อมโยงจากแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ใน 3 มิติหลัก เริ่มจากการสร้าง “จิตสำนึกพลเมืองดิจิทัล” (Digital Civic Consciousness) ที่ผสานปัญญาและจริยธรรมเข้าด้วยกันผ่านโมเดลสมรรถนะ 3 มิติ (The Tri-Core Model) ทั้งด้านความรู้ ทักษะปฏิบัติการ และเจตคติ ต่อด้วยการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อรับมือวิกฤตข้อมูล โดยสถาบันผลิตครูต้องปรับบทบาทสู่การเป็น “ผู้อำนวยการเรียนรู้ดิจิทัล” (Digital Facilitator) ที่ใช้ยุทธศาสตร์โมเดล KPA ร่วมกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านกิจกรรมรูปธรรม เช่น ปฏิบัติการนักสืบดิจิทัล เสวนาวาทกรรมโต้กลับ และโครงงานสังคมศึกษาฐานดิจิทัล เพื่อรื้อถอนกรงขังทางความคิด (Filter Bubbles) และลดทอนวาทกรรมสร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) และมิติสุดท้าย คือ การขับเคลื่อนเชิง

ระบบและนโยบายด้วยการบูรณาการรายวิชาความเป็นพลเมืองดิจิทัลเข้าสู่หลักสูตร พร้อมกำหนดให้การรู้เท่าทันสื่อและการจัดการวาทกรรมเกลียดชังเป็นมาตรฐานวิชาชีพครูสังคมศึกษา ซึ่งการบ่มเพาะที่เข้มแข็งในทุกมิตินี้ จะช่วยยกระดับนักศึกษาครูสู่การเป็น “ผู้นำความคิดดิจิทัล” ที่พร้อมส่งต่อคุณภาพการเรียนรู้ไปยังเยาวชน เพื่อลดความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ลดการแบ่งขั้ว และปกป้องสิทธิเสรีภาพท่ามกลางความหลากหลายในระบอบประชาธิปไตยยุคดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

คุณัชญา ทิพยานุรักษ์สกุล และกอบสุข คงมนัส. (2565). รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสานกับการส่งเสริมสมรรถนะครูด้านเทคโนโลยีดิจิทัล: THE BLENDED TRAINING FOR ENHANCING TEACHER’S DIGITAL COMPETENCIES. T-VET Journal สถาบันการอาชีวศึกษาภาคเหนือ 3, 6(11), 13-25.

จีรกาญจน์ เต็มพรสิน และคณะ. (2567). การพัฒนาโมเดลสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้บนเครือข่ายตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ที่ส่งเสริมการรู้ดิจิทัลสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์, 46(2), 1-18.

ชรินทร์ มั่งคั่ง และสุวสิรินทร์ สุวรรณจักร์. (2567). กระบวนทัศน์การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาแนวดิจิทัลเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลในห้องเรียนวิถีถัดไป. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 8(3), 1625-1640.

ประกาย สีเขียว และธดา สิทธิ์ธาดา. (2566). การส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนในยุคศตวรรษที่ 21. ใน การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 4 “GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2022 iHappiness: ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในยุคสังคมดิจิทัล” (น. 1132-1139). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. (2568). มคอ. 3 รายวิชาพลเมืองดิจิทัล. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2569 จาก https://lms.rmutl.ac.th/tqf/detail/29554010725829441 /3cd8764e8e94a1e22280e9a1c371f04f

ศรีรัช ลอยสมุทร. (2563). การวิเคราะห์วาทกรรมการสร้าง “ความเป็นอื่นคือศัตรู” ในการสื่อสารความเชื่อทางการเมืองในสื่อเครือข่ายสังคมสาธารณะ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต, 15(2), 43-50.

เศวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และคณะ. (2566). องค์ประกอบของสมรรถนะการเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 13(1), 249-264.

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). หลักสูตรการเข้าใจดิจิทัล (Digital Literacy) สำหรับพลเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สุภาภรณ์ เกียรติสิน. (2562). การเข้าใจดิจิทัลกับพลเมืองไทย (Digital Literacy in 21st). (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: อัพทรูยู ครีเอทนิว.

อุษา บิ้กกิ้นส์. (2566). พลเมืองฉลาดรู้เท่าทันดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์.

Educa. (2565). Trick คุณครู : สอนอย่างไร ให้รู้เท่าทัน Fake News. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.educathai.com/knowledge/articles/575

International Society for Technology in Education. (2019). ISTE standards for educators. Retrieved May 1, 2026, from https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-education-leaders

Rachelle Dené Poth. (2023). Developing Students’ Digital Citizenship Skills. Teaching students to develop an awareness of data security, online etiquette, and cyberbullying helps them make better decisions online. Retrieved May 1, 2026, from https://www.edutopia.org/article/teaching-digital-citizenship-skills/

UNESCO. (2021). Media and information literate citizens: Think critically, click wisely! (Media and information literacy curriculum for educators and learners). UNESCO Publishing. Retrieved May 1, 2026, from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377416

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ*

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR STRATEGIC MANAGEMENT OF ACADEMIC AFFAIRS IN SCHOOLS UNDER THE BUENG KAN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ศิวาวุธ วิเวก*, สุนิสา วงศ์อารีย์, สุชาดา บุบผา
Siwawut Wiwek*, Sunisa Wongari, Suchada Bubpha
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี อุดรธานี ประเทศไทย
Faculty of Education, Udonthani Rajabhat University, Udonthani, Thailand
*Corresponding author E-mail: 64120605109@udru.ac.th
*Tel: 095-182-1333

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการ และเพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ทำการสุ่มแบบ แบ่งชั้นภูมิ จำนวน 317 คน และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ไปจำแนกจัดข้อมูลให้ เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นและตีความตามกรอบแนวคิด จากนั้น ประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ โดยการเลือก แบบเจาะจง ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหา ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิที่มี ต่อ ด้านทั้ง 5 ด้าน ผลการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการควบคุมและประเมินผล ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ตามลำดับ วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผลการประเมิน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ได้ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นความเข้าใจท่องแท้ เกิดความเชี่ยวชาญ ชำราญ และมีประสบการณ์ในการบริหารงานเชิงกลยุทธ์

คำสำคัญ: การบริหารเชิงกลยุทธ์, งานวิชาการ, แนวทางการพัฒนา, สถานศึกษา

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study guidelines for developing strategic management of academic operations, and 2) to evaluate these development guidelines for schools under the Bueng Kan Primary Educational Service Area Office. Utilizing a mixed-methods

* Received 11 May 2026; Revised 19 June 2026; Accepted 17 July 2026

research design, the quantitative data were collected from a sample of 317 participants acquired through stratified random sampling, using a 5-point Likert scale questionnaire. Concurrently, qualitative data were gathered through semi-structured interviews with 5 purposively selected experts. Qualitative data were analyzed using thematic and content analysis based on the conceptual framework. Subsequently, the proposed guidelines were evaluated by another group of 5 purposively selected experts, and the data were analyzed using mean and standard deviation to assess their consensus across five dimensions. The research findings revealed that Regarding the first objective, the assessment of guidelines for developing strategic management of academic operations, ranked by priority needs from highest to lowest, included: Strategic Control and Evaluation, Strategic Planning, Strategy Implementation, and Strategic Analysis, respectively. Regarding the second objective, the overall evaluation of the guidelines for developing strategic management of academic operations was at the highest level. This was attributed to the fact that the guidelines incorporated constructive feedback from experts who possessed profound understanding, high expertise, and extensive experience in strategic management.

Keywords: Management, Academic Affairs, Development Guidelines, Schools

บทนำ

กลยุทธ์เป็นเครื่องมือของนักบริหาร ในการบริหารงานขององค์การ การบริหารเชิงกลยุทธ์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์การได้ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น การบริหารเชิงกลยุทธ์จะเน้นและให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ผู้บริหารจึงไม่ควรตัดสินใจในเชิงกลยุทธ์แบบคิดเองตามความพึงพอใจ การเลือกกลยุทธ์ ที่เหมาะสมจึงเป็นกุญแจสำคัญในสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นการบริหารอย่างมีระบบที่ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของผู้นำและอาศัยการวางแผนอย่างมีขั้นตอน โดยผ่านการตัดสินใจและการประเมินแล้วว่าเหมาะสมกับองค์การ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

การบริหารงานวิชาการเป็นการบริหารกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของสถานศึกษาการบริหารงานกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการศึกษาของนักเรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ได้แก่ งานนับตั้งแต่งานด้านหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้งานด้านการเรียนการสอน งานวัสดุประกอบหลักสูตร การวัดผลประเมินผล สื่อการเรียนการสอน การประกันคุณภาพ การวิจัยงานวัดและประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศภายในและงานอบรมทางวิชาการ เพื่อส่งเสริมปรับปรุงการเรียนการสอนให้เกิดผลดีมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สภาพปัญหาในการบริหารเชิงกลยุทธ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา พบว่า ผู้บริหารนั้นมีการจัดทำแผนกลยุทธ์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ขาดความยืดหยุ่นและปรับตัวช้า และการประเมินที่เน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ ผู้วิจัยจึงมุ่งเห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการซึ่งเป็นหัวใจหลักของสถานศึกษา

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ เพื่อนำผลที่ได้ จากงานวิจัยไปใช้ในการวางแผนปรับปรุง พัฒนาบทบาทแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ
2. เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) แบบไม่มีการทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ 2) เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) หลักการและระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) เพื่อใช้ในการกำหนดวิธีการศึกษา และใช้เป็นแนวทางการศึกษา โดยกำหนดขั้นตอนในการศึกษาออกเป็น
2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การประเมินโดยใช้กลุ่ม ผู้ประเมินจำนวน 5 ท่านซึ่งได้มาจากการที่ผู้วิจัยกำหนดคุณลักษณะแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อเกิดความหลากหลายตามบริบทในการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

1. เป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ทางการบริหารการศึกษา หรือ สาขาอื่นที่เกี่ยวข้องจำนวน 1 คน
2. มีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา อย่างน้อย 10 ปี จำนวน 1 คน
3. มีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาอย่างน้อย 10 ปี จำนวน 2 คน
4. มีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานศึกษาอย่างน้อย 10 ปี จำนวน 1 คน

การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินโดยมีประเด็นการประเมินครอบคลุมองค์ประกอบของทักษะการบริหารเชิงกลยุทธ์ ทั้ง 5 ด้าน โดยใช้ของ กัสเคย์ (Guskey, 2000)ซึ่งใช้เกณฑ์ในการประเมิน 4 ด้าน คือ ด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) ด้านความเหมาะสม (Propriety) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และด้านความสอดคล้อง (Congruity) ใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) โดยกำหนดคะแนน 5 ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ ปฏิบัติมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ ปฏิบัติมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ ปฏิบัติปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ ปฏิบัติน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับ ปฏิบัติน้อยที่สุด

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยใช้แนวทางการประเมินของ กัสเคย์ (Guskey, T. R., 2000) ซึ่งใช้เกณฑ์ในการประเมิน 4 ด้าน คือ ด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) ด้านความเหมาะสม (Propriety) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และด้านความสอดคล้อง (Congruity)

2. ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสร้างแบบประเมินโดยมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ของลิเคอร์ท (LiKert Type) โดยกำหนดคะแนน 5 ระดับ

3. ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ฉบับร่าง (Likert Rensis, 1961)

4. ผู้วิจัยนำแบบประเมินแนวทางฉบับร่างที่สร้าง ไปหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) เพื่อประเมินตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตลอดจนให้มีข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ทรงคุณวุฒิแบบเจาะจง (Purposive Selection) ใช้สูตรโรวิเนลลี่และแฮมเบิลตัน (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977)

5. ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไข แบบประเมินแนวทางตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วดำเนินการจัดพิมพ์ประเมินแนวทางฉบับจริงเพื่อนำไปเก็บรวบรวมต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการ

1. ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือกลุ่มผู้ประเมินทุกท่านในประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ และปรพสานงานทางโทรศัพท์เพื่อนัดหมายวันเวลา

2. ผู้วิจัยนำแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ พร้อมส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปถึงผู้ทรงคุณวุฒิ หรือกลุ่มผู้ประเมินเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

3. ผู้วิจัยนำแบบประเมินมาตรวจให้คะแนน โดยนำคะแนนป้อนเข้าโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Socail Sciences: SPSS) เพื่อวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) แล้วนำค่าเฉลี่ยไปเทียบกับเกณฑ์เพื่อแปลความหมาย

4. เป็นการวิเคราะห์ผลการประเมิน ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง ควบคุม และความเป็นประโยชน์แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ จากผูทรงคุณวุฒิซึ่งใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มี

ต่อความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง ควบคุม และความเป็นประโยชน์แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ และนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลผล (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง มีระดับการประเมิน อยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง มีระดับการประเมิน อยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง มีระดับการประเมิน อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง มีระดับการประเมิน อยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง มีระดับการประเมิน อยู่ในระดับน้อยที่สุด

5. นำข้อมูลการวิเคราะห์ที่ได้มาร่วมวิเคราะห์เชิงตีความอีกรอบ ร่วมกับ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือกลุ่มผู้ประเมิน เพื่อให้ความน่าเชื่อถือของการวิจัยมากยิ่งขึ้น

การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูล ประกอบด้วย 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้นจะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ในช่วงเวลาที่ต่างกันโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ในช่วงเวลาที่ต่างกันโดยมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน และ 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) โดยผู้วิจัยใช้การสังเกตร่วมกับการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลตรงตามความเป็นจริงแล้วจึงนำมาดำเนินการแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการหาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

แนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้ข้อสรุปแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ในแต่ละด้านตามลำดับความต้องการจำเป็นสองอันดับแรก ดังนี้

1.1 ด้านการควบคุมและประเมินผล แนวทางในการพัฒนาผู้บริหารควรทำความเข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาอย่างชัดเจน โดยใช้การสอบถาม รวบรวมข้อมูล หรือการประชุมร่วมกัน รวมถึงสังเกตและวิเคราะห์อุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินงานตามแผน ควรดำเนินการแก้ไขปัญหาที่พบตามลำดับความสำคัญ เพื่อลดผลกระทบและให้แผนงานดำเนินต่อไปได้ โดยอาจมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนแนวทางตามความเหมาะสมประเมินข้อดีข้อเสียของแต่ละแนวทาง และตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์และทรัพยากรที่มี

1.2 ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ในการพัฒนาผู้บริหารต้องเชื่อมโยงการวิเคราะห์ เพื่อระบุกลยุทธ์หลักที่เหมาะสมในการบรรลุวิสัยทัศน์และเป้าประสงค์ โดยพิจารณาความเป็นไปได้ ผลกระทบ และทรัพยากรที่ต้องใช้ของแต่ละกลยุทธ์ เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์แล้ว ผู้บริหารควรจัดระเบียบความสำคัญของการพัฒนาแก้ไข ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งในระยะสั้นและระยะยาว พร้อมทั้งกำหนดรายละเอียดของแนวทางการดำเนินงาน กิจกรรม ผู้รับผิดชอบ และตัวชี้วัดความสำเร็จของแต่ละกลยุทธ์

1.3 ด้านการกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ในการพัฒนาผู้บริหารควรกำหนดกิจกรรม โครงการ หรือมาตรการที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ พร้อมทั้งระบุผู้รับผิดชอบ กรอบเวลา และงบประมาณอย่างเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานมีทิศทางและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ควรลำดับความสำคัญของแผนงานโดยพิจารณาความเร่งด่วนและความเชื่อมโยงของกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ คุ้มค่า และสามารถบูรณาการเข้ากับการทำงานประจำได้อย่างเหมาะสม

1.4 ด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ การพัฒนาผู้บริหารควรวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ที่มีผลต่อการดำเนินงานวิชาการอย่างรวดเร็วและตรงประเด็น เพื่อให้เข้าใจบริบทและทิศทางของสถานศึกษาควรใช้กระบวนการ PLC ในการวิเคราะห์กลยุทธ์ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ เป้าหมาย และนโยบายองค์กร โดยคัดสรรวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

2. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของทักษะทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

ตารางที่ 1 ผลของการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

รายการ	ความสอดคล้อง		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านความเป็นประโยชน์	5.00	0.00	มากที่สุด
2. ด้านความเหมาะสม	5.00	0.00	มากที่สุด
3. ด้านความเป็นไปได้	4.85	0.22	มากที่สุด
4. ด้านความสอดคล้อง	5.00	0.00	มากที่สุด
โดยรวม	**4.96**	**0.05**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินด้านความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสอดคล้อง ของแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.96, S.D. = 0.05) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านความเป็นประโยชน์ ($\bar{x}$ = 5.00, S.D. = 0.00) ด้านความเหมาะสม ($\bar{x}$ = 5.00, S.D. = 0.00) ด้านความสอดคล้อง ($\bar{x}$ = 5.00, S.D. = 0.00) และด้านความเป็นไปได้ ($\bar{x}$ = 4.85, S.D. = 0.22) ตามลำดับ โดยสรุปได้ว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์ มีความสำคัญเพราะเป็นแนวทางที่ช่วยให้นักบริหารกำหนดทิศทางขององค์กร โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับองค์กร เพื่อที่จะนำกลยุทธ์เหล่านั้นไปประยุกต์ปฏิบัติและควบคุมประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรได้ กลยุทธ์การบริหารที่ทรงคุณภาพนี้ จะต้องดีพร้อมสมบูรณ์ตามความหมายทั้ง 2 อย่างคือ การมีประสิทธิผล (Effectiveness) ที่สามารถบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายนั้น ๆ ได้ และมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ที่สำเร็จในเป้าหมาย

อภิปรายผล

ผลการศึกษาแนวทางแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ โดยสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างของผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อพิจารณาความต้องการจำเป็นในการหาแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ เรียงลำดับ

ความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการควบคุมและประเมินผล ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ตามลำดับ โดยนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ เป็นทักษะที่ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานวิชาการในการบริหารเชิงกลยุทธ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์นั้นเป็นสิ่งที่มความจำเป็นในสถานศึกษาและสำหรับการบริหารงานในสถานศึกษาซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การบริหารงาน
มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิราพร บุนนท์ พิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน ภายในองค์กร และโอกาส อุปสรรค จากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร (วชิราพร บุนนท์, 2565)

2. ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ เป็นทักษะที่ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานวิชาการในการบริหารเชิงกลยุทธ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์นั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญสู่การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปรียา ชินพะวอ เป็นการกำหนดทิศทาง และกระบวนการตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมขององค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ (สุปรียา ชินพะวอ, 2562)

3. ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ เป็นทักษะที่ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานวิชาการในการบริหารเชิงกลยุทธ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติเป็นขั้นที่สำคัญที่นำกลุยุทธ์ที่ได้ วิเคราะห์ วางแผนมาแล้ว นำมาปฏิบัติจริงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญากร เวชชศาสตร์ ผู้บริหารจะต้องนำกลยุทธ์ที่นั้นไปปฏิบัติ (Implementation) ให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดขึ้น องค์กรที่ไม่สามารถนำกลยุทธ์ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมย่อมเกิดปัญหาทางการบริหารจัดการ และไม่สามารถดำเนินตามกลยุทธ์ในการทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยหลัก 4 ประการ ได้แก่ การประสานสอดคล้องภายในองค์กร การเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำของผู้บริหาร และการจูงใจ (ปัญญากร เวชชศาสตร์, 2565)

4. ด้านการควบคุมและประเมินผล เป็นทักษะที่มีความต้องการจำเป็นมากที่สุดในการดำเนินงานวิชาการในการบริหารเชิงกลยุทธ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทักษะนี้มีความต้องการจำเป็นสำหรับผู้บริหารในยุคปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายสวาท สุขวิชัย การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ หมายถึง การพิจารณาผลการดำเนินงานตามกลยุทธ์ที่องค์การกำหนดขึ้นและนำผลที่ได้ไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์เพื่อเพิ่มความสามารถในการปฏิบัติงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สายสวาท สุขวิชัย, 2561); (Durin, A. J., 2004)

2. ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

ใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐาน 4 ด้าน ประกอบไปด้วยด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) ด้านความเหมาะสม (Propriety) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibilty) และด้านความสอดคล้อง (Congruity) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ประเมิน ประกอบด้วย ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ทางการบริหารการศึกษาหรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 1 คน มีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา จำนวน 1 คน มีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาอย่างน้อย 10 ปี จำนวน 2 คน และมีความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานศึกษา อย่างน้อย 10 ปี จำนวน 1 คน ผลการประเมิน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะว่าแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ได้ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นความเข้าใจท่องแท้ เกิดความเชี่ยวชาญ ชำนาญ และมีประสบการณ์ในการบริหารงานเชิงกลยุทธ์สอดคล้องกับ วชิราพร บุนนท์ การบริหารเชิงกลยุทธ์ ไว้ว่า

การบริหารเชิงกลยุทธ์ มีความสำคัญเพราะเป็นแนวทางที่ช่วยให้นักบริหารกำหนดทิศทางขององค์กร โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับองค์กร เพื่อที่จะนำกลยุทธ์เหล่านั้นไปประยุกต์ปฏิบัติและควบคุมประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรได้ กลยุทธ์การบริหารที่ทรงคุณภาพนี้ จะต้องดีพร้อมสมบูรณ์ (วชิราพร บุนนท์, 2565)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) การพัฒนาการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ผู้วิจัย พบว่า ในด้านการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการวิเคราะห์ SWOT อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น โดยใช้กระบวนการ PLC ร่วมกันกำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่ ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ที่เชื่อมโยงผลวิเคราะห์มาจัดระเบียบและลำดับความสำคัญของกลยุทธ์หลักทั้งในระยะสั้นและระยะยาว พร้อมทั้งกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างชัดเจน จากนั้นใน ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ จะต้องแปลงแผนงานไปสู่แนวทางปฏิบัติจริงด้วยการกำหนดกิจกรรม ผู้รับผิดชอบ และงบประมาณอย่างสอดคล้อง โดยจัดลำดับความเร่งด่วนและบูรณาการเข้ากับงานประจำเพื่อความคุ้มค่า และสุดท้ายใน ด้านการควบคุมและประเมินผล ผู้บริหารจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลอุปสรรคหน้างานผ่านการประชุมและสังเกตอย่างชัดเจน เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาตามลำดับความสำคัญ โดยเน้นความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และทรัพยากรที่มีอยู่จริง 2.ผลการประเมินแนวทางการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม และด้านความสอดคล้อง มีผลการประเมินอยู่ในระดับสูงสุด รองลงมา คือ ด้านความเป็นไปได้ ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดทิศทางของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจน ผ่านกระบวนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การควบคุม และการประเมินผลที่มีคุณภาพ ซึ่งการดำเนินงานวิชาการให้เกิดความสำเร็จสูงสุดนั้น จำเป็นต้องขับเคลื่อนกลยุทธ์อย่างสมบูรณ์ทั้งในด้านประสิทธิผล (Effectiveness) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ควบคู่ไปกับด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการบริหารจัดการทรัพยากร ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ด้านการควบคุมและประเมินผลมีความสำคัญกับการพัฒนาการบริหารเชิงกลยุทธ์ของการดำเนินงานวิชาการ มากที่สุด ควรนำไปศึกษา วิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. มหาสารคาม. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์. การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่. (พิมพ์ครั้งที่10). กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุวีริยาสาส์น จำกัด.

ปัญญากร เวชชศาสตร์. (2565). รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 9(1), 231-248.

วชิราพร บุนนท์. (2565). การพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองคาย. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สายสวาท สุขวิชัย. (2561). การพัฒนารูปแบบการนำกลยุทธ์ส่งเสริมค่านิยม 12 ประการสู่การปฏิบัติ สำหรับโรงเรียนระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ. ใน ดุษฎีนิพนธ์บริหารการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุปรียา ชินพะวอ. (2562). การพัฒนาแนวทางการบริหารเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุภางค์ จันทวานิช. (2550). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพลักษณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Durin, A. J. (2004). Leadership : Research Findings, Practice, and Skills. (4 th ed.). New York: McGraw-Hill.

Guskey, T. R. (2000). Evaluation professional development. California: A sage.

Likert Rensis. (1961). New Pattern of Management. New York: McGraw-Hill.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Dutch Journal of Educational Research, 2. 49-60. https://eric.ed.gov/?id=ED121845.

บทความวิจัย

การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา*

FESTIVAL-LED URBAN DEVELOPMENT AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN SONGKHLA PROVINCE

ภัทธิรา กลิ่นเลขา*, ไชยยะ ธนพัฒน์ศิริ, ชนาธิป ลีนิน

Phatthira Klinlekha*, Chaiya Thanapatnsiri, Chanathip Lenin

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Industrial Education and Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: Phattira.k@rmutsv.ac.th

*Tel: 086-062-6431

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บทบาทของเทศกาลและอีเวนต์ต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการขับเคลื่อนกิจกรรมเมือง และ 3) พัฒนาโมเดลการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา วิจัยเป็นแบบเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และเวทีเสวนาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้แทนภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ นักวิชาการ และภาคประชาชน จำนวน 40 คน คัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์ประเด็นหลัก ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลและอีเวนต์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจังหวัดสงขลาในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยช่วยกระตุ้นการใช้จ่าย สร้างรายได้แก่ผู้ประกอบการ ดึงดูดนักท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น พัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ เทศกาลเป็นกลไกในการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างภาพลักษณ์ และยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยว แต่พบข้อจำกัดด้านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน การบริหารจัดการ และความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานเมือง ผู้วิจัยได้พัฒนา “Event for City Model: 4P+3E” ประกอบด้วยความร่วมมือจาก 4 ภาคส่วน คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ/วิชาชีพ ร่วมกับยุทธศาสตร์การพัฒนา 3 ด้าน คือ การสร้างอัตลักษณ์และประสบการณ์เมือง การพัฒนาระบบนิเวศและโครงสร้างพื้นฐานเมือง และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมควบคู่กับการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับคุณภาพชีวิตของชุมชน โมเดลสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

คำสำคัญ: การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล, เมืองเทศกาล, การมีส่วนร่วมของชุมชน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, การพัฒนาเมืองด้วยกิจกรรมอีเวนต์

Abstract

This study, Festival-Led Urban Development and Community Engagement in Songkhla Province, aimed to: 1) examine the role of festivals and events in urban development in Songkhla Province; 2) explore community engagement and stakeholder participation in driving urban activities; and 3) develop a model for festival-led urban development through collaborative

* Received 28 May 2026; Revised 22 June 2026; Accepted 20 July 2026

participation. A qualitative research approach was employed using in-depth interviews, focus group discussions, and public forums. Data were collected from 40 key informants representing government agencies, private-sector organizations, entrepreneurs, academics, professionals, and community groups through purposive sampling. The data were analyzed using content analysis and thematic analysis. The findings indicate that festivals and events play a vital role in the economic, social, and cultural development of Songkhla Province. They contribute to local economic growth by stimulating spending, generating income for businesses, and attracting visitors. In addition, festivals strengthen local identity, enhance civic pride, create opportunities for cultural learning, and encourage active participation among residents and stakeholders. Festivals also function as strategic tools for place branding, tourism development, and the creation of memorable urban experiences. However, several challenges were identified, including limited integration among organizations, fragmented management practices, and inadequacies in urban infrastructure and support systems. Based on the findings, the study proposes the Event for City Model: 4P+3E as a framework for festival-led urban development. The model emphasizes collaboration among four key sectors public, private, people, and professional/academic sectors (4P) and integrates three strategic dimensions: enhancing city identity and experience, strengthening urban ecosystems and infrastructure, and promoting inclusive participation while balancing economic growth with community well-being (3E). The model provides practical guidance for policymakers and stakeholders seeking to leverage festivals as instruments for sustainable urban development. It highlights the importance of cross-sector collaboration in creating a balanced relationship among economic development, tourism promotion, and quality of life, thereby contributing to the long-term sustainability of Songkhla Province.

Keywords: Festival-led Urban Development, Festival City, Community Engagement, Creative Economy, Event-led Development

บทนำ

การพัฒนาเมืองในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือเศรษฐกิจเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการสร้างอัตลักษณ์เมือง การสร้างประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการใช้เทศกาลและอีเวนต์เป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในหลายประเทศภายใต้แนวคิด Festival City และ Event-led Urban Development ทั้งนี้ แนวคิดเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ของ Landry, C. อธิบายว่า เมืองควรใช้ทุนทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และกิจกรรมสาธารณะในการสร้างพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม (Landry, C., 2008) ขณะที่ Richards, G. ระบุว่า เทศกาลและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างประสบการณ์เมือง (City Experience) และช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของเมืองในระดับนานาชาติ (Richards, G., 2018) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ขององค์การสหประชาชาติที่ให้ความสำคัญกับการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (UNCTAD, 2019)

ในปัจจุบัน หลายเมืองได้ใช้เทศกาลและอีเวนต์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์เมือง (City Branding) กระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลยังเผชิญข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ การบูรณาการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Getz, D. ที่อธิบายว่า แม้เทศกาลจะสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างการเดินทางซ้ำ แต่หากขาดการจัดการที่เหมาะสมอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนและความยั่งยืนของเมืองได้ (Getz, D., 2010) ขณะเดียวกัน Florida, R. เสนอว่า เมืองที่สามารถดึงดูดกลุ่มคนสร้างสรรค์ (Creative Class) ได้ จำเป็นต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม พื้นที่กิจกรรมสร้างสรรค์ และเปิดโอกาสให้ผู้คนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน (Florida, R., 2002) ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิด Festival City ได้พัฒนาไปสู่การมองเทศกาลในฐานะกลไกสำคัญของการสร้างความมีชีวิตชีวาของเมือง (Eventful City) ซึ่งไม่ได้มุ่งเพียงการดึงดูดนักท่องเที่ยวแต่ยังรวมถึงการสร้างอัตลักษณ์เมือง การพัฒนาพื้นที่สาธารณะและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในพื้นที่ (Richards, G., 2023) ขณะเดียวกัน การพัฒนาเมืองผ่านกิจกรรมหรือ Event-led Urban Development ได้รับความสนใจมากขึ้นในฐานะเครื่องมือเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผ่านความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายระดับ (Karic, S., & Diller, C., 2023)

จังหวัดสงขลาเป็นหนึ่งในจังหวัดท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคใต้ โดยในปี 2567 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าพื้นที่จำนวน 6.99 ล้านคน สร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวกว่า 50,286 ล้านบาท ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของจังหวัดในการใช้เทศกาลและอีเวนต์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมือง กระตุ้นเศรษฐกิจและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ (National Statistical Office, 2025) มีศักยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว อาหาร พหุวัฒนธรรม และการเป็นศูนย์กลางการเดินทางของภูมิภาค โดยเฉพาะพื้นที่หาดใหญ่และเมืองสงขลาที่มีการจัดเทศกาลและอีเวนต์อย่างต่อเนื่อง ทั้งเทศกาลอาหาร งานดนตรี งานวัฒนธรรม และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยของ ณัฐกานต์ รัตนพันธุ์ และคณะ พบว่า จังหวัดสงขลามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเมืองไมซ์และเมืองอีเวนต์ของกลุ่ม IMT-GT เนื่องจากมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน โรงแรม ศูนย์ประชุมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม (ณัฐกานต์ รัตนพันธุ์ และคณะ, 2560) ขณะที่งานวิจัยของ โชติพงษ์ บุญฤทธิ์ พบว่าการพัฒนาเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลนครสงขลาจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม (โชติพงษ์ บุญฤทธิ์, 2559) นอกจากนี้ งานวิจัยของ บัญญัติ แพรกปาน และคณะ ยังสะท้อนว่า การพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าสงขลาควรอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในการอนุรักษ์อัตลักษณ์เมืองและพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน (บัญญัติ แพรกปาน และคณะ, 2568)

จากงานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาประเด็นด้านการท่องเที่ยว เมืองสร้างสรรค์ และเทศกาลในจังหวัดสงขลา แต่ยังไม่พบการศึกษาเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงบทบาทของเทศกาล การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาโมเดลการพัฒนาเมืองในบริบทจังหวัดสงขลาโดยตรง นอกจากนี้ภายหลังการเผชิญวิกฤตอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2568 เมืองหาดใหญ่จำเป็นต้องเร่งกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาเมืองใหม่ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณ์เมือง เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้แก่เมืองในระยะยาว จากการจัดเวที “Event for City: เวทีร่วมคิด ร่วมทำ สู่การพัฒนาเมืองร่วมกัน” พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายภาคส่วนมีความคิดเห็นร่วมกันว่า การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และสถาบันการศึกษา รวมถึงการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของเมืองและความต้องการของชุมชน โดยชุมชนควรมีบทบาทในฐานะ “เจ้าของพื้นที่” และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Arnstein, S. R. ที่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้

ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองอย่างแท้จริง (Arnstein, S. R., 1969) ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนา “Event for City Model” อันเป็นแนวทางในการพัฒนาผ่านเทศกาลที่สร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเทศกาลและอีเวนต์ต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา
2. เพื่อสำรวจการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการขับเคลื่อนกิจกรรมเมือง
3. เพื่อพัฒนาโมเดลการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาบทบาทของเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโมเดลสำหรับการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลอย่างยั่งยืน

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการจัดเทศกาล การท่องเที่ยว และการพัฒนาเมืองในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาควิชาการ ผู้ประกอบการ และผู้จัดกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการจัดเทศกาลหรือการพัฒนาเมืองไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมในจังหวัดสงขลา จำนวน 40 คน ประกอบด้วย

1. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาเมือง จำนวน 10 คน
2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และธุรกิจสร้างสรรค์ จำนวน 6 คน
3. ผู้จัดกิจกรรมและผู้ประกอบการอีเวนต์ จำนวน 6 คน
4. นักวิชาการด้านบริหารธุรกิจ การท่องเที่ยว และการสื่อสาร จำนวน 8 คน
5. ตัวแทนชุมชนและภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
2. แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
3. แบบบันทึกการสังเกตการณ์
4. การจัดเวทีเสวนา “Event for City: เวทีร่วมคิด ร่วมทำ สู่การพัฒนาเมืองร่วมกัน” จำนวน 2 ครั้ง

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองเทศกาล (Festival City) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) การพัฒนาเมืองผ่านกิจกรรมอีเวนต์ (Event-led Urban Development) และการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแนวคำถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสื่อสาร การท่องเที่ยว และการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความเหมาะสมของภาษา และความสอดคล้องของประเด็นคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือน เมษายน 2569 โดยใช้วิธีการดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล

2. การสนทนากลุ่มร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

3. การจัดเวทีเสวนา “Event for City” เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล

4. การศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง การท่องเที่ยว และเทศกาลในจังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ประเด็นหลัก (Thematic Analysis) โดยดำเนินการจัดหมวดหมู่ข้อมูล จำแนกประเด็นสำคัญ และสังเคราะห์แบบสามเส้า (Data Triangulation) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเวทีเสวนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนา Event for City Model ข้อมูลทั้งหมดถูกถอดเทปคำสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้ให้ข้อมูลบางส่วน (Member Checking)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์บทบาทของเทศกาลและอีเวนต์ต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา

พบว่า เทศกาลและอีเวนต์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลาในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว สังคม วัฒนธรรม และภาพลักษณ์ของเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะพื้นที่หาดใหญ่ และเมืองสงขลา มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล เนื่องจากมีทุนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งด้านอาหาร วิถีชีวิต พหุวัฒนธรรม เมืองเก่าที่มีเอกลักษณ์ รวมถึงศักยภาพด้านการแพทย์ การศึกษา อุตสาหกรรมยางพารา ภาคเกษตรกรรม และการเป็นศูนย์กลางการค้าปลีกค้าส่งของภาคใต้ ซึ่งล้วนเป็นต้นทุนสำคัญในการสร้างกิจกรรมเมืองและพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา จังหวัดสงขลามีการจัดเทศกาลและอีเวนต์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งกิจกรรมด้านอาหาร ดนตรี กีฬา ศิลปะ วัฒนธรรม และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่หาดใหญ่และเมืองเก่าสงขลา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างความคึกคักให้กับเมือง และก่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นอย่างชัดเจน ทั้งในกลุ่มผู้ประกอบการร้านอาหาร โรงแรม คาเฟ่ ตลาดชุมชน และผู้ค้ารายย่อย อีกทั้งยังช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น และเพิ่มโอกาสในการเกิดการท่องเที่ยวซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า แม้หาดใหญ่จะเป็นเมืองเศรษฐกิจสำคัญของภาคใต้ แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญในฐานะ “เมืองทางผ่าน” ที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักใช้เวลาพำนักระยะสั้นก่อนเดินทางต่อไปยังพื้นที่อื่น ส่งผลให้เมืองยังขาดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในพื้นที่นานขึ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้ให้ข้อมูลจึงมองว่า“เทศกาลและอีเวนต์”เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเมือง เพราะสามารถช่วยสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว กระตุ้นการใช้จ่าย และเพิ่มระยะเวลาการพำนักของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมที่สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ ความหลากหลาย และแรงจูงใจในการเดินทางซ้ำ

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากยังเสนอว่า หาดใหญ่ สงขลาควรพัฒนาเมืองจาก “Event City” ไปสู่ “Festival City” ผ่านการสร้างเทศกาลที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของเมือง ทั้งด้านอาหาร พหุวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมสมัย เพื่อสร้างภาพจำและยกระดับภาพลักษณ์เมืองในระยะยาว โดยมองว่า เมืองที่มี

เทศกาลหรือกิจกรรมสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างการจดจำและการรับรู้ต่อเมืองได้มากขึ้น รวมถึงสามารถพัฒนาประสบการณ์เมือง (City Experience) ที่แตกต่างจากเมืองท่องเที่ยวอื่นได้

ในมิติด้านเศรษฐกิจ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า เทศกาลและอีเวนต์มีบทบาทในการกระจายรายได้สู่ผู้ประกอบการรายย่อย ชุมชน และธุรกิจ Micro SME ทั้งยังสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ร้านค้าท้องถิ่น ผู้ประกอบการสร้างสรรค์ และธุรกิจบริการในพื้นที่ โดยหลายฝ่ายมองว่าการจัดเทศกาลอย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างแรงกระเพื่อมทางเศรษฐกิจและทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

ขณะเดียวกัน ในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้ให้ข้อมูลมองว่า เทศกาลช่วยสร้างพื้นที่สาธารณะและพื้นที่การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนและสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง โดยในหลายกิจกรรมยังกลายเป็นพื้นที่เชื่อมโยงคนรุ่นใหม่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นและช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของเมืองร่วมกันของคนในพื้นที่

แม้ว่าจังหวัดสงขลาจะมีศักยภาพด้านกิจกรรมเมืองค่อนข้างสูง แต่ผลการวิจัยยังพบข้อจำกัดสำคัญหลายอย่าง โดยเฉพาะปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลายกิจกรรมยังดำเนินงานในลักษณะแยกส่วน ขาดแผนงานหรือปฏิทินกิจกรรมเมืองที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ และการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างพื้นที่ นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบขนส่งสาธารณะ พื้นที่จอดรถ การจัดการขยะ และผลกระทบด้านการจราจรในช่วงการจัดกิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในบางพื้นที่

ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า เทศกาลและอีเวนต์สามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลาได้อย่างมีศักยภาพ หากมีการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการ ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน และการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว (ผู้แทนภาคธุรกิจเอกชน ข, 2569)

“หากเมืองมีเทศกาลหรือกิจกรรมที่ต่อเนื่อง คนในพื้นที่จะรู้สึกว่าเมืองมีชีวิต และเกิดความภูมิใจที่บ้านของตัวเองกลายเป็นพื้นที่ที่ผู้คนอยากเดินทางมาเยือน” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ก, 2569)

“อีเวนต์ไม่ได้เป็นแค่กิจกรรมดึงนักท่องเที่ยว แต่เป็นพื้นที่ที่ทำให้คนในเมืองกลับมารู้สึกเชื่อมโยงและเป็นเจ้าของเมืองร่วมกันอีกครั้ง” (ตัวแทนชุมชนเมืองสงขลา ก, 2569)

“เทศกาลช่วยสร้างทั้งเศรษฐกิจและความรู้สึกทางใจ เพราะเมื่อเมืองคึกคัก คนในพื้นที่ก็รู้สึกภูมิใจในอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตัวเองมากขึ้น” (ผู้แทนภาคธุรกิจเอกชน ก, 2569)

“เมืองที่มีอีเวนต์อย่างต่อเนื่อง จะทำให้คนไม่มองหาดใหญ่เป็นแค่เมืองทางผ่าน แต่เป็นเมืองที่มีประสบการณ์และเรื่องราวให้น่าจดจำ” (ผู้แทนหอการค้า ก, 2569)

2. ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการขับเคลื่อนกิจกรรมเมือง

พบว่า การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและอีเวนต์อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาควิชาการ และผู้ประกอบการในพื้นที่ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มองตรงกันว่า การทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมเมืองสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์ต่อพื้นที่อย่างแท้จริง ที่ผ่านมาการจัดกิจกรรมของเมืองยังขาดการบูรณาการและมีลักษณะต่างฝ่ายต่างจัด ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อน การแข่งขันกันเอง และขาดทิศทางร่วมของเมือง

ภาครัฐถูกมองว่ามีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ อำนวยความสะดวก และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองเพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ขณะที่ภาคเอกชนมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ การตลาด และการสร้างความน่าสนใจให้กับกิจกรรมผ่านแนวคิดสร้างสรรค์และการบริหารจัดการ

แบบมืออาชีพ ส่วนภาควิชาการมีบทบาทในการสนับสนุนองค์ความรู้ งานวิจัย การวางยุทธศาสตร์ และการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากสะท้อนว่า ชุมชนคือหัวใจสำคัญของการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล เนื่องจากคนในพื้นที่เป็นผู้ที่เข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของเมืองได้ดีที่สุด โดยภาคประชาชนและตัวแทนชุมชนมองว่า ความยั่งยืนของอีเวนต์จะเกิดขึ้นได้เมื่อชุมชนรู้สึกเป็น “เจ้าของร่วม” ของกิจกรรม ไม่ใช่เพียงผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้พื้นที่สาธารณะหรือการปิดเส้นทางจราจรเท่านั้น ดังนั้น การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการคิด ออกแบบกิจกรรม การรับฟังความคิดเห็น ตลอดจนการร่วมตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างการยอมรับและลดความขัดแย้งในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น มักได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากคนในพื้นที่มากกว่า ขณะที่กิจกรรมที่ขาดการสื่อสารหรือไม่ได้เปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมมักนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ความรู้สึกไม่ได้รับประโยชน์ และการต่อต้านจากประชาชนในบางพื้นที่ นอกจากนี้หลายฝ่ายยังสะท้อนว่า แม้หน่วยงานต่าง ๆ จะเริ่มเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันมากขึ้น แต่ยังพบข้อจำกัดด้านการสื่อสาร การประสานงาน และการขาดกลไกกลางในการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างภาคส่วน ส่งผลให้บางกิจกรรมยังไม่สามารถกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชุมชนได้อย่างทั่วถึง

อีกทั้ง ภาคธุรกิจท่องเที่ยวและภาคเอกชนยังมองว่า ภาครัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุน “ระบบนิเวศเมือง” (Urban Ecosystem) เพื่อรองรับการจัดกิจกรรม เช่น ระบบขนส่งสาธารณะ พื้นที่สาธารณะ ห้องน้ำสวนสาธารณะ ระบบ Feeder ป้ายสื่อสารเมือง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ขณะที่ภาควิชาการควรมีบทบาทในการพัฒนาองค์ความรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล และการวางยุทธศาสตร์ร่วมกับพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและอีเวนต์จำเป็นต้องอาศัย “การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี” (Multi-stakeholder Participation) ที่เน้นความร่วมมือ ความเป็นเจ้าภาพร่วม และการสร้างเป้าหมายร่วมของเมือง โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดอนาคตของเมืองร่วมกันอย่างแท้จริง เพื่อให้กิจกรรมเมืองสามารถเชื่อมโยงเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว คุณภาพชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนเข้าด้วยกันได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

“กิจกรรมไม่ได้ช่วยแค่เรื่องนักท่องเที่ยว แต่ทำให้คนในเมืองกลับมารู้สึกภูมิใจกับพื้นที่ของตัวเอง” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ข, 2569)

“ถ้าชุมชนไม่ได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของงาน สุดท้ายงานก็จะอยู่ได้ไม่นาน เพราะคนในพื้นที่จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องของคนนอกมากกว่าของเมืองตัวเอง” (ตัวแทนชุมชนเมืองสงขลา ข, 2569)

“ที่ผ่านมาแต่ละหน่วยงานต่างคนต่างจัด ทำให้กิจกรรมบางช่วงซ้ำกัน แข่งกันเอง และไม่ได้สร้างภาพรวมของเมืองร่วมกัน” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ข, 2569)

“บทบาทของรัฐไม่ใช่แค่สนับสนุนงบประมาณ แต่ต้องช่วยสร้างระบบนิเวศของเมืองให้พร้อม ทั้งเรื่องพื้นที่ การเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวก” (ผู้แทนสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ก, 2569)

“อีเวนต์ที่ดีต้องทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเขาได้ประโยชน์และมีส่วนร่วม ไม่ใช่แค่ได้รับผลกระทบจากการปิดถนนหรือการใช้พื้นที่” (ผู้แทนภาคประชาชน ก, 2569)

3. การพัฒนาโมเดล “Event for City Model”

จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และเวทีเสวนา “Event for City: เวทีร่วมคิด ร่วมทำ สู่การพัฒนาเมืองร่วมกัน” ผู้วิจัยได้พัฒนา “Event for City Model: 4P+3E” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา

โมเดลดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นในลักษณะของ “โมเดลเชิงกระบวนการ” (Process-based Model) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกลไกความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ กระบวนการพัฒนาเมือง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนเมืองผ่านเทศกาล โดยโมเดลประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการขับเคลื่อน (Process) และผลลัพธ์ (Outcome)

ในส่วนของปัจจัยนำเข้า (Input) ผู้วิจัยได้พัฒนากลไกการขับเคลื่อนแบบ “4P” ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ (Public) ภาคเอกชน (Private) ภาคประชาชน (People) และภาควิชาการ/วิชาชีพ (Professional/Academic) โดยทั้ง 4 ภาคส่วนมีบทบาทเชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองร่วมกัน

ภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมือง ขณะที่ภาคเอกชนสนับสนุนด้านการลงทุน การตลาด และการสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ ส่วนภาคประชาชนทำหน้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ถ่ายทอดวัฒนธรรม และร่วมออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ขณะที่ภาควิชาการและวิชาชีพสนับสนุนองค์ความรู้ งานวิจัย การออกแบบกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

เมื่อเกิดการบูรณาการความร่วมมือของทั้ง 4 ภาคส่วน จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาเมือง (Process) ตามยุทธศาสตร์ “3E” ได้แก่ Experience & Identity, Ecosystem & Infrastructure และ Empathy & Inclusion

Experience & Identity เป็นการสร้างประสบการณ์และอัตลักษณ์เมืองผ่านเทศกาล โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม อาหาร วิถีชีวิต และพหุวัฒนธรรมของจังหวัดสงขลาเป็นจุดเด่นในการสร้างภาพจำและความแตกต่างของเมือง

Ecosystem & Infrastructure เป็นการพัฒนาระบบนิเวศเมืองและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเทศกาลและการท่องเที่ยว เช่น พื้นที่สาธารณะ ระบบคมนาคม การจัดการสิ่งแวดล้อม ระบบสื่อสารเมือง และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

Empathy & Inclusion เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของชุมชน การรับฟังเสียงของคนในพื้นที่ และการลดผลกระทบจากกิจกรรมเมือง

ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ทำงานเชื่อมโยงกันในลักษณะพลวัต (Dynamic Interaction) กล่าวคือ การสร้างอัตลักษณ์เมืองจำเป็นต้องอาศัยระบบนิเวศและโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับผลลัพธ์ (Outcome) ของโมเดล พบว่า การทำงานร่วมกันของกลไก 4P และยุทธศาสตร์ 3E จะนำไปสู่การสร้างเมืองที่มีอัตลักษณ์และภาพลักษณ์ที่ชัดเจน เกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วน ทำให้มีรายได้เกิดขึ้นชุมชนเพิ่มขึ้น จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น อัตราการกลับมาเยือนซ้ำของนักท่องเที่ยว และการเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วน นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

ดังนั้น “Event for City Model: 4P+3E” จึงเป็นโมเดลการพัฒนาเมืองเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกลไกความร่วมมือของทุกภาคส่วนเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาล เพื่อขับเคลื่อนจังหวัดสงขลาไปสู่การเป็นเมืองแห่งกิจกรรมสร้างสรรค์และเมืองเทศกาลอย่างยั่งยืนในอนาคต

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ว่า เทศกาลและอีเวนต์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ภาพลักษณ์เมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ เช่น อาหารพื้นถิ่น พหุวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และพื้นที่เมืองเก่า ซึ่งสามารถสร้างความจดจำ เพิ่มประสบการณ์ใหม่ให้แก่นักท่องเที่ยว และยกระดับความสามารถในการแข่งขันของเมืองได้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์ของ Landry, C. ที่เสนอว่า เมืองควรใช้ทุนทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และกิจกรรมสาธารณะเป็นกลไกในการสร้างพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม (Landry, C., 2008) ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards, G. ที่อธิบายว่า เทศกาลและกิจกรรมทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “ประสบการณ์เมือง” (City Experience) และสร้างความแตกต่างให้เมืองท่องเที่ยวในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Richards, G., 2018) และสอดคล้องกับ Richards ที่เสนอว่าเทศกาลร่วมสมัยมีบทบาทมากกว่าการเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่เป็นกลไกสร้างความมีชีวิตชีวาของเมือง และส่งเสริมการพัฒนาเมืองในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจควบคู่กัน (Richards, G., 2023)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะพื้นที่หาดใหญ่ มีศักยภาพทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจากทุนด้านการแพทย์ การศึกษา อุตสาหกรรมยางพารา ภาคเกษตรกรรม และการเป็นศูนย์กลางการค้าของภาคใต้ อย่างไรก็ตาม เมืองยังมีข้อจำกัดสำคัญในฐานะ “เมืองทางผ่าน” ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมักใช้เวลาพำนักระยะสั้นก่อนเดินทางต่อไปยังพื้นที่อื่น ส่งผลให้เทศกาลและอีเวนต์ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือพัฒนาเมืองที่ช่วยสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว กระตุ้นการใช้จ่ายและเพิ่มระยะเวลาการพำนักของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมที่สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่และดึงดูดการเดินทางซ้ำได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Getz, D. ที่มองว่า เทศกาลและอีเวนต์สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (Economic Driver) ที่ช่วยกระตุ้นการใช้จ่าย การจ้างงาน และการสร้างรายได้ให้แก่เมืองและผู้ประกอบการในพื้นที่ (Getz, D., 2010)

ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้ประกอบการ ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดชุมชน และธุรกิจ Micro SME ในจังหวัดสงขลาได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการจัดเทศกาลอย่างชัดเจน โดยกิจกรรมเมืองช่วยสร้างการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ กระจายรายได้สู่ผู้ประกอบการรายย่อย และเพิ่มโอกาสทางธุรกิจให้แก่ชุมชนในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับเมือง ทั้งนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐกานต์ รัตนพันธุ์ และคณะ ที่พบว่า จังหวัดสงขลามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเมืองไมซ์และเมืองอีเวนต์ของกลุ่ม IMT-GT จากความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน โรงแรม ศูนย์ประชุม และกิจกรรมทางวัฒนธรรม (ณัฐกานต์ รัตนพันธุ์ และคณะ, 2560) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชญาณิศา วงษ์พันธุ์ ที่พบว่า จังหวัดสงขลาสามารถพัฒนากิจกรรมมหกรรมธุรกิจวัวชนให้เป็นแบรนด์การท่องเที่ยวระดับนานาชาติได้ผ่านการสร้างอัตลักษณ์กิจกรรมและเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ (ชญาณิศา วงษ์พันธุ์, 2563)

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยชุมชนควรมีบทบาทในฐานะ “เจ้าของพื้นที่” และมีส่วนร่วมในการออกแบบ ตัดสินใจ และกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองร่วมกัน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Arnstein, S. R. ที่เสนอว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เมื่อประชาชนมีอำนาจในการมีส่วนร่วมและสามารถร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างแท้จริง (Arnstein, S. R., 1969) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัญญัติ แพรกปาน และคณะ ที่พบว่าการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าสงขลาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และ

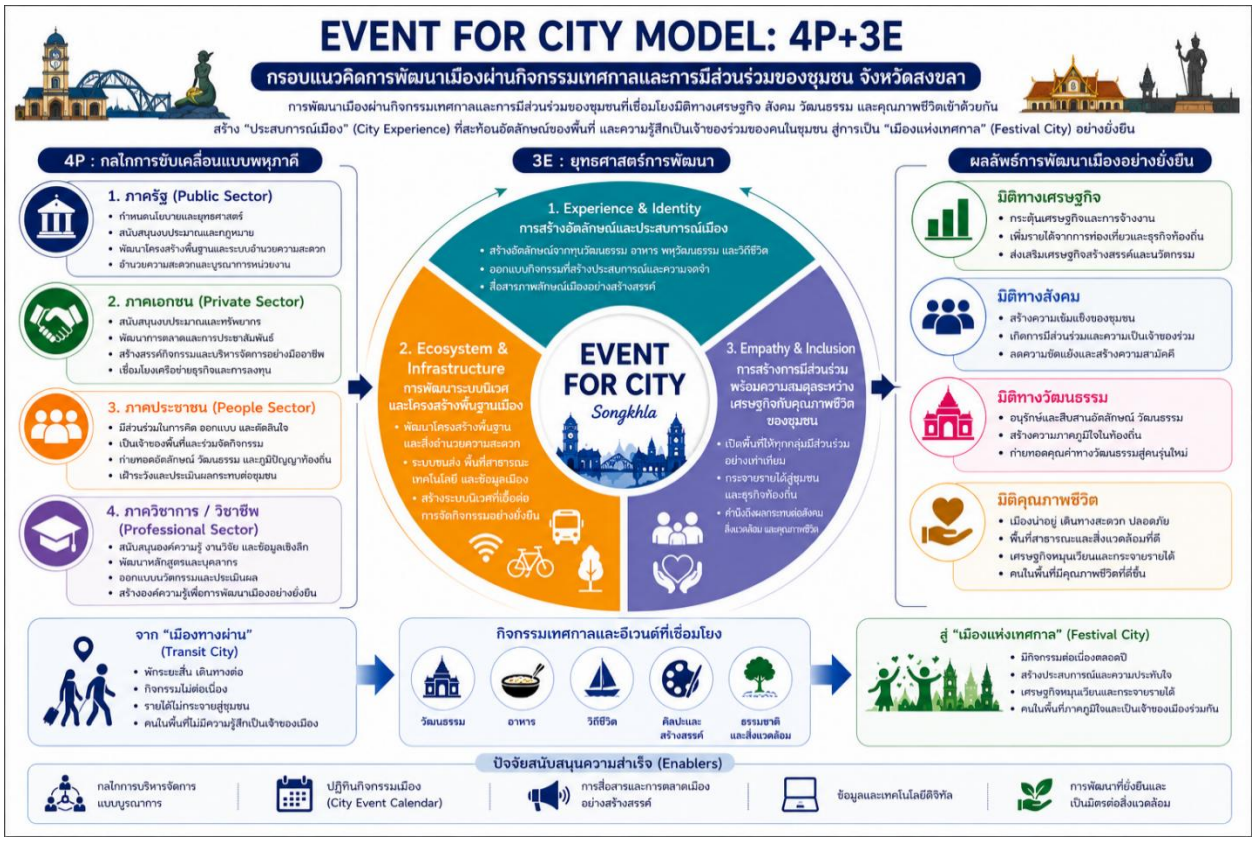
ชุมชน เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของเมืองและสร้างสมดุลระหว่างการท่องเที่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (บัญญัติ แพรกปาน และคณะ, 2568)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนข้อจำกัดสำคัญของการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลในจังหวัดสงขลา ได้แก่ การขาดกลไกกลางในการบริหารจัดการกิจกรรมเมือง การเชื่อมโยงหน่วยงานที่ยังไม่เป็นระบบ การแข่งขันและความซ้ำซ้อนของกิจกรรม รวมถึงปัญหาการกระจายผลประโยชน์และผลกระทบต่อชุมชนในช่วงการจัดกิจกรรม เช่น ปัญหาการจราจร การใช้พื้นที่สาธารณะ และข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานของเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้จังหวัดสงขลาจะมีศักยภาพด้านกิจกรรมเมืองและการท่องเที่ยวสูง แต่ยังจำเป็นต้องมีระบบบริหารจัดการเมืองที่สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จากการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงพัฒนา “Event for City Model: 4P+3E” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยโมเดลดังกล่าวประกอบด้วยกลไกการขับเคลื่อนแบบ 4P ได้แก่ ภาครัฐ (Public Sector) ภาคเอกชน (Private Sector) ภาคประชาชน (People Sector) และภาควิชาการ/วิชาชีพ (Professional Sector) ร่วมกับยุทธศาสตร์การพัฒนา 3 ด้าน (3E) ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์และประสบการณ์เมือง (Experience & Identity) การพัฒนาระบบนิเวศและโครงสร้างพื้นฐานเมือง (Ecosystem & Infrastructure) และการสร้างการมีส่วนร่วมควบคู่กับความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับคุณภาพชีวิตของชุมชน (Empathy & Inclusion) ซึ่งโมเดลดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการพัฒนาเมืองแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าด้วยกัน เพื่อขับเคลื่อนจังหวัดสงขลาไปสู่การเป็นเมืองแห่งกิจกรรมสร้างสรรค์และเมืองเทศกาลอย่างยั่งยืนในอนาคต ผลการวิจัยยังสะท้อนลักษณะการบริหารจัดการแบบพหุภาคี (Multi-level Governance) สอดคล้องกับ Karic และ Diller ที่อธิบายว่าความสำเร็จของการพัฒนาเมืองผ่านกิจกรรมจำเป็นต้องอาศัยการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และเครือข่ายความร่วมมือในหลายระดับ (Karic, S., & Diller, C., 2023) อีกทั้งสะท้อนบทบาทของทุนสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ Homsombat et al.ที่พบว่าคุณลักษณะของเมืองสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในบริบทประเทศไทย (Homsombat. W, et al., 2025)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาครั้งนี้ คือ การขยายกรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลจากแนวคิด Festival City และ Event-led Urban Development ที่มักให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการสร้างภาพลักษณ์เมือง ไปสู่การมองเทศกาลในฐานะกลไกการพัฒนาเมืองที่เชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของประชาชนเข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนา “Event for City Model: 4P+3E” ซึ่งประกอบด้วยกลไกการขับเคลื่อนจากความร่วมมือของภาครัฐ (Public Sector) ภาคเอกชน (Private Sector) ภาคประชาชน (People) และภาคีเครือข่าย (Partnership) ร่วมกับเป้าหมายการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่ Experience, Ecosystem และ Empathy โดยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้เข้าร่วมงานหรือรายได้ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างประสบการณ์เมือง (City Experience) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ การพัฒนาระบบนิเวศเมืองที่เอื้อต่อการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเมือง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดสงขลาและอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรม ความหลากหลายของผู้คน และศักยภาพด้านการ

ท่องเที่ยว สามารถใช้เทศกาลเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับอัตลักษณ์เมืองและพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองแห่งเทศกาล (Festival City) ได้ ภายใต้เงื่อนไขของการบริหารจัดการแบบพหุภาคีและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ภาพที่ 1 โมเดล "Event for City Model: 4P+3E"
ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

เทศกาลและอีเวนต์เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเมืองจังหวัดสงขลา ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ภาพลักษณ์เมือง และการสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยจังหวัดสงขลามีศักยภาพจากทุนทางวัฒนธรรม อาหาร พหุวัฒนธรรม และโครงสร้างเศรษฐกิจของเมืองที่เอื้อต่อขับเคลื่อนเมืองผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนาเมืองผ่านอีเวนต์ให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและกำหนดทิศทางของกิจกรรมเมืองร่วมกัน ผู้วิจัยจึงเสนอว่า จังหวัดสงขลาควรมีหน่วยงานหรือกลไกกลางในการบริหารจัดการปฏิทินกิจกรรมเมืองอย่างบูรณาการ เพื่อเชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการให้เกิดทิศทางการพัฒนาเมืองร่วมกันอย่างชัดเจน ควบคู่กับการส่งเสริมเทศกาลที่สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัด ทั้งด้านวัฒนธรรม อาหาร วิถีชีวิต และพหุวัฒนธรรม เพื่อสร้างความแตกต่างและยกระดับศักยภาพการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของเมือง นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรม ตั้งแต่การวางแผน การออกแบบ การดำเนินงาน และการประเมินผล เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ ลดผลกระทบต่อชุมชน

และกระจายผลประโยชน์สู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกัน จังหวัดสงขลาควรเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบนิเวศเมืองให้สามารถรองรับเทศกาลและการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งระบบขนส่งสาธารณะ พื้นที่จอดรถ พื้นที่สาธารณะ ระบบจัดการขยะ และระบบข้อมูลข่าวสารเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและประชาชน รวมถึงส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ การตลาดเมือง และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับหาดใหญ่ สงขลาสู่ เมืองแห่งเทศกาล (Festival City) ที่สามารถสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ควบคู่กับคุณภาพชีวิตและความภาคภูมิใจของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะภายหลังวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2568 ที่ทำให้เมืองจำเป็นต้องฟื้นฟูทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณ์เมืองผ่านกิจกรรมเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ร่วมกัน นอกจากนี้ สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวจากเทศกาลในจังหวัดสงขลา เพื่อสร้างข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนมากขึ้น รวมถึงศึกษาการพัฒนาเมืองผ่านเทศกาลในพื้นที่อื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการเมืองที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสงขลา ตลอดจนศึกษาบทบาทของสื่อดิจิทัล เทคโนโลยี และการสื่อสารเมืองในการสร้างภาพลักษณ์เมืองและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านเทศกาล รวมทั้งศึกษาการนำ “Event for City Model: 4P+3E” ไปทดลองใช้ในพื้นที่จริง เพื่อประเมินประสิทธิภาพ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาโมเดลให้เหมาะสมกับบริบทของเมืองในอนาคต ตลอดจนศึกษามิติด้านคุณภาพชีวิตของชุมชนและผลกระทบทางสังคมจากการจัดกิจกรรมเมือง เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

ชญาณิศา วงษ์พันธุ์. (2563). แนวทางการพัฒนาแบรนด์การท่องเที่ยวมหกรรมธุรกิจวัวชน จังหวัดสงขลาประเทศไทย. วารสารการท่องเที่ยวและการบริการ, 15(2), 45-61.

โชติพงษ์ บุญฤทธิ์. (2559). การพัฒนาเส้นทางจักรยานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลนครสงขลาโดยกระบวนการมีส่วนร่วม. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ณัฐกานต์ รัตนพันธุ์ และคณะ. (2560). สงขลาเมืองแห่งไมซ์ เพื่อรองรับกลุ่มการท่องเที่ยว IMT-GT. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 34(1), 115-132.

ตัวแทนชุมชนเมืองสงขลา ก. (18 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ชนาธิป ลีนิน, ผู้สัมภาษณ์)

ตัวแทนชุมชนเมืองสงขลา ข. (18 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ชนาธิป ลีนิน, ผู้สัมภาษณ์)

บัญญัติ แพรกปาน และคณะ. (2568). การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดสงขลา. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(2), 237-249.

ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ก. (12 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ภัททิรา กลิ่นเลขา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ข. (18 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ชนาธิป ลีนิน, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้แทนภาคประชาชน ก. (12 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ภัททิรา กลิ่นเลขา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้แทนภาคธุรกิจเอกชน ก. (12 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ภัททิรา กลิ่นเลขา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้แทนภาคธุรกิจเอกชน ข. (18 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ชนาธิป ลีนิน, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้แทนสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ก. (12 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ภัททิรา กลิ่นเลขา, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้แทนหอการค้า ก. (12 มี.ค. 2569). การสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองสงขลาอย่างยั่งยืน. (ภัททิรา กลิ่นเลขา, ผู้สัมภาษณ์)

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216-224.

Florida, R. (2002). The rise of the creative class. New York, NY: Basic Books.

Getz, D. (2010). The nature and scope of festival studies. International Journal of Event Management Research, 5(1), 1-47.

Homsombat. W, et al. (2025). Measuring the impact of creative city attributes on regional economic development in Thailand. Asia-Pacific Journal of Regional Science, 9, 357-385. https://doi.org/10.1007/s41685-025-00374-w.

Karic, S., & Diller, C. (2023). Introducing a multi-level governance phase framework for event-led urban development formats. ERDKUNDE, 77(4), 287-320. https://doi.org/10.3112/erdkunde.2023.04.03

Landry, C. (2008). The creative city: A toolkit for urban innovators. London, England: Earthscan.

National Statistical Office. (2025). Statistical Yearbook Thailand 2025. Bangkok: National Statistical Office.

Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. Journal of Hospitality and Tourism Management, 36, 12-21. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005.

_____. (2023). Reviewing the effects of World Expos: Pulsar events for the eventful city. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 8(3), 70-87.

UNCTAD. (2019). Creative economy outlook. Geneva, Switzerland: United Nations.

บทความวิจัย

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2*

ACADEMIC LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS TO PROMOTE LEARNING MANAGEMENT FOR STUDENTS: BANG PHLI 2 SCHOOL GROUP UNDER SAMUT PRAKAN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE OFFICE AREA 2

ธีระพงษ์ อุทธา*, ทัศพร เกตุถนอม
Theeraphong Uttha*, Thasporn Kettanom
คณะศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Siam Technology College, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: uttha46d@gmail.com
*Tel:084-402-2247

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำนวน 155 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.57) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.52) และด้านการนิเทศการสอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}$ = 4.36, S.D. = 0.56) 2) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน 2.1) ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน ควรมุ่งส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและบริบทของชุมชน พร้อมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 2.2) ด้านการนิเทศการสอน ผู้บริหารควรดำเนินกระบวนการนิเทศแบบกัลยาณมิตรควบคู่กับการสะท้อนผลอย่างสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง 2.3) ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ควรนำข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีมาใช้เป็นฐานในการติดตามพัฒนาการของผู้เรียนร่วมกับการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง 2.4) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ควรสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ, การบริหารจัดการเรียนรู้, ผู้บริหารสถานศึกษา, ประถมศึกษา

* Received 26 May 2026; Revised 21 June 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the level of academic leadership of school administrators in promoting students' learning management, and 2) to investigate guidelines for developing the academic leadership of school administrators in promoting students' learning management. The sample consisted of 155 teachers from Bang Phli School Cluster 2 under the Samut Prakan Primary Educational Service Area Office 2. The research instruments were a questionnaire and an interview form. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. The research findings revealed that: 1) the overall level of academic leadership of school administrators in promoting students' learning management was at a high level ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.57). Among the dimensions, the promotion of the learning atmosphere had the highest mean score ($\bar{X}$ = 4.58, S.D = 0.52), while instructional supervision had the lowest mean score ($\bar{X}$ = 4.36, S.D = 0.56). 2) The guidelines for developing the academic leadership of school administrators in promoting students' learning management were as follows: 2.1) curriculum and instruction management should emphasize teachers' participation in curriculum development in accordance with educational standards and community contexts, while supporting active learning approaches; 2.2) instructional supervision should be conducted through a collegial supervision process accompanied by constructive feedback to continuously improve teaching competencies; 2.3) monitoring students' progress should be based on information systems and technology together with authentic assessment practices; and 2.4) promoting the learning atmosphere should focus on creating a conducive learning environment and providing diverse learning resources to enhance the quality of students' learning effectively and sustainably.

Keywords: Academic Leadership, Learning Management, School Administrators, Primary Education

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่กระแสโลกมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างก้าวกระโดด วิถีการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 จึงมีความแตกต่างไปจากเดิมในทุกมิติ ทั้งมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เทคโนโลยี รวมถึงทางด้านการศึกษา จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่สำคัญที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ จำเป็นต้องต้องมีความพร้อมและกระตือรือร้นในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยยึดถือแนวทางตามยุทธศาสตร์แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560 - 2579) ซึ่งมีเป้าหมายหลักให้ประชาชนชาวไทยเข้าถึงการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานตลอดช่วงชีวิต เพื่อการใช้ชีวิตที่ผาสุกบนพื้นฐานความพอเพียง ท่ามกลางกระแสการหมุนเวียนของโลกในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็น เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการออกแบบการจัดการเรียนรู้ของครูหรือหลักสูตรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางวิชาการที่ส่งเสริมและขับเคลื่อนกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำทางวิชาการต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการที่มุ่งเน้น

การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา สนับสนุนและส่งเสริมศักยภาพของครูให้สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ตลอดจนการกำหนดวิสัยทัศน์ทางการศึกษา และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดของระบบการศึกษา หากผู้บริหารสถานศึกษาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจส่งผลให้คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนต่ำกว่ามาตรฐานที่คาดหวัง ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและสนับสนุนการเรียนการสอน เช่น การพัฒนาความรู้และทักษะของครูผู้สอน การจัดหาเครื่องมือหรือทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ และการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ครู และชุมชน ภาวะผู้นำทางวิชาการจึงมีความสำคัญช่วยให้งานวิชาการมีคุณภาพในด้านหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ ครู ผู้เรียน และบุคลากรในสถานศึกษาเกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีเป้าหมายเดียวกันที่ทำให้งานวิชาการประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและเกิดการบรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษา (กิ่งกาญจน์ สุขสำราญ, 2565) สอดคล้องกับ Perkey and Smith ที่ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการสอนและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาที่มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องมีผู้บริหารที่ทำหน้าที่เป็นแกนนำทางวิชาการอย่างเข้มแข็ง (Perkey, S. C. & Smith, M. S., 1983)

การจัดการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ในส่วนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้จากการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ประจำปีการศึกษา 2566 และ 2567 ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีคะแนนเฉลี่ยวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ อยู่ที่ 37.74 และ 38.45 ตามลำดับ ซึ่งต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศ ที่มีค่าเฉลี่ย 40.19 และ 39.73 ตามลำดับ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2, 2568) ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิชาการของสถานศึกษา จึงสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของผู้เรียน คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O-NET อยู่ในระดับต่ำ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงการขาดภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร เช่น การกำกับและสนับสนุนครูในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน การติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการวางแผนพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง การขาดภาวะผู้นำทางวิชาการส่งผลให้ครูไม่สามารถปรับแนวทางการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ทั้งนี้ ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะสามารถกำกับ ติดตาม ส่งเสริม และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษา จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วน ที่จะยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน จึงกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านวิชาการของสถานศึกษาภายในกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 โดยได้จัดประชุมผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อวางแผนงานด้านวิชาการจัดอบรมผู้บริหารสถานศึกษาในการเป็นผู้นำทางวิชาการตลอดจนมีการจัดการอบรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เช่น การจัดการเรียนรู้เชิงรุก การจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ให้แก่ครูโดยวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้ครูได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิชา ประยูรพันธุ์ ที่กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญและทำหน้าที่ในฐานะผู้นำทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง โดยต้องใช้ความรู้ ความสามารถ และกลยุทธ์การบริหารจัดการที่

เหมาะสมในการส่งเสริม กระตุ้น และพัฒนาศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาและมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นแก่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ (วนิชา ประยูรพันธุ์, 2564)

ด้วยเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาและนำไปสู่การกำหนดนโยบายและวางแผนการเพิ่มประสิทธิภาพการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลัก และสนับสนุนด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ประชากร ได้แก่ ครูในสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 252 คน จาก 11 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูในสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 155 คน โดยการเทียบสัดส่วนตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) จากประชากรจำนวน 252 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) เป็นครูผู้ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษาสังกัดกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 ปีการศึกษา 2568 2) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 1 ปี และ 3) ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยจัดทำบัญชีรายชื่อครูของแต่ละโรงเรียน กำหนดหมายเลขประจำตัวให้แก่ครูทุกคน และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนจำนวนครูของแต่ละโรงเรียนจากทั้งหมด 11 โรงเรียน ด้วยวิธีการสุ่มรายชื่อ จนครบจำนวน 155 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็น (Survey Questionnaire) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert, R., 1967) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้ครอบคลุมเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง Index of Item Objective Congruency (IOC) ได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 - 1.00 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับครูจำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.950 แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 มี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน 2) ด้านการนิเทศการสอน 3) ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน 4) ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

เกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ที่ได้จากการสังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการจัดการเรียนรู้แบบมี ส่วนร่วมของผู้เรียน 2) ด้านการส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง 3) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก 4) ด้านการใช้ สื่อและเทคโนโลยี เพื่อการเรียนรู้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview) เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ 1) มีประสบการณ์ด้านการบริหารงานวิชาการไม่น้อยกว่า 5 ปี 2) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโททางการศึกษาขึ้นไป และ 3) มีวิทยฐานะผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษขึ้นไป การสัมภาษณ์มุ่งเน้นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตรและการสอน 2) การนิเทศการสอน 3) การกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน 4) การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานงานกับผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จากนั้นส่งแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms ให้แก่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 155 คน และติดตามการตอบแบบสอบถามจนได้รับกลับคืนครบถ้วน คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. วิเคราะห์ข้อมูลระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย 5 ระดับ ตามแนวของลิเคิร์ท (Likert, R., 1967)

3. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา โดยรวบรวมข้อมูลเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน

4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ และสังเคราะห์ข้อค้นพบจากประเด็นที่มีความสอดคล้องกัน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ได้ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยรวม รายด้าน (n = 155)

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	อันดับ
1. ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน	4.42	0.59	มาก	3
2. ด้านการนิเทศการสอน	4.36	0.56	มาก	4
3. ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน	4.44	0.56	มาก	2
4. ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน	4.58	0.52	มากที่สุด	1
รวม	**4.45**	**0.57**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.57) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.52) รองลงมา คือ ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.56) ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = 0.59) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการนิเทศการสอน ($\bar{X}$ = 4.36, S.D. = 0.56)

2. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเห็นพ้องต้องกันได้แนวทางในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีบทบาทเป็นผู้นำทางวิชาการในการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานและบริบทของชุมชน เน้นการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกและใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนมาปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของครูผ่านกระบวนการ PLC เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะสอดคล้องกันว่า ผู้บริหารต้องปรับบทบาทจากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกำหนดให้มีกิจกรรม PLC อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และมุ่งเน้นการปรับรายวิชาเพิ่มเติมให้ตอบสนองต่อทักษะที่จำเป็นในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการท่องจำ

2.2 ด้านการนิเทศการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการพัฒนาระบบการนิเทศภายในที่เน้นการช่วยเหลือและพัฒนาครูมากกว่าการตรวจสอบ โดยใช้กระบวนการนิเทศแบบกัลยาณมิตร การชี้แนะ และการเป็นพี่เลี้ยง ควบคู่กับการสะท้อนผลอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกันผ่าน PLC และการใช้เทคโนโลยีในการนิเทศ เพื่อให้สามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้และพัฒนาครูได้อย่างต่อเนื่องและตรงตามความต้องการ ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ระบุว่า “การนิเทศยุคใหม่ต้องเปลี่ยนบทบาทผู้บริหารจากผู้จับผิดมาเป็นผู้สนับสนุน ที่เดินเข้าห้องเรียนด้วยความกัลยาณมิตร” พร้อมทั้งนำเทคโนโลยี เช่น การบันทึกวิดีโอการสอนออนไลน์มาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการสะท้อนคิดร่วมกัน เพื่อลดความกดดันและประหยัดเวลาของครูผู้สอน

2.3 ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีเป็นฐานในการติดตามพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ควบคู่กับการใช้การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง รวมทั้งการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ร่วมกันของครูผ่านกระบวนการ PLC เพื่อวางแผนพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านวิชาการ ทักษะ และคุณลักษณะ พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและให้กำลังใจผู้เรียน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและรอบด้าน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นพ้องต้องกันว่า โรงเรียนควรลดสัดส่วนการใช้ข้อสอบกระดาษและปรับเปลี่ยนมาใช้ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลในการคีย์และติดตามพัฒนาการผู้เรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งจะช่วยให้ครูมองเห็นเด็กกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่ต้องได้รับการช่วยเหลือได้ทันท่วงที ตลอดจนสร้างช่องทางการสื่อสารดิจิทัลร่วมกับผู้ปกครองเพื่อการกระตุ้นและส่งเสริมผู้เรียนจากที่บ้าน

2.4 ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยจัดให้สถานศึกษามีความสะอาด ปลอดภัย และมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน พร้อมสนับสนุนการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ควบคู่กับการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูกับผู้เรียน การเรียนรู้แบบร่วมมือ และการเสริมแรงทางบวก เพื่อสร้างห้องเรียนแห่งความสุข กระตุ้นแรงจูงใจ และส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขและพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยผู้ทรงคุณวุฒิเน้นย้ำถึงการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยและห้องเรียนแห่งความสุข” ซึ่งผู้บริหารต้องสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สัญญาณเครือข่ายไร้สาย (Wi-Fi) ที่ครอบคลุม การจัดหาเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่หรือบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมการทำงานกลุ่ม และเน้นย้ำให้ครูผู้สอนใช้การเสริมแรงทางบวกเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้รายบุคคล

สรุปแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษาควรแสดงบทบาทผู้นำในการบริหารหลักสูตรที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง โดยใช้กระบวนการ PLC และการนิเทศแบบกัลยาณมิตรเพื่อส่งเสริมศักยภาพครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นฐานในการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนและการวัดผลตามสภาพจริง ควบคู่ไปกับการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและทันสมัยเพื่อกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนรู้รายบุคคล ทั้งนี้ต้องมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาอย่างรอบด้านและเต็มศักยภาพในยุคดิจิทัล

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2

1. ผลการศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ด้าน และระดับมาก 3 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน และด้านการนิเทศการสอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและทันสมัยเป็นอันดับแรก เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนอยากมาโรงเรียนและมีความพร้อมในการรับความรู้ใหม่ ๆ อีกทั้งยังมีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้กำกับติดตามพัฒนาการรายบุคคลอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและส่งเสริมศักยภาพนักเรียนได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นเชิงรุก (Active Learning) บูรณาการบริบทท้องถิ่น และเปลี่ยนบทบาทตนเองเป็นผู้นิเทศเชิงโค้ช ที่ทำงานร่วมกับครูผ่าน

กระบวนการ PLC อย่างต่อเนื่อง ทำให้การขับเคลื่อนงานวิชาการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกมิติ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พุฒินันท์ แสงสิริวัฒน์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 โดยมีข้อค้นพบที่ระบุว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้เข้ากับการบริหารจัดการหลักสูตรที่ยืดหยุ่นได้อย่างลงตัว โดยมีการสนับสนุนสื่อการสอนที่เอื้อต่อการปฏิบัติจริงของครู และการยึดมั่นในระบบการนิเทศการสอนอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับงานวิชาการเป็นภารกิจหลักเหนือภาระงานด้านการบริหารจัดการอื่น ๆ (พุฒินันท์ แสงสิริวัฒน์, 2564) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วนิชา ประยูรพันธุ์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ภาคการศึกษา 13 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีระดับภาวะผู้นำทางวิชาการ อยู่ในระดับมาก ทั้งภาพรวมและรายด้าน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีการขับเคลื่อนนโยบายเชิงรุกด้วยการบูรณาการระหว่างระบบการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยส่งเสริมให้ครูใช้เครื่องมือวัดผลที่มีคุณภาพเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียน ขณะเดียวกันในแง่ของกายภาพมุ่งสร้างโรงเรียนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพราะบรรยากาศที่ดีจะช่วยลดอุปสรรคในการเรียนรู้ และส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรบรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (วนิชา ประยูรพันธุ์, 2564) ดังนั้นผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยผู้บริหารต้องบูรณาการบทบาททั้งด้านการบริหารหลักสูตร การนิเทศ การติดตามผู้เรียน และการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เข้าด้วยกัน ผ่านการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และกระบวนการ PLC เป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hallinger ที่เน้นการเชื่อมโยงการกำหนดเป้าหมาย การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อยกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน (Hallinger, P., 2011)

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเห็นพ้องต้องกันได้แนวทางในการพัฒนา ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีบทบาทเป็นผู้นำทางวิชาการในการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานและบริบทของชุมชน เน้นการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก และใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนมาปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของครูผ่านกระบวนการ PLC เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารหลักสูตรและการสอนที่มีประสิทธิภาพได้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกยังช่วยกระตุ้นความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ขณะเดียวกันการนำสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยสนับสนุนให้การเรียนรู้มีความหลากหลาย ทันสมัย และสามารถตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น จึงส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ธนิต รัตนศักดิ์ดา และคณะ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 2 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมให้ครูพัฒนาการจัดการ

เรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม และนำข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนมาใช้ในการวางแผนปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น (ธนิต รัตนศักดิ์ดา และคณะ, 2565) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อรรถพล ประเสริฐสังข์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาและประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการกำหนด ทิศทางการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียน โดยให้ความสำคัญกับการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการนิเทศ กำกับ ติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและสามารถยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม (อรรถพล ประเสริฐสังข์, 2566) ดังนั้น ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการบริหารหลักสูตรและการสอนเป็นการบูรณาการระหว่างการมีส่วนร่วมของครู การจัดการเรียนรู้เชิงรุก และการใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยผู้บริหารต้องเชื่อมโยงหลักสูตร การสอน และการประเมินผลเข้าด้วยกันเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Robinson ที่เน้นว่าภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุด คือการที่ผู้บริหารมีส่วนร่วมโดยตรงในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของครู (Robinson, V. M. J., 2011)

2.2 ด้านการนิเทศการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการพัฒนาระบบการนิเทศภายในที่เน้นการช่วยเหลือและพัฒนาครูมากกว่าการตรวจสอบ โดยใช้กระบวนการนิเทศแบบกัลยาณมิตร การชี้แนะ และการเป็นพี่เลี้ยง ควบคู่กับการสะท้อนผลอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกันผ่าน PLC และการใช้เทคโนโลยีในการนิเทศ เพื่อให้สามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้และพัฒนาครูได้อย่างต่อเนื่องและตรงตามความต้องการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารมีการนิเทศการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู ช่วยให้ครูได้ร่วมกันวิเคราะห์และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น อีกทั้งกระบวนการนิเทศที่มีการสะท้อนผลและให้ข้อเสนอแนะอย่างเป็นระบบ ยังช่วยพัฒนาความสามารถของครูในการส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน นอกจากนี้การนำสื่อและเทคโนโลยีมาใช้ในการนิเทศยังช่วยให้การติดตาม พัฒนา และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องและยืดหยุ่น จึงทำให้การนิเทศการสอนสามารถยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ มะไซดี อับดุลกอเดร์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานราธิวาส ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับการนิเทศ กำกับ และติดตามการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางวิชาการ และนำผลการนิเทศมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้ครูสามารถพัฒนาศักยภาพในการจัดการเรียนรู้และยกระดับคุณภาพผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง (มะไซดี อับดุลกอเดร์, 2565) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ มณีรัตน์ ประเสริฐผล และอำนวย ทองโปร่ง เรื่องความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนกลุ่มอำเภอไทรน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารมีการนำนโยบายของต้นสังกัดมาบูรณาการกับนโยบายขององค์กรเพื่อกำหนดเป็นทิศทางในการนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินผลและพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จัดให้มีโครงการหรือกิจกรรมหลักในการนิเทศพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งมีหลักการและเหตุผล คือการนิเทศ ติดตามเกี่ยวกับการ

จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้มีขอบข่ายของงานที่สำคัญ คือ งานด้านการให้ความช่วยเหลือครูโดยตรง (Direct Assistance) โดยผู้นิเทศมีการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้รับการนิเทศหรือครู เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและการจัดการศึกษา ให้บรรลุผลหรือเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายและนโยบายที่ได้กำหนดไว้ (มณีรัตน์ ประเสริฐผล และอำนวย ทองโปร่ง, 2564) ดังนั้น ผลการวิจัยสะท้อนว่าการนิเทศการสอนควรเป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูมากกว่าการควบคุม โดยเน้นการโค้ช การเป็นพี่เลี้ยง และการเรียนรู้ร่วมกันผ่าน PLC เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Sergiovanni ที่เน้นว่าการนิเทศที่มีประสิทธิภาพต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงกัลยาณมิตรและความไว้วางใจเพื่อพัฒนาวิชาชีพร่วมกัน (Sergiovanni, T. J., 2009)

2.3 ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีเป็นฐานในการติดตามพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ควบคู่กับการใช้การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง รวมทั้งการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ร่วมกันของครูผ่านกระบวนการ PLC เพื่อวางแผนพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านวิชาการ ทักษะ และคุณลักษณะ พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและให้กำลังใจผู้เรียน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและรอบด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บ วิเคราะห์ และรายงานข้อมูลความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ทำให้สามารถสะท้อนผลการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน อีกทั้งการวัดผลตามสภาพจริงยังช่วยให้ครูสามารถประเมินศักยภาพของผู้เรียนได้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการรับทราบผลการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วนิชา ประยูรพันธุ์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคการศึกษา 13 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีระดับภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับการติดตามผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง มีการใช้ข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาในการวิเคราะห์พัฒนาการของผู้เรียน และนำผลการประเมินมาใช้ในการวางแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ตลอดจนมีการรายงานผลการเรียนรู้ให้ผู้ปกครองรับทราบอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้สามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วนิชา ประยูรพันธุ์, 2564) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ มณีรัตน์ ประเสริฐผล และอำนวย ทองโปร่ง เรื่องความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนกลุ่มอำเภอไทรน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูตลอดจนติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การบริหารจัดการด้านวิชาการของสถานศึกษามีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (มณีรัตน์ ประเสริฐผล และอำนวย ทองโปร่ง, 2564) ดังนั้น ผลการวิจัยสะท้อนว่าการกำกับติดตามผู้เรียนอย่างเป็นระบบด้วยข้อมูลสารสนเทศและการประเมินตามสภาพจริง เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนรายบุคคล โดยผู้บริหารต้องใช้ข้อมูลในการตัดสินใจและพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับครูและผู้ปกครอง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Stiggins ที่เน้นการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for Learning) เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง (Stiggins, R. J., 2005)

2.4 ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยจัดให้สถานศึกษามีความสะอาด

ปลอดภัย และมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน พร้อมสนับสนุนการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ควบคู่กับการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูกับผู้เรียน การเรียนรู้แบบร่วมมือ และการเสริมแรงทางบวก เพื่อสร้างห้องเรียนแห่งความสุข กระตุ้นแรงจูงใจ และส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขและพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และสังคม โดยการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นมิตร ยังช่วยเสริมสร้างความกล้าแสดงออกและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน ขณะเดียวกันการนำสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้มาใช้ยังช่วยเพิ่มความหลากหลายและความทันสมัยของประสบการณ์การเรียนรู้ ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วนิดา เชื้อคมตา เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานการทางวิชาการที่บุคลากรในโรงเรียนมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมีความมุ่งมั่นและความสามัคคีในการปฏิบัติงาน รวมถึงการจัดสภาพ แวดล้อมในสถานศึกษาให้เหมาะสมภายในห้องเรียน เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน (วนิดา เชื้อคมตา, 2566) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ญาณิสา สมอเผื่อน และบรรจบ บุญจันทร์ เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 6 ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากผู้บริหารมีการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นการสร้างวัฒนธรรมทางวิชาการ พร้อมให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งด้านกายภาพและด้านจิตวิทยา มีการสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และมีความสุขในการเรียนมากยิ่งขึ้น (ญาณิสา สมอเผื่อน และบรรจบ บุญจันทร์, 2567) ดังนั้น ผลการวิจัยสะท้อนว่าบรรยากาศการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญต่อแรงจูงใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยผู้บริหารต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างครูและผู้เรียน เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้เชิงรุก ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Hoy & Miskel ที่ระบุว่าบรรยากาศองค์การโรงเรียนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน (Hoy, W. K. & Miskel, C. G., 2013)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน กลุ่มโรงเรียนบางพลี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 พบว่า 1) ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย ด้านการบริหารหลักสูตรและการสอน ด้านการนิเทศการสอน ด้านการกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน ด้านการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิชาการของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้บริหารควรแสดงภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนหลักสูตรและกิจกรรมเชิงรุกที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูงและการลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นฐานในการจัดการ

เรียนรู้และติดตามผลสัมฤทธิ์รายบุคคลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งยกระดับศักยภาพครูผ่านการนิเทศแบบกัลยาณมิตรและกระบวนการ PLC เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวกที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืนข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินผลการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นฐานในการตัดสินใจ 2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถานศึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติที่ดี 3) สถานศึกษาควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทางการศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การวางแผนการจัดการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัย และนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในระดับที่กว้างขึ้น 2) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 3) ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ของการบริหารงานวิชาการที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิ่งกาญจน์ สุขสำราญ. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในกลุ่มอำเภอปลวกแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเกริก.

ญาณิสา สมอเผื่อน และบรรจบ บุญจันทร์. (2567). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 6. วารสารวิชาการ ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์, 11(1), 28-41.

ธนิต รัตนศักดิ์ดา และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 2. วารสารบริหารการศึกษา มศว, 19(36), 80-90.

พุฒินันท์ แสงสิริวัฒน์. (2564). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

มณีรัตน์ ประเสริฐผล และอำนวย ทองโปร่ง. (2564). ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนกลุ่มอำเภอไทรน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 18(82), 96-105.

มะไซดี อับดุลกอเดร์. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานราธิวาส. ใน สารนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

วนิชา ประยูรพันธุ์. (2564). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ภาคการศึกษา 13. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วนิดา เชื้อคมตา. (2566). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2. (2568). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 กลุ่มนโยบายและแผน. เรียกใช้เมื่อ 17 มิถุนายน 2568 จาก https://shorturl.asia/sO2g1

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิก.

อรรถพล ประเสริฐสังข์. (2566). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. (4th ed.). New York: Harper & Row Publishers.

Hallinger, P. (2011). Leadership for learning: Lessons from 40 years of empirical research. Journal of Educational Administration, 49(2), 125-142.

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2013). Educational administration: Theory, research, and practice. (9th ed.). New York: McGraw-Hill.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Likert, R. (1967). The human organization: Its management and value. New York: McGraw-Hill.

Perkey, S. C. & Smith, M. S. (1983). Effective schools: A review. Elementary School Journal, 83(4), 427-452.

Robinson, V. M. J. (2011). Student-centered leadership. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Sergiovanni, T. J. (2009). The principalship: A reflective practice perspective. (6th ed.). Boston, MA: Pearson.

Stiggins, R. J. (2005). From formative assessment to assessment for learning: A path to success in standards-based schools. Phi Delta Kappan, 87(4), 324-328.

บทความวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาของผู้บริหารสตรีในยุคดิจิทัล: การวิจัยเชิงชีวประวัติ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช*

EDUCATIONAL LEADERSHIP DEVELOPMENT OF FEMALE ADMINISTRATORS IN THE DIGITAL ERA: A BIOGRAPHICAL RESEARCH OF DR. SORNPRAPHA SIRIPHATRAWICH

ปรียา บุญเขียน*, พร้อมพิไล บัวสุวรรณ, สุชาดา นันทะไชย
Preeya Boonkhien*, Prompilai Buasuwan, Suchada Nanthachai
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Preeya.boon@ku.th
*Tel: 080-914-2465

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาชีวประวัติและเส้นทางชีวิตของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงการเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ 2) วิเคราะห์ปัจจัยและบริบทที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช และ 3) สังเคราะห์บทเรียนและแนวทางจากชีวิตของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช เป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาผู้บริหารสตรีในวงการศึกษา งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบชีวประวัติ (Biographical Research) โดยผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยและได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลแล้ว เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เอกสาร และการสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วย Narrative Analysis และ Content Analysis ผลการวิจัยพบว่า 1) เส้นทางชีวิตมีจุดเปลี่ยนสำคัญ 3 ช่วง ได้แก่: การได้รับการชี้นำจากป้าในฐานะพี่เลี้ยงชีวิต การก้าวสู่ตำแหน่งรองผู้อำนวยการในวัย 28 ปี และการเดินทางแลกเปลี่ยนที่ญี่ปุ่น 2) ปัจจัยภาวะผู้นำประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่: การมีพี่เลี้ยงชีวิต บุคลิกภาพการคิดบวก การพัฒนาตนเองต่อเนื่อง และการพิสูจน์ตนเองด้วยผลงาน และ 3) บทเรียนสำคัญ 5 ประการ ได้แก่: จังหวะสำคัญกว่าความเร็ว การสื่อสารคือหัวใจของผู้นำ พิสูจน์ด้วยผลงาน ทำงานเป็นทีมก่อนนำทีม และทำดีที่สุดแล้วไม่เสียใจ การวิจัยนี้เสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียในการขยายอิทธิพลของผู้บริหารสตรีในยุคดิจิทัลโดยไม่ต้องพึ่งโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยด้านภาวะผู้นำสตรีในบริบทตะวันตกที่เน้นการเรียกร้องสิทธิ์อย่างตรงไปตรงมา สะท้อนให้เห็นว่ากลยุทธ์การนำทางผ่านเขาวงกตแห่งภาวะผู้นำต้องปรับให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงชีวประวัติ, ภาวะผู้นำสตรีทางการศึกษา, ทฤษฎีเส้นทางชีวิต, การสร้างแบรนด์ส่วนบุคคล, ภาวะผู้นำดิจิทัล

Abstract

This research aimed to: 1) study the life history of Dr. Sornprapa Siriphatrawit, Principal of Satri Sri Suriyothai School, from childhood to becoming a successful school principal; 2) analyze factors and contexts influencing her educational leadership development; and 3) synthesize lessons and guidelines from her life as a model for developing female educational administrators.

* Received 7 June 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 23 July 2026

A biographical qualitative research design was employed; the study received ethics committee approval and informed consent from the participant. Data were collected through in-depth interviews, document analysis, and observation, and were analyzed using Narrative Analysis and Content Analysis. Findings revealed three major turning points: mentorship guidance from her aunt, appointment as deputy principal at age 28, and a study exchange in Japan. Four leadership development factors were identified: life mentorship, positive thinking personality, continuous self-development, and proof through performance. Five core lessons emerged: timing matters more than speed; communication is the heart of leadership; prove through work not words; build a team before leading it; and do your best without regret. In contrast to Western studies emphasizing direct advocacy strategies, this research contributes new knowledge regarding social media as a signal amplifier for female administrators' influence in the digital age, bypassing traditional power structures - suggesting that leadership labyrinth navigation strategies must be adapted to cultural context.

Keywords: Biographical Research, Female Educational Leadership, Life Course Theory, Personal Branding, Digital Leadership

บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ และผู้อำนวยการโรงเรียนถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงต่อคุณภาพการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวกที่ส่งผลต่อแรงจูงใจของครูและผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษา 12 ปีอย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งล้วนผูกโยงกับคุณภาพของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้ขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ในยุคดิจิทัลที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Fourth Industrial Revolution) กำลังเปลี่ยนโฉมหน้าของสังคมและเศรษฐกิจโลกอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายหลากหลายมิติทั้งด้านการบูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน การสื่อสารออนไลน์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างภาพลักษณ์สถานศึกษาในโลกออนไลน์ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 กำหนดให้การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาไทย สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) ในระดับสถานศึกษา

สตรีในวงการศึกษาไทยมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) รายงานว่าสัดส่วนผู้อำนวยการโรงเรียนที่เป็นสตรีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ สตรีที่ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งบริหารยังคงต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างและอคติทางวัฒนธรรม สตรีในตำแหน่งผู้นำมักถูกประเมินอย่างเข้มงวดกว่าชายในพฤติกรรมการบริหารเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อแสดงความเด็ดขาดหรือความมั่นใจในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นผลจากการที่สังคมเชื่อมโยงภาพลักษณ์ของ 'ผู้นำที่ดี' เข้ากับคุณลักษณะเชิงชายเป็นหลัก แม้ประเทศไทยจะมีวัฒนธรรมที่เปิดรับบทบาทสตรีในสังคมมากกว่าหลายประเทศในเอเชีย แต่ระบบราชการไทยยังคงดำรงอยู่บนฐานของวัฒนธรรมอาวุโสและเครือข่ายอุปถัมภ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อบุคลากรชายมากกว่า (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2556) ปรากฏการณ์นี้ด้วยแนวคิด 'เพดานกระจก' (Glass Ceiling) ต่อมา ขยายแนวคิดดังกล่าวสู่ 'เขาวงกตแห่งภาวะผู้นำ' (Labyrinth of Leadership) ที่อธิบายว่าอุปสรรคของสตรีมิได้อยู่เพียงที่จุดสูงสุด

แต่กระจายตัวอยู่ในทุกระดับของเส้นทางการไต่เต้าสู่อำนาจ ทั้งในรูปของอคติทางเพศสภาพในกระบวนการคัดเลือก การประเมินผลงาน และการกระจายโอกาสพัฒนาวิชาชีพ

ในบริบทของยุคดิจิทัล Avolio, B. J. & Kahai, S. S. ชี้ว่าผู้บริหารที่สามารถบูรณาการภาวะผู้นำเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพจะได้เปรียบในการสร้างอิทธิพลและการยอมรับในองค์กร (Avolio, B. J. & Kahai, S. S., 2003) สอดคล้องกับ Castells อธิบายว่าพื้นที่ดิจิทัลได้สร้าง 'อำนาจเครือข่าย' (Network Power) รูปแบบใหม่ที่ท้าทายและทดแทนอำนาจเชิงสถาบันแบบดั้งเดิม เปิดโอกาสให้ผู้บริหารสตรีรุ่นใหม่สามารถสถาปนาการยอมรับบนพื้นฐานของความสามารถที่แท้จริง มิใช่ตำแหน่งหรืออายุงาน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับเส้นทางชีวิตและปัจจัยความสำเร็จของผู้บริหารสตรีในบริบทไทยยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในมิติที่เชื่อมโยงระหว่างภาวะผู้นำ การฝ่าฟันอุปสรรคทางเพศสภาพ และการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือสร้างการยอมรับยังมีอยู่อย่างจำกัด (ทิพวัลย์ สีจันทร์, 2558) ช่องว่างทางวิชาการ (Research Gap) นี้จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญของการออกแบบงานวิจัยชิ้นนี้ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เป็นตัวอย่างโดดเด่นของผู้บริหารสตรีที่สะท้อนพลังของทั้งสามมิติดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม Elder อธิบายว่าเส้นทางชีวิตของบุคคลถูกหล่อหลอมผ่านบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในแต่ละช่วงการเปลี่ยนผ่าน (Elder, G. H., Jr., 1994) ขณะที่ McAdams เสริมว่าจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิต (Turning Points) คือช่วงเวลาที่บุคคลสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวตนและปรับทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ (McAdams, D. P., 1993) สอดคล้องกับแนวคิดของ Bass, B. M. & Avolio, B. J. ที่ยืนยันว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงถูกพัฒนาผ่านประสบการณ์สะสมและการเรียนรู้จากเหตุการณ์ท้าทายในแต่ละช่วงชีวิต (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1994)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การวิจัยเชิงชีวประวัติ (Biographical Research) จึงเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดในการเข้าถึงความหมายและคุณค่าที่แฝงอยู่ในประสบการณ์ชีวิตเช่นนี้ (Creswell, J. W. & Miller, D. L., 2000) งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งถอดบทเรียนและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้บริหารสตรีในวงการศึกษาไทย โดยบูรณาการกรอบแนวคิดเส้นทางชีวิต ภาวะผู้นำ และการสร้างแบรนด์ส่วนบุคคลเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติและเส้นทางชีวิตของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงการเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและบริบทที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช

3 เพื่อสังเคราะห์บทเรียนและแนวทางจากชีวิตของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช เป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาผู้บริหารสตรีในวงการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบชีวประวัติ (Biographical Research) โดยผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และได้รับความยินยอมที่ได้รับการบอกกล่าวจากผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว รวมถึงได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของการตีความกับผู้ถูกศึกษารับรองความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ซึ่งเป็น Single-case Biographical Research ตาม ที่ยืนยันว่าการวิจัยชีวประวัติบุคคลเดียวมีความเหมาะสมเมื่อกรณีดังกล่าวเป็นตัวแทนที่โดดเด่นของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา กรณีนี้ได้รับการคัดเลือกด้วยเกณฑ์คุณภาพ 4 ประการ ได้แก่: มีผลงานการปฏิรูปโรงเรียนด้วยเทคโนโลยีจนได้รับรางวัลระดับชาติ;

มีกลยุทธ์การสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อสร้างเครือข่ายวิชาการ; มีเส้นทางอาชีพที่ไต่เต้าจากครูผู้สอนสู่ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ; และมีความสามารถในการสะท้อนคิดถ่ายทอดประสบการณ์เชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชนิด ได้แก่: 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ครอบคลุมประเด็นหลัก 4 ด้าน สร้างโดยอ้างอิงกรอบแนวคิดทฤษฎีเส้นทางชีวิต (McAdams, D. P., 1993) และทฤษฎีเขาวงกตแห่งภาวะผู้นำผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และทดสอบนำร่องกับผู้บริหารสตรีที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่าง 1 ท่าน 2) แบบบันทึกการสังเกตการณ์ และ 3) แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร

เก็บรวบรวมข้อมูลด้วย 3 วิธีควบคู่กัน ได้แก่: การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 60 - 90 นาที บันทึกเสียงด้วยความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล และถอดความเป็นข้อความภายหลังการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง; การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เอกสาร 3 ประเภท และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) จำนวน 3 ครั้ง ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2568 ถึง 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กรอบทฤษฎี 3 ชั้นที่ทำงานเสริมซึ่งกันและกัน โดยชั้นที่ 1 ใช้ทฤษฎีเส้นทางชีวิต (Life Course Theory) ของ Elder และ McAdams เพื่อวิเคราะห์จุดเปลี่ยนในชีวประวัติ (Elder, G. H., Jr., 1994) และ (McAdams, D. P., 1993); ชั้นที่ 2 บูรณาการทฤษฎีภาวะผู้นำ 3 ชุด ได้แก่ Transformational Leadership (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1994), Servant Leadership และ Labyrinth of Leadership Theory; ชั้นที่ 3 ใช้ทฤษฎีการสร้างแบรนด์ส่วนบุคคล และภาวะผู้นำดิจิทัล วิเคราะห์ด้วย Narrative Analysis และ Content Analysis รวมถึงดำเนินการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูล วิธีการ และทฤษฎี เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาภาษาอังกฤษ (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปริญญาโทสาขาบริหารการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง และปริญญาเอกสาขาบริหารการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยได้รับทุนแลกเปลี่ยน ณ มหาวิทยาลัยฮิโรชิม่า ประเทศญี่ปุ่น

ตารางที่ 1 เส้นทางอาชีพของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช

ช่วงปี	ตำแหน่ง/วิทยฐานะ	สถานศึกษา	ระยะเวลา	ผลงานสำคัญ
2552 - 2554	ครูผู้ช่วย	ร.ร.สตรีเศรษฐบุตรบำเพ็ญ	2 ปี	พัฒนาทักษะการสอนภาษาอังกฤษ
2554 - 2558	ครู (ชำนาญการ)	ร.ร.สตรีเศรษฐบุตรบำเพ็ญ	2 ปี	สะสมผลงานวิชาการ เลื่อนวิทยฐานะ
2558 - 2561	รองผู้อำนวยการ (ชำนาญการ)	ร.ร.ลาดปลาเค้าพิทยาคม	2 ปี	ก้าวสู่สายบริหารอายุ 28 ปี
2561 - 2563	รองผู้อำนวยการ (ชำนาญการ)	ร.ร.สารวิทยา	2 ปี	บริหารงานวิชาการโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ
2563 - 2565	รองผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ)	ร.ร.สารวิทยา	2 ปี	นำสถานศึกษาผ่าน OBEC QA

ตารางที่ 1 เส้นทางอาชีพของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช (ต่อ)

ช่วงปี	ตำแหน่ง/วิทยฐานะ	สถานศึกษา	ระยะเวลา	ผลงานสำคัญ
2565 - 2567	รองผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ)	ร.ร.ฤทธิยะวรรณาลัย	2 ปี	บริหารงบประมาณและการคลัง
2567 - ปัจจุบัน	ผู้อำนวยการ (ชำนาญการพิเศษ)	ร.ร.สตรีศรีสุริโยทัย	-	ผู้บริหารสูงสุดสถาบันสตรีชั้นนำ กทม.

เส้นทางชีวิตและจุดเปลี่ยนสำคัญ (ผลการวิจัยข้อ 1)

ผลการวิจัยพบจุดเปลี่ยนสำคัญ 3 ช่วงในเส้นทางชีวิตของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด Life Course อธิบายว่าจุดเปลี่ยนในชีวิตมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การเปิดเส้นทางใหม่ (Opening New Pathways) และการปิดเส้นทางเดิม (Closing Old Pathways)

จุดเปลี่ยนที่ 1 การชี้นำจากป้าในฐานะพี่เลี้ยงชีวิต (วัยประถมศึกษา–ต้นวัยทำงาน)

จุดเปลี่ยนแรกเริ่มต้นในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อ ดร.ศรประภา ต้องย้ายไปพำนักอาศัยร่วมกับป้าซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์มหาวิทยาลัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ป้าทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงชีวิต (Life Mentor) ที่ไม่เพียงแต่ให้คำแนะนำด้านอาชีพ แต่ยังช่วยหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางวิชาชีพและระบบคุณค่าในระดับลึก โดยเฉพาะการชี้แนะให้สมัครทุนโครงการครูพันธุ์ใหม่และการผลักดันให้ศึกษาต่อระดับปริญญาโทสาขาบริหารการศึกษาตั้งแต่อายุเพียง 23 ปี

ดร.ศรประภา กล่าวว่า *“ป้าบอกให้ไปเรียนบริหารการศึกษา โดยให้เหตุผลว่าเราอยู่ในวงการการศึกษาจะได้เห็นภาพรวมของการศึกษา”*

คำแนะนำดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง 'การเรียนรู้จากตัวแบบ' (Vicarious Learning) ที่ป้าในฐานะนักวิชาการมหาวิทยาลัยสามารถมองเห็นศักยภาพและเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับหลานสาวได้ก่อนที่ตัวเธอเองจะมองเห็น สอดคล้องกับแนวคิด 'ทุนสังคม' (Social Capital) ที่ระบุว่าเครือข่ายความสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานะสูงกว่าทำหน้าที่เป็นทุนที่ช่วยให้บุคคลเข้าถึงโอกาสที่อยู่เหนือขีดจำกัดของตนเอง

จุดเปลี่ยนที่ 2 การก้าวสู่ตำแหน่งรองผู้อำนวยการในวัย 28 ปี (พ.ศ. 2558)

จุดเปลี่ยนที่สองเกิดขึ้นเมื่อ ดร.ศรประภา ผ่านการสอบคัดเลือกและได้รับการแต่งตั้งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคมในวัยเพียง 28 ปี ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของผู้บริหารสถานศึกษาในระบบราชการไทยอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์นี้เข้าข่ายที่ว่าเป็นปรากฏการณ์ 'ชนกลุ่มน้อยเชิงสัญลักษณ์' (Token Woman) ที่สร้างแรงกดดันให้ต้องพิสูจน์ตนเองตลอดเวลา กลยุทธ์ที่ ดร.ศรประภา เลือกใช้สะท้อนให้เห็นถึงความฉลาดทางอารมณ์และการคิดเชิงกลยุทธ์

ดร.ศรประภา กล่าวว่า *“เราก็ใช้วิธีการพิสูจน์ด้วยผลงาน ไม่บ่น ไม่ขอความเห็นใจ ไม่เรียกร้อง แต่เมื่อมีงานที่ต้องทำ ถึงเวลาทำเราก็ทำเต็มที่ สุดท้ายเค้าก็ยอมรับ”*

คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็น 'กรอบความคิดแบบเติบโต' (Growth Mindset) และ 'ความอดทนทางจิตวิทยา' (Psychological Resilience) ที่เป็นสมรรถนะสำคัญของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในระยะยาว

จุดเปลี่ยนที่ 3 ประสบการณ์แลกเปลี่ยนที่มหาวิทยาลัยฮิโรชิม่า ประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. 2560)

จุดเปลี่ยนที่สามเกิดขึ้นเมื่อ ดร.ศรประภา ได้รับทุนแลกเปลี่ยนบัณฑิตศึกษา ณ มหาวิทยาลัยฮิโรชิม่า เป็นระยะเวลา 4 เดือน กระบวนการนี้เป็น 'การเรียนรู้แบบเปลี่ยนแปลง' (Transformative Learning) ที่บุคคลต้องเผชิญกับประสบการณ์ที่ท้าทายกรอบความคิดเดิมอย่างรุนแรง การสัมผัสกับวัฒนธรรมการบริหารสถานศึกษาญี่ปุ่นที่เน้นหลัก Kaizen ความพิถีพิถัน และการทำงานเป็นทีมบนพื้นฐานความไว้วางใจ ทำให้ ดร.ศรประภาค้นพบกรอบอ้างอิงใหม่สำหรับการบริหารองค์กร

ดร.ศรประภา กล่าวว่า *“หลังจากที่เรากลับมาจากญี่ปุ่น การบริหารงานของเราก็เปลี่ยนไปอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นคนที่มีพลังงานในการสร้างสรรค์งาน ทำอะไรนู่นี่ตลอดเวลา”*

คำกล่าวนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงอัตลักษณ์ (Identity Transformation) ซึ่งเป็นผลลัพธ์สูงสุดของการเรียนรู้แบบเปลี่ยนแปลง บุคคลไม่เพียงแต่ได้รับความรู้หรือทักษะใหม่ แต่ได้รับ 'มุมมองใหม่ต่อตัวเอง' ที่เปลี่ยนวิธีที่เธอเข้าใจตัวเองและโลกรอบข้างอย่างถาวร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ

ผลการวิจัยพบปัจจัย 4 ด้านที่ทำงานเสริมซึ่งกันและกันในลักษณะวงจรเสริมแรง (Reinforcing Cycle) ตามแบบจำลองระบบ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปัจจัย 4 ด้านที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช

ปัจจัย	ลักษณะสำคัญ	หลักฐานเชิงประจักษ์จากชีวประวัติ
1. พี่เลี้ยงชีวิต (Life Mentor)	ป้าอาจารย์มหาวิทยาลัยทำหน้าที่ชี้นำทุกจุดเปลี่ยน	แนะนำทุนครูพันธุ์ใหม่ ⟶ ป.โท บริหารการศึกษา อายุ 23 ปี
2. บุคลิกภาพคิดบวก	แยกอารมณ์ออกจากการตัดสินใจ ยึดข้อมูลจริง	ผ่านวิกฤต COVID-19 โรงเรียนสารวิทยาด้วยความสงบ
3. พัฒนาตนเองต่อเนื่อง	ยึดอิทธิบาท 4: ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา	ปริญญาเอก ม.เกษตรฯ + ทุนแลกเปลี่ยน ม.ฮิโรชิม่า
4. พิสูจน์ด้วยผลงาน	ชื่อเสียงแล่นไปก่อนตัว ลดอคติทางอายุ–เพศ	ได้รับการเชิญวิทยากรระดับชาติ ก่อนรับตำแหน่งผู้อำนวยการ

การวิเคราะห์เรื่องเล่าชีวประวัติ (Narrative Analysis) พบว่าปัจจัยทั้ง 4 ด้านปรากฏซ้ำในทุกช่วงการเปลี่ยนผ่านสำคัญและทำงานเสริมซึ่งกันและกันตลอดเส้นทางชีวิต มิได้ดำเนินไปอย่างโดดเดี่ยว รูปแบบที่ปรากฏซ้ำที่สุดในเรื่องเล่าของ ดร.ศรประภา คือ 'การเผชิญปัญหา การลงมือทำ และการเติบโต' ซึ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์ผู้นำอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตลอดชีวประวัติ

การสร้างตัวตนในโซเชียลมีเดียและบทเรียนสำคัญ (ผลการวิจัยข้อ 3)

การวิเคราะห์ชีวประวัติในมิติของการสร้างตัวตนในโลกดิจิทัลสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ กล่าวคือ การสร้างตัวตนดิจิทัลของ ดร.ศรประภา มิได้เริ่มต้นจากการวางแผนเชิงกลยุทธ์ แต่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดหมาย ณ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

ดร.ศรประภา กล่าวว่า *“บังเอิญมีคนถ่ายคลิปเรา ระหว่างที่เราพูด เลยเป็นจุดเปลี่ยนที่คนเห็นว่าเค้าไม่ได้แค่สวย พอจุดโฟกัสเปลี่ยน ก็เริ่มเป็นวิทยากร เชิญไปในงานวิชาการมากขึ้น”*

Avolio, B. J. & Kahai, S. S. อธิบายว่าโซเชียลมีเดียทำหน้าที่เป็น 'ตัวขยายสัญญาณภาวะผู้นำ' (Leadership Signal Amplifier) ที่ขยายทั้งจุดแข็งของผู้นำออกสู่วงกว้าง ในกรณีของ ดร.ศรประภา สิ่งที่ถูกขยายออกไปคือความสามารถทางวิชาการและบุคลิกภาพที่เข้าถึงได้ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่เธอสะสมมาตลอดชีวประวัติ มิใช่สิ่งที่สร้างขึ้นเฉพาะกิจ (Avolio, B. J. & Kahai, S. S., 2003) ที่อธิบายว่า 'อำนาจเครือข่าย' มอบให้กับผู้ที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับเครือข่ายได้อย่างแท้จริงและต่อเนื่อง

ตารางที่ 3 บทเรียนสำคัญที่สังเคราะห์ได้จากชีวิต ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช

บทเรียน	หลักการสำคัญ	การประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา
1. จังหวะสำคัญกว่าความเร็ว	ประเมินความพร้อมก่อนลงมือปฏิรูป	รอสะสมพลังร่วมและความไว้วางใจก่อนผลักดันนโยบายเปลี่ยนแปลง
2. การสื่อสารคือหัวใจผู้นำ	ผู้นำดิจิทัลต้องสื่อสารสองทิศทาง	ใช้สื่อออนไลน์แบ่งปันวิสัยทัศน์ สร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่น

ตารางที่ 3 บทเรียนสำคัญที่สังเคราะห์ได้จากชีวิต ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช (ต่อ)

บทเรียน	หลักการสำคัญ	การประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา
3. พิสูจน์ด้วยผลงาน	ผลงานเชิงประจักษ์สร้างความน่าเชื่อถือ	ไม่บ่น ไม่เรียกร้อง มุ่งทำงานจนผลลัพธ์พูดแทนตัวเอง
4. สร้างทีมก่อนนำทีม	ผู้นำที่ดีต้องฟังและเอื้ออำนวย	สร้าง PLC ร่วมออกแบบทิศทางสถาบันบนรากฐานความไว้วางใจ
5. ทำดีที่สุดแล้วไม่เสียใจ	ปล่อยวางผลลัพธ์ที่เกินควบคุม	ป้องกันภาวะหมดไฟ รักษาสุขภาวะทางจิตระยะยาวของผู้บริหาร

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าเส้นทางชีวิตของ ดร.ศรประภา ถูกกำหนดด้วยจุดเปลี่ยน 3 ช่วงที่เชื่อมโยงและเสริมแรงซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเส้นทางชีวิตของ McAdams, D. P. และ Elder, G. H. Jr. โดยเฉพาะในด้าน ‘จังหวะเวลา’ (Timing) ของเหตุการณ์สำคัญ (McAdams, D. P., 1993) และ (Elder, G. H. Jr., 1974)

บทบาทของพี่เลี้ยงชีวิต: ผลการวิจัยที่ศึกษาผู้บริหารสตรีทางการศึกษากว่า 200 คนในสหรัฐอเมริกา และพบว่าการมีพี่เลี้ยงที่เป็นสตรีในระดับสูงกว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในความสำเร็จ รวมถึงเรื่องทุนสังคม สิ่งที่น่าสนใจคือในกรณีนี้จุดเปลี่ยนสำคัญที่สุดเกิดขึ้นในบริบทครอบครัวผ่านความสัมพันธ์กับป้าตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยตะวันตกที่มักพบจุดเปลี่ยนในบริบทการทำงาน สะท้อนบทบาทสำคัญของสถาบันครอบครัวในวัฒนธรรมไทย

บุคลิกภาพการคิดบวกและความยืดหยุ่นทางจิตใจ: ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital) เรื่อง Growth Mindset รวมถึงการมองโลกในแง่ดีอย่างมีเหตุผลเป็นตัวทำนายสำคัญของความสำเร็จในสภาวะที่มีแรงกดดันสูง

การนำทางผ่านเขาวงกตแห่งภาวะผู้นำ: ผลการวิจัยสนับสนุนกรอบทฤษฎี Labyrinth อย่างไรก็ตามพบมิติที่งานวิจัยก่อนหน้าไม่ได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนคือ ‘อุปสรรคด้านอายุ’ (Age Bias) ที่เกิดขึ้นพร้อมกับ ‘อุปสรรคด้านเพศสภาพ’ (Gender Bias) ซึ่งในบริบทระบบราชการไทยที่มีวัฒนธรรมอาวุโส อคติเรื่องอายุมีความซับซ้อนและส่งผลในระดับที่ไม่แพ้กัน นอกจากนี้ กลยุทธ์ ‘พิสูจน์ด้วยผลงาน ไม่บ่น ไม่เรียกร้อง’ ที่ ดร.ศรประภา เลือกใช้ขัดแย้งบางส่วนกับข้อเสนอแนะให้กล้าแสดงออกและเรียกร้องสิทธิ์อย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวอาจเป็นผลจากบริบทวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับ ‘ความสามัคคีและการรักษาหน้า’ มากกว่าการเผชิญหน้าโดยตรง

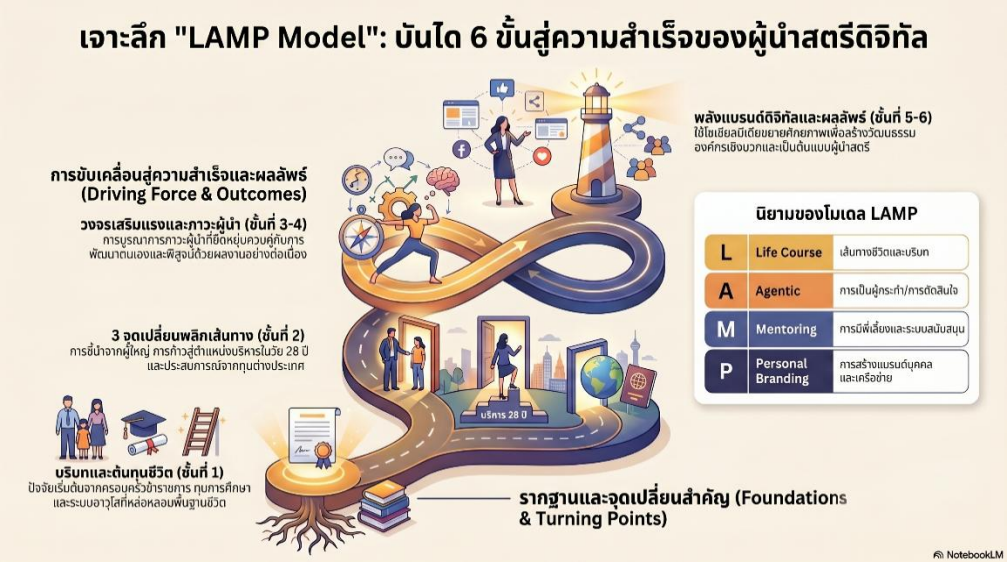
โซเชียลมีเดียในฐานะตัวขยายสัญญาณภาวะผู้นำ: ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Avolio, B. J. & Kahai, S. S. เพิ่มเติมมิติของ ‘กลไกข้ามผ่านโครงสร้างอำนาจ’ (Power Structure Bypass Mechanism) ในบริบทระบบราชการไทยที่งานวิจัยกระแสหลักยังไม่ได้กล่าวถึง (Avolio, B. J. & Kahai, S. S., 2003) นอกจากนี้ยังพบว่าแตกต่างจากทฤษฎีของ Goffman, E. เรื่อง Impression Management ที่อธิบายว่าการจัดการความประทับใจเป็นกระบวนการที่ตั้งใจ เนื่องจากในกรณีนี้การสร้างภาพลักษณ์ดิจิทัลที่ทรงพลังที่สุดเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ไม่ได้วางแผน สะท้อนว่าในยุคโซเชียลมีเดีย การนำเสนอตนเองที่มีประสิทธิภาพสูงสุดคือการที่ความสามารถที่แท้จริงถูกเปิดเผยผ่านช่องทางที่ไม่คาดคิด (Goffman, E., 1959)

การผสมผสานหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำ: ผลการวิจัยเพิ่มเติมมิติที่งานวิจัยตะวันตกส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึง การที่ ดร.ศรประภา ยึดหลักอิทธิบาท 4 เป็นเข็มทิศสะท้อนให้เห็นว่ากรอบอ้างอิงทางพุทธธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกพัฒนาภาวะผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Asante, M. K. ที่เรียกร้องให้นักวิจัยให้ความสำคัญกับ ‘กรอบอ้างอิงทางวัฒนธรรมท้องถิ่น’ (Indigenous Framework)

ผลการวิจัยส่วนนี้มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำในบริบทไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยิ่ง (Asante, M. K., 1998)

ข้อจำกัดของการวิจัย: เนื่องจาก ดร.ศรประภา ยังดำรงตำแหน่งราชการอยู่ในปัจจุบัน อาจส่งผลต่อความเป็นกลางในการให้ข้อมูลบางประการ ผู้วิจัยจึงดำเนินการ Member Checking และ Triangulation เพื่อลดอคตินี้ รวมถึงการวิจัยชีวประวัติบุคคลเดียวมีข้อจำกัดด้านการสรุปอ้างอิง (Generalizability) ผลที่ได้จึงควรนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงเพื่อการวิจัยต่อไป ไม่ใช่การสรุปทั่วไป

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 LAMP Model

โมเดล LAMP ย่อมาจาก Life Course · Agentic · Mentoring · Personal Branding ประกอบด้วย 6 ขั้นที่ทำงานต่อเนื่องกัน โดย LAMP สะท้อนองค์ประกอบหลัก 4 ชุดที่ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำตลอดทั้ง 6 ขั้น และแตกต่างจากโมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีที่มีอยู่แล้วในบริบทตะวันตกตรงที่บูรณาการปัจจัยทางวัฒนธรรมไทย (อิทธิบาท 4, เครือข่ายครอบครัว) และบทบาทของโซเชียลมีเดียในการข้ามผ่านโครงสร้างอำนาจราชการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโมเดลอย่างเป็นระบบ

ชั้นที่ 1 บริบทและต้นทุนชีวิต: ครอบครัวข้าราชการ ทุนครูพันธุ์ใหม่ พี่เลี้ยงชีวิต และระบบอาวุโสในราชการ

ชั้นที่ 2 จุดเปลี่ยนสำคัญ 3 ช่วง: การชี้นำจากป้า / การก้าวสู่ตำแหน่งรอง ผอ. วัย 28 ปี / ทุนแลกเปลี่ยนญี่ปุ่น แต่ละจุดเปิดเส้นทางใหม่ให้ช่วงต่อไป

ชั้นที่ 3 ปัจจัย 4 ด้านในลักษณะวงจรเสริมแรง: พี่เลี้ยงชีวิต / บุคลิกภาพคิดบวก / การพัฒนาตนเอง / การพิสูจน์ด้วยผลงาน

ชั้นที่ 4 การบูรณาการภาวะผู้นำ: ผสมผสาน Transformational, Servant และ Labyrinth Theory อย่างยืดหยุ่นตามบริบท

ชั้นที่ 5 แบรนด์ดิจิทัลและอำนาจเครือข่าย: โซเชียลมีเดียขยายสัญญาณความสามารถที่แท้จริง ข้ามผ่านโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม

ชั้นที่ 6 ผลลัพธ์: วัฒนธรรมองค์กรเชิงบวกภายในโรงเรียน และการเป็นต้นแบบผู้นำสตรีดิจิทัลในระดับสังคม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงชีวประวัติของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช พบองค์ความรู้สำคัญ 3 ประการ ได้แก่: ประการที่ 1 เส้นทางชีวิตถูกกำหนดด้วยจุดเปลี่ยน 3 ช่วงที่เสริมแรงซึ่งกันและกัน ความได้เปรียบในช่วงต้นสะสมนำไปสู่ความได้เปรียบที่ขยายใหญ่ขึ้นในระยะต่อมา; ประการที่ 2 ปัจจัย 4 ด้านทำงานในลักษณะวงจรเสริมแรงซึ่งกันและกัน โดยมีหลักอิทธิบาท 4 เป็นเข็มทิศและ Authentic Leadership เป็นรากฐาน; ประการที่ 3 โซเชียลมีเดียทำหน้าที่เป็น 'ตัวขยายสัญญาณภาวะผู้นำ' ที่ช่วยให้ผู้บริหารสตรีสร้างการยอมรับข้ามโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิมบนพื้นฐานความสามารถที่แท้จริง ผลการวิจัยทั้งหมดสังเคราะห์ได้เป็นโมเดล LAMP ใน 6 ชั้น ข้อเสนอแนะ ด้านนโยบาย: สพฐ. ควรปรับระบบประเมินวิทยฐานะให้เน้นผลลัพธ์มากกว่าอายุงาน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บริหารรุ่นใหม่ที่มีสมรรถนะสูงก้าวเข้าสู่ตำแหน่งได้เร็วขึ้น สพค. ควรจัดตั้งโปรแกรมพี่เลี้ยงผู้บริหารสตรีระดับชาติในรูปแบบ Mentor-Mentee Pairing โดยพี่เลี้ยงทำหน้าที่ครบทั้ง 3 บทบาท คือ Role Model, Sponsor และ Coach และควรพัฒนาหลักสูตรภาวะผู้นำดิจิทัลที่บูรณาการ Personal Branding และการใช้โซเชียลมีเดียอย่างสร้างสรรค์ในบริบทการศึกษาไทย แนวทางการวิจัยครั้งต่อไป แนวทางการวิจัยครั้งต่อไปควรดำเนินการใน 4 ทิศทาง ได้แก่: 1) ศึกษาผลกระทบเชิงปริมาณของ Digital Leadership ต่อประสิทธิผลสถานศึกษาในมิติต่าง ๆ 2) ศึกษาหลักสูตรต้นแบบ (R&D) สำหรับพัฒนาผู้บริหารสตรีที่สะท้อนโมเดล LAMP พร้อมประเมินผลก่อน - หลังอย่างเป็นระบบ 3) วิจัยเปรียบเทียบกับผู้บริหารสตรีในภาคเอกชนเพื่อทดสอบขอบเขตของโมเดล 4) ศึกษาเปรียบเทียบระดับอาเซียนเพื่อพัฒนากรอบทฤษฎีภาวะผู้นำสตรีที่เหมาะสมกับบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ สรุปการวิจัยเชิงชีวประวัติของ ดร.ศรประภา สิริภัทรวิช พบองค์ความรู้สำคัญ 3 ประการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ประการที่ 1 เส้นทางชีวิตถูกกำหนดด้วยจุดเปลี่ยน 3 ช่วงที่เสริมแรงซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การได้รับพี่เลี้ยงชีวิตในวัยเด็ก การก้าวสู่สายบริหารในวัย 28 ปี และการแลกเปลี่ยนที่ญี่ปุ่น โดยความได้เปรียบในช่วงต้นสะสมนำไปสู่ความได้เปรียบที่ขยายใหญ่ขึ้นในระยะต่อมา ประการที่ 2 ปัจจัย 4 ด้านทำงานในลักษณะวงจรเสริมแรงซึ่งกันและกัน ได้แก่ พี่เลี้ยงชีวิต บุคลิกภาพคิดบวก การพัฒนาตนเองต่อเนื่อง และการพิสูจน์ด้วยผลงาน โดยมีหลักอิทธิบาท 4 เป็นเข็มทิศและ Authentic Leadership เป็นรากฐาน ประการที่ 3 โซเชียลมีเดียทำหน้าที่เป็น "ตัวขยายสัญญาณภาวะผู้นำ" ที่ช่วยให้ผู้บริหารสตรีสามารถสร้างการยอมรับข้ามโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิมได้บนพื้นฐานความสามารถที่แท้จริง สะท้อนหลักการ "ของจริงไม่ต้องสร้างภาพ" ผลการวิจัยทั้งหมดสามารถสังเคราะห์ได้เป็นโมเดล LAMP ซึ่งประกอบด้วย Life Course, Agentic, Mentoring และ Personal Branding ใน 6 ชั้นที่ทำงานต่อเนื่องกันจากบริบทและต้นทุนชีวิตสู่ผลลัพธ์เชิงองค์กรและสังคม

เอกสารอ้างอิง

ทิพวัลย์ สีจันทร์. (2558). ภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสตรีในโรงเรียนประถมศึกษาภาคเหนือ. ใน วิทยานิพนธ์บริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2556). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนานาทัศนะร่วมสมัยเพื่อการวิจัยและพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธิ์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา 2559 - 2560. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

Asante, M. K. (1998). The Afrocentric Idea (revised ed.). Philadelphia: Temple University Press.

Avolio, B. J. & Kahai, S. S. (2003). Adding the "E" to e-leadership: How it may impact your leadership. Organizational Dynamics, 31(4), 325-338.

Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1994). Improving organizational effectiveness through transformational leadership. Thousand Oaks: Sage.

Creswell, J. W. & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. Theory Into Practice, 39(3), 124-130.

Elder, G. H. Jr. (1974). Children of the Great Depression. Chicago: University of Chicago Press.

_____. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. Social Psychology Quarterly, 57(1), 4-15.

Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. New York: Doubleday.

McAdams, D. P. (1993). The stories we live by: Personal myths and the making of the self. New York: William Morrow.

บทความวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี*

A STUDY ON COMMUNITY DEVELOPMENT GUIDELINES SURROUNDING VALAYA ALONGKORN RAJABHAT UNIVERSITY UNDER THE ROYAL PATRONAGE THROUGH PUBLIC PARTICIPATION IN SAKAE KRANG SUB-DISTRICT, MUEANG DISTRICT, UTHAI THANI PROVINCE

วิไลลักษณ์ เรืองสม, ดรุณศักดิ์ ตติยะลาภะ*, ดาวราย ลิ่มสายหั้ว, จารุณี มุมบ้านเซ่า, หทัยรัตน์ อ่วมน้อย

Wilailuk Ruangsom, Darunsak Tatiyalapa*, Daorai Limsaihua, Jarunee Mumbansao, Hathairat Oumnoi

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: darunsak@vru.ac.th

*Tel: 086-304-3071

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์พื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี และ 2) สร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยฯ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 35 คน ได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้านโดยรอบมหาวิทยาลัย 8 คน แกนนำชุมชนประกอบด้วยปราชญ์ชุมชนและผู้นำอาวุโสของชุมชน 5 คน คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกกรัง 5 คน และประชาชนในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลสะแกกรัง 17 คน วิธีดำเนินการวิจัย ได้แก่ การค้นคว้าและวิเคราะห์จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการณ์พื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยฯ เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเมืองอู่ไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านเป็นสมรภูมิสำคัญในการขับไล่พม่า ความสำคัญทางยุทธศาสตร์นี้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี เมื่อมีการย้ายเมืองอู่ไทยมาไว้ที่บ้านสะแกกรัง และเติบโตเป็นชุมชนต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นแหล่งเลี้ยงปลาในกระชังบนแม่น้ำสะแกกรัง มีวิถีชาวแพ และมีการรวมกลุ่มอาชีพเครื่องจักสานเกาะเทโพ 2) แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยฯ ประกอบด้วย 2.1) การพัฒนาแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรด 2.2) การสร้างโรงสีชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย 2.3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร 2.4) การยกระดับและพัฒนากลุ่มจักสาน 2.5) การพัฒนาและยกระดับที่พักโฮมสเตย์ชุมชน 2.6) สถานที่พักแคมป์ปิ้งและคาร์แคมป์ และ 2.7) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานและทางน้ำโดยพัฒนาท่าเรือร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนาพื้นที่, ชุมชนรอบมหาวิทยาลัย, การมีส่วนร่วมของประชาชน

* Received 4 June 2026; Revised 29 June 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

This research article aims to: 1) study and analyze the community conditions surrounding Valaya Alongkorn Rajabhat University Under Royal Patronage in Sakae Krang Sub-district, Mueang District, Uthai Thani Province; and 2) establish community development guidelines for the surrounding areas of the university through public participation from the residents of Sakae Krang Sub-district. This study employed Participatory Action Research (PAR). The sample group, selected through purposive sampling, consisted of 35 individuals, including: 8 sub-district headmen (Kamnan) and village headmen from the areas surrounding the university; 5 community leaders, comprising community sages and senior community leaders; 5 executives from the Sakae Krang Sub-district Administrative Organization; and 17 residents from the Sakae Krang Sub-district Municipality area. The research methodology involved documentary research and analysis, in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. The research findings revealed that: 1) Community Conditions Surrounding the University: The community was established during the Ayutthaya period, during which "Mueang U-Thai" played a crucial role as a frontline border town and a significant battlefield in repelling Burmese forces. This strategic importance continued into the Thonburi period when Mueang U-Thai was relocated to Ban Sakae Krang, evolving into a continuously growing community up to the present day. Furthermore, it is a prominent site for raising fish in floating cages along the Sakae Krang River, characterized by a traditional raft-dwelling lifestyle, alongside the establishment of the Koh Thepo basketry occupational group. 2) Guidelines for Community Development Surrounding the University: These comprise: 2.1) Developing a giant gourami breeding and cultivation site. 2.2) Constructing a community rice mill within the university grounds. 2.3) Establishing an agricultural technology transfer center. 2.4) Upgrading and developing the basketry group. 2.5) Developing and upgrading community homestays. 2.6) Creating camping and car camping sites. 2.7) Developing bicycle and water tourism routes, including pier development in collaboration with local administrative organizations.

Keywords: Area Development Guidelines, Communities Surrounding the University, People's Participation

บทนำ

จังหวัดอุทัยธานีเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และเป็นที่ตั้งของบริเวณลุ่มน้ำสะแกกรัง มีพื้นที่รวม 6,730 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,206,404 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่ทางการเกษตร 1,800,838 ไร่ และพื้นที่ป่าคุ้มครอง ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ 9 แห่ง วนอุทยาน 2 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 1 แห่ง รวมเนื้อที่ 2,828,158 ไร่ (สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี, 2564) ด้วยความเป็นจังหวัดที่เงียบสงบ จึงเป็นจุดหมายปลายทางที่ผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาเยือน ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเป็นธรรมชาติ ในฐานะแหล่งกำเนิดแม่น้ำสะแกกรัง และเป็นที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ดังปรากฏในคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “เมืองพระชนกจักรี ปลาแรดรสดี ประเพณีเทโว ส้มโอบ้านน้ำตก มรดกโลกห้วยขาแข้ง แหล่งต้นน้ำสะแกกรัง ตลาดนัดดังโคกระบือ” สะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดอุทัยธานีเป็นเมืองที่ผู้คนดำรงวิถีชีวิตเรียบง่ายและมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งมรดกโลก ธรรมชาติ ป่าไม้ ขุนเขา สายน้ำ และ

ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดอุทัยธานีจึงได้กำหนดแผนพัฒนาจังหวัด ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ว่า “เมืองเกษตรปลอดภัย ท่องเที่ยวเชิงนิเวศสุขใจ สังคมอุทัยผาสุก” ซึ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุลและยั่งยืน โดยมีเป้าประสงค์รวมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมมีความสุขสมานฉันท์ และมีรายได้หลักจากการเกษตรและการท่องเที่ยวภายใต้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี, 2565)

ทั้งนี้ แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานีได้กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จตามเป้าหมายของการพัฒนาไว้ ได้แก่ 1) อัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) เพิ่มขึ้น 2) มูลค่าสินค้าเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น 3) ความก้าวหน้าของดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ 4) ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ และ 5) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ประกอบกับประเด็นการพัฒนาจังหวัดคือ 1) ยกระดับมาตรฐานการผลิตเกษตรปลอดภัย เกษตรอินทรีย์ให้มีมูลค่าเพิ่ม 2) สร้างคุณค่าด้านการท่องเที่ยว ควบคู่วิถีชีวิตอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของจังหวัดสู่สากล 3) ยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้าง ความมั่นคงภายในและความสงบเรียบร้อย 4) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศอย่างสมดุล แบบมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วน ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาของจังหวัดอุทัยธานีจึงมุ่งเพิ่มพื้นที่เกษตรปลอดภัย ยกระดับผลผลิตและการแปรรูปทางการเกษตรให้มีคุณภาพ ปลอดภัย และมีมูลค่าเพิ่ม สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP เพิ่มศักยภาพแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค ลดการพังทลายของพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะ และยกระดับโครงข่ายการคมนาคมขนส่งให้ได้มาตรฐาน

จากแผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานีดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยในฐานะมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2564 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับมอบที่ดินจากผู้มีจิตศรัทธาให้แก่มหาวิทยาลัยในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี มหาวิทยาลัยจึงมีแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ประกอบกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ก่อนการพัฒนาพื้นที่จึงจำเป็นต้องสำรวจบริบทและความต้องการของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยในลักษณะงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลของชุมชนบริเวณตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไป จากการลงพื้นที่เบื้องต้น คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับกลุ่มอาชีพและผู้นำในชุมชนตำบลสะแกกรัง จึงได้โจทย์สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน คือ การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์พื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

2. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชานในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ร่วมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research: CBR) (กาญจนา แก้วเทพ, 2567) โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีในพื้นที่ตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การร่วมกำหนดโจทย์ปัญหา การร่วมเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ไปจนถึงการร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ได้แนวทางที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งจำแนกตามบทบาทในชุมชนได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1) ผู้นำท้องที่และท้องถิ่น 2) แกนนำและปราชญ์ชุมชน 3) กลุ่มอาชีพ ได้แก่ ชาวเรือนแพและผู้เลี้ยงปลาในกระชัง และกลุ่มจักสานเกาะเทโพ และ 4) ประชาชนทั่วไปในพื้นที่

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) (สุภางค์ จันทวานิช, 2558) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้ที่อาศัยหรือปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทชุมชน และยินดีเข้าร่วมกระบวนการวิจัย รวมจำนวน 35 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

2.2.1 กำนันและผู้ใหญ่บ้านโดยรอบมหาวิทยาลัย จำนวน 8 คน ได้แก่ กำนันตำบลสะแกกรัง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 - 4 เกาะเทโพ และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1, 3 และ 4 ตำบลสะแกกรัง

2.2.2 แกนนำชุมชนซึ่งเป็นปราชญ์ชุมชนและผู้นำอาวุโสของชุมชน จำนวน 5 คน

2.2.3 คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลสะแกกรัง จำนวน 5 คน

2.2.4 ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสะแกกรัง จำนวน 10 คน

2.2.5 ภาคีเครือข่าย จำนวน 7 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือเชิงคุณภาพ จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ 1) แบบบันทึกและแนวทางการวิเคราะห์เอกสาร 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) 3) ประเด็นและแนวคำถามการสนทนากลุ่ม และ 4) แบบบันทึกการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดำเนินการโดยนำเครื่องมือเสนอผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) สามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลายกลุ่ม ทั้งผู้นำท้องที่ ปราชญ์ชุมชน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน และภาคีเครือข่าย รวมถึงต่างช่วงเวลาและสถานที่ 2) สามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ 3) สามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) โดยผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน และแกนนำชุมชนร่วมกันตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2558) จำนวน 4 วิธี ตามลำดับ ดังนี้

4.1 การค้นคว้าและวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Analysis) ประกอบด้วย เอกสารชั้นต้น เช่น หนังสือราชการ รายงาน เอกสารสรุปการประชุมสัมมนา และรายงานสถิติของหน่วยงาน และเอกสารชั้นรอง เช่น บทความ รายงานวิจัย วารสาร และหนังสือพิมพ์

4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 35 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพการณ์ บริบท และความต้องการของชุมชน

4.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่

4.4 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัย นักวิจัยชุมชน และแกนนำชุมชน ร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมและวิถีชีวิตในชุมชน รวมถึงเวทีรับฟังความคิดเห็น เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากทุกวิธีมาจัดระเบียบ จำแนกประเภท และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นตีความและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์พื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

1.1 กำเนิดและพัฒนาการตำบลสะแกกรัง

ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี มีประวัติศาสตร์ของชุมชนสะแกกรังสามารถสืบย้อนไปได้ถึงสมัยสุโขทัย โดยปรากฏนามว่า "อู่ไทย" ซึ่งมีความหมายว่า "ที่อยู่ของคนไทย" ในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ "บ้านสะแกกรัง" จึงขยายตัวและเจริญรุ่งเรืองจนกลายเป็นเมืองใหญ่ในเวลาต่อมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองอู่ไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่าน และยังเป็นสมรภูมิสำคัญในการขับไล่พม่า ความสำคัญทางยุทธศาสตร์นี้ได้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี เมื่อมีการย้ายเมืองอู่ไทยมาไว้ที่บ้านสะแกกรัง ทำให้กลายเป็นชุมชนที่เติบโตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระยาเมืองอุทัยธานี (เสือ พยัฆวิเชียร) ขอพระราชทานย้ายที่ตั้งเมืองจาก "อุทัยเก่า" (ปัจจุบันคืออำเภอหนองฉาง) ซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปประมาณ 20 กิโลเมตร มายังบ้านสะแกกรัง การย้ายเมืองครั้งนี้มีสาเหตุหลักจากปัญหาไข้ป่าในพื้นที่เดิม และเนื่องจากบ้านสะแกกรังเป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ที่มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้สะดวกต่อการติดต่อราชการและการค้าขาย ในที่สุดบ้านสะแกกรังจึงถูกยกฐานะขึ้นเป็นเมืองอุทัยธานีในปี พ.ศ. 2453 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในการเสด็จประพาสของรัชกาลที่ 5 ในปีพ.ศ. 2444 เสด็จพระราชดำเนินด้วยเรือกลไฟมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาและล่องเข้าสู่คลองสะแกกรังเพื่อเข้าสู่เมืองอุทัยธานี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแม่น้ำสายนี้ในฐานะเส้นทางหลัก

ปัจจุบัน ในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง จะมี “ชุมชนเรือนแพ” ชุมชนริมแม่น้ำสะแกกรังขึ้นชื่อเรื่องการสร้างบ้านเรือนเป็นแพอยู่ริมน้ำ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันถือเป็นชุมชนชาวแพแห่งสุดท้ายของประเทศไทย เพราะชุมชนชาวแพแห่งอื่นๆ เช่น ชาวแพริมแม่น้ำน่าน อ.เมือง จ.พิษณุโลก ซึ่งเดิมมีอยู่กว่า 100 หลัง ถูกทาง

ราชการโยกย้ายออกจากริมน้ำน่านไปตั้งแต่ปีพ.ศ. 2541 เป็นต้นมา มาจนถึงปัจจุบันชุมชนชาวแพริมแม่น้ำสะแกกรังซึ่งมีอยู่กว่า 100 หลัง ชาวแพเกือบ 300 ชีวิต ยังสามารถดำรงชีวิตต่อเนื่องมาจากบรรพบุรุษได้นานกว่า 100 ปี แม้ว่าในวันนี้สายน้ำและสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป จนดูเหมือนว่าชุมชนชาวแพเป็นสิ่งตกค้างทางประวัติศาสตร์ และรอผุพังไปตามกาลเวลา

1.2 ชุมชนเลี้ยงปลาในกระชังบนแม่น้ำสะแกกรัง

ในพื้นที่ตำบลสะแกกรังที่มีแม่น้ำสะแกกรังไหลผ่าน ยังมีวิถีชีวิตของชาวเรือนแพที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับสายน้ำนี้ ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) เคยเสด็จมาที่ตลาดและวัดในเมืองอุทัยธานีในปี พ.ศ.2444 โดยเรือกลไฟล่องเข้ามาในคลอง (แม่น้ำ) สะแกกรัง ทอดพระเนตรเห็นบ้านเรือนและแพ หากนับถึงปัจจุบันเป็นเวลา 125 ปี และอาชีพอย่างหนึ่งที่สำคัญของชาวเรือนแพ คืออาชีพหาปลาและเลี้ยงปลาในกระชัง ได้แก่ ปลาเทโพ นิล สวาย แรด และสังกะวาด แต่ส่วนใหญ่เป็นปลาสังกะวาด ปลาในตระกูลปลาสวาย ซึ่งในสมัยก่อนแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถหาปลาได้เกือบสามร้อยกิโลกรัม แต่ด้วยสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป การหาปลาและปลาในกระชังมีจำนวนลดลง เนื่องมาจากวิกฤตน้ำแล้ง ท้องน้ำหดแคบลง โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง เรือนแพหลายสิบหลังเกยตื้น ทำให้ลูกบวบไม้ไผ่ที่ใช้พยุงแพแตกหักเสียหาย กอผักตบชวาไหลมารวมกันขวางกั้นการเดินเรือ แม่น้ำบางช่วงเริ่มเน่าเสีย เพราะปริมาณน้ำลดน้อยลงทำให้น้ำไม่ไหลเวียน ประกอบกับน้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลเมืองอุทัยธานีไหลทิ้งลงสู่แม่น้ำจึงยิ่งซ้ำเติมแม่น้ำสะแกกรังให้วิกฤต ฝูงปลาที่เคยชุกชุมและเป็นแหล่งอาหาร สร้างรายได้ให้ชาวเรือนแพ

1.3 การมีวิถีชาวแพ

ปัจจุบัน ในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง จะมี “ชุมชนเรือนแพ” ชุมชนริมแม่น้ำสะแกกรังขึ้นชื่อเรื่องการสร้างบ้านเรือนเป็นแพอยู่ริมน้ำ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันถือเป็นชุมชนชาวแพแห่งสุดท้ายของประเทศไทย เพราะชุมชนชาวแพแห่งอื่นๆ เช่น ชาวแพริมแม่น้ำน่าน อ.เมือง จ.พิษณุโลก ซึ่งเดิมมีอยู่กว่า 100 หลัง ถูกทางราชการโยกย้ายออกจากริมน้ำน่านไปตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา มาจนถึงปัจจุบันชุมชนชาวแพริมแม่น้ำสะแกกรังซึ่งมีอยู่กว่า 100 หลัง ชาวแพเกือบ 300 ชีวิต ยังสามารถดำรงชีวิตต่อเนื่องมาจากบรรพบุรุษได้นานกว่า 100 ปี แม้ว่าในวันนี้สายน้ำและสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป สภาพของแพริมน้ำมีความทรุดโทรม บ้างผุพังไปตามกาลเวลา และยังมีปัญหาคุณภาพชีวิตชาวแพ เพราะน้ำในคลองยังมีสภาพน้ำที่ไหลไม่สะดวก ถ้าคลองสะอาดนักท่องเที่ยวก็อยากจะมา จึงอยากให้ช่วยกันดูแลไม่ให้น้ำเน่าเสีย ชาวบ้านจะได้มีอาชีพ มีรายได้

1.4 กลุ่มอาชีพเครื่องจักสานเกาะเทโพ อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

พื้นที่ในบริเวณใกล้กับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดอุทัยธานี ยังมีกลุ่มอาชีเครื่องจักสาน ที่มีการรวมกลุ่มกันห่างจากพื้นที่ที่ตั้งมหาวิทยาลัยเพียงประมาณ 500 เมตร จะมีชุมชนที่เรียกว่า “เกาะเทโพ” ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ลงสำรวจพบกลุ่มอาชีพสำคัญที่รวมตัวกัน และยังชุมชนที่อยู่ติดแม่น้ำสะแกกรังในการรวมตัวทำอาชีพเครื่องจักสาน โดยที่มาและจุดเริ่มต้นของกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านหัวเขา กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านหัวเขามีกำเนิดจากปัจจัยสำคัญสองประการ คือ สภาพภูมิประเทศ และความต้องการสร้างอาชีพเสริมของคนในชุมชน ประเด็นแรก เกิดจากแรงผลักดันจากปัญหาผักตบชวาปัญหาหลัก เนื่องจากในพื้นที่เกาะเทโพตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีแม่น้ำสะแกกรังโอบล้อม ทำให้มีวัชพืชน้ำ โดยเฉพาะผักตบชวาแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็วและหนาแน่นในแม่น้ำและลำคลองสาขาย่อมส่งผลกระทบปัญหาในการสัญจรทางน้ำและการระบายน้ำของชุมชน แนวคิดแก้ไข ซึ่งสมาชิกในชุมชนจึงเกิดแนวคิดที่จะนำผักตบชวาที่เป็นปัญหาของชุมชนมาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้า เพื่อเป็นการลดปริมาณวัชพืชน้ำไปพร้อมกับการสร้างมูลค่าเพิ่ม

ประเด็นที่สำคัญต่อมา คือ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและแม่บ้านได้เป็นกลุ่มผู้ริเริ่มในหมู่บ้านหัวเขา ซึ่งมีเวลาว่างหลังจากฤดูทำนาหรือว่างจากงานหลัก โดยมีภูมิปัญญาที่พวกเขานำความรู้และทักษะดั้งเดิมในการจักสาน (ซึ่งมีอยู่แล้วในท้องถิ่น) มาประยุกต์ใช้กับวัตถุดิบใหม่คือผักตบชวา ดังนั้นในการพัฒนากลุ่มได้รับการสนับสนุนและฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐ (เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน) เพื่อพัฒนาทักษะการออกแบบ การย้อมสี และการแปรรูปให้ได้มาตรฐาน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง ทนทาน และมีดีไซน์ที่สามารถแข่งขันในตลาดได้

2. แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอ จังหวัดอุทัยธานี

ผลการศึกษา พบว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สามารถพัฒนาในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ที่มีจำนวนเกือบ 3 ไร่ ที่อยู่ติดริมแม่น้ำสะแกกรัง และพื้นที่ภายนอกมหาวิทยาลัยในการพัฒนาพื้นที่ร่วมชุมชนในเขตบริเวณโดยรอบ ซึ่งแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดอุทัยธานี ประกอบไปด้วย 1) แหล่งพัฒนาเพาะเลี้ยงปลาแรด 2) การสร้างโรงสีชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย 3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตร 4) การยกระดับการพัฒนากลุ่มจักสาน 5) การพัฒนาและยกระดับที่พักโฮมสเตย์ชุมชน 6) สถานที่ที่พักแคมป์ปิ้ง และคาร์แคมป์ 7) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานและทางน้ำโดยมีการพัฒนาท่าเรือร่วมกับ อปท. โดยมีข้อค้นพบดังนี้

2.1 การพัฒนาแหล่งพัฒนาเพาะเลี้ยงปลาแรด มหาวิทยาลัยมีที่ตั้งติดแม่น้ำสะแกรัง สามารถใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัยและพื้นที่ชุมชนพัฒนาเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรด ซึ่งเป็นปลาที่มีชื่อเสียงของจังหวัด ดังนั้นมหาวิทยาลัยใช้ระบบการวิจัยและพัฒนาการเลี้ยงปลาแรดให้มีคุณภาพ สามารถสร้างมูลค่าให้กับชุมชนและยังสร้างความยั่งยืนให้กับพื้นที่

2.2 การสร้างโรงสีชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย ในบริเวณพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย มีพื้นที่ทำนาของชุมชนอยู่จำนวนมาก แต่ชาวนาจะยังไม่หลุดภาวะหนี้สิน ทั้งการกู้ยืมมาใช้ในการผลิต การใช้ยาค่าแมลง การนำผลผลิตไปสีข้าวโรงสี เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นผลทำให้ชาวนาในพื้นที่ยังมีภาวะหนี้สิน เมื่อเป็นเช่นนี้มหาวิทยาลัยต้องมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มชาวนาในพื้นที่ และใช้พื้นที่บางส่วนของมหาวิทยาลัยเป็นที่ตั้งโรงสีชุมชน ซึ่งจะสามารถลดภาระค่าใช่จ่าย จากการนำผลผลิตบางส่วนมาสีข้าวโรงสีข้าวชุมชน ที่จัดตั้งภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการบริการวิชาการและการรับใช้สังคม

2.3 ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตร มหาวิทยาลัยสามารถสร้างหน่วยหรือศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตรในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาและต่อยอดการเกษตรในพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยและชุมชนโดยรอบ มีการทำการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงกระชังปลา การทำนา เป็นต้น เพื่อสร้างการเรียนรู้และถ่านทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรในพื้นที่ ศูนย์ถ่ายเทคโนโลยีและการเกษตรจะกลายเป็นห้องปฏิบัติของมหาวิทยาลัยในมิติต่างๆ เช่น ระบบเกษตรแม่นยำ นวัตกรรมเครื่องจักร หรือสายพันธุ์พืช/สัตว์ใหม่ๆ ลงไปถ่ายทอดให้แก่กลุ่มเกษตรกรรายย่อยและผู้ประกอบการ

2.4 การยกระดับการพัฒนากลุ่มจักสาน การยกระดับกลุ่มจักสาน ร่วมมือกับกลุ่มจักสานบ้านหัวเขา เกาะเทโพ ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ (Design) นวัตกรรมการถนอมเนื้อไม้/ผักตบชวา และเพิ่มช่องทางการตลาดออฟไลน์และออนไลน์

2.5 การพัฒนาและยกระดับที่พักโฮมสเตย์ชุมชน พัฒนามาตรฐานการบริการและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตชาวแพและวิถีเกษตร ซึ่งในพื้นที่ใกล้เคียงมหาวิทยาลัยโฮมสเตย์ของชุมชนอยู่บ้างแล้ว แต่ยังขาดการพัฒนาในด้านมาตรฐานและการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นระบบ

2.6 สถานที่ที่พักแคมป์ปิ้ง และคาร์แคมป์ บริหารจัดการพื้นที่ว่างริมน้ำของมหาวิทยาลัยให้เป็นจุดกางเต็นท์และคาร์แคมป์เชิงนิเวศ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่ชื่นชอบธรรมชาติ และ

2.7 การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานและทางน้ำโดยมีการพัฒนาท่าเรือร่วมกับอปท. ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงบูรณาการร่วมกับอปท. ในการพัฒนาท่าเรือชุมชนเพื่อเชื่อมต่อการเดินทางทางบก (จักรยาน) และทางน้ำ (เรือนำเที่ยว) อย่างเป็นระบบ โดยการท่องเที่ยวเส้นทางจักรยานเป็นการท่องเที่ยวเส้นทางโดยรอบเกาะเทโพ เพราะมีการจัดทำเส้นทางจักรยานบ้างแล้วในพื้นที่

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี คณะผู้วิจัยขออภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์พื้นที่ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนสะแกกรังมีทุนทางประวัติศาสตร์และทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะการเป็น “ชุมชนเรือนแพแห่งสุดท้ายของประเทศไทย” การเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรดลุ่มน้ำสะแกกรังซึ่งเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อันขึ้นชื่อของจังหวัด ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการวัชพืชด้วยการแปรรูปผักตบชวาเป็นเครื่องจักสานของกลุ่มเกาะเทโพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนกำลังเผชิญภาวะวิกฤตจากความเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งปัญหาภัยแล้ง น้ำเน่าเสียที่ไหลมาจากเขตเมือง และเรือนแพที่ทรุดโทรมลงตามกาลเวลา

สภาพการณ์ดังกล่าวสามารถอภิปรายได้ด้วยแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (community-based resource management) ซึ่งให้น้ำหนักกับการที่ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดูแลและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรของตนอย่างยั่งยืน (Berkes, F., 2004) กล่าวคือ หากชุมชนขาดการหนุนเสริมเชิงวิชาการและเทคโนโลยีในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมเหล่านี้ย่อมเสี่ยงต่อการสูญหายไปภายในคนรุ่นนี้ ซึ่งไม่เพียงกระทบต่อรายได้ของชาวเรือนแพ หากยังบั่นทอนภาพลักษณ์การเป็น “เมืองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ตามวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี, 2565) อีกด้วย

2. การสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีส่วนร่วมของประชานในพื้นที่ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่ได้แนวทางการพัฒนา 7 ด้าน สามารถนำมาอภิปรายในมิติของพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม (university social responsibility: USR) คือพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการบูรณาการความรับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ากับยุทธศาสตร์หลัก โดยเชื่อมโยงทั้งด้านวิชาการ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อขับเคลื่อนสังคมไปพร้อมกัน เป็นการยกระดับจากการบริการวิชาการแบบเดิม (Service) สู่การเป็นพันธมิตร (Partnership) เต็มรูปแบบ โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ 1) หุ้นส่วนความร่วมมือ (Partnership) ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม 2) ประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องได้รับประโยชน์ มหาวิทยาลัย

ได้องค์ความรู้ใหม่ ชุมชนได้รับการพัฒนา 3) การเรียนรู้ร่วมกัน (Scholarship) การใช้หลักวิชาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Co-creation) ของหน่วยงานและชุมชน เพื่อพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน 4) ผลกระทบที่วัดผลได้ (Measurable Social Impact) เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและสามารถประเมินผลกระทบต่อสังคมได้อย่างชัดเจน (Vasilescu, R. et al., 2010) และตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ที่บัญญัติไว้ว่า มหาวิทยาลัยมีสถานะเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการวิชาการแก่สังคม ตลอดจนผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู มุ่งเน้นไปที่ภารกิจหลัก 5 ประการ ได้แก่ 1) เป็นสถาบันเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เสริมสร้างพลังปัญญา ฟื้นฟูการเรียนรู้ และเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลยั่งยืน 3) การศึกษาและวิจัย ให้การศึกษาส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง รวมถึงทำการวิจัย 4) บริการวิชาการ ถ่ายทอด พัฒนาเทคโนโลยี และให้บริการทางวิชาการแก่สังคม 5) การศึกษาด้านครุศาสตร์ ทำหน้าที่ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู ซึ่งเป็นรากฐานดั้งเดิมของสถาบัน (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547, 2547) ได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ประการแรก การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างและการลดความเหลื่อมล้ำ แนวทางการสร้าง “โรงสีชุมชน” และ “ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตรแม่นยำ” ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัย เป็นการตอบโจทย์ปัญหาหนี้สินและต้นทุนการผลิตของชาวนาโดยรอบอย่างตรงจุด อภิปรายได้ว่ามหาวิทยาลัยมิได้ทำหน้าที่เพียงผู้ให้ความรู้ทางวิชาการ (academic) เท่านั้น แต่ยังแปรสภาพพื้นที่ของตนให้เป็น “พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน” เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจจากฐานราก

ประการที่สอง การบูรณาการทุนชุมชนกับนวัตกรรม แนวทางการพัฒนาแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรดการยกระดับกลุ่มจักสานผักตบชวา และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (โฮมสเตย์ แคมป์ปิ้ง เส้นทางจักรยานและทางน้ำ) แสดงให้เห็นถึงการนำ “ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน” (bottom-up demand) มาผสานกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ ข้อค้นพบเรื่องรายได้ของชุมชน การขาดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการสร้างเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ ทรงสายชลชัย และคณะ เรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (นพรัตน์ ทรงสายชลชัย และคณะ, 2565) จังหวัดอุทัยธานี” ที่พบว่าจังหวัดอุทัยธานีมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์จำนวนมาก เช่น วัดเขาสะแกกรัง วัดท่าซุง วิถีชีวิตชาวแพลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง และเกาะเทโพ แต่ยังเติบโตช้าเพราะเป็นเมืองรอง รายได้ในชุมชนน้อย ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน และคนรุ่นใหม่ไม่สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมเสนอแนวทางพัฒนาด้วยการรักษามรดกของท้องถิ่น ส่งเสริมประเพณีและเอกลักษณ์ให้โดดเด่น เพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมสินค้า OTOP ผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และคนในท้องถิ่น ซึ่งสอดรับกับแนวทางการพัฒนาทั้ง 7 ด้านของงานวิจัยนี้

ประการที่สาม กลไกการมีส่วนร่วมของภาคีหลายฝ่าย ความสำเร็จของแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยข้างต้นเกิดจากการที่งานวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ซึ่งดึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนเข้ามาเป็น “เจ้าของโจทย์ร่วมกัน” สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี เรื่องสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ที่เปรียบปัญหาใหญ่และซับซ้อนของสังคมว่าเปรียบเสมือน “ภูเขา” ที่เคลื่อนย้ายได้ยาก การจะขับเคลื่อนหรือแก้ไขปัญหานั้น ไม่สามารถใช้พลังใดพลังหนึ่งเพียงลำพังได้ แต่ต้องอาศัยการบูรณาการ 3 พลังขับเคลื่อนร่วมกันอย่างสมดุล คือพลังความรู้ (วิชาการ) พลังเคลื่อนไหวสังคม (ประชาสังคม) และพลังภาครัฐ (การเมืองและนโยบาย) (ประเวศ วะสี, 2550) และแนวคิดของ Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. เรื่องการพัฒนาแบบจตุภาคี (Quadruple Helix) (Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J., 2009) ที่ว่าการจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Economy) อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัย / สถาบันการศึกษา (University) ทำหน้าที่ผลิต

งานวิจัย พัฒนานวัตกรรม และสร้างองค์ความรู้ใหม่ 2) อุตสาหกรรม / ภาคเอกชน (Industry) เป็นกลไกในการนำองค์ความรู้และงานวิจัยไปต่อยอดในเชิงพาณิชย์ สร้างผลิตภัณฑ์ และขับเคลื่อนเศรษฐกิจ 3) ภาครัฐ (Government) กำหนดนโยบาย กฎหมาย จัดสรรงบประมาณสนับสนุน และสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรม และ 4) ประชาสังคม / ภาคประชาชน (Civil Society) เป็นศูนย์กลางของค่านิยม วัฒนธรรม และผู้ใช้งาน (End-users) ที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของสังคม

ยิ่งไปกว่านั้น แนวทางการพัฒนาที่ค้นพบยังสะท้อนหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ตามที่ กาญจนา แก้วเทพ เสนอไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) เป็นโจทย์ของชุมชน คือเป็นการวิจัยในคำถามที่ชุมชนอยากทำและเป็นปัญหาของชุมชนเอง อันเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้การวิจัยสำเร็จ 2) ชุมชนทำวิจัยเอง โดยผู้เข้าร่วมต้องเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถทำวิจัยได้ โดยมีพี่เลี้ยงภายนอกคอยหนุนเสริม 3) การมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย ทั้งเจ้าของปัญหาและผู้ใกล้ชิดกับปัญหา ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของงานวิจัย พร้อมออกแบบกระบวนการทำงานและแบ่งบทบาทให้เหมาะกับทักษะของแต่ละคน 4) พัฒนาและยกระดับการใช้ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำทุนความรู้เดิมของชุมชนมาผสานกับความรู้ใหม่ มากกว่าพึ่งพาความรู้จากภายนอกเพียงอย่างเดียว 5) เน้นสร้างคนมากกว่าสร้างความรู้ คือให้น้ำหนักกับการสร้างคน สร้างกลุ่ม และสร้างเครือข่าย เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าตัวองค์ความรู้ และ 6) การเสริมพลังอำนาจของชุมชน เพื่อให้เกิดการฟื้นฟู ยกระดับ และพัฒนาการจัดการโดยชุมชนเอง ทั้งในระบบชุมชน ระบบทรัพยากร และระบบความรู้ จนชุมชนค้นพบศักยภาพและลุกขึ้นมาจัดการตนเองได้ หลักการทั้ง 6 ประการนี้จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยเกิดความยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยได้ข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัย ประการแรก ด้านสภาพการณ์ของพื้นที่ พบว่าชุมชนตำบลสะแกกรังมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ยาวนานสืบเนื่องตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี เป็นชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมโดดเด่น ทั้งการเป็นชุมชนเรือนแพแห่งสุดท้ายของประเทศไทย วิถีการเลี้ยงปลาในกระชังบนแม่น้ำสะแกกรัง และกลุ่มอาชีพเครื่องจักสานผักตบชวาที่เกาะเทโพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนกำลังเผชิญปัญหาภัยแล้ง คุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมจากน้ำเสียในเขตเมือง และความทรุดโทรมของเรือนแพ ซึ่งเป็นแรงกดดันต่อวิถีชีวิตและรายได้ของชุมชน ประการที่สอง ด้านแนวทางการพัฒนา คณะผู้วิจัยได้แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยร่วมกับประชาชนในพื้นที่ 7 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรด 2) การสร้างโรงสีชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย 3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตร 4) การยกระดับการพัฒนากลุ่มจักสาน 5) การพัฒนาและยกระดับที่พักโฮมสเตย์ชุมชน 6) สถานที่พักแคมป์ปิ้งและคาร์แคมป์ และ 7) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานและทางน้ำ โดยพัฒนาท่าเรือร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แนวทางทั้งหมดวางอยู่บนฐานความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ผสานกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ควรจัดสรรงบประมาณประจำปีเพื่อนำร่องการพัฒนาในด้านที่มีความพร้อมและเห็นผลได้เร็วก่อน เช่น การพัฒนาแหล่งเพาะเลี้ยงปลาแรด และการสร้างโรงสีชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อบรรจุโครงการที่จับต้องได้เร็วและต่อยอดจากฐานที่ชุมชนมีอยู่แล้ว เช่น เส้นทางท่องเที่ยวจักรยาน เข้าไว้ในแผนงบประมาณช่วงปี พ.ศ. 2570 เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) การวิจัยเชิงประเมินผลกระทบและความคุ้มค่า (impact and feasibility assessment) เนื่องจากงานวิจัยนี้ค้นพบแนวทางการพัฒนา 7 ด้าน ซึ่งรวมถึงการจัดตั้งโครงสร้างพื้นฐานใหม่ เช่น โรงสีข้าวชุมชนในพื้นที่มหาวิทยาลัย และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเกษตร การวิจัยครั้งต่อไปดังนี้ 1) ควรศึกษา และประเมินความคุ้มค่าทาง

เศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อม (social return on investment: SROI) เพื่อให้มั่นใจว่าการลงทุนพัฒนาพื้นที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าในระยะยาว 2) การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์และนวัตกรรมการแปรรูป (research and development: R&D) โดยพัฒนางานวิจัยอย่างต่อเนื่องร่วมกับกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านหัวเขา เกาะเทโพ และกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงปลาแรด โดยเน้นการทดลองใช้นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์เพื่อยืดอายุและถนอมเนื้อผักตบชวา (เช่น การป้องกันเชื้อราและความชื้น) การออกแบบบรรจุภัณฑ์ (packaging design) และการสร้างแบรนด์สินค้าอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่อง (storytelling) ตลอดจนการวิจัยสูตรอาหารหรือกรรมวิธีการแปรรูปปลาแรดกระชังให้เป็นผลิตภัณฑ์พร้อมรับประทาน (ready-to-eat) ที่ได้มาตรฐาน อย. และ GMP เพื่อขยายตลาดสู่ระดับสากล 3) การวิจัยเพื่อประเมินขีดความสามารถในการรองรับและการจัดการการท่องเที่ยวในมิติของการพัฒนาที่พักโฮมสเตย์เรือนแพ สถานที่แคมป์ปิ้ง และเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานและทางน้ำ 4) การวิจัยเพื่อยกระดับกลไกเชิงนโยบายและการบูรณาการร่วม (policy and governance research) ระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และภาคประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี พ.ศ. 2566-2570. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2568 จาก https://www.uthaithani.go.th/2025/wp-content/uploads/2025/09/planUthai66-70final.pdf

กาญจนา แก้วเทพ. (2567). การวิเคราะห์สังเคราะห์ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: ความเข้าใจพื้นฐาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ชลบุรี: โครงการกลไกการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ปี 2567 (กลไกกลาง) มหาวิทยาลัยบูรพา.

นพรัตน์ ทรงสายชลชัย และคณะ. (2565). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดอุทัยธานี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ, 14 (1), 115-131.

ประเวศ วะสี. (2550). สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา. เรียกใช้เมื่อ 31 พฤษภาคม 2569 จาก https://omeka.p-set.org/s/Prawase/media/2362

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก, หน้า 1-24 (14 มิถุนายน 2547).

สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี. (2564). ข้อมูลทั่วไปจังหวัด. เรียกใช้เมื่อ 31 มีนาคม 2568 จาก https://uthaithani.moc.go.th/th/content/page/index/id/1055

สุภางค์ จันทวานิช. (2558). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Berkes, F. (2004). Rethinking community-based conservation. Conservation Biology, 18(3), 621-630.

Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. (2009). ‘Mode 3’ and ‘Quadruple Helix’: Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. International Journal of Technology Management, 46(3-4), 201-234.

Vasilescu, R. et al. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2(2), 4177-4182.

บทความวิชาการ

การนำแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินมาใช้ในประเทศไทยเพื่อความยั่งยืน*

IMPLEMENTING THE BLUE ECONOMY CONCEPT IN THAILAND FOR SUSTAINABILITY

ดวงพร อุไรวรรณ
Duangporn Auraiwan
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under the Royal Patronage, Pathum Thani, Thailand
Corresponding author E-mail: duangporn.au@vru.ac.th
Tel: 064-965-5459

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสอดคล้องของแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินกับแนวทางการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน ข้อค้นพบจากการศึกษาพบว่า มหาสมุทรและชายฝั่งเปรียบเสมือนกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย จากรายงานของธนาคารโลก พบว่า มูลค่าของเศรษฐกิจสีน้ำเงินสูงถึงร้อยละ 30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ อย่างไรก็ตาม การตักตวงผลประโยชน์ในรูปแบบเดิมได้สร้างความเสื่อมโทรมต่อระบบนิเวศอย่างรุนแรง ทั้งการทำประมง การท่องเที่ยว การขนส่งทางทะเลและด้านพลังงานน้ำมัน เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ดังนั้น การปรับเปลี่ยนสู่เศรษฐกิจสีน้ำเงินที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสูงสุดควบคู่กับการรักษาความยั่งยืนของระบบนิเวศและความเป็นธรรมทางสังคม จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 -2570) และแผนปฏิบัติการเศรษฐกิจสีน้ำเงินอาเซียน ซึ่งประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการเป็นศูนย์กลางทางทะเลของภูมิภาค จึงนำมาสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาที่กล่าวมาประกอบด้วย 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การเร่งรัดขับเคลื่อนการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเล 2) การส่งเสริมนวัตกรรม เทคโนโลยีสะอาด และนวัตกรรมการเงินสีน้ำเงิน 3) การยกระดับความร่วมมือพหุภาคีในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น ความสำเร็จระยะยาวในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินของประเทศไทย จำเป็นต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการที่บูรณาการร่วมกันจากทุกภาคส่วน เพื่อส่งต่อฐานทรัพยากรที่มั่งคั่งและสมดุลสู่อนาคต

คำสำคัญ: เศรษฐกิจสีน้ำเงิน, แนวทางการจัดการทรัพยากรทางทะเล, ความยั่งยืน

Abstract

This academic article aims to examine the alignment between the Blue Economy concept and sustainable marine resource management approaches. The study employs a methodology based on the collection and analysis of data relevant to the Blue Economy concept. The findings indicate that oceans and coasts serve as the primary engines driving Thailand's economy according to a World Bank report, the Blue Economy accounts for nearly 30 percent of the country's Gross Domestic Product (GDP). However, conventional resource exploitation has inflicted severe degradation on marine ecosystems across the fisheries, tourism,

* Received 31 May 2026; Revised 3 July 2026; Accepted 23 July 2026

maritime transport, and oil and energy sectors. As the utilization of marine resources intensifies, environmental degradation escalates accordingly. Consequently, the transition toward a Blue Economy-which emphasizes maximizing resource utility while preserving ecological sustainability and promoting social equity-serves as a crucial instrument aligned with the Sustainable Development Goals (SDGs), the 13th National Economic and Social Development Plan (2023 - 2027), and the ASEAN Blue Economy Implementation Plan. Given Thailand's high potential to become a regional maritime hub, this article proposes policy recommendations to address the aforementioned challenges across three core dimensions: 1) accelerating the implementation of marine spatial planning; 2) promoting innovation, clean technology, and blue financial innovations; and 3) enhancing multilateral cooperation within the ASEAN region. Ultimately, the long-term success of driving Thailand's Blue Economy depends on integrated management mechanisms involving all sectors, in order to safeguard and pass on an abundant and balanced resource base to future generations.

Keywords: Blue Economy, Marine Resource Management Approaches, Sustainability

บทนำ

จากรายงานของธนาคารโลก พบว่า มหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของระบบเศรษฐกิจไทย มีจังหวัดติดชายฝั่งทะเลทั้งหมด 23 จังหวัดและชายฝั่งทะเลยาวกว่า 3,000 กิโลเมตร มีมูลค่าผลประโยชน์รวมทางเศรษฐกิจ (Ocean GDP) คิดเป็นเกือบร้อยละ 30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และรองรับการจ้างงานประมาณร้อยละ 26 ของประเทศ (World Bank, 2025a) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางเศรษฐกิจในรูปแบบเดิมได้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศอย่างรุนแรง โดยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา แนวชายฝั่งของประเทศประมาณร้อยละ 30 ได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะ สร้างความสูญเสียทางเศรษฐกิจมูลค่ากว่า 1,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) จึงก้าวเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ข้อที่ 14 ขององค์การสหประชาชาติ แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นใน ค.ศ. 2012 ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนครบรอบ 20 ปี (United Nations Conference on Sustainable Development) หรือ Rio+20 ณ เมืองริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจจากนานาประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่เป็นเกาะและประเทศที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล เนื่องจากเศรษฐกิจสีน้ำเงินเป็นแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยยังคงให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของระบบนิเวศทางทะเลและการกระจายผลประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกภายหลัง ค.ศ. 2015 เป็นต้นมา โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เชื่อมโยงกับเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงิน คือ เป้าหมายที่ 14 การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น อาทิ การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลและการกัดเซาะชายฝั่งทะเล เนื่องด้วยมหาสมุทรและทะเลหลวงเป็นทรัพยากรร่วมที่เปิดให้ทุกประเทศเข้าใช้ประโยชน์ได้ (Open Resource) กล่าวคือ เป็นสินค้าสาธารณะที่ไม่สามารถกีดกันใครได้เพราะฉะนั้นเป้าหมายที่ว่านี้ จึงมิใช่เพียงเพื่อการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของประเทศเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการใช้ทรัพยากรทางทะเลร่วมกันในพื้นที่มหาสมุทรและน่านน้ำสากลด้วย (ปรียวรรณ สุวรรณสูนย์, 2566)

จากการประชุม ASEAN Blue Economy Forum ในปี 2025 ได้มีการยกระดับความร่วมมือสู่แผนปฏิบัติการปี 2026 - 2030 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษสีน้ำเงิน (Blue SEZ) เพื่อดึงดูดนวัตกรรมระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับการประมาณการของ OECD 2016 ที่คาดว่าเศรษฐกิจทางทะเลโลกมีศักยภาพ (OECD, 2016) เพิ่มมูลค่าได้ถึงกว่า 3 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี ค.ศ. 2030 ซึ่งการประมาณการนี้ถูกนำมาอ้างอิงในการประชุม Blue Davos (World Economic Forum, 2026) เพื่อเน้นย้ำศักยภาพของเศรษฐกิจสีน้ำเงินในฐานะเครื่องยนต์การเจริญเติบโตใหม่ของโลก นอกจากนี้มีการประกาศ ASEAN Blue Economy Implementation Plan 2026 - 2030 ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการที่จะใช้จริงในปี 2026 โดยมีสาระสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเสนอให้สร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษสีน้ำเงิน เพื่อดึงดูดการลงทุนด้านเทคโนโลยีทางทะเล การใช้ข้อมูลดาวเทียมและ AI มาช่วยในการจัดการทรัพยากรประมงและการขนส่ง และการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือข้ามพรมแดนเพื่อลดขยะพลาสติกในทะเลอาเซียน

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 ของประเทศไทย ไม่ได้ระบุถึงเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) โดยตรงในฐานะของหมุดหมายหลัก แต่เน้นแนวคิดที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับความยั่งยืนของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 นี้ ประเทศไทยใช้แนวคิดหลักในการขับเคลื่อนประเทศคือ พลิกโฉมประเทศไทยสู่สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าและความยั่งยืน โดยมีหมุดหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งรวมถึงการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่ หมุดหมายที่ 2 การท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน หมุดหมายที่ 5 การเป็นประตูการค้า การลงทุน และยุทธศาสตร์ ทางโลจิสติกส์ที่สำคัญของภูมิภาค หมุดหมายที่ 10 การมีเศรษฐกิจหมุนเวียนและสังคมคาร์บอนต่ำเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมุดหมายที่ 11 การมีความสามารถในการรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งแนวทางนี้สอดรับอย่างเป็นระบบทั้งในระดับชาติและสากล ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมายการเติบโตบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล (Blue Growth) ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โมเดลเศรษฐกิจ BCG เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติและอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UNCLOS) นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมายรองรับอย่างครอบคลุมตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่คุ้มครองสิทธิชุมชน ไปจนถึงกฎหมายเฉพาะทาง เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เป็นต้น ซึ่งร่วมกันทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแปรนโยบายสู่การปฏิบัติจริง เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางสังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศทางทะเลของประเทศอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสีน้ำเงินในบริบทของประเทศไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความเชื่อมโยงขององค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินกับยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติและระดับภูมิภาค รวมถึงโอกาสและความท้าทายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินของไทยให้เป็นรูปธรรม ภายใต้กระแสความร่วมมืออาเซียนและการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสมดุลในมิติต่าง ๆ และนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทั้งประเทศ บนพื้นฐานของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเหมาะสม สมดุล และมีความยั่งยืน

แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy Concept)

ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้ทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ทั้งการใช้ประโยชน์โดยตรง เช่น การทำประมงและการขุดเจาะพลังงาน และการใช้ประโยชน์โดยอ้อม เช่น การท่องเที่ยว โลจิสติกส์ และการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ภาคีเครือข่ายเชิงนโยบายและองค์กรต่าง ๆ ขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่พรมแดนใหม่ทางเศรษฐกิจ (New Economic Frontier) ภายใต้หลักการแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การทำประมงหรือการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นโมเดลที่เน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดบนหลักการของเสียเป็นศูนย์ (Zero Waste) ไม่ทำลายระบบนิเวศ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาด สร้างความเป็นธรรมทางสังคมแก่ชุมชนชายฝั่งและรักษาขีดความสามารถในการฟื้นตัวของมหาสมุทร (Resilience) โดยแนวคิดนี้ได้รับการขยายความในเวทีโลกผ่านการประชุม Rio+20 ในปี 2012 เพื่อมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐกิจทางทะเลแบบดั้งเดิมที่เน้นการตักตวงผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงขีดจำกัดของธรรมชาติ (Smith-Godfrey, S., 2016)

เศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) หมายถึง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและชุมชน (คณะอนุกรรมการจัดการความรู้เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล, 2560) เพื่อให้มีการดำรงชีพและดำเนินธุรกิจได้อย่างยั่งยืน แนวทางดังกล่าวถูกคิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาของนักเศรษฐศาสตร์ ที่พบว่า นักลงทุนและผู้ประกอบการมักคำนึงถึงเฉพาะต้นทุนและผลประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ส่วนรวมการกระทำดังกล่าวส่งผลทำให้ต้นทุนในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหามลภาวะหรือความสูญเสียทางทรัพยากรธรรมชาติตกอยู่กับสังคมหรือส่วนรวมและส่วนรวมต้องรับภาระดังกล่าวที่มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเศรษฐกิจสีน้ำเงิน จึงถูกนำมาปรับใช้เพื่อขับเคลื่อนความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการดูแลรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมริมชายฝั่งและทะเล (สุทธสินี สนธิรัตน, 2560) เศรษฐกิจสีน้ำเงินถือเป็นแนวคิดใหม่ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลในระดับโลกและเป็นแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐต่าง ๆ รวมถึงรัฐบาลไทย (ภาวิดา รังษี และเชษฐ์ ใจเพชร, 2566)

เมื่อเปรียบเทียบเศรษฐกิจสีน้ำเงินกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่น ๆ พบว่า มีความแตกต่างที่ชัดเจนในแต่ละมิติ เช่น เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) จะมุ่งเน้นการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในภาคการผลิตและพลังงานบนบกเป็นหลัก ในขณะที่เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) จะเน้นการใช้ทรัพยากรซ้ำและลดของเสียในวงจรการผลิตทั่วไป แต่เศรษฐกิจสีน้ำเงินมีความเฉพาะเจาะจงยิ่งกว่าโดยมุ่งเน้นการบูรณาการระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งเข้ากับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเป็นองค์รวม ตั้งแต่การประมง การท่องเที่ยว การขนส่งทางน้ำไปจนถึงพลังงานจากมหาสมุทร โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับความเป็นธรรมทางสังคมของชุมชนชายฝั่งและการรักษาขีดความสามารถในการฟื้นตัวของระบบนิเวศทางทะเล (Eikeset, M. A. et al., 2018) จุดเด่นนี้ทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเป็นกรอบนโยบายที่เหมาะสมเป็นพิเศษสำหรับประเทศอย่างไทยซึ่งมีพื้นที่ทางทะเลมากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ประเทศ

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) เป็นแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์สูงสุดควบคู่กับการลดของเสียให้เป็นศูนย์ (Zero Waste) โดยไม่ทำลายระบบนิเวศและให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางสังคมของชุมชนชายฝั่ง ซึ่งมีความแตกต่างจากเศรษฐกิจทางทะเลแบบดั้งเดิมที่เน้นการตักตวงผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้ถูกนำมาแก้ไขปัญหาต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่ผู้ประกอบการมักละเลย เพื่อไม่ให้ตกเป็นภาระของสังคม และมีความจำเพาะเจาะจงมากกว่าเศรษฐกิจสีเขียวหรือเศรษฐกิจหมุนเวียนตรงที่มุ่งบูรณาการกิจกรรมทางทะเลทั้งหมดอย่างเป็น

องค์รวม จึงถือเป็นกรอบนโยบายสาธารณะที่สำคัญและเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยในการบริหารจัดการพื้นที่ทางทะเลที่มีอยู่อย่างมหาศาลให้เกิดความสมดุลในระยะยาว

หลักการของแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Principles of Blue Economy)

หลักการสำคัญของเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การแสวงหาผลกำไรเชิงพาณิชย์ แต่ตั้งอยู่บนฐานรากของความสมดุล 3 มิติ (Triple Bottom Line) ที่ต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกัน ได้แก่ 1) ความยั่งยืนทางระบบนิเวศ (Environmental Sustainability) คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลต้องไม่เกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวของธรรมชาติ (Regenerative Capacity) ควบคู่กับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Low Carbon) ซึ่งสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการกักเก็บคาร์บอนผ่านระบบนิเวศชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลนและหญ้าทะเล (Blue Carbon) ที่มีศักยภาพสูงกว่าป่าบกหลายเท่าตัว (World Bank, 2023) ตัวอย่างการดำเนินการในประเทศไทย เช่น โครงการฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่จังหวัดระนองและพังงาของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าได้กว่า 3,000 ไร่ และทำหน้าที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำตามธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้ผลผลิตประมงในบริเวณใกล้เคียงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2568ข) 2) ความเป็นธรรมทางสังคม (Social Equity) คือ การพัฒนาต้องส่งเสริมและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนชายฝั่งรวมถึงชาวประมงพื้นบ้าน ให้สามารถเข้าถึงฐานทรัพยากรและตลาดได้อย่างเป็นธรรม ไม่ถูกผูกขาดโดยกลุ่มทุน (Silver, J. et al., 2015); (Eikeset, M. A. et al., 2018) นอกจากนี้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการคุ้มครองแรงงานภาคประมงดังกล่าว ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชายฝั่ง พร้อมทั้งเป็นการช่วยรักษาผลประโยชน์แห่งชาติผ่านการกำหนดนโยบายที่บูรณาการมิติความมั่นคงและเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน (โสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ, 2562) ตัวอย่างการดำเนินการในประเทศไทย เช่น โครงการสินเชื่อสีน้ำเงิน ของ ธ.ก.ส. ชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวไทยตอนบนก็สามารถปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือประมงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้จริง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2568ก) 3) ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) คือ การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสะอาดมาใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรทางทะเล โดยตั้งเป้าหมายลดของเสียในกระบวนการผลิตให้เป็นศูนย์ หรือ Zero Waste (Pauli, G. A., 2010) ตัวอย่างการดำเนินการในประเทศไทย เช่น บริษัท ไทยยูเนี่ยน ที่นำระบบตรวจสอบย้อนกลับด้วยเทคโนโลยีบล็อกเชน (Traceability) ร่วมกับ Wholechain มาใช้ในห่วงโซ่อุปทาน เพื่อยกระดับความโปร่งใสและมาตรฐานจริยธรรมภายใต้กลยุทธ์ความยั่งยืน SeaChange ที่ตั้งเป้าหมายลดของเสียและเข้าถึงตลาดพรีเมียมระดับสากล (Thai Union Group PCL, 2022)

กล่าวโดยสรุป หลักการเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) มุ่งสร้างความสมดุล 3 ด้าน คือ ความยั่งยืนทางระบบนิเวศ ความเป็นธรรมทางสังคมของชุมชนชายฝั่งและประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจผ่านนวัตกรรมที่ลดของเสียเป็นศูนย์ ซึ่งประเทศไทยมีตัวอย่างรูปธรรมที่ชัดเจน ทั้งการฟื้นฟูป่าชายเลนเพื่อกักเก็บคาร์บอน (Blue Carbon) โครงการสินเชื่อสีน้ำเงินช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้านและการใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนตรวจสอบย้อนกลับในอุตสาหกรรมอาหารทะเล แนวคิดนี้จึงเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญในการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจภาคทะเล ช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหาร แก้ไขปัญหาสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนลดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยสู่เศรษฐกิจฐานมหาสมุทรที่มีคุณภาพและยั่งยืนในอนาคต

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในภูมิภาคอาเซียน (ASEAN Blue Economy Implementation)

ภูมิภาคอาเซียนได้ยกระดับความร่วมมือด้านเศรษฐกิจสีน้ำเงินให้เป็นวาระสำคัญผ่านการรับรอง ASEAN Blue Economy Framework 2023 เพื่อเป็นยุทธศาสตร์กลางในการเปลี่ยนผ่านสู่การจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน (Association of Southeast Asian Nations, 2023) โดยแต่ละประเทศสมาชิกมีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินตามบริบทและจุดแข็งที่แตกต่างกัน อาทิ

ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศผู้นำด้านยุทธศาสตร์และการวางผังทางทะเล อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีการประกาศแผนที่นำทาง Indonesia Blue Economy Roadmap 2023 - 2045 เพื่อมุ่งเน้นการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเล (Marine Spatial Planning: MSP) สำหรับการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในหมู่เกาะที่มีความหลากหลายสูง และการใช้เทคโนโลยีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอัจฉริยะเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยไม่ทำลายป่าชายเลน (Ministry of National Development Planning/National Development Planning Agency (BAPPENAS), 2023)

ประเทศเวียดนาม ได้มีการดำเนินการเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานสะอาดทางทะเล โดยเวียดนามได้ให้ความสำคัญกับการใช้ศักยภาพทางทะเล เวียดนามให้คำมั่นบรรลุเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ภายในปี 2593 โดยในปี 2566 ได้กำหนดเป้าหมายติดตั้งพลังงานลมนอกชายฝั่งอย่างน้อย 6 GW ภายในปี 2573 และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชายฝั่งที่เน้นการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถูกระบุไว้ในเอกสาร Resolution 36-NQ/TW ซึ่งเป็นกรอบนโยบายหลักด้านเศรษฐกิจทางทะเลของเวียดนาม ครอบคลุมพลังงานหมุนเวียนโดยเฉพาะพลังงานลมนอกชายฝั่ง ซึ่งเวียดนามมีศักยภาพสูงกว่า 600 GW และกำลังปรับโครงสร้างพลังงานเพื่อลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิล (Central Committee of the Communist Party of Vietnam, 2018)

ประเทศสิงคโปร์ ในฐานะศูนย์กลางการเดินเรือระดับโลกได้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจทางทะเลอย่างยั่งยืนผ่านหลายมาตรการ ทั้งการส่งเสริมการขนส่งทางทะเลสีเขียวผ่านโครงการ Maritime Singapore Green Initiative กลไกทางการเงินสนับสนุนภาคทะเลและการพัฒนาระบบนิเวศสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยีทางทะเลผ่านโครงการ PIER71 ซึ่งสามารถระดมทุนได้กว่า 130 ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ นอกจากนี้การสนับสนุนระบบนิเวศสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยีทางทะเล (Marine Tech) ผ่านโครงการ PIER71 ร่วมกับ NUS Enterprise สามารถรองรับสตาร์ทอัพได้เกือบ 170 ราย (Maritime and Port Authority of Singapore, 2025)

และประเทศฟิลิปปินส์มุ่งเน้นการฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเลและการสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ โดย DENR หรือ Department of Environment and Natural Resources ได้จัดทำโครงการ Coastal and Marine Ecosystems Management Program (CMEMP) เพื่อขยายเครือข่าย Marine Protected Areas (MPAs) อย่างบูรณาการข้ามพรมแดนการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินในมิติการสร้างความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ โครงการ Marine Ecosystems for Blue Economy Development Program ซึ่งดำเนินการร่วมกับ DENR โดยการสนับสนุนของ Asian Development Bank หรือ ADB มุ่งเสริมสร้างการจัดการระบบนิเวศชายฝั่งแบบบูรณาการ การลดของเสียทางทะเล และการเพิ่มความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติและสภาพภูมิอากาศ สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศ 2023 - 2028 (Asian Development Bank, 2024)

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในภูมิภาคอาเซียนมีกรอบความร่วมมือยุทธศาสตร์กลาง 2023 เป็นตัวเร่ง โดยแต่ละประเทศมีจุดเน้นเชิงยุทธศาสตร์และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่แตกต่างกัน ดังนี้ ประเทศอินโดนีเซียมีความโดดเด่นด้านการวางผังพื้นที่ทางทะเล (MSP) และการทำประมงอัจฉริยะ ข้อจำกัดคือ ด้านภูมิประเทศที่เป็นหมู่เกาะขนาดใหญ่และกว้างใหญ่ไพศาล อาจส่งผลทำให้ขาดประสิทธิภาพในการกำกับดูแลและบังคับใช้กฎหมายได้อย่างทั่วถึง ประเทศเวียดนามที่มุ่งสู่การเป็นผู้นำด้านพลังงานลมนอกชายฝั่งเพื่อบรรลุเป้าหมาย

คาร์บอนต่ำ ข้อจำกัดคือ ความจำเป็นที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและเงินทุนมหาศาลในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานพลังงานหลัก ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเดินเรือสีเขียว นวัตกรรมการเงินและสตาร์ทอัพเทคโนโลยีทางทะเล ข้อจำกัด คือลักษณะทางกายภาพด้านขนาดพื้นที่และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดและประเทศฟิลิปปินส์ที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งข้ามพรมแดนและการลดขยะทะเล ข้อจำกัด คือความเสี่ยงจากเหตุภัยพิบัติทางภูมิอากาศ (พายุไต้ฝุ่น) ที่รุนแรงและเกิดขึ้นเป็นประจำ ทำให้โครงสร้างพื้นฐานและระบบนิเวศได้รับเสียหายบ่อยครั้ง สำหรับประเทศไทยสามารถถอดบทเรียนความสำเร็จและข้อจำกัดเหล่านี้มาเป็นกรอบแนวทางเพื่อยกระดับศักยภาพของตนเองได้ใน 4 มิติสำคัญ คือ 1) การเร่งรัดจัดทำแผนที่นำทาง MSP ระดับชาติเพื่อลดความขัดแย้งเชิงพื้นที่ 2) การศึกษาและพัฒนาพลังงานลมนอกชายฝั่งในพื้นที่อ่าวไทย 3) การจัดตั้งศูนย์กลางระดมทุนสีน้ำเงินผ่านกลไกพันธบัตรสีน้ำเงิน (Blue Bonds) และ 4) การเร่งขยายพื้นที่คุ้มครองทางทะเล (MPAs) เพื่อสร้างความสมดุลและความยั่งยืนของเศรษฐกิจภาคทะเลอย่างเป็นรูปธรรม

สถานการณ์และศักยภาพทางทะเลของประเทศไทย

ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลยาวกว่า 3,000 กิโลเมตร ครอบคลุม 23 จังหวัด (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2566) ทรัพยากรทางทะเลของประเทศไทยเผชิญความท้าทายด้านขยะทะเลและการกัดเซาะชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งประเทศไทยยังมีศักยภาพสูงในด้านการเป็นศูนย์กลางการขนส่งทางน้ำ (Logistics) และการแปรรูปอาหารทะเลระดับโลก ซึ่งหากเปลี่ยนผ่านสู่ระบบสีน้ำเงินจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกที่เน้นมาตรฐานสิ่งแวดล้อมได้ ประเทศไทยมีเศรษฐกิจที่พึ่งพาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับสูง โดยมูลค่าของเศรษฐกิจสีน้ำเงินคิดเป็นสัดส่วนราว 30% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และก่อให้เกิดการจ้างงานมากกว่า 26% ของการจ้างงานรวม ทั่วประเทศ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2568ข) ประเทศไทยมีศักยภาพที่โดดเด่นในการเป็นศูนย์กลางทางทะเลของภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะในด้านการขนส่งทางน้ำ (Logistics) (สถาบันวิจัยกรุงศรี, 2569) ซึ่งได้มีการคาดการณ์ว่าปริมาณการขนส่งสินค้าทางเรือของไทยจะขยายตัวต่อเนื่องเฉลี่ยร้อยละ 2.5–3.5 ในปี 2568–2570 ตามการฟื้นตัวของการค้าโลกและการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยเฉพาะโครงการพัฒนาท่าเรือแหลมฉบัง ระยะที่ 3 ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับตู้สินค้าได้ถึง 18 ล้านตู้คอนเทนเนอร์ต่อปี ซึ่งจะส่งผลให้ไทยเป็นประตูการค้าสำคัญที่เชื่อมโยงโครงข่ายการขนส่งทางน้ำสู่ตลาดโลกอย่างมีประสิทธิภาพ (กรุงเทพธุรกิจ, 2568)

ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยยังคงรักษาฐานะการเป็นฐานการแปรรูปอาหารทะเลระดับโลก (Global Seafood Processing Hub) โดยเป็นผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์ทูน่ากระป๋องและกุ้งแช่แข็งรายใหญ่ของโลก ซึ่งในปี 2569 มูลค่าการส่งออกมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องจากการปรับตัวสู่มาตรฐานความยั่งยืนและการตรวจสอบย้อนกลับได้ (Traceability) ตามหลักการเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Thai Union Group PCL, 2026) นอกจากนี้ ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันสารเพื่ออนุวัติตามอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 188 ว่าด้วยการทำงานในภาคประมง พ.ศ. 2550 ณ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562 ซึ่งถือเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียที่ยอมรับมาตรฐานนี้ (กระทรวงการต่างประเทศ, 2562) และการที่ไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาดังกล่าวถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคในระดับสากลด้านสิทธิมนุษยชนตลอดห่วงโซ่อุปทาน (United Nations Thailand, 2026) ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมอาหารทะเลของไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงและสามารถเข้าถึงตลาดระดับบนที่ให้ความสำคัญกับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมและจริยธรรมได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางทะเลสูงด้วยแนวชายฝั่งกว่า 3,000 กิโลเมตร ซึ่งสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจสีน้ำเงินคิดเป็นร้อยละ 30 ของ GDP และก่อให้เกิดการจ้างงานกว่าร้อยละ 26 ทั่วประเทศ แม้จะเผชิญความท้าทายด้านขยะทะเลและการกัดเซาะชายฝั่ง แต่ประเทศไทยยังโดดเด่นในฐานะ

ศูนย์กลางโลจิสติกส์ทางน้ำของอาเซียน โดยมีการขยายตัวของการขนส่งสินค้าและโครงการท่าเรือแหลมฉบัง ระยะที่ 3 ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ควบคู่ไปกับการรักษาตำแหน่งฐานแปรรูปอาหารทะเลระดับโลกด้วยการปรับตัวสู่มาตรฐานความยั่งยืน การตรวจสอบย้อนกลับ และการเป็นประเทศแรกในเอเชียที่ให้สัตยาบันสารเพื่ออนุวัติตามอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 188 ด้านแรงงานประมง ซึ่งช่วยยกระดับความเชื่อมั่นด้านจริยธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อเข้าสู่ตลาดระดับบนได้อย่างยั่งยืน

การแบ่งอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ระบุว่า ประเทศไทยมีอาณาเขตทางทะเล (Maritime Zone) ประมาณ 320,000 ตารางกิโลเมตร ความยาวของชายฝั่งทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามันครอบคลุม 23 จังหวัด ได้แก่ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา กรุงเทพฯ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล ตรัง กระบี่ ภูเก็ต พังงา และระนอง

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้แบ่งอาณาเขตทางทะเลตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ออกเป็น 6 อาณาเขต ได้แก่ (คณะอนุกรรมการจัดการความรู้เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล, 2560)

1. น่านน้ำภายใน (Internal Waters) พื้นที่ทางทะเลที่นับจากเส้นฐานเข้ามาทางฝั่งแผ่นดิน อาทิ ปาก แม่น้ำ อ่าว หรือทะเลสาบ ซึ่งรัฐชายฝั่งจะถือสิทธิอธิปไตยเด็ดขาดในบริเวณนี้ ส่งผลให้ยานพาหนะต่างชาติ ทั้งทางน้ำและทางอากาศ จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบหรืออนุญาตจากรัฐเจ้าของพื้นที่ก่อนจึงจะสามารถผ่านเข้ามาได้

2. ทะเลอาณาเขต (Territorial Sea) เขตน่านน้ำที่วัดระยะออกไปจากเส้นฐานของรัฐชายฝั่งไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล โดยรัฐชายฝั่งมีอำนาจปกครองและสิทธิอธิปไตยอย่างเต็มที่ ซึ่งขอบเขตของอำนาจนี้จะครอบคลุมตั้งแต่ห้วงอากาศเหนือน่านน้ำ ผิวน้ำ ตลอดจนพื้นดินใต้ทะเลและดินชั้นใต้ผิวพื้นทั้งหมด

3. เขตต่อเนื่อง (Contiguous Zone) บริเวณทะเลที่อยู่ถัดจากแนวเขตขอบนอกของทะเลอาณาเขตออกไปอีกไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล (รวมเป็น 24 ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน) ในเขตนี้รัฐชายฝั่งมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย ตรวจตรา และลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อป้องกันการละเมิดกฎระเบียบ 4 ด้านหลัก ได้แก่ ศุลกากร ตรวจคนเข้าเมือง ภาษีอากร และการสาธารณสุข ตลอดจนมีสิทธิในการดูแลรักษาโบราณวัตถุและทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ใต้ทะเล

4. เขตเศรษฐกิจจำเพาะ (Exclusive Economic Zone: EEZ) พื้นที่ทะเลที่ขยายขอบเขตต่อจากทะเลอาณาเขตออกไปเป็นระยะทางไม่เกิน 200 ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน รัฐชายฝั่งจะได้รับสิทธิอธิปไตยในการสำรวจ พัฒนา อนุรักษ์ และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต อย่างไรก็ตาม อำนาจของรัฐชายฝั่งจะไม่ครอบคลุมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

5. ไหล่ทวีป (Continental Shelf Zone) บริเวณพื้นดินใต้ทะเลและดินชั้นใต้ผิวพื้นของพื้นที่ใต้น้ำซึ่งลาดขยายจากทะเลอาณาเขตออกไปจนสุดขอบด้านนอกของทวีป โดยอ้างอิงระดับความลึกจากเส้นฐานไม่เกิน 200 ไมล์ทะเลตามข้อกำหนดทางกฎหมายทะเล รัฐชายฝั่งมีสิทธิอธิปไตยเฉพาะในการแสวงหาประโยชน์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ทั้งสิ่งมีชีวิตประเภทเกาะติดและสิ่งไม่มีชีวิต) ที่อยู่บนและใต้พื้นดินไหล่ทวีปนั้น

6. ทะเลหลวง (High Seas) น่านน้ำสากลที่เป็นพื้นที่ส่วนรวมของโลก โดยไม่นับรวมอยู่ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ทะเลอาณาเขต หรือน่านน้ำภายในของประเทศใดประเทศหนึ่ง ทุกรัฐจึงมีเสรีภาพในการใช้งานอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กรอบของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 (UNCLOS) และกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเดินเรือ การบินผ่าน การวางสายเคเบิลหรือท่อใต้ทะเล การทำประมง รวมถึงการสร้างเกาะเทียม

กล่าวโดยสรุป การแบ่งอาณาเขตทางทะเลของไทยทั้ง 6 เขต ถือเป็นฐานรากสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) กล่าวคือ น่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขตจะช่วยสร้างความมั่นคงและควบคุมกิจกรรมทางทะเลเหนือน่านน้ำและพื้นดินใต้ทะเลได้อย่างเด็ดขาด ขณะที่เขตต่อเนื่อง จะเป็นกลไกปกป้องผลประโยชน์ทางภาษีและศุลกากร เขตเศรษฐกิจจำเพาะและไหล่ทวีปเป็นขุมทรัพย์หลักในการแสวงประโยชน์และบริหารจัดการทรัพยากร ทั้งการทำประมง การท่องเที่ยวและการขุดเจาะพลังงานอย่างยั่งยืนภายใต้สิทธิอธิปไตยของชาติ และสุดท้าย เขตทะเลหลวง การมอบเสรีภาพในการเดินเรือและการค้าสากล ซึ่งหากมีการบริหารจัดการและปกป้องผลประโยชน์ในอาณาเขตพื้นที่กว่า 320,000 ตารางกิโลเมตรนี้อย่างถูกต้อง จะเป็นกุญแจสำคัญที่แปรเปลี่ยนความมั่งคั่งทางทะเลไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของประเทศ

แนวทางการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

ความท้าทายที่สำคัญที่สุดของเศรษฐกิจสีน้ำเงินคือการรักษาความยั่งยืน (Sustainability) ท่ามกลางการขยายตัวของมูลค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากความต้องการทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นนำไปสู่แรงกดดันมหาศาลต่อระบบนิเวศทางทะเล (World Bank, 2025a) ดังนั้น หากการพัฒนาเศรษฐกิจทางทะเลดำเนินไปโดยขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสมจะก่อให้เกิดผลกระทบร้ายแรงต่อมนุษย์ใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การลดลงของความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ปัญหาการทำประมงเกินขนาด (Overfishing) ส่งผลให้ประชากรปลาทั่วโลกเกือบ 1 ใน 3 ตกอยู่ในสภาวะถูกตักตวงเกินขีดจำกัด ซึ่งกระทบโดยตรงต่อแหล่งโปรตีนของประชากรกว่า 3 พันล้านคน 2) มลพิษทางทะเลและห่วงโซ่อาหาร การจัดการขยะพลาสติกและสารเคมีที่ไม่เป็นระบบทำให้เกิดการสะสมของไมโครพลาสติกในสัตว์น้ำ ซึ่งธนาคารโลกเน้นย้ำว่าเป็นความเสี่ยงทางสุขภาพที่ร้ายแรงต่อมนุษย์ผ่านห่วงโซ่อาหาร (Human Health Risks) 3) ความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การทำลายป่าชายเลนและแนวปะการังทำให้ชุมชนชายฝั่งสูญเสียเกราะป้องกันภัยธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทางชีวิตและทรัพย์สินจากการกัดเซาะชายฝั่งและพายุที่รุนแรงขึ้น 4) ความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Injustice) แรงกดดันจากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อาจเบียดขับชาวประมงพื้นบ้านและชุมชนท้องถิ่นออกจากฐานทรัพยากร นำไปสู่ปัญหาความยากจนและการอพยพย้ายถิ่นฐาน 5) การสูญเสียทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital Loss) มูลค่าทางเศรษฐกิจที่ดูเหมือนเติบโตอาจเป็นเพียงการ "กินทุน" เก่า หากไม่สามารถตัดวงจรความเชื่อมโยงระหว่างการขยายตัวทางเศรษฐกิจกับการเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้สำเร็จ

แนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจสีน้ำเงิน (Blue Economy) ในประเทศไทย มุ่งเน้นไปที่การบูรณาการมิติเศรษฐกิจ การอนุรักษ์และความเป็นธรรมทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีกลไกสำคัญคือการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเล (Marine Spatial Planning หรือ MSP) เพื่อจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและลดความขัดแย้งระหว่างภาคส่วน (Intergovernmental Oceanographic Commission, 2021) เช่น การแบ่งโซนการท่องเที่ยว การทำประมง และการอนุรักษ์ (World Bank, 2025b) นอกจากนี้ผลงานของโสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะในปี 2562 ได้เสนอแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายที่เน้นการสร้างนวัตกรรมในอุตสาหกรรมทางทะเลเดิม (Ocean Economy) ให้เปลี่ยนผ่านสู่ระบบสีน้ำเงินที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าให้กับอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลผ่านระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพสูง

ในด้านการบริหารจัดการขยะและมลพิษ ทะเลไทยกำลังก้าวสู่โมเดลเศรษฐกิจหมุนเวียนทะเล (Regenerative Blue Economy) ที่เน้นการลดปริมาณขยะพลาสติกจากแหล่งท่องเที่ยวและภาคการประมง เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2568ข) ควบคู่ไปกับการใช้กลไกการเงินสีน้ำเงิน (Blue Finance) และพันธบัตรสีน้ำเงิน (Blue Bonds) เพื่อระดมทุนสนับสนุนโครงการฟื้นฟูป่าชายเลนและหญ้าทะเล ซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนที่สำคัญ หรือ Blue Carbon (สำนักงานสภาพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) แนวทางเหล่านี้สามารถช่วยปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับภาพลักษณ์ของอุตสาหกรรมไทยในเวทีโลกที่ให้ความสำคัญกับมาตรฐานจริยธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด (อดิศร์ อิศรางกูร ณ อยุธยาและกาญจนา ย่าเสน, 2563)

ดังนั้น การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในบริบทของไทยจำเป็นต้องอาศัยกลไกในการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเล เพื่อลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างภาคอุตสาหกรรมและชุมชน รวมถึงการฟื้นฟู Blue Carbon ซึ่งสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนและหญ้าทะเลเพื่อใช้เป็นแหล่งกักเก็บก๊าซเรือนกระจกและสร้างรายได้จากคาร์บอนเครดิต (World Bank, 2023) และการพัฒนานวัตกรรมด้านการประมงเพื่อความยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวต้องอาศัยกลไกการดำเนินงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ในด้านกฎหมายและสถาบัน ประเทศไทยควรเร่งออกพระราชบัญญัติการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเล โดยเฉพาะเพื่อให้มีกรอบทางกฎหมายรองรับการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ทะเลอย่างชัดเจน เนื่องจากปัจจุบันการจัดการทรัพยากรทางทะเลของไทยยังกระจายอยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมประมง กรมเจ้าท่า และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งขาดเอกภาพในการกำกับดูแล ในด้านกลไกทางการเงิน รัฐบาลควรจัดตั้งกองทุนเศรษฐกิจสีน้ำเงินแห่งชาติ (National Blue Economy Fund) ภายใต้การดูแลของกระทรวงการคลัง เพื่อระดมทุนจากพันธบัตรสีน้ำเงิน (Blue Bonds) และกลไกคาร์บอนเครดิตทางทะเล (Blue Carbon Credits) สนับสนุนโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศและส่งเสริมการประมงยั่งยืน ในด้านตัวชี้วัดความสำเร็จ ควรกำหนด KPIs ที่วัดผลได้ เช่น การเพิ่มพื้นที่คุ้มครองทางทะเลให้ถึงร้อยละ 10 ของพื้นที่ทะเลไทยภายใน ค.ศ. 2030 การลดปริมาณขยะพลาสติกในทะเลลงร้อยละ 50 ภายใน ค.ศ. 2030 และการเพิ่มสัดส่วนการส่งออกอาหารทะเลที่ได้รับการรับรองมาตรฐานยั่งยืนให้ถึงร้อยละ 80 ภายใน ค.ศ. 2028 ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้จะช่วยให้นโยบายเศรษฐกิจสีน้ำเงินของไทยมีความโปร่งใสและสามารถติดตามประเมินผลได้อย่างเป็นระบบ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568)

สรุป

การนำแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจทางทะเลจากโมเดลแบบดั้งเดิมที่เน้นการตักตวงเชิงปริมาณไปสู่โมเดลที่ขับเคลื่อนด้วยคุณค่า ความรู้และนวัตกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) ควบคู่กับการสร้างความมั่งคั่งที่กระจายตัวสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนชายฝั่ง ซึ่งหัวใจสำคัญในระยะยาว คือการบูรณาการนโยบายสาธารณะที่เชื่อมโยงมิติความมั่นคงและเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน โดยอาศัยกลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพจากทุกภาคส่วน (Multi-stakeholder Governance) เพื่อรักษาสมดุลระบบนิเวศสู่อนาคตอย่างยั่งยืน ผ่านเครื่องมือเชิงนโยบายใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การจัดการเชิงพื้นที่และการบังคับใช้กฎหมายทางทะเล การเร่งผลักดันเครื่องมือการจัดการเชิงพื้นที่ทางทะเลมาใช้จัดระเบียบกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สอดรับกับสิทธิอธิปไตยตามกรอบ UNCLOS 1982 โดยมีภาครัฐเป็นแกนกลางในการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม เพื่อลดข้อพิพาทในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมและชุมชนชายฝั่ง พร้อมทั้งป้องกันการขับชาวประมงพื้นบ้านออกจากฐานทรัพยากร 2) การส่งเสริมเทคโนโลยีสะอาดและกลไกทางการเงินรูปแบบใหม่ การประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางทะเลเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การประมงอัจฉริยะ พลังงานแสงอาทิตย์บนทุ่นลอยน้ำในทะเลและโมเดลเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อแก้ไขขยะพลาสติก โดยมีกลไกหนุนเสริมจากพันธบัตรสีน้ำเงิน ซึ่งต้องอาศัยภาคเอกชนและสถาบันการเงินเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการลงทุน เพื่อระดมทุนฟื้นฟูระบบนิเวศและการกักเก็บคาร์บอนในมหาสมุทร พร้อมทั้งสร้างงาน สร้างรายได้และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของเศรษฐกิจภาคทะเลในระยะยาว 3) การยกระดับความร่วมมือพหุภาคีในภูมิภาคอาเซียน เนื่องจากทรัพยากรทางทะเลมีลักษณะ

เป็นสินค้าสาธารณะและมีความท้าทายข้ามพรมแดน ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องแสดงบทบาทนำร่วมกับสมาชิกอาเซียนภายใต้กรอบแผนปฏิบัติการเศรษฐกิจสีน้ำเงินอาเซียน เพื่อขับเคลื่อนการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษสีน้ำเงิน (Blue SEZ) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลบริหารจัดการมหาสมุทรร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จในระยะยาวจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่จำเป็นต้องอาศัยการประสานบทบาทหน้าที่ของทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ทั้งภาครัฐ (Public Sector) ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ออกนโยบาย วางกรอบกฎหมาย บังคับใช้ผังพื้นที่ทางทะเล และอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐานรวมถึงสิทธิประโยชน์เพื่อจูงใจให้เกิดการลงทุนสีน้ำเงิน ภาคเอกชน (Private Sector) ผู้ปรับตัวและเปลี่ยนผ่านกระบวนการผลิตไปสู่ธุรกิจคาร์บอนต่ำ ลงทุนในเทคโนโลยีสะอาดและการประมงอัจฉริยะ ตลอดจนร่วมมือกับสถาบันการเงินในการออกพันธบัตรสีน้ำเงิน เพื่อแปรเปลี่ยนแนวคิดความยั่งยืนให้เป็นโอกาสทางธุรกิจที่มีมูลค่าสูง ภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น (Civil Society & Local Communities) ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมวางแผนผังพื้นที่ เป็นผู้พิทักษ์และบริหารจัดการฐานทรัพยากรในระดับพื้นที่ เพื่อรับประกันว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และสุดท้ายคือ ภาควิชาการและสถาบันวิจัย (Academia) ผู้สนับสนุนฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ การประเมินมูลค่าทุนทางธรรมชาติและเทคโนโลยีการตรวจวัดการกักเก็บคาร์บอน เพื่อให้นโยบายสาธารณะขับเคลื่อนบนพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ถูกต้อง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินจึงไม่ใช่เพียงทางเลือกเพื่อการอนุรักษ์ แต่เป็นความจำเป็นเร่งด่วนในการบริหารจัดการแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วน เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามข้อจำกัดและบรรลุเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจภาคทะเลที่สมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2566). รายงานสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของประเทศไทย ประจำปี 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2562). ไทยยื่นสัตยาบันสารอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 188 ว่าด้วยการทำงานในภาคการประมง พ.ศ. 2550. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2569 จาก https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bd21415e39c3060027ceb?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d

กรุงเทพธุรกิจ. (2568). ขนส่งทางทะเลไทยปี 68 โต 2.5-3.5% ดึงทุนนอกสนร่วมพัฒนา “แหลมฉบัง”. เรียกใช้เมื่อ 30 เมษายน 2569 จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1167730

คณะอนุกรรมการจัดการความรู้เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล. (2560). อาณาเขตทางทะเล. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2569 จาก https://www.mkh.in.th/index.php/th/2010-03-22-18-01-39

ปรียวรรณ สุวรรณสูนย์. (2566). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในบริบทของไทย. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2569 จาก https://prt.parliament.go.th/server/api/core/bitstreams/2775e5e1-8668-4190-902a-6351fb45cd30/content

ภาวิดา รังษี และเชษฐ์ ใจเพชร. (2566). เศรษฐกิจสีน้ำเงิน:จากแนวคิดสู่นโยบายการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 6(3), 207-220.

สถาบันวิจัยกรุงศรี. (2569). Thailand Industry Outlook 2026-2028. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2569 จาก https://www.krungsri.com/

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2568 A). มิติใหม่ ‘เศรษฐกิจสีน้ำเงิน’ เดินหน้าสู่การฟื้นฟูมหาสมุทรเพื่อความยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

_____. (2568ข). 'เศรษฐกิจหมุนเวียนทะเล' ทางรอดใหม่ สู่ความมั่งคั่งที่ยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2569 จาก https://www.onep.go.th/

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). Blue Economy: จากฟองคลื่นสู่เม็ดเงิน เมื่อมหาสมุทรกลายเป็นอนาคตของโลก. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2569 จาก https://sdgs.nesdc.go.th/

สุทธสินี สนธิรัตน. (2560). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีน้ำเงินในบริบทของประเทศไทย. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2569 จาก https://www.fisheries.go.th/strategy/UserFiles/files/3(3).pdf

โสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ. (2562). คู่มือการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสีน้ำเงินของประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อดิศร์ อิศรางกูร ณ อยุธยาและกาญจนา ย่าเสน. (2563). Blue Economy คีย์ฟื้นเศรษฐกิจ-ท่องเที่ยวทางทะเล. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2569 จาก https://tdri.or.th/2020/09/blue-economy-thailand/

Asian Development Bank. (2024). Marine ecosystems for blue economy development program, subprogram 1: Concept note (Project No. 58379-001). Retrieved April 28, 2026, from https://www.adb.org/projects/58379-001/main

Association of Southeast Asian Nations. (2023). ASEAN blue economy framework ASEAN Secretariat. Retrieved April 20, 2026, from https://asean.org/wp-content/uploads/2023/09/ASEAN-Blue-Economy-Framework.pdf

Central Committee of the Communist Party of Vietnam. (2018). Resolution No. 36-NQ/TW on the strategy for sustainable development of Vietnam's marine economy to 2030 with a vision toward 2045. Retrieved April 28, 2026, from https://luatvietnam.vn/chinh-sach/nghi-quyet-36-nq-tw-2018-chien-luoc-phat-trien-ben-vung-kinh-te-bien-den-nam-2030-172534-d1.html

Eikeset et al. (2018). What is blue growth? The semantics of “Sustainable Development”of marine environments. Retrieved April 29, 2026, from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X17306905?via%3Dihub

Intergovernmental Oceanographic Commission. (2021). Marine spatial planning programme (IOC/INF-1935). UNESCO. Retrieved April 29, 2026, from https://www.ioc.unesco.org/en

Maritime and Port Authority of Singapore. (2025). Smart Port Challenge 2025 draws record of 288 proposals from 35 countries. Retrieved April 29, 2026, from https://www.mpa.gov.sg/media-centre/details/smart-port-challenge-2025-draws-record-of-288-proposals-from-35-countries

Ministry of National Development Planning/National Development Planning Agency (BAPPENAS). (2023). Indonesia blue economy roadmap 2023-2045. (2nd ed.). Republic of Indonesia: BAPPENAS.

OECD. (2016). The ocean economy in 2030. OECD Publishing. Retrieved April 28, 2026, from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/04/the-ocean-economy-in-2030_g1g6439e/9789264251724-en.pdf

Pauli, G. A. (2010). The Blue Economy: 10 years, 100 innovations, 100 million jobs. (2nd ed.). Taos: Paradigm Publications.

Silver, J. et al. (2015). Blue economy and competing discourses in international oceans governance. The Journal of Environment & Development, 24(2), 135-160.

Smith-Godfrey, S. (2016). Defining the Blue Economy. Retrieved April 28, 2026, from https://www.researchgate.net/publication/301673373_Defining_the_Blue_Economy

Thai Union Group PCL. (2022). SeaChange® sustainability strategy 2030. Retrieved April 28, 2026, from https://www.thaiunion.com/en/sustainability/seachange

_____. (2026). Thai Union advances end-to-end digital traceability across its global seafood supply chain. Retrieved April 28, 2026, from https://www.thaiunion.com/en/newsroom/press-release/1591/thai-union-advances-end-to-end-digital-traceability-across-its-global-seafood-supply-chain.

United Nations Thailand. (2026). How Thailand is Reforming the Seafood Industry to Prevent Exploitation. Retrieved April 28, 2026, from https://thailand.un.org/.

World Bank. (2023). Unlocking blue carbon development: Investment readiness framework for governments. Retrieved April 28, 2026, from https://www.worldbank.org/en/publication/unlocking-blue-carbon-development.

_____. (2025a). Innovative blue financing for integrated seascape management in Thailand: Summary report. Retrieved April 28, 2026, from https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062425035150454

_____. (2025b). Developing a national marine spatial planning framework for Thailand's sustainable and resilient blue economy: Summary report. The World Bank. Retrieved May 12, 2026, from https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/9dc2c717-cfbf-41c1-8d47-aa3df2e03b2f

World Economic Forum. (2026). Blue Davos: Harnessing the impact of the blue economy. Retrieved May 12, 2026, from https://initiatives.weforum.org/ocean-agenda/blue-davos

บทความวิจัย

ผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ*

THE EFFECTS OF APPLICATION YOGA WITH PHAKHAWMA FOR FLEXIBILITY AND QUALITY OF SLEEP IN THE ELDERLY

นงนภัส นามวิเศษ*, วิชาญ มะวิญธร
Nongnapat Namwiset*, Wichan Mawinthorn
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Nongnapat.nam@ku.th.
*Tel: 092-460-1971

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุเพศหญิง ในชมรมผู้สูงอายุเทศบาลนครระยอง อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เป็นกลุ่มทดลอง 1 กลุ่ม เข้าร่วมโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า โดยเน้นท่าฝึกความอ่อนตัวและการหายใจ เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 60 นาที ทดสอบความอ่อนตัวโดยใช้แบบทดสอบเอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง และนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า และทดสอบคุณภาพการนอนหลับด้วยแบบประเมิน The Pittsburgh Sleep Quality Index ก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ ผลการวิจัยพบว่า นั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า 1.898 ± 1.935, 2.757 ± 2.230 และ 3.461 ± 2.614 การทดสอบเอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง 0.068 ± 2.024, 0.355 ± 2.001 และ 0.629 ± 1.977 และคุณภาพการนอนหลับ 6.050 ± 1.572, 4.800 ± 2.215 และ 3.350 ± 1.496 ผลการวิเคราะห์พบว่า นั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า ($F = 18.650$, $p < .001$) เอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง ($F = 27.276$, $p < .001$) และคุณภาพการนอนหลับ ($F = 60.419$, $p < .001$) แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการเปรียบเทียบรายคู่พบว่าก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สรุปได้ว่า โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าช่วยพัฒนาความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, ความอ่อนตัว, คุณภาพการนอนหลับ, โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า

Abstract

This research aimed to investigate and compare the effects of application yoga with phakhawma (Thai traditional cloth) on flexibility and sleep quality among elderly before the training, during the fourth week of training, and after the eighth week of training. The sample consisted of 20 female elderly aged 60 years and over from the Rayong Municipality Elderly

* Received 18 June 2026; Revised 6 July 2026; Accepted 23 July 2026

Club. The participants were selected through purposive sampling and assigned to one experimental group. They participated in an applied yoga program using phakhawma, which emphasized flexibility exercises and breathing techniques. The program was conducted for 8 weeks, twice a week, with each session lasting 60 minutes. Flexibility was assessed using the Back Scratch Test and the Chair Sit-and-Reach Test, while sleep quality was evaluated using the Pittsburgh Sleep Quality Index. Measurements were taken before the training, during the fourth week of training, and after the eighth week of training. The data were analyzed using mean, standard deviation, and one-way repeated measures analysis of variance (One-way Repeated Measures ANOVA). The results showed that the mean scores of the Chair Sit-and-Reach Test were 1.898 ± 1.935, 2.757 ± 2.230, and 3.461 ± 2.614, respectively. The mean scores of the Back Scratch Test were 0.068 ± 2.024, 0.355 ± 2.001, and 0.629 ± 1.977, respectively. The mean scores of the Pittsburgh Sleep Quality Index were 6.050 ± 1.572, 4.800 ± 2.215, and 3.350 ± 1.496, respectively. The results of the repeated measures analysis of variance revealed significant differences in the Chair Sit-and-Reach Test ($F = 18.650$, $p < .001$), the Back Scratch Test ($F = 27.276$, $p < .001$), and the Pittsburgh Sleep Quality Index ($F = 60.419$, $p < .001$) at the .05 level of statistical significance. Pairwise comparisons indicated significant differences among the pre-training, fourth-week, and eighth-week measurements ($p < .05$). In conclusion, the applied yoga program using phakhawma effectively improved flexibility and sleep quality among elderly.

Keywords: Elderly, Flexibility, Quality of Sleep, Applied Yoga Program Using Phakhawma

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุ ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 14.6 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) ปัญหาสำคัญที่พบในผู้สูงอายุ คือ ปัญหาด้านสุขภาพอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตามวัย ซึ่งส่งผลต่อระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ เช่น ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความทนทานของระบบหัวใจและระบบหายใจ รวมถึงความอ่อนตัวที่ลดลง เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น อัตราการเสื่อมของสมรรถภาพทางกายก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย (กวิน บุญประโคน และคณะ, 2566) โดยการสูญเสียสมรรถภาพทางกายในวัยสูงอายุเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ซึ่งความเสื่อมของร่างกายดังกล่าวส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และยังมีความสัมพันธ์กับปัญหาการนอนหลับของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีความอ่อนตัวลดลง มักเกิดอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เคลื่อนไหวร่างกายได้ไม่สะดวก และเกิดความไม่สุขสบายขณะพักผ่อน ส่งผลให้หลับยาก หลับไม่สนิท หรือมีคุณภาพการนอนหลับลดลง อีกทั้งเมื่อพักผ่อนไม่เพียงพอ ยังส่งผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ทำให้ผู้สูงอายุมีความเหนื่อยล้า อ่อนเพลีย และคุณภาพชีวิตลดลงตามมา ผู้สูงอายุจึงต้องหมั่น ดูแลสุขภาพของตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และเพื่อพัฒนาคุณภาพการนอนหลับดีขึ้น (นรารักษ์ ไทยประเสริฐ, 2562)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนอนหลับ ได้แก่ ปัจจัยที่รบกวนการนอนหลับ หมายถึง สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าสู่ระยะของการนอนหลับ หรือเปลี่ยนจากระยะการนอนหลับเป็นระยะตื่น แบ่งเป็นปัจจัยด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และด้านสิ่งแวดล้อม และการจัดการกับปัญหาการนอนหลับ หมายถึง วิธีที่ผู้สูงอายุทั้งที่มีปัญหาและไม่มีปัญหาการนอนหลับ ปฏิบัติเพื่อทำให้คุณภาพการนอนหลับดีขึ้น ประกอบด้วย การจัดการด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และอารมณ์ และด้านสิ่งแวดล้อม (อัญชลี ชุ่มบัวทอง และคณะ, 2558) กิจกรรมที่ทำแล้วผ่อนคลายต่อ

ร่างกายและจิตใจ คือ การออกกำลังกาย การออกกำลังกายก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ช่วยพัฒนาการนอนหลับผู้สูงอายุ

การออกกำลังกายเพื่อเพิ่มสมรรถภาพทางกายในผู้สูงอายุมีอยู่หลากหลายรูปแบบ สมาคมเวชศาสตร์การกีฬาแห่งอเมริกา ซึ่งเป็นวิทยาลัยแพทย์เวชศาสตร์การกีฬาอเมริกัน ซึ่งได้รวบรวมคำแนะนำการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุไว้ว่า ผู้สูงอายุควรออกกำลังกาย โดยเลือกกิจกรรมที่ประกอบด้วย การออกกำลังกายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของระบบหัวใจและหลอดเลือด การออกกำลังกายเพื่อเพิ่มความแข็งแรง และการออกกำลังกายเพื่อเพิ่มความอ่อนตัว เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นระยะหรือมุมในการเคลื่อนไหวของข้อต่อจะลดลงตามการใช้งาน โดยการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในเนื้อเยื่อ เป็นเหตุให้ความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและข้อต่อลดลง ส่งผลให้แรงต้านทานภายในกล้ามเนื้อเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคในการเคลื่อนไหวและนำไปสู่ปัญหาการบาดเจ็บของเอ็นข้อต่อและก่อให้เกิดอาการของโรคที่เกี่ยวกับกล้ามเนื้อและข้อต่อ เช่น เอ็นกล้ามเนื้ออักเสบ ข้อต่ออักเสบ ข้อยึดหรือข้อติด เป็นต้น โดยหลักการออกกำลังกายควรเริ่มจากการฝึกยืดเหยียดกล้ามเนื้อซึ่งส่งผลต่อความอ่อนตัว ทำให้ลดอาการบาดเจ็บเหล่านี้ได้ ความอ่อนตัวของข้อต่อ หรือความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อ เป็นความสามารถของการเคลื่อนไหวของข้อต่อหรือกล้ามเนื้อที่ได้ ระยะทางหรือมุมการเคลื่อนไหวมากที่สุด โดยอาศัยการยืดเหยียดกล้ามเนื้อซึ่งเป็นกระบวนการในการช่วยทำให้กล้ามเนื้อ เอ็นกล้ามเนื้อ เอ็นยึดข้อต่อ เยื่อหุ้มข้อต่อ และเนื้อเยื่อเกี่ยวพันที่อยู่บริเวณ โดยรอบกล้ามเนื้อและข้อต่อส่วนนั้นมีการยืดยาวออก ทำให้การเคลื่อนไหวและลดการบาดเจ็บใน ผู้สูงอายุได้มากขึ้น (American College of Sports Medicine, 2006) ความสามารถในการเคลื่อนไหวของข้อต่อหรือกล้ามเนื้อที่ได้ระยะทางหรือมุมการเคลื่อนไหวมากที่สุดโดยอาศัยการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ (อุมาพร นิ่มตระกูล และคณะ, 2564) การยืดเหยียดกล้ามเนื้อมีทั้งที่สามารถกระทำได้ด้วยตนเอง และมีผู้อื่นหรืออุปกรณ์เข้ามาช่วยกระทำการยืดเหยียดให้ความอ่อนตัวเป็นคุณสมบัติเฉพาะของข้อต่อแต่ละข้อต่อในร่างกาย (เจริญ กระบวนรัตน์, 2552) การยืดเหยียดแบบหยุดนิ่งค้างไว้ เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายหรือข้อต่อส่วนที่ต้องการยืดเหยียดไปจนกระทั่งสิ้นสุดระยะการเคลื่อนไหวหรือมีอาการตึง และหยุดนิ่งค้างไว้ในตำแหน่งที่สิ้นสุดการเคลื่อนไหวหรือตำแหน่งที่มีอาการตึงหรือเจ็บปวดเล็กน้อยพอทนได้ ประมาณ 10-30 วินาที (นิวัฒน์ บุญสม, 2560) นอกจากนี้ การฝึกโยคะยังช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นของข้อต่อ ส่งเสริมทั้งร่างกายและจิตใจ รวมถึงช่วยให้มีสติและผ่อนคลายมากขึ้น (สาลี่ สุภาภรณ์, 2551) ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงานการวิจัย เรื่อง ผลการฝึกโยคะ และฝึกเดินบนตารางเก้าช่องที่มีต่อการทรงตัว ความแข็งแรง การกลัวการล้ม และคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ที่พบว่าการฝึกโยคะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพโดยรวมและคุณภาพการนอนหลับดีขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดความเครียด เพิ่มสติ และส่งเสริมสุขภาพจิต นอกจากนี้ การนำโยคะมาประยุกต์ร่วมกับผ้าขาวม้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยยังช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถออกกำลังกายได้สะดวก ปลอดภัย และช่วยเพิ่มความอ่อนตัว ลดอาการตึงหรือปวดเมื่อยของกล้ามเนื้อได้ (นรารักษ์ ไทยประเสริฐ, 2562) และยังสอดคล้องกับ ผลงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ "ผลการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าที่มีต่อการทรงตัวและการเคลื่อนไหวในผู้สูงอายุ" ที่พบว่าการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าช่วยพัฒนาความอ่อนตัว การทรงตัว และการเคลื่อนไหวในผู้สูงอายุได้ดีขึ้น (กวิน บุญประโคน และคณะ, 2566)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการพัฒนากิจกรรมการออกกำลังกายที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยศึกษาผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ผ้าขาวม้าร่วมกับการฝึกโยคะ เนื่องจากเป็นอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในชุมชน และสามารถช่วยเพิ่มความมั่นคงของร่างกายในระหว่างการฝึก พยุงและรองรับการเคลื่อนไหวในท่าที่ต้องอาศัยความอ่อนตัว รวมทั้งช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถควบคุมช่วงการเคลื่อนไหวของข้อต่อได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัย ลดการเคลื่อนไหวที่ไม่ถูกต้อง และลดความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บจากการยืดเหยียดมากเกินไป นอกจากนี้ ผ้าขาวม้ายังช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถคงท่าทางการฝึกได้นานขึ้น เพิ่มความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและข้อต่อ เมื่อความอ่อนตัวดีขึ้น ความตึงตัว

ของกล้ามเนื้อลดลง ประกอบกับการฝึกโยคะช่วยกระตุ้นการทำงานของระบบประสาทพาราซิมพาเทติก จึงส่งผลต่อการผ่อนคลายร่างกายและส่งผลต่อคุณภาพการนอนหลับ ผู้สูงอายุจึงสามารถนำรูปแบบการออกกำลังกายดังกล่าวไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการออกกำลังกายที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ

2. เพื่อเปรียบเทียบความอ่อนตัวของผู้สูงอายุ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

3. เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้สูงอายุ เพศหญิง เทศบาลนครระยอง ผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งเป็นสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 40 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ เพศหญิง ในชมรมผู้สูงอายุเทศบาลนครระยอง ผู้ที่มีอายุ 60 ปี จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มทดลอง 1 กลุ่ม โดยผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G*Power สำหรับการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Dependent Means) กำหนดค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (α) เท่ากับ .05 ค่าอำนาจการทดสอบ (Power of Test) เท่ากับ .80 และขนาดอิทธิพล (Effect Size) เท่ากับ .80 ซึ่งผลการคำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 15 คน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการสูญหายของกลุ่มตัวอย่างระหว่างการทดลอง ผู้วิจัยจึงเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็น 20 คน ให้กลุ่มทดลองทำแบบสอบถามประเมินความพร้อมก่อนการออกกำลังกายสำหรับบุคคลทั่วไป (PAR-Q & YOU) โดยผู้สูงอายุจะต้องผ่านตามเกณฑ์ โดยต้องตอบไม่เคยทุกข้อ และเป็นผู้ที่ไม่มีอาการบาดเจ็บบริเวณหลัง หรือมีคำสั่งจากแพทย์ไม่ให้ทำท่างอหลัง

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1.ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสร้างโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ

2. การพัฒนาหรือสร้างโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของเครื่องมือและหาความเที่ยงตรงเฉพาะหน้า (Face validity) พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข ซึ่งทำการหาความเที่ยงตรงทุกหัวข้อ โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน

3. นั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า Chair Sit-and-Reach test) มีค่าความเชื่อมั่น 0.95 ถือเป็นความเชื่อมั่นที่ยอมรับ และนำไปใช้ได้

4. เอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง (Back scratch test) มีค่าความเชื่อมั่น 0.95 ถือเป็นความเชื่อมั่นที่ยอมรับและนำไปใช้ได้

5. แบบประเมินคุณภาพการนอนหลับ (The Pittsburgh Sleep Quality Index: PSQI) มีค่าความเชื่อมั่น 0.83 ถือเป็นความเชื่อมั่นที่ยอมรับ และนำไปใช้ได้

6. นำโปรแกรมการฝึกที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาต่อไป

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพร้อมกำหนดกรอบดำเนินงาน

2. เข้าถึงกลุ่มอาสาสมัคร เริ่มจากการติดต่อประสานงานไปยังหัวหน้าชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลนครระยอง เพื่อขอเข้าไปพบกลุ่มอาสาสมัคร

3. เปิดรับสมัครกลุ่มอาสาสมัคร และให้กลุ่มอาสาสมัครตอบแบบประเมินความพร้อมก่อนการออกกำลังกาย (PAR-Q & YOU) และประเมินว่าผู้ที่ไม่มีอาการบาดเจ็บบริเวณหลัง หรือมีคำสั่งจากแพทย์ไม่ให้ทำท่างอหลัง

4. กำหนดวันเวลาที่จะดำเนินการเก็บข้อมูล และชี้แจงรายละเอียดการทำโครงการวิจัย ดังนี้ ให้กลุ่มตัวอย่างเข้ารับการฝึกตามโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ

5. จัดเตรียม อุปกรณ์ ใบบันทึกผลการทดลอง และเอกสารอธิบายรายละเอียดของโครงการวิจัย เพื่อแสดงต่อกลุ่มอาสาสมัคร

6. อธิบายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ และขั้นตอนในการทำวิจัยรวมถึงความเสี่ยง และประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มตัวอย่าง

7. กลุ่มตัวอย่างทำการทดสอบความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ โดยทดสอบนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า (Chair Sit-and Reach test) เอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง (Back Scratch Test) และคุณภาพการนอนหลับ (The Pittsburgh Sleep Quality Index: PSQI)

8. ให้กลุ่มตัวอย่างเข้ารับการฝึกตามโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 60 นาที ประกอบด้วยการอบอุ่นร่างกาย 10 นาที ด้วยชุดนมัสการพระอาทิตย์ ช่วงฝึก โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า โดยเน้นท่าทางที่ช่วยเพิ่มความอ่อนตัวควบคู่กับการหายใจ 40 นาที และผ่อนคลายร่างกายหลังออกกำลังกาย 10 นาที และมีการทดสอบความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

9. กลุ่มตัวอย่างทดสอบความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุใน ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 โดยทดสอบสมรรถภาพทางกาย (Senior Fitness Test) และคุณภาพการนอนหลับ (The Pittsburgh Sleep Quality Index: PSQI)

10. นำข้อมูลที่ได้จากการทดสอบมาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ได้นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบตารางประกอบความเรียง จำแนกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความอ่อนตัว และคุณภาพการนอนหลับที่ฝึกโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า ในช่วงก่อนฝึก ระหว่างฝึก สัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึก สัปดาห์ที่ 8

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ และผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ย ความอ่อนตัว และคุณภาพการนอนหลับ ตามวิธีของบอนเฟอร์โรนี (Bonferroni) ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เพศหญิง/อายุ	n	M	S.D.	ร้อยละ
60 - 64	6	-	-	30.00
65 - 69	8	-	-	40.00
70 - 74	3	-	-	15.00
75 - 79	3	-	-	15.00
รวม	20	67.75	5.20	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 20 คน มีอายุเฉลี่ย 67.75 ± 5.20 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 65 - 69 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 60 - 64 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 และช่วงอายุ 70 - 74 ปี และ 75 - 79 ปี มีจำนวนเท่ากันคือช่วงละ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความอ่อนตัว และคุณภาพการนอนหลับที่ฝึกโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความอ่อนตัว และคุณภาพการนอนหลับที่ฝึกโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้า ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ตัวแปร	ก่อนการฝึก		สัปดาห์ที่ 4		สัปดาห์ที่ 8	
	M	SD	M	SD	M	S.D.
นั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า (นิ้ว)	1.898	1.935	2.757	2.230	3.461	2.614
เอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง (นิ้ว)	0.068	2.024	0.355	2.001	0.629	1.977
คุณภาพการนอนหลับ	6.050	1.572	4.800	2.215	3.350	1.496

จากตารางที่ 2 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความอ่อนตัวของร่างกายและคุณภาพการนอนหลับที่ฝึกตามโปรแกรมผลของการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีค่าดังนี้

1. นั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.898 ± 1.935, 2.757 ± 2.230 และ 3.461 ± 2.614 ตามลำดับ
2. เอื้อมแขนแตะมือด้านหลังในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.068 ± 2.024, 0.355 ± 2.001 และ 0.629 ± 1.977 ตามลำดับ
3. คุณภาพการนอนหลับในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.050 ± 1.572, 4.800 ± 2.215 และ 3.350 ± 1.496 ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ และผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ย ความอ่อนตัว และคุณภาพการนอนหลับ ตามวิธีของบอนเฟอร์โรนี (Bonferroni) ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้าในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

แหล่งความแปรปรวน	ss	df	MS	F	Sig.
ช่วงเวลาทดลอง	24.525	1.209	20.292	18.650	.000*
ความคลาดเคลื่อน	24.985	22.963	1.088		
รวม	49.510	24.172	1.983		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ยด้วยวิธีของบอนเฟอโรนี (Bonferroni) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้าในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ช่วงเวลาการฝึก	ค่าเฉลี่ย	ช่วงเวลาการฝึก		
		ก่อนการฝึก	สัปดาห์ที่ 4	สัปดาห์ที่ 8
ก่อนการฝึก	1.898	-	.859*	1.563*
สัปดาห์ที่ 4	2.757	-	-	.704*
สัปดาห์ที่ 8	3.461	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของนั่งเก้าอี้ยื่นแขนแตะปลายเท้า ก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 ทุกช่วงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของเอื้อมแขนแตะมือด้านหลังในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

แหล่งความแปรปรวน	ss	df	MS	F	Sig.
ช่วงเวลาทดลอง	3.137	1.289	2.433	27.276	.000*
ความคลาดเคลื่อน	2.185	24.498	.089		
รวม	**5.322**	**25.787**	**0.206**		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของเอื้อมแขนแตะมือด้านหลังในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ยด้วยวิธีของบอนเฟอโรนี (Bonferroni) ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของเอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ช่วงเวลาการฝึก	ค่าเฉลี่ย	ช่วงเวลาการฝึก		
		ก่อนการฝึก	สัปดาห์ที่ 4	สัปดาห์ที่ 8
ก่อนการฝึก	.068	-	.287*	.560*
สัปดาห์ที่ 4	.355	-	-	.273*
สัปดาห์ที่ 8	.629	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 6 พบว่า แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของเอื้อมแขนแตะมือด้านหลัง ก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 ทุกช่วงแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของคุณภาพการนอนหลับ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

แหล่งความแปรปรวน	ss	df	MS	F	Sig.
ช่วงเวลาทดลอง	73.033	1.451	50.344	60.419	.000*
ความคลาดเคลื่อน	22.967	27.563	.833		
รวม	**96.000**	**29.014**	**3.309**		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 7 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำของคุณภาพการนอนหลับ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ของค่าเฉลี่ยด้วยวิธีของบอนเฟอโรนี (Bonferroni) ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของคุณภาพการนอนหลับ ในช่วงก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

ช่วงเวลาการฝึก	ค่าเฉลี่ย	ช่วงเวลาการฝึก		
		ก่อนการฝึก	สัปดาห์ที่ 4	สัปดาห์ที่ 8
ก่อนการฝึก	6.050	-	1.250*	2.700*
สัปดาห์ที่ 4	4.800	-	-	1.450*
สัปดาห์ที่ 8	3.350	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 8 พบว่า แสดงผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ของค่าเฉลี่ยของคุณภาพการนอนหลับก่อนการฝึก ระหว่างการฝึกสัปดาห์ที่ 4 และหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8 ทุกช่วงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการศึกษาผลของโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ พบว่า ภายหลังการฝึกในสัปดาห์ที่ 4 และสัปดาห์ที่ 8 ผู้สูงอายุมีความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับดีขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโปรแกรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเป็นการผสมผสานการฝึกโยคะกับการใช้ผ้าขาวม้า โดยเน้นการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหวของข้อต่อ การทรงตัว และการควบคุมลมหายใจอย่างช้าและสม่ำเสมอ ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การใช้ผ้าขาวม้าร่วมกับการฝึกโยคะช่วยเพิ่มความมั่นคงในการเคลื่อนไหว พยุงร่างกาย และช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติท่าทางต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย ส่งผลให้กล้ามเนื้อ เอ็น และข้อต่อมีความยืดหยุ่นเพิ่มขึ้น ลดอาการตึงตัวของกล้ามเนื้อและอาการปวดเมื่อย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้คล่องตัวมากขึ้น การฝึกโยคะอย่างสม่ำเสมอช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นของร่างกาย ทำให้สามารถก้ม เงย บิด และหมุนตัวได้คล่องตัวมากขึ้น (สาลี่ สุภาภรณ์, 2551)

นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของความอ่อนตัวยังส่งผลต่อคุณภาพการนอนหลับในเชิงสรีรวิทยา กล่าวคือ เมื่อกล้ามเนื้อและข้อต่อมีความยืดหยุ่นมากขึ้น จะช่วยลดความตึงตัวของกล้ามเนื้อ ลดอาการปวดเมื่อย และทำให้ร่างกายเกิดความผ่อนคลาย ประกอบกับการฝึกโยคะที่เน้นการหายใจอย่างช้า ลึก และสม่ำเสมอ ช่วยลดการกระตุ้นของระบบประสาทซิมพาเทติก และส่งเสริมการทำงานของระบบประสาทพาราซิมพาเทติก ซึ่งเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อนและการฟื้นฟูร่างกาย การฝึกโยคะและการหายใจช้าสามารถเพิ่มการทำงานของระบบพาราซิมพาเทติกและช่วยปรับสมดุลระบบประสาทอัตโนมัติ (Streeter, C. et al., 2012) การฝึกโยคะมีผลช่วยลดความเครียดและการกระตุ้นของระบบซิมพาเทติก ส่งเสริมภาวะผ่อนคลายของร่างกาย ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าสู่การนอนหลับได้ง่ายขึ้น หลับได้ต่อเนื่อง และมีคุณภาพการนอนหลับที่ดีขึ้น (Ross, A. & Thomas, S., 2010)

ผู้วิจัยเลือกใช้ผ้าขาวม้าเป็นอุปกรณ์ประกอบการฝึก เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่มีน้ำหนักเบา ใช้งานง่าย และสามารถช่วยพยุงหรือเพิ่มแรงต้านในการเคลื่อนไหวได้ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถฝึกได้อย่างปลอดภัยและเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล ผ้าขาวม้าสามารถประยุกต์ใช้เป็นอุปกรณ์ออกกำลังกายได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ (จรัสพิมพ์ วังเย็น และคณะ, 2566)

ผลการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลงานการวิจัย เรื่อง ประสิทธิผลของการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าประยุกต์ศิลปะพื้นบ้านของผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ที่พบว่าการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าประยุกต์ศิลปะพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ (ปทิตตาท์ วงศ์แสงเทียน, 2557) เนื่องจากไม่ต้องใช้แรงหรือความเร็วมาก แต่สามารถส่งเสริมสมรรถภาพทางกายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังสอดคล้องกับผลงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ "ผลการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าที่มีต่อการทรงตัวและการเคลื่อนไหวในผู้สูงอายุ" ที่พบว่าการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าช่วยพัฒนาความอ่อนตัวและการทรงตัวในผู้สูงอายุ (กวิน บุญประโคน และคณะ, 2566) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานการวิจัย เรื่อง ผลการฝึกโยคะและฝึกเดินบนตารางเก้าช่องที่มีต่อการทรงตัว ความแข็งแรง การกลัวการล้ม และคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ที่พบว่าการฝึกโยคะช่วยส่งเสริมการทรงตัว ความแข็งแรง และคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุให้ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (นรารักษ์ ไทยประเสริฐ, 2562)

ดังนั้น โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าจึงเป็นรูปแบบการออกกำลังกายที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากช่วยเพิ่มความอ่อนตัว ลดอาการตึงตัวของกล้ามเนื้อ ส่งเสริมการผ่อนคลายของร่างกาย และส่งผลให้คุณภาพการนอนหลับดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ คือ โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหลังการฝึกสัปดาห์ที่ 8

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ กลุ่มทดลองมีความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับที่ดีขึ้นแสดงให้เห็นว่า โปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าเป็นรูปแบบการออกกำลังกายที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยสามารถพัฒนาความอ่อนตัวและคุณภาพการนอนหลับได้อย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกที่ผสมผสานท่าโยคะร่วมกับการใช้ผ้าขาวม้าช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติท่าทางต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคงและปลอดภัย เพิ่มช่วงการเคลื่อนไหวของข้อต่อ ลดอาการตึงตัวของกล้ามเนื้อ และส่งเสริมการผ่อนคลายของร่างกายผ่านการควบคุมลมหายใจ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการเคลื่อนไหวที่ดีขึ้น ซึ่งมีส่วนช่วยให้คุณภาพการนอนหลับดีขึ้น นอกจากนี้ การใช้ผ้าขาวม้าซึ่งเป็นวัสดุพื้นบ้านที่หาได้ง่าย มีต้นทุนต่ำ และสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกชุมชน ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการนำโปรแกรมไปใช้จริงในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 1) หน่วยงานด้านสาธารณสุข ชมรมผู้สูงอายุ และศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ สามารถนำโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าไปประยุกต์ใช้เป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เนื่องจากเป็นรูปแบบการออกกำลังกายที่ใช้อุปกรณ์ง่าย ต้นทุนต่ำ และเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ 2) ผู้สอนหรือผู้นำกิจกรรมควรปรับระดับความยากของท่าฝึกให้เหมาะสมกับสมรรถภาพทางกายของผู้สูงอายุแต่ละบุคคล รวมทั้งสามารถประยุกต์การใช้ผ้าขาวม้าเพื่อช่วยพยุงหรือเพิ่มแรงต้านให้เหมาะกับศักยภาพของผู้เข้าร่วม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาความอ่อนตัวและลดความเสี่ยงต่อการบาดเจ็บ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาผลของโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อสมรรถภาพทางกายด้านอื่น ๆ ของผู้สูงอายุ เช่น ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ การทรงตัว และความทนทานของระบบหัวใจและหลอดเลือด 2) ควรศึกษาผลของโปรแกรมการประยุกต์โยคะร่วมกับผ้าขาวม้าที่มีต่อสุขภาพจิตด้านอื่น ๆ ของผู้สูงอายุ เช่น การลดความเครียด การส่งเสริมสมาธิ และการผ่อนคลายทางอารมณ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กวิน บุญประโคน และคณะ. (2566). ผลการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าที่มีต่อการทรงตัวและการเคลื่อนไหวในผู้สูงอายุ. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(3), 606-616.

จรัสพิมพ์ วังเย็น และคณะ. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าโดยใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวคิดการออกแบบแฟชั่นเพื่อพัฒนาอาชีพและผลิตภัณฑ์ชุมชน อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

เจริญ กระบวนรัตน์. (2552). การยืดเหยียดกล้ามเนื้อ Stretching Exercise. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นรารักษ์ ไทยประเสริฐ. (2562). ผลการฝึกโยคะและฝึกเดินบนตารางเก้าช่องที่มีต่อการทรงตัว ความแข็งแรง การกลัวการล้ม และคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ. ใน ดุษฎีนิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา และการออกกำลังกาย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นิวัฒน์ บุญสม. (2560). การพัฒนาความอ่อนตัวด้วยการยืดเหยียดกล้ามเนื้อ. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(2), 2173-2184.

ปทิตตาท์ วงศ์แสงเทียน. (2557). ประสิทธิผลของการออกกำลังกายด้วยผ้าขาวม้าประยุกต์ศิลปะพื้นบ้านของผู้สูงอายุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชลบุรี.

สาลี่ สุภาภรณ์. (2551). คู่มือการฝึกตันเถียน-สาลี่โยคะ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นครนายก: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. เรียกใช้เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.nso.go.th/

อัญชลี ชุ่มบัวทอง และคณะ. (2558). คุณภาพการนอนหลับ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนอนหลับ และความรู้สึกมีคุณค่า ในตนเองของผู้สูงอายุ. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 24(5), 833-843.

อุมาพร นิ่มตระกูล และคณะ. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว และความเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุในตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 12(1), 67-81.

American College of Sports Medicine. (2006). ACSM's guidelines for exercise testing and prescription. (7th ed.). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.

Ross, A. & Thomas, S. (2010). The health benefits of yoga and exercise: A review of comparison studies. Journal of Alternative and Complementary Medicine, 16(1), 3-12.

Streeter, C. et al. (2012). Effects of yoga on the autonomic nervous system, gamma-aminobutyric-acid, and allostasis in epilepsy, depression, and post-traumatic stress disorder. Medical Hypotheses, 78(5), 571-579.

บทความวิจัย

ผลการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาของนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ*

ONLINE LEARNING MANAGEMENT USING SMALL GROUP DISCUSSION COMBINED WITH MIND MAPPING ON ACADEMIC ACHIEVEMENT IN THE EDUCATIONAL TOURISM ENTREPRENEURSHIP COURSE AMONG STUDENTS IN THE NON-FORMAL EDUCATION PROGRAM AT THAKSIN UNIVERSITY

นพเก้า ณ พัทลุง[1], นูรีมัน เจ๊ะเย๊ะ[1*], ศุภธิดา โชติช่วง[1], ชยานันท์ ชบาพฤกษ์[2], พรชิตา โพธิ์สาลี[2]

Noppakao Naphatthalung[1], Nureeman Jehyeh[1*], Suphatthida Shotchuang[1], Chayanan Chabapruek[2], Pornchita Posalee[2]

[1]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Education, Thaksin University, Songkhla, Thailand

[2]นักวิชาการอิสระ สงขลา ประเทศไทย

[2]Independent Scholar, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: nureeman.j@tsu.ac.th

*Tel: 090-481-6031

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาของนิสิตหลังการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดกับเกณฑ์ร้อยละ 80 และ 2) ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด 2) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยจัดการเรียนรู้ออนไลน์จำนวน 5 หน่วย รวม 45 ชั่วโมง จากนั้นทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสอบถามความพึงพอใจของนิสิต วิเคราะห์ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้การทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างเดียว และวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตมีคะแนนเฉลี่ย 86.44 คะแนน (S.D. = 0.81) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 4.32, S.D. = 0.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนรู้ออนไลน์มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านการใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย ด้านการใช้แผนผังความคิด และด้านการวัดและประเมินผล มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้ออนไลน์, การอภิปรายกลุ่มย่อย, แผนผังความคิด, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, หลักสูตรการศึกษานอกระบบ

* Received 8 June 2026; Revised 6 July 2026; Accepted 23 July 2026

Abstract

This quasi-experimental research aimed to: 1) compare the academic achievement of undergraduate students in the Educational Tourism Entrepreneurship course after implementing online learning utilizing small group discussions combined with mind mapping against the 80% criterion, and 2) examine student satisfaction toward this online learning approach. The sample consisted of 50 undergraduate students majoring in Non-Formal Education at Thaksin University who were enrolled in the Educational Tourism Entrepreneurship course during the 2025 academic year. The participants were selected through cluster random sampling. The research instruments included: 1) online lesson plans utilizing small group discussions combined with mind mapping, 2) an academic achievement test, and 3) a student satisfaction questionnaire. Data collection was conducted through online learning activities consisting of five instructional units with a total of 45 hours. After the completion of the instructional activities, the students were administered the academic achievement test and the satisfaction questionnaire. Academic achievement data were analyzed using a one-sample t-test, while satisfaction data were analyzed using mean and standard deviation. The research findings revealed that: 1) the students' academic achievement after participating in the online learning utilizing small group discussions combined with mind mapping yielded a mean score of 86.44 (SD = 0.81), which was significantly higher than the 80% criterion at the .05 level; and 2) the students' satisfaction toward this online learning approach was at a high level (M = 4.32, SD = 0.29). When considered by aspects, satisfaction with online learning management was at the highest level, whereas satisfaction with small group discussions, mind mapping, and assessment and evaluation was at a high level.

Keywords: Online Learning Management, Small Group Discussion, Mind Mapping, Academic Achievement, Non-Formal Education

บทนำ

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนจากรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมุ่งพัฒนาสมรรถนะ ทักษะการคิด และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ออนไลน์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่ สนับสนุนการเรียนรู้ตามศักยภาพของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพมิได้มุ่งเน้นเพียงความสะดวกในการเข้าถึงเท่านั้น แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน และการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการสื่อสาร การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ (เจริญ ภูวิจิตร์, 2564) ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น จะช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การสร้างองค์ความรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของมหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยได้กำหนดวิสัยทัศน์ “มุ่งสู่การเป็นมหาวิทยาลัยนวัตกรรมสังคมระดับแนวหน้าของประเทศ ภายในปี 2570” โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านนวัตกรรมสังคมและการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยยังมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนสู่สมรรถนะด้านนวัตกรรมสังคมและการเป็นผู้ประกอบการที่มีทั้งปัญญาและจริยธรรม ผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ คิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน มากกว่าการเรียนรู้แบบรับฟังเพียงอย่างเดียว (มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2567) แนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องกับรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ซึ่งเป็นรายวิชาที่มุ่งพัฒนาความรู้และทักษะด้านการเป็นผู้ประกอบการ การคิดวิเคราะห์ การวางแผนธุรกิจ และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ โดยผู้เรียนจำเป็นต้องสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การประยุกต์ใช้ในบริบทจริงได้ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาดังกล่าว

การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และร่วมกันสร้างข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลาย ผ่านกระบวนการสื่อสารและการทำงานร่วมกันภายในกลุ่ม ซึ่งช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล และการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดที่อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ช่วยเหลือ และพัฒนาความเข้าใจร่วมกันภายในบริบททางสังคม นอกจากนี้ การอภิปรายกลุ่มย่อยยังช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็น ฝึกทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการตัดสินใจร่วมกัน (Vygotsky, L. S., 1978) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และสอดคล้องกับลักษณะของรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วางแผน และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกัน แผนผังความคิด (Mind Mapping) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถจัดระบบความคิด เชื่อมโยงประเด็นสำคัญ และมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยช่วยให้ผู้เรียนสามารถสรุปสาระสำคัญ จัดลำดับความคิด และเชื่อมโยงข้อมูลที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและการคิดสร้างสรรค์ (Buzan, T., 2005) นอกจากนี้ การใช้แผนผังความคิดร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกจะช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหา การคิดวิเคราะห์ ความสามารถในการจดจำ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น (Alsuraihi, A. A., 2022)

ดังนั้นการบูรณาการการอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดจึงช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการอภิปรายกลุ่มย่อยช่วยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนวิเคราะห์ และร่วมกันสร้างข้อสรุป ขณะที่แผนผังความคิดช่วยให้ผู้เรียนสามารถสังเคราะห์ จัดระบบ และมองเห็นความสัมพันธ์ของแนวคิดต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การบูรณาการทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกันจึงช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเชิงลึก สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น จึงนับเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ซึ่งมุ่งพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะการคิด และสมรรถนะด้านการเป็นผู้ประกอบการของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ของนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ของนิสิตหลังการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด กับเกณฑ์ระดับ ร้อยละ 80

2. ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการวิจัยเป็นนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ลงทะเบียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา จำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 50 คน รวม จำนวน 100 คน ปีการศึกษา 2568

1.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ลงทะเบียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา จำนวน 50 คน ปีการศึกษา 2568 ได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด จำนวน 5 หน่วย หน่วยละ 9 ชั่วโมง รวม 45 ชั่วโมง ได้แก่ หน่วยลักษณะและคุณสมบัติของผู้ประกอบการที่ดี หน่วยแนวทางและรูปแบบการจัดตั้งธุรกิจทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา หน่วยกระบวนการบริหารธุรกิจ หน่วยการจัดทำแผนธุรกิจทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา และหน่วยฝึกปฏิบัติ หาคุณภาพโดยตรวจสอบความเหมาะสม ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2.2 แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา เป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 100 ข้อ หาคุณภาพโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชา มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ ค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.40 - 0.70 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.30-0.80 และค่าความเชื่อมั่นโดนใช้สูตร KR-20 มีค่าเท่ากบ 0.82

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 25 ข้อ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ ด้านการใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย ด้านการใช้แผนผังความคิด และด้านการวัดและประเมินผล หาคุณภาพโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามของความพึงพอใจมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.67-1.00 และคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.78

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้สอนปฐมนิเทศแนะนำรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา

3.2 จัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด จำนวน 5 หน่วย หน่วยละ 9 ชั่วโมง รวม 45 ชั่วโมง

3.3 ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา

3.4 สอบถามความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาของนิสิตหลังการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดกับเกณฑ์ร้อยละ 80 โดยใช้การทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างเดียว (One-Sample t-test)

4.2 ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ของนิสิตหลังการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดกับเกณฑ์ระดับร้อยละ 80

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ของนิสิตหลังการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด กับเกณฑ์ระดับร้อยละ 80 (n=50)

รายการ	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	100	86.44	0.81	56.04**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 แสดงว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($\bar{x}$=86.44) (S.D. = 0.81)

2. ความพึงพอใจของนิสิต ต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิด (n=50)

ด้าน	ความพึงพอใจ		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ด้านการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์	4.53	0.28	มากที่สุด
ด้านการใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย	4.12	0.69	มาก
ด้านการใช้ผังความคิด	4.27	0.52	มาก
ด้านการวัดและประเมินผล	4.35	0.66	มาก
รวม	**4.32**	**0.29**	**มาก**

ตารางที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.53, S.D. = 0.28) รองลงมาได้แก่ ด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{x}$ = 4.35, S.D. = 0.66) และด้านการใช้ผังความคิด ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.52) ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.69) แต่อยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

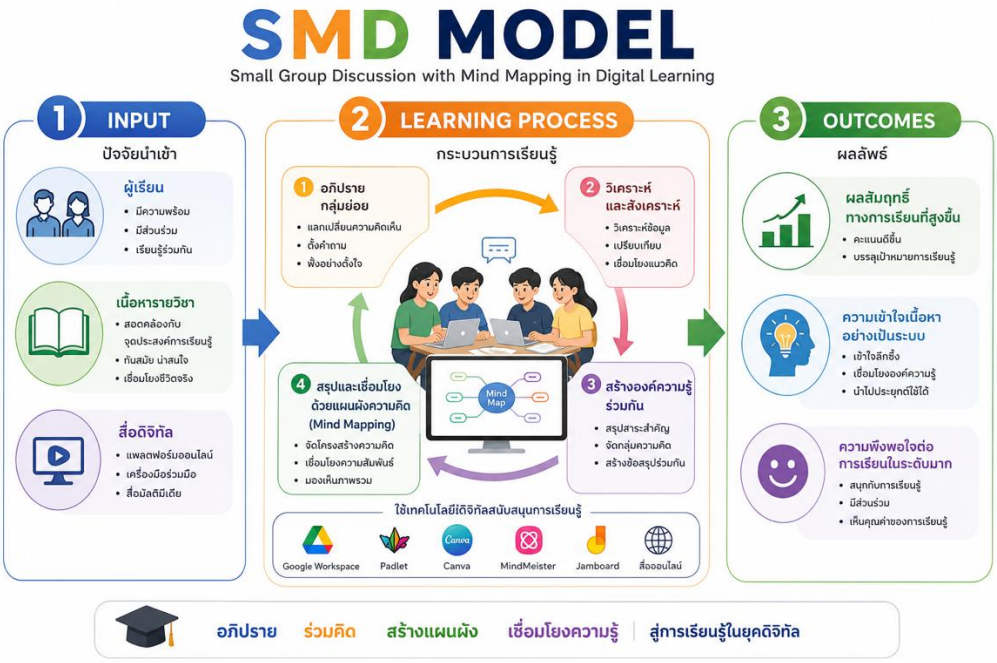
1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาของนิสิตที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการอภิปรายกลุ่มย่อยเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยใช้ข้อมูลสนับสนุนข้อคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และร่วมกันสร้างข้อสรุปของกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เรียน รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการคิดและประสบการณ์ตรง (Vygotsky, L. S., 1978) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า การสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยช่วยพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (จุไร อภัยจิรรัตน์ และทัศนีย์ อรรถารส, 2555) อีกทั้งเมื่อกิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินการในรูปแบบออนไลน์อย่างเป็นระบบ ผู้เรียนยังสามารถทบทวนเนื้อหาและเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเอง จึงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ โดยมีผลการศึกษาที่พบว่า การใช้บทเรียนออนไลน์ร่วมกับการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยทำให้ผู้เรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (ปรมี นักร้อง และวิมาน ใจดี, 2568) ขณะเดียวกัน การใช้แผนผังความคิดยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้นิสิตสามารถจัดระบบความรู้ มองเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหา และสรุปสาระสำคัญได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแผนผังความคิดช่วยส่งเสริมการเชื่อมโยงความรู้ การคิดสร้างสรรค์ และการจดจำข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น (Buzan, T., 2005) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนผังความคิดช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการเรียนรู้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (บุญสนอง วิเศษสาธร, 2563) รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า นักศึกษาครูที่เรียนด้วยแผนผังความคิดมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (ประทวน คล้ายศรี และกำธร ไพจิตต์, 2565) ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การอภิปรายกลุ่มย่อยช่วยส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขณะที่แผนผังความคิดช่วยจัดระเบียบและเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการอภิปรายให้เป็นระบบ ส่งผลให้นิสิตมีความเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2. ความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้นิสิตมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนในกลุ่ม และร่วมกันสร้างองค์ความรู้ผ่านกระบวนการอภิปราย ส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งการใช้แผนผังความคิดยังช่วยให้นิสิตสามารถสรุปและจัดระบบความรู้ได้อย่างชัดเจน มองเห็นความเชื่อมโยงของเนื้อหาและพัฒนาความเข้าใจได้ด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยอยู่ในระดับมาก (จุไร อภัยจิรรัตน์ และทัศนีย์ อรรถารส, 2555) และสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนผังความคิดส่งผลให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด (ประทวน คล้ายศรี และกำธร ไพจิตต์, 2565) นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ยังช่วยเพิ่มความสะดวกและความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหา แหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทุกที่ทุกเวลา โดยมีผลการศึกษาที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ออนไลน์ด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกช่วยส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น รวมทั้งทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด (อภิญญา หนูมี และคณะ, 2567) ขณะเดียวกัน ยังมีผลการศึกษาที่พบว่า

ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนออนไลน์อยู่ในระดับมาก และเสนอว่าการออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายพร้อมส่งเสริมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ (สุดรัก จิตต์หทัยรัตน์ และคณะ, 2566) อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกช่วยส่งเสริมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของผู้เรียน (อัปสร อินทิแสง และคณะ, 2567) ดังนั้น ความพึงพอใจของนิสิตในงานวิจัยครั้งนี้จึงน่าจะเกิดจากการผสานข้อดีของการเรียนรู้ออนไลน์เข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันผ่านการอภิปรายกลุ่มย่อยและแผนผังความคิด ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ สนุกกับการเรียนรู้ และมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่บูรณาการการอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) ร่วมกับการใช้แผนผังความคิด (Mind Mapping) ภายใต้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัล จนพัฒนาเป็น SMD Model (Small Group Discussion with Mind Mapping in Digital Learning) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน และการเชื่อมโยงความรู้อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีความเข้าใจเนื้อหาอย่างเป็นระบบ และมีความพึงพอใจต่อการเรียนในระดับมาก ดังภาพ

ภาพที่ 1 SMD Model (Small Group Discussion with Mind Mapping in Digital Learning)

ภาพที่ 1 แสดง SMD Model (Small Group Discussion with Mind Mapping in Digital Learning) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากผลการวิจัย โดยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) และผลลัพธ์ (Outcomes) กล่าวคือ ปัจจัยนำเข้าประกอบด้วยผู้เรียน เนื้อหารายวิชา และสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน จากนั้นเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการอภิปรายกลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ประเด็นปัญหา และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ก่อนที่ผู้เรียนจะสรุปและเชื่อมโยงองค์ความรู้ผ่านการจัดทำแผนผังความคิด (Mind Mapping) เพื่อจัดระบบความคิดและ

สร้างความเข้าใจในเนื้อหาอย่างเป็นลำดับขั้น สุดท้ายจึงนำไปสู่ผลลัพธ์ที่สำคัญ ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น ความเข้าใจเนื้อหาอย่างเป็นระบบ และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในระดับมาก

SMD Model สะท้อนให้เห็นว่า การบูรณาการการอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับการใช้แผนผังความคิดภายใต้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัล ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Collaborative Knowledge Construction) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล และจัดระบบความคิดผ่านการเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญด้วยแผนผังความคิด ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างเป็นระบบและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ในระดับอุดมศึกษาและบริบทการเรียนรู้ดิจิทัลอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการเรียนรู้ออนไลน์โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยร่วมกับแผนผังความคิดสามารถส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการเป็นผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวเชิงศึกษาของนิสิตหลักสูตรการศึกษานอกระบบมหาวิทยาลัยทักษิณ ให้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และทำให้นิสิตมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน และการเชื่อมโยงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้สอนสามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอื่น ๆ ได้ โดยควรออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการอภิปรายผ่านการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มอย่างชัดเจน พร้อมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนใช้แผนผังความคิดเป็นเครื่องมือในการสรุปและจัดระบบองค์ความรู้ รวมถึงจัดเตรียมแพลตฟอร์มออนไลน์ที่มีความเหมาะสมและมีเสถียรภาพเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้ที่มีต่อตัวแปรด้านอื่น เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานเป็นทีม หรือความสามารถในการแก้ปัญหา รวมทั้งขยายขอบเขตการศึกษาไปยังรายวิชาอื่นหรือกลุ่มผู้เรียนในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลและยืนยันประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้ และเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จุไร อภัยจิรรัตน์ และทัศนีย์ อรรถารส. (2555). ผลของวิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนวิชาการ พยาบาลเด็กของนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย. วารสารพยาบาลสภากาชาดไทย, 5(1), 19-31.

เจริญ ภูวิจิตร์. (2564). การจัดการเรียนรู้ทางออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มพัฒนามาตรฐานและส่งเสริมเครือข่าย สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

บุญสนอง วิเศษสาธร. (2563). ผลการสอนโดยใช้แผนผังความคิดที่มีต่อทักษะและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 30(3), 105-115.

ปรมี นักร้อง และวิมาน ใจดี. (2568). การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ร่วมกับการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 17 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (หน้า 585-595). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ประทวน คล้ายศรี และกำธร ไพจิตต์. (2565). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนผังความคิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจต่อการเรียนรายวิชาการพัฒนาหลักสูตรของนักศึกษาครู. วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 14(39), 1-12.

มหาวิทยาลัยทักษิณ. (2567). แผนกลยุทธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570). เรียกใช้เมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.tsu.ac.th/home/files/แผนกลยุทธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ%20ระยะ%205%20ปี%20(พ.ศ.%202566%20-%202570).pdf

สุดรัก จิตต์หทัยรัตน์ และคณะ. (2566). ความพึงพอใจต่อการเรียนออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน Line และ Google Meet ของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 6(2), 139-150.

อภิญญา หนูมี และคณะ. (2567). รูปแบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการความรู้ของนักศึกษาปริญญาตรี. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 9(2), 143-159.

อัปสร อินทิแสง และคณะ. (2567). การศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active Learning). วารสารวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ศึกษา, 7(2), 374-383.

Alsuraihi, A. A. (2022). The effect of implementing mind maps for online learning and assessment on student during COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. BMC Medical Education, 22(169), 1-16.

Buzan, T. (2005). The ultimate book of mind maps. London: Harper Collins.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

บทความวิจัย

การพัฒนาทักษะการอ่าน สะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความหลากหลาย โดยใช้ชุดกิจกรรม ตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล*

DEVELOPING READING AND WORD SPELLING SKILLS 2ND GRADE STUDENTS IN DIVERSE INCLUSIVE CLASSROOMS USING UNIVERSAL DESIGN FOR LEARNING-BASED ACTIVITY SETS

กชพร คงสุข*, วีรมลล์ โล้เจริญรัตน์
Kotchaphon Khongsuk*, Weeramol Rocharoenrat
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: kotchaphon.k@ku.th
*Tel: 097-941-5594

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความหลากหลาย โดยใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล รูปแบบการวิจัยเชิงกรณีศึกษาทั้งห้องเรียน ประชากรคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนจำนวน 30 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงจากห้องเรียนที่มีความหลากหลายด้านภาษา ความสามารถทางการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ และความพร้อมในการเรียนรู้ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย ชุดกิจกรรมตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล แบบทดสอบการอ่านสะกดคำ แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบบันทึกหลังการสอน และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยทดสอบก่อนและหลังการจัดกิจกรรม ประเมินพฤติกรรมระหว่างเรียน บันทึกผลหลังสอน และสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า หลังการจัดกิจกรรม มีคะแนนเฉลี่ยทักษะการอ่านสะกดคำเพิ่มขึ้นจาก 14.00 คะแนน ร้อยละ 70.00 เป็น 16.73 คะแนน ร้อยละ 83.67 คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001, $t(29) = 4.91$, $p < .001$ นักเรียน 23 คนจาก 30 คนมีคะแนนเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.67 พฤติกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับดีถึงดีมาก และความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.56 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62 ผลการวิจัยสะท้อนว่า ชุดกิจกรรมดังกล่าวช่วยลดอุปสรรคในการเรียนรู้ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการอ่านสะกดคำ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และสนับสนุนพัฒนาการทางการอ่านของนักเรียนในห้องเรียนรวม

คำสำคัญ: การอ่านสะกดคำ, การออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล, ห้องเรียนรวม, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

Abstract

This study aimed to examine the development of word spelling reading skills among Grade 2 students in a diverse inclusive classroom through the use of reading activity sets based on the principles of Universal Design for Learning. The study employed a whole-class case study research design. The population consisted of Grade 2 students in schools under the Bangkok Metropolitan

* Received 5 June 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 17 July 2026

Administration. The target group comprised 30 Grade 2 students selected through purposive sampling from a classroom characterized by diversity in language background, reading ability, learning behavior, and learning readiness. The research instruments included seven Universal Design for Learning–based reading activity sets, a word spelling reading test based on the Grade 2 basic word list, a learning behavior assessment form, post-teaching reflection records, and a student satisfaction scale. Data were collected through pre- and post-assessment of word spelling reading skills, observation of learning behaviors during the activities, post-teaching records, and a student satisfaction survey. The data were analyzed using mean, percentage, standard deviation, a dependent samples t-test, and content analysis. The findings revealed that, after participating in the activities, the students' mean score for word spelling reading skills increased from 14.00 points, or 70.00 percent, to 16.73 points, or 83.67 percent. The post-test scores were significantly higher than the pre-test scores at the .001 level, $t(29) = 4.91$, $p < .001$. In addition, 23 out of 30 students, or 76.67 percent, showed improved scores. Most students demonstrated learning behaviors at good to very good levels, with Activity 7 receiving the highest mean score of 14.03 out of 15 points. Overall student satisfaction with the activity sets was at a high level, with a mean of 2.56 and a standard deviation of 0.62. These findings indicate that the activity sets helped reduce learning barriers, enhance access to word spelling reading, promote participation, and support the reading development of students with diverse abilities in an inclusive classroom. Therefore, teachers can apply this approach to early elementary students, including general learners, slow readers, and students at risk of learning difficulties, in an appropriate and responsive manner.

Keywords: Thai word spelling, Universal Design for Learning, inclusive classroom, Grade 2 students

บทนำ

การอ่านเป็นทักษะพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในทุกระดับชั้น เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความรู้ การทำความเข้าใจข้อมูล และการเรียนรู้ในกลุ่มสาระต่าง ๆ โดยเฉพาะระดับประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการวางรากฐานด้านภาษา การรู้หนังสือ และการพัฒนาทักษะทางวิชาการในระยะต่อไป การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนานักเรียนให้มีความสามารถในการอ่านออก เขียนได้ และใช้ภาษาเพื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ สามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ การสื่อสาร และการเรียนรู้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีความเสมอภาค และลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

การพัฒนาทักษะการอ่านเขียนในระดับพื้นฐานจำเป็นต้องอาศัยการฝึกอ่านอย่างเป็นลำดับ โดยเฉพาะการแจกลูกสะกดคำ ซึ่งช่วยให้นักเรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพยัญชนะ สระ ตัวสะกด และการประสมเสียงเป็นคำ (สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) อย่างไรก็ตาม ปัญหาทักษะการอ่านของนักเรียนไทยยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่อง โดยผลการประเมิน PISA 2022 พบว่านักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยด้านการอ่านต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD และมีนักเรียนจำนวนมากที่ยังไม่ถึงระดับสมรรถนะพื้นฐานด้านการอ่าน (OECD, 2023); (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2566) นอกจากนี้ ผลการประเมินความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ยังสะท้อนว่า การส่งเสริมทักษะการอ่านตั้งแต่ระดับประถมศึกษาตอนต้นเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องดำเนินอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568) เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนรวมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่านักเรียนมีความแตกต่างหลากหลายทั้งด้านพื้นฐานภาษา ประสบการณ์เดิม ความสามารถทางการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ ความพร้อมในการเรียน และความต้องการจำเป็นทางการศึกษา ภายในห้องเรียนเดียวกันมีทั้งนักเรียนที่อ่านได้คล่อง นักเรียนที่อ่านได้แต่ยังไม่คล่อง นักเรียนที่อ่านช้า นักเรียนที่ยังสะกดคำไม่ได้อย่างต่อเนื่อง และนักเรียนที่มีความเสี่ยงต่อปัญหาการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้รูปแบบเดียวกันสำหรับนักเรียนทุกคนจึงอาจไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนทั้งชั้นเรียน

การออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning: UDL) เป็นแนวทางที่มุ่งลดอุปสรรคในการเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นออกแบบ โดยจัดให้นักเรียนมีทางเลือกในการเข้าถึงเนื้อหา การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการแสดงออกทางการเรียนรู้ (CAST, 2018); (Meyer, A. et al., 2014) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนรวม เพราะมองว่าความแตกต่างของนักเรียนเป็นลักษณะปกติของห้องเรียน และควรได้รับการรองรับผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่นตั้งแต่แรก NSW Department of Education อธิบายว่า UDL ช่วยให้ครูวางแผนการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความต้องการที่หลากหลายของนักเรียนตั้งแต่ต้นทาง แทนการปรับแก้ภายหลังเฉพาะรายบุคคล (NSW Department of Education, 2024) ขณะที่ De La Fuente-González, S. et al. ชี้ให้เห็นว่า UDL มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาครูและการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียนในบริบทการศึกษา (De La Fuente-González, S. et al., 2025) นอกจากนี้ กลุ่มงานวิจัยต่างประเทศยังสะท้อนว่า การออกแบบการเรียนรู้ตามแนวทาง UDL สามารถส่งเสริมการเข้าถึงบทเรียน การมีส่วนร่วม และการแสดงออกทางการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลายได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมเปิดทางเลือกมากกว่าหนึ่งวิธีในการเรียนรู้และแสดงความเข้าใจ (Al-Azawei, A. et al., 2016); (Basham, J. D. et al., 2020); (Coyne, P. et al., 2012)

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงพัฒนาชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล เพื่อใช้พัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยออกแบบกิจกรรมให้มีสื่อและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น บัตรคำสีเพื่อช่วยแยกองค์ประกอบของคำ ภาพประกอบ เสียงอ่านตัวอย่าง เกมภาษา การอ่านร่วมกับเพื่อน การอ่านกับครู และการเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกวิธีแสดงออกตามศักยภาพของตนเอง การออกแบบดังกล่าวมุ่งช่วยลดอุปสรรคของนักเรียนที่ยังไม่มั่นคงด้านการเชื่อมโยงเสียงกับรูปอักษรและการประสมเสียง ขณะเดียวกันยังสนับสนุนนักเรียนที่อ่านได้คล่องให้ได้ทบทวน ฝึกความแม่นยำ และมีบทบาทในการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย หลังการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงกรณีศึกษาทั้งห้องเรียน ร่วมกับแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการจัดกิจกรรม โดยมุ่งศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในบริบทจริงของห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย หลังการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning: UDL) การวิจัยครั้งนี้มุ่งอธิบายกาเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียนหนึ่งห้อง โดยพิจารณาจากคะแนนทักษะการอ่านสะกดคำก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างกิจกรรม บันทึกหลังการสอน และความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม ข้อมูลจากหลายแหล่งนำมาวิเคราะห์ประกอบกัน เพื่ออธิบายพัฒนาการของนักเรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การตอบสนองต่อสื่อและกิจกรรม และความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมตามหลัก UDL ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ซึ่งเรียนในห้องเรียนปกติและห้องเรียนรวมที่มีนักเรียนซึ่งมีพื้นฐาน ความสามารถทางการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ และความต้องการจำเป็นทางการศึกษาแตกต่างกัน

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 30 คน จากโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียน และสอดคล้องกับบริบทที่ต้องการศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำผ่านการจัดกิจกรรมในสถานการณ์จริง เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายกำหนดจากลักษณะของห้องเรียนที่สะท้อนความเป็นห้องเรียนรวมและความหลากหลายของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ เป็นห้องเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่มีนักเรียนเรียนร่วมกันทั้งกลุ่มอ่านคล่อง กลุ่มอ่านช้า และกลุ่มที่มีความเสี่ยงด้านการเรียนรู้ มีนักเรียนที่มีพื้นฐานภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีนักเรียนที่ได้รับการวินิจฉัยหรือมีภาวะเสี่ยงที่ต้องได้รับการติดตามและช่วยเหลือทางการศึกษา และมีข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือผลการประเมินทักษะการอ่านจากครูประจำชั้นที่แสดงให้เห็นความแตกต่างของระดับความสามารถทางการอ่านภายในห้องเรียนเดียวกัน เกณฑ์ดังกล่าวใช้ประกอบการพิจารณาเลือกห้องเรียนที่เหมาะสมต่อการศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL นักเรียนในห้องเรียนประกอบด้วยนักเรียนชาย 16 คน และนักเรียนหญิง 14 คน มีความหลากหลายทั้งด้านเชื้อชาติ ภาษา พื้นฐานทางวัฒนธรรม ความสามารถทางการอ่าน และพฤติกรรมการเรียนรู้ โดยนักเรียนส่วนใหญ่มีสัญชาติไทย และมีนักเรียนบางส่วนที่มีพื้นฐานภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน นอกจากนี้ห้องเรียนดังกล่าวยังมีนักเรียนที่ได้รับการวินิจฉัยหรือมีภาวะเสี่ยงที่ต้องได้รับการติดตามและช่วยเหลือทางการศึกษา จึงเป็นบริบทที่เหมาะสมต่อการศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 5 รายการ ได้แก่ ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL แบบทดสอบการอ่านสะกดคำ แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบบันทึกหลังการสอน และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียน เครื่องมือแต่ละรายการใช้เก็บข้อมูลในมิติที่แตกต่างกัน เพื่ออธิบายพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านผลการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ การตอบสนองระหว่างกิจกรรม และความพึงพอใจของผู้เรียนต่อชุดกิจกรรม

ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 7 กิจกรรม โดยใช้เนื้อหาจากบัญชีคำพื้นฐานและคำที่มีตัวสะกดตรงตามมาตรา ได้แก่ มาตรา ก กา แม่กง แม่กม แม่เกย และแม่เกอว กิจกรรมได้รับการออกแบบตามหลัก UDL 3 ด้าน คือ ความหลากหลายของวิธีการนำเสนอ ความหลากหลายของวิธีการมีส่วนร่วม และความหลากหลายของวิธีการแสดงออก เพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหา ฝึกอ่านสะกดคำ และแสดงความเข้าใจได้หลายรูปแบบ

แบบทดสอบการอ่านสะกดคำ ใช้วัดทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม โดยคัดเลือกคำจากบัญชีคำพื้นฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และครอบคลุมคำที่มีโครงสร้างตรงตามมาตราตัวสะกดที่กำหนด แบบทดสอบใช้ประเมินความสามารถของนักเรียนในการเชื่อมโยงเสียงกับรูปอักษร การประสมเสียง การอ่านออกเสียง และความถูกต้องในการอ่านสะกดคำ

แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ ใช้ประเมินพฤติกรรมของนักเรียนระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรม ครอบคลุมพฤติกรรมสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ลักษณะการอ่านสะกดคำ การตอบสนองต่อกิจกรรมและสื่อการสอน พฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และการแก้ไขข้อผิดพลาดในการอ่านด้วยตนเอง เครื่องมือนี้ช่วยสะท้อนพัฒนาการของนักเรียนระหว่างกระบวนการเรียนรู้ โดยไม่จำกัดเฉพาะผลคะแนนจากแบบทดสอบ

แบบบันทึกหลังการสอน ใช้บันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพหลังการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง โดยเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม ปัญหาที่พบ การตอบสนองต่อสื่อและกิจกรรม ตลอดจนลักษณะการอ่านสะกดคำของนักเรียนในระหว่างการจัดกิจกรรม ข้อมูลจากแบบบันทึกหลังการสอนใช้ประกอบการอธิบายผลเชิงปริมาณให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

แบบวัดความพึงพอใจของนักเรียน ใช้ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับความน่าสนใจของกิจกรรม ความเข้าใจในการเรียนรู้ ความหลากหลายของวิธีเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และความรู้สึกต่อการฝึกอ่านสะกดคำผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้น

เมื่อนำเครื่องมือทั้ง 5 รายการมาใช้ร่วมกัน การวิจัยจึงสามารถพิจารณาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนได้จากหลายแหล่งข้อมูล ทั้งคะแนนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พฤติกรรมระหว่างเรียน ข้อมูลสะท้อนจากการสอน และความพึงพอใจของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการวิจัยเชิงกรณีศึกษาในระดับห้องเรียน

4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา เนื้อหาการอ่านสะกดคำระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 หลัก UDL และบริบทของห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL แบบทดสอบการอ่านสะกดคำ แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบบันทึกหลังการสอน และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียน

ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL พัฒนาขึ้นจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ประกอบกับแนวคิด Universal Design for Learning ของ CAST (2018) ผู้วิจัยกำหนดลำดับกิจกรรมจากเนื้อหาพื้นฐานไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้น เริ่มจากการทบทวนพยัญชนะ สระ และการประสมเสียง ต่อด้วยการฝึกอ่านคำในมาตรา ก กา แม่กง แม่กม แม่เกย และแม่เกอว และสิ้นสุดด้วยกิจกรรมทบทวนสะกดคล่อง เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านสะกดคำอย่างเป็นลำดับต่อเนื่อง และเหมาะสมกับระดับพัฒนาการทางภาษา การออกแบบชุดกิจกรรมยึดหลัก UDL 3 ด้าน ได้แก่ ความหลากหลายของวิธีการนำเสนอ ความหลากหลายของวิธีการมีส่วนร่วม และความหลากหลายของวิธีการแสดงออก โดยใช้สื่อและกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น บัตรคำ บัตรภาพ สีสัญลักษณ์ เกมภาษา การอ่านร่วมกับ

เพื่อน การอ่านกับครู และการเลือกวิธีแสดงออกตามศักยภาพของผู้เรียน เพื่อช่วยลดอุปสรรคในการเรียนรู้และสนับสนุนนักเรียนที่มีความแตกต่างด้านภาษา ความสามารถทางการอ่าน พฤติกรรมการเรียนรู้ และความพร้อมในการเรียนรู้

หลังจากสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยเสนอเครื่องมือต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมของกิจกรรม ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เนื้อหาการอ่านสะกดคำ หลัก UDL และบริบทของผู้เรียนในห้องเรียนรวม โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามหรือรายการประเมินกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการตรวจสอบพบว่า แบบทดสอบการอ่านสะกดคำมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 แสดงว่าข้อสอบมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การวัดทักษะการอ่านสะกดคำ แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 แสดงว่ารายการประเมินครอบคลุมพฤติกรรมสำคัญระหว่างการเรียนรู้ และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.50 - 1.00 แสดงว่ารายการคำถามมีความสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการวัดในระดับที่ยอมรับได้ ส่วนชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL ได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมตามตัวบ่งชี้หลัก UDL จำนวน 9 ตัวบ่งชี้ และมีผลการประเมินอยู่ในระดับเหมาะสม

ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงเครื่องมือให้มีความชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น ทั้งด้านภาษา เนื้อหา ลำดับกิจกรรม วิธีดำเนินกิจกรรม เกณฑ์การประเมิน และสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้เครื่องมือมีความครอบคลุม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเหมาะสมต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในบริบทจริงของห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย

สำหรับแบบบันทึกหลังการสอนซึ่งเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยตรวจสอบความเหมาะสมของประเด็นการบันทึกโดยผู้เชี่ยวชาญ และกำหนดแนวทางการบันทึกให้ครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การตอบสนองต่อสื่อ ปัญหาที่พบ และลักษณะการอ่านสะกดคำของนักเรียน เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์เนื้อหาและอธิบายผลเชิงปริมาณได้อย่างสอดคล้องกัน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย ลักษณะกิจกรรม ระยะเวลา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และการรักษาความลับของข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผู้วิจัยจึงขอความยินยอมจากผู้ปกครอง และขอความยินยอมโดยสมัครใจจากนักเรียนในรูปแบบที่เหมาะสมกับวัย ทั้งนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมไม่มีผลต่อคะแนนประจำวิชาหรือสิทธิทางการศึกษาของนักเรียน ข้อมูลที่ได้ใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น และนำเสนอผลในภาพรวมโดยไม่เปิดเผยชื่อหรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนของนักเรียนได้

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 30 คน ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเริ่มจากการชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการจัดกิจกรรม จากนั้นทดสอบก่อนการจัดกิจกรรมด้วยแบบทดสอบการอ่านสะกดคำตามบัญชีคำพื้นฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนแต่ละคนก่อนเข้าร่วมชุดกิจกรรม

หลังจากนั้น ผู้วิจัยจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL จำนวน 7 กิจกรรม ตามลำดับเนื้อหาที่กำหนด ได้แก่ การทบทวนพยัญชนะ สระ และการประสมเสียง การอ่านคำมาตรา ก กา แม่กง แม่กม แม่เกย แม่เกอว และกิจกรรมทบทวนสะกดคล่อง ระหว่างการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ และบันทึกหลังการสอนทุกครั้ง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ลักษณะการอ่านสะกดคำ การตอบสนองต่อกิจกรรมและสื่อ การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และการแก้ไขข้อผิดพลาดในการอ่านของนักเรียน

เมื่อจัดกิจกรรมครบตามกำหนด ผู้วิจัยทดสอบหลังการจัดกิจกรรมด้วยแบบทดสอบการอ่านสะกดคำชุดเดียวกับที่ใช้ก่อนการจัดกิจกรรม เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของนักเรียนรายบุคคลและภาพรวมของห้องเรียน จากนั้นให้นักเรียนตอบแบบวัดความพึงพอใจที่มีต่อชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการอธิบายความเหมาะสมของกิจกรรมในมุมมองของผู้เรียน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายผลการทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนและหลังการจัดกิจกรรม ผลการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างกิจกรรม และผลการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นอิสระต่อกัน เพื่อเปรียบเทียบคะแนนทักษะการอ่านสะกดคำก่อนและหลังการจัดกิจกรรมของนักเรียนกลุ่มเดียวกัน เนื่องจากเป็นการวัดซ้ำในกลุ่มเป้าหมายเดิมก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบบันทึกหลังการสอนนำมาวิเคราะห์เนื้อหา โดยพิจารณารูปแบบพฤติกรรมการตอบสนองต่อสื่อและกิจกรรม ปัญหาที่พบระหว่างการอ่านสะกดคำ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการเรียนรู้ และแนวทางช่วยเหลือที่เหมาะสมกับนักเรียนรายบุคคล ข้อมูลจากหลายแหล่งนำมาพิจารณาประกอบกัน เพื่ออธิบายพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ทั้งในภาพรวมของห้องเรียนและรายบุคคล โดยสอดคล้องกับลักษณะของการวิจัยเชิงกรณีศึกษาในระดับห้องเรียนที่มุ่งทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนจากบริบทจริงของการจัดการเรียนรู้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ปรากฏผลสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ผลการประเมินทักษะการอ่านสะกดคำก่อนและหลังการจัดกิจกรรม ผลการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างการจัดกิจกรรม และผลการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม

ผลการประเมินทักษะการอ่านสะกดคำ พบว่า หลังการจัดกิจกรรม นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการอ่านสะกดคำเพิ่มขึ้นจาก 14.00 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 70.00 เป็น 16.73 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.67 โดยมีนักเรียนจำนวน 23 คน จากทั้งหมด 30 คน มีคะแนนเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 76.67 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมด้วยการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นอิสระต่อกัน พบว่า คะแนนหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001, $t(29) = 4.91$, $p < .001$ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการด้านการอ่านสะกดคำดีขึ้นหลังได้รับการฝึกผ่านชุดกิจกรรมที่ออกแบบตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล ทั้งในด้านความถูกต้องของการอ่าน การประสมเสียง และความคล่องแคล่วในการอ่านคำตามมาตราตัวสะกดที่กำหนด เมื่อพิจารณานักเรียนเป็นรายบุคคล พบว่า นักเรียนจำนวน 7 คนมีคะแนนไม่เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนก่อนการจัดกิจกรรม โดยแบ่งเป็นนักเรียนที่มีคะแนนคงเดิมจำนวน 5 คน และนักเรียนที่มีคะแนนลดลงจำนวน 2 คน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลจากแบบทดสอบรายบุคคล แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ และแบบบันทึกหลังการสอนมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาสาเหตุและกำหนดแนวทางช่วยเหลือที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน ผลการพิจารณาพบว่า นักเรียนที่มีคะแนนคงเดิมบางส่วนเป็นนักเรียนที่มีคะแนนก่อนการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับค่อนข้างสูงอยู่แล้ว จึงมีพื้นที่ของการเพิ่มคะแนนไม่มากนัก ขณะที่นักเรียนบางส่วนยังต้องใช้เวลาในการประสมเสียง การจดจำรูปคำ และการอ่านคำที่มีตัวสะกดให้ต่อเนื่องมากขึ้น ส่วนนักเรียนที่มีคะแนนลดลงพบลักษณะปัญหาที่แตกต่างกัน เช่น การเดารูปคำจากความคุ้นเคยโดยไม่อ่านสะกดตามลำดับเสียง และอิทธิพลของภาษาแม่ที่ส่งผลต่อการออกเสียงและการจำแนกเสียงในภาษาไทย ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางช่วยเหลือเพิ่มเติม ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดจากคำที่อ่านผิดเป็นรายบุคคล

การจัดกลุ่มฝึกเสริมขนาดเล็ก การใช้บัตรภาพ บัตรคำ สีแยกองค์ประกอบเสียง และการอ่านซ้ำแบบมีแบบอย่าง การให้เพื่อนช่วยอ่านคู่ การเพิ่มเวลาฝึกอ่านคำที่เป็นปัญหาเฉพาะราย และการติดตามความก้าวหน้าระยะสั้นหลังการจัดกิจกรรม เพื่อให้การช่วยเหลือสอดคล้องกับสาเหตุและความต้องการจำเป็นของนักเรียนแต่ละคน เมื่อจำแนกแนวโน้มพัฒนาการตามความแตกต่างของผู้เรียน พบว่า นักเรียนกลุ่มอ่านคล่องสามารถใช้กิจกรรมเป็นโอกาสในการเพิ่มความแม่นยำ ความต่อเนื่อง และความมั่นใจในการอ่านออกเสียง ขณะที่นักเรียนกลุ่มอ่านช้ากลุ่มเสี่ยงด้านการเรียนรู้ หรือกลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านภาษา มีแนวโน้มตอบสนองต่อกิจกรรมที่มีสื่อหลายรูปแบบและมีทางเลือกในการแสดงออกได้ชัดเจน เช่น การใช้ภาพประกอบ บัตรคำ เกมภาษา การอ่านร่วมกับครูหรือเพื่อน และการค่อย ๆ สะกดคำก่อนอ่านรวมคำ ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ความยืดหยุ่นของชุดกิจกรรมตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลช่วยลดอุปสรรคในการเข้าถึงการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีระดับความสามารถแตกต่างกันสามารถพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำตามศักยภาพของตนเองได้

ผลการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ตลอดการจัดกิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรม พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับดีถึงดีมาก โดยกิจกรรมที่ 7 มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด เท่ากับ 14.03 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน พฤติกรรมที่ประเมินประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การอ่านสะกดคำคล่องแคล่ว การตอบสนองต่อกิจกรรมและสื่อการสอน พฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และการแก้ไขข้อผิดพลาดในการอ่านด้วยตนเอง ผลดังกล่าวสะท้อนว่า เมื่อนักเรียนได้รับการฝึกอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมที่มีลำดับจากง่ายไปยาก และมีสื่อหรือวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ นักเรียนสามารถปรับตัว เข้าร่วมกิจกรรม และแสดงพฤติกรรมการอ่านสะกดคำได้ดีขึ้นตามลำดับ เมื่อพิจารณาข้อมูลระหว่างกระบวนการจัดกิจกรรม พบว่า กิจกรรมช่วงต้นช่วยให้นักเรียนทบทวนพื้นฐานด้านพยัญชนะ สระ และการประสมเสียง ส่วนกิจกรรมช่วงกลางซึ่งเป็นการฝึกอ่านคำในมาตราตัวสะกด นักเรียนบางส่วนยังอ่านช้า หยุดสะกดเป็นช่วง ๆ หรือจำเป็นต้องได้รับการชี้แนะจากครูและเพื่อน อย่างไรก็ตาม ในกิจกรรมช่วงท้าย นักเรียนมีแนวโน้มอ่านสะกดคำได้ต่อเนื่องขึ้น มีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากขึ้น และสามารถเลือกวิธีแสดงออกที่เหมาะสมกับตนเอง เช่น การอ่านกับครู การอ่านร่วมกับเพื่อน การใช้บัตรคำหรือภาพประกอบ และการตอบสนองผ่านเกมภาษา ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผลคะแนนหลังการจัดกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นในภาพรวมของห้องเรียน และช่วยอธิบายพัฒนาการของนักเรียนได้รอบด้านกว่าการพิจารณาคะแนนทดสอบเพียงอย่างเดียว เมื่อสังเคราะห์ผลคะแนนทักษะการอ่านสะกดคำร่วมกับผลการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ที่สูงขึ้นในกิจกรรมช่วงท้าย โดยเฉพาะกิจกรรมที่ 7 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด เท่ากับ 14.03 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน มีส่วนช่วยอธิบายพัฒนาการของคะแนนหลังการจัดกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ เมื่อนักเรียนผ่านการฝึกอ่านสะกดคำอย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมที่มีลำดับจากง่ายไปยาก นักเรียนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การตอบสนองต่อสื่อ การอ่านร่วมกับครูหรือเพื่อน และการแก้ไขข้อผิดพลาดในการอ่านด้วยตนเองดีขึ้น พฤติกรรมเหล่านี้เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกเชื่อมโยงเสียงกับรูปคำซ้ำอย่างเป็นระบบ ลดการเดารูปคำ เพิ่มความมั่นใจในการอ่านออกเสียง และพัฒนาความต่อเนื่องในการประสมเสียง จึงสะท้อนให้เห็นว่า คะแนนหลังการจัดกิจกรรมที่สูงขึ้นไม่ได้เกิดจากผลการทดสอบเพียงลำพัง แต่มีข้อมูลเชิงพฤติกรรมระหว่างเรียนเป็นหลักฐานสนับสนุนว่า นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเรียนรู้จริง

นอกจากนี้ พฤติกรรมที่ปรากฏชัดในกิจกรรมช่วงท้ายยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระหว่างการออกแบบกิจกรรมตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลกับผลลัพธ์ด้านการอ่านสะกดคำ กล่าวคือ การใช้สื่อหลายรูปแบบ การเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกวิธีแสดงออก และการจัดกิจกรรมร่วมกับเพื่อนช่วยลดอุปสรรคในการเข้าถึงบทเรียนของนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน เมื่อนักเรียนสามารถเลือกวิธีเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้ จึงมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ฝึกอ่านได้บ่อยขึ้น กล้าลองอ่านและแก้ไขข้อผิดพลาดมากขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้คะแนนทักษะการอ่านสะกดคำหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่า

ก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่า พัฒนาการด้านการอ่านสะกดคำของนักเรียนไม่ได้สะท้อนจากคะแนนเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังปรากฏผ่านพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เอื้อต่อการอ่านสะกดคำอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.56 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62 แสดงว่านักเรียนมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ผ่านสื่อหลายรูปแบบ เกมภาษา การทำงานร่วมกับเพื่อน และการเลือกวิธีแสดงออกตามความถนัดของตนเอง ผลในส่วนนี้สนับสนุนว่าชุดกิจกรรมมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย และช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการฝึกอ่านสะกดคำของนักเรียน

โดยสรุป ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลมีส่วนช่วยให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลายเกิดพัฒนาการทักษะการอ่านสะกดคำ ทั้งจากผลคะแนนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม ผลการทดสอบทางสถิติ พฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างกิจกรรม และความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรม ข้อมูลจากหลายแหล่งชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า การจัดกิจกรรมที่ยืดหยุ่น ใช้สื่อหลากหลาย เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และให้ผู้เรียนแสดงออกได้หลายวิธี สามารถสนับสนุนการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำในบริบทห้องเรียนรวมได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์รายบุคคลยังชี้ให้เห็นว่า นักเรียนที่คะแนนไม่เพิ่มขึ้นจำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์สาเหตุและการช่วยเหลือเฉพาะรายเพิ่มเติม เพื่อให้การจัดการเรียนรู้ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการอ่านสะกดคำหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก 14.00 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 70.00 เป็น 16.73 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.67 และมีนักเรียนจำนวน 23 คน จากทั้งหมด 30 คน มีคะแนนเพิ่มขึ้น ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning: UDL) มีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านการอ่านสะกดคำของนักเรียนในห้องเรียนรวมที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน เนื่องจากกิจกรรมเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าถึงเนื้อหาและฝึกอ่านผ่านทางเลือกหลายรูปแบบ เช่น บัตรคำสีที่ช่วยแยกองค์ประกอบของคำ ภาพประกอบ เสียงอ่านตัวอย่าง เกมภาษา การอ่านร่วมกับเพื่อน การอ่านกับครู และการเลือกวิธีแสดงออกตามศักยภาพของตนเอง การออกแบบดังกล่าวช่วยลดอุปสรรคของนักเรียนที่ยังไม่มั่นคงด้านการเชื่อมโยงเสียงกับรูปอักษรและการประสมเสียง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้นักเรียนที่อ่านได้คล่องได้ทบทวน ฝึกความแม่นยำ และมีบทบาทช่วยเหลือเพื่อนในกิจกรรมกลุ่ม

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในบริบทของการจัดการเรียนรู้ภาษาไทย พบว่า การอ่านสะกดคำเป็นทักษะที่ต้องอาศัยการจำแนกองค์ประกอบของคำอย่างเป็นลำดับ ทั้งพยัญชนะต้น สระ ตัวสะกด และการประสมเสียงให้เป็นคำ ดังนั้น นักเรียนที่มีพื้นฐานแตกต่างกันจึงต้องการรูปแบบการช่วยเหลือที่ไม่เหมือนกัน นักเรียนบางคนต้องการภาพหรือสีเพื่อช่วยให้เห็นโครงสร้างของคำ บางคนต้องการฟังเสียงตัวอย่างก่อนอ่าน บางคนต้องการฝึกซ้ำกับเพื่อนหรือครู และบางคนสามารถเรียนรู้ได้ดีผ่านเกมภาษา ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ CAST ที่เสนอให้ครูออกแบบการเรียนรู้โดยจัดทางเลือกด้านการนำเสนอเนื้อหา การมีส่วนร่วม และการแสดงออกตั้งแต่ต้นทาง เพื่อให้นักเรียนที่มีความแตกต่างกันสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม (CAST, 2018) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Meyer, A. et al. ที่อธิบายว่า การออกแบบการเรียนรู้ที่ดีควรวางแผนการสนับสนุนผู้เรียนไว้ตั้งแต่ต้นทาง เพื่อให้สิ่งสนับสนุนที่จำเป็นสำหรับนักเรียนบางกลุ่มกลายเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนทั้งชั้นเรียน ไม่ใช่การช่วยเหลือเฉพาะรายหลังจากเกิดปัญหาแล้ว (Meyer, A. et al., 2014) ทั้งนี้ NSW Department

of Education ได้อธิบายว่า UDL เป็นกรอบการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยให้ครูออกแบบการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงหลักสูตรและพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของชุดกิจกรรมในงานวิจัยนี้ที่ออกแบบทางเลือกด้านสื่อ วิธีฝึกอ่าน และวิธีแสดงออกไว้ตั้งแต่ต้นทาง (NSW Department of Education, 2024) ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ยังสอดรับกับงานวิจัยในบริบทไทยที่ศึกษาแนวทางการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลและการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย กล่าวคือ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วสันต์ วรรณรัตน์ ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทยตามแนวทางการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งสะท้อนว่า การออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่น ใช้สื่อหลากหลาย และเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าถึงเนื้อหาด้วยวิธีที่แตกต่างกัน สามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างเหมาะสม (วสันต์ วรรณรัตน์, 2564) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไอรดา จำปาสา ที่ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในชั้นเรียนการศึกษาพิเศษที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ที่เป็นสากล ซึ่งพบว่า การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางดังกล่าวช่วยให้นักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษสามารถเรียนรู้เนื้อหาภาษาไทยได้ดีขึ้น และส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ (ไอรดา จำปาสา, 2566)

ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนทั้งในระดับทฤษฎีและระดับงานวิจัยเชิงประจักษ์ว่า การออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลเป็นแนวทางสำคัญในการลดอุปสรรค สร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงการเรียนรู้ และส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนในห้องเรียนรวม โดยเฉพาะในบริบทการเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งต้องอาศัยการฝึกอ่านสะกดคำอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการเรียนรู้ระหว่างการจัดกิจกรรม พบว่า คะแนนพฤติกรรมมีแนวโน้มลดลงในช่วงกิจกรรมที่ 3 และกิจกรรมช่วงกลาง ซึ่งเป็นช่วงที่เนื้อหาเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดมีความซับซ้อนมากขึ้น การลดลงดังกล่าวอธิบายได้ในเชิงจิตวิทยาการศึกษาว่า นักเรียนต้องใช้กระบวนการคิดหลายขั้นพร้อมกัน ได้แก่ การจำแนกรูปพยัญชนะ การระบุเสียงสระ การสังเกตตัวสะกด การเก็บข้อมูลเสียงไว้ในความจำระยะสั้น และการประสมเสียงให้ออกมาเป็นคำที่ถูกต้อง ภาระดังกล่าวเพิ่มความซับซ้อนทางภาษาและภาระทางปัญญา โดยเฉพาะสำหรับนักเรียนที่ยังไม่คล่องในการเชื่อมโยงเสียงกับรูปอักษร นักเรียนบางส่วนจึงอ่านช้าลง หยุดสะกดเป็นช่วง ๆ เดารูปคำ หรือจำเป็นต้องได้รับการชี้แนะจากครูและเพื่อน อย่างไรก็ตาม ลักษณะการลดลงของพฤติกรรมในช่วงกลางมิได้แสดงถึงความล้มเหลวของกิจกรรม แต่สะท้อนช่วงเปลี่ยนผ่านของการเรียนรู้ที่นักเรียนกำลังเผชิญเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้น และต้องปรับใช้ทักษะเดิมกับรูปคำที่มีองค์ประกอบมากกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม คะแนนพฤติกรรมที่เพิ่มขึ้นในกิจกรรมช่วงท้าย โดยเฉพาะกิจกรรมที่ 7 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด เท่ากับ 14.03 คะแนน จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน ช่วยอธิบายความก้าวหน้าของคะแนนหลังการจัดกิจกรรมได้อย่างมีนัยสำคัญในเชิงกระบวนการ กล่าวคือ เมื่อนักเรียนได้รับการฝึกซ้ำผ่านกิจกรรมที่จัดลำดับจากง่ายไปยาก ได้ใช้บัตรคำสีเพื่อแยกองค์ประกอบเสียง ได้ดูภาพประกอบเพื่อลดความไม่แน่ใจของความหมาย ได้ฟังเสียงอ่านตัวอย่างเพื่อเป็นแบบในการออกเสียง ได้อ่านร่วมกับเพื่อนหรือครูเพื่อรับการพยุงอย่างใกล้ชิด และได้เล่นเกมภาษาเพื่อฝึกซ้ำโดยไม่รู้สึกกดดัน ภาระทางสมองที่เกิดจากการจำและประมวลผลหลายองค์ประกอบพร้อมกันจึงค่อย ๆ ลดลง สื่อและกิจกรรมตามหลัก UDL ในงานวิจัยนี้จึงทำหน้าที่เป็นการพยุงการเรียนรู้ โดยช่วยแบ่งงานทางปัญญาที่ซับซ้อนออกเป็นส่วนย่อย ทำให้นักเรียนมองเห็นโครงสร้างของคำชัดขึ้น คาดเดาน้อยลง อ่านตามลำดับเสียงได้มากขึ้น และกล้าแก้ไขข้อผิดพลาดของตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนหลังเรียนที่สูงขึ้นกับพฤติกรรมการเรียนรู้ช่วงท้ายจึงไม่ควรถูกมองเป็นผลที่แยกจากกัน แต่ควรมองเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนรู้ กล่าวคือ คะแนนหลังการจัดกิจกรรมเป็นผลลัพธ์ปลายทาง ขณะที่พฤติกรรมระหว่างเรียนเป็นหลักฐานเชิงกระบวนการที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงก่อนถึงการทดสอบหลังเรียน เมื่อนักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตอบสนองต่อสื่อดีขึ้น อ่านร่วมกับผู้อื่นได้ต่อเนื่องขึ้น และเริ่มแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยตนเองได้มากขึ้น พฤติกรรมเหล่านี้ช่วยเพิ่มโอกาสในการฝึกอ่านซ้ำอย่างมีความหมาย และส่งผลให้การเชื่อมโยงเสียงกับรูปคำมี

ความมั่นคงขึ้น ดังนั้น ความก้าวหน้าของคะแนนหลังเรียนจึงมีหลักฐานสนับสนุนจากพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป ไม่ใช่เป็นเพียงตัวเลขทางสถิติที่แยกออกจากบริบทของการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน เมื่อวิเคราะห์ผลในมิติของห้องเรียนรวม ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า UDL ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเทคนิคการใช้สื่อหลากหลาย แต่เป็นกรอบการออกแบบที่ช่วยให้ครูจัดระบบการเรียนรู้เพื่อรองรับความแตกต่างของนักเรียนภายในกิจกรรมเดียวกัน นักเรียนกลุ่มอ่านช้าและกลุ่มเสี่ยงได้รับประโยชน์จากสื่อที่ช่วยมองเห็นโครงสร้างของคำ การฝึกซ้ำ และการพยุงจากครูหรือเพื่อน ส่วนนักเรียนที่อ่านได้คล่องได้รับโอกาสทบทวน เพิ่มความแม่นยำ และมีบทบาททางสังคมในการช่วยเหลือเพื่อน ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ในห้องเรียนรวม คือ นักเรียนไม่ได้ถูกแยกออกจากกิจกรรมหลัก แต่ได้รับทางเลือกและการสนับสนุนที่ทำให้สามารถมีส่วนร่วมกับเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกันได้ตามศักยภาพของตนเอง ด้านความพึงพอใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 2.56 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62 ผลดังกล่าวสะท้อนว่านักเรียนตอบสนองเชิงบวกต่อกิจกรรมที่มีความหลากหลาย เข้าใจง่าย และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมผ่านการเล่นเกม การใช้สื่อ การทำงานร่วมกับเพื่อน และการเลือกวิธีแสดงออกตามศักยภาพของตนเอง เมื่อนำผลส่วนนี้มาพิจารณาร่วมกับคะแนนและพฤติกรรมระหว่างเรียน จะเห็นว่าเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมมีส่วนสนับสนุนบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ลดความกังวลในการอ่านออกเสียง และเพิ่มความพร้อมในการฝึกอ่านซ้ำ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำในเด็กประถมศึกษาตอนต้น

เมื่อพิจารณาร่วมกับกลุ่มงานวิจัยต่างประเทศเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล จะเห็นแนวโน้มร่วมกันว่า การออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสามารถสนับสนุนนักเรียนที่มีความต้องการแตกต่างกัน ทั้งในด้านการเข้าถึงเนื้อหา การมีส่วนร่วม และการแสดงออกทางการเรียนรู้ โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมเปิดทางเลือกมากกว่าหนึ่งวิธีในการเรียนรู้และแสดงความเข้าใจ (Coyne, P. et al., 2012) ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Al-Azawei, A. et al. ที่ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับ UDL และพบว่า แนวทางดังกล่าวมีความสำคัญต่อการออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน โดยช่วยส่งเสริมการเข้าถึงเนื้อหาและการมีส่วนร่วมทางการเรียนรู้ (Al-Azawei, A. et al., 2016) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Basham, J. D. et al. ที่ชี้ให้เห็นว่า การนำ UDL ไปใช้ในการออกแบบการเรียนรู้จำเป็นต้องคำนึงถึงการวางแผนอย่างเป็นระบบ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความเข้าใจได้หลายรูปแบบ (Basham, J. D. et al., 2020) ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ De La Fuente-González, S. et al. ที่ได้ศึกษาเรื่อง Universal Design for Learning: A systematic review of its role in teacher education ซึ่งชี้ให้เห็นว่า UDL มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และการปฏิบัติของครูในการออกแบบการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และช่วยส่งเสริมการเข้าถึง การมีส่วนร่วม และความมุ่งมั่นต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะในบริบทของผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นหรือมีอุปสรรคในการเรียนรู้ (De La Fuente-González, S. et al., 2025) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ช่วยขยายความเข้าใจดังกล่าวในบริบทการอ่านสะกดคำภาษาไทย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะด้านโครงสร้างพยัญชนะ สระ ตัวสะกด และมาตราตัวสะกด การใช้แนวทางการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลจึงไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรม แต่เป็นการออกแบบเครื่องพยุงทางภาษาและทางปัญญา เพื่อช่วยให้นักเรียนค่อย ๆ จัดระบบเสียงและรูปคำได้ชัดเจนขึ้นผลความพึงพอใจของนักเรียนบางรายการ เช่น การอ่านคำยาก ความกล้าอ่านออกเสียง และการนำความรู้ไปอ่านคำอื่น มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ารายการอื่น ข้อค้นพบนี้เป็นประเด็นสำคัญ เพราะสะท้อนว่าการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำยังไม่สิ้นสุดเพียงการอ่านคำในชุดกิจกรรมได้ดีขึ้น แต่ต้องขยายไปสู่การถ่ายโอนทักษะไปยังคำใหม่หรือคำที่มีความซับซ้อนกว่าเดิม นักเรียนบางส่วนอาจอ่านคำที่เคยฝึกได้ดีขึ้น แต่ยังไม่มั่นใจเมื่อต้องเผชิญคำใหม่ที่ไม่มีภาพหรือบัตรคำช่วย ดังนั้น การพัฒนาชุดกิจกรรมในระยะต่อไปควรเพิ่มกิจกรรมที่เน้นการอ่านคำใหม่ การเชื่อมโยงคำที่เรียนกับคำใน

ชีวิตประจำวัน การฝึกอ่านออกเสียงในบรรยากาศที่ปลอดภัย การใช้คำที่มีระดับความยากเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และการเสริมแรงเชิงบวกเพื่อสร้างความมั่นใจในการอ่านของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลัก UDL มีความเหมาะสมต่อการใช้พัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลาย เนื่องจากสามารถรองรับนักเรียนหลายระดับความสามารถภายในกิจกรรมเดียวกัน ช่วยลดอุปสรรคในการเข้าถึงการอ่าน เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม และส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความเข้าใจผ่านวิธีที่หลากหลาย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ NSW Department of Education ที่เน้นการใช้ UDL เป็นกรอบการวางแผนเพื่อให้นักเรียนทุกคนเข้าถึงการเรียนรู้ (NSW Department of Education, 2024) และสอดคล้องกับข้อเสนอของ De La Fuente-González, S. et al. ที่ชี้ว่า UDL มีความสำคัญต่อการพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ (De La Fuente-González, S. et al., 2025)

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากงานวิจัยนี้คือ การพัฒนาการอ่านสะกดคำในห้องเรียนรวมไม่ควรมุ่งที่ผลคะแนนเพียงอย่างเดียว แต่ควรออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยลดภาระทางปัญญา พยุงการประสมเสียงอย่างเป็นลำดับ สร้างความมั่นใจ และเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกกลุ่มเข้าถึงเป้าหมายการอ่านร่วมกันได้อย่างเหมาะสม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสะท้อนว่า ชุดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านตามหลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning: UDL) สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในห้องเรียนรวมที่มีความแตกต่างหลากหลายได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากกิจกรรมออกแบบให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหา มีส่วนร่วม และแสดงความเข้าใจได้หลายรูปแบบ ช่วยลดอุปสรรคในการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มอ่านช้าและกลุ่มเสี่ยง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้นักเรียนที่อ่านได้คล่องได้ทบทวน ฝึกฝน และมีบทบาทช่วยเหลือเพื่อนในกิจกรรมการเรียนรู้ ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มขึ้นของคะแนนหลังการจัดกิจกรรม แต่คือการแสดงให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่นตามหลัก UDL สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องพยุงทางภาษาและทางปัญญา ช่วยให้นักเรียนที่มีความแตกต่างกันสามารถเรียนรู้ร่วมกันในห้องเรียนเดียวกัน และพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำตามศักยภาพของตนเองได้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในระดับนโยบายและการบริหารสถานศึกษา โรงเรียนควรส่งเสริมให้การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนรวมยึดหลักการออกแบบที่รองรับความแตกต่างของผู้เรียนตั้งแต่ต้นทาง โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาตอนต้นซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการวางรากฐานด้านการอ่านและการรู้หนังสือ ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูมีเวลาในการออกแบบกิจกรรมสร้างสื่อ และแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ช่วยลดอุปสรรคในการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย รวมทั้งควรจัดระบบคัดกรองและติดตามความก้าวหน้าด้านการอ่านของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถวางแผนช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มอ่านช้า กลุ่มเสี่ยง หรือกลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านภาษาได้อย่างเหมาะสม การใช้ชุดกิจกรรมตามหลัก UDL จึงไม่ควรถูกมองเป็นกิจกรรมเฉพาะรายวิชาเท่านั้น แต่ควรเป็นส่วนหนึ่งของระบบสนับสนุนการเรียนรู้ในห้องเรียนรวมของโรงเรียน ในระดับปฏิบัติการของครูผู้สอน ครูภาษาไทยหรือครูประจำชั้นสามารถนำชุดกิจกรรมตามหลัก UDL ไปประยุกต์ใช้ในการสอนอ่านสะกดคำได้ โดยควรออกแบบกิจกรรมให้มีลำดับจากง่ายไปยาก ใช้สื่อที่ช่วยให้นักเรียนเห็นโครงสร้างของคำอย่างชัดเจน เช่น บัตรคำ บัตรภาพ สีแยกองค์ประกอบเสียง และเสียงอ่านตัวอย่าง ควบคู่กับกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนฝึกอ่านซ้ำในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การอ่านกับครู การอ่านคู่กับเพื่อน เกมภาษา และการเลือกวิธีแสดงออกตามความพร้อมของตนเอง ครูควรสังเกตพฤติกรรมระหว่างเรียนควบคู่กับผลคะแนน เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาเป็นรายบุคคล และปรับการช่วยเหลือให้เหมาะสม เช่น การฝึกเสริมกลุ่มย่อย การให้แบบอย่างการอ่าน การเสริมแรงเชิงบวก และการเพิ่มโอกาสให้นักเรียนได้อ่านคำใหม่ในบรรยากาศที่ปลอดภัย ทั้งนี้ การพัฒนาการอ่านสะกดคำควรมุ่งทั้งความ

ถูกต้อง ความคล่องแคล่ว ความมั่นใจ และการนำทักษะไปใช้กับคำหรือข้อความใหม่ในชีวิตประจำวัน 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น นักเรียนต่างระดับชั้น โรงเรียนที่มีบริบททางสังคม ภาษา และวัฒนธรรมแตกต่างกัน หรือห้องเรียนที่มีนักเรียนกลุ่มเสี่ยงด้านการอ่านจำนวนมาก เพื่อพิจารณาว่าชุดกิจกรรมตามหลัก UDL สามารถประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมเพียงใดในบริบทที่กว้างขึ้น นอกจากนี้ ควรออกแบบการวิจัยให้มีการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มหรือเปรียบเทียบรูปแบบการสอนที่แตกต่างกัน เพื่อเพิ่มน้ำหนักของหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลของชุดกิจกรรมต่อพัฒนาการด้านการอ่านสะกดคำ ควรมีการติดตามผลระยะยาวหลังสิ้นสุดกิจกรรม โดยใช้การทดสอบหลังเรียนแบบล่าช้า เพื่อศึกษาความคงทนของทักษะการอ่านสะกดคำ และตรวจสอบว่านักเรียนสามารถถ่ายโอนทักษะจากคำที่ฝึกในกิจกรรมไปสู่คำใหม่ ข้อความสั้น หรือบทเรียนภาษาไทยที่ซับซ้อนขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผลการวิจัยสะท้อนว่านักเรียนบางส่วนยังต้องการการส่งเสริมเพิ่มเติมด้านการอ่านคำยาก การอ่านคำใหม่ ความกล้าอ่านออกเสียง และการเชื่อมโยงคำกับความหมายในระดับประโยคหรือข้อความ นอกจากนี้ ควรศึกษาการใช้หลัก UDL ร่วมกับแนวทางสนับสนุนอื่น เช่น การตอบสนองต่อการช่วยเหลือการสอนแบบหลายประสาทสัมผัส หรือเทคโนโลยีสนับสนุนการอ่าน เพื่อพัฒนารูปแบบการช่วยเหลือที่เหมาะสมกับนักเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลายในห้องเรียนรวมมากขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนที่มีข้อจำกัดด้านภาษา นักเรียนกลุ่มเสี่ยงด้านการเรียนรู้ และนักเรียนที่ต้องการการพยุงการเรียนรู้เฉพาะราย ผลการศึกษาลักษณะนี้จะช่วยต่อยอดองค์ความรู้จากการใช้ UDL ในฐานะกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ไปสู่การพัฒนาระบบสนับสนุนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างของนักเรียนในระดับห้องเรียนและระดับสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก, หน้า 1-23. (19 สิงหาคม)

วสันต์ วรรณรัตน์. (2564). การพัฒนาโปรแกรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาภาษาไทยตามแนวทางการออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). คู่มือการสอนอ่านเขียนโดยการแจกลูกสะกดคำ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566). แผนการดำเนินงาน สสวท. ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2568 จาก https://www.ipst.ac.th/news/39235/20230330-report-ipst.html

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568). คู่มือการปฏิบัติงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568 กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

ไอรดา จำปาสา. (2566). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในชั้นเรียนการศึกษาพิเศษที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ที่เป็นสากล. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Al-Azawei, A. et al. (2016). Universal Design for Learning (UDL): A content analysis of peer-reviewed journal papers from 2012 to 2015. Journal of the Scholarship of Teaching and Learning, 16(3), 39-56.

Basham, J. D. et al. (2020). Measuring the implementation of UDL in classrooms and schools: Initial field test results. Remedial and Special Education, 41(4), 231-243.

CAST. (2018). Universal Design for Learning Guidelines version 2.2. Retrieved December 16, 2025, from https://udlguidelines.cast.org/

Coyne, P. et al. (2012). Literacy by design: A universal design for learning approach for students with significant intellectual disabilities. Remedial and Special Education, 33(3), 162-172.

De La Fuente-González, S. et al. (2025). Universal Design for Learning: A systematic review of its role in teacher education. Alteridad, 20(1), 113-128.

Meyer, A. et al. (2014). Universal design for learning: Theory and practice. Wakefield, MA, USA: CAST Professional Publishing.

NSW Department of Education. (2024). Universal design for learning. Retrieved December 16, 2025, from https://education.nsw.gov.au/teaching-and-learning/curriculum/planning-programming-and-assessing-k-12/about-universal-design-for-learning

OECD. (2023). PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. PISA. Paris: OECD Publishing.

บทความวิจัย

การอุ้มบุญและความเป็นแม่: เสียงและประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง*

SURROGACY AND MOTHERHOOD: WOMEN'S VOICES AND LIVED EXPERIENCES

จุฑาทิพย์ พวงแฉล้ม[1], รุ่งนภา เทพภาพ[2*]

Chuthathip Phuangchalaem[1], Rungnapa Thepparp[2*]

[1]หลักสูตรปริญญาตรี ปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลำปาง ประเทศไทย

[1]B.A. Program in Philosophy, Politics, and Economics (PPE), College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Lampang, Thailand

[2]วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลำปาง ประเทศไทย

[2]College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Lampang, Thailand

*Corresponding author E-mail: trungnap@tu.ac.th

*Tel: 083-462-4653

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายต่อการอุ้มบุญ และมุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงไทยที่อุ้มบุญเชิงพาณิชย์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 28 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงและการบอกต่อ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบสร้างประเด็นหลัก ทั้งนี้ในบริบทของไทยการจ้างตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ถือเป็นการกระทำที่มีความผิดตาม พ.ร.บ. คุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 ผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ให้ความหมายต่อการอุ้มบุญใน 4 ลักษณะ ได้แก่ การอุ้มบุญในฐานะ 1) ทางรอดของชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ 2) โอกาสในการเติมเต็มความฝันและสร้างความมั่นคงในอนาคต 3) งานที่ทำเพื่อครอบครัว และ 4) การเป็นผู้ให้ชีวิตหรือผู้สร้างครอบครัวให้สมบูรณ์แก่ผู้มีบุตรยาก ส่วนมุมมองต่อความเป็นแม่ ประกอบด้วย 1) กลุ่มที่เกิดความผูกพันกับเด็กในครรภ์และเผชิญความเจ็บปวดจากการส่งมอบเด็กหลังคลอด และ 2) กลุ่มที่รักษาระยะห่างทางอารมณ์กับเด็กในครรภ์ โดยยึดโยงความเป็นแม่ของตนเองเข้ากับบทบาทการเลี้ยงดูบุตรของตน จากประสบการณ์ของผู้หญิงที่เคยเกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ อันเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายไทย สะท้อนความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างความเป็นแม่ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และความไม่เท่าเทียมทางเพศ อันมีนัยสำคัญต่อการพัฒนามาตรการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้หญิงในบริบทของเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย

คำสำคัญ: การอุ้มบุญเชิงพาณิชย์, ความเป็นแม่, ประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง, เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์, กฎหมายการตั้งครรภ์แทน

Abstract

This study aimed to examine the meanings attributed to commercial surrogacy and perceptions of motherhood among Thai women who had experienced commercial surrogacy arrangements. A qualitative research approach was employed. Data were collected from 28 key informants selected through purposive and snowball sampling techniques using semi-structured

* Received 6 June 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 23 July 2026

in-depth interviews. The data were analyzed using thematic analysis. In the Thai context, commercial surrogacy is prohibited under the Protection of Children Born from Assisted Reproductive Technologies Act, B.E. 2558 (2015). The findings revealed that women involved in commercial surrogacy constructed four major meanings of surrogacy: 1) a means of survival during economic hardship, 2) an opportunity to fulfill personal aspirations and achieve future financial security, 3) a form of work undertaken for the well-being of their families, and 4) an act of giving life and helping to create families for individuals experiencing infertility. Regarding perceptions of motherhood, the findings identified two distinct perspectives: 1) women who developed emotional attachment to the fetus and experienced emotional distress after relinquishing the child, and 2) women who maintained emotional distance from the fetus and defined motherhood primarily through their roles in raising their own children. The experiences of women who had participated in commercial surrogacy, a practice that is not recognized under Thai law, reflect the complex interplay among motherhood, economic inequality, and gender inequality. These findings underscore the importance of developing policies and protective measures that safeguard women's rights and human dignity within the context of contemporary reproductive technologies.
Keywords: Commercial Surrogacy, Motherhood, Women's Lived Experiences, Assisted Reproductive Technologies, Surrogacy Law

บทนำ

การตั้งครรภ์แทน (surrogacy) เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย อันเกิดจากการบรรจบกันระหว่างความก้าวหน้าของเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ (Assisted Reproductive Technology: ART) การเปลี่ยนแปลงทางประชากร และพลวัตของระบบเศรษฐกิจโลก แม้การตั้งครรภ์แทนจะได้รับการพัฒนาในฐานะทางเลือกสำหรับผู้ประสบภาวะมีบุตรยาก แต่ในทางสังคมศาสตร์ การตั้งครรภ์แทนมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางการแพทย์ หากยังเป็นพื้นที่ที่ความสัมพันธ์ทางอำนาจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และความหมายของความเป็นแม่ถูกสร้างและต่อรองขึ้นใหม่ผ่านร่างกายและประสบการณ์ของผู้หญิง การศึกษาการตั้งครรภ์แทนจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี การสืบพันธุ์ และความเป็นธรรมทางสังคมในสังคมร่วมสมัย

ในระดับโลก อุตสาหกรรมการตั้งครรภ์แทนมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางบริบทของการลดลงของอัตราการเกิดและการเข้าสู่สังคมสูงอายุในหลายประเทศ สะท้อนให้เห็นว่าการตั้งครรภ์แทนมิได้เป็นเพียงบริการทางการแพทย์ แต่ได้กลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้ามชาติที่เชื่อมโยงกับกระแสโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนย้ายทุน เทคโนโลยี และแรงงานด้านการสืบพันธุ์ โดยเฉพาะการเติบโตของการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ในประเทศที่มีต้นทุนต่ำกว่า (Peet, J. L. , 2016) แม้ว่าการตั้งครรภ์แทนจะมีหลายรูปแบบ ทั้งการตั้งครรภ์แทนแบบใช้ไข่ของผู้ตั้งครรภ์แทน การตั้งครรภ์แทนแบบใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ การตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ และการตั้งครรภ์แทนแบบไม่แสวงหากำไร แต่รูปแบบที่ได้รับการถกเถียงมากที่สุดคือการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ (commercial surrogacy) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้ค่าตอบแทนแก่ผู้ตั้งครรภ์แทน และก่อให้เกิดข้อถกเถียงทั้งในมิติทางกฎหมาย จริยธรรม สิทธิมนุษยชน และความเป็นธรรมทางสังคม (Horsey, K., 2024) นักวิชาการจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์มิใช่เพียงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ชนชั้น และความไม่เท่าเทียมระดับโลก ซึ่งผู้หญิงมักอยู่ในสถานะที่ต้องต่อรองระหว่างความจำเป็นทางเศรษฐกิจกับการควบคุมเหนือร่างกายของตนเอง (Spar, D., 2005)

สำหรับประเทศไทย การตั้งครรภ์แทนเพื่อประโยชน์ทางการค้าเป็นการกระทำที่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 โดยมาตรา 24 กำหนดห้ามมิให้มีการดำเนินการตั้งครรภ์แทนเพื่อประโยชน์ทางการค้า อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ของประสบการณ์การรับจ้างตั้งครรภ์แทนก่อนและภายหลังการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนการเคลื่อนย้ายของตลาดการตั้งครรภ์แทนข้ามพรมแดน สะท้อนให้เห็นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวยังคงมีความซับซ้อนและท้าทายต่อการกำกับดูแลของรัฐ การศึกษาปรากฏการณ์นี้จึงมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมหรือรับรองการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย หากแต่เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตและเงื่อนไขทางสังคมที่ผลักดันให้ผู้หญิงบางส่วนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ (พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันทางการแพทย์, 2558)

แม้ว่าจะมีงานศึกษาจำนวนมากที่มุ่งวิเคราะห์การตั้งครรภ์แทนในมิติของกฎหมาย จริยธรรม และเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ แต่การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และเสียงของผู้หญิงที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ในบริบทของประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการทำความเข้าใจว่าผู้หญิงเหล่านี้ให้ความหมายต่อการอุ้มบุญและรับรู้ความเป็นแม่ของตนเองอย่างไร การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งสำรวจประสบการณ์ของผู้หญิงที่เคยรับจ้างตั้งครรภ์แทนในฐานะผู้กระทำการทางสังคม (social actors) ที่มิได้เป็นเพียงผู้ได้รับผลกระทบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และเพศภาวะ หากยังเป็นผู้ที่สร้าง ต่อรอง และให้ความหมายแก่ประสบการณ์ชีวิตของตนเองด้วย ข้อค้นพบจากการศึกษานี้จะช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ในบริบทสังคมไทย ผ่านการรับฟังเสียงและประสบการณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องโดยตรง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่รอบด้านยิ่งขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นแม่ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและมาตรการคุ้มครองสิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นธรรมทางสังคมในบริบทของเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์
2. ศึกษามุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายต่อการอุ้มบุญและมุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงไทยที่เคยมีประสบการณ์รับจ้างตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์แทน เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ และประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หญิงไทยที่เคยมีประสบการณ์รับจ้างตั้งครรภ์แทน จำนวน 28 คน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ร่วมกับการแนะนำต่อแบบบอกต่อ (snowball sampling) ผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์แทน ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์รายบุคคลผ่านช่องทางออนไลน์และทางโทรศัพท์ตามความสมัครใจและความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview guide) ที่มุ่งสำรวจประสบการณ์การตั้งครรภ์แทน การให้ความหมายต่อการอุ้มบุญและมุมมองต่อความเป็นแม่

การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยระดับปริญญาตรี ซึ่งในช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัย สถาบันการศึกษาไม่ได้กำหนดให้โครงการวิจัยระดับปริญญาตรีต้องยื่นขอรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อนดำเนินการวิจัย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และดำเนินการตามหลักการคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างเคร่งครัด โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน

การวิจัย สิทธิในการปฏิเสธหรือถอนตัวจากการวิจัย และการรักษาความลับของข้อมูล เนื่องจากการศึกษานี้เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์รับจ้างตั้งครรภ์แทน ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวทั้งในมิติทางสังคมและกฎหมาย ผู้วิจัยจึงใช้มาตรการคุ้มครองข้อมูลอย่างเข้มงวด ได้แก่ การไม่บันทึกข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้ การใช้รหัสแทนผู้ให้ข้อมูล (ID1-ID28) การจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบที่มีการป้องกันการเข้าถึง และการนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะที่ไม่สามารถเชื่อมโยงกลับไปยังบุคคลหรือเหตุการณ์เฉพาะได้ ทั้งนี้ ข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลเปิดเผยถูกใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น และไม่มีการเปิดเผยต่อบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกทั้งนี้ การไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อนดำเนินการวิจัยถือเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งของการศึกษาครั้งนี้

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบสร้างประเด็นหลัก (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ Braun, V., & Clarke, V. เพื่อค้นหารูปแบบ ความหมาย และประเด็นสำคัญที่ปรากฏในข้อมูลเชิงประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล โดยมุ่งทำความเข้าใจการให้ความหมายต่อการอุ้มบุญ ความเป็นแม่ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม เพศภาวะ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล 2) การกำหนดรหัสข้อมูลเบื้องต้น 3) การค้นหาและพัฒนาประเด็นหลัก 4) การทบทวนและตรวจสอบประเด็นหลัก 5) การนิยามและตั้งชื่อประเด็นหลัก และ 6) การจัดทำรายงานผลการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยใช้ข้อความหรือคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลประกอบการอธิบาย เพื่อสะท้อนประสบการณ์ มุมมอง และการให้ความหมายของผู้ให้ข้อมูลอย่างรอบด้าน (Braun, V. & Clarke, V., 2006) สำหรับการสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยใช้ข้อความจากผู้ให้ข้อมูลประกอบการอธิบายเพื่อสะท้อนประสบการณ์ การให้ความหมาย และบริบททางสังคมของผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์รับจ้างตั้งครรภ์แทนอย่างรอบด้านการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแม่อุ้มบุญจำนวน 28 คน พวกเธอมีอายุระหว่าง 23 - 41 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 30.7 ปี หากจำแนกอายุเป็น 2 กลุ่มจะพบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 66.7 เป็นกลุ่มผู้หญิงที่อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป (ไม่เกิน 41 ปี) ซึ่งถือเป็นวัยกลางคน/วัยแรงงาน ในด้านการศึกษาแม่อุ้มบุญส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.3 จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (ทั้งระดับตอนต้นและตอนปลาย หรือเทียบเท่า) ร้อยละ 16.7 จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรขั้นสูง (ปวส.) และปริญญาตรี และร้อยละ 6.7 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา สะท้อนว่าแม่อุ้มบุญส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับ (มัธยมศึกษาตอนต้น) หรือสูงกว่าเล็กน้อยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำหรับการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่อุ้มบุญนั้นโดยส่วนใหญ่ร้อยละ 36.7 ประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานและพนักงานร้านสะดวกซื้อ รองลงมาร้อยละ 30.0 เป็นกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขาย ขายของออนไลน์ และรับจ้างทั่วไปซึ่งเป็นลูกจ้างรายวันตามที่จะมีผู้ว่าจ้าง และในสัดส่วนที่เท่ากันคือ ร้อยละ 30 คือกลุ่มผู้หญิงที่ว่างงาน และกลุ่มที่เป็นแม่บ้าน (ทำงานแต่ไม่ได้ค่าจ้าง) เพียงร้อยละ 3.3 ที่เป็นผู้หญิงที่ทำงานราชการหรือทำงานบริษัท ที่เป็นการจ้างงานที่ค่อนข้างมั่นคง ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ตัดสินใจเป็นแม่อุ้มบุญอยู่ในอาชีพที่เปราะบาง ไม่มั่นคง หรือแม้แต่ไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ ฉะนั้นรายได้จากการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกินครึ่ง (ร้อยละ 56.7) จึงอยู่ในช่วง 5,000 - 9,999 บาท/เดือน ในขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ 15,000 บาท/เดือน มีอยู่เพียงร้อยละ 3.3 เท่านั้น ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มแม่อุ้มบุญส่วนใหญ่ในการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในระบบงานที่ไม่มั่นคง และได้ค่าตอบแทนที่ต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของประเทศในปัจจุบัน (คณะรัฐมนตรี (ครม.) มีมติรับทราบประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ (ฉบับที่ 14) ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2568 ค่าแรงขั้นต่ำของไทย อยู่ระหว่าง 337-400 บาท ตามบริบทของพื้นที่) ในแง่ของชีวิตครอบครัว แม่อุ้มบุญ

เกือบทั้งหมดผ่านการมีคู่สมรส หรือมีชีวิตครอบครัวแล้ว (ร้อยละ 93.3) มีเพียงร้อยละ 6.7 ที่มีสถานะโสด ในกลุ่มที่ผ่านการมีชีวิตครอบครัว ส่วนใหญ่ร้อยละ 43.3 ยังคงอยู่ร่วมกับคู่สมรสของตนเอง และร้อยละ 36.7 เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว สะท้อนว่า แม่อุ้มบุญมากกว่า 1 ใน 3 เป็นเจ้าของประสบการณ์ความเป็นแม่ในชีวิตจริง

1. การให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของผู้หญิงตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์แทนหรือแม่อุ้มบุญ

แม้ว่าเหตุผลหลักในการตัดสินใจเป็นแม่อุ้มบุญของผู้หญิง คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ แต่เงื่อนไขดังกล่าวก็สัมพันธ์กับการให้ความหมายในมิติอื่นๆที่ได้เพิ่มน้ำหนักให้การตัดสินใจกลายเป็นแม่อุ้มบุญ เนื่องจากมิใช่ผู้หญิงที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจทุกคนที่จะเข้าสู่การทำงานนี้ ดังกล่าวไว้ข้างต้นว่า งานศึกษาในครั้งนี้มีจุดยืนที่จะรับฟังเสียงของแม่อุ้มบุญ ซึ่งเป็นเสียงที่สังคมมักจะเลือกไม่ฟัง เพราะมองว่า ผู้หญิงเหล่านี้คือผู้กระทำผิดกฎหมายและเป็นผู้หญิงที่ต้องการเพียงเงินตราในการดำรงชีวิตผ่านการรับจ้างตั้งครรภ์ซึ่งได้ท้าทายระบบศีลธรรมของประเทศร่วมด้วย การฟังเสียงของผู้หญิงที่เป็นแม่อุ้มบุญมากขึ้น จึงเป็นการเปิดพื้นที่ในการทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคม และเห็นถึงสภาวะที่กดทับที่แม่อุ้มบุญต้องเผชิญ จากการศึกษาพบว่า พวกเธอได้ให้ความหมายต่อการรับจ้างตั้งครรภ์แทน หรือการรับจ้างอุ้มบุญ ดังต่อไปนี้

1.1 อุ้มบุญ คือ ทางรอดของชีวิต

การให้ความหมายว่าการรับจ้างอุ้มบุญ หรือการอุ้มบุญเชิงพาณิชย์ เป็นทางรอดของชีวิตที่บีบคั้นจากสถานการณ์ที่ยากลำบากต่างๆ จนกระทั่งผู้หญิงเหล่านี้ไม่สามารถมองเห็นทางออกอื่นใดนอกจากการรับจ้างอุ้มบุญ แม่อุ้มบุญกลุ่มนี้ (13 คน จาก 28 คน คิดเป็นร้อยละ 46.4) ได้สะท้อนประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว โดยเฉพาะวิกฤตด้านเศรษฐกิจ โอกาสการอุ้มบุญที่เข้ามาในชีวิต จึงเป็นเสมือนทางรอดเดียว (ณ ช่วงเวลานั้น) ของพวกเธอ โดยเฉพาะสภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ อาทิ การเป็นหนี้สินบัตรเครดิตจำนวนมาก เกิดเป็นภาวะเครียดจนมีอาการ “กินไม่ได้นอนไม่หลับ” (ID1) หนี้นอกระบบจำนวนมากที่อดีตสามีทิ้งไว้ให้และถูกเจ้าหนี้ติดตามข่มขู่ (ID3) หนี้จากการพนันที่สามีทิ้งไว้ให้หลังจากเสียชีวิต (ID5) หนี้จากการทำธุรกิจที่ล้มเหลว (ID16, ID20) หนี้สินจากค่ารักษาพ่อหรือแม่ที่เจ็บป่วยเรื้อรัง (ID21, ID23) รวมถึงการต้องเผชิญกับสภาวะที่ไม่แน่นอนของรายได้ เนื่องจากอยู่ในอาชีพ/การทำงานที่มีค่าตอบแทนไม่สูงมากนัก และไม่แน่นอน แต่ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นค่าใช้จ่ายที่แน่นอน และมีความต้องการใช้เงินเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้น เช่นกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 36 ปีจากสระบุรี (ID9) มีสถานะเป็นคุณแม่ลูกสาม สามีทำงานก่อสร้างรายได้ไม่แน่นอน รายได้ในแต่ละเดือนจึงแทบไม่พอใช้ ฉะนั้นเมื่อถูกพี่สาวของเพื่อนที่เคยรับจ้างอุ้มบุญชักชวนให้มารับงานจึงตกลงทำงาน เนื่องจากเห็นว่าชีวิตของพี่สาวของเพื่อนนั้นดีขึ้นหลังการรับจ้างอุ้มบุญ

1.2 รับจ้างอุ้มบุญ เป็นหนทางเติมเต็ม “ฝัน” ที่ตนเองวางแผนไว้

ในฐานะมนุษย์ผู้หนึ่ง แม่อุ้มบุญมากกว่า 1 ใน 3 (10 คน จาก 28 คนคิดเป็นร้อยละ 35.7) ให้ความหมายต่อการรับจ้างอุ้มบุญในฐานะหนทางในการเติมเต็มความฝันของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทางลัดในการสะสมเงินทุนเพื่อเปิดร้านกาแฟของตนเอง (ID2) เปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน (ID15) เปิดร้านทำผม/ซาลอน (ID22) ฝันถึงการมีบ้านใหม่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้หากเธอจะอาศัยเพียงรายได้จากการทำงานที่น้อยนิดของเธอก่อนตัดสินใจรับจ้างอุ้มบุญ (ID4) ร้านขายค้าออนไลน์ที่พวกเธอวางไว้เป็นอาชีพในอนาคตของตนเอง (ID10) การมีเงินเก็บเพื่ออนาคต (ID14) มีเงินสำหรับจ่ายค่าเล่าเรียนในระดับปริญญาโทของตนเอง (ID19, ID28) หรือการเป็นเจ้าที่ดินสักแปลง (ID27)

1.3 เป็นงานที่ทำเพื่อครอบครัวของตนเอง

การให้ความหมายต่อการรับจ้างอุ้มบุญในแง่มุมนี้ เน้นการอธิบายว่า การรับจ้างอุ้มบุญเป็นงานที่พวกเธอเลือกทำเพื่อคนในครอบครัวของตนเอง เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (10 คน จาก 28 คน คิดเป็นร้อยละ 35.7) เป็นต้นว่า เป็นการทำงานที่จะทำให้เธอสามารถส่งลูกๆให้ได้การศึกษาที่ดี และการศึกษาในระดับสูงได้ (ID1, ID7. ID11, ID20) ทำให้เธอมีเงินส่งให้แม่ที่อยู่ต่างจังหวัดในทุกเดือน (ID14) เงินที่ได้จากการ

รับจ้างอุ้มบุญถูกใช้เพื่อเป็นรักษาพ่อที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งให้ได้รับการรักษาที่ดี (ID23) หรือสร้างกิจการของครอบครัวที่เธอและสามีจะร่วมกันทำเพื่อครอบครัว (ID26)

1.4 มองว่าตนเป็น "ผู้ให้ชีวิต - ผู้สร้างครอบครัว (ของผู้อื่น) ให้สมบูรณ์"

จากการศึกษาพบว่า ร้อยละ 21.4 ของผู้ให้ข้อมูล (6 คน จาก 28 คน) ให้ความหมายว่าการอุ้มบุญเชิงพาณิชย์ของตน คือการมอบโอกาสให้แก่ผู้ไม่สามารถมีบุตรได้เอง มุมมองนี้สะท้อนแนวคิดของการมองตนเองในฐานะผู้ให้ชีวิต หรือผู้ที่มีส่วนช่วยสร้างครอบครัวของผู้อื่น (ผู้ว่าจ้าง) ให้สมบูรณ์ตามอุดมการณ์ของครอบครัวที่เน้นย้ำว่าครอบครัวที่สมบูรณ์ตามแนวขนบคือครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก กรณีของแม่อุ้มบุญวัย 29 ปี จากนนทบุรี (ID4) เธอมองว่าการอุ้มบุญของเธอเป็นเสมือน “สะพาน” ที่ทำให้ครอบครัวของผู้ว่าจ้างชาวไต้หวันสมบูรณ์ขึ้นด้วยการมีลูก กรณีของแม่อุ้มบุญวัย 37 ปี จากจังหวัดลำพูน ผู้รับจ้างตั้งครรภ์ให้กับผู้ว่าจ้างซึ่งเป็นคู่รักชาวฝรั่งเศส (ID15) ให้ข้อมูลว่า ครอบครัวผู้ว่าจ้างดีใจมากที่มีลูกได้ ซึ่งเธอเองก็พลอยดีใจไปด้วย ผู้ว่าจ้างบอกกับเธอว่า ลูกว่าเป็นของขวัญที่พวกเขาได้จากเธอ เธอเล่าว่า “วันส่งมอบเด็ก เธอเต็มใจยื่นเด็กให้คนเป็นพ่อเป็นแม่ด้วยรอยยิ้ม... รู้สึกว่าตนเองได้ทำภารกิจที่สำคัญในชีวิต”

หรือกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 29 ปี จากนครราชสีมา (ID14) เธอรับจ้างตั้งครรภ์ให้แก่ผู้ว่าจ้างที่เป็นคนไทยที่แต่งงานกับคนญี่ปุ่น เธอให้ข้อมูลว่า ผู้ว่าจ้างให้เกียรติเธอเป็นอย่างดี ไม่มีการบังคับ อนุญาตให้เธอใช้ชีวิตอยู่กับแฟนได้ตามปกติ ผู้ว่าจ้างดูแลโดยการส่งอาหารเสริมมาให้ การโทรไถ่ถามอยู่เป็นประจำ เธอรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์ให้คนอื่น เธอผูกพันกับเด็กในท้องในลักษณะที่อบอุ่นและรู้สึกปลอดภัยในการรับจ้างตั้งครรภ์ครั้งนี้ เมื่อคลอดเด็กแล้ว เธอได้ขอถ่ายภาพกับเด็กหนึ่งรูป และยินดีส่งมอบเด็กให้กับครอบครัวที่เธอไว้วางใจนี้อย่างเต็มที่ กรณีของแม่อุ้มบุญ วัย 27 ปี จากนครศรีธรรมราช (ID26) ซึ่งอุ้มบุญให้ผู้ว่าจ้างชาวฝรั่งเศส ที่ให้อิสระแก่เธอในการเลือกทุกอย่างเอง เธอมองว่า การรับจ้างตั้งครรภ์แทนของตนเองให้ความรู้สึกเหมือน “ผู้หญิงที่มีพลัง” เพราะสร้างครอบครัว (ที่สมบูรณ์) ให้ผู้อื่น จะเห็นได้ว่าแม่อุ้มบุญกลุ่มนี้มีการให้ความหมายผ่านการใช้ภาษาที่สะท้อนความภาคภูมิใจ และสะท้อนถึงคุณค่าของการอุ้มบุญของตนในฐานะของคนกลางที่ช่วยเติมเต็มชีวิตครอบครัวของผู้อื่นให้สมบูรณ์

2. มุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์

ผลการศึกษาพบว่า แม้ผู้หญิงที่รับจ้างตั้งครรภ์แทนจะตระหนักดีว่าเด็กในครรภ์มิใช่ลูกของตนเองในทางกฎหมายและพันธุกรรม แต่ประสบการณ์การตั้งครรภ์กลับทำให้พวกเธอสร้างความหมายต่อความเป็นแม่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่เกิดความผูกพันกับเด็กและเผชิญความเจ็บปวดจากสถานะความเป็นแม่ และกลุ่มที่พยายามรักษาระยะห่างทางอารมณ์ พร้อมยึดโยงความเป็นแม่ของตนเองเข้ากับลูกที่บ้านของตนเองทดแทน

2.1 กลุ่มที่ผูกพันกับเด็กและเจ็บปวดกับความเป็นแม่ที่ไม่อาจครอบครองได้

ผู้หญิงกลุ่มแรกสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะพยายามเตือนตนเองอยู่เสมอว่าเด็กในครรภ์ไม่ใช่ลูกของตน แต่ประสบการณ์การตั้งครรภ์ตลอดระยะเวลาเก้าเดือนกลับทำให้เกิดความผูกพันทางอารมณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การรับรู้การเติบโตของเด็ก การได้ยินเสียงหัวใจ การเห็นภาพอัลตราซาวด์ การลูบท้อง พูดคุย หรือแม้แต่การตั้งชื่อเล่นให้เด็ก ล้วนเป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กค่อย ๆ กลายเป็นบุคคลที่มีความหมายในชีวิตของพวกเธอ สำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้ ความเป็นแม่มิได้เกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์ทางพันธุกรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางร่างกาย อารมณ์ และการดูแลเอาใจใส่ที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาการตั้งครรภ์ ส่งผลให้วันส่งมอบเด็กกลายเป็นช่วงเวลาของการสูญเสีย หลายคนอธิบายความรู้สึกดังกล่าวว่าเป็นความรู้สึกว่างเปล่า เหมือนสูญเสียบางสิ่งที่มีคุณค่าในชีวิต หรือรู้สึกเหมือนหัวใจถูกพรากออกไปพร้อมกับเด็กที่ตนเองอุ้มท้องมา

เช่นกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 29 ปีจากนนทบุรี (ID4) แม้เธอจะพยายามเตือนตัวเองว่า “เราเป็นแค่สะพาน” เท่านั้น แต่เธอก็รู้สึกผูกพันกับเด็กในท้องเหมือนเป็นลูกของตนเอง เธอลูบท้อง พูดคุย ตั้งชื่อเล่นให้เด็กในท้อง เมื่อถึงวันคลอดและวันส่งมอบเด็ก เธอร้องไห้อย่างหนักสัมผัสการสูญเสียแต่ก็ข่มใจให้เด็กไปอยู่กับครอบครัวผู้ว่าจ้าง กรณีของแม่หม้ายวัย 38 ปีจากเชียงราย (ID5) เธอผูกพันกับเด็กในท้องมาก โดยเฉพาะช่วง 3 เดือนสุดท้าย แม้ว่าจะพยายาม “กล่อม” ตัวเองในทุกวันว่าเด็กในท้องไม่ใช่ลูกของตนเอง ในวันที่เธอคลอดเด็ก เธอกับเด็กถูกแยกกันทันที เธอไม่เคยได้พบหน้าพ่อแม่เด็ก (ครอบครัวผู้ว่าจ้าง) เธอสะท้อนประสบการณ์ว่า หลังการคลอดเธอรู้สึกถึงความสูญเสียเด็ก และเธอรู้สึกว่างเปล่า กรณีของแม่อุ้มบุญวัย 39 ปีจากราชบุรี (ID23) เล่าว่าเธอรู้สึกผูกพันกับเด็กมาก เธอพูดคุยกับเด็กในท้องของตนเองทุกวัน เธอเคยฝันว่าเด็กยิ้มให้ในวันส่งมอบเด็ก เธอร้องไห้เสียใจเป็นอันมาก และต้องเผชิญกับภาวะซึมเศร้าหลังคลอด

อย่างไรก็ตาม ความผูกพันมิได้นำไปสู่ความทุกข์เสมอไป ในบางกรณี ผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ว่าจ้าง ได้รับการปฏิบัติอย่างให้เกียรติ และมีอิสระในการดำเนินชีวิตระหว่างการตั้งครรภ์ กลับตีความประสบการณ์ดังกล่าวในฐานะของ “การให้” มากกว่า “การสูญเสีย” แม้จะรู้สึกผูกพันกับเด็ก แต่พวกเธอมองว่าตนเองได้ทำหน้าที่สำคัญในการช่วยเติมเต็มความฝันของครอบครัวอื่น การส่งมอบเด็กจึงเป็นทั้งช่วงเวลาแห่งความเศร้าและความภาคภูมิใจในเวลาเดียวกัน เช่นกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 35 ปีจากลำพูน (ID 15) เธออุ้มบุญให้คู่รักชาวฝรั่งเศสที่บินมาดูแลเธอที่ประเทศไทย มีการพูดคุย ไปหาหมอด้วยกัน เธอได้รับประสบการณ์ได้รับการดูแลอย่างดี มีอิสระอย่างเต็มที่ ไม่ต้องย้ายที่อยู่ สามารถอยู่อาศัยในบ้านของตนเองได้ เธอเล่าว่า ผู้ว่าจ้างได้แสดงความรักและขอบคุณเธอตลอดเวลา เธอผูกพันกับเด็กในท้องแต่ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ เพราะเธอมองว่าตนตั้งใจช่วยเหลือครอบครัวของนายจ้าง ในวันคลอดเธอน้ำตาไหลออกมาโดยไม่ตั้งใจ แต่เธอก็เต็มใจที่จะยื่นเด็กให้พ่อแม่ที่แท้จริงด้วยรอยยิ้ม เธอรู้สึกว่าตนเองได้ทำภารกิจที่สำคัญเพื่อครอบครัวของคนอื่น เช่นเดียวกับกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 27 ปีจากปทุมธานี (ID19) เธอรับจ้างอุ้มบุญให้กับคู่รักชาวอังกฤษ ผู้ว่าจ้างได้สร้างประสบการณ์เชิงบวกแก่เธอ เธอเล่าว่าผู้ว่าจ้างให้อิสระแก่เธอทุกอย่าง อนุญาตให้เธอใช้ชีวิตของตนเองได้ตามปกติ ไม่ต้องย้ายอยู่ที่ เธอสามารถเลือกวิธีคลอดได้เอง เธอรู้สึกว่าตนเองได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวของผู้ว่าจ้าง เธอผูกพันกับเด็กในท้องในฐานะของขวัญที่เธอได้ส่งมอบให้กับครอบครัวของผู้ว่าจ้าง ในวันที่เธอคลอด เธอขอถ่ายภาพกับเด็กเพื่อเป็นที่ระลึก และยินดีส่งมอบเด็กให้แก่ครอบครัวผู้ว่าจ้างพร้อมคำอวยพรจากใจเธอ

ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้ภายใต้ระบบการตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์ซึ่งพยายามแยกความเป็นแม่ออกจากการตั้งครรภ์ แต่ประสบการณ์ทางร่างกายของผู้หญิงจำนวนหนึ่งยังคงสร้างความรู้สึกของการเป็นแม่ขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นในวันส่งมอบเด็กจึงเป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างความรู้สึกภายในกับเงื่อนไขของสัญญาทางเศรษฐกิจ

2.2 กลุ่มที่พยายามรักษาระยะห่างทางอารมณ์และยึดโยงความเป็นแม่กับลูกของตนเอง

ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งพยายามสร้างระยะห่างทางอารมณ์ระหว่างตนเองกับเด็กในครรภ์ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการอุ้มบุญ โดยมองว่าการตั้งครรภ์ครั้งนี้เป็นเพียงงานหรือภารกิจทางเศรษฐกิจที่ต้องทำให้สำเร็จ มากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก ผู้หญิงเหล่านี้ใช้กลไกทางจิตใจหลากหลายรูปแบบเพื่อลดทอนความผูกพันกับเด็ก เช่น ไม่ตั้งชื่อเด็ก ไม่ลูบท้อง ไม่จินตนาการถึงอนาคตของเด็ก ไม่เตรียมสิ่งของสำหรับทารก หรือหลีกเลี่ยงการตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวของเด็กในครรภ์ กลไกดังกล่าวทำหน้าที่ช่วยให้พวกเธอสามารถปฏิบัติต่อการตั้งครรภ์ในฐานะหน้าที่ชั่วคราว และลดความเจ็บปวดที่อาจเกิดขึ้นในวันส่งมอบเด็ก เช่นกรณีของแม่อุ้มบุญวัย 40 ปี (ID7) จากขอนแก่น ผู้ผ่านประสบการณ์รับจ้างอุ้มบุญมาถึง 3 ครั้ง เธอพยายามไม่สร้างความผูกพันกับเด็กเลย ไม่ลูบท้อง ไม่พูดชื่อ และไม่อยากรับรู้ว่าเด็กไปอยู่กับใคร เธอมองว่าการตั้งครรภ์ในครั้งนี้คือภารกิจหรืองาน ฉะนั้นจึงไม่ใช่ความผูกพันระหว่างเธอและเด็กในครรภ์

ขณะเดียวกัน ผู้หญิงกลุ่มนี้มิได้ปฏิเสธความเป็นแม่ หากแต่ย้ายความหมายของความเป็นแม่ไปสู่ลูกของตนเองที่บ้าน พวกเธอให้ความสำคัญกับบทบาทของการเลี้ยงดู การเสียสละ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว มากกว่าประสบการณ์ของการตั้งครรภ์เพียงอย่างเดียว รายได้จากการอุ้มบุญถูกตีความว่าเป็นทรัพยากรที่นำไปสร้างบ้าน ส่งเสียลูกเรียนหนังสือ หรือสร้างอนาคตที่มั่นคงให้แก่ครอบครัว

ด้วยเหตุนี้ การรับจ้างตั้งครรภ์จึงไม่ได้ถูกมองว่าเป็นการเป็นแม่ของเด็กในครรภ์ แต่เป็นการทำหน้าที่ “แม่ของลูกตนเอง” ผ่านการใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือในการหารายได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัว ผู้หญิงจำนวนหนึ่งยืนยันว่าเหตุผลสำคัญที่ทำให้สามารถอดทนต่อความยากลำบาก ความโดดเดี่ยว หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ระหว่างการตั้งครรภ์ได้ คือ การนึกถึงลูกของตนเองที่รออยู่ที่บ้าน เช่นกรณีของ แม่อุ้มบุญวัย 40 จากขอนแก่น (ID 7) เธอมีลูก 2 คน มีประสบการณ์การอุ้มบุญมาแล้ว 3 ครั้ง มองว่าการอุ้มบุญเป็นงานที่สร้างรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำ เธอไม่สร้างความผูกพันกับเด็กในท้อง เน้นเก็บเงินและนำไปสร้างบ้าน ซื้อจักรยานยนต์ให้ลูก และส่งลูกเรียนหนังสือ เป็นภารกิจที่เธอต้องทำเพื่ออนาคตของครอบครัวและลูกๆของเธอเอง

ผลการศึกษาจึงสะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นแม่ของแม่อุ้มบุญในบริบทของการตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์มิได้มีความหมายตายตัว หากแต่เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้าง ต่อรอง และตีความใหม่อยู่ตลอดเวลา ผู้หญิงบางคนเชื่อมโยงความเป็นแม่เข้ากับประสบการณ์ของการอุ้มท้องและให้กำเนิด ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งผูกโยงความเป็นแม่เข้ากับการเลี้ยงดูและความรับผิดชอบต่อบุตรของตนเอง ความแตกต่างดังกล่าวเผยให้เห็นความซับซ้อนของความเป็นแม่ภายใต้เงื่อนไขของตลาดการสืบพันธุ์และเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย

อภิปรายผล

1. การให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของผู้หญิงตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์แทนหรือแม่อุ้มบุญ

การให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์หรือแม่อุ้มบุญในการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การอุ้มบุญเชิงพาณิชย์มิได้เป็นเพียงการตัดสินใจส่วนบุคคลของผู้หญิง หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และอุดมการณ์ทางเพศที่ฝังรากอยู่ในสังคมร่วมสมัย สอดคล้องกับงานศึกษาในอินเดียที่พบว่า ประสบการณ์ของผู้หญิงในอุตสาหกรรมการตั้งครรภ์แทนเป็นพื้นที่ของการต่อรองความหมายระหว่างศักดิ์ศรี (honor) และความอดสู (stigma) ภายใต้เงื่อนไขทางชนชั้นและสถานะทางสังคม ขณะที่ในบริบทไทยการอุ้มบุญยังเป็นพื้นที่ที่ความหมายทางกฎหมาย ศีลธรรม และวาทกรรมการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เข้ามาปะทะและต่อรองกัน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2566)

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งให้ความหมายต่อการอุ้มบุญว่าเป็น “ทางรอดของชีวิต” ซึ่งในเบื้องต้นอาจดูเป็นการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งกลับพบว่า การตัดสินใจดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจที่บีบคั้น ทั้งปัญหาหนี้สิน รายได้ไม่เพียงพอ ความไม่มั่นคงทางอาชีพ และภาระในการดูแลสมาชิกในครอบครัว การเลือกเป็นแม่อุ้มบุญจึงมิได้เป็นเสรีภาพในการเลือกอย่างสมบูรณ์ หากแต่เป็นการตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขของความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่จำกัดทางเลือกอื่นของผู้หญิง ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ Hibino, Y. ที่พบว่า ผู้หญิงอินเดียจำนวนมากมองการอุ้มบุญเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจที่หาไม่ได้จากงานประเภทอื่น และแม้รายได้จากการอุ้มบุญจะสามารถเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของครอบครัวได้ในระยะสั้น แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างหรือเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของผู้หญิงได้ในระยะยาว (Hibino, Y., 2023)

อย่างไรก็ตาม ความเปราะบางของแม่อุ้มบุญมิได้เกิดจากมิติทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากยังเชื่อมโยงกับความไม่เป็นธรรมทางเพศที่กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบหลักต่อการดูแลครอบครัว ผลการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากให้ความหมายต่อการอุ้มบุญว่าเป็นสิ่งที่ทำ “เพื่อลูก” “เพื่อพ่อแม่” หรือ “เพื่อครอบครัว” รายได้จากการอุ้มบุญถูกนำไปใช้ส่งเสียบุตรเรียนหนังสือ รักษาพยาบาลสมาชิกในครอบครัว หรือสร้างความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจให้ครัวเรือน สะท้อนให้เห็นว่าแม้การอุ้มบุญจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่แรงผลักดันสำคัญกลับยึดโยงอยู่กับบทบาทความเป็นแม่และผู้ดูแลที่สังคมคาดหวังจากผู้หญิง ภาวะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด “กะที่สอง” (second shift) ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงยังคงต้องแบกรับภาระการดูแลครอบครัว แม้ว่าจะทำงานหารายได้เช่นเดียวกับผู้ชายก็ตาม (ศิริโสภา สันติทฤษฎีกร, 2567)

ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Jana, M., & Hammer, A. ที่พบว่า แม่อุ้มบุญเชิงพาณิชย์ในอินเดียจำนวนมากอาศัยอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่และเข้าสู่อุตสาหกรรมการอุ้มบุญเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ยังพบความแตกต่างที่น่าสนใจระหว่างแม่อุ้มบุญไทยและอินเดีย กล่าวคือ แม้ค่าตอบแทนจะเป็นแรงจูงใจสำคัญเช่นเดียวกัน แต่แม่อุ้มบุญไทยบางส่วนมิได้อยู่ในภาวะยากจนขั้นรุนแรง หากแต่ต้องการเงินทุนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตหรือเติมเต็มความใฝ่ฝันส่วนบุคคล เช่น การศึกษาต่อ การลงทุนทางธุรกิจ หรือการสร้างความมั่นคงในอนาคต ขณะที่แม่อุ้มบุญอินเดียส่วนใหญ่มักมีภูมิหลังจากครอบครัวยากจน เป็นแรงงานนอกระบบ หรือมีโอกาสทางการศึกษาจำกัด (Jana, M. & Hammer, A., 2021)

นอกเหนือจากมิติทางเศรษฐกิจและเพศภาวะแล้ว ผลการศึกษายังสะท้อนบทบาทของอุดมการณ์ครอบครัวแบบดั้งเดิมที่เชื่อว่าครอบครัวที่สมบูรณ์ควรประกอบด้วยพ่อแม่และลูกจากฝั่งผู้ว่าจ้าง ผนวกเข้ากับการสร้างคุณค่าทางศีลธรรมจากฝั่งแม่อุ้มบุญ ก่อให้เกิดการสร้างความหมายเชิงบวกต่อการอุ้มบุญ โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของตนเองว่าเป็น “ผู้ให้ชีวิต” หรือ “ผู้สร้างครอบครัวให้สมบูรณ์” แก่คู่สมรสที่ไม่สามารถมีบุตรได้ ความหมายดังกล่าวสะท้อนอิทธิพลของทั้งอุดมการณ์ครอบครัวแบบดั้งเดิมและมิติทางศีลธรรม สอดคล้องกับงานของ Pande, A. ที่พบว่า แม่อุ้มบุญในอินเดียไม่ต้องการมองตนเองว่าเป็นผู้ขายแรงงานหรือผู้ขายร่างกาย แต่ให้นิยามการอุ้มบุญว่าเป็นการช่วยเหลือคู่สมรสที่มีบุตรยาก เป็นบุญกุศล เป็นของขวัญจากพระเจ้า หรือเป็นการเสียสละเพื่อครอบครัว การสร้างความหมายเช่นนี้ช่วยลดตราบาปทางสังคมและช่วยรักษาภาพลักษณ์ของการเป็น “แม่ที่ดี” ไว้ได้ (Pande, A., 2010)

ในภาพรวม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมการตั้งครรภ์แทนเป็นผลผลิตของระบอบเสรีนิยมใหม่ที่ขยายอำนาจของตลาดเข้าสู่พื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิง จนทำให้ความสามารถในการให้กำเนิดถูกแปลงเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สามารถซื้อขายและแลกเปลี่ยนได้ในระบบตลาด (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2566) อย่างไรก็ตาม แม่อุ้มบุญมิได้มองตนเองเป็นเพียงแรงงานในตลาดการสืบพันธุ์เท่านั้น หากยังพยายามสร้างความหมายเชิงศีลธรรมและคุณค่าทางสังคมให้แก่การกระทำของตนผ่านวาทกรรมของการเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น และการทำหน้าที่เพื่อครอบครัว ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Pande, A. ที่เสนอว่า อุตสาหกรรมการอุ้มบุญได้สร้างผู้หญิงให้เป็น “แม่-แรงงาน” (mother-worker) ซึ่งดำรงอยู่ภายใต้ความย้อนแย้งของการเป็นทั้งผู้ดูแลชีวิตในครรภ์และผู้ปฏิบัติงานตามเงื่อนไขของสัญญาจ้างในเวลาเดียวกัน (Pande, A., 2010) ในแง่นี้ การให้ความหมายต่อการอุ้มบุญของแม่อุ้มบุญไทยจึงมิได้เป็นเพียงการอธิบายเหตุผลในการเข้าสู่อาชีพดังกล่าว แต่เป็นกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความเป็นแม่ และคุณค่าของตนเองภายใต้เงื่อนไขของตลาดการตั้งครรภ์แทนร่วมสมัย อันเป็นพื้นที่ที่ความเป็นแม่ ระบบทุนนิยม ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และอำนาจในการกำหนดความหมายของชีวิตเข้ามาบรรจบและต่อรองกันอย่างซับซ้อน

2. มุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์เชิงพาณิชย์

ผลการศึกษาในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นแม่มิใช่สถานะที่มีความหมายตายตัว หากแต่เป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกสร้าง ตีความ และต่อรองอยู่ตลอดเวลาภายใต้บริบทของเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย สอดคล้องกับข้อเสนอของ Williams-Jones, B. ที่มองว่าเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ได้ก่อให้เกิดการนิยามใหม่ของความเป็นแม่ (redefinition of motherhood) (Williams-Jones, B., 2002) โดยทำให้บทบาทที่เคยรวมอยู่ในผู้หญิงคนเดียวถูกแยกออกเป็นหลายมิติ ได้แก่ แม่ทางพันธุกรรม (genetic mother) แม่ผู้ตั้งครรภ์ (gestational

mother) และแม่ทางสังคม (social mother) ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนละคนกันได้ (McLachlan, H. V. & Swales, J. K., 2009) ภายใต้บริบทดังกล่าว ความเป็นแม่จึงมิได้ถูกกำหนดด้วยสายสัมพันธ์ทางชีววิทยาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางร่างกาย ความสัมพันธ์ทางสังคม และความหมายที่ผู้หญิงแต่ละคนสร้างขึ้นต่อบทบาทของตนเอง

แม้เทคโนโลยีการเจริญพันธุ์จะพยายามแยกบทบาทของการตั้งครรภ์ออกจากความเป็นแม่ แต่ผลการศึกษาพบว่า “ความเป็นแม่ทางการตั้งครรภ์” (gestational motherhood) ยังคงมีพลังทางอารมณ์อย่างมาก ผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งแม้จะตระหนักดีว่าเด็กในครรภ์มิใช่บุตรของตนเองในทางกฎหมายและพันธุกรรม แต่ประสบการณ์การอุ้มท้อง การรับรู้การเจริญเติบโตของเด็ก และการดูแลเด็กตลอดระยะเวลาการตั้งครรภ์กลับก่อให้เกิดความผูกพันทางอารมณ์อย่างลึกซึ้ง จนนำไปสู่ความรู้สึกสูญเสียและความเจ็บปวดเมื่อถึงเวลาส่งมอบเด็กให้แก่ผู้ว่าจ้าง ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ร่างกายและประสบการณ์ของการตั้งครรภ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้สึกของความเป็นแม่ นอกจากนี้ผลการศึกษายังอีกว่าพบว่า ระดับความผูกพันและความเจ็บปวดมิได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การตั้งครรภ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงกับคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างแม่อุ้มบุญกับผู้ว่าจ้างด้วย ผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งสะท้อนว่า การได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพ การได้รับการดูแลเอาใจใส่ และการได้รับการยอมรับในฐานะมนุษย์ผู้มีคุณค่า ช่วยลดความรู้สึกสูญเสียและทำให้การส่งมอบเด็กเป็นกระบวนการที่สามารถยอมรับได้มากขึ้น ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Parks, J. A. ที่มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ว่าจ้างกับแม่อุ้มบุญไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงความสัมพันธ์เชิงสัญญาทางกฎหมาย หากแต่ควรเป็นความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนความรับผิดชอบ การดูแลเอาใจใส่ และการตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมทางอำนาจและทรัพยากรที่ดำรงอยู่ระหว่างทั้งสองฝ่าย (Parks, J. A., 2010) การมีความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวช่วยให้การอุ้มบุญมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น และลดผลกระทบทางอารมณ์ที่อาจเกิดขึ้นกับแม่อุ้มบุญภายหลังการคลอด

ในอีกด้านหนึ่ง ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงบางกลุ่มมิได้สร้างความหมายของความเป็นแม่ผ่านการตั้งครรภ์ แต่กลับเลือกที่จะต่อรองความเป็นแม่ผ่านการรักษาระยะห่างทางอารมณ์จากเด็กในครรภ์ พวกเธอหลีกเลี่ยงการสร้างความผูกพันกับเด็ก ไม่ตั้งชื่อเด็ก ไม่จินตนาการถึงอนาคตของเด็ก และพยายามมองการตั้งครรภ์เป็นเพียงภารกิจทางเศรษฐกิจหรือการทำงานรูปแบบหนึ่ง ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Williams-Jones, B. และ McLachlan, H. V., & Swales, J. K. ที่เสนอว่า การอุ้มบุญทำให้เกิดการแยกบทบาทระหว่าง “ผู้ตั้งครรภ์” และ “ผู้เป็นแม่” อย่างชัดเจน (Williams-Jones, B., 2002); (McLachlan, H. V. & Swales, J. K., 2009) ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Snowdon (อ้างถึงใน Williams-Jones, B., 2002) ที่พบว่า แม่อุ้มบุญจำนวนหนึ่งใช้กระบวนการสร้างความห่างเหินทางจิตใจ (dissociation) เพื่อช่วยให้ตนเองสามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ตั้งครรภ์แทนได้โดยไม่เกิดความผูกพันทางอารมณ์มากเกินไป ที่น่าสนใจคือ ผู้หญิงกลุ่มนี้มิได้ปฏิเสธความเป็นแม่โดยสิ้นเชิง หากแต่ย้ายความหมายของความเป็นแม่ไปสู่บทบาทการเลี้ยงดูบุตรของตนเอง พวกเธอมองว่าหน้าที่ของแม่ที่แท้จริงมิใช่การตั้งครรภ์ แต่คือการเลี้ยงดู การเสียสละ และการรับผิดชอบต่อชีวิตของเด็กในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ แม้จะเป็นผู้ให้กำเนิดเด็กผ่านกระบวนการอุ้มบุญ แต่พวกเธอกลับนิยามตนเองในฐานะแม่ของลูกที่บ้านมากกว่าการเป็นแม่ของเด็กในครรภ์

โดยสรุป ผลการศึกษาครั้งนี้สนับสนุนข้อเสนอของ Williams-Jones, B. ว่า การอุ้มบุญเชิงพาณิชย์มิได้ทำให้ความเป็นแม่หายไป หากแต่ทำให้เห็นถึงความซับซ้อนและความหลากหลายของความเป็นแม่ในสังคมร่วมสมัย (Williams-Jones, B., 2002) ความเป็นแม่มิได้เป็นข้อเท็จจริงทางชีววิทยาที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการตั้งครรภ์ แต่เป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่ผู้หญิงสร้างและต่อรองขึ้นภายใต้บริบทชีวิตของตนเอง ผู้หญิงบางคนให้ความหมายความเป็นแม่ผ่านประสบการณ์ของการอุ้มท้องและให้กำเนิด ขณะที่บางคนให้ความหมายผ่านการเลี้ยงดู การเสียสละ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ผลการศึกษาจึงชี้ให้เห็นว่า ความเป็นแม่ประกอบด้วยมิติทาง

ชีววิทยา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกันหรือแยกออกจากกันได้ภายใต้บริบทของเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายต่อการอุ้มบุญและมุมมองต่อความเป็นแม่ของผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงให้ความหมายต่อการอุ้มบุญใน 4 ลักษณะ ได้แก่ การอุ้มบุญในฐานะทางรอดจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ โอกาสในการสร้างความมั่นคงในชีวิต งานที่ทำเพื่อครอบครัว และการช่วยเติมเต็มความเป็นครอบครัวให้แก่ผู้มีบุตรยาก ขณะที่มุมมองต่อความเป็นแม่สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เกิดความผูกพันทางอารมณ์กับเด็กในครรภ์และเผชิญความเจ็บปวดจากการส่งมอบเด็ก และกลุ่มที่รักษาระยะห่างทางอารมณ์ โดยนิยามความเป็นแม่ผ่านบทบาทการเลี้ยงดูบุตรของตนเอง ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์เป็นพื้นที่ที่ความเป็นแม่ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และความไม่เท่าเทียมทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อน ขณะเดียวกัน การห้ามการตั้งครรภ์แทนเชิงพาณิชย์ตามกฎหมายไทยไม่ได้ทำให้ปรากฏการณ์ดังกล่าวหมดไป แต่กลับทำให้ผู้หญิงที่เกี่ยวข้องต้องเผชิญกับความเปราะบางและขาดกลไกการคุ้มครองที่เหมาะสม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมสนับสนุนบริการสุขภาพและคณะกรรมการคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ควรพัฒนามาตรการเฝ้าระวัง การคุ้มครองสิทธิ และการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงกลุ่มนี้ สำหรับการวิจัยในอนาคต ควรขยายการศึกษาไปสู่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกลุ่มอื่น ศึกษาผลกระทบระยะยาวต่อชีวิตของผู้หญิงที่เคยรับจ้างตั้งครรภ์แทน และศึกษาเปรียบเทียบเชิงนโยบายและกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางคุ้มครองสิทธิของผู้หญิงในบริบทของเทคโนโลยีการเจริญพันธุ์ร่วมสมัย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ต่อยอดจากภาคนิพนธ์เรื่อง “เสียงของแม่อุ้มบุญ: มุมมองต่อสิทธิในร่างกายและมุมมองต่อความเป็นแม่” ภาคนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง ปีการศึกษา 2568 ผู้วิจัยขอขอบคุณแม่อุ้มบุญทุกท่านที่สละเวลา เปิดใจ และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ผ่านการสัมภาษณ์ เสียงของท่านคือหัวใจสำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ และเป็นแรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับร่างกายและประสบการณ์ของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2566). ครรภ์แห่งชาติ: รัฐเจริญพันธุ์ ร่างกาย และเพศวิถี. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันทางการแพทย์. (2558). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนที่ 38 ก หน้า 1-12 (1 พฤษภาคม 2558).

ศิริโสภา สันติทฤษฎีกร. (2567). การศึกษาไม่ใช่คำตอบสุดท้าย: มรดกทางความคิดของวอลสโตนคราฟต์กับการต่อสู้ของผู้หญิงร่วมสมัย. วารสารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 1(ฉบับพิเศษ), 77-95.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

Hibino, Y. (2023). The advantages and disadvantages of altruistic and commercial surrogacy in India. Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine, 18(8), 1-10.

Horsey, K. (2024). The future of surrogacy. Reproductive BioMedicine Online, 48(5), 1-16.

Jana, M. & Hammer, A. (2021). Reproductive work in the global South: Surrogacy as clinical labour. Work, Employment and Society, 36(5), 1-22.

McLachlan, H. V. & Swales, J. K. (2009). Commercial surrogate motherhood and the alleged commodification of children: A defense of legally enforceable contracts. Law and Contemporary Problems, 72(3), 91-107.

Pande, A. (2010). Commercial surrogacy in India: Manufacturing a perfect mother-worker. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 35(4), 969-992.

Parks, J. A. (2010). Care ethics and the global practice of commercial surrogacy. Bioethics, 24(7), 333-340.

Peet, J. L. . (2016). A womb that is (not always) one's own: Commercial surrogacy in a globalized world. International Feminist Journal of Politics, 18(2), 171-189.

Spar, D. (2005). For love and money: the political economy of commercial surrogacy. Review of International Political Economy, 12(2), 287-309.

Williams-Jones, B. (2002). Commercial surrogacy and the redefinition of motherhood. The Journal of Philosophy, Science & Law, 2(2), 1-16.

บทความวิจัย

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์*

THE DEVELOPMENT OF A LEARNING ACTIVITY PACKAGE ON FUNDAMENTAL MOVEMENTS USING MODELING TECHNIQUE INTEGRATED WITH CONNECTIONISM THEORY TO ENHANCE CREATIVE MOVEMENT SKILLS WITH MUSICAL ACCOMPANYING MUSIC OF GRADE 1 STUDENTS AT YAMJARD VICHANUSORN SCHOOL

เกลียวขวัญ ลำภา*, กุลนาถ พุ่มอำภา, เทวิกา ประดิษฐบาทุกา
Kliewkhuan Lampa*, Kullanad Pumampa, Tawiga Praditbathuga
หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Maser of Education, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: 6751600151@chandra.ac.th
*Tel: 080-442-4934

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 2) เปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบ 3) เปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงระหว่างนักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมกับนักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ตามคู่มือครู การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่ไม่เท่าเทียมกัน วัดผลก่อนและหลัง การทดลอง (Non-equivalent control group pretest-posttest design) กลุ่มตัวอย่าง ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ จำนวน 42 คน จาก 2 ห้องเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู และแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าประสิทธิภาพ E1/E2 การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มไม่อิสระ การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มอิสระ ผลการวิจัยพบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพเท่ากับ 75.32/78.73 แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีประสิทธิภาพเท่ากับ 50.56/50.48 2) นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและตามคู่มือครูมีทักษะความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีทักษะความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมสามารถส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของนักเรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ความคิดสร้างสรรค์, การเคลื่อนไหวประกอบเพลง, นาฏศิลป์ศึกษา, ชุดกิจกรรมการเรียนรู้

* Received 14 June 2026; Revised 3 July 2026; Accepted 23 July 2026

Abstract

The purposes of this research were to: 1) examine the efficiency of lesson plans based on an activity package and lesson plans based on the teacher's manual in accordance with the 75/75 efficiency criterion; 2) compare the creative movement skills of students before and after learning through the two instructional approaches; and 3) compare the creative movement skills between students who learned through the activity package and those who learned through the teacher's manual. This study employed a non-equivalent control group pretest–posttest design. The sample consisted of 42 Grade 1 students from two classrooms at Yamjard Vichanusorn School, selected through cluster random sampling. The research instruments included lesson plans based on the activity package, lesson plans based on the teacher's manual, and a creative movement skills assessment form. The collected data were analyzed using mean, standard deviation, E1/E2 efficiency, dependent samples t-test, and independent samples t-test. The findings revealed that: 1) the lesson plans based on the activity package achieved an efficiency of 75.32/78.73, meeting the prescribed 75/75 criterion, whereas the lesson plans based on the teacher's manual achieved an efficiency of 50.56/50.48; 2) students who learned through both the activity package and the teacher's manual demonstrated significantly higher creative movement skills after instruction than before instruction at the .01 level of significance; and 3) students who learned through the activity package demonstrated significantly higher creative movement skills than those who learned through the teacher's manual at the .01 level of significance. The findings indicate that learning management through the activity package effectively enhances the creative movement skills of elementary school students.

Keywords: Creativity, Creative Movement Accompanying Music, Dance Education, Activity-Based Learning Package

บทนำ

ในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทุกระดับเน้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดสร้างสรรค์ และการคิดเชิงระบบ การคิดเชิงวิพากษ์และการคิดแก้ไขปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ฯลฯ รวมทั้งการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้และการมีทักษะทางสังคม แนวโน้มการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องบูรณาการ ทั้งด้านศาสตร์ต่างๆ และบูรณาการการเรียนในห้องเรียนและชีวิตจริงทำให้การเรียนนั้นมีความหมายต่อผู้เรียนผู้เรียนจะเห็นประโยชน์และคุณค่าของการเรียนและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ซึ่งเป็นการเตรียมผู้เรียนในการเรียนต่อไปในชั้นสูงขึ้นและการเพิ่มโอกาสในการทำงานในอนาคตได้ (พิมพ์ชนก แพงไตร, 2558)

จากที่ผู้วิจัยได้เป็นครูผู้สอนในโรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ ได้รับมอบหมายให้จัดการเรียนรู้ในรายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 158 คน ดังนั้นในคาบที่ 1 ของการเข้าชั้นเรียน ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน โดยสังเกตทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนจำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 70.88 ไม่สามารถทำการเคลื่อนไหวประกอบเพลงได้ถูกต้อง ผู้เรียนจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 17.72 สามารถปฏิบัติการเคลื่อนไหวได้ถูกต้อง แต่ไม่มีความกล้าแสดงออก ผู้เรียนจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 11.39 สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องและมีความกล้าแสดงออก จากการสังเกต การที่ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถทำการเคลื่อนไหวประกอบเพลงได้ถูกต้อง เป็นผลทำให้ผู้เรียนไม่

สามารถสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงได้ จึงเห็นได้ว่า สิ่งที่ควรส่งเสริมแก่ผู้เรียน คือ ทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของผู้เรียน จากหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ ปีการศึกษา 2568 ได้ให้คำอธิบายรายวิชานาฏศิลป์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ดังนี้ นาฏศิลป์เลียนแบบการเคลื่อนไหว ลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติ คน สัตว์ สิ่งของ แสดงท่าทางง่าย ๆ โดยใช้ภาษาท่า แสดงประกอบเพลงที่เกี่ยวกับธรรมชาติสัตว์ การเป็นผู้ชมที่ดี ระบุ บอก เล่น การละเล่นของเด็กไทย การแสดงนาฏศิลป์ เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ดนตรี - นาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ชื่นชมและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและสัมพันธ์กับอาเซียน รู้บทบาทตนเอง ช่วยเหลือเพื่อนและครูทำงานด้วยความเต็มใจ รักษาความสะอาดทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตใจร่าเริง แจ่มใสและไหว้สวย (โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์, 2568) การเรียนรู้ทักษะปฏิบัตินาฏศิลป์จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติให้ชัดเจน เรียนรู้กระบวนการขั้นตอนของกิจกรรมการปฏิบัตินาฏศิลป์อย่างเป็นขั้นตอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการตอบสนองในการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างแบบแผนในการใช้ทักษะปฏิบัติ ซึ่งแสดงออกเป็นพฤติกรรมการใช้ทักษะปฏิบัตินาฏศิลป์ที่สมบูรณ์ เน้นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้านทักษะปฏิบัติที่ดีได้ นอกจากจะได้รับการสาธิตเกี่ยวกับงานที่ต้องปฏิบัติมีอย่างชัดเจนแล้วการได้รับการตอบสนองของผลจากงานที่กระทำโดยได้รับแรงเสริม การได้รับรู้ลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้ทักษะการปฏิบัติตลอดจนได้รับการฝึกฝนในการใช้ทักษะปฏิบัติ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจะทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการปฏิบัติงานอย่างสมบูรณ์และสามารถใช้ทักษะปฏิบัติในการปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพในที่สุด (วริศนันท์ เดชปานประสงค์, 2565)

นอกจากทักษะปฏิบัตินาฏศิลป์แล้ว ความคิดสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อทุกคนและสังคมเป็นอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ เกิดความสามารถในการคิด เพื่อนำไปสู่การมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อนักเรียนจะได้เป็นพลเมืองที่รู้คิด รู้แนวทางในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข และรู้ที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ สิ่งดีที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในสังคมต่อไปอย่างกว้างขวาง (ธารทิพย์ ขัวนา และ ขวัญชัย ขัวนา, 2561) และจากการศึกษาพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ ลิกอน (Ligon) ได้ศึกษาวิจัยและสร้างลักษณะพัฒนาการทางจินตนาการตามระดับอายุต่างๆของเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 18 ปีมีรายละเอียดดังนี้ พัฒนาการด้านความคิด เด็กอายุ 6 ปีถึง 8 ปี การสร้างสรรค์ด้านจินตนาการของเด็กเริ่มเข้าสู่ความเป็นจริงมากขึ้น เขาพยายามที่จะบรรยายออกมาแม้ในขณะที่พวกเขาเล่นเด็กในระดับนี้รักการเรียนรู้มากขึ้น ดังนั้นการจัดประสบการณ์ที่ท้าทายและสนุกสนานก็จะช่วยให้ความอยากรู้อยากเห็นของเด็กยังคงอยู่และพัฒนาต่อไปในวัยนี้เป็นระยะเวลาที่สำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้ใช้ความคิดและแสดงออก (ปัญญฎา ประดิษฐบาทุกา, 2546) ทั้งนี้ทักษะความคิดสร้างสรรค์ยังมีความสอดคล้องกับหลักสูตรสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์อีกด้วย

การพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง มีวิธีพัฒนาได้หลากหลายวิธีตามทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกวิธีพัฒนาตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Bandura, A. (Bandura, A., 1977) กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่ จะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือจากการเลียนแบบจากแม่แบบ (Model) โดยผู้เรียนจะเลียนแบบจากแม่แบบอย่างต่อเนื่อง (Bandura, A., 1977) ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ของการเลียนแบบ มี 4 กระบวนการ ดังนี้ 1) การใส่ใจ (Attention) 2) การจดจำ (Retention) 3) การแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) 4) การจูงใจ (Motivation) แม่แบบมี 2 ชนิด คือ แม่แบบที่มีชีวิตและแม่แบบสัญลักษณ์ แม่แบบที่มีชีวิต คือ แม่แบบที่เป็นบุคคลจริง ที่ผู้สังเกตได้มีโอกาสสังเกตและมีปฏิสัมพันธ์ได้โดยตรง มีข้อดีคือ สามารถช่วยให้ผู้สังเกตเกิดความสนใจในแม่แบบ และลอกเลียนแบบพฤติกรรมได้ดีกว่าการเสนอวิธีแบบอื่น แม่แบบสัญลักษณ์คือแม่แบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ การนำเสนอนี้จะต้องเตรียมเรื่องราวไว้เรียบร้อยแล้ว ทำให้มีผลดีที่จะ

เน้นในจุดสำคัญของการแสดง ทั้งยังเก็บไว้ใช้ในการให้แม่แบบครั้งต่อไป และใช้ได้ทั้งบุคคลเดียวหรือกลุ่มได้ แม่แบบเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เลียนแบบเกิดความสนใจที่จะเลียนแบบ และมีแรงจูงใจที่จะยอมรับแม่แบบได้ (มะลิวัลย์ ปัทมะ, 2551) ประกอบกับจากการศึกษาทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike) ทฤษฎีนี้กล่าวถึง การเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่าง สิ่งเร้ากับการตอบสนองโดยที่การตอบสนองมักจะออกมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ หลายรูปแบบจนกว่าจะพบรูปแบบที่ดีหรือเหมาะสมที่สุด ซึ่งกฎการเรียนรู้ที่สำคัญของธอร์นไดค์ ได้แก่ กฎทองคำ (Law of Gloden) ประกอบด้วย 1) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) คือ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ 2) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) คือ การฝึกหัดหรือกระทำบ่อยๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวรถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อยๆ การเรียนรู้นั้นจะไม่คงทนถาวร และในที่สุดอาจลืมได้ 3) กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) คือ การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองความมั่งคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้นหากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้ 4) กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) คือ เมื่อบุคคลได้รับผลที่พึงพอใจย่อม อยากจะเรียนรู้ต่อไปแต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจจะไม่อยากเรียนรู้ดังนั้นการได้รับผลที่พึงพอใจจึง เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ (ธีรพล จันทบูรณ์, 2565) จากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทฤษฎีกฎการเชื่อมโยง เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืนผ่านการลงมือปฏิบัติ ฝึกฝน และได้รับแรงเสริมที่เหมาะสม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ โดยใช้เทคนิคแม่แบบ (Modeling Technique) ที่ครูหรือแบบอย่างจะแสดงพฤติกรรมเป้าหมายให้ผู้เรียนเลียนแบบหรือฝึกปฏิบัติตาม พร้อมฝึกฝนซ้ำและได้รับแรงเสริมในระหว่างการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งการเรียนรู้แบบลงมือทำและการเลียนแบบท่าทางจากต้นแบบที่เหมาะสมจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความแม่นยำ และความมั่นใจในการแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญว่าควรศึกษาดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบ
3. เปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงระหว่างนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมกับนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยพัฒนา (The Research and Development) แบบการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยดำเนินการทดลองแบบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่ไม่เท่าเทียมกัน วัดผลก่อนและหลังการทดลอง (Non-equivalent control group pretest-posttest design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้ ประชากรคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ สำนักงานเขตบึงกุ่ม สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 6 ห้อง จำนวนทั้งหมด 158 คน ภาคเรียนที่ 2/2568 กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ สำนักงานเขตบึงกุ่ม สังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2/2568 จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 42 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ได้แก่ กลุ่มทดลองที่ 1 เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม

เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 จำนวน 21 คน กลุ่มทดลองที่ 2 เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/4 จำนวน 21 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง 2) แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู 3) แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มีขั้นตอนการสร้างดังนี้ 1) ผู้วิจัยทำการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระศิลปะ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ที่เกี่ยวข้องกับรายวิชานาฏศิลป์ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 2) ผู้วิจัยทำศึกษารายละเอียดของรายวิชานาฏศิลป์ของโรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ เกี่ยวกับคำอธิบายรายวิชา ผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา เป้าหมายรายวิชา และเนื้อหารายวิชา เพื่อกำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ของรายวิชา 3) ผู้วิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคแม่แบบทฤษฎีการเชื่อมโยง และทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม โดยใช้ทฤษฎีที่ศึกษา 4) ผู้วิจัยทำการสรุปผลการศึกษาข้างต้น เพื่อนำมาพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง 5) ผู้วิจัยทำการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง โดยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมนี้จะเป็นการใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง โดยใช้ทั้งแม่แบบที่มีชีวิตและแม่แบบสัญลักษณ์มาผสมผสานกัน ประกอบกับการนำทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ มาประยุกต์และพัฒนาเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม แม่แบบที่มีชีวิต จะใช้ครู และนักเรียนในชั้นเรียนด้วยกันมาเป็นแม่แบบ เพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียนให้เป็นกันเองและเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน และแม่แบบสัญลักษณ์ เป็นการนำสื่อ เทคโนโลยี เข้ามาร่วมมีบทบาท เช่น สื่อวิดีทัศน์ที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์ การเรียนรู้ผ่านชุดกิจกรรมนี้ จะเน้นเป็นการปฏิบัติ และมีการแต่งเพลงขึ้นมาใหม่ โดยใช้ Artificial Intelligence หรือ ปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ ChatGPT และ Suno AI โดยใช้ ChatGPT ในการแต่งเนื้อเพลง โดยป้อนข้อมูล ดังนี้ “เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแต่งเพลง มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี, ช่วยแต่งเพลงเกี่ยวกับเนื้อหาดังนี้ การเคลื่อนไหวเลียนแบบธรรมชาติ การเคลื่อนไหวเลียนแบบคน การเคลื่อนไหวเลียนแบบสัตว์ การเคลื่อนไหวเลียนแบบสิ่งของ โดยเนื้อเพลงรวมกัน ให้เป็นเพลงที่ไพเราะ สามารถคิดท่าทางประกอบเพลงได้ สำหรับเด็กป.1, ขอเป็นเนื้อเพลงที่ไม่ต้องบอกท่าทาง”และ ใช้ Suno AI ในการสร้างเพลงขึ้นมา โดยการนำเนื้อเพลงที่ได้จากการแต่งเพลงในChatGPTมาสร้างเป็นบทเพลงขึ้นมาใหม่ โดยกำหนดรูปแบบของเพลงให้เป็น Dance เพื่อให้มีจังหวะที่สามารถทำการเต้นได้ และFunny เพื่อให้เพลงมีความสนุกสนาน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวประกอบเพลงตามรูปแบบนาฏศิลป์ ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในกลุ่มตัวอย่าง 6) ผู้วิจัยนำผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงตามข้อที่ 5 เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม 7) ผู้วิจัยนำผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงตามข้อที่ 6 เสนอต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการศึกษาวิจัยได้จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 8) ผู้วิจัยนำผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงตามข้อที่ 7 เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 ท่าน โดยแบ่งได้ดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและประเมินทางการศึกษา 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและการประเมิน 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนนาฏศิลป์ 1 ท่าน และ

ผู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ Artificial Intelligence หรือ ปัญญาประดิษฐ์ ในทางการศึกษา จำนวน 1 ท่าน เพื่อทำการประเมินรับรองความเหมาะสม 9) ผู้วิจัยนำผลการประเมินรับรองความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข สรุปผลการประเมินรับรองความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง 10) นำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มาใช้กับกลุ่มทดลอง

2. การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู มีขั้นตอนการสร้างดังนี้ 1) ผู้วิจัยศึกษาหลักสูตรสาระศิลปะ รายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ 2) ผู้วิจัยจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดของหลักสูตรสาระศิลปะ รายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ 3) ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูที่จัดทำขึ้น เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ชุดเดียวกับที่ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เพื่อทำการประเมินรับรองความเหมาะสม 4) ผู้วิจัยนำผลการประเมินรับรองความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข สรุปผลการประเมินรับรองความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมาใช้กับกลุ่มควบคุม

3. การสร้างแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง มีขั้นตอนการสร้างดังนี้ 1) ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง 2) ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง 3) ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง นำไปเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ตรวจสอบ 4) ผู้วิจัยนำผลการสร้างแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ตามข้อที่ 3 เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ชุดเดียวกับที่ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เพื่อทำการประเมินรับรองความเหมาะสม และหาคุณภาพเครื่องมือ (IOC) 5) ผู้วิจัยนำผลการประเมินรับรองความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข สรุปผลการประเมินรับรองความเหมาะสมของแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง 6) ผู้วิจัยนำแบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงมาใช้กับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่มีการหาค่าความเชื่อมั่น เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือโดยยึดตามวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างเคร่งครัด และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เครื่องมือมีความเหมาะสมมากที่สุด และได้มีการนำขั้นตอนทดลองกับกลุ่มไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างออก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มทดลอง

1. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ก่อนการทดลอง (Pretest) ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง (ก่อนเรียน)

2. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ ทั้งหมด 20 ครั้ง จำนวน 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้เนื้อหาในการวิจัย คือ เนื้อหารายวิชา นาฏศิลป์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน 1) การเคลื่อนไหวพื้นฐาน 2) การเคลื่อนไหวเลียนแบบธรรมชาติ 3) การเคลื่อนไหวเลียนแบบคน 4) การเคลื่อนไหวเลียนแบบสัตว์ 5) การเคลื่อนไหวเลียนแบบสิ่งของ 6) การสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

3. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนระหว่างเรียนในแต่ละเรื่อง ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

4. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง หลังการทดลอง (Post-test) ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง (หลังเรียน)

5. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบค่าทีแบบกลุ่มไม่อิสระ

กลุ่มควบคุม

1. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ก่อนการทดลอง (Pretest) ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง (ก่อนเรียน)

2. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน 2.1) การเคลื่อนไหวเลียนแบบธรรมชาติ 2.2) การเคลื่อนไหวเลียนแบบคน 2.3) การเคลื่อนไหวเลียนแบบสัตว์ 2.4) การเคลื่อนไหวเลียนแบบสิ่งของ ทั้งหมด 20 ครั้ง จำนวน 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 1 ชั่วโมง

3. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนระหว่างเรียนในแต่ละเรื่อง ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

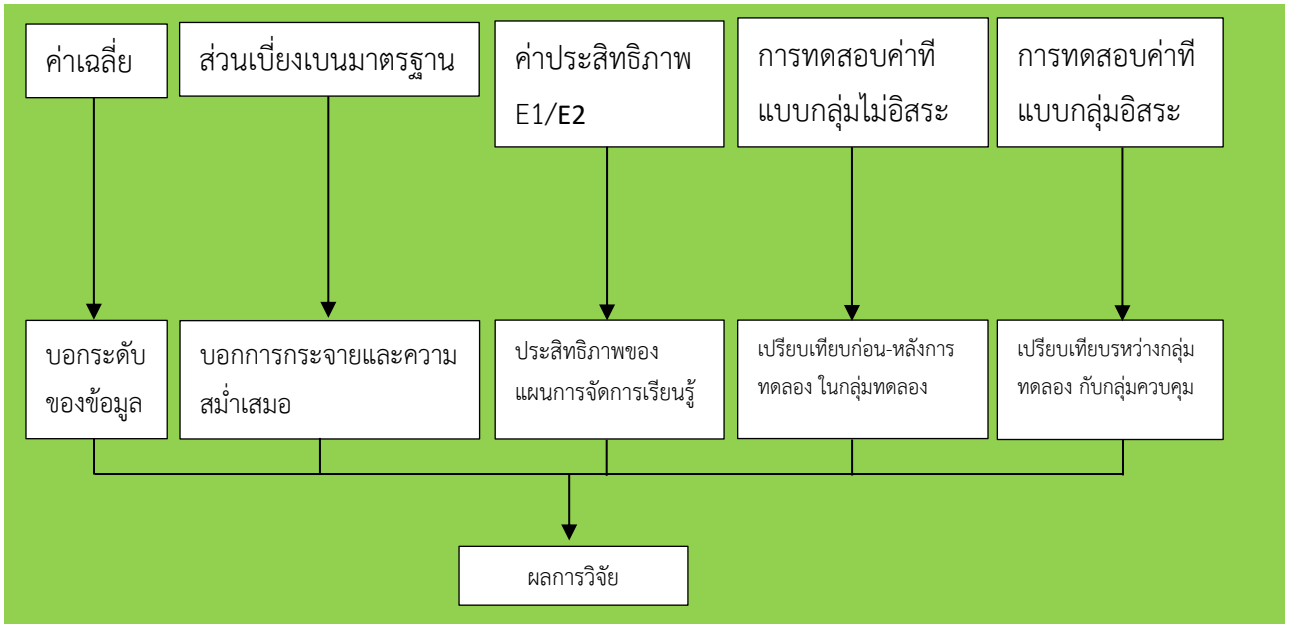
4. ผู้วิจัยประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง หลังการทดลอง (Post-test) ประกอบด้วย แบบประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง (หลังเรียน)

5. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบค่าทีแบบกลุ่มไม่อิสระ

6. ผู้วิจัยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มที่เป็นอิสระกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ดังนี้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าประสิทธิภาพ E1/E2 การทดสอบค่าทีแบบกลุ่มไม่อิสระ และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มอิสระ ดังแผนภูมิภาพนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิภาพ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการ เคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎี การเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การ เคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ มีผลการดำเนินการดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพเท่ากับ 75.32/78.73 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ขณะที่แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีประสิทธิภาพเท่ากับ 50.56/50.48 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้	E1	E2	เกณฑ์มาตรฐาน	ผลการประเมิน
แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง	75.32	78.73	75/75	เป็นไปตามเกณฑ์
แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู	50.56	50.48	75/75	ต่ำกว่าเกณฑ์

จากตารางที่ 1 พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มีประสิทธิภาพเท่ากับ 75.32/78.73 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ที่กำหนดไว้ ขณะที่แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีประสิทธิภาพเท่ากับ 50.56/50.48 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 75/75

2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

กลุ่มตัวอย่าง	ทักษะความคิดสร้างสรรค์	จำนวนนักเรียน	$\bar{x}$	S.D.	t	p-value
นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้	ก่อนทดลอง	21	4.95	1.05	24.73**	<.001
ด้วยชุดกิจกรรม	หลังทดลอง	21	11.48	1.30		
นักเรียนที่ได้รับการจัดการ	ก่อนทดลอง	21	3.67	1.55	11.12**	<.001
เรียนรู้ตามคู่มือครู	หลังทดลอง	21	7.57	1.47		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มีคะแนนทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงโดยรวมหลังเรียน ($\bar{x}$= 11.48, S.D. = 1.30) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$= 4.95, S.D. = 1.05) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (t = 24.73, p < .001) เช่นเดียวกับนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู ซึ่งมีคะแนนหลังเรียน ($\bar{x}$= 7.57, S.D. = 1.47) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 3.67, S.D. = 1.55) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (t = 11.12, p < .001)

3. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง

ความคิดสร้างสรรค์	กลุ่มตัวอย่าง	จำนวนนักเรียน	$\bar{x}$	S.D.	t	p-value
ความคิดคล่องแคล่ว	กลุ่มทดลอง	21	4.10	0.62	3.78**	<.001
	กลุ่มควบคุม	21	3.24	0.83		
ความคิดริเริ่ม	กลุ่มทดลอง	21	7.71	1.15	10.83**	<.001
	กลุ่มควบคุม	21	4.33	0.86		
รวมทั้ง 2 ด้าน	**กลุ่มทดลอง**	**21**	**11.48**	**1.33**	**8.93****	**<.001**
	กลุ่มควบคุม	**21**	**7.57**	**1.50**		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 ผู้วิจัยพบว่า

1. ด้านความคิดคล่องแคล่ว พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.62 ส่วนกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.24 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.83 โดยคะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 3.78$, $p < .001$)

2. ด้านความคิดริเริ่ม พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 7.71 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.15 ส่วนกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.86 โดยคะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 10.83$, $p < .001$)

3. ความคิดสร้างสรรค์รวมทั้ง 2 ด้าน พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 11.48 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.33 ส่วนกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 7.57 คะแนน และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.50 โดยคะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 8.93$, $p < .001$)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ผู้วิจัยได้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมนี้ได้รับการพัฒนาตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยอิงจากทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคนิคแม่แบบ และทฤษฎีการเชื่อมโยง อย่างครอบคลุม โดยได้มีการนำหลักการของเทคนิคแม่แบบและทฤษฎีการเชื่อมโยง มาใช้ในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 75.32/78.73 ซึ่งมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานไว้ที่ 75/75 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปวีณา ถมยากูร ที่ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการเคลื่อนไหวในรายวิชานาฏศิลป์ไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพ ตามเกณฑ์ 75/75 พบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการเคลื่อนไหวในรายวิชานาฏศิลป์ไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 77.73/78.11 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จากข้อสังเกต คะแนนจากชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการจำแนกคะแนนนรายบุคคลทำให้เห็นว่านักเรียนแต่ละคนมีการพัฒนาความสามารถจากการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรม อาจเนื่องจากชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้ผ่านการสร้างตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบโดยผ่านการตรวจสอบ และแก้ไขข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งผ่านการทดลองใช้ตามขั้นตอนแล้วนำมาปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ซึ่งมีประสิทธิภาพที่เหมาะสมสามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ ซึ่งชุดกิจกรรม ได้เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ ตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่ไม่ยากจนเกินไปโดยได้จัดเนื้อหาเริ่มจากการปฏิบัติตามความคิดของผู้เรียนอย่างอิสระผ่านกระบวนการเคลื่อนไหว และการปฏิบัติการเคลื่อนไหวให้มีไปตามรูปแบบที่กำหนด โดยนำจังหวะเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และยังมีกิจกรรมในการแสดงประกอบเพลง ซึ่งชุดกิจกรรมที่ใช้นั้นช่วยเร้าความสนใจของนักเรียนและยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะโดยการเรียนรู้ผ่านสื่อที่สอดแทรกอยู่ในชุดกิจกรรม จึงได้มีความเข้าใจและสามารถทบทวนทักษะปฏิบัติได้ถูกต้องโดยนักเรียนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตามศักยภาพ ซึ่งทำให้ชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (ปวีณา ถมยากูล, 2564) จากการศึกษาประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาผู้วิจัยทำการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระศิลปะ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)

ที่เกี่ยวข้องกับรายวิชานาฏศิลป์ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และได้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู มีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 50.56/50.48 ซึ่งมีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานไว้ที่ 75/75 แสดงว่าแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู มีประสิทธิภาพต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อยู่ในช่วงวัยเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะด้านการเคลื่อนไหว การแสดงออก และความคิดสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนบางส่วนยังไม่สามารถคิดสร้างสรรค์รำประกอบเพลงได้อย่างต่อเนื่องและมั่นใจ ยังต้องอาศัยการฝึกฝน การกระตุ้น และการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบอย่างต่อเนื่อง จึงอาจทำให้นักเรียนบางส่วนยังไม่สามารถคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงได้อย่างหลากหลายและมั่นใจ ส่งผลให้คะแนนประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อีกทั้งทักษะความคิดสร้างสรรค์ด้านการเคลื่อนไหวประกอบเพลงเป็นทักษะที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝน การกระตุ้น และการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการทดลองคิด ทดลองปฏิบัติ และแสดงออกอย่างอิสระ จึงอาจส่งผลต่อคะแนนประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ระหว่างการจัดกิจกรรมพบว่านักเรียนมีความสนใจ สนุกสนาน และให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี นักเรียนกล้าแสดงออกมากขึ้นและมีพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูสามารถส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของผู้เรียนได้ในระดับหนึ่ง และควรได้รับการปรับปรุงกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย ระยะเวลา และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่สูงขึ้นในครั้งต่อไป

2. ผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบ ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง พบว่า คะแนนความคิดสร้างสรรค์โดยรวมหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 (t = 24.73) แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มีประสิทธิผลในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะของกิจกรรมที่ออกแบบให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น และได้รับประสบการณ์ตรงผ่านการสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญฎา ประดิษฐบาทุกา ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ พบว่า ลิกอน ได้ศึกษาวิจัยและสร้างลักษณะพัฒนาการทางจินตนาการ ตามระดับอายุต่าง ๆ ของเด็กตั้งแต่แรกเกิด - 18 ปี ในระดับอายุ 6 - 8 ปี พบว่า การสร้างสรรค์ ด้านจินตนาการของเด็กเริ่มเข้าสู่ความเป็นจริงมากขึ้น เขาพยายามที่จะบรรยายออกมาแม้ในขณะที่พวกเขาเล่น เด็กในระดับนี้รักการเรียนรู้มากขึ้น (ปัญญฎา ประดิษฐบาทุกา, 2546) ดังนั้นการจัดประสบการณ์ที่ท้าทายและสนุกสนานก็จะช่วยให้ความอยากรู้อยากเห็นของเด็กยังคงอยู่และพัฒนาต่อไป ในวัยนี้เป็นระยะเวลาที่สำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้ใช้ความคิดและแสดงออก และผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้งด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และโดยรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแม้การจัดการเรียนรู้ตามปกติจะไม่ได้เน้นกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นพิเศษ แต่กระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียนและประสบการณ์ในชีวิตประจำวันก็ยังช่วยกระตุ้นพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู เป็นวิธีการสอนตามหลักสูตรสาระศิลปะ รายวิชานาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่1 โรงเรียนแย้มจาดวิชานุสรณ์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ซึ่งได้อธิบายรายวิชาว่า เลียนแบบการเคลื่อนไหว ลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติ คน สัตว์ สิ่งของ แสดงท่าทางง่าย ๆ โดยใช้ภาษาท่า แสดงประกอบเพลงที่เกี่ยวกับธรรมชาติสัตว์ การเป็นผู้ชมที่ดี ระบุ บอก เล่น การละเล่นของเด็กไทย การแสดงนาฏศิลป์ เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ดนตรี – นาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ชื่นชมและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและสัมพันธ์ กับอาเซียน รู้บทบาทตนเอง ช่วยเหลือเพื่อนและครูทำงานด้วย

ความเต็มใจ รักษาความสะอาดทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตใจร่าเริง แจ่มใสและไหว้สวย ซึ่งตามหลักสูตรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการเลียนแบบการเคลื่อนไหว ลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติ คน สัตว์ สิ่งของ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เมื่อนักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู จึงมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์, 2568)

3. เปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงระหว่างนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมกับนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงกับนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงมีความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูนั้น เป็นเพราะนักเรียนได้รับการออกแบบโดยยึดหลักการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง ที่ผู้วิจัยได้มีการสังเคราะห์องค์ประกอบซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการใส่ใจ (Attention) 2) ขั้นการจดจำ (Retention) 3) ขั้นการฝึกหัด (Law of Exercise) 4) ขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) 5) ขั้นการครุ่นคิดหรือการฟักตัว ตัว (Incubation) 6) ขั้นการค้นพบคำตอบ (Solution-Finding) 7) ขั้นพึงพอใจ (Law of Effect) โดยในแต่ละขั้นตอนล้วนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน

ผลการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง ค่าเฉลี่ยหลังใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเท่ากับ 11.48 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.30 สูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเท่ากับ 4.95 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.05 ผลต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และผลการเปรียบเทียบแสดงทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู ค่าเฉลี่ยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูเท่ากับ 7.57 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.47 สูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนใช้การจัดเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเท่ากับ 3.67 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.55 ผลต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 สรุปได้ว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง มีทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงสูงกว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรม เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง สามารถพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ได้ดีกว่าแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุกฤตา ภู่ระหงษ์ ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยใช้แนวคิดทอร์แรนซ์ผ่านงานศิลปะ เรื่องวัฒนธรรมอาเซียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 86.12/85.11 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด นักเรียนมีระดับความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูงมาก และมีระดับความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ศุกฤตา ภู่ระหงษ์, 2557)

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “โมเดลการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหว (Creative Movement Development Model: CMD Model)” ซึ่งมีโครงสร้างองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ 1) Input (ปัจจัยนำเข้า) ประกอบด้วย ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบตามเทคนิคแม่แบบ (Modeling Technique) ร่วมกับ

ทฤษฎีการเชื่อมโยง (Connectionism Theory) โดยเน้นการเรียนรู้จากตัวอย่าง (ต้นแบบ) และการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับการสร้างสรรค์ท่าทางใหม่ 2) Process (กระบวนการจัดการเรียนรู้) เป็นกระบวนการจัดกิจกรรมแบบเป็นขั้นตอน 3) Output (ผลลัพธ์) ส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคล่องแคล่ว

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 2) เพื่อเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบ 3) เพื่อเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงระหว่างนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมกับนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ สำนักงานเขตบึงกุ่ม สังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2/2568 จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 42 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ได้แก่ กลุ่มทดลองที่ 1 เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมเรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 จำนวน 21 คน กลุ่มทดลองที่ 2 เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/4 จำนวน 21 คน โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะตามขั้นตอน ดังนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพเท่ากับ 75.32/78.73 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ขณะที่แผนการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีประสิทธิภาพเท่ากับ 50.56/50.48 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 2) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูมีทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมมีทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมสามารถส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของนักเรียนระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (นาฏศิลป์) สามารถนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมทฤษฎีการเชื่อมโยงไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวประกอบเพลงของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลของการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับชั้นอื่น เช่น ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย หรือระดับมัธยมศึกษา เพื่อเปรียบเทียบความเหมาะสมและประสิทธิผลในแต่ละช่วงวัย

เอกสารอ้างอิง

ธารทิพย์ ขัวนา และ ขวัญชัย ขัวนา. (2561). การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เชิงผลิตภาพทางการศึกษา : สู่ยุคการศึกษาไทยแลนด์ 4.0. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 5(2), 325-342.

ธีรพล จันทบูรณ์. (2565). ผลของการใช้ชุดการสอนตามกฎแห่งการฝึกหัดของธอร์นไดค์ที่มีต่อทักษะการอ่านโน้ตดนตรีสากลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ปวีณา ถมยากูล. (2564). การพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการเคลื่อนไหว ในรายวิชานาฏศิลป์ไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ปัญญฎา ประดิษฐบาทุกา. (2546). ผลของการเรียนรู้แบบทีมแข่งขันที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนทรงวิทยา เขตสำโรง จังหวัดสมุทรปราการ. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิมพ์ชนก แพงไตร. (2558). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดทอแรนซ์ เรื่องอาหารและการดำรงชีวิต เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

มะลิวัลย์ ปัทมะ. (2551). การพัฒนาเจตคติและความสามารถทางนาฏศิลป์ไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เทคนิคแม่แบบผสมผสาน: การวิจัยเชิงทดลองแบบอนุกรมเวลา. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์. (2568). หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์ พุทธศักราช 2568 ตามหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนแย้มจาดวิชชานุสรณ์.

วริศนันท์ เดชปานประสงค์. (2565). รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะปฏิบัติของผู้เรียน. วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 8(2), 428-440.

ศุกฤตา ภู่ระหงษ์. (2557). การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยใช้แนวคิดทอร์แรนซ์ผ่านงานศิลปะเรื่องวัฒนธรรมอาเซียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. New Jersey: Prentice-Hall.

บทความวิจัย

การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

ELECTION MANAGEMENT AFFECTING THE EFFECTIVENESS OF SUB-DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION ELECTIONS OF THE OFFICE OF THE ELECTION COMMISSION OF PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

วีรยุทธ วิเศษบุญ*, อภิชาติ พานสุวรรณ
Weerayut Wisetboon*, Apichat Pansuwan
คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
Graduate School, Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand
*Corresponding author E-mail: Apichat_asm@hotmail.com
*Tel: 094-978-2426

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ศึกษาประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3) ศึกษาการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ กรรมการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 342 คน โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มอย่างง่ายตามวิธีคำนวณสูตรของทาโร ยามาเน่ โดยมีสัดส่วนความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ .05 ณ ระดับความเชื่อมั่น 95% เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.89 โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การทดสอบ LSD การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 3) การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การบริหารจัดการด้านเป้าหมาย การบริหารจัดการด้านกระบวนการ และการบริหารจัดการด้านการบริหารทรัพยากร

คำสำคัญ: การบริหารจัดการการเลือกตั้ง, ประสิทธิผลการเลือกตั้ง, องค์การบริหารส่วนตำบล, คณะกรรมการการเลือกตั้ง

* Received 12 June 2026; Revised 28 June 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study the election management of the Sub-district Administrative Organizations under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province; 2) examine the effectiveness of the Sub-district Administrative Organization elections under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province; and 3) investigate the election management affecting the effectiveness of the Sub-district Administrative Organization elections under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This study employed a quantitative research methodology. The sample consisted of 342 Sub-district Administrative Organization Election Committee members and Directors of Elections for Sub-district Administrative Organizations within Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, selected through simple random sampling based on Taro Yamane's formula with an acceptable error margin of .05 at a 95% confidence level. The research instrument was a questionnaire validated by experts, which yielded an Item-Objective Congruence (IOC) index of 0.89. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way Analysis of Variance (ANOVA), Least Significant Difference (LSD) test, Pearson's product-moment correlation coefficient, and Multiple Regression Analysis. The research findings revealed that the overall level of election management of the Sub-district Administrative Organizations under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province was at a high level, and the overall level of effectiveness of the Sub-district Administrative Organization elections under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province was also at a high level. Furthermore, the aspects of election management that statistically significantly affected the effectiveness of the Sub-district Administrative Organization elections under the Office of the Election Commission of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province included goal management, process management, and resource management.

Keywords: Election Management, Election Effectiveness, Subdistrict Administrative Organization, Election Commission

บทนำ

องค์การบริหารส่วนตำบลจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ถือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุด แต่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ชนบทมากที่สุด และเป็นผลผลิตจากการปฏิรูปการเมืองเพื่อกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความโปร่งใสในมิติทางการเมืองท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการได้มาซึ่งผู้แทนที่มีความสุจริตและชอบธรรม รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติให้อำนาจและหน้าที่แก่คณะกรรมการการเลือกตั้งรวมถึงผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการควบคุม ตรวจสอบ สนับสนุน และจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สุจริต และเที่ยงธรรม เพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมในการปฏิรูปกระบวนการสรรหาคนเข้าสู่ระบบการเมือง ซึ่งต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการเลือกตั้งที่มีประสิทธิผลนับตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมจนถึงการสิ้นสุดกระบวนการเลือกตั้ง

แม้ว่าโครงสร้างทางกฎหมายและระเบียบข้อบังคับจะถูกออกแบบมาเพื่อรองรับเสถียรภาพและความสุจริตเที่ยงธรรม แต่ในทางปฏิบัติสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้นจากการจัดการเลือกตั้งที่ผ่านมายังคงสะท้อนข้อจำกัดในหลายด้าน ทั้งปัญหาความไม่พร้อมของสถานที่และสภาพแวดล้อมของหน่วยเลือกตั้งที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการ

เข้าถึงสิทธิอย่างเท่าเทียมของผู้สูงอายุและคนพิการ ข้อจำกัดทางเทคนิคในการรายงานผลคะแนนผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกิดความล่าช้าและหยุดชะงักชั่วคราวในหลายพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นด้านความโปร่งใสของภาคประชาชน (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2569) ตลอดจนความคลาดเคลื่อนในขั้นตอนการนับคะแนนเบื้องต้นที่นำไปสู่ประเด็น "บัตรเขย่ง" หรือจำนวนผู้มาใช้สิทธิไม่ตรงกับจำนวนบัตรเลือกตั้ง (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2569) สภาพปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการบริหารจัดการการเลือกตั้งในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเป้าหมาย ด้านกระบวนการ ด้านทรัพยากร และด้านการควบคุมการปฏิบัติงาน (พิทยา บวรวัฒนา, 2563) ยังคงต้องการแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อขับเคลื่อนประสิทธิผลของการเลือกตั้งให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมดจำนวน 114 แห่ง (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2569) ที่ได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นในวันที่ 11 มกราคม 2569 การเลือกตั้งครั้งนี้ถือเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่สะท้อนถึงการจัดสรรทรัพยากรและการดูแลปากท้องของประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2569) แต่จากการปฏิบัติงานที่ผ่านมา พบว่า บุคลากรที่เป็นกลุ่มกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานเลือกตั้งในพื้นที่ อันได้แก่ กรรมการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล เผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการภารกิจภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ระยะเวลา และทรัพยากรบุคคล ตลอดจนความจำเป็นในการบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคส่วนอื่น ส่งผลให้ระดับการรับรู้และการนำนโยบายไปปฏิบัติในแต่ละท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาพรวมของประสิทธิผลการเลือกตั้งในเขตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หากพิจารณาถึงบริบทในอดีตที่ผ่านมา กระบวนการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นของคณะกรรมการการเลือกตั้งมักเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการขาดกลไกพี่เลี้ยงที่เป็นเอกภาพในระดับพื้นที่ โดยภารกิจส่วนใหญ่ถูกขับเคลื่อนผ่านบุคลากรส่วนท้องถิ่นที่ยังขาดความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ส่งผลให้มาตรฐานการปฏิบัติงานมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งยังปรากฏปัญหาการร้องเรียนเรื่องความไม่โปร่งใสและอิทธิพลในท้องถิ่นค่อนข้างสูง แม้ว่าในเวลาต่อมาโครงสร้างทางกฎหมายและระเบียบข้อบังคับจะถูกออกแบบมาเพื่อรองรับเสถียรภาพและความสุจริตเที่ยงธรรมให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่ในทางปฏิบัติสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้นจากการจัดการเลือกตั้งที่ผ่านมายังคงสะท้อนข้อจำกัดในหลายด้าน จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัด กรรมการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล จึงจำเป็นต้องตระหนักถึงอิทธิพลของการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลเชื่อมโยงต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ว่าปัจจัยการบริหารจัดการด้านใดที่จะผลักดันให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างโปร่งใส และมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กรรมการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 342 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กรรมการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์การบริหารส่วนตำบล ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 214 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตามสูตรการคำนวณของทาโร ยามาเน่ โดยมีสัดส่วนความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ เท่ากับ .05 ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 3 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ตั้งแต่ 0.64 - 1.00 และนำมาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.89 ซึ่งมีค่าเกินกว่ามาตรฐาน (0.8) โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และสถานภาพ แบบสอบถามเป็นแบบลักษณะคำถามแบบเลือกตอบ (Check list)

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเลือกตั้ง ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ เป้าหมาย กระบวนการ การบริหารทรัพยากร และการควบคุม แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการเลือกตั้ง ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ การบรรลุเป้าหมาย การบรรลุเชิงปริมาณ การบรรลุเชิงคุณภาพ และความพึงพอใจ แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ จำนวน 214 ชุด พร้อมทั้งอธิบายชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. ผู้วิจัยตรวจสอบจำนวนแบบสอบถามให้ได้ครบตามจำนวน 214 ชุด และตรวจความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสอบถามที่ได้รับมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 214 ชุด มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ดังนี้

1. บันทึกข้อมูลในแบบสอบถามลงในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ
2. ตรวจสอบความถูกต้องในการบันทึกข้อมูลแบบสอบถาม
3. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA หรือ F-test) การทดสอบรายคู่ด้วยวิธี LSD (Least Significant Difference) การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's r) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 1 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านเป้าหมาย	3.92	0.45	มาก
2. ด้านกระบวนการ	3.96	0.47	มาก
3. ด้านการบริหารทรัพยากร	3.93	0.37	มาก
4. ด้านการควบคุม	4.00	0.55	มาก
รวม	**3.96**	**0.37**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.96, S.D. = 0.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการควบคุม ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.55) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านเป้าหมาย ($\bar{x}$ = 3.92, S.D. = 0.45)

ตารางที่ 2 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านเป้าหมาย

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการเลือกตั้ง อบต. มีความชัดเจนและสอดคล้องกับระเบียบกฎหมาย	4.14	0.62	มาก
2. เป้าหมายในการส่งเสริมให้ประชาชนมาใช้สิทธิเลือกตั้ง	3.96	0.68	มาก
3. สนง.กกต.จว. มีการสื่อสารเป้าหมายและนโยบายการเลือกตั้งให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานรับทราบอย่างทั่วถึง	3.72	0.69	มาก

ตารางที่ 2 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านเป้าหมาย (ต่อ)

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
4. การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของการเลือกตั้ง (เช่น จำนวนผู้มาใช้สิทธิ, จำนวนบัตรเสีย) มีความเหมาะสม	3.90	0.70	มาก
5. เป้าหมายในการลดจำนวนเรื่องร้องเรียน และการทุจริตเลือกตั้งได้รับการให้ความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ	3.89	0.67	มาก
รวม	**3.92**	**0.45**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านเป้าหมาย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.92, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการเลือกตั้ง อบต. มีความชัดเจนและสอดคล้องกับระเบียบกฎหมาย ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.62) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เป้าหมายในการลดจำนวนเรื่องร้องเรียน และการทุจริตเลือกตั้งได้รับการให้ความสำคัญ เป็นอันดับต้น ๆ ($\bar{x}$ = 3.89, S.D.= 0.67)

ตารางที่ 3 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านกระบวนการ

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการเลือกตั้ง (เช่น การรับสมัคร, การรวจสอบคุณสมบัติ) มีความเป็นระบบ	4.07	0.49	มาก
2. กระบวนการจัดส่งวัสดุอุปกรณ์และหีบบัตรเลือกตั้งไปยัง อบต. ต่าง ๆ มีความรวดเร็วและปลอดภัย	3.95	0.56	มาก
3. การบริหารจัดการในวันเลือกตั้ง (การลงคะแนนและการนับคะแนน) มีขั้นตอนที่ลดความสับสนของประชาชน และมีความโปร่งใส	3.86	0.58	มาก
4. กระบวนการประกาศผลการเลือกตั้งและการวินิจฉัยข้อโต้แย้งมีความเที่ยงธรรมและตรวจสอบได้	4.00	0.70	มาก
5. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการเลือกตั้งช่วยเพิ่มความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน	3.94	0.82	มาก
รวม	**3.96**	**0.47**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านกระบวนการ คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.96, S.D. = 0.47) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการเลือกตั้ง (เช่น การรับสมัคร, การตรวจสอบคุณสมบัติ) มีความเป็นระบบ ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.49) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การบริหารจัดการในวันเลือกตั้ง (การลงคะแนนและการนับคะแนน) มีขั้นตอนที่ลดความสับสนของประชาชน และมีความโปร่งใส ($\bar{x}$ = 3.86, S.D. = 0.58)

ตารางที่ 4 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารทรัพยากร

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. การจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดการเลือกตั้ง อบต. ในแต่ละเขตมีความเพียงพอและเหมาะสม	3.68	0.73	มาก
2. การคัดเลือกและแต่งตั้งกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง (กปน.) มีความเหมาะสมกับปริมาณงาน	3.93	0.60	มาก
3. เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่อย่างเพียงพอ	3.99	0.68	มาก
4. วัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ที่ใช้ในการเลือกตั้งมีความพร้อมและอยู่ในสภาพใช้งานได้ดี	4.00	0.54	มาก
5. มีการจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนการประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวในการเลือกตั้ง	4.07	0.60	มาก
รวม	**3.93**	**0.37**	**มาก**

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารทรัพยากร คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.93, S.D. = 0.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนการประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวในการเลือกตั้ง ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.60) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดการเลือกตั้ง อบต. ในแต่ละเขตมีความเพียงพอและเหมาะสม ($\bar{x}$ = 3.68, S.D. = 0.73)

ตารางที่ 5 ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการควบคุม

การบริหารจัดการการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. มีระบบการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง	3.95	0.72	มาก
2. การตรวจสอบการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งมีการดำเนินงานอย่างเข้มงวดและเด็ดขาด	3.84	0.82	มาก
3. มีมาตรการควบคุมและป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการนับคะแนน	3.92	0.80	มาก
4. การประเมินผลการดำเนินงานหลังสิ้นสุดการเลือกตั้งเพื่อนำมาปรับปรุงในอนาคต	4.07	0.65	มาก
5. ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีช่องทางในการร้องเรียนและตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ได้ง่าย	4.27	0.51	มากที่สุด
รวม	**4.00**	**0.55**	**มาก**

จากตารางที่ 5 พบว่า ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการควบคุม คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีช่องทางในการร้องเรียนและตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ได้ง่าย ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.51) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การตรวจสอบการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งมีการดำเนินงานอย่างเข้มงวดและเด็ดขาด ($\bar{x}$ = 3.84, S.D. = 0.82)

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 6 ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม

ประสิทธิผลการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ด้านการบรรลุเป้าหมาย	4.14	0.45	มาก
2. ด้านการบรรลุเชิงปริมาณ	3.95	0.37	มาก
3. ด้านการบรรลุเชิงคุณภาพ	3.94	0.44	มาก
4. ด้านความพึงพอใจ	4.02	0.36	มาก
รวม	**4.01**	**0.31**	**มาก**

จากตารางที่ 6 พบว่า ประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.01, S.D.= 0.31) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการบรรลุเป้าหมาย ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.45) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการบรรลุเชิงคุณภาพ ($\bar{x}$ = 3.94, S.D. = 0.44)

ตารางที่ 7 ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเป้าหมาย

ประสิทธิผลการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. การเลือกตั้งสามารถดำเนินการได้สำเร็จเสร็จสิ้นตามกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด	4.21	0.61	มากที่สุด
2. การเลือกตั้งสะท้อนเจตนารมณ์ที่แท้จริงของประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี	4.13	0.62	มาก
3. สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นหน้างานได้อย่างมีประสิทธิภาพจนบรรลุวัตถุประสงค์	4.22	0.59	มากที่สุด
4. ผลการเลือกตั้งได้รับการยอมรับจากผู้สมัครและประชาชนทั่วไปโดยไม่มีข้อกังขาในวงกว้าง	4.03	0.72	มาก
5. การเลือกตั้งนำไปสู่การได้มาซึ่งสมาชิกสภาและผู้บริหารท้องถิ่นเพื่อเริ่มปฏิบัติหน้าที่ได้ตามกำหนด	4.12	0.55	มาก
รวม	**4.14**	**0.45**	**มาก**

จากตารางที่ 7 พบว่า ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเป้าหมาย คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นหน้างานได้อย่างมีประสิทธิภาพจนบรรลุวัตถุประสงค์ ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = 0.59) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผลการเลือกตั้งได้รับการยอมรับจากผู้สมัครและประชาชนทั่วไปโดยไม่มีข้อกังขาในวงกว้าง ($\bar{x}$ = 4.03, S.D. = 0.72)

ตารางที่ 8 ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเชิงปริมาณ

ประสิทธิผลการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. จำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นไปตามเป้าหมายหรือสูงกว่าการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา	4.14	0.58	มาก
2. จำนวนบัตรเสียในการเลือกตั้งครั้งนี้มีปริมาณน้อยหรือลดลงเมื่อเทียบกับการเลือกตั้งครั้งก่อน	4.05	0.76	มาก
3. การรณรงค์เลือกตั้งสามารถเข้าถึงประชาชนในทุกพื้นที่ของตำบลได้อย่างทั่วถึง	4.00	0.56	มาก
4. จำนวนเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด	3.73	0.55	มาก
5. ระยะเวลาในการนับคะแนนและรายงานผลคะแนนอย่างไม่เป็นทางการมีความรวดเร็วเป็นไปตามเกณฑ์	3.82	0.57	มาก
รวม	**3.95**	**0.37**	**มาก**

จากตารางที่ 8 พบว่า ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเชิงปริมาณ คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95, S.D. = 0.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ จำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นไปตามเป้าหมายหรือสูงกว่าการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.58) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ จำนวนเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการทุจริตเลือกตั้งมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด ($\bar{x}$ = 3.73, S.D. = 0.55)

ตารางที่ 9 ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเชิงคุณภาพ

ประสิทธิผลการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. กระบวนการเลือกตั้งมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน	3.92	0.61	มาก
2. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเลือกตั้งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ	3.86	0.74	มาก
3. การตัดสินวินิจฉัยปัญหาการเลือกตั้งมีความยุติธรรมและยึดหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด	3.97	0.64	มาก
4. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการลงคะแนนและสิทธิหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง	3.82	0.67	มาก
5. สภาพแวดล้อมในการเลือกตั้งมีความสงบเรียบร้อย ปราศจากการข่มขู่หรือการใช้อิทธิพลครอบงำ	4.14	0.59	มาก
รวม	**3.94**	**0.44**	**มาก**

จากตารางที่ 9 พบว่า ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงาคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบรรลุเชิงคุณภาพ คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.94, S.D. = 0.44) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สภาพแวดล้อมในการเลือกตั้งมีความสงบเรียบร้อย ปราศจากการข่มขู่หรือการใช้อิทธิพลครอบงำ ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.59) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการลงคะแนนและสิทธิหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง ($\bar{x}$ = 3.82, S.D. = 0.67)

ตารางที่ 10 ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านความพึงพอใจ

ประสิทธิผลการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1. ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ณ หน่วยเลือกตั้ง	4.01	0.50	มาก
2. ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีความพึงพอใจต่อระบบการรับสมัครและการให้บริการข้อมูลของ กกต. จังหวัด	3.93	0.44	มาก
3. ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อความเป็นกลางของ สำนักงาน กกต. ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	4.00	0.36	มาก
4. ความพึงพอใจต่อช่องทางการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้ง	4.03	0.54	มาก
5. ภาพรวมของการจัดการเลือกตั้งครั้งนี้สร้างความประทับใจและทัศนคติที่ดีต่อการปกครองส่วนท้องถิ่น	4.14	0.69	มาก
รวม	**4.02**	**0.36**	**มาก**

จากตารางที่ 10 พบว่า ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านความพึงพอใจ คือ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.02, S.D. = 0.36) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ภาพรวมของการจัดการเลือกตั้งครั้งนี้สร้างความประทับใจและทัศนคติที่ดีต่อการปกครองส่วนท้องถิ่น ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.69) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีความพึงพอใจต่อระบบการรับสมัครและการให้บริการข้อมูลของ กกต. จังหวัด ($\bar{x}$ = 3.93, S.D. = 0.44)

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 11 แสดงค่า Tolerance (ความคงทนของการยอมรับ) และ Variance Inflation Factor (VIF) หรือปัจจัยการขยายตัวของความแปรปรวนของตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระ	Tolerance	VIF
1. ด้านเป้าหมาย	0.74	1.35
2. ด้านกระบวนการ	0.40	2.51
3. ด้านการบริหารทรัพยากร	0.43	2.35
4. ด้านการควบคุม	0.27	3.78

จากตารางที่ 11 แสดงค่า Tolerance หรือค่าคงทนของการยอมรับ และ Variance Inflation Factor (VIF) หรือปัจจัยการขยายตัวของความแปรปรวนของตัวแปรอิสระ ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.27 - 0.74 และค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.35 - 3.78 ซึ่งผลที่ได้จากการทดสอบนั้น ค่า Tolerance มีค่ามากกว่า 0.10 และ VIF น้อยกว่า 10 จึงกล่าวได้ว่าตัวแปรอิสระไม่มีปัญหา Multicollinearity

ตารางที่ 12 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Correlation between Independent Variables)

ตัวแปรอิสระ	ด้านเป้าหมาย	ด้านกระบวนการ	ด้านการบริหารทรัพยากร	ด้านการควบคุม
ด้านเป้าหมาย	1.00			
ด้านกระบวนการ	0.43	1.00		
ด้านการบริหารทรัพยากร	0.54	0.58	1.00	
ด้านการควบคุม	0.45	0.69	0.43	1.00

* นัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 12 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ การบริหารจัดการการเลือกตั้ง จำนวน 4 ด้าน โดยตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ไม่เกิน 0.90 โดยอยู่ระหว่าง 0.43 - 0.69 ซึ่งจะไม่ส่งผลให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับภาวะร่วมเส้นตรงพหุ หมายความว่าจะไม่มีปัญหาพหุสัมพันธ์ร่วม (Multicollinearity) ดังนั้น จึงสามารถนำตัวแปรอิสระทั้งหมดไปวิเคราะห์ตัวแปรตามได้

ตารางที่ 13 การวิเคราะห์การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การบริหารจัดการการเลือกตั้ง	ประสิทธิผลการเลือกตั้ง			t	sig
	B	SE	β		
ค่าคงที่	1.137	0.134		8.503	.000
ด้านเป้าหมาย (X1)	0.169	0.032	0.250	5.223	.000*
ด้านกระบวนการ (X2)	0.158	0.038	0.245	4.199	.000*
ด้านการบริหารทรัพยากร (X3)	0.349	0.042	0.426	8.313	.000*
ด้านการควบคุม (X4)	0.054	0.030	0.098	1.801	.073

R Square = 0.693, Adjusted R Square = 0.687, Std. Error of the Estimate = 0.17, Durbin-Watson = 1.895

จากตารางที่ 13 พบว่า ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากตัวแปรอิสระทั้ง 4 ด้าน สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลการเลือกตั้งได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square) เท่ากับ 0.693 หมายความว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลการเลือกตั้งได้ร้อยละ 69.30 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 30.70 เป็นผลจากตัวแปรอื่นที่ไม่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีตัวแปรอิสระ 3 ด้านที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยในรูปคะแนนมาตรฐาน (β) จากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารทรัพยากร ด้านเป้าหมาย และด้านกระบวนการ ส่วนด้านการควบคุม พบว่า ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p = .073 ซึ่งมากกว่า 0.05) และค่า Durbin-Watson อยู่ที่ 1.895 ซึ่งอยู่ในช่วง 1.50 - 2.50 แสดงว่าข้อมูลไม่มีปัญหาการสัมพันธ์กันเองของความคลาดเคลื่อน

ตารางที่ 14 สรุปการทดสอบสมมติฐาน

ตัวแปรอิสระ	B	ผลการทดสอบ
1. ด้านเป้าหมาย	0.169	สอดคล้อง
2. ด้านกระบวนการ	0.158	สอดคล้อง
3. ด้านการบริหารทรัพยากร	0.349	สอดคล้อง
4. ด้านการควบคุม	0.054	ไม่สอดคล้อง

จากตารางที่ 14 พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานปัจจัยการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมมติฐานที่สอดคล้องมีตัวแปรอิสระจำนวน 3 ด้าน ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ด้านบริหารทรัพยากร (B = 0.349) ด้านเป้าหมาย (B = 0.169) และด้านกระบวนการ (B = 0.158) ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสมมติฐานที่ไม่สอดคล้อง มีตัวแปรอิสระจำนวน 1 ด้าน คือ ด้านการควบคุม (B = 0.054) ที่ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

ผลการวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและส่งผลอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการด้านควบคุม ด้านกระบวนการ และด้านการบริหารทรัพยากร ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการกำหนดกรอบทิศทาง ตัวชี้วัด และเป้าหมายร่วมกันในการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นอย่างชัดเจน ตลอดจนมีการวางแผนเตรียมความพร้อมในกระบวนการเลือกตั้งทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบทำหน้าที่ควบคุม ตรวจสอบ และสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับบุคลากรในพื้นที่มีความตระหนักในความคาดหวังของสังคมที่ต้องการเห็นกระบวนการสรรหาคนเข้าสู่ระบบการเมืองท้องถิ่นมีความสุจริตและชอบธรรม จึงทำให้ผลของค่าเฉลี่ยของระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนทกานต์ มุจนานันท์ ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิผลการจัดการการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2566 ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชุมพร ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิผลและกระบวนการจัดการการเลือกตั้งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการดำเนินงาน การควบคุมตรวจสอบ และการบริหารทรัพยากรบุคคลของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมีระดับคะแนนที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญ (มนทกานต์ มุจนานันท์, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิทยา จิตรมาศ และคณะ (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการกลยุทธ์เลือกตั้ง การมีส่วนร่วมภาคพลเมืองและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรด้านการควบคุมและประเมินผล พฤติกรรมส่วนบุคคล และการนำแผนไปลงมือปฏิบัติ เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงและสามารถพยากรณ์ประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบการจัดการเลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยกลไกการควบคุมตรวจสอบกระบวนการหน้างานควบคู่ไปกับการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลที่เป็นระบบเพื่อขับเคลื่อนผลลัพธ์การดำเนินงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ (วิทยา จิตรมาศ และคณะ, 2565)

2. ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การจัดการเลือกตั้งในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการสนับสนุนและการบูรณาการความร่วมมือที่ดีจากหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น รวมถึงความตื่นตัวของประชาชนในเขตพื้นที่ อบต. ทั้ง 114 แห่ง ที่ตระหนักว่าการเลือกตั้งครั้งนี้มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการจัดสรรทรัพยากรและการดูแลปากท้องของพวกเขาโดยตรง แม้ที่ผ่านมาจะพบปัญหาและข้อจำกัดทางเทคนิคบางประการ เช่น ความล่าช้าในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (ECT Report) หรือประเด็นความคลาดเคลื่อนของการนับคะแนน (บัตรเขย่ง) ในบางหน่วยเลือกตั้งก็ตาม แต่ด้วยกลไกการควบคุมและการชี้แจงแก้ปัญหาอย่างทันท่วงทีของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติงาน จึงทำให้ภาพรวมของประสิทธิผลการเลือกตั้งยังคงได้รับความไว้วางใจและมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนทกานต์มุจนานันท์ ที่พบว่าประสิทธิผลการจัดการเลือกตั้งได้รับอิทธิพลเชิงบวกจากมาตรการปรับปรุงโครงสร้างการทำงานและการแก้ไขปัญหาหน้างานของคณะกรรมการการเลือกตั้งและผู้ช่วยปฏิบัติงาน ซึ่งส่งผลให้การรับรู้ของภาคประชาชนต่อความโปร่งใส ความเที่ยงธรรม และความสำเร็จของการเลือกตั้งสะท้อนออกมาในระดับที่น่าพึงพอใจและอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน (มนทกานต์ มุจนานันท์, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของจารุกฤษณ์ เรืองสุวรรณ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง สัมฤทธิผลการบริหารจัดการการเลือกตั้งให้สุจริตและเที่ยงธรรมในประเทศไทย โดยพบว่า สัมฤทธิผลหรือประสิทธิผลในภาพรวมของการบริหารจัดการเลือกตั้งให้เกิดความสุจริตเที่ยงธรรมนั้นมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า หากกระบวนการและระบบการจัดการเลือกตั้งถูกดำเนินงานอย่างรัดกุมและได้รับการยอมรับจากประชาชน ย่อมส่งผลลัพธ์ให้ประสิทธิผลในระดับพื้นที่สะท้อนออกมาในเกณฑ์ที่สูงและน่าพึงพอใจ (จารุกฤษณ์ เรืองสุวรรณ และคณะ, 2558)

3. การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การบริหารจัดการการเลือกตั้งส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยแนวทางการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้ง ได้แก่ การบริหารจัดการด้านเป้าหมาย ด้านกระบวนการ และด้านการบริหารทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจนในการปฏิบัติงาน ควบคู่ไปกับการวางกระบวนการจัดการเลือกตั้งที่เป็นระบบตั้งแต่การเตรียมความพร้อม การอำนวยความสะดวก ตลอดจนการบริหารทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม ย่อมเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ช่วยลดข้อผิดพลาด และสามารถขับเคลื่อนให้ผลลัพธ์ของการเลือกตั้ง อบต. ทั้ง 114 แห่ง บรรลุประสิทธิผลตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและความคาดหวังของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัชชานุช พิชิตธนารัตน์ ที่ได้ศึกษาบทบาทและปัญหาของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการทุจริตเลือกตั้งท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารจัดการในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการวางเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจนการควบคุมกระบวนการจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปตามระเบียบกฎหมาย และการบริหารจัดสรรทรัพยากรบุคคลและงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลเชิงบวกและส่งผลต่อประสิทธิผลในการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวเป็นสิ่งยืนยันและสนับสนุนผลการวิจัยครั้งนี้ว่า การบริหารจัดการด้านเป้าหมาย ด้านกระบวนการ และด้านการบริหารทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมเป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนและร่วมกันส่งผลให้การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาบรรลุประสิทธิผลสูงสุดเช่นเดียวกัน (ณัชชานุช พิชิตธนารัตน์,

2559) นอกจากนี้ยังสอดรับกับผลงานวิจัยของ อมรชัย ปิ่นเจริญ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งระบุว่าปัจจัยด้านการบริหารจัดการเลือกตั้งสามารถส่งผลและมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและประสิทธิผลทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นเดียวกัน (อมรชัย ปิ่นเจริญ และคณะ, 2567)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปผลการวิจัยได้ว่า 1) ระดับการบริหารจัดการการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการควบคุม รองลงมาคือ ด้านกระบวนการ ด้านการบริหารทรัพยากร และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านเป้าหมาย ตามลำดับ 2) ระดับประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการบรรลุเป้าหมาย รองลงมาคือ ด้านความพึงพอใจ ด้านการบรรลุเชิงปริมาณ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการบรรลุเชิงคุณภาพ ตามลำดับ 3) การบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ พบว่า การบริหารจัดการการเลือกตั้งในภาพรวมสามารถร่วมกันอธิบายประสิทธิผลการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลได้ร้อยละ 69.30 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญจำนวน 3 ด้าน ซึ่งเรียงลำดับอิทธิพลจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารทรัพยากร ด้านเป้าหมาย และด้านกระบวนการ ตามลำดับ ส่วนด้านการควบคุม พบว่า ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้คือ ควรมีการพัฒนาคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติในวันเลือกตั้งให้มีความกระชับ เข้าใจง่าย เพื่อลดความสับสนของประชาชนและเจ้าหน้าที่ รวมถึงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการจำลองสถานการณ์วันเลือกตั้งจริงเพื่อให้เจ้าหน้าที่เกิดความเชี่ยวชาญและลดข้อผิดพลาดในขั้นตอนการนับคะแนน อีกทั้งสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดควรบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานความมั่นคงหรือเครือข่ายภาคประชาชนในการเฝ้าระวังการทุจริตให้เข้มข้นขึ้น พร้อมทั้งสื่อสารให้ประชาชนทราบถึงบทลงโทษที่รุนแรงและเด็ดขาดเพื่อเป็นการป้องปรามการกระทำผิด ตลอดจนควรมีการถอดบทเรียนเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อรวบรวมเป็นคลังความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่รุ่นใหม่หรือพื้นที่อื่น ๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อรักษามาตรฐานความสำเร็จตามกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด และควรพัฒนาระบบการรับสมัครให้มีความทันสมัยและสะดวกรวดเร็วมากขึ้น เช่น การใช้ระบบแจ้งเตือนเอกสารล่วงหน้า หรือการจัดช่องทางสำหรับการสอบถามข้อมูลเชิงลึกทางกฎหมายแก่ผู้สมัคร เพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อความเป็นกลางและการอำนวยความสะดวกของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพหรือวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารนโยบายและเป้าหมายการป้องกันการทุจริตเลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ เพื่อค้นหารูปแบบการสื่อสารที่ช่วยลดช่องว่างในการรับรู้เป้าหมายร่วมกัน และควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการและวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการจัดสรรงบประมาณในการจัดการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น เพื่อออกแบบการจัดสรรงบประมาณที่สะท้อนความจำเป็นของแต่ละเขตเลือกตั้งอย่างแท้จริง ตลอดจนควรทำการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการทุจริตในระดับท้องถิ่น เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการทุจริตการเลือกตั้งและมาตรการเชิงรุกในการลดสถิติเรื่องร้องเรียนในการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ

การศึกษาการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการรายงานผลคะแนนเลือกตั้งอย่างไม่เป็นทางการที่รวดเร็วและแม่นยำ และควรขยายผลการศึกษาไปสู่กลุ่มประชาชนและเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ โดยการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ทางการเมืองและหน้าที่พลเมืองเพื่อลดอัตราบัตรเสียและเพิ่มความเข้าใจในการเลือกตั้งของประชาชน หรือการประเมินสมรรถนะและความต้องการในการพัฒนาขีดความสามารถของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). ประวัติและความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล. เรียกใช้เมื่อ 25 พฤศจิกายน 2568 จาก https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ประวัติและความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล

จารุกฤษณ์ เรืองสุวรรณ และคณะ. (2558). สัมฤทธิผลการบริหารจัดการการเลือกตั้งให้สุจริตและเที่ยงธรรมในประเทศไทย. สักทอง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 21(2), 159-171.

ณัชชานุช พิชิตธนารัตน์. (2559). บทบาทและปัญหาของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการทุจริตเลือกตั้งท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 5(1), 68-89.

พิทยา บวรวัฒนา. (2563). รัฐประศาสนศาสตร์: ทฤษฎีและแนวการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนทกานต์ มุจนานันท์. (2566). ประสิทธิผลการจัดการการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ. 2566 ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชุมพร. ใน สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการ. วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลรัตนโกสินทร์.

วิทยา จิตรมาศ และคณะ. (2565). การจัดการกลยุทธ์เลือกตั้ง การมีส่วนร่วมภาคพลเมืองและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 650-662.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2569). เลือกตั้ง อบต. 69 ภูมิทัศน์การเมืองท้องถิ่นที่เปลี่ยนไป. เรียกใช้เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://policywatch.thaipbs.or.th/article/government-258

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2569). กกต. ชี้แจงกรณีข้อผิดพลาดทางเทคนิคและแนวทางการตรวจสอบความถูกต้องของคะแนนเลือกตั้งข่าวประชาสัมพันธ์สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://www.ect.go.th

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2569). สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดกิจกรรมรณรงค์โค้งสุดท้าย (Big day) การเลือกตั้งนายก อบต. และ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2569 จาก https://ayutthaya.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/463640

อมรชัย ปิ่นเจริญ และคณะ. (2567). การบริหารจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ที่ส่งผลต่อการ มีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารราชนครินทร์, 21(1), 110-124.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*

THE DEVELOPMENT OF THE SQ5R LEARNING MANAGEMENT MODEL COMBINED WITH THE 4W1H TECHNIQUE TO ENHANCE READING COMPREHENSION SKILLS FOR SIXTH-GRADE ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

พฤติกานต์ เมืองมณี*, นิลรัตน์ นวกิจไพฑูรย์, จุติพร อัศวโสวรรณ
Pruektikarn Mueangmanee*, Nilrat Navakijpaitoon, Jutiporn Assawasowan
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: pruektikarn2539@gmail.com
*Tel: 098-048-3365

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และ 3) ประเมินประสิทธิผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดพิบูลยารามมิตรภาพที่ 232 จำนวน 20 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที (t-test dependent Samples) ผลการวิจัย 1. องค์ประกอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ได้แก่ 1) หลักการและแนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 5) การวัดประเมินผล 6) บทบาทผู้ที่เกี่ยวข้อง 2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ 7 ขั้น คือ 1) สำรวจ 2) ตั้งคำถาม 3) อ่าน 4) บันทึก 5) จดจำ 6) ทบทวน 7) สะท้อนคิด 3. ประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก ร้อยละ 90 ระดับดี ร้อยละ 10 , ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{X}$ = 25.55, S.D.=2.06) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 15.85, S.D.=3.31) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.14)

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้, SQ5R, 4W1H, สร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ

Abstract

This research aimed to: 1) study the components of the SQ5R learning management model integrated with the 4W1H technique to enhance reading comprehension skills; 2) develop a learning management model based on the SQ5R model integrated with the 4W1H technique

* Received 12 June 2026; Revised 8 July 2026; Accepted 23 July 2026

to enhance reading comprehension skills for sixth-grade students; and 3) evaluate the effectiveness of the SQ5R learning management model integrated with the 4W1H technique in enhancing reading comprehension skills. The sample group consisted of 20 sixth-grade students from Wat Phibunyaram Mitiapap School No. 232, selected using a purposive sampling method. Data collection instruments included a reading comprehension skills assessment form, an achievement test, and a student satisfaction survey. The statistical methods used for data analysis were percentage, mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), and dependent samples t-test. Research results: 1. The components of the SQ5R learning management model integrated with the 4W1H technique include: 1) principles and concepts, 2) objectives, 3) content, 4) learning management process, 5) assessment, and 6) roles of stakeholders. 2. The SQ5R learning management model integrated with the 4W1H technique was used to enhance reading comprehension skills. The learning process consists of 7 steps: 1) Explore, 2) Ask questions, 3) Read, 4) Record, 5) Remember, 6) Review, and 7) Reflect. 3. An evaluation of the effectiveness of using the SQ5R learning model combined with the 4W1H technique showed that 90% of students' reading comprehension skills were at a very good level, and 10% were at a good level. Post-test scores ($\bar{X}$ = 25.55, S.D.=2.06) were significantly higher than pre-test scores ($\bar{X}$ = 15.85, S.D.=3.31) at the .05 statistical significance level. Students also expressed the highest level of satisfaction ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.14).

Keywords: Learning Management Models, SQ5R, 4W1H, Enhancing Reading Comprehension Skills

บทนำ

ในยุคศตวรรษที่ 21 ที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้มีความรู้ คุณธรรม และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมแห่งการเรียนรู้ ตลอดจนมีทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งการอ่านถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ทุกศาสตร์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560); (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2561) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังเน้นการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

แม้ว่าการอ่านจับใจความจะเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนรู้ แต่ผลการประเมินทางการศึกษาระดับชาติกลับสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนไทยยังมีปัญหาด้านการอ่านจับใจความอย่างต่อเนื่อง โดยผลการทดสอบ O-NET ในหลายปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าคะแนนด้านการอ่านมีแนวโน้มลดลง ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปสาระสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2562) สอดคล้องกับแนวคิดของสุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์ ที่กล่าวว่าการอ่านจับใจความเป็นทักษะสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้และศักยภาพของบุคคล (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, 2554) อีกทั้งศุภรณ์ ภูวัด ยังชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการบรรยายหรือการอ่านตามครูเพียงอย่างเดียว อาจไม่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนอย่างแท้จริง (ศุภรณ์ ภูวัด, 2562)

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ พบว่ายังมีข้อจำกัดด้านการอ่านจับใจความและการสรุปสาระสำคัญของเรื่องที่อ่าน ทั้งที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดให้ผู้เรียนสามารถอ่านจับใจความ วิเคราะห์ และนำความรู้จากเรื่องที่อ่านไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการคิดและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยประยุกต์ใช้การอ่านแบบ SQ5R ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนอ่านอย่างเป็นระบบร่วมกับเทคนิค 4W1H ที่ช่วยส่งเสริมการวิเคราะห์เนื้อหาและการตั้งคำถามจากเรื่องที่อ่าน (กัณนิฐา ไกรนรา, 2562); (ทักษพร โพธิ์เหมือน, 2561)

จากความสำคัญของการอ่านจับใจความและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความเป็นภารกิจสำคัญของการจัดการศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นฐานของการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ และการดำรงชีวิตในสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H จึงมีความสำคัญในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับทักษะการอ่านจับใจความ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ครู และสถานศึกษาในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดำเนินการ 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

1. แหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสาร ตำรา วารสารวิจัย บทความ รายงานงานวิจัยที่สามารถสืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของรูปแบบและขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ และผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนภาษาไทย ครูผู้สอนภาษาไทย และศึกษานิเทศก์ด้านภาษาไทย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ 1) แบบวิเคราะห์องค์ประกอบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นตารางวิเคราะห์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตาราง ดังนี้ คือ 1.1) แบบวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 1.2) แบบวิเคราะห์ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) แบบสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Synthetic) มีลักษณะเป็นตารางสังเคราะห์ แบ่งออกเป็น 2 ตาราง ดังนี้ 2.1) แบบสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2.2) แบบสังเคราะห์ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

2.1.1 แบบวิเคราะห์องค์ประกอบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

2.1.1.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างเครื่องมือ

2.1.1.2 ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร

2.1.1.3 สร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร

2.1.1.4 นำแบบวิเคราะห์เอกสารที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.1.1.5 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

2.1.2 แบบสังเคราะห์องค์ประกอบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1.2.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างเครื่องมือแบบสังเคราะห์เอกสาร

2.1.2.2 กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างแบบสังเคราะห์เอกสาร

2.1.2.3 สร้างแบบสังเคราะห์เอกสาร

2.1.2.4 นำแบบสังเคราะห์เอกสารที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.1.2.5 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

2.1.3. แบบประเมินความสอดคล้อง เหมาะสมขององค์ประกอบและขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ

2.1.3.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการประเมินความสอดคล้องของแบบสอบถาม

2.1.3.2 กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างแบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือ

2.1.3.3 สร้างแบบประเมินความสอดคล้องของแบบสอบถาม โดยมีรายการประเมินความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดค่าคะแนน 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ดังนี้ ระดับ 5 หมายถึงเหมาะสมมากที่สุด, ระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก, ระดับ 3 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง, ระดับ 2 หมายถึง เหมาะสมน้อย, ระดับ 1 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

2.1.3.4 นำแบบประเมินความสอดคล้องของแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

2.1.3.5 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละเครื่องมือ ดังนี้

3.1 นำแบบศึกษาเอกสารที่ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำมาใช้ในการศึกษาเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอ่าน แนวคิด ทฤษฎีการอ่าน องค์ประกอบของรูปแบบ ขั้นตอนการเรียนการสอน

3.2 นำแบบวิเคราะห์เอกสารที่ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำมาใช้ในการศึกษาเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการอ่าน แนวคิด ทฤษฎีการอ่าน องค์ประกอบของรูปแบบ ขั้นตอนการเรียนการสอน

3.3 นำแบบสังเคราะห์เอกสารที่ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำมาใช้ในการสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

3.4 นำแบบประเมินความสอดคล้องของแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญด้านดัชนีความเหมาะสมขององค์ประกอบของรูปแบบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้มาใช้ในการออกแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4.2 ใช้ความถี่ของข้อมูลที่แจกแจง โดยเลือกใช้แนวคิดของนักการศึกษาที่มีความถี่สูงมาใช้ในการวิจัย

4.3 สังเคราะห์ข้อมูล เป็นการตรวจสอบคุณภาพ ผู้วิจัยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

4.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบ และขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ในตารางวิเคราะห์เนื้อหา

4.5 ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูล เป็นโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. แหล่งข้อมูล

1.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อมากำหนดกรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1.2 ศึกษาแนวคิดแบบแผนการวิจัยของรัตนะ บัวสนธ์ มาเป็นข้อมูล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ (รัตนะ บัวสนธ์, 2556)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ ให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่าแต่ละองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกัน ไม่แน่ใจ หรือว่าไม่สอดคล้อง

2.2 แบบประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับของลิเคิร์ท (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) จำนวน 20 ข้อ

2.3 แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง รวม 10 ชั่วโมง

2.4 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น 0.71

2.5 แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความ

2.6 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ 4 ด้าน คือ 1) ด้านเนื้อหา 2) ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3) ด้านสื่อและบรรยากาศแหล่งเรียนรู้ 4) ประโยชน์ที่ได้รับ จำนวน 20 ข้อ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

3.1 นำแบบประเมินที่ได้รับทั้งหมดมาวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 หาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ จากกลุ่มทดลอง โดยใช้ค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เกณฑ์ที่กำหนดไว้ 75/75

3.3 วิเคราะห์สถิติพื้นฐานของการประเมินการใช้การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ โดยค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.4 หลังจากเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย

ระยะที่ 3 ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนวัดพิบูลยารามมิตรภาพที่ 232 จำนวน 20 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความ

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.3 แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อประสานงานสำนักบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เพื่อขอทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายด้วยตัวเอง

3.2 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ให้กับโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายด้วยตัวเอง

3.3 ผู้วิจัยชี้แจงวิธีการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อดำเนินการทดลองกับกลุ่มเป้าหมาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ ดังนี้

4.1 เปรียบเทียบความก้าวหน้าระหว่างคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4.2 ผลการประเมินทักษะการอ่านจับใจความหลังการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4.3 ประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1.1 หลักการและแนวคิด การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ร่วมกับเทคนิค 4W1H คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ มีการตั้งประเด็นคำถาม และมีการจัดระบบข้อมูล

ใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SQ5R ร่วมกับเทคนิค 4W1H มี 7 ขั้นตอน คือ 1) สำรวจ 2) ตั้งคำถาม 3) อ่าน 4) บันทึก 5) จดจำ 6) ทบทวน และ 7) สะท้อนคิด

1.2 วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะการอ่านจับใจความจากสื่อต่าง ๆ

1.3 เนื้อหา ได้แก่ เนื้อหากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องการอ่านจับใจความ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ประกอบด้วยเนื้อหาย่อย 1) การอ่านจับใจความจากนิทาน 2) การอ่านจับใจความจากบทความ 3) การอ่านจับใจความจากเรื่องสั้น 4) การอ่านจับใจความจากข่าว และ 5) การอ่านจับใจความจากบทร้อยกรอง

1.4 กระบวนการจัดการเรียนรู้ มี 7 ขั้นตอน มีดังนี้ 1) ขั้นสำรวจ (Survey) ผู้เรียนอ่านอย่างคร่าว ๆ 2) ขั้นคำถาม (Question) เป็นการตั้งคำถาม 3) ขั้นอ่าน (Read) ผู้เรียนอ่านเรื่องราวอย่างละเอียด 4) ขั้นบันทึก (Record) ผู้เรียนจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ 5) ขั้นจดจำ (Recite) ผู้เรียนสรุปใจความสำคัญ 6) ขั้นทบทวน (Review) ผู้เรียนอ่านอย่างละเอียดอีกครั้ง 7) ขั้นสะท้อนคิด (Reflect) เป็นขั้นสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้

1.5 การวัดประเมินผล ประเมินทักษะการอ่านจับใจความ และการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังเรียน

1.6 บทบาทผู้ที่เกี่ยวข้อง

- บทบาทครู มีดังนี้ 1. ศึกษาทำความรู้ความเข้าใจเป้าหมายของการจัดการศึกษา 2. ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ให้มีความทันสมัย และจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสม3. ศึกษาค้นคว้าหาแนวทางในการดำเนินการ วางแผนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ 4. ปฏิบัติเป็นตัวอย่างและฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเห็น 5. สร้างบรรยากาศทางสังคมจริยธรรม 6. ให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวก และช่วยเหลือผู้เรียนในการเรียนรู้ 7. สร้างสื่อ ประเมิน รายงาน 8. พัฒนาตนเองอย่างเสมอ

- บทบาทนักเรียน มีดังนี้ 1) ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน และยอมรับสภาพปัญหาในการเรียนรู้ 2) เรียนรู้ได้เอง รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ที่มีด้วยตนเอง 3) ตัดสินปัญหาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล 4) ยินดีร่วมกิจกรรมทุกครั้งด้วยความสมัครใจ มีความรู้สึกและความคิดเป็นของตนเอง 5) วิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้ 6) นำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ 7) พัฒนาตนเอง มีความรู้ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีเป็นอย่างดี

- บทบาทผู้ปกครอง มีดังนี้ 1) สนับสนุน ดูแลเอาใจใส่การเรียนของลูก 2) กระตุ้น / ติดตาม

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า มีขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้ 1) ขั้นสำรวจ (Survey) ซึ่งกิจกรรมในขั้นนี้ให้ผู้เรียนสำรวจบทอ่าน และอธิบายว่าเราจะใช้เทคนิค Survey เพื่ออ่านแบบคร่าว ๆ นักเรียนสามารถมองเห็นภาพรวมของบทความที่อ่าน เข้าใจหัวข้อ โครงสร้าง และคาดเดาเนื้อหาได้เบื้องต้น 2) ขั้นคำถาม (Question) ครูผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามจากหัวข้อหรือสาระสำคัญของบทความ โดยใช้เทคนิค 4W1H เพื่อเป็นแนวทางในการอ่านและหาคำตอบ 3) ขั้นอ่าน (Read) ผู้เรียนอ่านเรื่องราวอย่างละเอียด 4) ขั้นบันทึก (Record) ผู้เรียนจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ 5) ขั้นจดจำ (Recite) ผู้เรียนสรุปใจความสำคัญ 6) ขั้นทบทวน (Review) ผู้เรียนอ่านอย่างละเอียดอีกครั้ง 7) ขั้นสะท้อนคิด (Reflect) เป็นขั้นสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้

2.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้เชี่ยวชาญ ภาพรวมมีความเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

2.3 ผลการประเมินคุณภาพประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.92, S.D. = 0.14)

3. ผลการประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดพิบูลยารามมิตรภาพที่ 232 จำนวน 20 คน ได้มาโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

3.1 ผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยคะแนนทดสอบหลังเรียน ($\bar{X}$ = 25.55, S.D. = 2.06) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 15.85, S.D. = 3.31) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3.2 ผลการประเมินทักษะการอ่านจับใจความ จากการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการประเมินทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนอยู่ในระดับคุณภาพดีมาก จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 90 ระดับคุณภาพดี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 10

3.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.03)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามวัตถุประสงค์การวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R และเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R และเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความมี 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 สำรวจ (Survey) ผู้เรียนอ่านอย่างคร่าว ๆ กวาดสายตาอย่างรวดเร็ว ขั้นที่ 2 คำถาม (Question) เป็นการตั้งคำถามโดยใช้เทคนิค 4W1H คือ Who (ใคร) What (ทำอะไร) Where (ทำที่ไหน) When (ทำเมื่อไร) How (ทำอย่างไร) ขั้นที่ 3 อ่าน (Read) ผู้เรียนอ่านเรื่องราวอย่างละเอียด ขั้นที่ 4 บันทึก (Record) ผู้เรียนจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการอ่านแบบย่อ ขั้นที่ 5 จดจำ (Recite) ผู้เรียนสรุปใจความสำคัญโดยใช้ภาษาของตนเอง ขั้นที่ 6 ทบทวน (Review) ผู้เรียนอ่านเรื่องราวอย่างละเอียดอีกครั้ง และทบทวนคำตอบจากคำถามที่ตั้งไว้ ขั้นที่ 7 วิเคราะห์ (Reflect) เป็นขั้นสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยใช้เทคนิคคำถาม 4W1H มาเป็นหัวข้อในการสะท้อนความรู้ การดำเนินการในแต่ละขั้นตอนมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (Piaget, J. & Inhelder, B., 1972); (Bruner, J.S., 1961) โดยเฉพาะขั้นที่ 2 ถึงขั้นที่ 5 ซึ่งเป็นการฝึกให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ สรุปความ และสื่อสารใจความสำคัญด้วยภาษาของตนเอง ล้วนเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) และการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful Learning) เทคนิค 4W1H (What, When, Where, Who, How) ที่ใช้ร่วมในขั้นที่ 2 และขั้นที่ 7 ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามอย่างหลากหลาย ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถจับประเด็นสำคัญได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Taba ที่ระบุว่าการตั้งคำถามที่ดีจะช่วยพัฒนาการคิดและการเข้าใจความหมายของข้อมูลที่อ่าน (Taba, H., 1962) ขั้นตอนที่ 6 และ 7 ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Gagne, R. M. ที่กล่าวถึงความสำคัญของการฝึกฝนซ้ำและการ

สะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) ในการสร้างความจำระยะยาวและการเชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม (Gagne, R. M., 1985) โดยการให้ผู้เรียนได้ทบทวนและสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้จะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ผลการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการอ่านจับใจความที่ดีขึ้น ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของกิตติภัทร รุนกระโทก และสิรินาถ จงกลกลาง ที่พบว่าการใช้ทฤษฎี SQ5R ร่วมกับเทคนิคการตั้งคำถามช่วยให้ผู้เรียนสามารถระบุสาระสำคัญของบทความได้แม่นยำ (กิตติภัทร รุนกระโทก และสิรินาถ จงกลกลาง, 2568) และมีความสามารถในการสรุปใจความด้วยตนเอง โดยสรุป กระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 7 ขั้นตอน ตามแนวการเรียนรู้แบบ SQ5R และเทคนิค 4W1H มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งยังส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการสื่อสารความเข้าใจอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.1 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยภาพรวมมีความเหมาะสมมากที่สุด เมื่อพิจารณาในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน เมื่อนำแผนจัดการเรียนรู้ไปหาประสิทธิภาพ พบว่า ทุกแผนมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 75/75 เนื่องจากการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ซึ่งผ่านขั้นตอนการสร้างตามหลักเกณฑ์การสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ การนำแนวทางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2560) มาประกอบในการพัฒนา การศึกษาแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R และเทคนิค 4W1H ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ และนำมาสังเคราะห์จนเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ อีกทั้งเนื้อหาในแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 5 แผนมีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เมื่อการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ที่นำไปใช้ในการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนมีทักษะการอ่านจับใจความสำคัญที่ดีขึ้น วิธีการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R เป็นการฝึกให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการสะท้อนความคิดและมุมมองของตนเองที่มีต่อสิ่งที่อ่าน เป็นการฝึกทั้งในด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ การวิจารณ์ และการประเมินค่า สอดคล้องกับพระมหาสิริวัตร สุวรรณไตร โดยทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังจากการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการอ่าน SQ5R โดยใช้นิทานคุณธรรมสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับกัณนิฐา ไกรนรา ที่พบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีสอนอ่านแบบ SQ5R ร่วมกับนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุราษฎร์ธานี หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนการนำเทคนิค 4W1H มาใช้ในครั้งนี้ ซึ่งเทคนิคนี้ทำให้นักเรียนสามารถหาคำตอบจากเรื่องที่อ่านได้ง่ายและเร็วมากขึ้น (กัณนิฐา ไกรนรา, 2562) สามารถสรุปประเด็นเรื่องที่อ่านได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงสามารถพัฒนานักเรียนได้มากขึ้น เพราะเป็นการสอนที่ใช้คำถาม ตั้งคำถามระหว่างที่อ่าน ทำให้นักเรียนมีแนวทางในการอ่าน สามารถจับประเด็นสำคัญของเรื่องที่อ่านและมีความสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง (ทักษพร โพธิ์เหมือน, 2561) ซึ่งการเรียนด้วยเทคนิค 4W1H สามารถทำให้นักเรียนพัฒนาการเรียนรู้เพิ่มขึ้น โดยเห็นจากคะแนนแบบฝึกหัดและทดสอบที่นักเรียนทำ สอดคล้องกับธุวานันท์ ณัฐเมธาธนาศิริ และมนตรี วงษ์สะพาน ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ร่วมกับชุดฝึกการอ่านจับใจความ เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านจับใจความและการคิดวิเคราะห์ มีประสิทธิภาพด้านกระบวนการ (E1) และประสิทธิภาพด้านผลลัพธ์ (E2) เท่ากับ 85.61/89.75 ตามลำดับ (ธุวานันท์ ณัฐเมธาธนาศิริ และมนตรี วงษ์สะพาน, 2567)

2.2 ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ค่าประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 88.28/85.17 ซึ่งถือได้ว่ามีประสิทธิภาพอยู่ในระดับที่ดี และเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ในงานวิจัยด้านการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ (75/75) แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิผล นักเรียนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมระหว่างเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีการผสานแนวคิด SQ5R ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจ การตั้งคำถาม การอ่านอย่างตั้งใจ การจดบันทึก การจำ การทบทวน และการสะท้อนคิด ร่วมกับเทคนิค 4W1H (Who, What, Where, When และ How) ซึ่งช่วยกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการเข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง องค์ประกอบดังกล่าวมีส่วนช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะการอ่านจับใจความที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bruner และ Piaget ที่เน้นการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการคิดและประสบการณ์ตรง (Bruner, J.S., 1961); (Piaget, J. & Inhelder, B., 1972) รวมทั้งแนวคิดของชนกพร สุริโย พบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีค่าเท่ากับ 0.7151 หรือคิดเป็นร้อยละ 71.51 (ชนกพร สุริโย, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธุวานันท์ ณัฐเมธาธนาศิริ และมนตรี วงษ์สะพาน ที่พบว่าการใช้เทคนิคดังกล่าวมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด (ธุวานันท์ ณัฐเมธาธนาศิริ และมนตรี วงษ์สะพาน, 2567)

3. ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.1 ผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบ การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยคะแนนทดสอบหลังเรียน ($\bar{X}$ = 25.55, S.D. = 2.06) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 15.85, S.D = 3.31) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3.2 ผลเปรียบเทียบความสามารถทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H พบว่า คะแนนความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญภาษาไทยของนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยวิธีสอนแบบ SQ5R เป็นวิธีการสอนที่นักเรียนได้ฝึกกลวิธีการเรียนรู้จากบทอ่าน มีขั้นตอนการสอนที่มีระบบชัดเจน ซึ่งทำให้นักเรียนบรรลุเป้าหมาย โดยนักเรียนได้มีโอกาสอ่านและสำรวจเนื้อหาจากเรื่องที่อ่านเพื่อจับประเด็นสำคัญของเรื่องที่อ่าน ซึ่งจะต้องพิจารณาอย่างพินิจพิเคราะห์ อ่านอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้เข้าใจความคิดและการเชื่อมโยงความคิดของผู้แต่ง (สุคนธ์ สินธพานนท์, 2551) ในขณะที่การนำเทคนิค 4W1H มาผสานกับแนวการเรียนรู้แบบ SQ5R โดยใช้ในกระบวนการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 2 โดยในการจัดกิจกรรมนักเรียนได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์และสามารถตอบคำถามได้กระชับ ชัดเจน และความถูกต้องตามหลักภาษาไทย อีกทั้งครูทดลองให้นักเรียนเรียบเรียงประโยคด้วยปากเปล่า และนำคำตอบที่ได้จากการตอบคำถามแต่ละข้อด้วยเทคนิค 4W1H มาเขียนเรียบเรียงสรุปใจความสำคัญและมีคำเชื่อมประโยค ซึ่งส่งผลให้การจัดกิจกรรมในขั้นการเขียนนักเรียนสามารถเขียนสรุปใจความสำคัญได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยจัดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนด้วยการอ่านแบบ SQ5R โดยให้นักเรียนอ่านสำรวจเนื้อหาอย่างคร่าว ๆ ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน โดยถามเกี่ยวกับใจความสำคัญคืออะไร เกี่ยวข้องกับอะไร หรือใคร ตอนไหน เมื่อไร และอย่างไร อ่านซ้ำอย่างละเอียดเพื่อหาคำตอบ สรุปใจความสำคัญโดยใช้ภาษาของตนเอง ทบทวนประเมินสิ่งที่ได้อ่านแล้วสรุป และวิเคราะห์ วิจารณ์บทอ่านที่นักเรียนได้อ่านและแสดงความคิดเห็น ขั้นตอนเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนมีขั้นตอนการอ่านอย่างเป็นระบบส่งผลต่อการทำความเข้าใจในสิ่งที่อ่านสูงขึ้น อันเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

สอดคล้องกับการศึกษาของอุษาวดี ชูกลิ่นหอม ความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังการจัดการเรียนรู้โดยวิธีสอนแบบ SQ5R สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (อุษาวดี ชูกลิ่นหอม, 2560) สอดคล้องกับจันทร์ฟอง ปัญญาวงศ์ ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธีแบบโฟร์บล็อกร่วมกับเทคนิค 5W1H เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญและการเขียนสรุปใจความสำคัญภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (จันทร์ฟอง ปัญญาวงศ์, 2565) สอดคล้องกับการศึกษาของพิมชนก หอมหวล การพัฒนาการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยการจัดการเรียนรู้แบบ DR-TA ร่วมกับเทคนิค 5W1H สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ DR-TA ร่วมกับเทคนิค 5W1H มีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (พิมชนก หอมหวน, 2565) และสอดคล้องกับการศึกษาของสิริยากร กระออมแก้ว ศึกษาการพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การจัดการเรียนรู้เทคนิคKWL Plus ร่วมกับเทคนิคการตั้งคำถาม 5W1H ที่การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ คะแนน การทดสอบหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (สิริยากร กระออมแก้ว, 2566)

3.3 ผลความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีความพึงพอใจอยู่ในลำดับสูงที่สุด รองลงมาด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อและบรรยากาศแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีความพึงพอใจน้อยที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของภัทรสุดา นาคสุข โดยผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลางมีความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในเห็นด้วยมากที่สุดทุกด้านทั้งด้านบรรยากาศการเรียนรู้ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งหมดแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีตามแนวทฤษฎี SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H (ภัทรสุดา นาคสุข, 2564) สอดคล้องกับสิริยากร กระออมแก้ว ศึกษาการพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การจัดการเรียนรู้เทคนิคKWL Plus ร่วมกับเทคนิคการตั้งคำถาม 5W1H ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เทคนิค KWL Plus ร่วมกับเทคนิคการตั้งคำถาม 4W1H ในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (สิริยากร กระออมแก้ว, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกพร สุริโย ที่พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค 5W1H ประกอบแบบฝึกกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่คะแนนความพึงพอใจของนักเรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น คือ ด้านผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในกระบวนการแต่ละขั้นตอนครูเป็นหลักในการชี้นำให้ทำกิจกรรมนักเรียน ดังเช่น ขั้นตอนที่ 2 ส่วนใหญ่ครูให้นักเรียนอ่านเรื่องทบทวนบอกคำศัพท์ ให้นักเรียนฝึกอ่านออกเสียงส่งผลให้นักเรียนมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือการทำงานร่วมกับเพื่อนน้อยลง ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ในการทำงานร่วมกับเพื่อน เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ประเด็นที่นักเรียนเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 คือ บรรยากาศการเรียนทำให้นักเรียนมีความสนุกสนาน อยากร่วมกิจกรรม อาจเป็นเพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้น และกล้าแสดงความคิดเห็น การทำแบบทดสอบหลังเรียนเป็นวิธีการที่ดีทำให้ผู้เรียนเกิดความท้าทายและสามารถประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของตนเองได้ อีกทั้งผู้เรียนได้รับการเสริมแรงจากครูผู้สอนทำให้ผู้เรียนมีความสุขและมีความตั้งใจในการทำกิจกรรมครั้งต่อ ๆ ไป (ชนกพร สุริโย, 2562) สอดคล้องกับแนวคิดของสุรพล พยอมแย้ม

ที่กล่าวถึงการสร้างสัมพันธภาพที่ดีว่าการมีกลุ่มเพื่อนเพื่อการเรียนรู้ (สุรพล พะยอมแย้ม, 2548) ผู้สอนจะต้องทำให้ผู้เรียนแต่ละคนตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มให้รู้จักช่วยเหลือเพื่อน ๆ โดยเฉพาะด้านการเรียนและต้องจัดบรรยากาศหรือสร้างโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมกันให้มากที่สุด และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ประเด็นที่นักเรียนเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 คือ การตั้งคำถามจากเรื่องที่อ่าน ทำให้เข้าใจเรื่องได้มากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักเรียนเห็นว่าวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนคิดและค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเองในสิ่งที่ตนเองต้องการรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยวิธีสอนแบบ SQ5R นั้น มีขั้นตอนให้นักเรียนได้สำรวจบทอ่าน และมีขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้ตั้งคำถาม ซึ่งทำให้นักเรียนได้กล้าแสดงออก มีความกระตือรือร้นและใส่ใจในการเรียน อีกทั้งนักเรียนจะได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด วิเคราะห์ วิจารณ์ เรื่องที่อ่าน และแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอันนำไปสู่การอ่านที่มีประสิทธิภาพ (สุรพล พะยอมแย้ม, 2548)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H เพื่อสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ มีขั้นตอนการเรียนรู้ 7 ขั้น ดังนี้ 1) สำรวจ 2) คำถาม โดยใช้ 4W1H 3) อ่าน 4) บันทึก 5) จดจำ 6) ทบทวน และ 7) สะท้อนคิด ได้ค่าประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ E1/E2 เท่ากับ 88.28/85.17 ทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก ร้อยละ 90 ระดับดี ร้อยละ 10 , ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.03) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการนำไปใช้ ดังนี้ 1) การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ในการสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนชัดเจน สื่อ/นวัตกรรม/แหล่งเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย นักเรียนสามารถเลือกบทความ เนื้อหา ที่สนใจได้ด้วยตนเอง ดังนั้นครูสามารถพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เป็นปัจจุบันมาบูรณาการในแผนการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ได้ 2) ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องใกล้ตัวของนักเรียน และเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาของนักเรียน และมีโอกาสนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจในการค้นหาข้อมูลและตรวจสอบการคาดเดาจากการอ่าน เกิดกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างความคิดของผู้อ่านกับความคิดของผู้เขียนนี้จะสิ้นสุดลงด้วยการสรุปว่าผู้อ่านคาดเดาถูกต้องหรือไม่ 3) การจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H ในการสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในครั้งนี้เป็นการอ่านภาษาไทย ซึ่งพื้นฐานการเรียนรู้ภาษาไทยยังคงค่อนข้างต่ำ เนื่องจากนักเรียนมีความสนใจเรียนน้อยประกอบกับพื้นฐานตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ยังไม่แน่น ครูผู้สอนจึงต้องดำเนินการอย่างเต็มที่เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีการจดจำและนำไปใช้ในชั้นต่อ ๆ ไปได้ 4) ควรพัฒนาให้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H มีจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้มีการระบุถึงการวัดผลที่ชัดเจน สามารถวัดได้จริง และมีวิธีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความภาษาไทยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบ SQ5R ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ หรือการใช้รูปแบบการเรียนรู้อื่น ๆ ร่วมกับเทคนิค 4W1H เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณภาพหรือประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้ 2) ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาผลการพัฒนาด้านภาษาไทยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบ SQ5R ผสานเทคนิค 4W1H กับแต่ละทักษะ เช่น ทักษะการพูด ทักษะการเขียน และทักษะการฟัง รวมถึงเนื้อหาอื่น ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและวัสดุภัณฑ์.

กัณนิฐา ไกรนรา. (2562). ผลการใช้วิธีสอนอ่านแบบ SQ5R ร่วมกับนิทานพื้นบ้านจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีต่อความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มเครือข่ายสินปุน-ตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กิตติภัทร รุนกระโทก และสิรินาถ จงกลกลาง. (2568). ผลการจัดการเรียนรู้แบบ SQ5R ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามที่มีต่อการเรียนรู้เรื่องการอ่านและความสามารถในการเขียนสรุปความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา, 7(1), 44-58.

จันทร์ฟอง ปัญญาวงค์. (2565). การจัดการเรียนรู้โดยใช้กลวิธีแบบโฟร์บล็อกร่วมกับเทคนิค 5W1H เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญและการเขียนสรุป ใจความสำคัญภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ใน สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยพะเยา.

ชนกพร สุริโย. (2562). การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เทคนิค 5W1H ประกอบแบบฝึก กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ทักษพร โพธิ์เหมือน. (2561). การพัฒนาการอ่านจับใจความโดยใช้ เทคนิค 4W1H ส่งเสริมทักษะการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ธุวานันท์ ณัฐเมธาธนาศิริ และมนตรี วงษ์สะพาน. (2567). การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิค 5W1H ร่วมกับชุดฝึกการอ่านจับใจความ เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านจับใจความ และการคิดวิเคราะห์ วิชาภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วารสารศึกษาศาสตร, 18(2), 87-101.

พิมชนก หอมหวน. (2565). การพัฒนาการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ DR-TA ร่วมกับเทคนิค 5W1H สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภัทรสุดา นาคสุข. (2564). การพัฒนาความสามารถทางการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เทคนิคการสอน 5W1H ร่วมกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัตนะ บัวสนธ์. (2556). วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). คู่มือพลเมืองดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: ดิ วันโอวันเปอร์เซ็นต์.

ศุภรณ์ ภูวัด. (2562). การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมนาคนาวาอุปถัมภ์ เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร. ใน สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมพงษ์ จิตระดับ. (2562). การบูรณาการพลังเด็กและเยาวชนกับพลังชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านเด็กและเยาวชน : การวิจัยพหุทรกรณีศึกษา. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 47(1), 357-377.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สิริยากร กระออมแก้ว. (2566). การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การจัดการเรียนรู้เทคนิค KWL Plus ร่วมกับเทคนิคการตั้งคำถาม 5W1H. ใน สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). นวัตกรรมการเรียนการสอนฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง.

สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์. (2554). หลักและวิธีการสอนอ่านภาษาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพาณิช.

สุรพล พะยอมแย้ม. (2548). จิตวิทยาสัมพันธภาพ (Psychology of Interpersonal Relations). กรุงเทพมหานคร: บางกอก-คอมเทค อินเตอร์เทรด.

อุษาวดี ชูกลิ่นหอม. (2560). การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบ . ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Bruner, J.S. (1961). The act of discovery. Harvard Educational Review: 31(1), 21-32.

Gagne, R. M. (1985). The conditions of learning and theory of instruction. (4th ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.

Piaget, J. & Inhelder, B. (1972). The psychology of the child. New York: Basic Books.

Taba, H. (1962). Curriculum Development: Theory and Practice. New York: Harcourt, Brace & World.

บทความวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21*

A STUDY OF LEARNING LEADERSHIP COMPONENTS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHER COMPETENCIES IN THE 21st CENTURY

จิดาภา บุตรสุวรรณ์*, ทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์, อนงลักษณ์ หนูหมอก
Jidapa Butsuwan*, Suphirun Jantarak, Anonglak Nhoomork
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand
*Corresponding author E-mail: jidapa.bsw@gmail.com
*Tel: 096-462-4065

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 และ 2) เพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 การดำเนินการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ขั้นตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยกลุ่มเป้าหมายในการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนทางการบริหารและพัฒนาการศึกษาในมหาวิทยาลัย ผู้บริหารและครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ จำนวน 5 ท่าน โดยเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสังเคราะห์องค์ประกอบและแบบประเมินความเหมาะสมมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเรียนรู้เป็นทีม 2) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 3) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน 4) ความคิดสร้างสรรค์ 5) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และ 6) นวัตกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.23) ส่วนองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2) การบริหารจัดการชั้นเรียน 3) การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา 4) คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู และ 5) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.73, S.D. = 0.31)

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเรียนรู้, ผู้บริหารโรงเรียน, สมรรถนะครู, ศตวรรษที่ 21, การสังเคราะห์องค์ประกอบ

Abstract

This study employed a qualitative research design with two objectives: 1) to examine the components of learning leadership of school administrators and the components of teacher competencies in the 21st century; and 2) to evaluate the appropriateness of these components. The research was carried out in two phases. The first phase involved synthesizing the components

* Received 14 June 2026; Revised 1 July 2026; Accepted 17 July 2026

of school administrators' learning leadership and of 21st-century teacher competencies. The second phase involved evaluating the appropriateness of these components, for which the target group consisted of five purposively selected experts, comprising university lecturers in educational administration and development as well as school administrators and teachers under the Kalasin Primary Educational Service Area Office. The research instruments comprised a component-synthesis form and a five-point rating-scale appropriateness evaluation form. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The findings revealed that the learning leadership of school administrators comprised six components: 1) team learning; 2) a learning-conducive environment; 3) the application of technology in professional practice; 4) creativity; 5) self-directed learning; and 6) learning innovation. Overall, these components were rated as appropriate at the highest level ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.23). The teacher competencies in the 21st century comprised five components: 1) curriculum administration and learning management; 2) classroom management; 3) the use of educational technology; 4) morality and the professional ethics of teachers; and 5) learning measurement and evaluation. The experts evaluated the overall appropriateness of these components at the highest level ($\bar{X}$ = 4.73, S.D. = 0.31)

Keywords: Learning Leadership, School Administrator, Teacher Competencies, 21st Century Education, Component Synthesis

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542) สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทัดเทียมมาตรฐานสากลในบริบทสังคมศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเชิงคุณภาพสองประการที่ทำงานสัมพันธ์กัน ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้กำหนดทิศทางและสร้างเงื่อนไขของการเรียนรู้ และสมรรถนะของครูในฐานะผู้ปฏิบัติที่ส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียน ในมิติของผู้บริหาร ภาวะผู้นำการเรียนรู้ (Learning Leadership) เป็นบทบาทสำคัญในการเพียรพยายามสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคลากรทุกช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะใหม่ โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรมเข้าด้วยกัน (Senge, P. M., 1990) ขณะที่ในมิติของผู้ปฏิบัติ สมรรถนะของครูถือเป็นปัจจัยชี้ขาดคุณภาพการศึกษา เนื่องจากครูมีอิทธิพลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมากกว่าปัจจัยภายในโรงเรียนอื่น ๆ (Hammond, L. D., 2006) ทั้งสองปัจจัยจึงมิอาจแยกขาดจากกัน เพราะภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารเป็นกลไกสำคัญที่หล่อเลี้ยงและส่งเสริมให้สมรรถนะของครูได้รับการพัฒนาและแสดงออกอย่างเต็มศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม คุณภาพการศึกษาไทยยังสะท้อนปัญหาอย่างชัดเจนจากผลการประเมิน PISA 2022 ซึ่งพบว่า นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการอ่าน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ในทุกด้าน และเป็นคะแนนต่ำที่สุดนับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าร่วมการประเมิน โดยมีสัดส่วนนักเรียนที่มีคะแนนไม่ผ่านเกณฑ์ด้านคณิตศาสตร์สูงถึงร้อยละ 68.3 และด้านการอ่านร้อยละ 65.4 (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ว่าระบบ

การศึกษาไทยจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะครูควบคู่ไปกับการเสริมสร้างภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหาร เมื่อพิจารณาสภาพปัญหาในเชิงลึก พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนไทยจำนวนไม่น้อยยังขาดทักษะในการส่งเสริมให้ครูเรียนรู้เป็นทีม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเป็นระบบ ขณะที่ในด้านสมรรถนะครู แม้งานวิจัยจำนวนมากจะระบุว่าครูจำเป็นต้องมีสมรรถนะทั้งด้านการบริหารหลักสูตร การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา การวัดและประเมินผล ตลอดจนคุณธรรมจรรยาบรรณวิชาชีพ (ศริยา ทองนุ้ย, 2565) แต่ในทางปฏิบัติครูยังประสบปัญหาจากภาระงานเอกสาร การขาดการสนับสนุนเชิงระบบจากผู้บริหาร กับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษ ยังไม่ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ และข้อจำกัดด้านการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สมรรถนะที่พึงประสงค์ไม่อาจแปลงไปสู่การปฏิบัติในชั้นเรียนได้อย่างเต็มที่ ผนวกกับผลการทดสอบคุณภาพการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ผลการประเมินความสามารพื้นฐานของผู้เรียนระดับชาติ (NT) ปีการศึกษา 2565 - 2567 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 ต่ำกว่าระดับประเทศทั้ง 3 ปีการศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1, 2568) ส่งผลให้เกิดกลยุทธ์ในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ตามมาตรฐาน สอดคล้องกับศักยภาพ ให้เป็นผู้มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีมีสมรรถนะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ จรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพ รวมทั้งจิตวิญญาณความเป็นครู และสถานศึกษา สามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และมีระบบการวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน (Assessment for Learning) ด้วยวิธีการที่หลากหลายยืดหยุ่นตอบสนองต่อความถนัดและความสนใจของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เป็นรายบุคคล (Personalized Learning)

ปัญหาที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและครูในระยะที่ผ่านมายังดำเนินไปคนละทิศทาง กล่าวคือ มักมุ่งเสริมสร้างภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนหรือพัฒนาสมรรถนะของครูเพียงด้านใดด้านหนึ่ง โดยขาดกรอบที่เชื่อมโยงทั้งสองเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งที่การยกระดับคุณภาพการศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้บริหารโรงเรียนผู้มีภาวะผู้นำการเรียนรู้ทำหน้าที่สร้างเงื่อนไขและสนับสนุนให้ครูได้พัฒนาและใช้สมรรถนะของตนอย่างเต็มศักยภาพ เนื่องจากผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำการเรียนรู้จะทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในโรงเรียน ทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้เป็นทีม การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนการเรียนรู้ การนำเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน (อภิสิทธิ์ โคสาดี, 2565) อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างของผู้ใฝ่เรียนรู้ที่คอยชี้แนะ ช่วยเหลือ และขยายขีดความสามารถของครูในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนนำไปสู่การร่วมคิดร่วมทำของบุคลากร (ต่วนฮัสนะห์ ลาดอ, 2567) ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและสมรรถนะของครูจึงเป็นปัจจัยที่ต้องพัฒนาควบคู่กัน

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสังเคราะห์นิยามศัพท์ และพฤติกรรมบ่งชี้เป็นองค์ความรู้ใหม่ ต่อยอดไปสู่การศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 ตลอดจนประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้และเป็นกรอบแนวทางให้หน่วยงานทางการศึกษาในเขตพื้นที่ใช้พัฒนาผู้บริหารและครูอย่างเป็นองค์รวม เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือสูงกว่าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

2. เพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่าน เพื่อศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารและองค์ประกอบของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การสังเคราะห์องค์ประกอบ

1.1 แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เอกสารและงานวิจัยของนักวิชาการ เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และองค์ประกอบของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 50 ขึ้นไป ของความถี่ทั้งหมด เพื่อใช้ในการคัดสรรองค์ประกอบในการวิจัยด้วยแบบวิเคราะห์เอกสาร โดยแจกแจงความถี่จากหลายแหล่งข้อมูล และสรุปผล

1.1.1 องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 10 แหล่ง ได้แก่ 1) สุเมธ ผ่านวงศ์ 2) อนุชิต พันธ์กง 3) จิตกมล โคตรทองหลาง 4) มัณฑนา ออพานิชกิจ 5) มุกลัดดา อัมไพ 6)มาศ จันทร์เพ็ญสุริยา 7) ธนกฤต บุญญาธนพัฒน์ 8) เพชรอุไร ชามาตร 9) Jolonch et al. และ 10) Tubin

1.1.2 องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 จำนวน 12 แหล่ง ได้แก่ 1) ประกิต สิงห์ทอง 2) สุชญา โกมลวานิช 3) ประสิทธิ์ สตำ 4) ศริยา ทองนุ้ย 5) สร้อยทิพย์ แก้วตา 6) เวณิกา ถนอมเพียร 7) จารุชา สมศรี 8) ชินดนัย ผลเจริญ 9) อารีรัตน์ มัฐผา 10) ชวัลวิทย์ พิณเขียว 11) รัชพร ว่องไว และ 12) Contance (2012)

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนทางการบริหารและพัฒนาการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และ ครู ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาสินธุ์ เขต 1 จำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อพิจารณาความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา และองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยผู้ทรงคุณวุฒิมีคุณสมบัติ ดังนี้

2.1.1 อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกทางการศึกษาและมีประสบการณ์การสอนไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 1 คน

2.1.2 ผู้บริหารโรงเรียน มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโททางการบริหารการศึกษาขึ้นไป ดำรงตำแหน่งวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป และมีประสบการณ์การบริหารไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน

2. 1.3 ครู มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป ดำรงตำแหน่งวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป และมีประสบการณ์การสอนไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความเหมาะสมเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพการดำรงตำแหน่ง ระดับการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน ตอนที่ 2 ประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และองค์ประกอบ

สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 กับนิยามศัพท์ และข้อเสนอแนะ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

3.1 แบบสังเคราะห์องค์ประกอบ ซึ่งเป็นตารางสังเคราะห์องค์ประกอบจากแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยของนักวิชาการและนักการศึกษาต่าง ๆ ขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน 10 แหล่ง และแบบสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 12 แหล่ง

3.2 แบบประเมินที่เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนประยุกต์ตามแนวทางของ Likert (Likert Five's Rating Scale) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) เพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

4. การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างตามลักษณะของเครื่องมือและหาคุณภาพของแบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

4.1 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 ปรับปรุงแก้ไขและตรวจสอบแบบสอบถามตามคำแนะนำให้สมบูรณ์

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

5.1 นำแบบสอบถามและหนังสือราชการขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน

5.2 รวบรวมแบบสอบถามกลับมา และทำการตรวจสอบความสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสังเคราะห์เอกสารภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และแบบสังเคราะห์เอกสารสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ความถี่ และร้อยละ เกณฑ์ความถี่ร้อยละที่ใช้ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป หรือตั้งแต่ร้อยละ 50 ของแหล่งข้อมูลทั้งหมด และแปรผลในการเลือกองค์ประกอบ

6.2 วิเคราะห์ข้อมูลการประเมินความเหมาะสมองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมจากการตอบแบบสอบถามของผู้ทรงคุณวุฒิมาวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา และให้ความหมายของค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ตัดสินความเหมาะสมขององค์ประกอบไว้ตั้งแต่ค่าเฉลี่ย 3.51 ขึ้นไป (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) โดยมีเกณฑ์แปลผลคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง องค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

7. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบ โดยใช้สถิติพื้นฐานในการศึกษา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการสังเคราะห์ของภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ของภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน	นักวิชาการ/นักวิจัย												
	สุเมธ ผ่านวงศ์	อนุชิต พันธ์กง	จิตกมล โตตรทองหลาง	มัณฑนา ออพานิชกิจ	มุกดัดดา อัมไพ	สริมาศ จันทร์เพ็ญสุริยา	ธนกฤต บุญญาธนพัฒน์	เพชรอุไร ชามาตร	Jolonch et al.	Tubin	รวมความถี่	ร้อยละ	ผ่านเกณฑ์
1. การเรียนรู้เป็นทีม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10	100	✓
2. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	✓		✓	✓		✓	✓	✓			6	60	✓
3. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	9	90	✓
4. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10	100	✓
5. ความคิดสร้างสรรค์		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9	90	✓
6. นวัตกรรมการเรียนรู้		✓		✓				✓	✓	✓	5	50	✓
รวม	**4**	**5**	**5**	**6**	**4**	**5**	**5**	**6**	**4**	**5**			

จากตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน จากแหล่งข้อมูล 10 แหล่ง พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน มี 6 องค์ประกอบ คือ การเรียนรู้เป็นทีมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีความถี่สูงคิด คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน และความคิดสร้างสรรค์ มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 90 การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 60 และนวัตกรรมการเรียนรู้ มีความถี่คิดเป็นร้อยละร้อยละ 50 ตามลำดับ

ผู้วิจัยนำผลการสังเคราะห์องค์ประกอบมาจะทำเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน มี 6 องค์ประกอบ 28 พฤติกรรมบ่งชี้ แสดงดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การเรียนรู้เป็นทีม	พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมให้บุคลากร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ผ่านการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะระหว่างสมาชิกในทีม เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและทีมงานให้สามารถทำงานร่วมกันไปในทิศทางเดียวกัน การเป็นผู้นำทีมที่มีคุณภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ	1.1 ส่งเสริมให้บุคลากรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 1.2 มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะระหว่างสมาชิกในทีม 1.3 พัฒนาศักยภาพของบุคลากรและทีมงานให้สามารถทำงานร่วมกันไปในทิศทางเดียวกัน 1.4 การเป็นผู้นำทีมที่มีคุณภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 2 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน (ต่อ)

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมบ่งชี้
2. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงความสามารถในการจัดและปรับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านบรรยากาศให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ โดยจัดให้มีสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และเทคโนโลยีสารสนเทศที่สนับสนุนการเรียนรู้ พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมแรงจูงใจ กระตุ้นความพร้อมในการรับรู้สิ่งใหม่ และเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดี เพื่อให้ครูและบุคลากรสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และนวัตกรรมได้อย่างเต็มศักยภาพ	2.1 จัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ 2.2 จัดหาเทคโนโลยีสารสนเทศที่สนับสนุนการเรียนรู้ 2.3 การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมแรงจูงใจและกระตุ้นความพร้อมในการรับรู้สิ่งใหม่ 2.4 การเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคลากร 2.5 ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และนวัตกรรมได้อย่างเต็มศักยภาพ
3. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน	พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงานในทุกภารกิจของสถานศึกษา ครอบคลุมการจัดเก็บ ประมวลผล วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ การสื่อสาร การสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา และยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล	3.1 ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษา 3.2 จัดระบบการจัดเก็บ ประมวลผล วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ 3.3 ใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการสื่อสาร 3.4 ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยี 3.5 การควบคุม ติดตามการปฏิบัติงาน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล
4. ความคิดสร้างสรรค์	พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงความสามารถในการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ คิดนอกกรอบได้อย่างหลากหลายและยืดหยุ่น สามารถบูรณาการความรู้และประสบการณ์เพื่อสร้างวิธีการแก้ปัญหาและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา มีความรอบคอบในการวิเคราะห์ข้อมูลก่อนตัดสินใจ เปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และส่งเสริมให้บุคลากรกล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารสถานศึกษาและการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ	4.1 การคิดริเริ่มสิ่งใหม่และคิดนอกกรอบได้อย่างหลากหลายและยืดหยุ่น 4.2 การบูรณาการความรู้และประสบการณ์เพื่อสร้างวิธีการแก้ปัญหาและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา 4.3 วิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจ 4.4 เปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากบุคลากร 4.5 ส่งเสริมให้บุคลากรกล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่
5. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงการสร้างความรู้ด้วยตนเองจากความคิด ประสบการณ์ และการปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น สร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ วางแผนในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง รวมถึงการสะท้อนผลการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง พัฒนากระบวนการทำงาน และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	5.1 สร้างความรู้ด้วยตนเองจากความคิด ประสบการณ์ และการปฏิบัติจริง 5.2 มีแรงจูงใจใฝ่รู้ในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 5.3 วางแผนในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างเป็นระบบ 5.4 สะท้อนผลการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง 5.5 นำผลการเรียนรู้ไปพัฒนากระบวนการทำงานและการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 2 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน (ต่อ)

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมบ่งชี้
6. นวัตกรรมการเรียนรู้	พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่แสดงออกถึงการดำเนินการพัฒนาแนวคิด กระบวนการ รูปแบบ วิธีการ สื่อ หรือเทคนิคที่ได้รับการคิดค้นขึ้นใหม่หรือพัฒนาปรับปรุงจากของเดิมอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของการวิจัย โดยส่งเสริมให้ครูพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาเทคโนโลยี ตลอดจนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	6.1 พัฒนาแนวคิด กระบวนการ รูปแบบ วิธีการ สื่อ หรือเทคนิคการจัดการเรียนรู้ใหม่หรือปรับปรุงจากของเดิมบนพื้นฐานของการวิจัย 6.2 ส่งเสริมให้ครูพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง 6.3 ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาเทคโนโลยี 6.4 ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. ผลการประเมินความเหมาะสมของภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน

ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกในฐานะบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยมุ่งสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้น และสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ บูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้าสู่การปฏิบัติงาน ตลอดจนเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน

องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน	ระดับความเหมาะสม			
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่ค่าเฉลี่ย
1. การเรียนรู้เป็นทีม	4.90	0.14	มากที่สุด	1
2. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	4.84	0.17	มากที่สุด	2
3. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน	4.72	0.18	มากที่สุด	3
4. ความคิดสร้างสรรค์	4.52	0.36	มากที่สุด	4
5. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	4.44	0.33	มาก	5
6. นวัตกรรมการเรียนรู้	4.00	1.38	มาก	6
รวม	**4.57**	**0.23**	**มากที่สุด**	**-**

จากตารางที่ 2 พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.23) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การเรียนรู้เป็นทีม ($\bar{X}$ = 4.90, S.D. = 0.14) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = 0.17) และ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.18) ตามลำดับ

3. ผลการสังเคราะห์สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 4 การสังเคราะห์ของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21	นักวิชาการ/นักวิจัย														
	ประกิต สิงห์ทอง	สุชญา โกมลวานิช	ประสิทธิ์ สตำ	ศริยา ทองนุ้ย	สร้อยทิพย์ แก้วตา	เวณิกา ถนอมเพียร	จารุชา สมศรี	ชินดนัย ผลเจริญ	อารีรัตน์ มัธยผา	ชัวลิทย์ พิณเขียว	รัชพร ว่องไว	Simmon Constance	รวมความถี่	ร้อยละ	องค์ประกอบที่มุ่งศึกษา
1. การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	10	83.33	✓
2. คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู	✓		✓	✓		✓	✓		✓				6	50	✓
3. การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		9	75	✓
4. การบริหารจัดการชั้นเรียน	✓				✓	✓				✓	✓	✓	6	50	✓
5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้		✓	✓		✓	✓		✓	✓				6	50	✓
รวม	4	2	3	2	4	5	3	3	4	2	3	2			

จากตารางที่ 4 การสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 แหล่งข้อมูลจำนวน 12 แหล่ง พบว่า องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 มี 5 องค์ประกอบ คือ การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา มีความถี่สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือ การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 75 การบริหารจัดการชั้นเรียน คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ มีความถี่คิดเป็นร้อยละ 50 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	ความสามารถของครูในการดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ มีการสร้างและพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ	1.1 การสร้างและพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ 1.2 การออกแบบและจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 1.3 การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ 1.4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร
2. การบริหารจัดการชั้นเรียน	ความสามารถของครูในการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างวินัยเชิงบวก การดูแลช่วยเหลือผู้เรียน และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขและปลอดภัย	2.1 การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 2.2 การสร้างวินัยเชิงบวกและข้อตกลงร่วมกันในชั้นเรียน 2.3 การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 2.4 การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขและปลอดภัย

ตารางที่ 5 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการและพฤติกรรมบ่งชี้ของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 (ต่อ)

องค์ประกอบ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	พฤติกรรมบ่งชี้
3. การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา	ความสามารถของครูในการนำความรู้ ทักษะ และเทคโนโลยีดิจิทัล มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ การผลิตและพัฒนาสื่อ การสื่อสาร และการพัฒนาวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย สร้างสรรค์ และมีจริยธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน	3.1 การเลือกและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ 3.2 มีการผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ 3.3 การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและพัฒนาวิชาชีพอย่างปลอดภัยและมีจริยธรรม ยกระดับคุณภาพผู้เรียน
4. คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ	พฤติกรรมของครูที่แสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีคุณงามความดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน และยึดมั่นในมาตรฐานความประพฤติตามที่องค์กรวิชาชีพครูกำหนด ทั้งในด้านการปฏิบัติต่อตนเอง ต่อวิชาชีพ ต่อผู้รับบริการ ต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และต่อสังคม อันส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนและคุณภาพการศึกษา	4.1 ประพฤติปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ 4.2 มีความเมตตากรุณาและปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างเป็นธรรม 4.3 ยึดมั่นปฏิบัติในจรรยาบรรณวิชาชีพต่อตนเอง ต่อวิชาชีพ ต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และต่อสังคม
5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	ความสามารถของครูในการวางแผนการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัด และคุณลักษณะของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่หลากหลายเหมาะสม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ตีความ และตัดสินคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งเพื่อการพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้และการตัดสินผลการเรียนตามมาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนด	5.1 มีการวางแผนการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัด 5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ 5.3 การใช้เครื่องมือและวิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเหมาะสม 5.4 การวิเคราะห์และตีความข้อมูลเพื่อตัดสินคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน 5.5 นำผลการประเมินไปพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้และตัดสินผลการเรียนตามมาตรฐาน

4. ผลการประเมินความเหมาะสมของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนทักษะชีวิตและอาชีพ สามารถใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นมืออาชีพและมีนวัตกรรมการสอน สามารถจุดประกายความสนใจใฝ่รู้และส่งเสริมการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี พร้อมสำหรับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 6 ผลการประเมินความเหมาะสมของสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21	ระดับความเหมาะสม			
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่ค่าเฉลี่ย
1. การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	4.75	0.31	มากที่สุด	2
2. การบริหารจัดการชั้นเรียน	4.65	0.49	มากที่สุด	5
3. การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา	4.73	0.43	มากที่สุด	3
4. คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู	4.65	0.29	มากที่สุด	4
5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	4.88	0.11	มากที่สุด	1
รวม	**4.73**	**0.31**	**มากที่สุด**	**-**

จากตารางที่ 6 พบว่า องค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.73, S.D. = 0.31) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.88, S.D. = 0.11) รองลงมาเป็น การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.31) และการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.73, S.D. = 0.43) ตามลำดับ

อภิปรายผล

การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนและสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 อภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเรียนรู้เป็นทีม 2) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 3) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน 4) ความคิดสร้างสรรค์ 5) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และ 6) นวัตกรรมการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิประเมินว่ามีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ จิราภรณ์ จำเริญดี และคณะ เรื่อง ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ได้ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเรียนรู้เป็นทีม 2) ความคิดสร้างสรรค์ 3) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 5) การบูรณาการ และ 6) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (จิราภรณ์ จำเริญดี และคณะ, 2567) และความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ คณธภรรช ใจดี และคณะ ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสามารถทำนายสมรรถนะครูได้ถึงร้อยละ 54.0 ผลการวิจัยดังกล่าวยืนยันว่าองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารเป็นปัจจัยเชิงเงื่อนไขที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาสมรรถนะของครู จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนการศึกษาองค์ประกอบของตัวแปรทั้งสองร่วมกันอย่างเป็นระบบ และตอกย้ำว่าการยกระดับคุณภาพการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารควบคู่ไปกับสมรรถนะครูอย่างบูรณา (คณธภรรช ใจดี และคณะ, 2569)

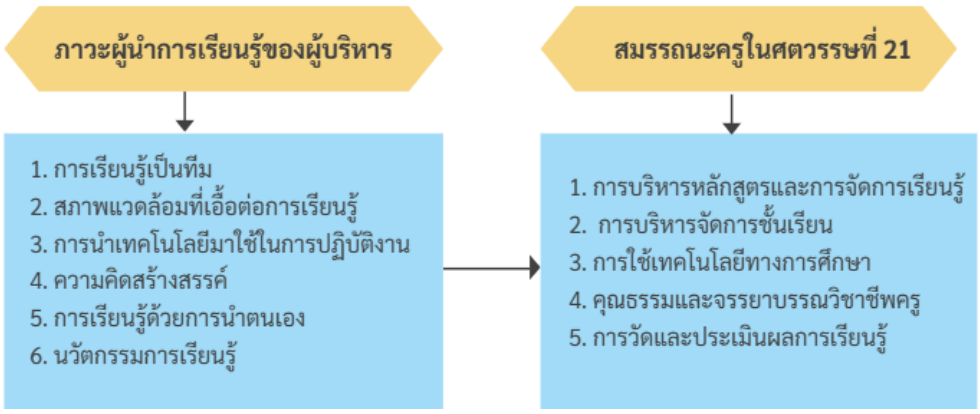
นอกจากนี้ องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานก็ได้รับการยืนยันความเหมาะสมในระดับมากที่สุดเช่นกัน สอดคล้องกับ กนกอร สมปราชญ์ สรุปว่า ภาวะผู้นำการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างนวัตกรรมทางการเรียนรู้ของบุคคลให้เกิดขึ้น ซึ่งผู้นำจะมีความเข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนของทีมงาน จึงเกิดความยืดหยุ่นเพื่อสร้างวิธีการใหม่ ๆ ที่มีความท้าทายในการสร้างการเรียนรู้ การออกแบบและพัฒนา มีนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน มีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน อันจะส่งผลให้เกิดการจัดการเรียนรู้ประสบความสำเร็จและเกิดการพัฒนา

อย่างยั่งยืน ผู้นำเกิดความคิดสร้างสรรค์และความกล้าหาญในการออกแบบนวัตกรรมต่างๆ มาใช้ในหน่วยงานอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในหน่วยงาน รวมทั้งเสริมสร้างความเป็นมืออาชีพของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 และจากการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง สอดคล้องกับองค์ประกอบด้านนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (กนกอร สมปราชญ์, 2560)

2. จากการศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2) การบริหารจัดการชั้นเรียน 3) การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา 4) คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู และ 5) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดารกา บุญกาญจน์ ศึกษาเรื่อง ความต้องการพัฒนาสมรรถนะของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า ควรพัฒนาครูให้มีลักษณะนิสัยเป็นผู้เรียนรู้ตลอดเวลาและตลอดชีวิตเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาวิชาชีพครูอย่างสม่ำเสมอ ควรส่งเสริมให้ครูมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพนำสู่การปฏิบัติ และพัฒนาตนเองให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ควรพัฒนาให้ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเองในด้านความรู้เนื้อหาวิชา และวิธีการจัดการเรียนการสอนการมีภาวะผู้นำเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นครูมืออาชีพ (ดารกา บุญกาญจน์, 2563) ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ ศริยา ทองนุ้ย ที่ศึกษา ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ เพราะในสภาพปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลและองค์ความรู้ใหม่ ๆ อย่างรวดเร็ว จึงทำให้ครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษามีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาข้อมูลและแสวงหาแนวทางในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีทั้งต่อครูและผู้เรียน จึงทำให้ด้านการพัฒนาตนเองของครูมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สอดคล้องกับ ที่ระบุว่าครูต้องมีสมรรถนะครบถ้วนทั้งด้านการบริหารหลักสูตร การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา การวัดและประเมินผล และคุณธรรมจรรยาบรรณวิชาชีพ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำการเรียนรู้สูงส่งผลเชิงบวกต่อทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนและพัฒนาการทางวิชาชีพของครูอย่างมีนัยสำคัญ (ศริยา ทองนุ้ย, 2565)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาองค์ประกอบระหว่างภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนกับสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง การพัฒนาสมรรถนะครูอาจเกิดจากการที่ผู้บริหารใช้ภาวะผู้นำการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างระบบการเรียนรู้ร่วมกันภายในสถานศึกษา ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การเรียนรู้เป็นทีม สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการปฏิบัติงาน ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และนวัตกรรมการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงและส่งเสริมกันเป็นระบบส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผู้บริหาร การวางแผนพัฒนาครู การกำหนดนโยบาย และการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสะท้อนว่า หากผู้บริหารสามารถพัฒนาองค์ความรู้ของภาวะผู้นำการเรียนรู้ทั้ง 6 ด้านให้เกิดขึ้นจริง จะสามารถยกระดับสมรรถนะครูทั้ง 5 ด้านได้พร้อมกัน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้และผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบโครงสร้างแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนกับสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21

สรุปและข้อเสนอแนะ

องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การเรียนรู้เป็นทีม สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และนวัตกรรมการเรียนรู้ และองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบทั้งหมดได้รับการยืนยันจากผู้ทรงคุณวุฒิว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด อันแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทการศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1.1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ จัดทำเป็นหลักสูตรอบรมและกรอบการประเมินสมรรถนะผู้บริหารโรงเรียนอย่างเป็นระบบ เช่น จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน (PLC) เพื่อพัฒนาการเรียนรู้เป็นทีม จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการบริหารงานสำหรับด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน และจัดเวทีประกวดนวัตกรรมการบริหารระดับเขตพื้นที่ เพื่อกระตุ้นด้านความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมการเรียนรู้ 1.2) ระดับผู้บริหารโรงเรียน ควรนำองค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ไปใช้เป็นแนวปฏิบัติ เช่น กำหนดชั่วโมงชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ไว้ในตารางปฏิบัติงานประจำสัปดาห์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เป็นทีม จัดสรรพื้นที่และทรัพยากร เช่น มุมเรียนรู้ สื่อ และระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงและผู้ชี้แนะ (coaching and mentoring) ให้แก่ครู ตลอดจนส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนพัฒนาตนเองรายบุคคล เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง อันจะกระตุ้นให้ครูพัฒนาสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน1.3) สถานศึกษาควรนำองค์ประกอบสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 5 ด้าน จัดทำแบบประเมินสมรรถนะรายด้านเพื่อใช้วินิจฉัยจุดแข็งและจุดที่ต้องพัฒนาของครูแต่ละคน แล้วออกแบบกิจกรรมพัฒนาให้สอดคล้องกัน เช่น จัดอบรมการออกแบบเครื่องมือวัดและการประเมินตามสภาพจริง จัดอบรมการบูรณาการเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 2.1) ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์และอิทธิพลของภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณกับกลุ่มตัวอย่างในวงกว้าง เพื่อยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร 2.2) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียนที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ 2.3) ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อ

สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 นอกเหนือจากภาวะผู้นำการเรียนรู้ เช่น วัฒนธรรมองค์กร การสนับสนุนจากชุมชน หรือนโยบายการพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ครบถ้วนและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างบูรณาการ

เอกสารอ้างอิง

กนกอร สมปราชญ์. (2560). ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาทฤษฎีฐานราก. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 12(34), 51-66.

คณธภรรช ใจดี และคณะ. (2569). ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดองค์การ บริหารส่วนจังหวัดพัทลุง. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(1), 992-1013.

จิราภรณ์ จำเริญดี และคณะ. (2567). องค์ประกอบภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 26(2), 183-199.

ดารกา บุญกาญจน์. (2563). ความต้องการพัฒนาสมรรถนะของครูในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนในสหวิทยาเขต 3 พระใหญ่เขื่องในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 29. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 4(3), 345-357.

ต่วนฮัสนะห์ ลาดอ. (2567). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 35(1), 107-121.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 1 (19 สิงหาคม 2542).

ศริยา ทองนุ้ย. (2565). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566). ผลการประเมิน PISA 2022. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1. (2568). รายงานผลการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 เอกสารลำดับที่ 5/2568 กลุ่มนโยบายและแผน. เรียกใช้เมื่อ 25 มิถุนายน 2569 จาก https://drive.google.com/file/d/1h9dw73hgBFAIwjxfWNJ3AGr-OBv4kWhn/view

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

อภิสิทธิ์ โคสาดี. (2565). โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 3. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 50(3), 1-13.

Hammond, L. D. (2006). Constructing 21st-century teacher education. Journal of Teacher Education, 57(3), 300-314.

Senge, P. M. (1990). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York: Doubleday/Currency.

บทความวิจัย

มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ ศึกษากรณี บทกำหนดโทษตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562*

LEGAL MEASURES FOR ADDRESSING ENCROACHMENT ON CONSERVATION AREAS: A CASE STUDY OF PENAL PROVISIONS UNDER THE NATIONAL PARK ACT B.E. 2562

สิริรัตน์ เผ่าน้อย
Sirirat Paonoi
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Law, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand
Corresponding author E-mail: Sirirat.pao64@rsu.ac.th
Tel: 090-982-9938

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของปัญหา แนวคิด วัตถุประสงค์ หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ รวมทั้งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมายและการเปรียบเทียบเชิงนโยบาย เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขมาตรการทางกฎหมายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพปัญหาในประเทศไทย ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า มาตรการทางกฎหมายในปัจจุบันยังมีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ 1) รูปแบบการลงโทษที่จำกัด โดยมุ่งเน้นโทษจำคุกในอัตราที่สูง และขาดความยืดหยุ่น 2) ขาดการกำหนดคำนิยามคำว่า “แสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์” ไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหาในการตีความ และการบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ 3) ไม่มีการจำแนกลักษณะของการกระทำความผิด และ 4) บทลงโทษระหว่างการกระทำเพื่อยังชีพกับเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ยังไม่แยกออกจากกัน ทั้งที่ความร้ายแรง และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน นอกจากนี้พบว่า บทลงโทษยังขาดกลไกฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับการลงโทษอีกด้วย ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 โดยกำหนดคำนิยาม การแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์เพื่อให้กฎหมายมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจโดยมิชอบ รวมถึงการกำหนดโทษทางอาญาที่เหมาะสม และครอบคลุม ได้สัดส่วนสอดคล้องกับการกระทำความผิด ตลอดจนเพิ่มมาตรการการลงโทษในรูปแบบที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายจากการกระทำผิดอย่างเหมาะสม เพื่อช่วยให้ทรัพยากรได้รับการเยียวยาอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พื้นที่อนุรักษ์, พื้นที่อุทยานแห่งชาติ, การบุกรุก, พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

Abstract

The objectives of this research were to evaluate the importance of the problems, concepts, objectives, principles, and theories associated with the treatment of encroachment on national park areas, including the National Park Act B.E. 2562 (2019) and other pertinent laws. This is qualitative research that uses legal document analysis and policy comparison. The goal

* Received 24 June 2026; Revised 12 July 2026; Accepted 25 July 2026

was to determine the most suitable legal measures for the improvement and resolution of the encroachment issue in the context of Thailand. The findings reveal that legal measures for addressing encroachment continue to encounter significant issues, including, 1) The punishment framework is limited, emphasizing high rates of imprisonment and lacking flexibility, 2) The absence of a clear definition for “commercial exploitation”, leading to problems in interpretation and practical enforcement of the law , 3) It fails to clearly differentiate between offenses and 4) The penalties do not distinguish between subsistence activities and commercial exploitation, despite the differences in severity and impact on natural resources. Additionally, the Act's penalties offenses do not include restoration mechanisms that are directly associated with the rehabilitation of natural resources. It was recommended that the National Park Act B.E. 2562 (2019) be amended to provide a clear definition of the term "commercial exploitation" to improve the effectiveness of preventing the unlawful use of natural resources for business purposes and to enhance legal clarity. Furthermore, the severity of the offenses should be reflected in the imposition of proportionate and appropriate criminal penalties. Additionally, to guarantee that natural resources are concretely restored and rehabilitated, punishment mechanisms should include restorative measures that concentrate on the rehabilitation of natural resources that have been damaged by unlawful acts.

Keywords: Conservation Areas, National Park, Encroachment, The National Park Act B.E. 2562

บทนำ

จากสถานการณ์การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้หน่วยงานภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายมาตรการหลายประการเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหามาโดยตลอด นับตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม ไม่ให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป (พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, 2504) หรือมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่มีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ พร้อมทั้งกำหนดแนวทางผ่อนปรน และจัดระเบียบการอยู่อาศัยทำกินของราษฎรที่เข้าไปใช้ประโยชน์ก่อนวันที่มติคณะรัฐมนตรีมีผลบังคับใช้ โดยกระบวนการพิสูจน์สิทธิ์ที่กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการสำรวจการถือครองที่ดินไว้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 - 2558 เป็นช่วงที่รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เข้ามาบริหารประเทศก่อให้เกิด “นโยบายทวงคืนผืนป่า” ตลอดช่วงระยะเวลาการอยู่ในอำนาจของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ผ่านการออกคำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 (คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557, 2557) และคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 (คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 66/2557, 2557) โดยเนื้อหาในคำสั่งมุ่งเน้นในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายป่าไม้ในพื้นที่ต่าง ๆ และเพิ่มอำนาจให้เจ้าหน้าที่รัฐในการเข้ามาดำเนินการปราบราม จับกุม และหยุดยั้งผู้บุกรุก ครอบครอง หรือทำลายพื้นที่ป่าไม้อย่างเด็ดขาด แต่จากข้อมูลสถิติกลับพบว่าในปี พ.ศ. 2557 - 2558 จำนวนการดำเนินคดีบุกรุกในพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มขึ้นสูงมาก มีจำนวนคดีขึ้นสู่ศาลถึง 6,161 คดี พื้นที่ถูกบุกรุก จำนวน 58,025 ไร่ แต่เมื่อพิจารณาพื้นที่ป่าไม้ในภาพรวมของประเทศไทย ในช่วงนโยบายทวงคืนผืนป่า ในปี พ.ศ. 2558 กลับพบว่ามีพื้นที่บุกรุกป่าที่ยึดคืนมาได้เพิ่มขึ้น รวม 1.98 แสนไร่ แต่พื้นที่ป่าไม้รวมทั่วประเทศกลับลดลง 4.4 หมื่นไร่ ไม่สอดคล้องกัน (Workpoint Today, 2565) ท้ายที่สุดรัฐได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาสาระกฎหมายภายใต้แนวคิดและความมุ่งหมายในการแก้ไขปัญหาตามนโยบายของรัฐบาล โดยการตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ขึ้นมาบังคับใช้เพื่อแก้ไขปัญหา สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

ฉบับเดิม ความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งของบทลงโทษทางอาญาในความผิดฐานบุกรุกนั้น มีการมุ่งใช้บทลงโทษที่เด็ดขาด และรุนแรงมากขึ้น โดยการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับความผิดฐานบุกรุกไว้ในอัตราโทษที่สูงขึ้นกว่าเดิม (พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562, 2562)

ตามรายงานข้อมูลสถิติกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตั้งแต่ประกาศใช้กฎหมายฉบับใหม่ พบว่า คดีบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ยังคงมีจำนวนกว่า 3,450 คดี ประชาชนถูกดำเนินคดีเป็นจำนวนมาก มีการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เฉพาะในเขตพื้นที่อนุรักษ์ถึง 20,775 ไร่ มีพื้นที่อุทยานแห่งชาติเหลือเพียง 39,707,790.00 ไร่ ในปี พ.ศ. 2567 (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2567) แสดงให้เห็นว่า ปัญหาการบุกรุกที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติในประเทศไทยยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นปัญหาเรื้อรังที่ยังแก้ไขไม่ได้ และยังเป็นการกระทำผิดกฎหมายมากที่สุดหากเปรียบเทียบกับคดีไฟป่า หรือคดีเกี่ยวกับสัตว์ป่า ถึงแม้รัฐบาลจะได้มีมาตรการการคุ้มครองที่ดินของรัฐโดยมุ่งใช้กฎหมายลงโทษอย่างเด็ดขาด และรุนแรงมากขึ้นด้วยวิธีการเพิ่มโทษทางอาญาให้รุนแรงกว่าเดิมเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกที่ดินมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังไม่สามารถระงับยับยั้ง การบุกรุกที่ดินของรัฐให้หมดไปได้ กลับมีคดีบุกรุกพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี พื้นที่อุทยานแห่งชาติยังคงถูกทำลายอีกกว่าสิบล้านไร่

ในประเทศไทย กฎหมายมิได้แยกประเภทของการบุกรุกเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ออกจากการบุกรุกเพื่ออยู่อาศัยหรือเพื่อยังชีพ ส่งผลให้การกำหนดบทลงโทษไม่สอดคล้องกับลักษณะ และความร้ายแรงของการกระทำ ประกอบกับการบังคับใช้มาตรการทางอาญาเป็นหลัก อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกกรณี จึงจำเป็นที่ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย และศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยศึกษากฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา US Code TITLE 18 : Federal Crime and Criminal Crime Procedure (United States Congress, 1948) ประมวลกฎหมายของรัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา 36 Code of Federal Regulations (CFR) และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ค.ศ. 1980 (New Zealand Parliament, 1980) พระราชบัญญัติการอนุรักษ์ ค.ศ. 1987 (Conservation Act, 1987) ของประเทศนิวซีแลนด์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรการทางกฎหมายกรณีการใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อประกอบกิจการที่มุ่งแสวงหากำไรทางธุรกิจ เช่น การก่อสร้างรีสอร์ต โรงแรม ร้านอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว หรือกิจการอื่นที่มีลักษณะเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนบุคคล ซึ่งการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ ระบบนิเวศ และประโยชน์สาธารณะอย่างร้ายแรง ประกอบกับศึกษาการใช้มาตรการการลงโทษที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้กระทำความผิด และบริบทของการกระทำ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีการส่งเสริมกลไกฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการลงโทษต่อไป

จากสภาพปัญหา และความสำคัญดังกล่าว ในเรื่องมาตรการทางกฎหมายในแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศไทยนั้น สะท้อนให้เห็นว่า แม้รัฐจะตรากฎหมายที่มีบทกำหนดโทษทางอาญาที่สูงขึ้นเพื่อบังคับให้ประชาชนเชื่อฟังคำสั่งของเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามกฎระเบียบบนฐานแนวคิดว่า โทษยิ่งหนักประชาชนจะยิ่งเกรงกลัวต่อกฎหมาย โดยไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำผิด และผลกระทบต่อชีวิตของผู้รับโทษ แต่กลับไม่บรรลุผลในการแก้ไขปัญหาได้ พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยยังคงถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้กฎหมายสามารถตอบสนองต่อสภาพปัญหาในปัจจุบัน และสร้างประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติได้อย่างแท้จริง จึงควรที่จะมีกฎหมายหรือมาตรการที่สามารถแก้ไขบทลงโทษให้เหมาะสมกับระดับความผิด และผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนสมดังเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายเพียงลำพังอาจไม่เพียงพอในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน

เนื่องจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างมาตรการทางกฎหมาย การบริหารจัดการพื้นที่ และกลไกการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างความเข้าใจในมิติทางกฎหมายให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจ และใช้เครื่องมือทางกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพิจารณาแยกแยะลักษณะของการกระทำความผิดระหว่างการบุกรุกเพื่อยังชีพและการบุกรุกเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ เพื่อให้การใช้ดุลพินิจในการบังคับใช้กฎหมายลงโทษสอดคล้องกับผลกระทบต่อระบบนิเวศจริง และบริบทของพื้นที่ รวมถึงการประสานมาตรการทางกฎหมายเข้ากับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สามารถตอบสนองต่อสภาพปัญหาได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางเลือก ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และหลักการกำหนดโทษทางอาญา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาของการกำหนดโทษทางอาญา และแนวทางการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษทางอาญาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศไทย และต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยและต่างประเทศ
4. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงข้อกฎหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ รูปแบบวิจัยดำเนินการโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเป็นเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก เพื่อให้ได้ผลวิจัยที่มีความถูกต้องและได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางเลือก ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และหลักการกำหนดโทษทางอาญา

กลุ่มข้อมูลปฐมภูมิ : ศึกษาจากหลักการกฎหมายเบื้องต้นและเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ปรากฏในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

กลุ่มข้อมูลทุติยภูมิ : ศึกษาวิเคราะห์จากตำรา หนังสือ และบทความทางวิชาการที่อธิบายถึง ทฤษฎีการฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitative Theory) แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) รวมถึงแนวคิดของ David Garland และ John Braithwaite เกี่ยวกับการลงโทษทางเลือก

2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาของการกำหนดโทษทางอาญา และแนวทางการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษทางอาญาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศไทย และต่างประเทศ

กลุ่มข้อมูลปฐมภูมิ : ศึกษาจากพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และ พ.ศ. 2562 มติคณะรัฐมนตรี (30 มิถุนายน 2541) คำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 และ 66/2557 กฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาสหรัฐฯ (US Code Title 18) ประมวลกฎหมายของรัฐบาลกลางสหรัฐฯ (36 CFR) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ค.ศ. 1980 และพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ ค.ศ. 1987 ของประเทศนิวซีแลนด์

กลุ่มข้อมูลทุติยภูมิ: รายงานสถิติคดีบุกรุกจากกรมอุทยานแห่งชาติฯ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยและต่างประเทศ

กลุ่มข้อมูลปฐมภูมิ: บทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดฐานความผิดและบทลงโทษ โดยเฉพาะมาตราที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตเชิงพาณิชย์ในกฎหมายของสหรัฐอเมริกา และนิวซีแลนด์ เพื่อเปรียบเทียบกับมาตรา 19 และ 41 ของไทย

กลุ่มข้อมูลทุติยภูมิ: บทความวารสาร และงานวิจัยที่วิเคราะห์ผลกระทบจากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการค้าและปัญหาการตีความกฎหมายในทางปฏิบัติ

4. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงข้อกฎหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

การสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่ได้จากการศึกษาข้างต้น มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ในส่วนของคำนิยาม "การแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์" และการเพิ่มโทษทางเลือก

ผลการวิจัย

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศไทย ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์ พบว่า กฎหมาย และมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศไทยนั้น มีประเด็นปัญหาสำคัญที่ควรแก้ไข ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางเลือก ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และหลักการกำหนดโทษทางอาญา

กฎหมายพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีรูปแบบการลงโทษที่มุ่งเน้นโทษจำคุกในอัตราที่สูง ถือเป็นมาตรการที่ขาดความยืดหยุ่น เนื่องจากถูกนำมาใช้กับความผิดแทบทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นความผิดลหุโทษ ความผิดที่เกิดจากความประมาท หรือความผิดที่กระทำโดยเจตนาต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และชื่อเสียง โดยมีเพียงระยะเวลาของการจำคุกที่แตกต่างกันเท่านั้น การใช้รูปแบบการลงโทษที่จำกัดเช่นนี้ส่งผลให้เรือนจำต้องแบกรับภาระจำนวนผู้ต้องขังจำนวนมาก จนนำไปสู่ปัญหานักโทษล้นเรือนจำ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศนิวซีแลนด์ เริ่มมีการยอมรับแนวคิดเรื่องการลงโทษทางเลือกมากขึ้น ทั้งในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการลดภาระของรัฐ อันจะเห็นได้จากมีการนำบทลงโทษทางเลือกมาใช้แทนโทษจำคุกในคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นให้เกิดรูปแบบการลงโทษที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับลักษณะของความผิด และผู้กระทำผิดมากขึ้น เช่น การบริการสังคม การคุมประพฤติ การชดใช้ค่าเสียหาย หรือการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ การลดการพึ่งพาการคุมขัง และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตนในบริบทของคดีสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับทฤษฎีของ David Garland ที่ได้อธิบายว่า ระบบควบคุมอาชญากรรมในสังคมสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่รัฐผูกขาดการลงโทษ ไปสู่ลักษณะที่หลากหลายและกระจายตัวมากขึ้น (pluralization of control) โดยเปิดพื้นที่ให้มาตรการที่ไม่ใช่การจำคุกเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการกับอาชญากรรม และแนวคิดของ John Braithwaite ที่ได้นำเสนอแนวคิด “การลงโทษแบบสร้างความละอายเชิงบูรณาการ” (reintegrative shaming) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การตอบสนองต่อการกระทำผิดไม่จำเป็นต้องมุ่งเน้นการลงโทษเชิงกีดกัน (stigmatization) แต่สามารถใช้มาตรการที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดตระหนักถึงความเสียหาย และกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีความรับผิดชอบ เช่นนี้ การลงโทษทางเลือกจึงเป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัวของระบบยุติธรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะในยุคปัจจุบัน

มาตรการทางกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์ มีรูปแบบมุ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ และการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิด โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีการเปลี่ยนมุมมองจาก “การลงโทษโดยรัฐ” ไปสู่ “การแก้ไขความเสียหายร่วมกัน” ที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้ตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตน และรับผิดชอบต่อผู้เสียหายโดยตรง ตามหลักทฤษฎียุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเป็นการสอดคล้อง และอยู่บนพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitative Theory) ที่มองว่า เป้าหมายของการลงโทษควรมุ่งไปที่การบำบัด และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นการทำความเข้าใจสาเหตุของการกระทำความผิด โดยให้ความสำคัญทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เน้นการแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ มากกว่าการมุ่งเน้นการลงโทษเพียงอย่างเดียว และมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับคืนสู่สังคม และดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

นอกจากนี้ยังพบว่า บทกำหนดโทษสำหรับความผิดฐานบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์ ยังมีการกำหนดโทษตามหลักความได้สัดส่วน โดยมีการแบ่งแยกระหว่างความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติเพียงเล็กน้อย และการกระทำผิดเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างชัดเจน เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายสอดคล้องกับความร้ายแรงและจำกัดเสรีภาพเท่าที่จำเป็น

2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาของการกำหนดโทษทางอาญา และแนวทางการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษทางอาญาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศไทย และต่างประเทศ

บทกำหนดโทษทางอาญาในความผิดฐานบุกรุกตามกฎหมายพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ได้บัญญัติโทษสูงสุดกรณีกระทำความผิดที่ฝ่าฝืนมาตรา 19 (1) ครอบคลุมตั้งแต่การยึดถือหรือครอบครองที่ดินตลอดจนการเก็บหาหรือนำทรัพยากรธรรมชาติออกไป หากบุคคลใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี หรือปรับตั้งแต่สี่แสนบาทถึงสองล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งรุนแรงกว่า พ.ศ. 2504 ฉบับเดิม ที่กำหนดโทษจำคุกสูงสุดเพียง 5 ปี และปรับไม่เกิน 20,000 บาท และมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย ยังไม่พบว่ามีการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษทางอาญามาใช้เกี่ยวกับความผิดฐานบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีเพียงแนวทางการแก้ไขปัญหาตามมาตรา 64 ที่เป็นมาตรการของรัฐเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินให้แก่ประชาชนที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติมาก่อนการประกาศเขตตามกฎหมาย โดยกำหนดให้มีการสำรวจ และพิสูจน์การถือครองที่ดินตามหลักเกณฑ์ และช่วงเวลาที่กำหนด ได้แก่ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 และคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 ผู้ที่มีคุณสมบัติตามเงื่อนไขดังกล่าวสามารถเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติได้ ซึ่งเป็นการอนุญาตให้อยู่อาศัยหรือทำกินในพื้นที่ได้เป็นการชั่วคราว โดยไม่ได้รับสิทธิในที่ดิน ทั้งนี้ มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ระยะเวลา คุณสมบัติผู้เข้าร่วมโครงการ และหน้าที่ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันการบุกรุกหรือขยายพื้นที่เพิ่มเติม และสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติกับการช่วยเหลือประชาชนที่ขาดแคลนที่ดินทำกินเท่านั้น

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา มีการกำหนดการกระทำซึ่งเป็นความผิด กำหนดอัตราโทษ และกระบวนวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกที่ดินในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติไว้ในกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดโทษตามลักษณะความผิด เช่น Section 1853 สำหรับความผิดฐานบุกรุกโดยการตัด หรือทำลายต้นไม้ โทษจำคุกสูงสุดไม่เกินหนึ่งปี Section 41 สำหรับการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์ จำคุกสูงสุดไม่เกินหกเดือน Section 1858 สำหรับการกระทำความผิดฐานจงใจทำลายเครื่องหมายเส้นทางแนวเขตสำรวจของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จำคุกสูงสุดไม่เกินหกเดือน และ Section 1863 สำหรับการกระทำความผิดฐานบุกรุกพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ โทษจำคุกสูงสุดไม่เกินหกเดือน จะเห็นได้ว่า ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา US Code TITLE 18 : Federal Crime and Criminal Crime Procedure จะเป็นการกำหนดโทษจำคุกไว้ไม่เกิน 6 เดือน หรือ 1 ปี ขึ้นอยู่กับฐานการกระทำผิด สำหรับการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษ

ทางอาญาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พบว่า สหรัฐอเมริกามีการนำมาตรการลงโทษทางเลือกมาใช้กับความผิดเกี่ยวกับการบุกรุกหรือการใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติที่ก่อให้เกิดความเสียหายเพียงเล็กน้อย โดยตั้งอยู่บนหลักความได้สัดส่วน และมุ่งใช้มาตรการที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้กระทำผิด และผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงมากกว่าการใช้โทษจำคุกในทุกกรณี ผ่านกลไกตามประมวลกฎหมายของรัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา 36 Code of Federal Regulations (CFR) ซึ่งจำแนกความผิดเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติบางประเภทให้เป็นความผิดเล็กน้อย อันเปิดโอกาสให้ศาลใช้มาตรการลงโทษทางเลือกได้

ประเทศนิวซีแลนด์ มีการกำหนดความผิด และกำหนดบทลงโทษเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อทุยานแห่งชาติไว้ในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ค.ศ. 1980 โดยมีการระบุไว้ใน Part 7 “Offences” ซึ่งกำหนดลักษณะการกระทำที่ถือเป็นความผิดเมื่อเกิดในพื้นที่อุทยาน โดยส่วนใหญ่เป็นการกระทำที่อาจก่ออันตรายต่อธรรมชาติหรือโครงสร้างพื้นฐานของอุทยาน ใน Section 60 Offences เป็นการบัญญัติถึงการกระทำผิดทั่วไปในอุทยานแห่งชาติ เช่น ทำลายพืช ดิน หิน ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาต ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างหรือวัตถุในอุทยานโดยไม่ได้รับอนุญาต อยู่ในอุทยานโดยไม่มีสิทธิตามกฎหมาย บทกำหนดโทษถูกบัญญัติไว้ใน Section 69A สำหรับการกระทำความผิดตาม Section 60 ที่มีลักษณะร้ายแรง กฎหมายกำหนดบทลงโทษกรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิด โทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ หรือทั้งจำคุกและปรับ กรณีนิติบุคคลกระทำความผิด ปรับไม่เกิน 200,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ ใน Section 69B เป็นการกำหนดบทลงโทษกรณีแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ หากการกระทำผิดเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลกำไร กฎหมายกำหนดบทลงโทษที่รุนแรงยิ่งขึ้น ในกรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิด โทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 300,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ หรือทั้งจำคุกและปรับ กรณีนิติบุคลกระทำความผิด ปรับไม่เกิน 300,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ และ Section 70 เป็นการบัญญัติบทลงโทษสำหรับความผิดอื่นๆ สำหรับความผิดที่ไม่ได้กำหนดบทลงโทษไว้เฉพาะในมาตราอื่น กฎหมายกำหนดโทษทั่วไป ในกรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิดจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ หรือทั้งจำคุกและปรับ กรณีนิติบุคลกระทำความผิดปรับไม่เกิน 200,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ สำหรับการใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษทางอาญาเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พบว่า ประเทศนิวซีแลนด์มีการนำมาตรการทางเลือกมาใช้กับความผิดเกี่ยวกับการบุกรุกหรือการใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติ ดังจะเห็นได้จากบทลงโทษทางเลือกตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ค.ศ. 1980 Section 70A - Sentence of Community Work คือ ศาลมีอำนาจในการกำหนดให้ผู้กระทำผิดที่ได้รับการตัดสินว่ามีความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ ต้องรับโทษด้วยการทำงานบริการชุมชน (community work) แทนโทษจำคุกหรือปรับเงินสูงสุดที่กฎหมายทั่วไปกำหนดได้ และบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ ค.ศ. 1987 (Conservation Act 1987) Section 44A ที่ศาลอาจลงโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมายนี้ด้วยการทำงานบริการสังคมได้ ซึ่งถือเป็นการยอมรับการใช้โทษทางเลือกในคดีเกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยและต่างประเทศ

จากการศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศไทย พบว่า การบังคับใช้กฎหมายกรณีการกระทำการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ไม่มีบทบัญญัติที่แยกการบุกรุกเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ออกจากการบุกรุกทั่วไปอย่างชัดเจน กล่าวคือ กฎหมายไม่ได้กำหนดคำนิยาม ฐานความผิดเฉพาะ สำหรับการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ในเขตอุทยานแห่งชาติไว้แบบชัดเจน กฎหมายของประเทศไทยมีลักษณะเป็นการใช้บทบัญญัติข้อห้ามทั่วไปครอบคลุมทุกพฤติการณ์ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการควบคุมการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ โดยยึดหลักว่า

การดำเนินกิจกรรมใดที่มีลักษณะเป็นธุรกิจหรือมุ่งแสวงหาผลกำไรจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยปราศจากการควบคุม มีการใช้แนวคิดการควบคุมกิจกรรมเชิงพาณิชย์อย่างเป็นระบบภายใต้กฎหมาย โดยกำหนดให้กิจกรรมที่มีลักษณะเป็นธุรกิจหรือมุ่งแสวงหากำไรต้องได้รับอนุญาตล่วงหน้าผ่านระบบ permit หรือ concession อย่างชัดเจน ซึ่งแม้จะไม่ได้ให้นิยามกิจกรรมเชิงพาณิชย์แบบตายตัว แต่ใช้เกณฑ์วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ และการให้บริการเป็นตัวชี้ขาดในการตีความ และสำหรับประเทศนิวซีแลนด์ ให้ความสำคัญอย่างมากกับการคุ้มครองอุทยานแห่งชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะกรณีที่มีการใช้พื้นที่อุทยานเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจโดยไม่ได้รับอนุญาตภายใต้ National Parks Act 1980 มีการกำหนดทั้งฐานความผิด และระดับโทษที่แตกต่างกันระหว่าง “การกระทำผิดทั่วไป” กับ “การกระทำผิดเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์” อย่างชัดเจน นอกจากพระราชบัญญัติ National Parks Act 1980 ยังพบว่า มีการกำหนดองค์ประกอบของกิจกรรมเชิงพาณิชย์ผ่านบทบัญญัติในพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ ค.ศ. 1987 หรือ Conservation Act 1987 ไว้ใน Part 3B เกี่ยวกับ Concession หรือระบบการอนุญาตจากรัฐให้เอกชนหรือบุคคลสามารถใช้พื้นที่อนุรักษ์ของรัฐเพื่อดำเนินกิจกรรมบางอย่างได้อย่างถูกกฎหมาย สะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายของนิวซีแลนด์ใช้วัตถุประสงค์ในการแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณาว่ากิจกรรมใดเป็น “กิจกรรมเชิงพาณิชย์” ที่ต้องอยู่ภายใต้ระบบการอนุญาตของรัฐ โดยหากกิจกรรมใดมีลักษณะเกี่ยวข้องกับการสร้างรายได้ ค่าตอบแทน หรือผลประโยชน์ทางธุรกิจ กิจกรรมนั้นจะต้องได้รับ concession หรือใบอนุญาตก่อนดำเนินการในพื้นที่อนุรักษ์ก่อน

กรณีการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับความผิดที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ สำหรับการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติในประเทศไทย เป็นปัญหาที่รัฐแก้ไขผ่านการใช้กฎหมายอาญาเป็นกลไกหลัก โดยกำหนดให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดอาญาที่มีโทษรุนแรงทั้งโทษจำคุก และโทษปรับ ผ่านการบังคับใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการเน้นใช้โทษทางอาญาในลักษณะเข้มงวดเป็นหลัก และกฎหมายได้มีการกำหนดโทษในอัตราเดียวกันแก่การกระทำที่มีความแตกต่างกัน เช่น การบุกรุกเพื่ออยู่อาศัยของประชาชนในท้องถิ่น กับการบุกรุกเชิงพาณิชย์เพื่อทำเหมือง หรือรีสอร์ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในระดับที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า มีการกำหนดไว้ใน Code of Federal Regulations: CFR 36 C.F.R. Section 5.3 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดข้อห้ามเกี่ยวกับการประกอบกิจการธุรกิจ หรือชักชวนให้มีธุรกิจใด ๆ ภายในเขตอุทยาน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามใบอนุญาต สัญญา หรือข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรจากรัฐบาลสหรัฐ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องระวางโทษโดยไม่ได้มีการกำหนดอัตราโทษที่แตกต่างกันหว่างการกระทำผิดฐานบุกรุกเพื่อการอยู่อาศัยหรือทำกิน และการกระทำผิดฐานบุกรุกเพื่อการค้าเชิงพาณิชย์ อาจส่งผลให้เกิดปัญหาความไม่สมดุลระหว่างโทษกับระดับความเสียหายที่แท้จริงได้ และในประเทศนิวซีแลนด์ สำหรับการกระทำผิดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ ประเทศนิวซีแลนด์ได้มีการกำหนดโทษทางอาญาที่รุนแรงยิ่งขึ้นไว้อย่างชัดเจนใน Section 69B กรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิด โทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 300,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ หรือทั้งจำคุกและปรับ กรณีนิติบุคลกระทำความผิด ปรับไม่เกิน 300,000 ดอลลาร์นิวซีแลนด์ แม้เป็นการกำหนดโทษในอัตราที่ไม่ได้สูง คือ อัตราโทษอย่างสูงสำหรับการกระทำผิดถูกกำหนดไว้ไม่เกิน 5 ปี แต่กฎหมายดังกล่าวมีการกำหนดกรอบการคุ้มครองพื้นที่อุทยานแห่งชาติอย่างชัดเจน ทั้งทางกฎหมาย และบทลงโทษทางอาญา ครอบคลุมถึงการกระทำผิดที่กระทำลงโดยบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล ที่มีการระวางโทษที่แตกต่างกัน และมีการกำหนดโทษครอบคลุมถึงการกระทำผิดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ ที่อัตราโทษสูงกว่าการกระทำผิดบุกรุกพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยหรือทำกิน

กรณีแนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศไทยนั้น พบว่า นอกจากบทลงโทษทางอาญาที่เพิ่มระดับอัตราโทษปรับ และจำคุกที่สูงมากขึ้นแล้ว พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 64 ยังมีการให้สิทธิกับประชาชนที่ได้อยู่อาศัยหรือทำกินมาอย่างต่อเนื่องก่อนการประกาศเขตพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายครั้งแรก โดยกำหนดให้มีการสำรวจการถือครองที่ดิน และจัดทำโครงการอนุรักษ์เพื่ออนุญาตให้บุคคลบางกลุ่มอยู่อาศัยหรือทำกินได้ตามเงื่อนไขเป็นการชั่วคราว เพื่อสร้างหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขการอยู่ร่วมกันระหว่างประชาชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หากพบว่ามีการทำผิดเงื่อนไงตามที่กำหนด ต้องถือว่าสิทธิการได้รับอนุญาตเป็นอันสิ้นสุดลง จะเห็นได้ว่า การแก้ไขปัญหาตามมาตรา 64 เป็นการป้องกันการบุกรุกเพิ่มเติมจากกลุ่มประชาชนเพียงบางกลุ่มที่ได้รับอนุญาตตามเงื่อนไข หากเป็นประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในเงื่อนเวลาตามมาตราดังกล่าว จะต้องถูกดำเนินคดีกลับเข้าสู่กระบวนยุติธรรมแบบเดิม สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาหลักเกณฑ์จำแนกความผิดตามระดับความร้ายแรง ผลกระทบต่อทรัพยากร และลักษณะการแสวงประโยชน์ นำไปสู่การแยกความผิดลหุโทษออกจากการกระทำเชิงพาณิชย์หรือความเสียหายร้ายแรงต่อทรัพยากรอย่างชัดเจน แนวทางดังกล่าวนี้ส่งผลให้สามารถนำมาตรการลงโทษทางเลือกมาใช้กับผู้กระทำผิดบางประเภทได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ประเทศนิวซีแลนด์นิวซีแลนด์ นอกจากกฎหมายจะมีบทลงโทษทางอาญาสำหรับความผิดที่กระทำในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ยังให้ความสำคัญกับแนวคิดตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยพิจารณาความเหมาะสมของโทษให้สอดคล้องกับลักษณะการกระทำเจตนา และระดับความเสียหายจริง มาตรการของนิวซีแลนด์เปิดโอกาสให้หน่วยงานของรัฐ และศาลใช้บทลงโทษทางเลือก เช่น การทำงานบริการสังคม (Community Work) ในกรณีความผิดที่ไม่ได้มีลักษณะเชิงพาณิชย์หรือมีความเสียหายเพียงเล็กน้อย โดยยึดหลักความได้สัดส่วนของโทษ และความเหมาะสมกับสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง มากกว่าการมุ่งเน้นการลงโทษจำคุกในทุกกรณี

4. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงข้อกฎหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

จึงควรมีการเสนอคำนิยาม “แสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์” เพื่อจำแนกความแตกต่างระหว่างการใช้พื้นที่เพื่อการดำรงชีพกับการกระทำเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ ซึ่งมีระดับความร้ายแรง และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกัน เสนอให้มีการเพิ่มเติมบทลงโทษให้มีความครอบคลุม ชัดเจน และได้สัดส่วนสอดคล้องกับลักษณะของการกระทำความผิด และบริบททางสังคม เพื่อให้การบังคับใช้มีประสิทธิภาพในการป้องกัน ตอบสนองต่อการคุ้มครองพื้นที่อุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน และประการสุดท้ายเสนอให้มีการเพิ่มมาตรการการลงโทษในรูปแบบที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย โดยเพิ่มเติมหมวด 6/1 ในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพื่อกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับโทษทางเลือก ซึ่งกำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำผิดที่ไม่มีเจตนาในการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ สร้างผลกระทบต่อทรัพยากรเพียงเล็กน้อย และเป็นการกระทำครั้งแรก สามารถเข้าดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ที่เสียหายด้วยตนเอง ดังเช่นแนวทางแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และนิวซีแลนด์ที่มีการนำมาตรการทางเลือกมาใช้เพื่อเพิ่มกลไกการฟื้นฟูทรัพยากรมากกว่าการลงโทษจำคุก หรือปรับเงินเพียงอย่างเดียว

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ระบบการลงโทษในคดีที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติสมัยใหม่ต้องก้าวข้ามการลงโทษเชิงกีดกัน (Stigmatization) ไปสู่การลงโทษแบบสร้างความละอายเชิงบูรณาการ (Reintegrative Shaming) ตามแนวคิดของ John Braithwaite ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้กระทำผิดตระหนักถึงความเสียหาย และกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีความรับผิดชอบ สอดคล้องกับทฤษฎีของ David Garland ที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของระบบควบคุมอาชญากรรมไปสู่ความหลากหลาย โดยการนำมาตรการที่ไม่ใช่การจำคุกเข้ามามีบทบาท การที่สหรัฐอเมริกาและ

นิวซีแลนด์มีการนำทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Theory) มาปรับใช้ แสดงให้เห็นว่าเป้าหมายของการลงโทษควรมุ่งไปที่การบำบัด และแก้ไขพฤติกรรมควบคู่ไปกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการลงโทษโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว

แม้ที่ผ่านมาประเทศไทยจะมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 อย่างเข้มงวดเพื่อป้องกันและปราบปรามการบุกรุกพื้นที่ป่า แต่ปัญหาการบุกรุก ทำลายทรัพยากรป่าไม้ยังคงเพิ่มขึ้น และก่อให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมากทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ซึ่งมีผลกระทบต่อประเทศชาติ และประชาชน (จันทร์สม จันทร์อินทร์ และสังเวียน เทพผา, 2564) เนื่องจากกฎหมายยังไม่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนระหว่างการใช้พื้นที่เพื่อการดำรงชีพของประชาชนกับการบุกรุกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ ส่งผลให้ผู้กระทำผิดรายย่อย และผู้แสวงหากำไรจากทรัพยากรธรรมชาติอาจได้รับการปฏิบัติทางกฎหมายในลักษณะเดียวกัน ทั้งที่ระดับความเสียหายแตกต่างกัน จากการศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์พบว่า ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับการจำแนกการกระทำเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์โดยใช้เกณฑ์การแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดกว่าการกระทำทั่วไป ดังนั้น ประเทศไทยควรปรับปรุงกฎหมายโดยกำหนดนิยามและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ “การแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์” ให้ชัดเจน เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และสามารถป้องกันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจโดยมิชอบได้ดียิ่งขึ้น

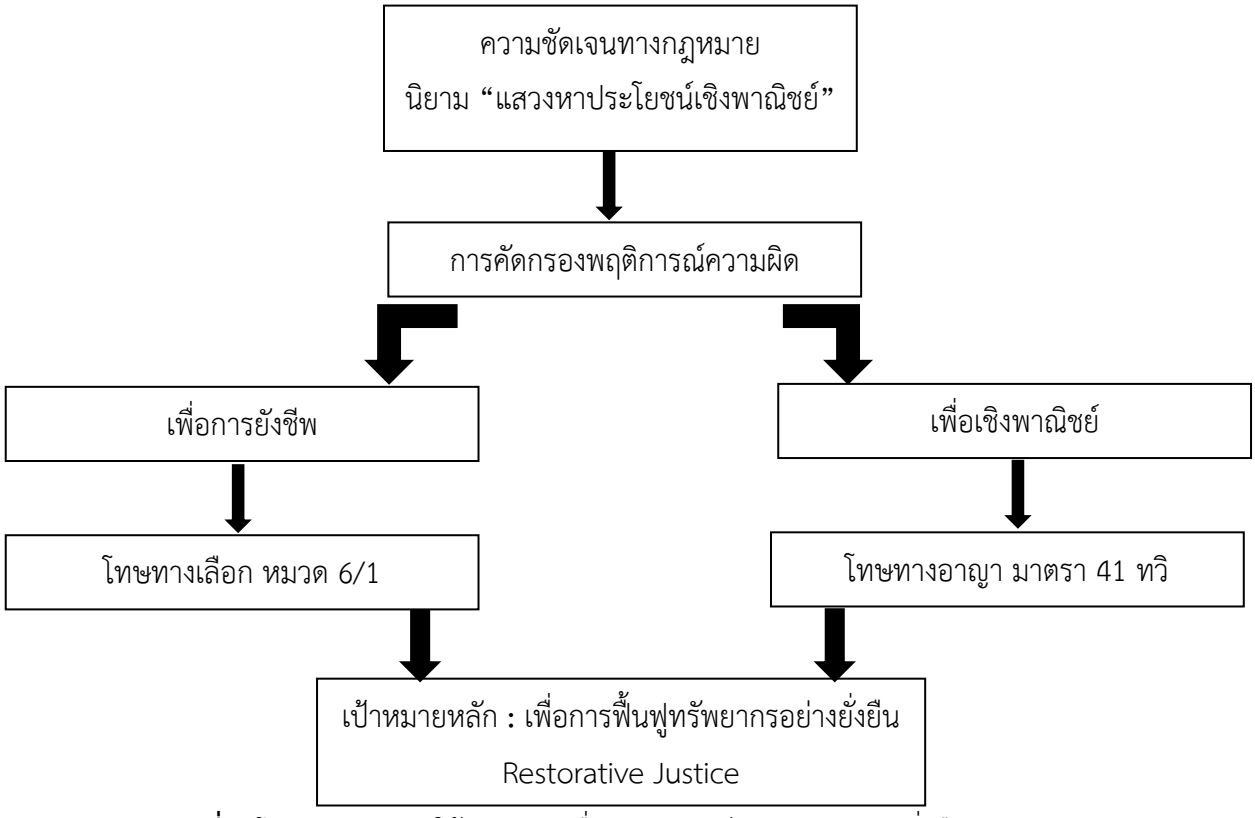
การกำหนดโทษทางอาญาที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นกลไกสำคัญในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการบุกรุก โดยโทษที่ชัดเจน เป็นธรรม และบังคับใช้อย่างจริงจังเพื่อช่วยลดแรงจูงใจในการกระทำผิด เสริมสร้างความเชื่อมั่น และการยอมรับกฎหมายของประชาชน เนื่องจากการมุ่งใช้กฎหมายลงโทษทางอาญาอย่างเด็ดขาด และรุนแรงมากขึ้นด้วยวิธีการเพิ่มโทษทางอาญาให้รุนแรงกว่าเดิม โดยละเลยหลักความได้สัดส่วนระหว่างความรุนแรงของการกระความผิด อาจไม่บรรลุผลในการแก้ไขปัญหาได้ ส่งผลให้มีการใช้โทษทางอาญาที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ สอดคล้องกับผลการวิจัยของครรชิต โล่ห์คำ ที่พบว่า แม้บทกำหนดโทษทางอาญาทั้งจำคุก และโทษปรับในอัตราที่สูง แต่ปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติยังคงมีอัตราที่สูง แสดงถึงการกำหนดบทลงโทษในอัตราที่สูงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้ มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ต่อผู้กระทำความผิดในการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการป้องกันรักษาป่า ให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง (ครรชิต โล่ห์คำ และคณะ, 2561) จากการศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์พบว่า การกำหนดโทษควรสอดคล้องกับลักษณะและความร้ายแรงของการกระทำ เพื่อให้เกิดทั้งผลในการยับยั้ง ป้องกัน และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ขณะที่ประเทศไทยยังเน้นโทษจำคุก และปรับในอัตราสูงเป็นหลัก และยังขาดการจำแนกระดับความผิดระหว่างการบุกรุกเพื่อยังชีพกับการบุกรุกเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ จึงควรปรับปรุงบทลงโทษให้มีความชัดเจน ครอบคลุม และได้สัดส่วนกับพฤติการณ์ของผู้กระทำผิด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองพื้นที่อุทยานแห่งชาติและสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว การแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติควรมุ่งเน้นด้านการป้องกันควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน

แม้ว่าประเทศไทยจะมีมาตรการภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมีโครงการผ่อนผันให้ประชาชนบางกลุ่มสามารถอยู่อาศัยหรือทำกินในพื้นที่ได้ชั่วคราว แต่แนวทางดังกล่าวยังเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งหากผู้ที่ได้รับการผ่อนผันทำผิดเงื่อนไข หรือหลักเกณฑ์ จะต้องกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเช่นเดิม เนื่องด้วยมาตรการทางกฎหมายมุ่งที่จะลงโทษผู้กระทำผิดด้วยโทษทางอาญา และโทษปรับเป็นหลักโดยไม่ได้มีการคำนึงถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนโดยเฉพาะผู้บุกรุกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูพื้นที่ที่เสียหาย จึงทำให้ไม่สามารถฟื้นฟูพื้นที่ที่ถูกทำลายได้อย่างเพียงพอ จึงควรปรับปรุงกฎหมายให้มีบทลงโทษ

ที่สอดคล้องกับความร้ายแรงของการกระทำ เพื่อให้มีการเพิ่มมาตรการทางเลือกที่เน้นการเยียวยา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยการให้ผู้กระทำผิดได้มีเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การชดใช้ค่าเสียหายหรือการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูพื้นที่เสียหาย สอดคล้องกับผลการวิจัยของวิศณุกร แทนรินทร์ และปรมาภรณ์ วีระพันธ์ ที่พบว่า มาตรการในการให้บุคคลชดเชยความเสียหายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ควรจำกัดอยู่ที่ตัวเงิน แต่ต้องเป็นมาตรการที่สามารถบังคับให้บุคคลนั้นกระทำการอย่างใดๆ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับความเสียหายไปให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และต้องสามารถป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาตินั้นต่อไปได้ด้วย (วิศณุกร แทนรินทร์ และปรมาภรณ์ วีระพันธ์, 2567) โดยพิจารณาจากแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เช่น เจตนา ความร้ายแรงของการกระทำ ผลกระทบต่อระบบนิเวศ และประวัติของผู้กระทำผิด เพื่อให้การลงโทษเกิดความเป็นธรรม สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันการบุกรุก และลดภาระของกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว สอดคล้องกับผลการวิจัยของกษิดิ์เดช โรจนรัตนางกูร ที่พบว่า มาตรการลงโทษทางอาญาทั้งโทษจำคุกและโทษปรับ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่สาธารณสมบัติแผ่นดินให้หมดไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมาตรการดังกล่าวมุ่งเน้นการป้องปรามอาชญากรรมเป็นหลัก แต่ก็มิได้ทำให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกหรือทำให้ผู้อื่นเกิดความหวาดกลัวมิกล้ากระทำความผิดเช่นเดียวกันนั้นอีก และยังคงมีการบุกรุกเกิดขึ้นอยู่เช่นเดิม (กษิดิ์เดช โรจนรัตนางกูร, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

จากงานบทความวิจัยเรื่องมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์นี้ สามารถสังเคราะห์เป็นโมเดลการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์อย่างสมดุล และยั่งยืน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากระบบการลงโทษที่เน้นการจำคุกในอัตราที่สูงเพียงอย่างเดียว ไปสู่ระบบที่มุ่งเน้นความได้สัดส่วนของการลงโทษ และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์อย่างสมดุลและยั่งยืน

1. การสร้างฐานรากด้วยความชัดเจนทางกฎหมาย คือการแก้ไข มาตรา 4 เพื่อเพิ่มคำนิยาม “การแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์” ให้ครอบคลุมการบุกรุกพื้นที่เพื่อหารายได้หรือประโยชน์เชิงพาณิชย์ เพื่อลดปัญหาการใช้ดุลพินิจและการตีความที่คลาดเคลื่อนของเจ้าหน้าที่

2. การจำแนกพฤติการณ์ตามหลักความได้สัดส่วน เสนอให้แยกแยะผู้กระทำผิดออกเป็น 2 กลุ่มชัดเจน ได้แก่ กลุ่มแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ มุ่งเน้นการป้องปรามด้วยโทษที่รุนแรงขึ้น โดยเสนอเพิ่ม มาตรา 41 ทวิ เพื่อหยุดยั้งกลุ่มทุน สำหรับกลุ่มเพื่อการยังชีพ มุ่งเน้นการใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุกเพื่อลดปัญหานักโทษล้นเรือนจำ

3. มาตรการลงโทษเชิงฟื้นฟู เป็นการนำแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาสร้างกลไกใหม่ใน หมวด 6/1 โดยกำหนดโทษทางเลือกสำหรับผู้กระทำผิดครั้งแรก ไม่มีเจตนาเชิงพาณิชย์ และก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรเพียงเล็กน้อย เช่น การทำงานบริการสังคมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การบังคับให้ปลูกป่าทดแทนหรือฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ที่ตนทำลาย

4. ผลสัมฤทธิ์ที่คาดหวัง ทำให้พื้นที่ได้รับการเยียวยา ทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูทันทีโดยผู้กระทำผิดมากกว่าการรอเพียงผลคดีอาญา และการลงโทษสอดคล้องกับความร้ายแรงของความผิดและเจตนา

สรุปและข้อเสนอแนะ

ภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ยังพบปัญหาการจำแนกลักษณะของการกระทำความผิดระหว่างการกระทำเพื่อการยังชีพกับการกระทำผิดเพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ ซึ่งมีระดับความร้ายแรง และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกัน หากกฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายมิได้จำแนกความแตกต่างดังกล่าวอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการกำหนดโทษที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะ และแรงจูงใจของผู้กระทำผิด ความไม่สมดุลระหว่างโทษกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง อาจทำให้การกำหนดบทลงโทษขาดความเป็นธรรมและไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนของการลงโทษทางอาญา และไม่สามารถป้องกันการกระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การกำหนดโทษที่มุ่งเน้นการบังคับใช้มาตรการทางอาญาอย่างเข้มงวด ตลอดจนการขาดกลไกฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับการลงโทษ แม้การลงโทษจะมีเป้าหมายเพื่อยับยั้งการกระทำผิด แต่หากปราศจากมาตรการเชิงป้องกัน หรือแนวทางฟื้นฟูอย่างเหมาะสม การบังคับใช้โทษทางอาญาเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะ จึงควรปรับปรุงกฎหมาย และมาตรการทางกฎหมายให้เหมาะสม โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ดังต่อไปนี้ 1) ควรเพิ่มเติมคำนิยามมาตรา 4 “แสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์” หมายความว่า การใช้พื้นที่หรือทรัพยากรในเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อแสวงหารายได้ ผลกำไร หรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม 2) ควรเพิ่มเติมมาตรา 41 ทวิ โดยกำหนดให้การกระทำการใด ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ในอุทยานแห่งชาติ ต้องระวางโทษจำคุกหรือปรับในอัตราเพิ่มที่สูงขึ้นกว่าการกระทำผิดฐานบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตามมาตรา 41 และ 3) ควรเพิ่มเติมหมวด 6/1 โดยกำหนดบทบัญญัติเพิ่มเติมเกี่ยวกับโทษทางเลือกสำหรับกรณีการกระทำที่ไม่มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ มิได้ก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อระบบนิเวศ และเป็นการกระทำครั้งแรก ให้ศาลลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดด้วยการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สาธารณะ เช่น การปลูกต้นไม้ทดแทน หรือฟื้นฟูระบบนิเวศแทนทรัพยากรธรรมชาติที่เสียหายไป

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2567). สรุปรายงานการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ของหน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 - 2567. เรียกใช้เมื่อ 18 มิถุนายน 2569 จาก https://shorturl.asia/Ujilk

กษิดิ์เดช โรจนรัตนางกูร. (2564). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบุกรุกสาธารณสมบัติของแผ่นดิน. ใน สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ครรชิต โล่ห์คำ และคณะ. (2561). ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ. ใน สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557. (2557). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนที่ 115 ง หน้า 3 (20 มิถุนายน 2557).

คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 66/2557. (2557). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนที่ 120 ง หน้า 1 (27 มิถุนายน 2557).

จันทร์สม จันทร์อินทร์ และสังเวียน เทพผา. (2564). มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการบุกรุกที่ดินของรัฐ. สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค มหาวิทยาลัยปทุมธานี. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 7(1), 496-506.

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (2504). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 78 ตอนที่ 80 หน้า 1071 (3 ตุลาคม 2504).

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 71 ก หน้า 145 (29 พฤษภาคม 2562).

วิศณุกร แทนรินทร์ และปรมาภรณ์ วีระพันธ์. (2567). ปัญหาทางกฎหมายของมาตรการชดเชยและเยียวยาความเสียหายในคดีบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของประเทศไทย คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 15(1), 284-307.

New Zealand Parliament. (1980). National Parks Act 1980. Retrieved June 20, 2026, from https://www.legislation.govt.nz/act/public/1980/66/en/latest/#DLM36963

United States Congress. (1948). US Code Title 18: Federal Crime and Criminal Procedure. Retrieved June 20, 2026, from https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18

Workpoint Today. (2565). เจาะปัญหาป่าทับคน คนทับป่า. เรียกใช้เมื่อ 18 มิถุนายน 2569 จาก https://workpointtoday.com/forest-interactive/

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF PROVINCIAL ELECTION COMMISSION OFFICES IN MANAGING MUNICIPAL ELECTIONS IN PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

กาญจนา งามสมชาติ*, อภิชาติ พานสุวรรณ
Kanchana Ngamsomchat*, Apichat Pansuwan
คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาลัยวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Graduate School, Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University
*Corresponding Author E-mail: Apichat_asm@hotmail.com
*Tel: 094-978-2426

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ศึกษาความท้าทายและอุปสรรคที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพบในการจัดเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดเลือกตั้งนายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และตรวจสอบ ความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาโดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเลือกตั้ง ผลการวิจัยพบว่า 1) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด มีบทบาทในการจัดการเลือกตั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการการเลือกตั้ง การกำกับดูแลและตรวจสอบการเลือกตั้ง และการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย 2) ความท้าทายและอุปสรรคในการจัดการเลือกตั้งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกฎหมาย ด้านทรัพยากร ด้านบริบทพื้นที่ และด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และ 3) แนวทางการพัฒนาควรเน้นการพัฒนา ด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติ การพัฒนาด้านทรัพยากร และบุคลากร การพัฒนาด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่ และการพัฒนาด้าน ความร่วมมือของประชาชน องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาการจัดการเลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพ ควรเชื่อมโยงความท้าทายที่เกิดขึ้นกับกลไกการพัฒนาที่สอดคล้องกันในแต่ละด้านเพื่อยกระดับการเลือกตั้งท้องถิ่นให้มีความสุจริต

คำสำคัญ: การจัดการเลือกตั้ง, สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด, การพัฒนาการปฏิบัติงาน, เทศบาล, การเลือกตั้งท้องถิ่น

* Received 30 June 2026; Revised 11 July 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

This research aimed to: 1) examine the roles of the Provincial Election Commission Office in managing the election of mayors and municipal council members in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province; 2) investigate the challenges and obstacles encountered in managing municipal elections; and 3) propose guidelines for improving the operational performance of the Provincial Election Commission Office in municipal election management. This study employed a qualitative research approach. Data were collected using semi-structured interviews. The data were analyzed using Thematic Analysis in conjunction with Descriptive Analysis. The appropriateness of the proposed development guidelines was validated through a focus group discussion with experts in election administration. interviews with 19 key informants selected by purposive sampling, including officials of the Provincial Election Commission Office, election-related officials and committees, election candidates, and election observers. The data were analyzed using content analysis, and the proposed development guidelines were validated through a focus group discussion with election experts. The findings revealed that: 1) the Provincial Election Commission Office plays important roles in three dimensions, namely election administration, election supervision and monitoring, and the promotion of democratic knowledge and understanding; 2) the challenges and obstacles in election management consist of four aspects: legal and regulatory factors, resource and personnel factors, local contextual factors, and inter-agency cooperation factors; and 3) the proposed development guidelines emphasize the improvement of legal frameworks and operational guidelines, the enhancement of human resources and personnel capacity, the development of communication and public understanding in accordance with local contexts, and the strengthening of public cooperation. The new body of knowledge generated from this study indicates that effective election management should integrate identified challenges with appropriate development mechanisms in each dimension in order to enhance the integrity of local elections.

Keywords: Election Management, Provincial Election Commission Office, Operational Development, Municipality, Local Elections

บทนำ

การเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการกำหนดผู้นำและผู้แทนในระดับพื้นที่ อันเป็นรากฐานของการกระจายอำนาจและการปกครองตนเองของท้องถิ่น (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2547) โดยเฉพาะเทศบาลซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดบริการสาธารณะ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน การได้มาซึ่งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาลผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่สุจริต โปร่งใส และเที่ยงธรรม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความชอบธรรมของผู้บริหารท้องถิ่นและความเข้มแข็งของประชาธิปไตย ในระดับฐานราก (โกวิทย์ พวงงาม, 2552) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560 กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง มีหน้าที่ และอำนาจในการควบคุม กำกับดูแล และจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต เที่ยงธรรม และชอบด้วยกฎหมาย โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเป็นหน่วยงานสำคัญ ในการสนับสนุน ประสานงาน กำกับติดตาม และส่งเสริมการดำเนินงานด้านการเลือกตั้งในระดับพื้นที่ เพื่อให้กระบวนการเลือกตั้งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน แม้ว่าจะมีกฎหมาย

และระเบียบรองรับการดำเนินงาน ด้านการเลือกตั้งอย่างชัดเจน แต่การจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นในทางปฏิบัติ ยังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ ด้านทรัพยากรและบุคลากร ด้านบริบทพื้นที่และการรับรู้ของประชาชน ตลอดจนด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, 2560); (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560, 2560) ซึ่งล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือ ของกระบวนการเลือกตั้ง สอดคล้องกับการศึกษาของ ภัทรดร ชยตธัญสร และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา ที่พบว่า การบริหารจัดการเลือกตั้ง ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ยังมีประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาในด้านประสิทธิผล การดำเนินงาน การสร้างความเชื่อมั่นของประชาชน และการสนับสนุนภารกิจด้านการเลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (ภัทรดร ชยตธัญสร และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2568)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีเทศบาลจำนวน 35 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 16 อำเภอ โดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก ในการบริหารจัดการการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นในพื้นที่ แม้ว่าการดำเนินงานจะเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบ ที่กำหนด แต่ยังพบประเด็นท้าทาย เช่น การพิจารณาคำร้องคัดค้านการเลือกตั้ง การกำกับดูแลการหาเสียง ผ่านสื่อออนไลน์ การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้ง จึงจำเป็นต้องศึกษาการปฏิบัติงาน ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงาน ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2568) ส่งผลให้การจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาลต้องอาศัย การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และการกำกับดูแลให้เป็นไปตามหลักสุจริตและเที่ยงธรรม สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน ควบคุม และติดตามการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเลือกตั้งสะท้อนเจตจำนงของประชาชน แม้จะมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเลือกตั้งและการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้งในหลายพื้นที่แล้ว แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์บทบาท ความท้าทาย และแนวทาง การพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาลในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยตรง ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการวิจัยครั้งนี้ใช้ แนวคิดการจัดการเลือกตั้ง (Election Management) ร่วมกับ แนวคิดการปกครองท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ เป็นกรอบในการศึกษา โดยมุ่งอธิบายบทบาท ความท้าทาย และแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นศึกษาความท้าทายและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ตลอดจนเสนอแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงาน ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของการเลือกตั้งท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เพื่อศึกษาความท้าทายและอุปสรรคที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพบ ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาบทบาท ความท้าทาย และแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี และสมาชิก สภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 19 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นผู้ที่มีบทบาท หน้าที่ และประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ได้แก่

1.1 เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 4 คน

1.2 เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งในระดับเทศบาล จำนวน 8 คน

1.3 ผู้สมัครรับเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล ทั้งที่ได้รับเลือกตั้งและไม่ได้รับเลือกตั้ง จำนวน 4 คน

1.4 ผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง จำนวน 3 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร กฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดข้อคำถาม ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือวิจัยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม กับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 และนำไปตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล ความท้าทายและอุปสรรคในการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ประสานงานและนัดหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อดำเนินการสัมภาษณ์

3. ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง พร้อมบันทึกข้อมูลและจดบันทึกภาคสนาม

4. ถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และจัดระบบข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและข้อมูลภาคสนาม โดยเริ่มจากการถอดความข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล และเชื่อมโยงข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เพื่อค้นหาแบบแผน แนวคิด และประเด็นสำคัญที่ปรากฏจากข้อมูลเชิงคุณภาพ ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายบริบท บทบาท ความท้าทาย อุปสรรค และแนวทางการพัฒนา การปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

1. การวิเคราะห์บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. การวิเคราะห์ความท้าทายและอุปสรรคที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพบในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. การตรวจสอบและยืนยันแนวทางการพัฒนา ภายหลังการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาที่ได้จาก การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพไปดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการเลือกตั้ง จำนวน 7 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องของแนวทางการพัฒนากับบริบทการปฏิบัติงานจริง จากนั้นจึงนำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงและสังเคราะห์ เป็นแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง พบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดมีบทบาทสำคัญ ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ การเลือกตั้ง ด้านการกำกับดูแลและตรวจสอบการเลือกตั้ง และด้านการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

1. บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้ง นายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.1 ด้านการบริหารจัดการการเลือกตั้ง พบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด มีบทบาทสำคัญในการวางแผนและเตรียมความพร้อมการเลือกตั้ง การกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร การสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ การเลือกตั้งประจำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการจัดการเลือกตั้ง ตั้งแต่การเตรียมการก่อนการเลือกตั้ง การดำเนินการในวันเลือกตั้ง ไปจนถึงการสรุปผลการเลือกตั้ง โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วย ความเรียบร้อย โปร่งใส และเป็นไปตามกรอบเวลาที่กฎหมายกำหนด

1.2 ด้านการกำกับดูแลและตรวจสอบการเลือกตั้ง พบว่า สำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้งประจำจังหวัดมีบทบาทในการกำกับ ติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยมีการเฝ้าระวังการกระทำที่อาจขัดต่อกฎหมาย รับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบข้อเท็จจริง และดำเนินการตามกระบวนการ ทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าบทบาทดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสร้างความสุจริต เที่ยงธรรม และความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้ง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางการเมืองสูง หรือมีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

1.3 ด้านการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย พบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง สิทธิและหน้าที่ของประชาชน รวมถึงการรณรงค์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านกิจกรรมและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งในสถานศึกษา ชุมชน และสื่อออนไลน์ โดยผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน มีความสำคัญต่อการลดปัญหาการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง การสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย และการส่งเสริมให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีคุณภาพ

2. ความท้าทายและอุปสรรคที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพบ ในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ความท้าทายและอุปสรรคในการจัดการเลือกตั้งสามารถ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกฎหมายและระเบียบ ด้านทรัพยากรและบุคลากร ด้านบริบทพื้นที่ และการรับรู้ของประชาชน และด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

2.1 ด้านกฎหมายและระเบียบ พบว่า กฎหมาย ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง กับการเลือกตั้งมีรายละเอียดจำนวนมากและมีความซับซ้อน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานต้องศึกษาข้อมูลและติดตามการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับการหาเสียงเลือกตั้งผ่านสื่อ สังคมออนไลน์ การเผยแพร่ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ และพฤติกรรมทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนยังเห็นว่าบทลงโทษในบางกรณีอาจยังไม่เพียงพอต่อการยับยั้ง การกระทำผิด ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายและการป้องกันการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งยังคงเป็นความท้าทายสำคัญของผู้ปฏิบัติงาน

2.2 ด้านทรัพยากรและบุคลากร พบว่า การจัดการเลือกตั้งต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้าน จำนวนบุคลากร งบประมาณ และภาระงานที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วงการเลือกตั้งที่ต้องดำเนินงานหลายด้านพร้อมกัน ทั้งการเตรียมการเลือกตั้ง การกำกับดูแล การรับเรื่องร้องเรียน และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ผู้ให้ข้อมูลยังสะท้อนว่าบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในบางพื้นที่มีประสบการณ์และความชำนาญแตกต่างกัน ส่งผล ต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

2.3 ด้านบริบทพื้นที่และการรับรู้ของประชาชน พบว่า พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกตั้งต้องปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่เห็นว่าประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเลือกตั้ง สิทธิและหน้าที่ ของตนเอง รวมทั้งยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกระบวนการเลือกตั้งในบางประเด็น ส่งผลให้การสร้างการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมการเลือกตั้งที่มีคุณภาพยังเป็นความท้าทายที่สำคัญ

2.4 ด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน พบว่า แม้การจัดการเลือกตั้งจะได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานฝ่ายปกครอง สถานศึกษา และภาคประชาชน แต่ยังพบข้อจำกัดบางประการในการประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องอาศัยการดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด เช่น การเฝ้าระวังการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเลือกตั้ง จำนวน 7 ท่าน พบว่า แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดควรสอดคล้องกับความท้าทายที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่น โดยสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาได้ 4 ด้าน ดังนี้

3.1 การพัฒนาด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติ ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความชัดเจน เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งควรมีการจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนพัฒนาระบบให้คำปรึกษาและสนับสนุนด้านกฎหมายแก่ผู้ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.2 การพัฒนาด้านทรัพยากรและบุคลากร ควรส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง ผ่านการฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงาน รวมทั้งควรมีการบริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณ ให้เพียงพอและเหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย เพื่อรองรับภารกิจด้านการจัดการเลือกตั้ง ที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3.3 การพัฒนาด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่ ควรพัฒนา ช่องทางการสื่อสารให้มีความหลากหลายและเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย ส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง รวมทั้งออกแบบรูปแบบการประชาสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งอย่างมีคุณภาพ

3.4 การพัฒนาด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ภาคประชาชน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันสนับสนุน เฝ้าระวัง และตรวจสอบกระบวนการเลือกตั้ง ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการเลือกตั้งให้มีความสุจริต เที่ยงธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของทุกภาคส่วน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลดังนี้เห็นว่า การจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นในปัจจุบันเป็นภารกิจ ที่มีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ไม่ได้มีบทบาทเพียงการปฏิบัติภารกิจตามกฎหมาย แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และความชอบธรรมของกระบวนการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญ ของการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับพื้นที่ผลการศึกษาพบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประจำจังหวัดมีบทบาทสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการการเลือกตั้ง การกำกับดูแลและตรวจสอบ การเลือกตั้ง และการส่งเสริมประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ครอบคลุม ทั้งก่อนระหว่าง และหลังการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการวางแผนเตรียมความพร้อม การบริหารจัดการบุคลากร และทรัพยากร การกำกับดูแลให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของประชาชนทางการเมือง ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจและการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นซึ่งนำเสนอไว้ในหนังสือ สารานุกรมการ

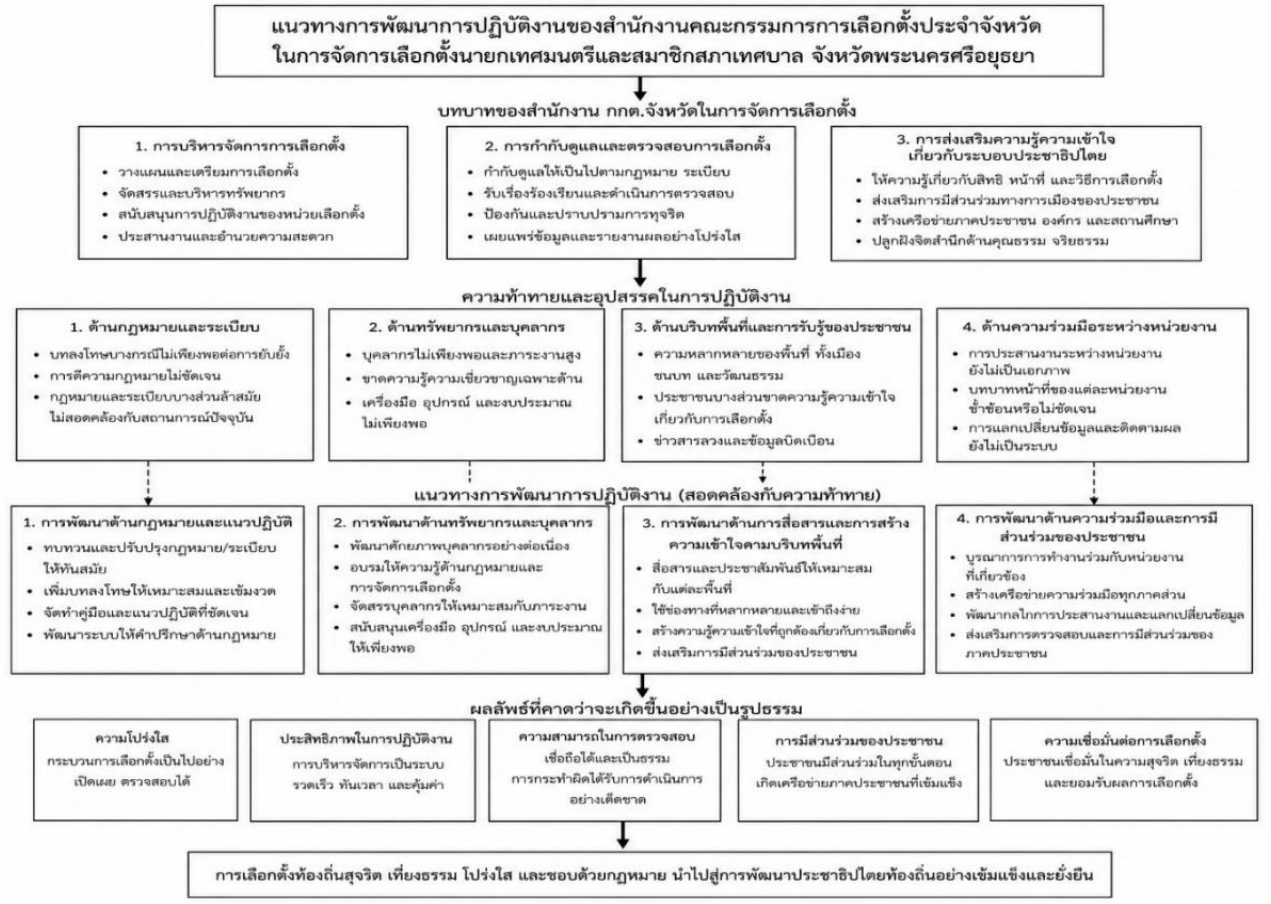
ปกครองท้องถิ่นไทย หมวดที่ 1 แนวคิดพื้นฐาน ลำดับที่ 1 การกระจายอำนาจกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น โดยอธิบายว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการกระจายอำนาจ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น และเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยในระดับ ฐานราก (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2547) และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นที่นำเสนอ ไว้ในหนังสือการปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต ซึ่งอธิบายว่าการเลือกตั้งท้องถิ่นที่สุจริต โปร่งใส และเป็นธรรม เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมแก่ผู้บริหารท้องถิ่น ส่งเสริมการปกครองตนเองของประชาชน และเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกิจการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (โกวิทย์ พวงงาม, 2552) ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรดร ชยตธัญสร และศรีพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา เรื่อง ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารการจัดการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประจำจังหวัดเชียงราย ในช่วงปี พ.ศ. 2560 - 2567 ที่พบว่า ความสำเร็จของ การจัดการเลือกตั้งขึ้น อยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กร การพัฒนาบุคลากร และการบริหารทรัพยากรสนับสนุน การปฏิบัติงาน (ภัทรดร ชยตธัญสร และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2568) และสอดคล้องกับการศึกษา ของ วิทยา จิตรมาศ และคณะ เรื่อง การจัดการกลยุทธ์เลือกตั้งการมีส่วนร่วมภาคพลเมือง และประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พบว่า การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล ของการปฏิบัติงานด้านการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญ ผลการศึกษาพบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดยังคงพบเจอความท้าทายในการปฏิบัติงานหลายประการ โดยแบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกฎหมาย ด้านทรัพยากร ด้านบริบทพื้นที่ และด้านความร่วมมือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นไม่ใช่เพียงกระบวนการทางกฎหมาย แต่เป็นกระบวนการทางสังคมและการบริหารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมหลายมิติ ความท้าทายด้านกฎหมายเกิดจากความซับซ้อนของกฎหมายเลือกตั้ง และการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการหาเสียงและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งส่งผลให้การตีความและการบังคับใช้กฎหมายมีความซับซ้อนมากขึ้น ความท้าทายด้านทรัพยากรสะท้อนผ่านข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรสนับสนุนการปฏิบัติงาน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเลือกตั้งในหลายพื้นที่ ในส่วนของบริบทพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ความคุ้นเคยส่วนบุคคล และระบบอุปถัมภ์ในสังคมท้องถิ่น ยังคงมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งส่งผลต่อการให้ข้อมูล การร้องเรียน และการตรวจสอบการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง ขณะที่ด้านความร่วมมือ พบว่าการจัดการเลือกตั้งจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้นำชุมชน และภาคประชาชน แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการสื่อสารและการประสานงานในบางพื้นที่ (วิทยา จิตรมาศ และคณะ, 2565) ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของวรรษชล สุขชาตะ เรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของประชาชนเขตเทศบาลนครนครราชสีมา กรณีศึกษาการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2564 ที่พบว่าการเปลี่ยนแปลงของช่องทางการสื่อสาร และการใช้สื่อดิจิทัลส่งผลให้การกำกับดูแลการเลือกตั้งมีความซับซ้อนมากขึ้น (วรรษชล สุขชาตะ, 2565) และสอดคล้องกับการศึกษาของสุนิดา ตีระพิพัฒนกุล เรื่อง การเลือกตั้งท้องถิ่นกับระบบอุปถัมภ์ในการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่เทศบาลตำบลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ และการศึกษา ของ โอฬาร ถิ่นบางเตียว เรื่อง โครงสร้างอำนาจและการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล และนายกเทศมนตรีในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2564 ที่พบว่าระบบอุปถัมภ์และเครือข่ายทางสังคมยังคงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น จากความท้าทายที่พบ ผลการศึกษาจึงนำไปสู่แนวทาง การพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดใน 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติ การพัฒนาด้านทรัพยากรและบุคลากร การพัฒนาด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่ และการพัฒนาด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการศึกษา การพัฒนาด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติจะช่วยลด

ความคลาดเคลื่อนในการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ขณะที่การพัฒนาด้านทรัพยากรและบุคลากรจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานให้สามารถรองรับภารกิจที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ส่วนการพัฒนา ด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีคุณภาพ เมื่อพิจารณาในเชิงรัฐศาสตร์ ปัญหาระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติถือเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่หยั่งรากลึกในสังคมการเมืองท้องถิ่นไทย มิใช่ปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้งประจำจังหวัด ควรพัฒนามาตรการเชิงรุกควบคู่กับมาตรการทางกฎหมาย โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายภาคประชาชนในการเฝ้าระวังการเลือกตั้ง การส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิและหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การสร้างค่านิยมการเลือกตั้งที่สุจริต รวมทั้งการใช้สื่อดิจิทัลและสื่อท้องถิ่นในการรณรงค์เพื่อลดอิทธิพล ของระบบอุปถัมภ์และการซื้อสิทธิขายเสียงในระยะยาว ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและการสร้างธรรมาภิบาลในการเลือกตั้งท้องถิ่นขณะที่การพัฒนา ด้านความร่วมมือจะช่วยเสริมสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังและตรวจสอบการเลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น (สุนิดา ตีระพิพัฒนกุล, 2564); (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2565)

ดังนั้น องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดควรดำเนินการภายใต้แนวคิด “การพัฒนาเชิงระบบ” (System-based Development) โดยเชื่อมโยงระหว่างความท้าทายที่เกิดขึ้นกับแนวทางการพัฒนา ที่สอดคล้องกันในแต่ละด้านเพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการเลือกตั้งท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มุ่งเน้นการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับฐานราก (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2547); (โกวิทย์ พวงงาม, 2552)

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ การศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ดำเนินการเฉพาะในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ จึงอาจไม่สามารถอธิบายหรืออ้างอิงผลการศึกษาไปยังจังหวัดอื่นที่มีบริบทแตกต่างกันได้ทั้งหมด นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้สะท้อนมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหลักในช่วงเวลาที่ศึกษา ซึ่งสถานการณ์ทางการเมือง กฎหมาย และแนวนโยบายด้านการเลือกตั้งอาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต จึงควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดหรือภูมิภาคเพิ่มเติม เพื่อยืนยันและขยายผลการศึกษาให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งเป็นรูปแบบที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ความท้าทายในการปฏิบัติงาน แนวทางการพัฒนา และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น อย่างเป็นระบบโครงสร้างของโมเดลเริ่มจากบทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด 3 ด้าน ได้แก่ 1) การบริหารจัดการการเลือกตั้ง 2) การกำกับดูแลและตรวจสอบการเลือกตั้ง และ 3) การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งในการปฏิบัติงานต้องเผชิญกับความท้าทาย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกฎหมายและระเบียบ 2) ด้านทรัพยากรและบุคลากร 3) ด้านบริบทพื้นที่และการรับรู้ของประชาชน และ 4) ด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน จึงนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความท้าทายในแต่ละด้าน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติ 2) การพัฒนาด้านทรัพยากรและบุคลากร 3) การพัฒนาด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่ และ 4) การพัฒนาด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนการดำเนินการตามแนวทาง การพัฒนาดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลลัพธ์สำคัญ ได้แก่ ความโปร่งใสในการจัดการเลือกตั้ง ประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการกำกับดูแลและตรวจสอบ การมีส่วนร่วมของประชาชน และความเชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้ง อันจะนำไปสู่การเลือกตั้งท้องถิ่นที่สุจริต เที่ยงธรรม โปร่งใส และชอบด้วยกฎหมาย ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในการจัดการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดมีบทบาทสำคัญในการจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการการเลือกตั้ง การกำกับดูแลและตรวจสอบการเลือกตั้ง และการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย การดำเนินงานยังพบความท้าทายสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกฎหมายและระเบียบ ด้านทรัพยากรและบุคลากร ด้านบริบทพื้นที่และการรับรู้ของประชาชน และด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ผลการวิจัยยังพบว่า แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพควรสอดคล้องกับความท้าทายที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติ การพัฒนาด้านทรัพยากรและบุคลากร การพัฒนาด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจตามบริบทพื้นที่ และการพัฒนาด้านความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้งท้องถิ่นจากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งควรพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติงานด้านกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งให้มีความชัดเจน ทันสมัย และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะการกำกับดูแลการหาเสียงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐานเดียวกัน 1.2) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านความรู้ทางกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณให้เพียงพอและเหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1.3) ควรพัฒนารูปแบบการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และกระบวนการเลือกตั้งแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพ 1.4) ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา ภาคประชาชน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และตรวจสอบการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้ง 1.5) ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินกระบวนการเลือกตั้ง ตลอดจนส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาชนในการเฝ้าระวังการเลือกตั้ง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้งและเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 2.1) ควรศึกษาปัจจัย ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างจังหวัด เพื่อให้เห็นความแตกต่างของบริบท ปัญหา และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ 2.2) ควรศึกษาบทบาทของภาคประชาชนและเครือข่ายภาคีในการเฝ้าระวัง และตรวจสอบการเลือกตั้ง เพื่อพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของกระบวนการเลือกตั้งท้องถิ่น 2.3) ควรศึกษาผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อการบริหารจัดการเลือกตั้ง การหาเสียงเลือกตั้ง และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของบริบทการเลือกตั้งในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2552). การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2547). สารานุกรมการปกครองท้องถิ่นไทย หมวดที่ 1 แนวคิดพื้นฐาน ลำดับที่ 1 การกระจายอำนาจกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 12 ก หน้า 1 (16 กันยายน 2560).

ภัทรดร ชยตธัญสร และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2568). ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารการจัดการเลือกตั้ง ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงราย ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2567. วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 8(2), 504-549.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1 (6 เมษายน 2560).

วรรษชล สุขชาตะ. (2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของประชาชนเขตเทศบาลนครนครราชสีมา กรณีศึกษาการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2564 เทศบาลนครนครราชสีมา. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการจัดการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิทยา จิตรมาศ และคณะ. (2565). การจัดการกลยุทธ์เลือกตั้ง การมีส่วนร่วมภาคพลเมือง และประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 649-662.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2568). ข้อมูลเทศบาลและข้อมูลการเลือกตั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

สุนิดา ตีระพิพัฒนกุล. (2564). การเลือกตั้งท้องถิ่นกับระบบอุปถัมภ์ในการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่เทศบาลตำบล บางบ่อ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2565). โครงสร้างอำนาจและการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลและ นายกเทศมนตรีในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2564. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 7(2), 29-46.

บทความวิจัย

แนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1*

ACADEMIC ADMINISTRATION GUIDELINES FOR ENHANCING TEACHERS' CRITICAL THINKING SKILLS IN LEARNING MANAGEMENT: SCHOOLS UNDER THE EDUCATIONAL EFFICIENCY PROMOTION NETWORK 6, PATHUM THANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

กัญญ์นิษฐา พูนคุณาศิริ*, ไตรรัตน์ สิทธิทูล
Kunnistha Poonkunasiri*, Trirath Sithitool
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Educational Administration, Siam Technology College, Bangkok, Thailand
*Corresponding Author E-mail: kunnistha@gmail.com
Tel: 085-529-1987

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน 2) ศึกษาระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ และ 4) เสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อเสริมสร้างทักษะดังกล่าว ประชากร คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน และครู จำนวน 342 คน โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยเทียบตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. จำนวน 192 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของ Likert และแบบสอบถามคำถามปลายเปิด มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) 0.80 - 1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58) โดยเฉพาะด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน 2) ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.37) โดยด้านการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3) การบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (r = 0.747) 4) แนวทางสำคัญในการส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ได้แก่ การส่งเสริมให้ครูวิเคราะห์ปัญหา การผลิตสื่อการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และการทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อเป็นการจัดการเชิงโครงสร้างการบริหารงานวิชาการให้มีระบบและคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของครูอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์, การจัดการเรียนรู้

* Received 20 June 2026; Revised 15 July 2026; Accepted 28 July 2026

Abstract

This study employed a mixed-methods approach, integrating both quantitative and qualitative research. The objectives were: 1) to examine the level of academic administration in schools, 2) to investigate teachers' critical thinking skills, 3) to analyze the relationship between academic administration and teachers' critical thinking skills, and 4) to propose academic administration guidelines to enhance such skills. The population consisted of 342 participants, including school principals, vice principals, and teachers from schools in the Educational Efficiency Promotion Network Group 6 under Pathum Thani Primary Educational Service Area Office 1. Data were collected from a sample of 192 participants, determined using Krejcie & Morgan's sampling table. The research instruments included a five-point Likert scale questionnaire and open-ended questions. The index of item-objective congruence (IOC) ranged from 0.80 to 1.00, and the overall reliability coefficient (Cronbach's alpha) was 0.98. Data analysis employed percentage, mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), and Pearson's correlation coefficient (r). The findings revealed that: 1) overall academic administration was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.58), particularly in the development of internal quality assurance systems; 2) teachers' critical thinking skills were at a high level ($\bar{X}$ = 4.37), with the highest mean in data evaluation and analysis; 3) academic administration was positively correlated with teachers' critical thinking skills at a statistically significant level of 0.01 (r = 0.747); and 4) key guidelines for promoting critical thinking skills included encouraging teachers to analyze classroom problems, producing active learning materials, establishing professional learning communities (PLC), and conducting continuous classroom research. In conclusion, strengthening academic administration as a structured and high-quality system is a crucial factor influencing teachers' paradigm shifts and the genuine development of critical thinking skills.

Keywords: Academic Administration, Critical Thinking Skills, Learning Management

บทนำ

การบริหารงานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญและงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาประเภทใดก็ตาม เนื่องจากการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่หลากหลาย โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์ ประเมิน และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ (Trilling, B. & Fadel, C., 2009) ทักษะนี้จึงถือเป็นหัวใจของการเรียนรู้ยุคใหม่ที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนผ่านสู่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล

ดังนั้น ครูผู้สอนจึงถือว่าเป็นกลไกหลักในการออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน ครูไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ แต่ยังต้องเป็นต้นแบบในการคิด วิเคราะห์ และตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีวิจารณญาณและสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

ทั้งนี้ การบริหารงานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากเป็นกลไกที่กำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานความสำเร็จของสถานศึกษา (นุชเรศ คำดีบุญ และประเสริฐ เรือนนะการ, 2565) การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตร

การจัดการเรียนการสอน ไปจนถึงการวัดและประเมินผล ซึ่งช่วยสนับสนุนให้ครูสามารถจัดกิจกรรมและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิดเชิงวิพากษ์ได้จริง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาไทยยังเผชิญความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านสู่การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ โดยครูบางส่วนยังคงยึดติดกับการวัดผลด้านความรู้เชิงเนื้อหามากกว่าทักษะกระบวนการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ในบริบทของโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 จึงมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการที่ตอบโจทย์การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์และแนวทางการบริหารงานวิชาการที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายที่ 6 เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาสมรรถนะครูและยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สำนักสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1
2. เพื่อศึกษาระดับทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครู โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สำนักสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการกับทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครู
4. เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อเสริมสร้างทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยดำเนินการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน และครู จำนวน 342 คน โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2568 - มีนาคม 2569

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารงานวิชาการ 6 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบหลักสูตร
2. กระบวนการจัดการเรียนรู้
3. การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
6. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน

การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ จำนวน 3 ด้าน ดังนี้

1. การสร้าง พัฒนามุมมองใหม่
2. การประเมินและวิเคราะห์
3. การตั้งคำถาม

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ลักษณะแบบ Checklist โดยแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน โดยตอนที่ 1 และ 2 มีลักษณะเป็นแบบการหามาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของ LikertScale และตอนที่ 3 ใช้คำถามปลายเปิดในแบบสอบถาม

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ ข้อคำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค เท่ากับ 0.98

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติอนุมาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็นสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนตัวอย่าง
C	แทน	การพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบหลักสูตร
M	แทน	กระบวนการจัดการเรียนรู้
E	แทน	การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้
R	แทน	การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
I	แทน	การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
A	แทน	การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน
CR	แทน	การสร้าง พัฒนามุมมองใหม่
An	แทน	การประเมินและวิเคราะห์
Q	แทน	การตั้งคำถาม
Ac	แทน	ค่าประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ
Sk	แทน	ค่าประสิทธิผลทักษะการคิดเชิงวิพากษ์
*	แทน	ค่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
**	แทน	ค่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยประสานงานเพื่อการแจกแบบสอบถามให้ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน และ ครู โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 จำนวนทั้งสิ้น 342 คน โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการเทียบตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. จำนวน 192 คน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาประมวลผลด้วยสถิติพรรณนา เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน และระดับทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครู เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 2 ด้าน โดยผลการวิจัยแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ระดับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ผลการศึกษา พบว่า ระดับการดำเนินงานบริหารงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.58 , S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.63, S.D. = 0.54) สะท้อนให้เห็นว่า สถานศึกษามีการวางระบบการตรวจสอบและติดตามมาตรฐานการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.62, S.D. = 0.44) ซึ่งมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและความต้องการของผู้เรียน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง แสดงระดับการบริหารงานวิชาการในการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ ของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

การบริหารงานวิชาการในการเสริมสร้างทักษะ การคิดเชิงวิพากษ์ของครู	ระดับการบริหารงานวิชาการ			
	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	อันดับ
1. การพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบหลักสูตร	4.53	0.51	มากที่สุด	5
2. กระบวนการจัดการเรียนรู้	4.58	0.48	มากที่สุด	3
3. การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้	4.58	0.49	มากที่สุด	4
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา	4.53	0.51	มากที่สุด	5
5. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา	4.62	0.44	มากที่สุด	2
6. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน	4.63	0.54	มากที่สุด	1
รวม	**4.58**	**0.46**	**มากที่สุด**	

1. ระดับทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครู ระดับทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ของครูในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.37, S.D. = 0.50) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.43, S.D. = 0.49) ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานการณ์ในชั้นเรียน เพื่อนำมาประมวลผลเป็นแนวทางแก้ปัญหา รองลงมา คือ ด้านการตั้งคำถาม ($\bar{x}$ = 4.37, S.D. = 0.50) นอกจากนี้ ทักษะด้านการสร้าง พัฒนามุมมองใหม่ และ ก็อยู่ในระดับที่สูงเช่นกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู	ระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์			
	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	อันดับ
1. การสร้าง พัฒนามุมมองใหม่	4.34	0.55	มาก	3
2. การประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล	4.43	0.49	มาก	1
3. การตั้งคำถาม	4.37	0.50	มาก	2
รวม	**4.37**	**0.50**	**มาก**	

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ จากการวิเคราะห์ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) พบว่า การบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูใน ระดับสูงมาก (r = 0.747) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลนี้ยืนยันว่า หากสถานศึกษามีระบบบริหารวิชาการที่เอื้อต่อการทำงาน (เช่น มีสื่อสนับสนุน มีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และมีระบบการวัดผลประเมินผลที่ชัดเจน) จะส่งผลส่งเสริมให้ครูเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจที่แม่นยำยิ่งขึ้น ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการกับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อความหมายที่ตรงกัน ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตัวแปร	C	M	E	R	I	A	Cr	An	Q	Ac	Sk
C	1.000										
M	0.867**	1.000									
E	0.855**	0.961**	1.000								
R	0.804**	0.763**	0.720**	1.000							
I	0.709**	0.800**	0.768**	0.704**	1.000						
A	0.877**	0.815**	0.804**	0.873**	0.712**	1.000					
Cr	0.669**	0.698**	0.685**	0.642**	0.714**	0.560**	1.000				
An	0.516**	0.593**	0.582**	0.598**	0.621**	0.559**	0.857**	1.000			
Q	0.757**	0.737**	0.737**	0.638**	0.565**	0.674**	0.800**	0.807**	1.000		
Ac	0.935**	0.947**	0.929**	0.891**	0.849**	0.932**	0.720**	0.631**	0.750**	1.000	
Sk	0.692**	0.722**	0.713**	0.668**	0.677**	0.636**	0.947**	0.944**	0.924**	0.747**	1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4. แนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู จากการเก็บข้อมูลโดยใช้คำถามปลายเปิดในแบบสอบถาม ตามองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการทั้ง 6 ด้าน และองค์ประกอบทักษะความคิดเชิงวิพากษ์ ทั้ง 3 ด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนรู้ มากที่สุด ร้อยละ 91.77 รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ร้อยละ 87.97 และด้านการพัฒนาหลักสูตรและการออกแบบหลักสูตร ร้อยละ 83.54

ตารางที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

การบริหารงานวิชาการ	ประเด็นข้อเสนอแนะ	จำนวนผู้เสนอแนะ	ร้อยละ
1. การพัฒนาหลักสูตร	1.1 การออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและบูรณาการ	135	85.44
	1.2 การวิเคราะห์ความสอดคล้องและผลลัพธ์	130	82.28
	1.3 การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ความเหมาะสม	131	82.91
	ค่าความถี่		**83.54**
2. กระบวนการจัดการเรียนรู้	2.1 การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	148	93.67
	2.2 การสะท้อนผลการสอน (Reflection)	145	91.77
	2.3 การตั้งคำถามปลายเปิดเพื่อกระตุ้นการคิด	142	89.87
	ค่าความถี่		**91.77**
3. การวัดผลและประเมินผล	3.1 การออกแบบเครื่องมือประเมินที่สร้างสรรค์	129	81.65
	3.2 การใช้ผลการประเมินวิเคราะห์จุดแข็ง-อ่อน	126	79.75
	3.3 การตั้งคำถามสะท้อนผลจากข้อมูลการประเมิน	129	81.65
	ค่าความถี่		**80.01**

ตารางที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 (ต่อ)

การบริหารงานวิชาการ	ประเด็นข้อเสนอแนะ	จำนวนผู้เสนอแนะ	ร้อยละ
4. การวิจัยเพื่อพัฒนา	4.1 การใช้การวิจัยในชั้นเรียนแก้วิกฤตการเรียนรู้	120	75.95
	4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยอย่างเป็นระบบ	122	77.22
	4.3 การตั้งคำถามวิจัยที่สะท้อนปัญหาผู้เรียน	124	78.48
	ค่าความถี่		**77.22**
5. การพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี	5.1 การสร้างและใช้นวัตกรรมที่หลากหลาย	140	88.61
	5.2 การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของสื่อ	138	87.34
	5.3 การตั้งคำถามถึงความเหมาะสมของเทคโนโลยี	139	87.97
	ค่าความถี่		**87.97**
6. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน	6.1 การมองประกันคุณภาพเป็นเครื่องมือพัฒนา	126	79.75
	6.2 การใช้ข้อมูลประกันคุณภาพเพื่อปรับปรุงงาน	125	79.11
	6.3 การตั้งคำถามเชิงพัฒนาคุณภาพและผลลัพธ์	124	78.48
	ค่าความถี่		**79.11**
	ค่าความถี่เฉลี่ยรวม		**83.23**

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปประเด็นสำคัญ โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. เชิงนโยบาย สถานศึกษาควรจัดตั้ง “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC)” ที่มุ่งเน้นการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอน

2. เชิงปฏิบัติ ส่งเสริมให้ครูผลิตสื่อและนวัตกรรมการสอนแบบรุก (Active Learning) ที่เปิดโอกาสให้ครูได้ฝึกวางแผนและประเมินผลอย่างเป็นระบบ

3. เชิงการพัฒนา สนับสนุนทุนและทรัพยากรสำหรับการทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหาและสร้างองค์ความรู้ใหม่

อภิปรายผล

จากการวิจัย เรื่องแนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู ด้านการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างการบริหารงานวิชาการและทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลเชิงบูรณาการร่วมกันแยกตามประเด็นวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

ผลการวิจัยโดยภาพรวม พบว่า การบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อจำแนกรายด้านพบว่า ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของครูที่ให้ความสำคัญกับการวัดผลและการใช้ผลประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนรายบุคคล ชี้ให้เห็นว่าสถานศึกษาใช้การประกันคุณภาพเป็น “เครื่องมือเชิงกลยุทธ์” ในการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่มีมาตรฐาน ไม่ใช่เพียงภาระงานเอกสาร (Rodriguez-Segura, D. & Schueler, B. E., 2023); (Serrano, O. M. E. et al., 2025)

ขณะที่ ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นลำดับรองลงมา สะท้อนถึงความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ (กมลทิพย์ จำปา และคณะ, 2568) และชี้ว่าความสำเร็จของนวัตกรรมขึ้นอยู่กับสมรรถนะครูในการสร้างการเรียนรู้เชิงลึกร่วมกับการใช้เครื่องมือดิจิทัลเชิงสืบเสาะ (Levin, I. & Tsybulsky, D., 2017) อย่างไรก็ตาม ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด เนื่องจากครูยังเผชิญข้อจำกัดด้านเวลา ภาระงาน และทัศนคติเชิงลบ ซึ่งครูมีความต้องการพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจน (ภณิดา ชูช่วยสุวรรณ และยุวรี ญานปรีชาเศรษฐ, 2563)

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยพบว่าด้านการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงถึงความสามารถในการคัดกรองข้อมูลและใช้วิจารณญาณ ซึ่งการประเมินข้อมูลตามสภาพจริงนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญของการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ (กนกพร อุดมพาณิชย์, 2566) และสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon-based Learning) ที่ช่วยกระตุ้นการคิดขั้นสูง (สุชานันท์ วรวัฒนานนท, 2565) ในทางกลับกัน ด้านการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ และ ด้านการสร้างและพัฒนามุมมองใหม่ ยังมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นทักษะที่ต้องอาศัยระยะเวลา บรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง และการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (พระมหาโกศล มาดี และฉัตรระวี มณีขัติย์, 2567); (มนต์นภา สุดโสม, 2566)

ผลการวิจัยสะท้อนความเชื่อมโยงที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ โดยการบริหารงานวิชาการที่เข้มแข็งเป็นกลไกเชิงระบบที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาสมรรถนะการคิดขั้นสูงของครู การบูรณาการทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์เข้าสู่กระบวนการบริหารหลักสูตร จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้ของครูตอบสนองต่อบริบทจริงได้ดียิ่งขึ้น (Elder, L. & Paul, R., 2012) ข้อค้นพบนี้ชี้ชัดว่าหากสถานศึกษามีระบบบริหารงานวิชาการที่ดี ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูให้สูงขึ้นในทุก ๆ ด้าน

จากความสัมพันธ์ข้างต้น แนวทางสำคัญในการบริหารงานวิชาการ คือ การเร่งสนับสนุนครูในด้านการวิจัยและการออกแบบหลักสูตรเพื่อปิดจุดอ่อนเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะการส่งเสริมทักษะการสร้างและพัฒนามุมมองใหม่ ๆ (ชะเอม มีเชาว์, 2565); (เศรษฐิยา เปรื่องพิชญาธร และพวงเพ็ญ อินทรประวัติ, 2566) ตลอดจนการปรับเปลี่ยนกระบวนการวัดและประเมินผลให้เน้นการประเมินตามสภาพจริง เพื่อให้ครูนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาออกแบบกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อยกระดับสมรรถนะการคิด เรียกว่า A-C-I (Academic Administration for Critical Thinking Integration) ซึ่งเป็นแบบแผนความสัมพันธ์เชิงระบบที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูอย่างเป็นรูปธรรม โดยขับเคลื่อนด้วยองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกัน 3 ส่วน

เริ่มต้นจาก Academic Foundation (A) หรือฐานรากงานวิชาการ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการวางระบบบริหารงานวิชาการ โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและการปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อสร้างมาตรฐานและทิศทางที่ชัดเจนในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเป็นกรอบแนวทางที่ช่วยให้ครูผู้สอนสามารถทำงานได้อย่างเป็นระบบจากฐานรากดังกล่าว จะนำไปสู่การพัฒนา Critical Thinking Mastery (C) หรือทักษะการคิดขั้นสูง ซึ่งเป็นผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมและกระบวนการทางปัญญาที่เกิดขึ้นกับครูผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านทักษะการตีความและการสรุปอ้างอิง ทักษะเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลจากการคิดวิเคราะห์และสะท้อนคิดภายใต้ระบบการทำงานที่มีการตรวจสอบ ควบคุม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กระบวนการทั้งหมดนี้จะถูกส่งต่อและสะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่าน Instructional Innovation (I) หรือ

นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญในการนำทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูมาแปรเปลี่ยนให้เป็นแนวปฏิบัติในชั้นเรียน โดยแสดงออกผ่านการสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนเชิงรุก (Active Learning) และการขับเคลื่อนการวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งถือเป็นผลสัมฤทธิ์ปลายทางที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน

ภาพที่ 1 การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ความสัมพันธ์เชิงระบบการบริหารจัดการ เพื่อยกระดับสมรรถนะด้านการคิดเชิงวิพากษ์

โดยภาพรวมของความสัมพันธ์เชิงระบบ A-C-I นี้ สามารถสรุปได้ว่า ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูนั้นมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นผลผลิตที่ได้รับแรงขับเคลื่อนจากการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ (A) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการทางปัญญาภายในตัวครู (C) จนกระทั่งสามารถต่อยอดและยกระดับไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เปี่ยมด้วยนวัตกรรม (I) อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การดำเนินงานบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการศึกษาที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่แนบแน่นระหว่างการบริหารงานวิชาการและทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลการศึกษา พบว่า การบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ที่สูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการเป็นกลไกเชิงระบบที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาสมรรถนะการคิดขั้นสูงของครู เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สถานศึกษาไม่ได้มองการประกันคุณภาพเป็นเพียงภาระงานเอกสาร แต่ใช้เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการสร้างมาตรฐานและวัฒนธรรมการทำงานที่มีคุณภาพ ขณะที่ด้านทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู การประเมินและการวิเคราะห์ข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงถึงความสามารถในการใช้วิจารณญาณและการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้เชิงปรากฏการณ์ที่เน้นการใช้ข้อมูลจริงเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ ในด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และ

เทคโนโลยีทางการศึกษา พบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นลำดับรองลงมา สะท้อนถึงความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการจัดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างการเรียนรู้เชิงลึก อย่างไรก็ตาม ด้านการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ยังมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น แม้จะอยู่ในระดับสูง แต่สะท้อนว่าทักษะนี้ต้องอาศัยเวลาและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างเพื่อให้ครูสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ส่วนด้านการพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด เนื่องจากครูยังเผชิญข้อจำกัดด้านเวลา ภาระงาน และทัศนคติเชิงลบต่อการทำวิจัย แต่ก็สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะด้านนี้เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารงานวิชาการที่เข้มแข็งและการสนับสนุนครูในด้านการวิจัยและการออกแบบหลักสูตรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยยกระดับทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของครู โดยเฉพาะในด้านการสร้างและพัฒนามุมมองใหม่ ซึ่งยังเป็นจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หากสถานศึกษาสามารถสร้างระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมทั้งการประกันคุณภาพ การใช้เทคโนโลยี และการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียน จะช่วยให้ครูมีสมรรถนะในการคิดเชิงวิพากษ์ที่เข้มแข็ง และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน.

เอกสารอ้างอิง

กนกพร อุดมพาณิชย์. (2566). การดำเนินงานระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน. ใน สารนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากากรบริหารการศึกษา. มหาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

กมลทิพย์ จำปา และคณะ. (2568). ภาวะผู้นำของครูในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 2. วารสารคุรุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 8(3), 221-232.

ชะเอม มีเชาว์. (2565). การพัฒนาตัวบ่งชี้และแนวทางการบริหารงานวิชาการในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภาคตะวันออก. วารสารวิจัยและนวัตกรรมการศึกษา, 4(1), 17-31.

นุชเรศ คำดีบุญ และ ประเสริฐ เรือนนะการ. (2565). การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 11(1), 163-175.

พระมหาโกศล มาดี และฉัตรระวี มณีขัติย์. (2567). การพัฒนาหลักสูตร: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อเตรียมความพร้อมการศึกษาใน ยุค Next Normal. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 6(5), 1333-1344.

ภณิดา ชูช่วยสุวรรณ และยุวรี ญานปรีชาเศรษฐ. (2563). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา: การประเมินความต้องการจำเป็นสมบูรณ์. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 12(2), 306-323.

มนต์นภา สุดโสม. (2566). การศึกษาการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยใช้วงจรคุณภาพ (PDCA) ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

เศรษฐิยา เปรื่องพิชญาธร และพวงเพ็ญ อินทรประวัติ. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาฝึกสอนโดยใช้การปฏิบัติการสะท้อนคิด. วารสารศึกษาศาสตร์, 10(1), 1-13.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุชานันท์ วรวัฒนานนท. (2565). การจัดการเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา เรื่องปรากฏการณ์ของโลกและภัยธรรมชาติของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6. วารสารหลักสูตรและการสอน, 14(1), 77-95.

Elder, L. & Paul, R. (2012). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. (3rd ed.). California: Foundation for Critical Thinking Press.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Levin, I. & Tsybulsky, D. (2017). Digital Tools and Solutions for Inquiry-Based STEM Learning. IGI Global Scientific Publishing: Hershey, Pennsylvania, United States.

Rodriguez-Segura, D. & Schueler, B. E. (2023). Assessors influence results: Evidence on enumerator effects and educational impact evaluations. Journal of Development Economics, 163, 102652. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387823000123?via%3Dihub.

Serrano, O. M. E. et al. (2025). Determinants of the effectiveness of quality assurance systems and institutional performance in higher education. PhD Program in Economics and Business (R020), University of Extremadura, Badajoz, Spain. Cogent Education 2025, 12(1), 2581411. https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2581411.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. Jossey-Bass: San Francisco, CA, United States of America. Retrieved December 28, 2025, from https: / / ardian. id/ wp-content/uploads/2018/10/21st_Century_Skills_Learning_for_ Life_in_Our_Times____2009-3.pdf

บทความวิชาการ

บทบาทครูในการส่งเสริมการจัดการอารมณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน*

THE ROLE OF TEACHERS IN PROMOTING EMOTIONAL REGULATION FOR ENHANCING STUDENT LEARNING

ศรัญญา อิสสะอาด
Saranya Issa-ard
หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Master of Education Sukhothai Thammathirat Open University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: may.theneo@gmail.com
Tel:082-154-4453

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความสำคัญของการจัดการอารมณ์ (Emotion Regulation) และวิเคราะห์บทบาทเชิงรุกของครูในการส่งเสริมทักษะดังกล่าว เพื่อยกระดับสมรรถนะการเรียนรู้และการกำกับตนเองของผู้เรียนท่ามกลางบริบทความท้าทายของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอบทบาทครูในการส่งเสริมการจัดการอารมณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ภาวะความเครียดและอารมณ์เชิงลบเป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการทำงานของสมองส่วนการรู้คิด (Cognitive Function) นำไปสู่การลดลงของประสิทธิภาพในการประมวลผลและการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้น การจัดการปัจจัยทางอารมณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ จึงถือเป็นหน้าที่สำคัญของครูผู้สอน ผลการศึกษาผ่านแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning: SEL) ชี้ให้เห็นว่า การมีทักษะการจัดการอารมณ์ที่ดีเป็นกลไกสำคัญในการขยายพื้นที่ความจำขณะทำงาน ส่งเสริมแรงจูงใจภายใน และสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกในชั้นเรียน บทความนี้จึงนำเสนอการปรับเปลี่ยนบทบาทครูสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางอารมณ์ผ่าน 5 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ 1) การเป็นแบบอย่างในการจัดการอารมณ์ 2) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา 3) การบูรณาการทักษะ SEL เข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ 4) การเป็นที่ปรึกษาและผู้ให้การสนับสนุนเชิงบวก และ 5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งร่วมกับผู้ปกครองและภาคีเครือข่าย ท้ายที่สุด บทความได้เสนอแนะเชิงนโยบายให้สถาบันผลิตครูทบทวนและยกระดับสมรรถนะด้านจิตวิทยาพัฒนาการในหลักสูตรวิชาชีพครู และเสนอให้สถานศึกษากำหนดนโยบายโรงเรียนปลอดภัยอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตทางอารมณ์อันเป็นรากฐานสำคัญสู่ความสำเร็จทางการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการอารมณ์, การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม, บทบาทครู, จิตวิทยาการศึกษา, พื้นที่ปลอดภัย

Abstract

This academic article aims to present the significance of emotion regulation and analyze the proactive role of teachers in fostering such skills to enhance learners' cognitive performance and self-regulation within the challenging context of 21st-century education, using a methodology based on conceptual analysis, theoretical frameworks, and a review of relevant literature to propose the role of teachers in promoting emotion regulation for student

* Received 29 June 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 28 July 2026

development. The literature review reveals that stress and negative emotions are significant barriers that directly impair cognitive functions, leading to reduced efficiency in information processing and learning; therefore, managing emotional factors that hinder learning is a critical duty for educators. Findings based on Social and Emotional Learning (SEL) frameworks indicate that strong emotion regulation skills serve as a vital mechanism for expanding working memory, fostering intrinsic motivation, and cultivating positive classroom interactions. Consequently, this article proposes a shift in the teacher's role toward becoming an emotional facilitator through five key strategies: 1) modeling emotional regulation, 2) establishing psychological safety, 3) integrating SEL skills into instructional processes, 4) serving as a mentor and source of positive support, and 5) building robust collaborative networks with parents and external stakeholders. Finally, the article provides policy recommendations for teacher education institutions to review and enhance developmental psychology competencies within teacher training curricula and suggests that educational institutions should implement concrete "Safe School" policies to create environments conducive to emotional growth, which serves as a fundamental pillar for sustainable learning success.

Keywords: Emotion Regulation, Social and Emotional Learning (SEL), Teacher's Role, Educational Psychology, Safe Space

บทนำ

เป้าหมายของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม (Holistic Development) ซึ่งครอบคลุมทั้งพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความกดดันจากการแข่งขันทางวิชาการ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และผลกระทบจากสื่อดิจิทัล ผู้เรียนจำนวนมากต้องเผชิญกับภาวะความเครียด วิตกกังวล และความท้าทายในการควบคุมอารมณ์ตนเอง ภาวะซึมเศร้าและปัญหาพฤติกรรมในวัยเรียนกลายเป็นประเด็นที่ทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ (Trilling, B. & Fadel, C., 2009)

โดยแนวคิดเรื่องความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) ตามที่ Goleman, D., ได้นำเสนอไว้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จของมนุษย์ โดยเฉพาะทักษะการจัดการอารมณ์ (Emotion Regulation) ซึ่งเป็นความสามารถในการตระหนักรู้และรับมือกับอิทธิพลของอารมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1997) ได้เน้นย้ำว่าการจัดการอารมณ์ถือเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ยิ่งไปกว่านั้น หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยด้านประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience) ได้หักล้างความเชื่อเดิมที่ว่าอารมณ์เป็นอุปสรรคต่อเหตุผล โดย Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. ได้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างประสาทที่ใช้ประมวลผลอารมณ์และการรู้คิดนั้นเป็นเครือข่ายที่ทับซ้อนและพึ่งพากัน (Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A., 2007) การเรียนรู้ที่แท้จริงไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากความผูกพันทางอารมณ์ (Goleman, D., 2006) สอดคล้องกับแนวคิดของ Arnsten, A. F. T. ที่อธิบายว่า เมื่อสมองส่วนอะมิกดาลา (Amygdala) ตอบสนองต่อความเครียด จะเข้าไปยับยั้งการทำงานของสมองส่วนหน้า ที่ทำหน้าที่ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ ส่งผลให้การเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์เดิมเป็นไปได้ยาก (Arnsten, A. F. T., 2009) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ochsner, K. N. & Gross, J. J. ที่พบว่า ทักษะการจัดการอารมณ์เป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนได้ และเมื่อผู้เรียนสามารถปรับมุมมอง

ทางอารมณ์ได้สำเร็จ สมองส่วนการคิดวิเคราะห์จะกลับมาทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพอีกครั้ง ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในบริบทการศึกษาปัจจุบัน (Ochsner, K. N. & Gross, J. J., 2005)

โดยสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การจัดการอารมณ์ (Emotion Regulation) เป็นทักษะชีวิต (Life Skill) ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยจากการศึกษางานวิจัยทางประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience) ผลการศึกษายืนยันไปในทางเดียวกันว่า อารมณ์และการรู้คิด (Cognition) มีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก เมื่อผู้เรียนตกอยู่ในสภาวะอารมณ์เชิงลบ สมองส่วนอมิกดะลา (Amygdala) จะทำงานหนักและขัดขวางการทำงานของสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการใช้เหตุผลและความจำ (Arnsten, A. F. T., 2009) ดังเช่น งานวิจัยของ Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. ที่ได้หักล้างความเชื่อเก่าที่มองว่า อารมณ์เป็นศัตรูของเหตุผล โดยชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างข่ายใยประสาทที่ใช้ในการประมวลผลอารมณ์และการรู้คิดในสมองนั้นเป็นเครือข่ายที่ทับซ้อนและพึ่งพากัน การเรียนรู้ที่แท้จริงไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากความผูกพันทางอารมณ์ (Emotional Engagement) หากผู้เรียนอยู่ในสภาวะอารมณ์เชิงลบ สมองจะไม่สามารถนำข้อมูลใหม่ไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมเพื่อสร้างเป็นความจำระยะยาวได้ ดังนั้น การที่ครูสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์จึงไม่ใช่แค่การเอาใจผู้เรียน แต่เป็นการเตรียมความพร้อมทางกายภาพของสมอง (Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A., 2007) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ochsner, K. N. & Gross, J. J. ที่ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า ทักษะการจัดการอารมณ์เป็นสิ่งที่สอนและฝึกฝนได้ และเมื่อครูสามารถช่วยให้ผู้เรียนปรับมุมมองทางอารมณ์ได้สำเร็จ สมองส่วนการคิดวิเคราะห์จะกลับมาทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพอีกครั้ง (Ochsner, K. N. & Gross, J. J., 2005)

จากผลการศึกษาที่พบ ครูในฐานะผู้ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อผู้เรียนรองจากสถาบันครอบครัว จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกหลักเพื่อส่งเสริมและประคับประคองให้ผู้เรียนสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะแม้สภาพแวดล้อมทางครอบครัวจะมีส่วนสำคัญ แต่สถานศึกษา คือ พื้นที่ที่ผู้เรียนใช้เวลาส่วนใหญ่ ดังนั้น ครูจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสภาพแวดล้อมทางอารมณ์ ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาทของครูในการจัดการอารมณ์ผู้เรียน เนื่องจากการปรับเปลี่ยนบทบาทครูถือเป็นวาระสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาของชาติ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีความพร้อมทั้งทางสติปัญญาและสุขภาวะทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นความสมดุลของการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม อีกทั้งครูที่มีสมรรถนะในการจัดการอารมณ์ จะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนโยบายโรงเรียนปลอดภัยให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม โดยครูจะทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจิตวิทยาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning: SEL) ซึ่งช่วยให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย และมีความผูกพันต่อสถานศึกษาอย่างยั่งยืน และท้ายที่สุดแล้ว การปรับบทบาทครูสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางอารมณ์จะส่งผลโดยตรงต่อศักยภาพสูงสุดของผู้เรียน เพราะเมื่อครูสามารถเสริมสร้างทักษะการจัดการอารมณ์ให้แก่ผู้เรียนได้สำเร็จ สมองส่วนการคิดวิเคราะห์จะกลับมาทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่ประสบความสำเร็จทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังสามารถกำกับตนเอง เผชิญหน้ากับความท้าทาย และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ได้ในอนาคต และโดยภาพรวมแล้วผลการศึกษานี้จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพครูและการกำหนดนโยบายสถานศึกษาต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการจัดการอารมณ์ (Emotion Regulation Theory)

อารมณ์เป็นความรู้สึกที่สลับซับซ้อน จนบางครั้งอาจทำให้บุคคลนั้นหรือบุคคลรอบข้างได้รับผลกระทบทางลบได้ โดยอารมณ์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการรู้คิด (Cognitive Processes) อย่างมีนัยสำคัญ

ผ่านการทำงานของระบบประสาท โดยจากการศึกษาของ Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. พบว่า เมื่อผู้เรียนเผชิญกับภาวะความเครียดหรืออารมณ์เชิงลบ (Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A., 2007) ร่างกายจะกระตุ้นการทำงานของสมองในส่วนที่ทำหน้าที่ตอบสนองต่อภัยคุกคาม ส่งผลให้เกิดการหลั่งฮอร์โมนความเครียดที่ไปยับยั้งการทำงานของสมองส่วนหน้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการคิดขั้นสูง การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง (Immordino-Yang, M. H. et al. , 2019) เมื่อความเชื่อมโยงระหว่างระบบอารมณ์และระบบการรู้คิดถูกขัดขวาง ประสิทธิภาพในการประมวลผลข้อมูลและการดึงข้อมูลจากความจำขณะทำงานของผู้เรียนจึงลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่ครูสามารถจะต้องสร้างสภาวะทางอารมณ์ที่เป็นบวกและปลอดภัยในชั้นเรียน เพื่อส่งเสริมให้ของสมองของผู้เรียนพร้อมต่อการรับรู้และเรียนรู้เนื้อหาวิชาการได้อย่างเต็มศักยภาพมากขึ้น ซึ่ง Gross, J. J., ได้เสนอโมเดลกระบวนการจัดการอารมณ์ (Process Model of Emotion Regulation) ซึ่งอธิบายว่า บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนอารมณ์ของตนเองได้ใน 5 ขั้นตอน (Gross, J. J. , 1998) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลกระบวนการจัดการอารมณ์

จากภาพที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า บุคคลสามารถบริหารจัดการและปรับเปลี่ยนอารมณ์ของตนเองได้อย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอนต่อเนื่องกัน เริ่มต้นจาก การเลือกสถานการณ์ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือพาตนเองเข้าสู่สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่ออารมณ์ ตามด้วย การปรับเปลี่ยนสถานการณ์ เพื่อลดผลกระทบจากสิ่งเร้านั้น หากต้องเผชิญหน้าก็สามารถใช้ การพุ่งความสนใจ เพื่อเบี่ยงเบนการรับรู้ออกจากตัวกระตุ้น ควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนความคิด ด้วยการประเมินสถานการณ์นั้นใหม่ในมุมมองที่แตกต่างออกไป และนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้ายคือ การปรับพฤติกรรมการตอบสนอง เพื่อควบคุมและกำจัดการแสดงออกทางอารมณ์ภายนอกให้มีความเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป อารมณ์ของมนุษย์มีความซับซ้อนและหลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่อารมณ์พื้นฐานความกดดัน ไปจนถึงอารมณ์ขั้นสูงอย่างคุณธรรมและสุนทรียภาพ ซึ่งอารมณ์เชิงลบและความเครียดมักเป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรม การมีทักษะจัดการอารมณ์อย่างเป็นระบบตามแนวคิดโมเดล 5 ขั้นตอนของ Gross, J. J. ซึ่งเริ่มตั้งแต่การประเมินสถานการณ์ การเบี่ยงเบนความสนใจ การปรับความคิดไปจนถึงการควบคุมการแสดงออก จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้บุคคลรักษาสมดุลทางจิตใจไว้ได้ ดังนั้นการที่จะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้นั้น ครูไม่สามารถมุ่งเน้นเพียงเนื้อหาวิชาการ แต่จำเป็นต้องเข้าใจว่า ขณะนี้ผู้เรียนกำลังตกอยู่ในกลุ่มอารมณ์ใด และนำความเข้าใจเรื่องความหลากหลายของอารมณ์และกระบวนการจัดการอารมณ์ 5 ขั้นตอน มาประยุกต์ใช้ในการดูแลชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อลดอุปสรรคทางความรู้สึกที่ขัดขวาง

การทำงานของสมองส่วนการรู้คิด (Cognition) ที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถฟื้นฟูสมาธิ มีแรงจูงใจ และพร้อมที่จะเปิดรับการพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพมากขึ้น (Gross, J. J. , 1998)

การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning: SEL)

การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (social emotional learning: SEL) คือ กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลที่ส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมการแสดงออกด้านอารมณ์และสังคมได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการกำหนดและบรรลุเป้าหมายของตนเอง การสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การคิด การตัดสินใจ และการจัดการต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ (มนตรี อินตา และสุพัตรา สกุลศรีประเสริฐ, 2561) โดยที่ Chernyshenko, O. et al. แห่ง OECD (The Organization for Economic Cooperation and Development) องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานเพื่อสร้างนโยบายที่ดีขึ้นเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น ได้เสนอว่า ทักษะทางอารมณ์และสังคม คือ ความสามารถในการควบคุมความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากความสามารถทางสติปัญญา โดยทักษะทางอารมณ์และสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับวิธีการที่ตัวบุคคลจัดการอารมณ์ของตนเอง รับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ซึ่งทักษะนี้สามารถพัฒนาและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตัวบุคคล และในส่วนของทักษะทางอารมณ์ (Chernyshenko, O. et al., 2018) ในขณะที่ Goleman, D., เสนอว่า ทักษะทางอารมณ์ประกอบไปด้วยทักษะสำหรับการบริหารจัดการตนเอง และทักษะสำหรับการดำเนินชีวิตร่วมกับสังคมภายนอก ซึ่งทั้งสององค์ประกอบนี้จะเป็นส่วนช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อผู้อื่น ซึ่งทักษะทางสังคมสามารถสังเกตเห็นได้จากทั้งพฤติกรรมจากการแสดงกริยาท่าทาง และการพูดของบุคคลนั้น ๆ (Goleman, D., 2006) นอกจากนั้นยังพบว่า Westwood, P. เสนอว่า ทักษะทางสังคมนั้นเป็นส่วนช่วยให้วัยรุ่นเริ่มต้นและรักษาความสัมพันธ์ในเชิงบวกของตนเองกับผู้อื่น สร้างการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน การปรับตัว อีกทั้งรับมือกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย 10 ด้าน ดังนี้ 1) การสบตาคู่สนทนา 2) การรับรู้และการแสดงอารมณ์ผ่านสีหน้า 3) การใช้โทนเสียงในการสื่อสาร 4) การแสดงความยินดีต่อบุคคลอื่น 5) การให้ความสนใจและตอบสนองกับบุคคลอื่น 6) การยืนเว้นระยะกับคู่สนทนา 7) การแสดงออกถึงความใส่ใจ ตั้งใจฟังบุคคลอื่น 8) การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกับบุคคลอื่น 9) การควบคุมอารมณ์โกรธของตนเอง และ 10) การแต่งกายและการรักษาสุขอนามัยของตนเอง นอกจากนี้ยังได้แบ่งการพัฒนาทักษะทางสังคม ออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดทักษะที่จะสอน (Definition) 2) ทำให้ดู (Model the Skill) 3) เลียนแบบและฝึกซ้อม (Imitation and Rehearsal) 4) ประเมินผล (Feedback) 5) จัดเตรียมสถานการณ์สำหรับให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะ (Provide Opportunity for the Skill to be Used) และ 6) ให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม (Intermittent Reinforcement) (Westwood, P., 1997) โดยกระบวนการพัฒนาทักษะ 6 ขั้นตอนของ Westwood, P. เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับครูในการจัดการอารมณ์ของผู้เรียน โดยครูต้องเป็นแบบอย่างให้ผู้เรียนเห็นถึงการแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสม เช่น การใช้โทนเสียง การควบคุมอารมณ์โกรธ (Westwood, P., 1997) จากนั้นจึงจัดเตรียมสถานการณ์ในชั้นเรียนให้ผู้เรียนได้ฝึกซ้อมการปฏิสัมพันธ์ตามกรอบ 5 ด้าน ของ CASEL ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) คือ ความสามารถในการเข้าใจอารมณ์และความคิดของตนเองและผลกระทบที่มีต่อพฤติกรรม 2) การจัดการตนเอง (Self-management) คือทักษะการกำกับอารมณ์และการควบคุมแรงกระตุ้นเพื่อบรรลุเป้าหมาย 3) การตระหนักรู้ทางสังคม (Social awareness) คือความสามารถในการเข้าใจมุมมองและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคม 4) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship skills) คือทักษะการสร้างและรักษาความสัมพันธ์เชิงบวกผ่านการสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ และ 5) การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible decision-making) คือ ความสามารถในการประเมินทางเลือกโดยคำนึงถึงหลักจริยธรรม ความปลอดภัย และประโยชน์ส่วนรวม กิจกรรมตัวอย่าง ได้แก่ การทำงานกลุ่มเพื่อฝึกทักษะสัมพันธภาพ ซึ่งเมื่อครูนำกระบวนการ SEL มาบูรณาการในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ จะทำให้ผู้เรียนเกิดความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence)

สามารถจัดการกับความเครียดและความขัดแย้งได้ด้วยตนเอง อุปสรรคทางจิตใจที่ขัดขวางการทำงานของสมองส่วนการรู้คิดก็จะลดลง ทำให้ผู้เรียนมีสมาธิ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนและครู และพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทางวิชาการได้อย่างเต็มที่มากขึ้น (CASEL, 2003)

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณาจากแนวคิดของนักวิชาการข้างต้น สรุปได้ว่ากระบวนการ SEL ที่เหมาะสมกับบริบทชั้นเรียนควรเป็นการบูรณาการแบบองค์รวมที่ผสานระหว่าง 1) ขั้นตอนการฝึกทักษะเชิงพฤติกรรมของ Westwood, P.เข้ากับ 2) สมรรถนะหลัก 5 ด้านของ CASEL อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ครูต้องเริ่มจากการเป็นแบบอย่างที่สะท้อนถึงการตระหนักรู้ในตนเองและการจัดการตนเอง แล้วจึงสร้างสถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะความสัมพันธ์และการตระหนักรู้ทางสังคมผ่านการปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ หากครูนำกระบวนการนี้ไปใช้ผ่านขั้นตอนที่เป็นระบบ จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่มีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์เท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความฉลาดทางอารมณ์ สามารถรับมือกับความเครียดและมีความพร้อมทางสติปัญญาเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จทางการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพได้มากขึ้น

ความสำคัญของการจัดการอารมณ์ต่อกระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการอารมณ์ สามารถกล่าวได้ว่า การจัดการอารมณ์ไม่ได้เป็นเพียงทักษะที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ แต่ยังเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ต่อความสำเร็จในการศึกษา เนื่องจากการทำงานของระบบอารมณ์และการรู้คิดจะทำงานประสาน และส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยสามารถแบ่งมิติที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ได้ 3 ด้านหลัก ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสำคัญของการจัดการอารมณ์ต่อกระบวนการเรียนรู้

จากภาพที่ 2 อธิบายได้ว่าความสำคัญของการจัดการอารมณ์ต่อกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. ด้านความจำและสมาธิ โดยผู้เรียนที่สามารถจัดการความเครียดและความวิตกกังวลได้ดี จะมีพื้นที่ความจำขณะทำงานที่กว้างและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะสมองไม่ต้องสูญเสียพลังงานไปกับการจัดการกับความกังวล สมองส่วนหน้าจะสามารถทำหน้าที่ควบคุมการคิดวิเคราะห์ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกรบกวนจากฮอร์โมนความเครียด ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถจดจ่อกับบทเรียน เชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์เดิมได้ดีกว่า (Vogel, S. & Schwabe, L., 2016)

2. ด้านแรงจูงใจ (Motivation) อารมณ์เชิงบวก เช่น ความสนใจ ความสนุกสนาน และความภาคภูมิใจ เป็นปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจภายใน ดังที่ทฤษฎี Broaden-and-Build อธิบายไว้ว่า สภาวะอารมณ์เชิงบวกจะช่วยขยายขอบเขตการคิด การรับรู้ และการกระทำของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น (Fredrickson, B. L., 2001) ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะสำรวจและเรียนรู้สิ่งใหม่

3. ด้านปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน (Classroom Interaction) การจัดการอารมณ์ที่ดีช่วยลดความขัดแย้ง พฤติกรรมต่อต้าน และความก้าวร้าวระหว่างเพื่อนนักเรียน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือและการทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้เรียนสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองและรับรู้อารมณ์ผู้อื่น จะนำไปสู่การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ บรรยากาศในชั้นเรียนจึงได้รับการยกระดับให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยทาง ส่งผลให้ผู้เรียนกล้าที่จะตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันโดยไม่ต้องกลัวการถูกเยาะเย้ย ล้อเลียน บรรยากาศเชิงบวกเช่นนี้จึงเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้การเรียนรู้ในชั้นเรียนเกิดประสิทธิผลสูงสุด (Brackett, M. A. et al., 2011)

กล่าวโดยสรุป การจัดการอารมณ์ถือเป็นรากฐานสำคัญต่อความสำเร็จทางการเรียนรู้ โดยส่งผลเชิงบวกต่อกระบวนการทางสมองใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) ด้านความจำและสมาธิ ซึ่งช่วยลดอิทธิพลของความเครียดและเพิ่มประสิทธิภาพการประมวลผลข้อมูลของสมองส่วนหน้า 2) ด้านแรงจูงใจที่อารมณ์เชิงบวกช่วยขยายขอบเขตการคิดและกระตุ้นความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และ 3) ด้านปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนที่เอื้อต่อการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยาและการทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยการบูรณาการทักษะดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับสุขภาวะทางจิตใจของผู้เรียน แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิผลของการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ได้อีกด้วย

บทบาทของครูในการส่งเสริมการจัดการอารมณ์อย่างเป็นระบบ

เพื่อให้การส่งเสริมการจัดการอารมณ์เกิดประสิทธิผล ครูจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางอารมณ์และการเรียนรู้ให้กับนักเรียน โดยมีบทบาทหลักดังนี้

1. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการอารมณ์ให้กับนักเรียน

พฤติกรรมของครู คือ หลักสูตรหนึ่งที่เด็กได้รับการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และถือเป็นหลักสูตรที่ทรงพลังที่สุด โดยผู้เรียนมักซึมซับวิธีการตอบสนองต่อปัญหาจากครูผู้สอน ดังนั้นครูจึงจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการอารมณ์ ซึ่งการที่ครูแสดงออกถึงการควบคุมอารมณ์ที่เหมาะสมจะส่งผลดีต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของนักเรียน (Jennings, P. A. & Greenberg, M. T., 2009) ได้แก่

1.1 ครูต้องมีความตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง โดยครูต้องฝึกฝนการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อให้เท่าทันอารมณ์ตนเองเมื่อเผชิญกับพฤติกรรม หรือเหตุการณ์ต่างๆ ในห้องเรียน

1.2 ครูต้องมีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ในกรณีที่เกิดปัญหาในชั้นเรียน ครูควรแสดงให้เห็นถึงการหยุดคิด การใช้เหตุผล และการสื่อสารอย่างสันติแทนการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ หรือการลงโทษด้วยอารมณ์

2. ครูต้องทำให้ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยาให้กับนักเรียน

การสร้างชั้นเรียนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยคือรากฐานของการพัฒนาผู้เรียน เพราะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนสนใจ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพื้นฐานของความสำเร็จด้านการศึกษาทั้งสิ้น ทั้งนี้การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยาไม่ใช่เพียงการปราศจากการคุกคามทางกายภาพ แต่หมายถึงสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยที่จะแสดงตัวตน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และยอมรับความผิดพลาดโดยไม่เกรงกลัวต่อการถูกตัดสินหรือการลงโทษจากครูและเพื่อนร่วมชั้น (Edmondson, A., 1999) โดยแนวทางในการทำให้ห้องเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา ได้แก่

2.1 การยอมรับและไม่ตัดสิน โดยครูต้องสร้างความรู้สึกไว้วางใจให้ผู้เรียนรู้ว่า ทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้น เช่น โกรธ เสียใจ กลัว เป็นเรื่องธรรมชาติและสามารถแสดงออกได้ในพื้นที่นี้ โดยไม่ถูกล้อเลียนจากเพื่อนหรือลงโทษจากครู

2.2 ในห้องเรียน ครูจำเป็นที่จะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างบรรยากาศการแข่งขันที่กดดันเกินไป ไม่ควรมีการประจาน หรือการเปรียบเทียบ แต่เน้นการประเมินเพื่อพัฒนาที่ให้คุณค่ากับความก้าวหน้าส่วนบุคคลของนักเรียนแต่ละคนมากกว่า

3. ครูต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการทักษะ SEL เข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้

ในการเรียนการสอน ครูไม่จำเป็นต้องแยกรายวิชาการจัดการอารมณ์ออกมาต่างหาก แต่ต้องสามารถสอดแทรกทักษะทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning: SEL) เข้าไปในทุกรายวิชาได้ ซึ่ง การบูรณาการเช่นนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการกำกับตนเองควบคู่ไปกับการเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการ ถือเป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ทักษะทางอารมณ์ในสถานการณ์จริงได้ไปพร้อมกัน (CASEL, 2003) ได้แก่

3.1 ครูต้องรู้จักการใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนได้สำรวจความรู้สึกของตนเองที่มีต่อเนื้อหาที่เรียน หรือความรู้สึกเมื่อต้องทำงานกลุ่ม

3.2 การจัดกิจกรรมจำลองสถานการณ์ โดยฝึกให้ผู้เรียนได้สวมบทบาทเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยั่วยุอารมณ์ และร่วมกันวิเคราะห์ทางเลือกในการตอบสนองที่เหมาะสม

3.3 จัดให้มีกิจกรรมสร้างสติให้กับยนักเรียน เช่น การฝึกสมาธิสั้นๆ หรือการกำหนดลมหายใจเข้ามาก่อนเริ่มบทเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมของสมองและอารมณ์

4. ครูต้องเป็นที่ปรึกษา และสนับสนุนเชิงบวก

ทั้งนี้ครูจะต้องเป็นทั้งที่ปรึกษา และผู้ให้การสนับสนุนเชิงบวก เพื่อช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่นักเรียนเผชิญกับความล้มเหลวหรืออารมณ์เชิงลบต่อสถานการณ์นั้นๆ ครูไม่ควรจำกัดบทบาทเพียงการประเมินผลการเรียน แต่ต้องเป็นผู้รับฟัง และให้คำแนะนำที่สร้างแรงบันดาลใจ เพื่อเปลี่ยนผ่านจากความท้อถอย สู่การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา (Allen, T. D. & Eby, L. T., 2007) ได้แก่

4.1 เมื่อผู้เรียนมีปัญหา ครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้ฟังที่ใส่ใจ จับความรู้สึกที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังคำพูดหรือพฤติกรรมก้าวร้าว

4.2 ครูต้องพร้อมที่จะเป็นที่ที่ปลอดภัยที่ให้นักเรียนพูดถึงอารมณ์ความรู้ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์นั้นๆ ได้อย่างเต็มที่ โดยต้องช่วยผู้เรียนตั้งชื่ออารมณ์ และชี้แนะแนวทางจัดการอารมณ์ทีละขั้นตอน จนกว่าผู้เรียนจะสามารถกำกับตนเองได้ (Self-Regulation)

5. การขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน

ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางอารมณ์ของผู้เรียนไม่สามารถบรรลุผลได้ด้วยการทำงานของครูเพียงลำพังภายในห้องเรียน จำเป็นต้องอาศัยแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยครูทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงเครือข่าย เพื่อสร้างความสอดคล้องของแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพจิตและทักษะทางอารมณ์ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาผู้เรียนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมากขึ้น (Epstein, J.L. et al., 2019) ดังนี้

5.1 ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัว (School-Family Partnership): ครูต้องสื่อสารกับผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่เพียงการรายงานผลการเรียนหรือพฤติกรรมเชิงลบ แต่เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์และให้คำแนะนำผู้ปกครองในการสร้างสภาพแวดล้อมเชิงบวกที่บ้าน

5.2 เมื่อพบผู้เรียนที่มีปัญหาด้านการจัดการอารมณ์อย่างรุนแรง หรือเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิ ครูต้องสามารถเชื่อมโยงและส่งต่อผู้เรียนไปยังนักจิตวิทยาโรงเรียน นักสังคมสงเคราะห์ หรือหน่วยงานคุ้มครองเด็กได้อย่างทันท่วงที

5.3 ผู้บริหารสถานศึกษาต้องกำหนดนโยบายคุ้มครองสวัสดิภาพนักเรียนที่ชัดเจน และจัดสรรทรัพยากรสำหรับการอบรมพัฒนาสมรรถนะครูด้านจิตวิทยาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

สรุป

อารมณ์ของมนุษย์มีความซับซ้อนและส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ภาวะความเครียดหรืออารมณ์เชิงลบจะไปขัดขวางการทำงานของสมองส่วนหน้า ส่งผลให้การคิดวิเคราะห์และการประมวลผลข้อมูลของสมองลดประสิทธิภาพลง ในทางกลับกัน หากผู้เรียนมีทักษะในการจัดการอารมณ์และทักษะทางสังคมที่ดี จะส่งผลเชิงบวกต่อกระบวนการเรียนรู้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านสมอง คือ ลดความเครียดและเพิ่มพื้นที่ความจำขณะทำงาน 2) ด้านจิตใจ คือ ช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและความมุ่งมั่นด้วยอารมณ์เชิงบวก และ 3) ด้านสังคม คือช่วยลดความขัดแย้งและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความร่วมมือ ดังนั้น ครูจึงจำเป็นจ้อต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการอารมณ์อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืน โดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนเนื้อหาวิชาการสู่การเป็น ผู้อำนวยความสะดวกทางอารมณ์ ผ่าน 5 ยุทธศาสตร์หลัก ดังนี้ 1) การเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Modeling) คือ ครูต้องพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง และสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อแสดงออกถึงการจัดการอารมณ์ที่สร้างสรรค์ แทนการใช้อำนาจหรือการลงโทษด้วยอารมณ์ 2) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา โดยครูต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนรู้สึกไว้วางใจ กล้าคิด กล้าทำ และยอมรับความผิดพลาดเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ 3) การบูรณาการทักษะ SEL โดยครูต้องสามารถสอดแทรกทักษะทางอารมณ์และสังคมเข้าสู่ทุกรายวิชา ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการตนเอง การตระหนักรู้ทางสังคม ทักษะความสัมพันธ์ และการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหา 4) การเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนเชิงบวก โดยครูต้องทำหน้าที่รับฟังเชิงลึกและใช้การสื่อสารเชิงบวกเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ มากกว่าการมุ่งเน้นที่คะแนนเพียงอย่างเดียว และ 5) การขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วม โดยครูต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ภาคีเครือข่าย และบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อสร้างแนวทางส่งเสริมผู้เรียนที่สอดคล้องกันทั้งในและนอกห้องเรียน จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปฏิบัติดังนี้ 1) การปรับบทบาทของครู จากผู้สอน ไปสู่ผู้อำนวยความสะดวกทางอารมณ์ให้กับผู้เรียนนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากนโยบายจากสถานศึกษาอย่างชัดเจนและเพียงพอ 2) สถาบันการศึกษาในหลักสูตรที่ผลิตครูสู่สถานศึกษาระดับต่างๆ ควรปรับปรุงหลักสูตรโดยเพิ่มน้ำหนักสมรรถนะด้านจิตวิทยาพัฒนาการและการจัดการอารมณ์เป็นสมรรถนะแกนกลางเพื่อเตรียมความพร้อม และทักษะสำหรับครูผู้สอนเองด้วย 3) ครูผู้สอนควรบูรณาการยุทธศาสตร์การจัดการอารมณ์ทั้งการเป็นแบบอย่างและการสร้างพื้นที่ปลอดภัย เข้าไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการฝึกทักษะ SEL อย่างต่อเนื่อง และ 4) สถานศึกษาควรส่งเสริมการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีศึกษาเกี่ยวกับปัญหาพฤติกรรมและการจัดการอารมณ์ของผู้เรียน เพื่อพัฒนาเทคนิคการสนับสนุนเชิงบวกที่มีประสิทธิภาพร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

มนตรี อินตา และสุพัตรา สกุลศรีประเสริฐ. (2561). การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมตามแนวคิดของ CASEL ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences), 10(20), 98-116.

Allen, T. D. & Eby, L. T. (2007). The Blackwell handbook of mentoring: A multiple perspectives approach. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Arnsten, A. F. T. (2009). Stress signaling pathways that impair prefrontal cortex structure and function. Nature Reviews Neuroscience, 10(6), 410-422.

Brackett, M. A. et al. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. Social and Personality Psychology Compass, 5(1), 88-103.

CASEL. (2003). Safe and sound: An educational leader's guide to evidence-based social and emotional learning (SEL) programs. Chicago, IL: Collaborative of Academic, Social, and Emotional Learning.

Chernyshenko, O. et al. (2018). Social and emotional skills for student success and well-being: Conceptual framework for the OECD study on social and emotional skills. Paris: OECD Publishing.

Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. Administrative Science Quarterly, 44(2), 350-383.

Epstein, J.L. et al. . (2019). School, Family, and Community Partnerships: Your Handbook for Action. Thousand Oaks: Corwin Press.

Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. American Psychologist, 56(3), 218-226.

Goleman, D. (2006). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. New York: Bantam Books.

Gross, J. J. . (1998). Antecedent- and response-focused emotion regulation: Divergent consequences for experience, expression, and physiology. Journal of Personality and Social Psychology, 74(1), 224-237.

Immordino-Yang, M. H. et al. . (2019). Nurturing nature: How brain development is inherently social and emotional, and what this means for education. Educational Psychologist, 54(3), 185-204.

Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: The relevance of affective and social neuroscience to education. Mind, Brain, and Education, 1(1), 3-10.

Jennings, P. A. & Greenberg, M. T. (2009). The Prosocial Classroom: Teacher Social and Emotional Competence in Relation to Student and Classroom Outcomes. Review of Educational Research, 79, 491-525.

Ochsner, K. N. & Gross, J. J. (2005). The cognitive control of emotion. Trends in Cognitive Sciences, 9(5), 242-249.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. San Francisco: Jossey-Bass.

Vogel, S. & Schwabe, L. (2016). Learning and memory under stress: Implications for the classroom. npj Science of Learning, 1(1), 1-10.

Westwood, P. (1997). Commonsense method for children with special needs. London: Routledge.

World Health Organization. (1997). Life skills education for children and adolescents in schools. Retrieved March 10, 2026, from https://iris.who.int/items/5d053e73-4b67-4456-9e9a-f3ae402863f2

บทความวิจัย

การพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย*

THE DEVELOPMENT OF A SOCIOLOGICAL MODEL OF SUSTAINABLE HALAL TOURISM FOR SOCIAL AND COMMUNITY ECONOMIC DEVELOPMENT IN THAILAND

นาวาวี อารวรรณ
Nawawee Arawan
คณะอิสลามศึกษาร่องรอยมรดกภูมิปัญญาและมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติมาเลเซีย
กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย
Faculty Islamic Revealed of Knowledge and Heritage and Human Science, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur, Malaysia
*Corresponding author E-mail: nawawee_thai@hotmail.com
*Tel: 086-9090150

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์และศักยภาพของการท่องเที่ยวฮาลาลในประเทศไทย 2) วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืน และ 3) พัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบพหุกรณีศึกษาร่วมกับการศึกษาปรากฏการณ์เชิงสังคมวิทยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ได้แก่ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและสังคมวิทยา 3 คน ผู้กำหนดนโยบายและผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ 3 คน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวฮาลาล 3 คน ผู้นำศาสนาและชุมชนมุสลิม 3 คน ผู้แทนองค์กรภาคประชาชน 3 คน และนักท่องเที่ยวมุสลิม 5 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเทศไทยมีศักยภาพด้านวัฒนธรรมอาหารสูง แต่ขาดการบูรณาการนโยบายและระบบรับรองฮาลาลเชิงพื้นที่ 2) ปัจจัยความสำเร็จ คือ การทำงานประสานกันขององค์ประกอบย่อยตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมโดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน 3) ผู้วิจัยได้พัฒนาตัวแบบ “SHEEP Model” เพื่อแก้ปัญหาการขาดตัวแบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย ทุนทางสังคม ระบบนิเวศฮาลาล การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ตัวแบบปรับมุมมองจากฮาลาลที่เป็นเครื่องมือการตลาดไปสู่กลไกทางสังคมวิทยาที่ฝังตัวในวิถีชุมชนเพื่อสร้างเสถียรภาพแก่โครงสร้างหน้าที่ของระบบสังคม ผู้วิจัยเสนอแนะให้ภาครัฐและองค์กรศาสนาเปลี่ยนระบบรับรองรายสถานประกอบการเป็นการรับรองมาตรฐานฮาลาลเชิงพื้นที่ท่องเที่ยว และจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนระดับจังหวัดเพื่อบูรณาการนโยบายและงบประมาณระดับพื้นที่ร่วมกัน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวฮาลาล, การพัฒนาที่ยั่งยืน, สังคมวิทยา, การพัฒนาสังคม, เศรษฐกิจชุมชน

* Received 4 July 2026; Revised 19 July 2026; Accepted 28 July 2026

Abstract

This study aimed to 1) examine the situation and potential of halal tourism in Thailand, 2) analyze sociological factors affecting sustainable halal tourism development, and 3) develop a sociological model of sustainable halal tourism. This study employed a qualitative research design, utilizing a multi-case study approach combined with a sociological phenomenological framework based on an interpretive perspective. Purposive sampling was used to select 20 key informants, consisting of 3 tourism and sociology scholars, 3 policymakers and government executives, 3 halal tourism entrepreneurs, 3 religious and Muslim community leaders, 3 civil society representatives, and 5 Muslim tourists. Data collection instruments included semi-structured in-depth interviews. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed three key points: 1) Thailand possessed high culinary cultural capital. However, the country lacked public policy integration and localized halal certification systems. 2) Sociological success factors depended on the balanced integration of sub-components within the social system rooted in community social capital under structural functionalism. 3) The researcher developed the "SHEEP Model" as a systematic framework bridging social, economic, and cultural dimensions. The model comprises 5 core components: Social Capital, Halal Ecosystem, Economic Empowerment, Environmental Sustainability, and Participatory Governance, serving as a vital mechanism to strengthen society and distribute income to local communities sustainably. This model shifted the perspective from viewing halal as a marketing tool to a sociological mechanism embedded within community cultural ways to stabilize the structural functions of the social system. The researcher recommended that government agencies and religious organizations transition from individual establishment certifications to localized destination-based halal certifications. Local governments should found provincial-level driving committees to integrate policies and budgets together.

Keywords: Halal Tourism, Sustainable Development, Sociology, Social Development, Community Economy

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันเปลี่ยนผ่านจากกระบวนการมุ่งเน้นรายได้เพียงระบบเดียวไปสู่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (United Nations (E.d.), 2015) การท่องเที่ยวฮาลาล (Halal Tourism) ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเติบโตของประชากรมุสลิมโลกที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง นักท่องเที่ยวมุสลิมเลือกการเดินทางโดยพิจารณาการได้รับบริการที่สอดคล้องกับหลักการศาสนา เช่น อาหารฮาลาล สถานที่ละหมาด และที่พักที่เหมาะสม (Battour, M. & Ismail, M. N., 2016) ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลจากความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว อาหารฮาลาลมาตรฐานสากล และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (วีระพงษ์ ปัญญาธนคุณ, 2564) การพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลต้องอาศัยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ที่ระบุว่าสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยที่ต้องพึ่งพาอาศัยและทำงานประสานเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล (ชญานี โยธาสมุทร และคณะ, 2565)

เมื่อวิเคราะห์ช่องว่างของการพัฒนา (Gap Analysis) ในสภาพปัจจุบัน พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลของประเทศไทยยังเผชิญปัญหาการขาดการบูรณาการเชิงนโยบายระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันศาสนา แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับปัจจุบันตั้งเป้าหมายเพิ่มสัดส่วนนักท่องเที่ยวมุสลิมให้ได้ร้อยละ 20 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมดภายในปี พ.ศ. 2570 เพื่อตอบรับการเติบโตของตลาดโลกที่มีมูลค่ากว่า 2.2 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (Mastercard & CrescentRating, 2023) รายงานสถิติระบุว่าประเทศไทยมีผู้ประกอบการที่ได้รับตรามาตรฐานฮาลาลในภาคบริการท่องเที่ยวไม่ถึงร้อยละ 5 ของสถานประกอบการทั้งหมด (Ministry of Tourism and Sports, 2023) นโยบายส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ภายนอก แต่ขาดกลไกการขับเคลื่อนและการกำหนดมาตรฐานบริการฮาลาลเชิงโครงสร้างในพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ข้อมูลเชิงสังคมวิทยาระบุว่าการท่องเที่ยวนั้นเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสถาบัน โดยมีทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และเครือข่ายความร่วมมือเป็นปัจจัยขับเคลื่อนความสำเร็จ (เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ, 2567) ทว่าแนวทางการพัฒนาในปัจจุบันกลับแยกส่วนและยังไม่ได้นำมิติเชิงสังคมวิทยาเข้ามาบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการระบบนิเวศฮาลาล (Halal Ecosystem) ขาดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับวิถีวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ปรากฏการณ์อธิบายได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ของ Parsons, T. ซึ่งระบุว่าระบบสังคมจะมีเสถียรภาพเมื่อองค์ประกอบย่อยทำงานประสานกันอย่างสมดุล การขาดโครงสร้างสนับสนุนระดับเศรษฐกิจฐานรากทำหน้าที่เป็นคอขวดสำคัญที่จำกัดการเติบโตอย่างยั่งยืน (Parsons, T., 1951) การพัฒนาในอนาคตจึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและลดความขัดแย้งในการจัดสรรผลประโยชน์ในระดับพื้นที่ (Putnam, R. D., 2000)

ปัญหาในระดับพื้นที่และกลุ่มประชากรสะท้อนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ยังไม่ทั่วถึง และชุมชนยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการท่องเที่ยวฮาลาล ชุมชนมุสลิมในแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพด้านทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนและการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการสมัยใหม่ (อาภาภรณ์ สุขหอม และคณะ, 2563) สภาพการณ์นี้ทำให้เกิดช่องว่างด้านผลประโยชน์ โดยรายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่ภายนอกพื้นที่ ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และทรัพยากรวัฒนธรรมยังไม่สามารถเข้าถึงระบบการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และไม่สามารถยกระดับเศรษฐกิจฐานรากผ่านกลไกวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยาเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้คือการปิดช่องว่างเชิงนโยบายและการปฏิบัติ โดยการสร้างกลไกเสริมความเข้มแข็งทางสังคมและกระตุ้นรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างเป็นธรรม ผลการศึกษาและตัวแบบที่พัฒนาขึ้นทำหน้าที่เป็นกรอบแนวทางสำหรับภาครัฐและเอกชนในการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวฮาลาลในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และศักยภาพของการท่องเที่ยวฮาลาลในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนในประเทศไทย
3. เพื่อพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเชิงลึกจากพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกันและค้นหาข้อสรุปร่วมที่เป็นนามธรรม โดยมุ่งศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์การท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนจากมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวฮาลาลในประเทศไทย อาศัยแนวคิดเชิงตีความ (Interpretivism) ซึ่งเชื่อว่าความจริงทางสังคมเกิดจากประสบการณ์ การรับรู้ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2017) ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study) ร่วมกับการศึกษาปรากฏการณ์เชิงสังคมวิทยา เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัจจัย และกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนในประเทศไทย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยการเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเชิงนโยบาย เชิงธุรกิจ หรือวิถีชีวิตในพื้นที่ท่องเที่ยวฮาลาลไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีบทบาทในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันศาสนา หรือชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม เกณฑ์การไม่คัดเลือกประกอบด้วยการไม่มีบทบาทในพื้นที่ศึกษาและไม่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวฮาลาล ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและสังคมวิทยา 3 คน ผู้กำหนดนโยบายและผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐด้านการท่องเที่ยว 3 คน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวฮาลาล 3 คน ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนมุสลิม 3 คน ผู้แทนองค์กรภาคประชาชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน 3 คน และนักท่องเที่ยวมุสลิมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ 5 คน ซึ่งทุกคนเป็นผู้มีประสบการณ์และมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรง สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่างครอบคลุม ผู้วิจัยพิจารณาความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) จากการที่ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกไม่มีประเด็นใหม่เกิดขึ้นและประเด็นเนื้อหามีความซ้ำเดิมกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้ก่อนหน้าอย่างสมบูรณ์

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ครอบคลุมประเด็นสถานการณ์ ศักยภาพ ปัจจัยทางสังคมวิทยา บทบาทชุมชน แนวทางความยั่งยืน และองค์ประกอบตัวแบบ ร่วมกับการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากหนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย รายงานของหน่วยงานภาครัฐ และเอกสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวฮาลาล การพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมวิทยา และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อใช้สนับสนุนการวิเคราะห์ผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความสอดคล้องของประเด็นคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงนำไปทดลองใช้สัมภาษณ์เพื่อปรับปรุงภาษาและโครงสร้างคำถามให้มีความชัดเจนและสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 มีขั้นตอนเริ่มจากการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎี การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2017) ขั้นตอนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการจัดระเบียบข้อมูลภาคสนาม การถอดเทปคำให้สัมภาษณ์แบบคำต่อคำ การอ่านทบทวนเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาทั้งหมด การจำแนกกลุ่มประเด็นด้วยรหัสข้อความ การสร้างข้อสรุปเชิงประเด็นจากการจัดกลุ่มรหัส และการตีความสังเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสถานการณ์และศักยภาพของการท่องเที่ยวฮาลาลในประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลเนื่องจากมีต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยว และมีชุมชนมุสลิมกระจายตัวอยู่ในทุกภูมิภาค ประเทศไทยมีข้อได้เปรียบเชิงการแข่งขันด้านอาหารฮาลาลระดับสากลจากการขับเคลื่อนนโยบายครัวโลก และมีความพร้อมในด้านบริการเชิงสุขภาพ เช่น สปาฮาลาลรวมถึงการแพทย์แบบองค์รวมที่สอดคล้องกับหลักศาสนบัญญัติในพื้นที่รองรับ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าคุณภาพการบริการและศักยภาพของอุตสาหกรรมอาหารคือจุดแข็งหลักของประเทศ สอดคล้องกับทัศนะของผู้ประกอบการท่องเที่ยวฮาลาลที่ระบุว่า “จุดขายหลักของไทยคืออาหารและบริการที่ปรับตัวเข้ากับนักท่องเที่ยวมุสลิมได้ดี แต่ส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวเฉพาะกลุ่มทุนใหญ่” อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนเชิงระบบยังมีข้อจำกัดสำคัญเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องขาดการบูรณาการเชิงนโยบายและการทำงานร่วมกัน แหล่งท่องเที่ยวในบางพื้นที่ยังไม่มีมาตรฐานการบริการฮาลาลที่ชัดเจน อุตสาหกรรมขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและความรู้ด้านการท่องเที่ยวฮาลาลโดยตรง การดำเนินงานประชาสัมพันธ์และกิจกรรมการตลาดในกลุ่มประเทศนักท่องเที่ยวมุสลิมยังไม่ทั่วถึง และชุมชนท้องถิ่นในบางพื้นทีมีส่วนร่วมกับการจัดการท่องเที่ยวน้อย ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้ระบบการขับเคลื่อนยังไม่สามารถสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนและยังไม่สามารถกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชนท้องถิ่นได้ ดังสะท้อนจากคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนมุสลิมที่ว่า “ภาครัฐเน้นดึงตัวเลขนักท่องเที่ยวภาพรวม แต่มาตรฐานฮาลาลในชุมชนและการกระจายรายได้สู่ฐานรากยังไม่มีกลไกสนับสนุนที่ชัดเจน” จากข้อจำกัดข้างต้นผู้เชี่ยวชาญจึงเสนอแนะแนวทางเชิงปฏิบัติโดยให้เร่งสร้างระบบรับรองและมาตรฐานฮาลาลเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ร่วมกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรผ่านการฝึกอบรมด้านการบริการ การบริหารธุรกิจท่องเที่ยว และการตลาดเชิงวัฒนธรรม ภาครัฐต้องส่งเสริมการทำงานของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายผู้ประกอบการท้องถิ่นให้สามารถเข้าถึงแหล่งทุนกับช่องทางการขายอย่างเป็นระบบ สำหรับการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพต้องปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวมุสลิม เช่น ห้องละหมาด ป้ายภาษา และข้อมูลที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน ภาครัฐและภาคเอกชนรวมถึงหน่วยงานท้องถิ่นต้องร่วมมือกันออกแคมเปญการตลาดเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนจัดให้มีระบบติดตามประเมินผลเชิงพื้นที่เพื่อปรับปรุงแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมาตรการเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติทั้งหมดนี้จะช่วยกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

2. ผลการศึกษาปัจจัยทางสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืน พบว่าจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สามารถจำแนกปัจจัยทางสังคมวิทยาสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

2.1 ทุนทางสังคม (Social Capital) โดยชุมชนที่มีความไว้วางใจ มีเครือข่ายความร่วมมือ และมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวฮาลาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือเชิงกลไกระหว่างชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ถือเป็นปัจจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่เสริมความยั่งยืน ทั้งในด้านการแบ่งปันข้อมูล การจัดสรรทรัพยากร การฝึกอบรมร่วม และการพัฒนามาตรฐานฮาลาลภายในชุมชน ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และการขยายช่องทางสร้างรายได้อย่างยั่งยืน สะท้อนจากคำกล่าวของนักวิชาการด้านสังคมวิทยาที่ระบุว่า “ทุนทางสังคมในชุมชนมุสลิมมีความเข้มแข็งผ่านสถาบันมัสยิด การเชื่อมโยงทุนนี้เข้ากับกลไกการจัดการท่องเที่ยวจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืน”

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล ช่วยสร้างความเป็นเจ้าของและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากร ทั้งกลุ่มผู้หญิง เยาวชน และชนกลุ่มน้อย ร่วมกับการเสริมทักษะด้านการบริหาร การเงิน และการตลาด จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการ ลดความขัดแย้ง และทำให้ผลประโยชน์กระจายอย่างเป็นธรรม ดังที่ผู้แทนเครือข่ายการท่องเที่ยว

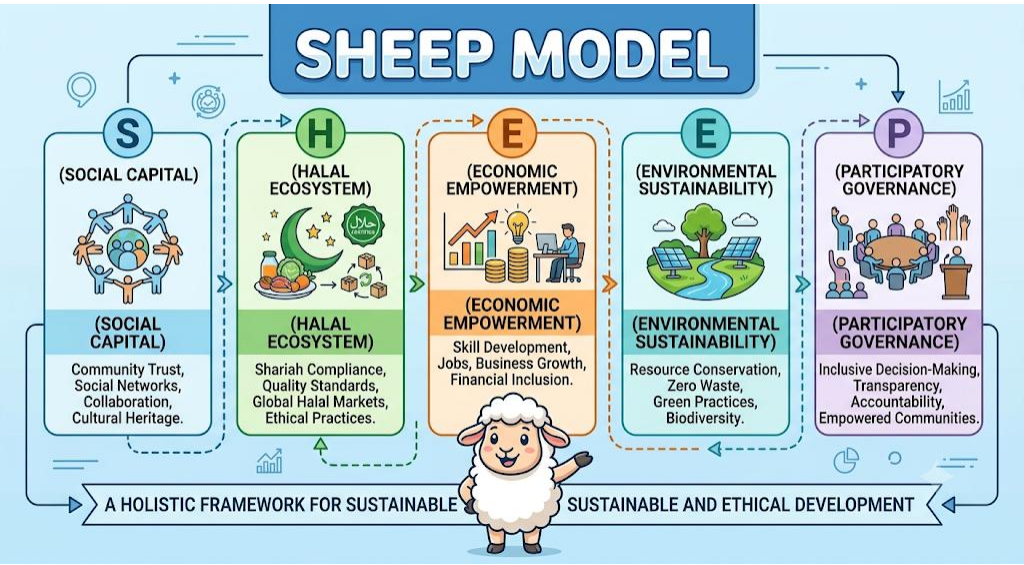
ชุมชนให้ทัศนะว่า “การท่องเที่ยวจะยั่งยืนได้ ชุมชนต้องไม่ได้เป็นแค่ลูกจ้างหรือผู้แสดงวัฒนธรรม แต่ต้องมีส่วนร่วมเลือกทิศทางและร่วมรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม”

2.3 ระบบนิเวศฮาลาล (Halal Ecosystem) การพัฒนาต้องอาศัยระบบบริการครบวงจรที่สอดคล้องกับหลักศาสนบัญญัติ ประกอบด้วย อาหารฮาลาล ที่พัก สถานที่ละหมาด ระบบคมนาคม และกิจกรรมที่เคารพค่านิยมอิสลาม องค์ประกอบจำเป็นในการสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องและน่าเชื่อถือสำหรับนักท่องเที่ยวมุสลิม ได้แก่ การมีระบบรับรองฮาลาล การจัดทำป้ายข้อมูลชัดเจน การฝึกอบรมพนักงานด้านความไวต่อวัฒนธรรม การจัดเตรียมพื้นที่สำหรับครอบครัวและสตรี รวมทั้งระบบการจองและคมนาคมที่ปลอดภัย สอดคล้องกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวมุสลิมที่สะท้อนว่า “ความมั่นใจในระบบนิเวศฮาลาลตลอดการเดินทาง ตั้งแต่อาหาร ที่พัก จนถึงห้องละหมาด คือปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลือกจุดหมายปลายทาง”

2.4 การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Empowerment) การท่องเที่ยวฮาลาลเป็นกลไกสร้างงานและรายได้ผ่านการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ฮาลาล และบริการที่เกี่ยวเนื่อง กิจกรรมนี้ยังช่วยกระตุ้นห่วงโซ่อุปทานในภาคเกษตรกรรมแปรรูป งานหัตถกรรม และการขนส่ง การส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งทุน การอบรมทักษะ และการสร้างแบรนด์ท้องถิ่นจะเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ เปิดโอกาสสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ ส่งเสริมการจ้างงานของสตรีและเยาวชน ตลอดจนกระจายรายได้ไปสู่ฐานรากอย่างยั่งยืน

2.5 ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) การอนุรักษ์รัพยากรธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการท่องเที่ยวฮาลาล การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ชายหาดและป่าชายเลน การรักษาสูตรอาหารท้องถิ่น และการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ผลการพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยา พบว่า ผลการศึกษาได้สังเคราะห์ตัวแบบ “SHEEP Model” เพื่อใช้เป็นกรอบปฏิบัติการเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติสำหรับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนในประเทศไทย ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 SHEEP Model

1. ทุนทางสังคม (Social Capital) ตัวแบบเน้นการเสริมสร้างทุนทางสังคมผ่านการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในระดับชุมชนและข้ามภาคส่วน การจัดตั้งคณะทำงานระดับพื้นที่ที่มีตัวแทนชุมชน ภาครัฐ และเอกชนเป็นกลไกเชื่อมประสานถือเป็นสิ่งจำเป็น การดำเนินงานต้องสนับสนุนกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ การ

จัดระบบข้อมูลร่วม และมาตรการแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการบริหารทรัพยากรร่วมกัน

2. ระบบนิเวศฮาลาล (Halal Ecosystem) การสร้างระบบนิเวศฮาลาลต้องครอบคลุมมาตรฐานการรับรองการบริการฮาลาล ระบบการสื่อสาร ป้ายสัญลักษณ์ที่ชัดเจน สถานที่ละหมาดที่เอื้อต่อความเป็นส่วนตัว และการฝึกอบรมบุคลากรด้านความไวต่อวัฒนธรรม การขับเคลื่อนต้องผลักดันการพัฒนาซัพพลายเชนที่สอดคล้องกับมาตรฐานฮาลาล ตั้งแต่การผลิตวัตถุดิบจนถึงบริการที่พักและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ต่อเนื่องและเชื่อถือได้แก่นักท่องเที่ยวมุสลิม

3. การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Empowerment) ตัวแบบส่งเสริมกลไกทางเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มในระดับชุมชน มาตรการหลักประกอบด้วยการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์แปรรูปฮาลาล การพัฒนาทักษะการบริหารธุรกิจ และการตลาดดิจิทัล การเปิดช่องทางเข้าถึงแหล่งทุนแบบไมโครเครดิตและกองทุนร่วมลงทุนของท้องถิ่น จะช่วยกระจายรายได้ เพิ่มโอกาสการจ้างงานสำหรับสตรีกับเยาวชน และสร้างห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน

4. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) การฝังแนวปฏิบัติการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นข้อบังคับที่ต้องดำเนินการ แนวทางนี้ประกอบด้วยการอนุรักษ์ที่ดินชายฝั่ง ป่าชายเลน การรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสูตรอาหารท้องถิ่น ระบบการทำงานต้องมีมาตรการลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น ระบบจัดการของเสีย และแนวทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยกำหนดให้ชุมชนมีบทบาทนำในการตัดสินใจ

5. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกควบคุมและบังคับใช้ตัวแบบ การดำเนินงานต้องกำหนดนโยบายบูรณาการข้ามหน่วยงาน จัดทำกรอบระเบียบนโยบายเพื่อสนับสนุนการรับรองฮาลาลระดับพื้นที่ และวางแผนการเงินสนับสนุน ระบบการทำงานต้องมีกลไกติดตามประเมินผลเชิงตัวชี้วัด เช่น ดัชนีความเข้มแข็งทุนสังคม อัตราส่วนรายได้ที่กลับสู่ชุมชน จำนวนงานที่เกิดขึ้นจากภาคการท่องเที่ยว และดัชนีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

การนำตัวแบบไปปฏิบัติควรเริ่มต้นด้วยโครงการนำร่องระดับพื้นที่เพื่อทดสอบมาตรการผสมผสานการประเมินผลเชิงพื้นที่และการปรับแต่งตัวแบบต้องทำก่อนการขยายผลเชิงภูมิภาค ระบบงานควรสร้างแพลตฟอร์มข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ร่วมและการถ่ายทอดเทคนิค ความสำเร็จของตัวแบบขึ้นอยู่กับการผสมผสานเชิงนโยบาย การสนับสนุนทรัพยากร และความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวฮาลาลเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีจริยธรรมนี้ขับเคลื่อนผ่าน 5 องค์ประกอบหลักข้างต้น โดยใช้อัตลักษณ์ของตัวแบบที่เข้าใจง่ายในการสื่อสารเชิงสาธารณะ

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสถานการณ์และศักยภาพของการท่องเที่ยวฮาลาลในประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในฐานะ “ครัวโลก” และจุดหมายปลายทางที่เป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยวมุสลิม (Muslim-Friendly Destination) แต่การขับเคลื่อนเชิงระบบเผชิญช่องว่างเชิงนโยบาย (Policy Gap) และขาดกลไกการบูรณาการในระดับพื้นที่ (กรมการท่องเที่ยว, 2568) ปรากฏการณ์นี้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ซึ่งระบุว่าระบบสังคมจะมีเสถียรภาพเมื่อองค์ประกอบย่อยทำงานประสานกันอย่างสมดุล (Kronenfeld, D. B., 2005) นโยบายภาครัฐในปัจจุบันเน้นการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ภายนอก โครงสร้างส่วนราชการขาดโครงสร้างสนับสนุนระดับเศรษฐกิจฐานรากและระบบนิเวศฮาลาล (Halal Ecosystem) เชิงพื้นที่ หน้าหน้าที่ส่วนย่อยในเชิงโครงสร้างที่แยกส่วนกันส่งผลให้เกิดคอขวดเชิงนโยบายที่จำกัดการเติบโตอย่าง

ยั่งยืน การพัฒนาในระยะที่ผ่านมาขาดระบบรับรองฮาลาลเชิงพื้นที่ทำให้เกิดช่องว่างในการเปลี่ยนผ่านนโยบายสู่การปฏิบัติระดับชุมชน (ชญานี โยธาสมุทร และคณะ, 2565) ข้อค้นพบเชิงข้อจำกัดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ode, H, et al. ในประเทศมาเลเซียที่ชี้ว่า ปัญหาคอขวดเชิงนโยบายและการบังคับใช้มาตรฐานฮาลาลที่ขาดการบูรณาการระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่นส่งผลต่อความเชื่อมั่นของระบบนิเวศการท่องเที่ยว (Ode, H. et al., 2025) เนื่องจากโครงสร้างหน้าที่แต่ละส่วนราชการไม่ประสานงานกัน แต่ผลการวิจัยมีความแตกต่างจากงานวิจัยของ Jafari, J., & Scott, N. ในกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ซึ่งพบว่าโครงสร้างนโยบายฮาลาลได้รับการสนับสนุนเชิงกฎหมายอย่างเบ็ดเสร็จจากส่วนกลาง เหตุผลที่ผลการวิจัยแตกต่างเนื่องจากประเทศไทยเป็นบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่ชาวมุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อย โครงสร้างทางนโยบายจึงไม่มีกฎหมายอิสลามรองรับโดยตรงในภาพรวม ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายจากส่วนกลางไปสู่การปฏิบัติในท้องถิ่นขาดกลไกทางกฎหมายที่เอื้อต่อการบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ (Jafari, J. & Scott, N., 2014)

2. ผลการศึกษาปัจจัยทางสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืน พบว่า มิติด้านทุนทางสังคม (Social Capital) และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) มีความไว้วางใจ เครือข่ายความร่วมมือ และการกระจายอำนาจตัดสินใจให้ชุมชนเป็นปัจจัยกำหนดความสำเร็จ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม (เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ, 2567) และข้อเสนอที่ระบุว่าความสำเร็จในบริบทท้องถิ่นสร้างขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ร่วมของผู้คนในสังคม การสร้างกลไกขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และสถาบันศาสนาทำหน้าที่เป็นกาวทางสังคม (Social Glue) ที่สร้างความเชื่อมั่นและลดความขัดแย้งในการจัดสรรผลประโยชน์ (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2017) มิติด้านความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) เน้นการฝังแนวปฏิบัติการจัดการทรัพยากร มรดกวัฒนธรรม และสูตรอาหารท้องถิ่นในแผนพัฒนาโดยมีชุมชนเป็นแกนนำ แนวทางนี้สอดคล้องกับกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (United Nations (E.d.), 2015) ที่มุ่งสร้างสมดุลสามมิติทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการรักษาความสามารถในการแข่งขันระยะยาว การจัดการที่ดิน การอนุรักษ์ชายหาด และการรักษาสูตรอาหารท้องถิ่นภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพและป้องกันผลกระทบเชิงลบระยะยาว (สุทธิดา เพชรชฎากุล และคณะ, 2566) ข้อค้นพบด้านทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chang, Y. C., & Amalina, N. S. S. (2025) ในไต้หวันที่พบว่า ความไว้วางใจของคนในชุมชนและการมีส่วนร่วมตัดสินใจส่งผลเชิงบวกต่อทัศนคติและการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวที่เคารพวัฒนธรรมที่แตกต่าง เหตุผลที่ผลการวิจัยเหมือนกันเนื่องจากทุนทางสังคมและความไว้วางใจเป็นสากลในฐานะกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างพันธมิตรและลดแรงต่อต้านของชุมชนฐานราก อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยมีความแตกต่างในมิติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเมื่อเทียบกับงานวิจัยของ Adham, K. A., et al. ในประเทศสิงคโปร์ที่มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมและพื้นที่กายภาพด้วยเทคโนโลยีและการควบคุมจากภาครัฐ เหตุผลที่ผลการวิจัยแตกต่างเนื่องจากบริบทพื้นที่ศึกษาของไทยเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันกับฐานทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมอิสลามอย่างแนบแน่น การขับเคลื่อนความยั่งยืนจึงต้องอาศัยจารีตประเพณีและทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน มิใช่การควบคุมด้วยนวัตกรรมเมืองอัจฉริยะจากภายนอก (Adham, K. A. et al., 2024)

3. ผลการพัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยา พบว่า มิติด้านระบบนิเวศฮาลาล (Halal Ecosystem) และการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Empowerment) พบว่านักท่องเที่ยวมุสลิมเลือกบริการที่ถูกต้องตามหลักศาสนาแบบครบวงจรทั้งอาหาร ที่พัก และสถานที่ละหมาด ผลการศึกษาตรงกับแนวคิดของ Battour, M. & Ismail, M. N. และรายงานของ วีระพงษ์ ปัญญาธนคุณ ที่พบว่าโครงสร้างพื้นฐานและซัพพลายเชนฮาลาลที่น่าเชื่อถือคือสิ่งจำเป็นในการดึงดูดกลุ่มตลาดนี้ (Battour, M. & Ismail, M. N., 2016); (วีระพงษ์ ปัญญาธนคุณ, 2564) ซึ่งตัวแบบ SHEEP มีข้อค้นพบที่ก้าวหน้าและแตกต่าง (Nuance) จากงานวิจัย

ด้านการตลาดทั่วไป ตัวแบบนี้เปลี่ยนมุมมองจากการมองฮาลาลเป็นเครื่องมือการตลาด (Marketing Tool) ไปสู่การมองฮาลาลเป็นกลไกทางสังคมวิทยาที่บูรณาการเข้ากับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการทางสังคมวิทยาช่วยเปลี่ยนผ่านการท่องเที่ยวฮาลาลจากการมุ่งเน้นมูลค่าทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนรายใหญ่ไปสู่การสร้างระบบความสมดุลให้กับโครงสร้างหน้าที่ของสังคมไทย กลไกของตัวแบบสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุนแบบไมโครเครดิตและกระตุ้นรายได้สู่เศรษฐกิจฐานรากโดยตรง การบูรณาการซัพพลายเชนฮาลาลตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำช่วยป้องกันปัญหารายได้กระจุกตัวและกระจายผลประโยชน์สู่สตรีและเยาวชนมุสลิมในพื้นที่อย่างเป็นธรรม ตัวแบบเชิงสังคมวิทยานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suriani, S., et al. ในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ที่ชี้ว่า ระบบนิเวศฮาลาลที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาควบคู่กับการเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของชุมชนผ่านธุรกิจขนาดเล็ก เหตุผลที่ผลการวิจัยเหมือนกันเนื่องจากความต้องการเชิงโครงสร้างพื้นฐานฮาลาลเป็นมาตรฐานตามหลักศาสนบัญญัติของนักท่องเที่ยวมุสลิมทั่วโลก (Suriani, S. et al., 2026)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้พัฒนาตัวแบบการท่องเที่ยวฮาลาลอย่างยั่งยืนเชิงสังคมวิทยา (SHEEP Model) เพื่อแก้ปัญหาคอขวดเชิงนโยบายและช่องว่างการกระจายรายได้สู่ฐานราก โดยเปลี่ยนผ่านจากการขับเคลื่อนเชิงพาณิชย์ของกลุ่มทุนใหญ่ ไปสู่ระบบนิเวศฮาลาลที่บูรณาการทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน ศักยภาพทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยสร้างความสมดุลให้กับโครงสร้างหน้าที่ของสังคมไทยในระยะยาว ข้อจำกัดของการวิจัย 1) ข้อจำกัดด้านจำนวนผู้ให้ข้อมูลและขอบเขตพื้นที่: การวิจัยนี้ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ภายในพื้นที่ที่มีชุมชนมุสลิมดั้งเดิมเป็นฐาน ทัศนะและข้อค้นพบจึงสะท้อนบริบทเฉพาะเชิงวัฒนธรรมและสังคมวิทยาของพื้นที่ศึกษาเป็นหลัก 2) ข้อจำกัดด้านช่วงเวลาการเก็บข้อมูล: ข้อมูลภาคสนามรวบรวมระว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจและนโยบายการท่องเที่ยวในระยะเวลาดังกล่าว ผลการวิจัยจึงอาจแปรเปลี่ยนไปตามแนวโน้มนโยบายรัฐบาลและสถานการณ์ตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต 3) ข้อจำกัดของการสรุปอ้างอิงผล: ผลการวิจัยและการพัฒนาตัวแบบ SHEEP Model พัฒนาขึ้นบนบริบทของประเทศไทยซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ชาวมุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อย การนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในบริบทประเทศมุสลิมกระแสหลักหรือพื้นที่ที่มีโครงสร้างทางกฎหมายอิสลามรองรับโดยตรง จึงต้องปรับเปลี่ยนกลไกให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสถาบันของพื้นที่นั้น ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมมือกันจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวฮาลาลระดับจังหวัดหรือภูมิภาค เพื่อบูรณาการงบประมาณและวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกัน 2) เร่งพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไวต่อวัฒนธรรม (Muslim-Friendly Infrastructure) เช่น ห้องละหมาดและป้ายข้อมูลหลายภาษาในพื้นที่สาธารณะ 3) สนับสนุนกลไกการเข้าถึงแหล่งทุนหมุนเวียนขนาดเล็ก (Micro-credit) ผ่านช่องทางภาครัฐเพื่อสร้างโอกาสแก่ผู้ประกอบการฐานราก ข้อเสนอแนะได้แก่ 1) องค์กรศาสนาอิสลามปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานจากการรับรองมาตรฐานรายผลิตภัณฑ์หรือรายสถานประกอบการ ไปสู่การร่วมมือกับภาคส่วนอื่นในการรับรองมาตรฐานฮาลาลเชิงพื้นที่ท่องเที่ยว เพื่อสร้างระบบความเชื่อมั่นที่ครบวงจร 2) ผู้ประกอบการในห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวฮาลาล พัฒนายกระดับมาตรฐานการบริการและอาหารให้สอดคล้องกับหลักศาสนบัญญัติ พร้อมทั้งเชื่อมโยงกิจกรรมทางธุรกิจเข้ากับวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ 3) เครือข่ายความร่วมมือในชุมชนใช้ทุนทางสังคมและความไว้วางใจร่วมกันบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับฐานราก เพื่อป้องกันปัญหารายได้กระจุกตัวและกระจายผลประโยชน์สู่สตรีและเยาวชนอย่างเป็นธรรม และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป 1) ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อนำตัวแบบ SHEEP Model ไปประยุกต์ปฏิบัติจริงและติดตามผลในพื้นที่นำร่องที่มีบริบทต่างกัน เช่น ชุมชนมุสลิมฝั่งอันดามัน

จังหวัดสงขลา จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดชลบุรี และกรุงเทพมหานคร สำหรับพัฒนาดัชนีชี้วัดเชิงสังคมวิทยาที่สะท้อนการกระจายรายได้อย่างเป็นรูปธรรม 2) ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (Digital & AI Integration) ในการพัฒนาแพลตฟอร์มฐานข้อมูลระบบนิเวศฮาลาล ซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงความต้องการของนักท่องเที่ยวมุสลิมยุคใหม่เข้ากับห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชนเชิงปริมาณและคุณภาพ และ 3) ควรใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพขั้นสูงร่วมกับการประเมินผลเชิงนโยบาย (Policy Evaluation) เพื่อขยายขอบเขตการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคเชิงลึกตามกลุ่มย่อย (Segmented Consumer Behavior) โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวมุสลิมรุ่นใหม่ (Gen/Millennial Muslims) และนักท่องเที่ยวมุสลิมกำลังซื้อสูงจากกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและเอเชียกลาง เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงโมเดลนโยบายการท่องเที่ยวฮาลาลไทยให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2568). ต้นแบบเมืองท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับมุสลิม (Muslim Friendly Tourism). กรมการท่องเที่ยว. เรียกใช้เมื่อ 25 มิถุนายน 2569 จาก http://www.dot.go.th/news/inform/detail/8701

ชญานี โยธาสมุทร และคณะ. (2565). ศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวฮาลาล ตลาดนักท่องเที่ยวมุสลิมในกรุงเทพมหานครประเทศไทย. วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 8(2), 64-80.

เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ. (2567). ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการให้คุณค่าในการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีอิทธิพลต่อความยั่งยืนในการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่. วารสารบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 13(2), 1-20.

วีระพงษ์ ปัญญาธนคุณ. (2564). การท่องเที่ยวฮาลาล: แนวคิด พลวัต และศักยภาพของไทย. Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts), 41(1), 1-12.

สุทธิดา เพชรชฎากุล และคณะ. (2566). การจัดการเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (ฮาลาล) ในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการการบิน การเดินทาง และการบริการ, 2(2), 41-55.

อาภาภรณ์ สุขหอม และคณะ. (2563). ศักยภาพและความพร้อมเพื่อรองรับการท่องเที่ยววิถีฮาลาล ของจังหวัดท่องเที่ยวหลักในประเทศไทย. วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม, 14(2), 233-244.

Adham, K. A. et al. (2024). Halal tourism on an island destination: Muslim travellers' experiences in the local islands of the Maldives. Journal of Islamic Marketing, 16(1), 236-257.

Battour, M. & Ismail, M. N. (2016). Halal tourism: Concepts, practises, challenges and future. Tourism Management Perspectives, 19(1), 150-154.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2017). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Jafari, J. & Scott, N. (2014). Muslim world and its tourisms. Annals of Tourism Research, 44, 1-19. https://doi.org/10.1016/j.annals.2013.08.011.

Kronenfeld, D. B. (2005). Structural Models in Anthropology. In K. Kempf-Leonard (Ed.), Encyclopedia of Social Measurement (pp. 705-714). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B0-12-369398-5/00413-8.

Mastercard & CrescentRating. (2023). Global Muslim Travel Index 2023. Singapore: CrescentRating.

Ministry of Tourism and Sports. (2023). Thailand tourism statistics report 2023. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.

Ode, H. et al. (2025). Potential and Strategies for Developing Muslim-Friendly Tourism in West Java. West Science Islamic Studies, 3(04), 395-412.

Parsons, T. (1951). The social system. New York: Free Press.

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Suriani, S. et al. (2026). Sustainable Halal Tourism: Empowering Growth through Local Heritage. Journal of Madani Society, 4, 105-111. https://doi.org/10.56225/jmsc.v4i3.441.

United Nations (E.d.). (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development: resolution. UN. Retrieved June 29, 2026, from https://digitallibrary.un.org/record/3923923

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*

THE DEVELOPMENT OF A BLENDED LEARNING MANAGEMENT MODEL TO ENHANCE READING COMPREHENSION SKILLS IN THAI LANGUAGE FOR STUDENTS IN GRADE 6

วศิณีย์ รุ่งรังสี*, ธนเทพ นำพรวัฒนากุล, จุติพร อัศวโสวรรณ
Vasinee Rungrangsee*, Thanathep Nampornwatanakul, Jutiporn Assawasowan
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: vasinee.3075@gmail.com
*Tel: 098-709-1706

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านคอกช้าง มีนักเรียนจำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ มีค่า IOC 0.95 2) แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความ มีค่า IOC 0.98 3) แบบประเมินความพึงพอใจ มีค่า IOC 0.99 สถิติการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test for Dependent Samples) ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบออฟไลน์ 2) การเรียนรู้แบบออนไลน์ 3) การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) การผสมผสานสื่อประสม และ 6) การผสมผสานโดยใช้ CLASSROOM WEBSITES สัดส่วนการเรียน 70 : 30 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (READ Model) มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) R - Ready & Retrieve (Online) 2) E - Explore & Extract (Face-to-Face) 3) A - Apply & Analyze (Face-to-Face) 4) D - Demonstrate & Deliver (Face-to-Face / Online) และ 5) Reflective Meta-Cognition (Blended) ผลการทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มทดลองนำร่อง (Tryout) จำนวน 20 คน ได้ค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 87.78/89.00 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนด และ 3) ประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน พบว่า ทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.55)

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้, การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน, เสริมสร้างทักษะ, ทักษะการอ่านจับใจความ

* Received 30 June 2026; Revised 18 July 2026; Accepted 28 July 2026

Abstract

This research aimed to develop a blended learning model to enhance Thai reading comprehension skills and to evaluate the effectiveness of the developed model. The target group consisted of 20 Grade 6 students at Ban Khok Chang School, selected through purposive sampling. The research instruments included: 1) lesson plans with an Item-Objective Congruence (IOC) index of 0.95, 2) a Thai reading comprehension assessment with an IOC index of 0.98, and 3) a satisfaction questionnaire with an IOC index of 0.99. Data were analyzed using the mean, standard deviation, and dependent samples t-test. The findings revealed that: 1) the blended learning model comprised six components: 1) offline learning, 2) online learning, 3) learner participation, 4) measurement and evaluation, 5) multimedia integration, and 6) classroom websites integration, with a learning proportion of 70:30 between offline and online instruction. 2) The developed blended learning model, named the READ Model, consisted of five instructional stages: 1) R – Ready & Retrieve (Online), 2) E - Explore & Extract (Face-to-Face), 3) A - Apply & Analyze (Face-to-Face), 4) D - Demonstrate & Deliver (Face-to-Face/Online), and 5) Reflective Meta-Cognition (Blended). A pilot implementation with 20 students yielded an instructional efficiency (E1/E2) of 87.78/89.00, exceeding the established criterion of 80/80. 3) The evaluation of the model's effectiveness indicated that students' post-test reading comprehension scores were significantly higher than their pre-test scores at the .05 level. In addition, students' satisfaction with the blended learning model was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.58, SD = 0.55).

Keywords: Learning Management Model, Blended Learning, Enhance Skills, Reading Comprehension Skills

บทนำ

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์และสมบัติทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการสื่อสาร การแสวงหาความรู้ และการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้ภาษาไทยเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้สำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมุ่งพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ทักษะการอ่านถือเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการอ่านจับใจความ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการอ่านจับใจความที่เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

อย่างไรก็ตาม ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ปีการศึกษา 2564 พบว่า สาระการอ่านมีคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศ 45.15 คะแนน ขณะที่โรงเรียนบ้านคอกช้างมีคะแนนเฉลี่ย 48.89 คะแนน แม้จะสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ แต่ยังต่ำกว่าเกณฑ์ร้อยละ 50 สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนยังมีข้อจำกัดด้านการอ่านจับใจความและการคิดวิเคราะห์ (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2564) ขณะเดียวกัน ผลการประเมิน PISA 2022 ระบุว่าประเทศไทยมีคะแนนด้านการอ่านเฉลี่ย 379 คะแนน ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของ OECD ซึ่งอยู่ที่ 476 คะแนน และมีแนวโน้มลดลงจากการประเมินรอบก่อน สะท้อนถึงข้อจำกัดของผู้เรียนในการตีความ วิเคราะห์ และประเมินสารจากสิ่งที่อ่าน (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2567) สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของทิศนา แขมมณี ที่เสนอว่าการพัฒนาทักษะการอ่านควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ (ทิศนา แขมมณี, 2562) ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) นับเป็นแนวทางที่ตอบสนองต่อการพัฒนาทักษะดังกล่าว โดยบูรณาการการเรียนรู้แบบเผชิญหน้ากับการเรียนรู้ออนไลน์ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ผ่านสื่อดิจิทัลตามศักยภาพของตนเอง พร้อมทั้งร่วมกิจกรรมอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับข้อมูลป้อนกลับในชั้นเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) และช่วยส่งเสริมความสามารถในการอ่านจับใจความ การตีความ การวิเคราะห์ และการสรุปสาระสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Graham, C. R., 2018); (Horn, M. B. & Staker, H., 2015)

จากการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านคอกช้าง พบว่า นักเรียนยังมีปัญหาด้านการอ่านจับใจความ ไม่สามารถสรุปสาระสำคัญ แยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น รวมถึงวิเคราะห์เนื้อหาจากเรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้อง ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายและเน้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (ทิศนา แขมมณี, 2562) นอกจากนี้ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข ได้เสนอว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้สื่อและเทคโนโลยีร่วมกับการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน สามารถส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกและพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียนได้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข, 2565) สำหรับบริบทของโรงเรียนบ้านคอกช้าง จากผลการประเมินด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2564 มีนักเรียนจำนวน 18 คน พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย 10.30 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 51.50 อยู่ในระดับปรับปรุง สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการอ่านจับใจความอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมุ่งเน้นการบูรณาการสื่อเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามศักยภาพของตนเอง การวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะช่วยพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนภาษาไทย และเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและกระบวนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานและทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารและแบบสังเคราะห์เอกสาร ซึ่งผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์เอกสาร (Documentary Synthesis) พร้อมทั้งแจกแจงความถี่ขององค์ประกอบที่พบ เพื่อนำไปกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการจัดเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาไทย 3 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ 1 คน

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานตามแนวคิด ADDIE Model และสังเคราะห์เป็น READ Model ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ Ready & Retrieve, Explore & Extract, Apply & Analyze, Demonstrate & Deliver และ Reflective Meta-Cognition พร้อมทั้งพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการใช้รูปแบบ แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย และแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบและเครื่องมือวิจัยเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้อง และให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปทดลองใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ระยะที่ 3 ประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านคอกช้าง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 20 คน

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย

ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย และแบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการวิจัยตามแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest-Posttest Design) โดยทดสอบก่อนเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบเป็นเวลา 16 ชั่วโมง ทดสอบหลังเรียน และเก็บข้อมูลความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ประสิทธิภาพของรูปแบบตามเกณฑ์ E1/E2 เท่ากับ 80/80 วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังเรียนโดยใช้สถิติ t-test for Dependent Samples รวมทั้งวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้แบบออฟไลน์ 2) การเรียนรู้แบบออนไลน์ 3) การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) การผสมผสานสื่อประสมและทรัพยากรเสมือน และ 6) การผสมผสานโดยใช้ CLASSROOM WEBSITES

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน READ Model 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 R - Ready & Retrieve เตรียมพร้อมและดึงความรู้เดิม (Online) โดยผู้สอนกระตุ้นความสนใจเชื่อมโยงความรู้เดิม และเตรียมความพร้อมก่อนเรียน จัดเตรียมสื่อออนไลน์ ตั้งคำถามกระตุ้นความคิด จัดกิจกรรมก่อนเรียน ผู้เรียนศึกษาสื่อก่อนเข้าเรียน ตอบคำถามออนไลน์ แสดงความคิดเห็นเบื้องต้น โดยใช้เทคนิค 5W1H ผ่านสื่อ Google Classroom YouTube Quizizz Kahoot

ขั้นที่ 2 E - Explore & Extract สำรวจและดึงสาระสำคัญ (Face-to-Face) โดยผู้เรียนฝึกค้นหาใจความสำคัญ วิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่อง โดยมีผู้สอนอธิบายเทคนิคการอ่านจับใจความ ชี้แนะการใช้แผนผังความคิด ตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ ผู้เรียนอ่านบทอ่านอย่างละเอียด ขีดเส้นใต้คำสำคัญ สรุปใจความสำคัญโดยใช้ ใบงาน Graphic Organizer Mind Map

ขั้นที่ 3 A - Apply & Analyze ประยุกต์ใช้และวิเคราะห์ (Face-to-Face) ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง โดยมีผู้สอนตั้งสถานการณ์ ชวนอภิปราย ส่งเสริมการคิดเชิงเหตุผล ให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ข้อมูล แสดงความคิดเห็น และทำกิจกรรมกลุ่ม

ขั้นที่ 4 D - Demonstrate & Deliver สาธิตและนำเสนอ (Face-to-Face/Online) ผู้เรียนถ่ายทอดความเข้าใจ พัฒนาทักษะการสื่อสารซึ่งผู้สอนเปิดโอกาสให้นำเสนอ ให้ข้อเสนอแนะ ผู้เรียนนำเสนอผลงาน อภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่าน GOOGLE SLIDES

ขั้นที่ 5 Reflective Meta-Cognition สะท้อนคิดและกำกับการเรียนรู้ (Blended) ผู้เรียนประเมินตนเอง พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนกระตุ้นการสะท้อนคิด ให้คำแนะนำรายบุคคล ผู้เรียนเขียน REFLECTION

ประเมินจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาในกิจกรรม เขียนบันทึกสะท้อนคิด ประเมินตนเอง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นออนไลน์ โดยใช้ GOOGLE FORMS สมุดสะท้อนคิด PADLET ผู้เรียนทำประเมินทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทยหลังเรียน

ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (E1/E2) โดยการทดลองกับนักเรียนโรงเรียนบ้านคลองไม้แดง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 จำนวน 20 คน ได้ค่าประสิทธิภาพ (E1/E2)

ตารางที่ 1 ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (E1/E2)

รายการประเมิน	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	ประสิทธิภาพ
คะแนนระหว่างเรียนจากกิจกรรมการเรียนรู้ 9 กิจกรรม (E1)	90	1,580	79.00	87.78	E1 = 87.78
คะแนนทดสอบหลังเรียน (E2)	20	356	17.80	89.00	E2 = 89.00

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานจากนักเรียนโรงเรียนบ้านคลองไม้แดง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 จำนวน 20 คน ได้ค่าประสิทธิภาพ เท่ากับ 87.78/89.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80

3. ผลการประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.1 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทยก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่างที่เรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทยก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่างที่เรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	$\sum d$	t	p
ก่อนเรียน	20	20	11.45	2.19	127	21.06	0.000
หลังเรียน	20	20	17.80	1.85			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า ทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉลี่ยจากการทำแบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความก่อนเรียนได้ ($\bar{x}$ = 11.45, S.D. = 2.19) ค่าคะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนได้ ($\bar{x}$ = 17.80, S.D. = 1.85)

3.2 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ตารางที่ 3 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

การจัดการเรียนการสอน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
ด้านครูผู้สอน			
1. ครูชี้แจงกิจกรรมการเรียนรู้แบบผสมผสานให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน	4.25	0.70	มาก
2. ครูจัดแบ่งกลุ่มนักเรียนโดยคละความสามารถและเพศชาย - หญิงอย่างเหมาะสม	4.45	0.67	มาก
3. ครูให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลนักเรียนในการเรียนรู้อย่างทั่วถึง	4.60	0.58	มากที่สุด
4. ครูส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.45	0.59	มาก
5. ครูให้การเสริมแรงโดยการให้รางวัลแก่กลุ่มที่ทำกิจกรรมสำเร็จสูงสุด	4.65	0.65	มากที่สุด
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน			
6. นักเรียนใช้สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ร่วมกัน	4.95	0.22	มากที่สุด
7. นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน	4.45	0.67	มาก
8. นักเรียนได้อธิบายความรู้ให้สมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่มฟัง	4.55	0.67	มากที่สุด
9. นักเรียนมีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	4.30	0.71	มาก
10. นักเรียนได้ฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างสมาชิก เช่น การเป็นผู้นำ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา ฯลฯ	4.70	0.46	มากที่สุด
11. นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมเป็นไปตามลำดับขั้นตอน	4.60	0.58	มากที่สุด
ด้านเนื้อหา			
12. ความยากง่ายของเนื้อหาเหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน	4.40	0.66	มาก
13. เนื้อหา ภาษา รูปแบบตรงกับความสนใจ และความต้องการของนักเรียน	4.65	0.57	มากที่สุด
14. เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปสู่ยาก	4.80	0.51	มากที่สุด
15. การจัดเนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน	4.45	0.67	มาก
ด้านการวัดและประเมินผล			
16. การประเมินผลมีการประเมินผลทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนเป็นรายบุคคลและของกลุ่ม	4.35	0.73	มาก
17. มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้	4.30	0.71	มาก
18. มีการประเมินพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของนักเรียน	4.80	0.40	มากที่สุด
19. ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม	4.90	0.30	มากที่สุด
20. การประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน	4.90	0.30	มากที่สุด
รวม	4.59	0.55	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.55)

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้แบบออฟไลน์ 2) การเรียนรู้แบบออนไลน์ 3) การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) การผสมผสานสื่อประสมและทรัพยากรเสมือน และ6) การผสมผสานโดยใช้ CLASSROOM WEBSITES ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Graham, C. R. อธิบายว่า การเรียนรู้แบบผสมผสาน เป็นการออกแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์อย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยองค์ประกอบด้านการเรียนรู้แบบ

ออฟไลน์และการเรียนรู้แบบออนไลน์เป็นพื้นฐานสำคัญของรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน นอกจากนี้ องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และการใช้สื่อเทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ (Graham, C. R., 2018) สอดคล้องกับแนวคิดของ Bonk, C. J. & Graham, C. R. เสนอว่า การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอน เพื่อนร่วมเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย (Bonk, C. J. & Graham, C. R. (Eds.), 2006) รวมทั้งสอดคล้องกับ Horn, M. B. & Staker, H. ที่กล่าวถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทในการกำกับการเรียนรู้ของตนเอง สำหรับองค์ประกอบด้านการวัดและประเมินผล การผสมผสานสื่อประสมและทรัพยากรเสมือน รวมถึงการใช้ Classroom Websites (Horn, M. B. & Staker, H., 2015) ดังนั้น องค์ประกอบทั้ง 6 องค์ประกอบที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นจึงมีความเหมาะสมกับการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย เนื่องจากครอบคลุมทั้งด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมของผู้เรียน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้วิจัยที่มุ่งพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ซึ่งเน้นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนระดับประถมศึกษา

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (READ Model) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) R - Ready & Retrieve การเตรียมความพร้อมและเชื่อมโยงความรู้เดิม 2) E - Explore & Extract การสำรวจและสกัดสาระสำคัญ 3) A - Apply & Analyze การประยุกต์ใช้และวิเคราะห์ความรู้ 4) D - Demonstrate & Deliver การสาธิตและนำเสนอความเข้าใจ และ 5) Reflective Meta-Cognition การสะท้อนคิดและกำกับการเรียนรู้ โดยเป็นรูปแบบที่ผสมผสานการเรียนรู้แบบออนไลน์และการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่การเตรียมความพร้อม การวิเคราะห์เนื้อหา การประยุกต์ใช้ความรู้ การสื่อสาร และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน พบว่า มีค่าประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 87.78/89.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด แสดงให้เห็นว่า READ Model สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Rasheed, R. A. et al. ได้อธิบายว่า การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ร่วมกับการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีประสิทธิภาพควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญดังต่อไปนี้ 1) การเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยี เพื่อให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสถานศึกษาควรจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีให้เพียงพอและเหมาะสม เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างทั่วถึง 2) การออกแบบเนื้อหาออนไลน์ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเนื้อหาการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม 3) การจัดกิจกรรมในชั้นเรียน ช่วยให้ผู้สอนสามารถติดตามความเข้าใจของผู้เรียน ให้คำแนะนำ และช่วยเหลือผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ และการทำงานร่วมกันของผู้เรียน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 4) การสนับสนุนผู้เรียนระหว่างเรียน ช่วยลดปัญหาการขาดแรงจูงใจ การไม่เข้าร่วมกิจกรรม และความรู้สึกโดดเดี่ยวในการเรียนออนไลน์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 5) การประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น (Rasheed, R. A. et al., 2020) อีกทั้ง Joanna, P. ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้การเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการศึกษาของนักเรียน ในประเทศสหราชอาณาจักร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบประโยชน์ของการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีต่อประสบการณ์เรียนรู้ของ

นักเรียนและการมีส่วนร่วมในการศึกษาของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนจำนวน 442 คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) การเรียนรู้แบบผสมผสานได้ให้ประโยชน์ในการเรียนแบบยืดหยุ่นมากกว่าการเรียนแบบดั้งเดิม 2) การเรียนรู้แบบผสมผสานสามารถทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเกิดจากความต้องการของผู้เรียนโดยตรงและได้รับการส่งเสริมจากอาจารย์ที่ได้จัดหาโปรแกรมคอมพิวเตอร์พิเศษในการส่งเสริมการเรียนรู้ 3) การจัดสรรเวลาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ในการพัฒนาและการปรับปรุง การเรียนรู้แบบผสมผสานที่น่าเชื่อถือ คือ กุญแจสำคัญในความสำเร็จของการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Joanna, P., 2011) และสอดคล้องกับสิทธิพล อาจอินทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานโดยใช้การเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาครู แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายจะเป็นนักศึกษาครู แต่กระบวนการและองค์ประกอบของรูปแบบการสอนนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการจัดการเรียนรู้ระดับพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ องค์ประกอบของรูปแบบ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบผสมผสานไว้ 5 ส่วน ได้แก่ 1) เนื้อหา 2) กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก 3) ปฏิสัมพันธ์ 4) สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ และ 5) การวัดและประเมินผล ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผลการทดลองพบว่า ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเฉพาะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ประสิทธิภาพของรูปแบบ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนในระดับมากที่สุด เนื่องจากเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สืบค้นข้อมูลด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ และนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นในชั้นเรียน (สิทธิพล อาจอินทร์, 2558)

3. ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.1 ผลการเปรียบเทียบผลการประเมินทักษะการอ่านจับใจความ พบว่า ทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉลี่ยจากการทำแบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความก่อนเรียนได้ ($\bar{X}$ = 11.45, S.D. = 2.19) ค่าคะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนได้ ($\bar{X}$ = 17.80, S.D. = 1.85) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ความสามารถในการสรุปความ ผลการทดลองพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด SQ4R ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน มีความสามารถในการสรุปความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประสิทธิภาพของกระบวนการ การบูรณาการขั้นตอน SQ4R เข้ากับ Blended Learning ช่วยให้ผู้เรียนมีลำดับการคิดที่เป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะขั้นตอนการอ่าน (Read) และการจดบันทึก (Record) ที่สามารถทำได้ทั้งในห้องเรียนและผ่านกิจกรรมออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนมีเวลาในการวิเคราะห์เนื้อหาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความคิดเห็นของนักเรียน นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด โดยระบุว่ากิจกรรมมีความน่าสนใจ ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่อ่านได้ง่ายขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการอ่านในชีวิตประจำวันได้ (พัชรินทร์ รอดผล, 2562) และพบว่า ประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 82.08/81.83 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ที่ 80/80 ดัชนีประสิทธิผลของกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 0.7017 คิดเป็นร้อยละ 70 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ที่อย่างน้อยร้อยละ 50 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความสามารถในการรู้สารสนเทศของนักเรียนหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.66) (วาสนา บุญชิต, 2563)

3.2 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยใช้ต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.59, S.D. = 0.55) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นผ่านกระบวนการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน รวมทั้งผ่านการตรวจสอบคุณภาพและประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง ทำให้รูปแบบมีองค์ประกอบและขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยผสมผสานกิจกรรมการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ฝึกวิเคราะห์ และสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเอง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกสนุก มีความกระตือรือร้น และเห็นคุณค่าของกิจกรรมการเรียนรู้ จึงส่งผลให้ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธนา ทรัพย์เจริญ ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานวิชาดนตรีสากลเพื่อพัฒนาทักษะปฏิบัติทางดนตรีและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานที่ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ มีการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน สามารถส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เรียนได้ (ยุทธนา ทรัพย์เจริญ, 2559)

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการจัดเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (READ MODEL)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า 1) องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ประกอบด้วย 1.1) การเรียนรู้แบบออฟไลน์ 1.2) การเรียนรู้แบบออนไลน์ 1.3) การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 1.4) การวัดและประเมินผล 1.5) การผสมผสานสื่อประสมและทรัพยากรเสมือน และ 1.6) การผสมผสานโดยใช้ CLASSROOM WEBSITES 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน READ Model 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 R - Ready & Retrieve (Online) ขั้นที่ 2 E - Explore & Extract (Face-to-Face) ขั้นที่ 3 A - Apply & Analyze (Face-to-Face) ขั้นที่ 4 D - Demonstrate & Deliver (Face-to-Face/Online) ขั้นที่ 5 Reflective Meta-Cognition (Blended) 3) ทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3)ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ 1) การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย ในการพัฒนาผู้เรียนควรเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับระดับชั้น และควรจัดการเรียนรู้ให้ครบกระบวนการสอนทั้ง 5 ขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน 2) การจัดการเรียนการสอนผู้สอนสามารถนำเนื้อหาเรื่องการอ่านจับใจความไปปรับใช้หรือประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมทั้งในการจัดการศึกษาในระบบและนอกระบบ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมด้านเวลา เนื้อหา และสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านจับใจความกับนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ หรือโรงเรียนที่มีบริบทต่างกัน (เช่น โรงเรียนขนาดเล็ก หรือโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล) เพื่อทดสอบว่ารูปแบบนี้ให้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกันหรือไม่ 2) เนื่องจากนักเรียนมีความพึงพอใจต่อเทคโนโลยีสูงมาก ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทดลองนำเทคโนโลยีเชิงรุกอื่น ๆ มาผสมผสานเพิ่มเติม เช่น การใช้เกมเป็นฐาน (Gamification) หรือ แอปพลิเคชันแบบตอบโต้ (Interactive App) เพื่อดึงดูดความสนใจและลดความเบื่อหน่ายในการอ่านเนื้อหาที่ยาวและซับซ้อนยิ่งขึ้น 3) นอกจากทักษะการอ่านจับใจความแล้ว ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจได้รับผลกระทบจากการเรียนแบบผสมผสาน เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก, ความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ หรือ ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Regulated Learning) เพื่อดูผลกระทบเชิงรวมของการจัดการเรียนรู้นี้ และ 4) ควรนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานนี้ไปทดลองใช้กับทักษะอื่นในวิชาภาษาไทยที่นักเรียนมักมีปัญหา เช่น การเขียนเรียงความ หรือการวิเคราะห์วรรณคดี เพื่อสร้างเป็นโมเดลการสอนภาษาไทยที่สมบูรณ์ครบถ้วน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ทิศนา แขมมณี. (2562). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชรินทร์ รอดผล. (2562). ผลของการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด SQ4R ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานที่มีต่อความสามารถในการสรุปความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข. (2565). การจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุทธนา ทรัพย์เจริญ. (2559). การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานวิชาดนตรีสากลเพื่อพัฒนาทักษะปฏิบัติทางดนตรีและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

วาสนา บุญชิต. (2563). การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวการเรียนรู้แบบผสมผสาน วิชาการเขียนโปรแกรมภาษาซี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2564). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. เรียกใช้เมื่อ 15 มีนาคม 2567 จาก https://www.niets.or.th.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2567). ผลการประเมิน PISA 2022: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. ศูนย์ดำเนินงาน PISA แห่งชาติ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. เรียกใช้เมื่อ 18 มีนาคม 2567 จาก https://pisathailand.ipst.ac.th/pisa2022-summary-result/

สิทธิพล อาจอินทร์. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานโดยใช้การเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาครู. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 38(4), 1-10.

Bonk, C. J. & Graham, C. R. (Eds.). (2006). The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs. San Francisco, CA: Pfeiffer.

Graham, C. R. (2018). Current research in blended learning. In M. G. Moore & W. C. Diehl (Eds.), Handbook of distance education. (4th ed). The United Kingdom and the United States: Routledge.

Horn, M. B. & Staker, H. (2015). Blended: Using disruptive innovation to improve schools. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Joanna Poon. (2011). The study of Blended Instruction for Enhonce Cooperative and Experience Learning of Students. In ED.D. Dissertation, Colleague of Education. Boise State University.

Rasheed, R. A. et al. (2020). Challenges in the online component of blended learning: A systematic review. Computers & Education, 144, 103701. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103701.

บทความวิจัย

แรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช*

THE MOTIVATION WITH PULL FACTOR OF THAI TOURISTS TRAVELING TO KHIRIWONG COMMUNITY, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ภัทรวรรณ แท่นทอง[1], วรุตม์ สามารถ[2*], สมใจ หนูผึ้ง[3]

Phattarawan Tantong[1], Warut Samart[2*], Somjai Nupueng[3]

[1]คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Songkhla, Thailand

[2]คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]School of Economics, University of the Thai Chamber of Commerce, Bangkok, Thailand

[3]สำนักวิชาการบัญชีและการเงิน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[3]School of Accountancy and Finance, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: warut_sam@utcc.ac.th

Tel: 083-046-1163

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปริมาณนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และเปรียบเทียบความแตกต่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 400 คน สุ่มตัวอย่างตามสะดวก เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ผลการศึกษาพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 21 - 30 ปี เป็นลูกจ้างหรือพนักงานบริษัท การศึกษาระดับปริญญาตรี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,000 - 30,000 บาท แรงจูงใจด้านปัจจัยดึงโดยรวมอยู่ในระดับมาก (mean = 4.09, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า (mean = 4.29, S.D. = 0.71; mean = 4.10, S.D. = 0.86; mean = 3.89, S.D. = 0.85 ตามลำดับ) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่านักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($F(2, 397) = 4.262$, $p = .015$) ขณะที่นักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันมีแรงจูงใจไม่แตกต่างกัน ผลดังกล่าวสะท้อนว่าธรรมชาติและวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์คือสิ่งดึงดูดใจหลักของชุมชน ผู้ประกอบการจึงควรแบ่งส่วนตลาดโดยใช้เกณฑ์ระดับการศึกษา รักษาจุดเด่นด้านธรรมชาติ และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงลึกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี

คำสำคัญ: แรงจูงใจด้านปัจจัยดึง, นักท่องเที่ยวชาวไทย, ปัจจัยส่วนบุคคล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, ชุมชนคีรีวง

* Received 20 June 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 28 July 2026

Abstract

This quantitative research aimed to study the pull-factor motivation of Thai tourists visiting Khiriwong Community, Lansaka District, Nakhon Si Thammarat Province, and to compare differences by personal factors. The sample was 400 Thai tourists, selected by convenience sampling, with data collected through a questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics (frequency, percentage, mean, and standard deviation) and inferential statistics (t-test and one-way ANOVA). Most respondents were female, aged 21 - 30 years, employees or company staff, held a bachelor's degree, and had a monthly income of 15,000 - 30,000 Baht. Overall pull-factor motivation was at a high level (mean = 4.09, S.D. = 0.61). By dimension, nature and scenery had the highest mean, followed by way of life and community identity, and community friendliness and value for money (mean = 4.29, S.D. = 0.71; mean = 4.10, S.D. = 0.86; mean = 3.89, S.D. = 0.85, respectively). Hypothesis testing showed that tourists with different educational levels differed significantly in pull-factor motivation for way of life and community identity at the 0.05 level ($F(2, 397) = 4.262$, $p = .015$), whereas those of different genders, ages, occupations, and incomes did not differ significantly. These results indicate that nature and the community's distinctive way of life are its main attractions. Community tourism entrepreneurs should therefore segment the market by educational level, preserve the community's natural strengths, and design in-depth learning activities to enhance the motivation of postgraduate tourists.

Keywords: Pull Factor Motivation, Thai Tourists, Personal Factors, Community-Based Tourism, Khiriwong Community

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากก่อให้เกิดรายได้ การจ้างงาน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับภาคธุรกิจต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้อมูลล่าสุดจากสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ระบุว่า ในปี 2568 ประมาณการผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวในประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมมีมูลค่าประมาณ 2,701,826.45 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 14.32 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ โดยเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวทางตรง 1,035,303.50 ล้านบาท และผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวทางอ้อม 1,666,522.95 ล้านบาท (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2569) ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าภาคการท่องเที่ยวยังคงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มากด้วยประวัติศาสตร์และธรรมชาติที่สวยงาม แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงามที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ได้แก่ หมู่บ้านคีรีวง เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขา เป็นธรรมชาติ และเงียบสงบ ความมีเสน่ห์ของที่นี่ก็คือ ชุมชนที่นี่จะมีวิถีชีวิตที่เป็นแบบเครือญาติ และมีความเป็นกันเอง เป็นชุมชนต้นแบบที่รวบรวมวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่คู่กับธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นชุมชนที่โอบล้อมไปด้วยภูเขา อาชีพหลักคือการทำสวนผลไม้ผสม เรียกว่า "สวนสมรม" เช่น มังคุด เงาะ ทุเรียน สะตอ เคยได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประจำปี พ.ศ. 2541 รางวัลชุมชนต้นแบบในการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประเภทเมืองและชุมชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2568) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนคีรีวงพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง มีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

และสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น กลุ่มผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ และกลุ่มสบู่เปลือกมังคุด จนได้รับการยอมรับให้เป็นชุมชนต้นแบบและแหล่งศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ปวีณา กายพันธ์, 2558)

Pearce, P. L. et al. กล่าวว่า แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของบุคคลเกิดจาก 2 ปัจจัย ได้แก่ปัจจัยผลัก (Push Factors) และปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ปัจจัยผลัก (Push Factors) คือ ความอยากจากภายในตัวบุคคลที่ทำให้เกิดความอยากที่จะออกเดินทางท่องเที่ยว ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) คือ สิ่งดึงดูดที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางไปท่องเที่ยวสถานที่นั้น ๆ ประกอบไปด้วยปัจจัยแวดล้อมหรือสิ่งดึงดูดใจต่าง ๆ ที่ช่วยในการตัดสินใจ เช่น ความสวยงามของสถานที่เที่ยว เทศกาลงานสำคัญ ราคาค่าเดินทางหรือที่พัก ตลอดจนการตลาดและการสื่อสารทางการตลาดขององค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น (Pearce, P. L. Et al., 1998) Dann, G. M. S. ได้จำแนกแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทคือ แรงจูงใจแบบผลัก (Push Motivation) และแรงจูงใจด้านดึง (Pull Motivation) แรงจูงใจแบบผลัก เป็นปัจจัยภายในบุคคลหรือแรงผลักภายในที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทาง อาทิความปรารถนาที่จะพักผ่อนหาความบันเทิง ผจญภัย และหลีกหนีจากทุกสิ่ง ตลอดจนความปรารถนาที่จะทำลายความรู้สึกโดดเดี่ยว ในขณะที่แรงจูงใจด้านดึง เป็นปัจจัยที่มาจากแหล่งท่องเที่ยว (Dann, G. M. S., 1977) สอดคล้องกับ Sangpikul, A. ที่กล่าวว่าแรงจูงใจด้านดึง (Pull Motivation) หมายถึง แรงจากภายนอกดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวนั้น แรงจูงใจด้านดึง เป็นแรงจูงใจด้านตัวแหล่งท่องเที่ยวเอง รวมถึงการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ที่กระตุ้นให้บุคคลเดินทางไปท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง (Sangpikul, A., 2008) Klenosky, D. B. กล่าวว่าแรงจูงใจด้านการดึงมีผลต่อการตัดสินใจว่าจะไปท่องเที่ยวที่ไหน (Klenosky, D. B., 2002) และกรอบแนวคิดปัจจัยผลักและปัจจัยดึงยังคงถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (Nieves-Pavón, S. López-Mosquera, N. & Sánchez González, M. J., 2025) Calantone, R. J. & Mazanec, J. A. กล่าวว่า คุณค่าของพฤติกรรมผู้บริโภคในตลาดการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความต้องการ แรงจูงใจ และทัศนคติของผู้บริโภค ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรทางด้านการตลาดสามารถนำไปปรับปรุงพัฒนากระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค สามารถทำนายพฤติกรรมผู้บริโภคในอนาคต และสามารถออกแบบสินค้าทางการท่องเที่ยวให้เหมาะสมและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างถูกต้อง (Calantone, R. J. & Mazanec, J. A., 1991) เมื่อพิจารณาการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ผ่านมา สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวครอบคลุมมิติสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น ตลอดจนการต้อนรับของเจ้าบ้าน ความปลอดภัย และความคุ้มค่า (Sangpikul, A., 2008) การศึกษาครั้งนี้จึงสังเคราะห์มิติดังกล่าวร่วมกับบริบทของชุมชนคีรีวงเป็นกรอบแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า ซึ่งใช้เป็นกรอบในการสร้างข้อคำถามและการวัดผลในการวิจัยครั้งนี้

ศิวัช คงทอง และ ณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการมาท่องเที่ยวเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงดูด อยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก (ศิวัช คงทอง และณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง, 2566) เลิศศักดิ์ ปนกลน และ ไพฑูรย์ มนต์พานทอง พบว่าแรงจูงใจภายนอกของการท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดพังงา อยู่ในระดับมาก (เลิศศักดิ์ ปนกลน และไพฑูรย์ มนต์พานทอง, 2566) วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์ และคณะ ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการเดินทางมาท่องเที่ยวย่านเมืองเก่าสงขลา จังหวัดสงขลา ที่พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวไปยังย่านเมืองเก่าสงขลา มีแรงจูงใจด้านปัจจัยผลักในภาพรวมอยู่ในระดับมากและแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และจากการเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจตามลักษณะประชากรศาสตร์ พบว่าแรงจูงใจนักท่องเที่ยวด้านปัจจัยดึงที่เดินทางท่องเที่ยวไปยังย่านเมืองเก่าสงขลา จำแนกตาม อายุ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์ และคณะ, 2565) ขวัญชนก สุวรรณพงศ์ พบว่า แรงจูงใจ

การท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ปัจจัยผลักดัน และปัจจัยดึงดูด โดยทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 54.20 และ พบว่าการรับรู้องค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักแรม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก (ขวัญชนก สุวรรณพงศ์, 2566)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณางานวิจัยที่ศึกษาชุมชนคีรีวงโดยตรง พบว่างานที่ผ่านมามุ่งศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของหมู่บ้านคีรีวง (ปวีณา กายพันธ์, 2558) และพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนชุมชนคีรีวง (ภัทรวรรณ แท่นทอง และทิวาภรณ์ สุบรรณวงศ์, 2569) แต่ยังไม่พบการศึกษาที่วัดระดับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวงและเปรียบเทียบความแตกต่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยตรง ทั้งที่ข้อมูลดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดกลยุทธ์การตลาดแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนคีรีวงจึงเป็นพื้นที่ศึกษาที่มีความสำคัญเชิงวิชาการ ในฐานะกรณีศึกษาของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จและได้รับรางวัลระดับประเทศ ซึ่งช่วยให้เข้าใจกลไกแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากช่องว่างการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจในการทำวิจัยเรื่องแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีการดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) และกลุ่มตัวอย่าง (Samples) ในการศึกษานี้คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนของนักท่องเที่ยว จึงมีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการคำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมโดย ใช้สูตรการกำหนดขนาดตัวอย่างของ คอแครน (Cochran, W. G., 1977) กำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95.0 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5.0 ได้กลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 ผู้วิจัยจึงเพิ่มจำนวนตัวอย่าง เป็น 400 ราย เพื่อเป็นการลดความคลาดเคลื่อน ทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) โดยทำการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ซึ่งขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม ได้แก่ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะคำถามแบบมีหลายคำตอบให้เลือก (Multiple Choice Questions) ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าของ Likert's Scale มี 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์ในการให้คะแนน คือ 1 หมายถึง เห็นด้วยระดับน้อยที่สุด, 2 หมายถึง เห็นด้วยระดับน้อย, 3 หมายถึง เห็นด้วยระดับปานกลาง, 4 หมายถึง เห็นด้วยระดับมาก, และ 5 หมายถึง เห็นด้วยระดับมากที่สุด โดยมีเกณฑ์ในการแปลผล ดังนี้ ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21 -5.00 หมายถึง เห็นด้วยระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41 - 4.20 หมายถึง เห็นด้วยระดับมาก ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61 - 3.40 หมายถึง เห็นด้วยระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.81 - 2.60 หมายถึง เห็นด้วยระดับน้อยค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.80 หมายถึง เห็นด้วยระดับน้อยที่สุด

ก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัย โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นทดสอบความเที่ยงตรงโดยการตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) มีการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อประเมินความถูกต้องและครอบคลุมของเนื้อหา ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือ ค่า IOC ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ นั่นคือ มีค่า IOC 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) และมีการปรับปรุงให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และมีการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Pre-Test) กับประชากรเดียวกันในกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่จะศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งมีค่าอยู่ที่ 0 ถึง 1 เพื่อใช้ในการอธิบายถึงความน่าเชื่อถือของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ โดยเกณฑ์ของค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่รับได้จะต้องมีค่ามากกว่า 0.70 ขึ้นไป (Sekaran, U. & Bougie, R., 2010) ซึ่งได้ค่า 0.89 แสดงว่าเครื่องมือวิจัยมีความน่าเชื่อถือสูง คณะผู้วิจัยจึงใช้ข้อคำถามครบทุกข้อในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ โดยกระจายการเก็บข้อมูลหลายจุดทั่วบริเวณชุมชน ได้แก่ บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จุดชมวิว ทิวทัศน์ ร้านกาแฟ และบริเวณที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น และส่วนใหญ่เก็บข้อมูลในช่วงวันหยุดซึ่งเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่มเดินทางมาเยือน เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายและลดความเอนเอียงจากการเลือกตัวอย่างตามความสะดวก และมีการรับกลับคืนมาด้วยตนเอง มีการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 400 ชุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการวิเคราะห์ลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวและแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และทำการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ในการทดสอบสมมติฐานที่ว่า "แรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวงแตกต่างกันจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล" ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) และมีการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ (Multiple Comparisons) ด้วยวิธี LSD ทั้งนี้ มีผู้ตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วนในข้อคำถามด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า จำนวน 1 ราย การวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านดังกล่าวจึงใช้ข้อมูลจากผู้ตอบที่ครบถ้วน

จำนวน 399 ราย พร้อมทั้งรายงานขนาดอิทธิพล (Eta squared: η^2) ประกอบผลการทดสอบสมมติฐานที่มีนัยสำคัญทางสถิติ และตรวจสอบความเป็นเอกพันธ์ของความแปรปรวน (Homogeneity of Variance) ด้วยการทดสอบของ Levene ก่อนการวิเคราะห์ความแปรปรวน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยปัจจัยส่วนบุคคล พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.0 อายุระหว่าง 21 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.8 เป็นลูกจ้าง/พนักงานบริษัท คิดเป็นร้อยละ 29.0 มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 46.8 มีรายได้ 15,000 - 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 39.3

2. ผลการศึกษาระดับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวงสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงระดับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนของชุมชนคีรีวง (n = 400)

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวปัจจัยดึงดูด	Mean	S.D.	ระดับแรงจูงใจ
1. ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว	4.29	.71	มากที่สุด
1.1. ภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว	4.32	.88	มากที่สุด
1.2. ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม	4.33	.96	มากที่สุด
1.3. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อากาศบริสุทธิ์และภูมิอากาศดี	4.21	.96	มากที่สุด
2. วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน	4.10	.86	มาก
2.1. วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ	4.17	.92	มาก
2.2. แหล่งอาหารและสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ	4.05	1.02	มาก
2.3. ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์	4.07	.94	มาก
3. ความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า	3.89	.85	มาก
3.1. การต้อนรับที่เป็นมิตร ของเจ้าของบ้าน	3.93	.91	มาก
3.2. แหล่งท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย	3.83	1.00	มาก
3.3. ความคุ้มค่าของอาหารและผลิตภัณฑ์เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุน	3.92	.93	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม 3 ด้าน	**4.09**	**.61**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่าแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.09, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.29, S.D. = 0.71) รองลงมาเป็นด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.10, S.D. = 0.86) และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า (ค่าเฉลี่ย 3.89, S.D. = 0.85) ซึ่งทั้งสองด้านอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาข้อย่อยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.33, S.D. = 0.96) ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.17, S.D. = 0.92) และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การต้อนรับที่เป็นมิตรของเจ้าของบ้าน อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.93, S.D. = 0.91)

3. ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว จำแนกตามเพศ แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยวจำแนกตามเพศ

แรงจูงใจด้านปัจจัยดึง	ชาย		หญิง		t-test	Sig.
	Mean	S.D.	Mean	S.D.		
1. ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว	4.34	.64	4.24	.77	1.404	.161
2. ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน	4.16	.86	4.03	.85	1.484	.139
3. ด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า	3.91	.87	3.88	.82	0.290	.772

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยว จำแนกตามเพศ โดยใช้สถิติ t-Test พบว่า นักท่องเที่ยวเพศชายและหญิงมีค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว ไม่แตกต่างกัน

4. ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับแรงจูงใจนักท่องเที่ยวด้านปัจจัยดึง โดยใช้ One-way ANOVA จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน แสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง จำแนกตามอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวปัจจัยดึง	อายุ	อาชีพ	ระดับการศึกษา	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน
1. ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว	F(4, 395) = 1.622 Sig. = .168	F(4, 395) = 0.967 Sig. = .425	F(2, 397) = 0.837 Sig. = .434	F(2, 397) = 0.683 Sig. = .506
2. ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน	F(4, 395) = 2.146 Sig. = .074	F(4, 395) = 0.305 Sig. = .875	F(2, 397) = 4.262 Sig. = .015*	F(2, 397) = 0.807 Sig. = .447
3. ด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า	F(4, 394) = 2.090 Sig. = .081	F(4, 394) = 0.823 Sig. = .511	F(2, 396) = 1.324 Sig. = .267	F(2, 396) = 0.053 Sig. = .949

* คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ค่าในวงเล็บ คือ องศาอิสระ (df) ทั้งนี้ ด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า วิเคราะห์จากผู้ตอบแบบสอบถามครบถ้วน จำนวน 399 ราย

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยว จำแนกตามอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ดังนี้ 1) จำแนกตามระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($F(2, 397) = 4.262$, $Sig. = .015$, $\eta^2 = .021$) ส่วนด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า กลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจไม่แตกต่างกัน 2) จำแนกตามอายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงไม่แตกต่างกันทั้งสามด้าน

5. ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ (Multiple Comparisons) ด้วยวิธี LSD (Least Significant Difference) ของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ 0.05 ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ ด้วยวิธี LSD เฉพาะจำแนกตามระดับการศึกษา ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ ด้วยวิธี LSD ของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง จำแนกตามระดับการศึกษา แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบรายคู่ ด้วยวิธี LSD ของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว จำแนกตามระดับการศึกษา

แรงจูงใจด้านปัจจัยดึง	ระดับการศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
1. ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน	ต่ำกว่าปริญญาตรี	4.08	-	.186	.060
	ปริญญาตรี	4.20		-	.004*
	สูงกว่าปริญญาตรี	3.83			-

ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย

หมายเหตุ: *คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผลการเปรียบเทียบรายคู่ของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน จำแนกตามระดับการศึกษา พบความแตกต่างจำนวน 1 คู่ คือ นักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ค่าเฉลี่ย 4.20) มีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนสูงกว่านักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี (ค่าเฉลี่ย 3.83) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (Sig. = .004) ส่วนคู่อื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผล

จากการศึกษาแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังชุมชนคีรีวงส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 21 - 30 ปี มีอาชีพเป็นลูกจ้าง มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี และมีรายได้ 15,000 - 30,000 บาท ลักษณะของปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิวัช คงทอง และ ณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง ที่ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการมาท่องเที่ยวเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21 ถึง 30 ปี และมีระดับการศึกษาปริญญาตรี (ศิวัช คงทอง และณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง, 2566) และ สอดคล้องกับการศึกษาของ ขวัญชนก สุวรรณพงศ์ ที่ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง รายได้ต่อเดือน 15,001 - 20,000 บาท ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน และมีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ขวัญชนก สุวรรณพงศ์, 2566)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาระดับแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง พบว่าแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.29, S.D. = 0.71) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิวัช คงทอง และ ณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง ที่ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการมาท่องเที่ยวเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าแรงจูงใจปัจจัยดึงดูดอยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก (ศิวัช คงทอง และณัฏฐกฤษฎ์ เอกวรรณัง, 2566) และสอดคล้องกับการศึกษาของ เลิศศักดิ์ ปนกลน และ ไพฑูรย์ มนต์พานทอง ที่พบว่าแรงจูงใจภายนอกของการท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดพังงา อยู่ในระดับมาก (เลิศศักดิ์ ปนกลน และไพฑูรย์ มนต์พานทอง, 2566) ทั้งนี้ การที่ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงสุดและเป็นด้านเดียวที่อยู่ในระดับมากที่สุด สามารถอธิบายได้จากลักษณะเชิงกายภาพของชุมชนคีรีวงซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขาและโอบล้อมด้วยธรรมชาติที่สมบูรณ์ ทรัพยากรเหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจที่

นักท่องเที่ยวรับรู้ได้ทันทีที่มาเยือนโดยไม่ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน สอดคล้องกับผลรายข้อที่พบว่า ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม (ค่าเฉลี่ย 4.33) และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อากาศบริสุทธิ์และภูมิอากาศดี (ค่าเฉลี่ย 4.21) อยู่ในระดับมากที่สุดทั้งสองข้อ ขณะที่ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า เป็นสิ่งดึงดูดใจที่นักท่องเที่ยวต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและระยะเวลาในการสัมผัสประสบการณ์ ค่าเฉลี่ยจึงรองลงมาแต่ยังคงอยู่ในระดับมาก

นอกจากนี้ ผลการทดสอบสมมติฐานสามารถอภิปรายผลได้ว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ การที่นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีแรงจูงใจด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนสูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี อาจเนื่องมาจากวิถีชีวิตแบบเครือญาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคีรีวง เป็นสิ่งดึงดูดใจที่ตอบสนองความต้องการเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยวกลุ่มวัยทำงานซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีได้อย่างชัดเจน ขณะที่นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีอาจมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีความคาดหวังต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งมากกว่า จึงมีแรงจูงใจด้านนี้ต่ำกว่า อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้แตกต่างจากการศึกษาของ วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์ และคณะ ที่พบว่าแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวไปยังย่านเมืองเก่าสงขลา จำแนกตามอายุ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์ และคณะ, 2565) ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงอาจแตกต่างกันไปตามบริบทและลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

นอกจากนั้น ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายคู่ของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว จำแนกตามระดับการศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึง ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนสูงกว่านักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี ดังนั้น ถ้าผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวชุมชนคีรีวงต้องการแบ่งส่วนตลาด (Segmentation) โดยใช้เกณฑ์ประชากรศาสตร์ คือระดับการศึกษา เป็นเกณฑ์ ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวควรดำรงไว้ซึ่งแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงเกี่ยวกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ ประกอบด้วยแหล่งอาหารและสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ให้มีความโดดเด่น น่าสนใจ และสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่มีระดับการศึกษาต่างกัน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวใหม่ให้เข้ามาท่องเที่ยวและรักษานักท่องเที่ยวเก่า โดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจให้สูงขึ้นกับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี ซึ่งผลการศึกษาพบว่ามีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนต่ำกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี เช่น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวิถีเกษตรสวนสมรมและกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า จากผลการศึกษาแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่านักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจสูงสุดด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวมีแรงจูงใจระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้าน วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน แรงจูงใจระดับมาก และด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงสูงสุด แยกพิจารณาได้ดังนี้

ด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว แรงจูงใจสูงสุด คือ ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม ด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน แรงจูงใจสูงสุด คือ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ ด้านความเป็นมิตรของชุมชนและความคุ้มค่า แรงจูงใจสูงสุด คือ การต้อนรับที่เป็นมิตรของเจ้าของบ้าน ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงด้านวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันมีค่าเฉลี่ยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวไม่แตกต่างกัน จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ผู้ประกอบการในธุรกิจท่องเที่ยวควรมีการแบ่งส่วนตลาด (Segmentation) โดยใช้เกณฑ์ประชากรศาสตร์ ด้านระดับการศึกษาร่วมกับเกณฑ์อื่น ๆ เช่น ไลฟ์สไตล์ของนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีมาตรการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อรักษาจุดเด่นด้านธรรมชาติและวิวทิวทัศน์ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และ 2) ควรมีการศึกษาวิจัยแรงจูงใจด้านปัจจัยดึงของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น รวมทั้งอาจใช้การสุ่มตัวอย่างเชิงความน่าจะเป็น (Probability Sampling) เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการศึกษาไปยังประชากรนักท่องเที่ยว ตลอดจนอาจศึกษาความคุ้มค่าเชิงสังคม (Social Return on Investment: SROI) ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2568). บ้านคีรีวง. เรียกใช้เมื่อ 30 มีนาคม 2568 จาก https://www.tourismthailand.org/Attraction/ban-khiriwong

ขวัญชนก สุวรรณพงศ์. (2566). อิทธิพลของแรงจูงใจและการรับรู้องค์ประกอบการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 14(1), 308-330.

ปวีณา กายพันธ์. (2558). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา หมู่บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ภัทรวรรณ แท่นทอง และทิวาภรณ์ สุบรรณวงศ์. (2569). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 9(1), 93-103.

เลิศศักดิ์ ปนกลน และไพฑูรย์ มนต์พานทอง. (2566). แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในจังหวัดพังงา. วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 18(66), 62-70.

วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์ และคณะ. (2565). แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาย่านเมืองเก่าสงขลา จังหวัดสงขลา. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 17(2), 56-68.

ศิวัช คงทอง และณัฏฐกฤษฎิ์ เอกวรรณัง. (2566). แรงจูงใจในการท่องเที่ยวและองค์ประกอบของแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลต่อการกลับมาเยือนซ้ำของนักท่องเที่ยวชาวไทย: กรณีศึกษาเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลพระนคร, 3(1), 34-48.

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2569). รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ปีที่ 7 ฉบับที่ 1/2569. เรียกใช้เมื่อ 6 มิถุนายน 2569 จาก https://www.mots.go.th/images/v2022_0fdb77e2-6431-46fe-a655-fda158abcff1.pdf

Calantone, R. J. & Mazanec, J. A. (1991). Marketing management and tourism. Annals of Tourism Research, 18(1), 101-119.

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Dann, G. M. S. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. Annals of Tourism Research, 4(4), 184-194.

Klenosky, D. B. (2002). The pull of tourism destinations: A means-end investigation. Journal of Travel Research, 40(4), 396-403.

Nieves-Pavón, S. López-Mosquera, N. & Sánchez González, M. J. (2025). Unlocking tourist motivations in a smart tourism destination: An application of the push–pull theory. Societies, 15(4), 1-18.

Pearce, P. L. Et al. (1998). Tourism: Bridges across continents. Sydney: McGraw-Hill.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Tijdschrift voor Onderwijs Research, 2(2), 49-60.

Sangpikul, A. (2008). Travel motivations of Japanese senior travellers to Thailand. International Journal of Tourism Research, 10(1), 81-94.

Sekaran, U. & Bougie, R. (2010). Research methods for business: A skill-building approach. (5th ed.). West Sussex: John Wiley & Sons.

บทความวิจัย

ผลของโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติต่อความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล*

THE EFFECTS OF A COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP COUNSELING PROGRAM WITH APPLIED MODELING AND ROLE-PLAYING TECHNIQUES ON NURSING STUDENTS' SELF-CONFIDENCE IN PATIENT CARE

สินาพร ธนาเวศ*, อมราพร สุรการ
Sinaporn Thanawed, Amaraporn Surakarn
สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Applied Psychology, Graduate School, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: sinaporn.zin@gmail.com
*Tel: 089-007-9923

บทคัดย่อ

การวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียววัดซ้ำมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล ระยะก่อนทดลอง หลังทดลอง และติดตามผล 1 เดือน ประชากรคือนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ของคณะพยาบาลศาสตร์แห่งหนึ่ง จำนวน 89 คน กลุ่มตัวอย่าง 30 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระดับต่ำถึงปานกลางและสมัครใจเข้าร่วม เครื่องมือวิจัย ได้แก่ 1) แบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล จำนวน 20 ข้อ ค่าดัชนีความสอดคล้องรายข้อเท่ากับ 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .937 และ 2) โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม จำนวน 8 ครั้ง ครั้งละ 60 - 90 นาที ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ และการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟร์โรนี ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ , $F (1.39, 40.28) = 126.16$, $p < .001$ โดยคะแนนหลังทดลอง ($M = 90.17$, $S.D. = 9.33$) และติดตามผล 1 เดือน ($M = 90.73$, $S.D. = 10.96$) สูงกว่าก่อนทดลอง ($M = 66.20$, $S.D. = 8.52$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) ส่วนคะแนนหลังทดลองกับติดตามผลไม่แตกต่างกัน ($p = 1.000$) ผลการวิจัยแสดงว่า ภายหลังเข้าร่วมโปรแกรม กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยเพิ่มขึ้น และคะแนนยังคงอยู่ในระยะติดตามผล 1 เดือน โปรแกรมจึงอาจนำไปประยุกต์เป็นกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนฝึกปฏิบัติทางคลินิกในนักศึกษาที่มีคะแนนระดับต่ำถึงปานกลาง

คำสำคัญ: โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม, การบำบัดความคิดและพฤติกรรม, เทคนิคตัวแบบ, บทบาทสมมติ, ความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วย

* Received 4 July 2026; Revised 25 July 2026; Accepted 29 July 2026

Abstract

This quasi-experimental study employed a one-group repeated-measures design to compare nursing students' self-confidence in patient care at pretest, posttest, and one-month follow-up. The population comprised 89 second-year nursing students from the faculty of nursing. Thirty participants were purposively selected based on the eligibility criteria, including having low-to-moderate self-confidence scores in patient care and voluntarily agreeing to participate in the study. The research instruments consisted of: 1) a 20-item Self-Confidence in Patient Care Scale for Nursing Students, with an item-objective congruence index of 1.00 and a Cronbach's alpha coefficient of .937; and 2) an eight-session group counseling program, with each session lasting 60 - 90 minutes and an item-objective congruence index of 1.00. Data was analyzed using means, standard deviations, repeated-measures analysis of variance, and Bonferroni-adjusted pairwise comparisons. The results revealed that the mean self-confidence scores in patient care differed significantly across the three measurement periods, $F(1.39, 40.28) = 126.16$, $p < .001$. The posttest score ($M = 90.17$, $S.D. = 9.33$) and the one-month follow-up score ($M = 90.73$, $S.D. = 10.96$) were significantly higher than the pretest score ($M = 66.20$, $S.D. = 8.52$), $p < .001$. However, no significant difference was found between the posttest and one-month follow-up scores, $p = 1.000$. The findings indicated that the participants' self-confidence in patient care increased after participation in the program and that the increased scores were maintained at the one-month follow-up. The program may therefore be applied as a preparatory activity before clinical practice for nursing students with low-to-moderate self-confidence scores in patient care.

Keywords: Group Counseling Program, Cognitive Behavioral Therapy, Modeling Technique, Role-Playing, Self-Confidence in Patient Care

บทนำ

วิชาชีพพยาบาลเกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิต สุขภาพ และความปลอดภัยของผู้รับบริการ การจัดการศึกษาทางการพยาบาลจึงต้องพัฒนานักศึกษาให้สามารถบูรณาการความรู้ ทักษะทางวิชาชีพ จริยธรรม การสื่อสาร และการตัดสินใจทางคลินิกเพื่อดูแลผู้ป่วยอย่างเหมาะสม การฝึกปฏิบัติทางคลินิกเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญที่นักศึกษาต้องนำความรู้และทักษะจากชั้นเรียนไปใช้ในสถานการณ์จริง พร้อมปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคยและความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้ป่วย โดยเฉพาะในการฝึกปฏิบัติทางคลินิกระยะแรก นักศึกษาอาจเผชิญความเครียดและความวิตกกังวลจากความคาดหวัง สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และช่องว่างระหว่างความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง (Simpson, M.-C. G. & Sawatzky, J.-A. V., 2020); (Dias, J. M. et al., 2024) การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาพยาบาลจึงไม่ควรมุ่งเฉพาะความรู้และทักษะทางวิชาชีพ แต่ควรครอบคลุมความพร้อมด้านจิตใจและความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยด้วย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วย หมายถึง การรับรู้ของนักศึกษาพยาบาลว่าตนสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมภายใต้ขอบเขตบทบาทของนักศึกษาพยาบาล ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของตัวแปรจากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และปรับแบบวัดจากแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองของนิสิตพยาบาลที่เรียนโดยใช้สถานการณ์จำลองของวงเดือน สุวรรณคีรี และคณะ โดยใช้แนวคิดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจทางคลินิกของนักศึกษาพยาบาลประกอบการอธิบายมิติด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ (White, K. A., 2014) ตัวแปรครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ การประเมินผู้ป่วย

การปฏิบัติการพยาบาล การคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล และการสื่อสารและการบันทึกทางการพยาบาล ทั้งนี้ ตัวแปรดังกล่าวเป็นการประเมินการรับรู้ของนักศึกษาเกี่ยวกับความสามารถของตน มิใช่การประเมินสมรรถนะการปฏิบัติทางคลินิกโดยตรง การส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ทางคลินิกได้อย่างเหมาะสมตามบทบาทของตน (วงเดือน สุวรรณคีรี และคณะ, 2560)

การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเป็นกระบวนการช่วยเหลือที่อาศัยสัมพันธภาพและปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสนับสนุน การให้ข้อมูลย้อนกลับ และการเรียนรู้ร่วมกันภายในบรรยากาศที่ปลอดภัย (Corey, G., 2023); (Yalom, I. D. & Leszcz, M., 2020) เมื่อนำหลักการของการบำบัดความคิดและพฤติกรรมมาใช้ สมาชิกจะได้สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ ความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม รวมทั้งตรวจสอบและปรับความคิดอัตโนมัติที่เป็นอุปสรรคต่อการตอบสนองอย่างเหมาะสม (Beck, J. S., 2020) โปรแกรมในการวิจัยครั้งนี้ประยุกต์เทคนิคตัวแบบเพื่อให้นักศึกษาเรียนรู้จากการสังเกตแนวทางการคิด การสื่อสาร และการปฏิบัติของตัวแบบ (Bandura, A., 1986) ร่วมกับบทบาทสมมติเพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการสื่อสาร การตัดสินใจ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยในสถานการณ์ที่กำหนด พร้อมรับข้อมูลย้อนกลับและสะท้อนการเรียนรู้ (Maghsoodi, E. et al., 2025) การบูรณาการองค์ประกอบดังกล่าวจึงเป็นฐานของโปรแกรมที่มุ่งให้นักศึกษาได้ตรวจสอบและปรับความคิด เรียนรู้จากตัวแบบ ฝึกการตอบสนองต่อสถานการณ์การดูแลผู้ป่วย และสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งคาดว่าจะเอื้อต่อการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานที่ศึกษาแนวทางส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของนักศึกษาพยาบาลจำนวนหนึ่งใช้กิจกรรมทางการศึกษาและการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลอง โดยมุ่งพัฒนาความเชื่อมั่นในบริบททางคลินิกหรือทักษะเฉพาะ (Ramezanzade Tabriz, E. et al., 2024); (Silva, G. O. et al., 2022) ขณะที่งานที่พบเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวการบำบัดความคิดและพฤติกรรมในนักศึกษาพยาบาลมุ่งลดปัญหาทางอารมณ์ ปรับความคิดอัตโนมัติ และพัฒนาวิธีเผชิญปัญหา โดยมิได้กำหนดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยเป็นผลลัพธ์โดยตรง (Demir, S. & Ercan, F., 2022); (Hiçdurmaz, D. & Öz, F., 2016) แม้มีการประยุกต์การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวการบำบัดความคิดและพฤติกรรมร่วมกับเทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเอง แต่การศึกษาดังกล่าวดำเนินการในกลุ่มนักเรียนและประเมินความเชื่อมั่นในตนเองในความหมายทั่วไป (Nurhidayah, B. S. et al., 2022) จากชุดวรรณกรรมที่ผู้วิจัยทบทวนจึงยังไม่ปรากฏชัดถึงโปรแกรมที่บูรณาการกระบวนการกลุ่ม การปรับความคิด เทคนิคตัวแบบ และบทบาทสมมติเพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยทั้ง 4 ด้านในนักศึกษาพยาบาล ช่องว่างดังกล่าวจึงนำไปสู่การพัฒนาและศึกษาผลของโปรแกรมในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของนักศึกษาพยาบาลก่อนการฝึกปฏิบัติทางคลินิก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบระดับความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล ระหว่างก่อนเข้าร่วมโปรแกรม หลังเข้าร่วมโปรแกรม และระยะติดตามผล 1 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียว วัดผล 3 ระยะ ได้แก่ ก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผล 1 เดือน เพื่อเปรียบเทียบระดับความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลที่เข้าร่วมโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม

ประชากร ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ของคณะพยาบาลศาสตร์แห่งหนึ่ง จำนวน 89 คน ซึ่งอยู่ในช่วงเตรียมความพร้อมก่อนขึ้นฝึกปฏิบัติการพยาบาลบนหอผู้ป่วย เกณฑ์การคัดเข้า ได้แก่ 1) เป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ของคณะพยาบาลศาสตร์แห่งหนึ่ง 2) มีคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยอยู่ระหว่าง 1.00 - 3.67 คะแนน ซึ่งแปลผลว่ามีความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระดับต่ำถึงปานกลาง 3) ไม่มีประวัติได้รับการวินิจฉัยว่ามีความเจ็บป่วยทางจิตเวช และ 4) สมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและลงนามในหนังสือแสดงความยินยอม ผู้วิจัยให้ประชากรจำนวน 89 คนตอบแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วย และคำนวณคะแนนเฉลี่ยรายข้อเพื่อคัดกรองผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ผลการคัดกรองพบว่านักศึกษาจำนวน 30 คนมีคะแนนและคุณสมบัติครบตามเกณฑ์การคัดเข้า โดยนักศึกษาทั้ง 30 คนสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย จึงกำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนกลุ่มตัวอย่างจึงกำหนดจากผู้ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเข้าทั้งหมดภายหลังการคัดกรองประชากรและสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีสิทธิถอนตัวได้ตลอดระยะเวลาการวิจัยโดยไม่ต้องชี้แจงเหตุผลและไม่ส่งผลกระทบต่อสิทธิที่พึงได้รับ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่

1. แบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทของการดูแลผู้ป่วยในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล โดยอ้างอิงจากแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองของนักศึกษาพยาบาลที่เรียนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (วงเดือน สุวรรณคีรี และคณะ, 2560) แบบวัดประกอบด้วยข้อคำถาม 20 ข้อ แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการประเมินผู้ป่วย จำนวน 4 ข้อ ด้านการปฏิบัติการพยาบาล จำนวน 5 ข้อ ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล จำนวน 6 ข้อ และด้านการสื่อสารและการบันทึก จำนวน 5 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 หมายถึง มีความเชื่อมั่นในตนเองน้อยที่สุด ถึง 5 หมายถึง มีความเชื่อมั่นในตนเองมากที่สุด

2. โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาโปรแกรมโดยทบทวนแนวคิดการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม การบำบัดความคิดและพฤติกรรม การเรียนรู้จากตัวแบบ การฝึกบทบาทสมมติ และงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนเองของนักศึกษาพยาบาล จากนั้นกำหนดวัตถุประสงค์และออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยทั้ง 4 ด้าน จัดทำเป็นโปรแกรมจำนวน 8 ครั้ง โดยแต่ละครั้งประกอบด้วยขั้นเริ่มต้น ขั้นดำเนินการ และขั้นสรุปและประเมินผล แล้วนำร่างโปรแกรมไปตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิและทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงก่อนปรับปรุงเป็นฉบับที่ใช้ในการวิจัยจริง

โปรแกรมดำเนินการสัปดาห์ละ 2 ครั้ง รวม 4 สัปดาห์ ครั้งละ 60–90 นาที โดยมีสาระสำคัญของกิจกรรมแต่ละครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพและเตรียมความพร้อมของกลุ่ม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกทำความรู้จัก สร้างความไว้วางใจ กำหนดข้อตกลงและการรักษาความลับ ชี้แจงวัตถุประสงค์ บทบาท และกระบวนการเข้าร่วมโปรแกรม พร้อมให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการบำบัดความคิดและพฤติกรรม

ครั้งที่ 2 การทำความเข้าใจความเชื่อมั่นในตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม สมาชิกสำรวจความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยทั้ง 4 ด้าน ฝึกบันทึกสถานการณ์ ความคิดอารมณ์ และพฤติกรรม และค้นหาความคิดอัตโนมัติทางลบที่เกี่ยวข้องกับความไม่มั่นใจในการดูแลผู้ป่วย

ครั้งที่ 3 การตรวจสอบและปรับความคิด สมาชิกฝึกตรวจสอบหลักฐานที่สนับสนุนหรือคัดค้านความคิดทางลบ ประเมินความสมเหตุสมผลของความคิด และฝึกสร้างความคิดใหม่ที่สมดุลและเหมาะสมกับสถานการณ์

ครั้งที่ 4 การเรียนรู้คุณลักษณะจากตัวแบบ สมาชิกแลกเปลี่ยนเรื่องราวเกี่ยวกับ “พยาบาลในดวงใจ พยาบาลที่อยากเป็น หรือพยาบาลที่ดี” วิเคราะห์คุณลักษณะและพฤติกรรมที่เหมาะสมของตัวแบบ รวมทั้งประเมินจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของตนเอง

ครั้งที่ 5 การวางแผนพัฒนาตนเอง สมาชิกใช้ขั้นตอนการแก้ปัญหาเพื่อกำหนดประเด็นที่ต้องการพัฒนา วิเคราะห์ทางเลือก วางแผนการพัฒนาตนเอง และคาดการณ์อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากแผนที่กำหนด

ครั้งที่ 6 การฝึกบทบาทสมมติด้านการให้คำแนะนำผู้ป่วย สมาชิกฝึกบทบาทสมมติในสถานการณ์การให้คำแนะนำการดูแลแผลผ่าตัดก่อนกลับบ้าน โดยสลับบทบาทผู้ปฏิบัติ ผู้ป่วย และผู้สังเกตการณ์ พร้อมประเมินตนเอง รับข้อมูลย้อนกลับ และระบุแนวทางปรับปรุง

ครั้งที่ 7 การฝึกบทบาทสมมติด้านการรายงานข้อมูลทางการพยาบาล สมาชิกฝึกรายงานกรณีศึกษาตามหลัก ISBAR ในสถานการณ์จำลอง พร้อมฝึกการรวบรวมข้อมูล การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การสื่อสาร และรับข้อมูลย้อนกลับจากผู้นำกลุ่มและสมาชิก

ครั้งที่ 8 การสรุปการเรียนรู้และยุติกลุ่ม สมาชิกทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงของตนเอง สรุปวิธีคิดและพฤติกรรมที่สามารถนำไปใช้ วางแผนประยุกต์ใช้ในการฝึกปฏิบัติทางคลินิก และแลกเปลี่ยนความรู้สึกก่อนยุติกระบวนการกลุ่ม

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดำเนินการโดยนำแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยและโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยาการแนะแนวและการให้คำปรึกษา รวมถึงการให้คำปรึกษากลุ่ม จำนวน 1 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวชและจิตวิทยาประยุกต์ จำนวน 1 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยาคลินิกและการให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิต จำนวน 1 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความครอบคลุม และความเหมาะสมของเครื่องมือ สำหรับแบบวัด ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการและองค์ประกอบของความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วย ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามทั้ง 20 ข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ ผู้วิจัยนำแบบวัดไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน และพบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .937 สำหรับโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ แนวคิดและทฤษฎี วิธีดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลของแต่ละกิจกรรมกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของโปรแกรม ผลการตรวจสอบพบว่า โปรแกรมมีค่าดัชนีความสอดคล้องทั้งฉบับเท่ากับ 1.00 ผู้วิจัยปรับปรุงรายละเอียดของเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยก่อนนำไปใช้ในการวิจัยจริง ผู้วิจัยไปทดลองใช้โปรแกรมกับนักศึกษาพยาบาลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของกิจกรรม ระยะเวลา ภาษาในใบงาน และการดำเนินกิจกรรม แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับกิจกรรมให้เหมาะสมมากขึ้นก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการภายหลังโครงการวิจัยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน รหัสโครงการ EC 044/2566 และได้รับการต่ออายุการรับรองก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยประสานคณะพยาบาลศาสตร์แห่งหนึ่งและผู้เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย รวมทั้งนัดหมายวัน เวลา และสถานที่สำหรับชี้แจงโครงการและเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยเข้าพบนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ตามกำหนดนัดหมาย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ระยะเวลา กิจกรรม ประโยชน์ ความเสี่ยง การรักษาความลับของข้อมูล และสิทธิของผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาสอบถามและพิจารณาตัดสินใจก่อนลงนามในหนังสือแสดงความยินยอม ทั้งนี้ นักศึกษาสามารถตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วม และถอนตัวจากการวิจัยได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิทธิที่พึงได้รับ ภายหลังเสร็จสิ้นกระบวนการผู้วิจัยให้นักศึกษาจำนวน 89 คนตอบแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยเพื่อคัดกรองผู้ที่มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ผลการคัดกรองพบผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยจำนวน 30 คน โดยคะแนนจากแบบวัดครั้งนี้ใช้เป็นคะแนนก่อนการทดลองด้วย ผู้วิจัยจึงมิได้ให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบวัดซ้ำอีกครั้งก่อนเริ่มโปรแกรม ภายหลังได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ผู้วิจัยใช้วิธีจับฉลากรายชื่อเพื่อจัดผู้เข้าร่วมออกเป็น 3 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 10 คน ซึ่งมีความเหมาะสมกับกระบวนการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม (Corey, G., 2023) การจับฉลากดังกล่าวมีวัตถุประสงค์

เพื่อจัดสมาชิกเข้าสู่กลุ่มย่อยสำหรับดำเนินกิจกรรม มิใช่การสุ่มจัดเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ทั้งนี้ กลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่ม ได้รับโปรแกรมที่มีวัตถุประสงค์ เนื้อหา เทคนิค กิจกรรม จำนวนครั้ง และระยะเวลาดำเนินการเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามที่กำหนด จำนวน 8 ครั้ง ครั้งละ 60 - 90 นาที สัปดาห์ละ 2 ครั้ง รวมระยะเวลา 4 สัปดาห์ หลังสิ้นสุดโปรแกรม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลหลังการทดลอง และเก็บข้อมูลระยะติดตามผล 1 เดือนด้วยแบบวัดชุดเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปและระดับความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คนมีข้อมูลครบทั้ง 3 ระยะ จากนั้นตรวจสอบข้อตกลงเรื่องความเป็นทรงกลมด้วยการทดสอบของ Mauchly ผลการทดสอบคะแนนรวมและคะแนนรายด้านทั้ง 4 ด้านพบว่าไม่เป็นไปตามข้อตกลงเรื่องความเป็นทรงกลม ผู้วิจัยจึงใช้ค่าองศาอิสระที่ปรับด้วยวิธี Greenhouse–Geisser ในการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างก่อนทดลอง หลังทดลอง และระยะติดตามผล 1 เดือนด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำทางเดียว เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่โดยปรับค่าการเปรียบเทียบพหุคูณด้วยวิธีบอนเฟร์โรนี ทั้งนี้ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลระหว่างก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผล 1 เดือน ภายหลังเข้าร่วมโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการเปรียบเทียบคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล จำแนกตามภาพรวมและรายด้าน ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผล 1 เดือน (n = 30)

ตัวแปร	ระยะการวัด	M	S.D.	F	df	p
ความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยในภาพรวม	ก่อนการทดลอง	66.20	8.52	126.16	(1.389, 40.280)	< .001
	หลังการทดลอง	90.17	9.33			
	ระยะติดตามผล 1 เดือน	90.73	10.96			
ด้านการประเมินผู้ป่วย	ก่อนการทดลอง	13.47	2.24	59.57	(1.616, 46.868)	< .001
	หลังการทดลอง	17.77	1.98			
	ระยะติดตามผล 1 เดือน	17.60	2.37			
ด้านการปฏิบัติการพยาบาล	ก่อนการทดลอง	17.37	2.75	79.01	(1.268, 36.769)	< .001
	หลังการทดลอง	22.90	2.44			
	ระยะติดตามผล 1 เดือน	22.97	2.79			
ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล	ก่อนการทดลอง	18.73	2.79	114.43	(1.493, 43.291)	< .001
	หลังการทดลอง	26.73	2.90			
	ระยะติดตามผล 1 เดือน	27.17	3.44			

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการเปรียบเทียบคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล จำแนกตามภาพรวมและรายด้าน ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผล 1 เดือน (ต่อ) (n = 30)

ตัวแปร	ระยะการวัด	M	S.D.	F	df	p
ด้านการสื่อสารและการบันทึกทางการพยาบาล	ก่อนการทดลอง	16.63	2.93	86.15	(1.531, 44.390)	< .001
	หลังการทดลอง	22.77	2.84			
	ระยะติดตามผล 1 เดือน	23.00	2.97			

หมายเหตุ: ค่า F องศาอิสระ และค่า p รายงานจากผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำภายหลังปรับองศาอิสระด้วยวิธี Greenhouse–Geisser เนื่องจากข้อมูลคะแนนรวมและคะแนนรายด้านทั้ง 4 ด้านไม่เป็นไปตามข้อตกลงเรื่องความเป็นทรงกลม

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยในภาพรวมแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ F (1.389, 40.280) = 126.16, p < .001 โดยก่อนการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 66.20 คะแนน (S.D. = 8.52) หลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 90.17 คะแนน (S.D. = 9.33) และระยะติดตามผล 1 เดือนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 90.73 คะแนน (S.D. = 10.96)

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า คะแนนด้านการประเมินผู้ป่วยแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ F (1.616, 46.868) = 59.57, $p < .001$ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 13.47 คะแนน (S.D. = 2.24) หลังการทดลองเท่ากับ 17.77 คะแนน (S.D. = 1.98) และระยะติดตามผล 1 เดือนเท่ากับ 17.60 คะแนน (S.D. = 2.37)

คะแนนด้านการปฏิบัติการพยาบาลแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ F (1.268, 36.769) = 79.01, $p < .001$ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 17.37 คะแนน (S.D. = 2.75) หลังการทดลองเท่ากับ 22.90 คะแนน (S.D. = 2.44) และระยะติดตามผล 1 เดือนเท่ากับ 22.97 คะแนน (S.D. = 2.79)

คะแนนด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาลแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $F(1.493, 43.291) = 114.43$, $p < .001$ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 18.73 คะแนน (S.D. = 2.79) หลังการทดลองเท่ากับ 26.73 คะแนน (S.D. = 2.90) และระยะติดตามผล 1 เดือนเท่ากับ 27.17 คะแนน (S.D. = 3.44)

คะแนนด้านการสื่อสารและการบันทึกทางการพยาบาลแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $F(1.531, 44.390) = 86.15$, $p < .001$ โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 16.63 คะแนน (S.D. = 2.93) หลังการทดลองเท่ากับ 22.77 คะแนน (S.D. = 2.84) และระยะติดตามผล 1 เดือนเท่ากับ 23.00 คะแนน (S.D. = 2.97)

เนื่องจากผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำแสดงให้เห็นว่า คะแนนรวมและคะแนนรายด้านแตกต่างกันตามระยะการวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้วิจัยจึงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่โดยปรับค่าการเปรียบเทียบพหุคูณด้วยวิธี Bonferroni ผลการวิเคราะห์แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระหว่างระยะการวัดด้วยวิธี Bonferroni (n = 30)

ตัวแปร	คู่เปรียบเทียบ	ผลต่างค่าเฉลี่ย	SE	Adjusted p
ความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยในภาพรวม	หลังการทดลอง - ก่อนการทดลอง	23.967	1.691	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - ก่อนการทดลอง	24.533	2.237	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - หลังการทดลอง	0.567	1.209	1.000
ด้านการประเมินผู้ป่วย	หลังการทดลอง - ก่อนการทดลอง	4.300	0.424	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - ก่อนการทดลอง	4.133	0.540	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - หลังการทดลอง	−0.167	0.356	1.000
ด้านการปฏิบัติการพยาบาล	หลังการทดลอง - ก่อนการทดลอง	5.533	0.554	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - ก่อนการทดลอง	5.600	0.637	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - หลังการทดลอง	0.067	0.267	1.000
ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล	หลังการทดลอง – ก่อนการทดลอง	8.000	0.621	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - ก่อนการทดลอง	8.433	0.773	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - หลังการทดลอง	0.433	0.446	1.000
ด้านการสื่อสารและการบันทึก	หลังการทดลอง - ก่อนการทดลอง	6.133	0.563	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - ก่อนการทดลอง	6.367	0.663	< .001
	ติดตามผล 1 เดือน - หลังการทดลอง	0.233	0.389	1.000

หมายเหตุ: Adjusted p หมายถึงค่า *p* ที่ปรับสำหรับการเปรียบเทียบพหุคูณด้วยวิธี Bonferroni

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบรายคู่ของคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยในภาพรวม พบว่า คะแนนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ยเท่ากับ 23.967 คะแนน (SE = 1.691, p < .001) และคะแนนระยะติดตามผล 1 เดือนสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ยเท่ากับ 24.533 คะแนน (SE = 2.237, p < .001) ส่วนคะแนนระยะติดตามผล 1 เดือนและหลังการทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.567 คะแนน (SE = 1.209, p = 1.000)

ผลการเปรียบเทียบคะแนนรายด้านทั้ง 4 ด้านมีรูปแบบสอดคล้องกัน กล่าวคือ คะแนนหลังการทดลองและระยะติดตามผล 1 เดือนสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน ($p < .001$) ขณะที่คะแนนหลังการทดลองและระยะติดตามผล 1 เดือนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน ($p = 1.000$) ผลดังกล่าวแสดงว่า คะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยเพิ่มขึ้นภายหลังเข้าร่วมโปรแกรม และคะแนนที่เพิ่มขึ้นยังคงอยู่ในระยะติดตามผล 1 เดือน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังเข้าร่วมโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ นักศึกษาพยาบาลมีคะแนนเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยในภาพรวมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และคะแนนเฉลี่ยในระยะติดตามผล 1 เดือนยังคงสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองและระยะติดตามผล 1 เดือนไม่แตกต่างกัน ผลดังกล่าวสะท้อนว่าโปรแกรมมีแนวโน้มส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล และผลดังกล่าวยังคงอยู่ในระยะติดตามผล 1 เดือน ทั้งนี้ควรพิจารณาผลการวิจัยภายใต้ข้อจำกัดของการวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียว ซึ่งไม่มีกลุ่มควบคุม จึงไม่ควรสรุปผลในลักษณะยืนยันเชิงสาเหตุอย่างเด็ดขาด

ผลที่เกิดขึ้นอาจอธิบายได้จากลักษณะของโปรแกรมที่ออกแบบให้ผู้เข้าร่วมได้สำรวจความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความไม่มั่นใจในการดูแลผู้ป่วย จากนั้นจึงฝึกตรวจสอบและปรับเปลี่ยนความคิดที่บั่นทอนความเชื่อมั่นให้มีความสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับสถานการณ์จริงมากขึ้น กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบำบัดความคิดและพฤติกรรมที่อธิบายว่า ความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กัน เมื่อบุคคลสามารถตระหนักรู้และปรับความคิดที่ไม่เหมาะสมได้ ย่อมเอื้อต่อการจัดการอารมณ์และการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น (Beck, J. S., 2020) ในบริบทของนักศึกษาพยาบาล การได้ทบทวนความคิด เช่น ความกลัวว่าจะปฏิบัติผิดพลาด ความกังวลว่าจะสื่อสารกับผู้ป่วยไม่ได้ หรือความรู้สึกว่าตนเองยังไม่มีความสามารถเพียงพอ อาจช่วยให้นักศึกษามองสถานการณ์การดูแลผู้ป่วยอย่างเป็นจริงมากขึ้น และเกิดความพร้อมในการปฏิบัติภายใต้บทบาทของนักศึกษาพยาบาล

นอกจากกลไกของการปรับความคิดแล้ว โปรแกรมยังประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการสังเกต ฝึกปฏิบัติ และได้รับประสบการณ์ความสำเร็จในสถานการณ์จำลอง การเรียนรู้จากตัวแบบช่วยให้นักศึกษาเห็นแนวทางการประเมินผู้ป่วย การสื่อสารกับผู้ป่วยและทีมสุขภาพ ตลอดจนการตัดสินใจทางการพยาบาลในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วย ขณะที่บทบาทสมมติเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ฝึกพฤติกรรมดังกล่าวด้วยตนเองในบรรยากาศที่ปลอดภัย ได้รับข้อมูลย้อนกลับจากผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม และสามารถปรับปรุงพฤติกรรมก่อนเผชิญสถานการณ์จริงบนหอผู้ป่วย กระบวนการนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองที่อธิบายว่า ความเชื่อของบุคคลต่อความสามารถของตนเองได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ความสำเร็จ การสังเกตตัวแบบ การได้รับแรงสนับสนุนทางวาจา และการจัดการภาวะทางอารมณ์ (Bandura, A., 1986)

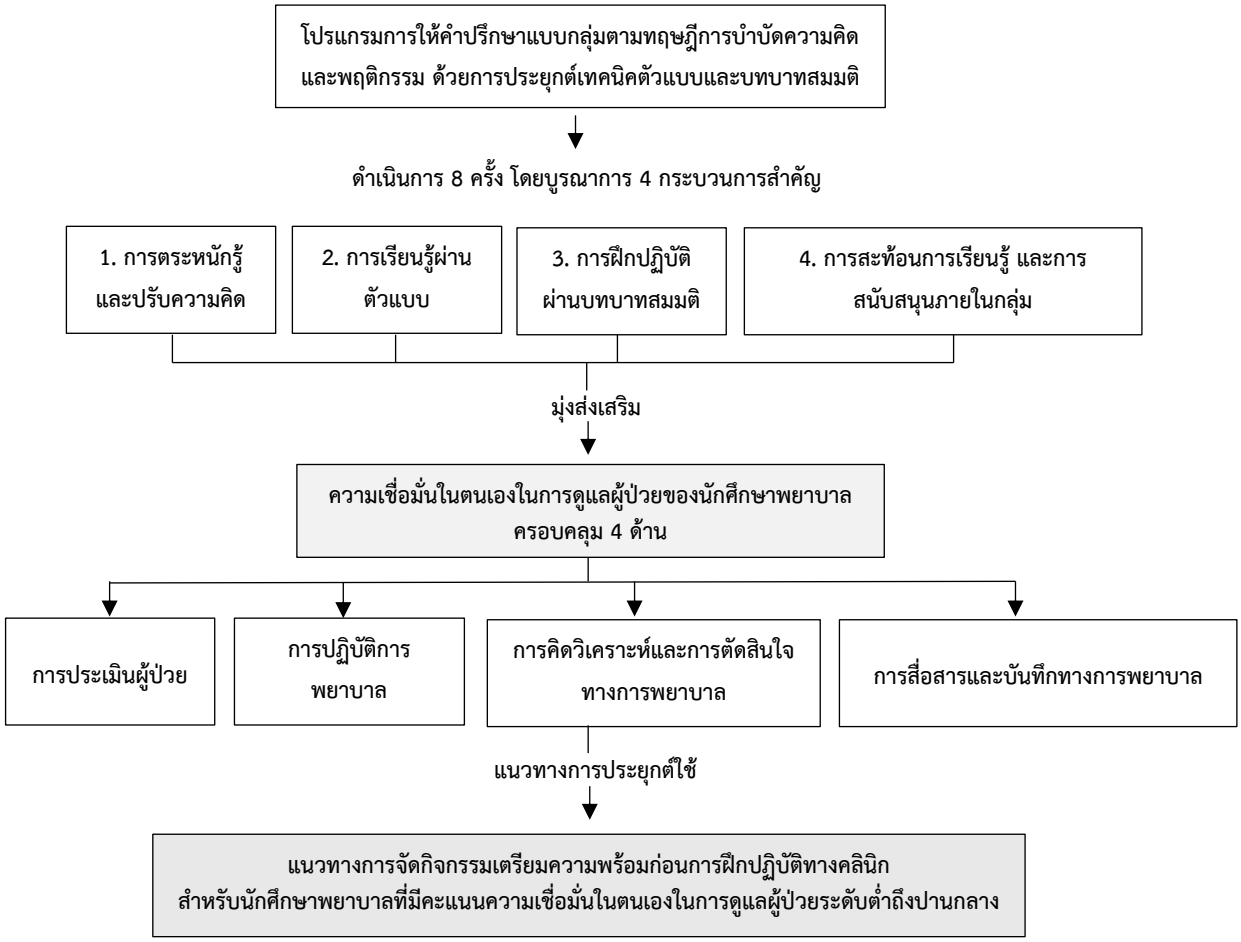
เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้าน พบว่า คะแนนเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยเพิ่มขึ้นทั้งด้านการประเมินผู้ป่วย ด้านการปฏิบัติการพยาบาล ด้านการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล และด้านการสื่อสารและการบันทึก ผลดังกล่าวอาจเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของโปรแกรมที่มีการฝึกอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมกลุ่ม การใช้กรณีศึกษา ใบงาน การสังเกตตัวแบบ การสวมบทบาท และการสะท้อนคิด ซึ่งช่วยให้นักศึกษาได้เชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับการดูแลผู้ป่วยจริง การฝึกซ้ำและการได้รับข้อมูล

ย้อนกลับภายในกลุ่มอาจทำให้นักศึกษามีความชัดเจนต่อบทบาทของตนเองมากขึ้น ลดความลังเลในการปฏิบัติ และเพิ่มการรับรู้ว่าตนเองสามารถดูแลผู้ป่วยได้ภายใต้ขอบเขตของนักศึกษาพยาบาล

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวคิดการบำบัดความคิดและพฤติกรรมสามารถส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของผู้เรียนได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติในการพัฒนาความมั่นใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (Nurhidayah, B. S. et al., 2022) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ควรตีความภายใต้บริบทของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ของคณะพยาบาลศาสตร์แห่งหนึ่ง และเป็นการวิจัยแบบกลุ่มเดียว จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมด้วยแบบแผนการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุมหรือการติดตามผลในระยะยาว เพื่อยืนยันแนวโน้มของผลโปรแกรมและความคงอยู่ของผลลัพธ์อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้เชิงประยุกต์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ ซึ่งพัฒนาขึ้นสำหรับส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล โดยมีจุดเน้นสำคัญที่การบูรณาการกระบวนการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเข้ากับการปรับความคิด การเรียนรู้จากตัวแบบ การฝึกพฤติกรรมผ่านบทบาทสมมติ และการสะท้อนการเรียนรู้ภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกัน โปรแกรมประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้และปรับความคิดที่เกี่ยวข้องกับความไม่มั่นใจในการดูแลผู้ป่วย โดยให้นักศึกษาสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ ความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ตลอดจนตรวจสอบและปรับความคิดให้สมเหตุสมผลมากขึ้น 2) การเรียนรู้ผ่านตัวแบบ โดยให้นักศึกษาสังเกตแนวทางการคิด การสื่อสาร และการปฏิบัติที่เหมาะสมในบริบทการดูแลผู้ป่วย 3) การฝึกปฏิบัติผ่านบทบาทสมมติ โดยให้นักศึกษาฝึกการสื่อสาร การตัดสินใจ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วย พร้อมรับข้อมูลย้อนกลับก่อนนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง และ 4) การสะท้อนการเรียนรู้และการสนับสนุนภายในกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทบทวนการเรียนรู้ และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน จุดเน้นเฉพาะของโปรแกรมนี้ คือ การมิได้มุ่งเพียงถ่ายทอดความรู้หรือฝึกทักษะการพยาบาลเฉพาะด้าน แต่เชื่อมโยงการปรับความคิดกับการสังเกตตัวแบบ การฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการรับรู้ความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยให้ครอบคลุมด้านการประเมินผู้ป่วย การปฏิบัติการพยาบาล การคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจทางการพยาบาล และการสื่อสารและการบันทึกทางการพยาบาล โปรแกรมดังกล่าวจึงอาจใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกปฏิบัติทางคลินิกสำหรับนักศึกษาพยาบาลที่มีคะแนนความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระดับต่ำถึงปานกลาง โดยควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสถาบันที่นำไปใช้

ภาพที่ 1 กระบวนการสำคัญ เป้าหมาย และแนวทางการประยุกต์ใช้โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า โปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติ มีแนวโน้มส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเข้าร่วมโปรแกรมและระยะติดตามผล 1 เดือนสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่คะแนนเฉลี่ยหลังเข้าร่วมโปรแกรมและระยะติดตามผล 1 เดือนไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้นยังคงอยู่ในระยะติดตามผล ทั้งนี้ สถาบันการศึกษาพยาบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำโปรแกรมไปประยุกต์ใช้เป็นกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกปฏิบัติการพยาบาลบนหอผู้ป่วย โดยเฉพาะกับนักศึกษาที่มีความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง และควรดำเนินกิจกรรมในบรรยากาศกลุ่มที่ปลอดภัย เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ฝึกบทบาทสมมติ รับข้อมูลย้อนกลับ และสะท้อนคิดอย่างสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม การตีความผลการวิจัยควรพิจารณาภายใต้ข้อจำกัดของการวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียวที่ไม่มีกลุ่มควบคุม การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษาด้วยแบบแผนการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุมหรือกลุ่มเปรียบเทียบ ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายมากขึ้น และติดตามผลในระยะยาวมากกว่า 1 เดือน เพื่อพิจารณาความคงอยู่ของความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยภายหลังเข้าร่วมโปรแกรมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์เรื่อง “ผลของโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีการบำบัดความคิดและพฤติกรรมด้วยการประยุกต์เทคนิคตัวแบบและบทบาทสมมติต่อความเชื่อมั่นในตนเองในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์ที่ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาในระดับปริญญาโทแก่ผู้วิจัย ตลอดจนขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

วงเดือน สุวรรณคีรี และคณะ. (2560). ความพึงพอใจและความเชื่อมั่นในตนเองในการพยาบาลผู้ป่วยวิกฤตของนิสิตพยาบาลที่เรียนโดยใช้สถานการณ์จำลอง. วารสารการพยาบาลและสุขภาพ, 11(3), 167-177.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Hoboken: Prentice-Hall.

Beck, J. S. (2020). Cognitive behavior therapy: Basics and beyond. (3rd ed.). New York: Guilford Press.

Corey, G. (2023). Theory and practice of group counseling. (10th ed.). Independence, Kentucky: Cengage Learning.

Demir, S. & Ercan, F. (2022). The effectiveness of cognitive behavioral therapy-based group counseling on depressive symptomatology, anxiety levels, automatic thoughts, and coping ways among Turkish nursing students: A randomized controlled trial. Perspectives in Psychiatric Care, 58(4), 2394-2406.

Dias, J. M. et al. (2024). Nursing students’ stressors and coping strategies during their first clinical training: A qualitative study in the United Arab Emirates. BMC Nursing, 23(2024),1-11.

Hiçdurmaz, D. & Öz, F. (2016). Interpersonal sensitivity, coping ways and automatic thoughts of nursing students before and after a cognitive-behavioral group counseling program. Nurse Education Today, 36(2016), 152-158.

Maghsoodi, E. et al. (2025). Exploring the impact of role-playing in enhancing nursing education: A systematic review of pedagogical outcomes and student competency development. Nurse Education Today, 152(2025), 106763. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2025.106763.

Nurhidayah, B. S. et al. (2022). Keefektifan konseling kelompok cognitive behavioral therapy (CBT) dengan teknik modeling simbolis dan role playing untuk meningkatkan self-confidence pada siswa. Bulletin of Counseling and Psychotherapy, 4(1), 64-69.

Ramezanzade Tabriz, E. et al. (2024). Approaches for boosting self-confidence of clinical nursing students: A systematic review andmeta-analysis. Heliyon, 10(6), 1-15.

Silva, G. O. et al. (2022). Effect of simulation on stress, anxiety, and self-confidence in nursing students: Systematic review with meta-analysis and meta-regression. International Journal of Nursing Studies, 133(2022), 104282. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2022.104282.

Simpson, M.-C. G. & Sawatzky, J.-A. V. (2020). Clinical placement anxiety in undergraduate nursing students: A concept analysis. Nurse Education Today, 87(2020),104329. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.104329.

White, K. A. (2014). Development and validation of a tool to measure self-confidence and anxiety in nursing students during clinical decision making. Journal of Nursing Education, 53(1), 14-22.

Yalom, I. D. & Leszcz, M. (2020). The theory and practice of group psychotherapy. (6th ed.). New York: Basic Books.

บทความวิจัย

อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงามประเทศไทย*

THE INFLUENCE OF SERVICE RECOVERY ON CUSTOMER SATISFACTION AND REVISIT INTENTION IN THE AESTHETIC CLINIC BUSINESS IN THAILAND

รัญชิดา สุจินต์วงศ์*, ลลิตา โกศการิกา
Runchida Suchinwong*, Lalita Kosakarika
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, Kasetsart University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: runchida.suc@ku.th
*Tel: 094-858-5524

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม 2) อิทธิพลของความพึงพอใจต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ 3) อิทธิพลทางตรงของการฟื้นฟูบริการต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ และ 4) บทบาทของความพึงพอใจในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริโภคชาวไทยที่เคยใช้บริการคลินิกเสริมความงาม เคยประสบความล้มเหลวในการบริการ และได้รับการฟื้นฟูบริการภายใน 1 ปีที่ผ่านมา จำนวน 400 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นด้วยวิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและโมเดลสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ผลการวิเคราะห์พบว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (CMIN/DF = 2.593, RMSEA = 0.063, CFI = 0.917 และ TLI = 0.911) ผลการวิจัยพบว่า การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค (β = 0.58) และความพึงพอใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ (β = 0.77) ขณะที่การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำในทิศทางเชิงลบ (β = -0.17) แต่มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านความพึงพอใจ (β = 0.45) แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน ดังนั้น ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการป้องกันความผิดพลาดในการบริการควบคู่กับการพัฒนากระบวนการฟื้นฟูบริการ เพื่อสร้างความพึงพอใจ ฟื้นฟูความเชื่อมั่น และส่งเสริมความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค

คำสำคัญ: การฟื้นฟูบริการ, ความพึงพอใจของผู้บริโภค, ความตั้งใจใช้บริการซ้ำ, คลินิกเสริมความงาม

Abstract

This research aimed to examine 1) the effect of service recovery on customer satisfaction in the aesthetic clinic business, 2) the effect of customer satisfaction on revisit intention, 3) the direct effect of service recovery on revisit intention, and 4) the mediating role of customer satisfaction in the relationship between service recovery and revisit intention. This study

* Received 1 July 2026; Revised 18 July 2026; Accepted 29 July 2026

employed a quantitative research design. Data were collected from 400 Thai consumers who had experienced service failure and subsequently received service recovery from aesthetic clinics within the previous year. A non-probability sampling method using snowball sampling was employed, and data were gathered through an online questionnaire. The data were analyzed using descriptive statistics and Structural Equation Modeling (SEM). The results indicated that the proposed model demonstrated an acceptable fit with the empirical data (CMIN/DF = 2.593, RMSEA = 0.063, CFI = 0.917, and TLI = 0.911). The findings revealed that service recovery had a positive effect on customer satisfaction (β = 0.58), while customer satisfaction positively influenced revisit intention (β = 0.77). In addition, service recovery exerted an indirect effect on revisit intention through customer satisfaction (β = 0.45), confirming the mediating role of customer satisfaction. However, service recovery had a negative direct effect on revisit intention (β = –0.17), contrary to the proposed hypothesis. These findings suggest that although effective service recovery can enhance customer satisfaction, prior service failure may continue to undermine customers' confidence and reduce their intention to revisit in the long term. Therefore, aesthetic clinic operators should prioritize preventing service failures while simultaneously improving service recovery processes to enhance customer satisfaction, rebuild customer trust, and encourage revisit intention.

Keywords: Service Recovery, Customer Satisfaction, Revisit Intention, Aesthetic Clinic

บทนำ

ธุรกิจคลินิกเสริมความงามเป็นหนึ่งในธุรกิจบริการที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องจากกระแสการดูแลสุขภาพและภาพลักษณ์ของผู้บริโภค ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์และนวัตกรรมด้านความงามที่ช่วยตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างหลากหลาย ส่งผลให้ตลาดคลินิกเสริมความงามในประเทศไทยมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568); (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ (SCB EIC), 2567) โดยในปี 2568 มูลค่าตลาดธุรกิจศัลยกรรมและเสริมความงามของไทยคาดว่าจะอยู่ที่ 75,200 ล้านบาท เติบโตร้อยละ 1.6 จากปีก่อน และแม้ในปี 2569 จะคาดการณ์ว่าตลาดจะเติบโตเพียงร้อยละ 1.0 จากภาวะเศรษฐกิจและการแข่งขันที่รุนแรง แต่ธุรกิจยังคงมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568) ปัจจุบันคลินิกเสริมความงามมีการกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและหัวเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรและกำลังซื้อสูง ส่งผลให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงบริการได้สะดวกและเกิดการแข่งขันด้านคุณภาพการให้บริการอย่างเข้มข้น (กองบรรณาธิการ PostToday, 2568) ขณะเดียวกัน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับมาตรฐานสถานพยาบาลและคุณภาพการให้บริการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและคุ้มครองผู้บริโภค เนื่องจากบริการด้านความงามเป็นบริการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความปลอดภัย และผลลัพธ์ที่ผู้บริโภคคาดหวังค่อนข้างสูง (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2567) ดังนั้นคุณภาพการให้บริการและการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการให้บริการจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างองค์กรกับลูกค้า (Wirtz, J. & Lovelock, C., 2016)

แม้ว่าคลินิกเสริมความงามจะมีการพัฒนามาตรฐานการให้บริการอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงพบปัญหาความล้มเหลวในการให้บริการ (Service Failure) เช่น ความล่าช้าในการนัดหมาย การสื่อสารข้อมูลที่คลาดเคลื่อน หรือการให้บริการที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของผู้บริโภค ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่พึงพอใจ การร้องเรียน และการสูญเสียความเชื่อมั่นในองค์กร งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูบริการ (Service Recovery)

ที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยลดผลกระทบเชิงลบจากความล้มเหลวในการบริการและส่งเสริมความพึงพอใจของผู้บริโภคได้ (Kelley, S. W. & Davis, M. A., 1994); (Tax, S. et al., 1998); (Boshoff, C., 1999) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำยังให้ข้อค้นพบที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในธุรกิจบริการที่มีความเสี่ยงสูงและผู้บริโภคมีความคาดหวังต่อผลลัพธ์ของบริการสูง (Smith, A. et al., 1999) สอดคล้องกับสถานการณ์ในประเทศไทยที่ปัญหาความผิดพลาดในการให้บริการและข้อร้องเรียนของผู้บริโภคยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสภาองค์กรของผู้บริโภครายงานว่า ระหว่างเดือนตุลาคม 2564 ถึงเดือนธันวาคม 2567 มีเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับคลินิกเสริมความงามและสถานพยาบาลด้านความงามรวม 1,442 กรณี ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานการให้บริการ การโฆษณาเกินจริง การใช้เครื่องมือหรือผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน และการดำเนินกิจการโดยไม่ได้รับอนุญาต สะท้อนให้เห็นว่าคุณภาพการให้บริการและการจัดการปัญหาหลังเกิดความล้มเหลวในการให้บริการยังเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจคลินิกเสริมความงามในระยะยาว (ผู้จัดการออนไลน์, 2568) สำหรับธุรกิจคลินิกเสริมความงาม ผู้บริโภคมักให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือของผู้ให้บริการเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดความผิดพลาดในการให้บริการ ผู้บริโภคอาจเกิดความกังวลและสูญเสียความเชื่อมั่น แม้ว่าคลินิกจะดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือฟื้นฟูบริการแล้วก็ตาม ในทางกลับกัน หากการฟื้นฟูบริการสามารถตอบสนองความคาดหวังของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม ก็อาจช่วยสร้างความพึงพอใจและส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำในอนาคตได้ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาบทบาทของความพึงพอใจในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม นอกจากนี้ การฟื้นฟูบริการยังมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้บริโภค (Customer Satisfaction) ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ (Revisit Intention) สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อเกิดความผิดพลาดในการให้บริการขึ้น คลินิกสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ หากผู้บริโภครับรู้ได้ถึงความเหมาะสมเป็นธรรม และรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ก็จะช่วยลดความไม่พึงพอใจของผู้บริโภคได้ รวมถึงการให้อภัยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นำไปสู่แนวโน้มการกลับมาใช้บริการซ้ำในอนาคต

แม้ว่าจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับการฟื้นฟูบริการในอุตสาหกรรมบริการ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร และสายการบินจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่พบว่าการฟื้นฟูบริการที่มีประสิทธิภาพสามารถเพิ่มความพึงพอใจและส่งเสริมความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค (Tax, S. et al., 1998); (Boshoff, C., 1999); (Wirtz, J. & Lovelock, C., 2016) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำยังให้ข้อค้นพบที่ไม่สอดคล้องกัน โดยบางการศึกษาพบว่าการฟื้นฟูบริการส่งผลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ ขณะที่บางการศึกษาพบว่าการฟื้นฟูบริการเพียงอย่างเดียวไม่สามารถลบล้างผลกระทบจากความล้มเหลวในการบริการได้ โดยเฉพาะในธุรกิจบริการที่มีความเสี่ยงสูงและผู้บริโภคมีความคาดหวังต่อผลลัพธ์ของบริการสูง (Smith, A. et al., 1999); (McCollough M et al., 2000); (Michel, S. & Meuter, M. L., 2008) แต่ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่าการฟื้นฟูบริการในบริบทของคลินิกเสริมความงามจะส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคผ่านกลไกของความพึงพอใจอย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของคลินิกเสริมความงามในประเทศไทย นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่มักศึกษาความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างการฟื้นฟูบริการกับความพึงพอใจ หรือความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค แต่ยังมีงานวิจัยไม่มากที่ศึกษาบทบาทของความพึงพอใจในฐานะตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) รวมถึงยังขาดการศึกษาการฟื้นฟูบริการในเชิงองค์ประกอบ ซึ่งประกอบด้วยการขอโทษ การอธิบาย การชดเชย ความรวดเร็ว ความเอาใจใส่ และการติดตามผล ว่าส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างไร

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาอิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม รวมถึงศึกษาบทบาทของความพึงพอใจในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างตัวแปรดังกล่าว ในบริบทธุรกิจคลินิกเสริมความงามของประเทศไทยผลการวิจัยจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการตลาดบริการในบริบทของธุรกิจคลินิกเสริมความงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์การจัดการข้อร้องเรียนและการฟื้นฟูบริการ เพื่อสร้างความพึงพอใจ รักษาผู้บริโภค และส่งเสริมการใช้บริการซ้ำในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของความพึงพอใจต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลทางตรงของการฟื้นฟูบริการต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม
4. เพื่อศึกษาบทบาทของความพึงพอใจของผู้บริโภคในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริโภคชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป เคยใช้บริการคลินิกเสริมความงามในประเทศไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและหัวเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรและกำลังซื้อสูง และเคยประสบความล้มเหลวในการบริการ รวมทั้งได้รับการฟื้นฟูบริการอย่างน้อย 1 ครั้ง ภายในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา กลุ่มตัวอย่างจำนวนเนื่องจากประชากรเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตขนาดใหญ่และไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่ชัดได้ ผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการคำนวณตามแนวคิดสถิติของ Cochran ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จากการคำนวณพบว่า ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 384.16 เมื่อปัดจุดทศนิยมเพื่อให้เหมาะสมกับงานวิจัย จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 ชุด อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันการสูญเสียข้อมูลจากแบบสอบถามที่กรอกไม่ครบถ้วนหรือไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจำนวน 400 ชุด ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถามและคุณสมบัติของผู้ตอบแบบสอบถามตามเกณฑ์ที่กำหนด พบว่าแบบสอบถามทั้ง 400 ชุดมีความสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้ทั้งหมด ได้มาจากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผู้วิจัยเริ่มต้นเผยแพร่แบบสอบถามออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน LINE และกลุ่ม Facebook ที่เกี่ยวข้องกับศัลยกรรมและคลินิกเสริมความงามพร้อมกำหนดคำถามคัดกรอง (Screening Questions) เพื่อให้เฉพาะผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์เท่านั้นที่สามารถตอบแบบสอบถามได้ และขอความร่วมมือให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่งต่อไปยังบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์เดียวกันจนได้จำนวนตัวอย่างครบตามที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามออนไลน์ แบ่งออกเป็น 4 ส่วนได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม การฟื้นฟูบริการ ความพึงพอใจของผู้บริโภค และความตั้งใจใช้บริการซ้ำ ซึ่งพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตัวแปรการฟื้นฟูบริการดัดแปลงจากแนวคิดของหลายการศึกษา (Boshoff, C., 1999); (Kelley, S. W. & Davis, M. A., 1994); (Smith, A. et al., 1999) ส่วนตัวแปรความพึงพอใจของผู้บริโภคและความตั้งใจใช้บริการซ้ำดัดแปลงจากแนวคิดเกี่ยวกับการตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016); (Oliver, R. L., 1980); (Zeithaml et al., 1996) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่

สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของเนื้อหา ตลอดจนมีการแก้ไขปรับปรุงการใช้ภาษาและเนื้อหาที่เหมาะสม สามารถสื่อความหมายได้เที่ยงตรงที่สุด ก่อนนำไปทดลองใช้และทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค โดยตัวแปรการฟื้นฟูบริการ ความพึงพอใจของผู้บริโภค และความตั้งใจใช้บริการซ้ำ มีค่าเท่ากับ 0.95, 0.96 และ 0.97 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ที่ 0.70 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือและเหมาะสมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบ ความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) พบว่าค่าความเชื่อมั่นรวม (Composite Reliability: CR) และค่า Average Variance Extracted (AVE) มีความเที่ยงตรงและเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้าง เพื่อควบคุมอคติของข้อมูล (Common Method Bias) ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ต้องระบุชื่อหรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้ พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและยืนยันว่าข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับ เพื่อให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ลดอคติจากความต้องการตอบในลักษณะที่สังคมยอมรับ จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านช่องทางออนไลน์และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรด้วยโมเดลสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM)

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม จำนวน 400 ชุด ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 21 - 30 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และประกอบอาชีพพนักงานบริษัท รายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 15,001 - 25,000 บาท โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยใช้บริการคลินิกเสริมความงามประเภทการดูแลผิวหน้าและผิวกาย และเคยประสบปัญหาความล่าช้าหรือความผิดพลาดในการนัดหมาย แจ้งปัญหาผ่าทางช่องทางออนไลน์ (LINE / Facebook / Instagram)

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่า Composite Reliability และค่า Average Variance Explained

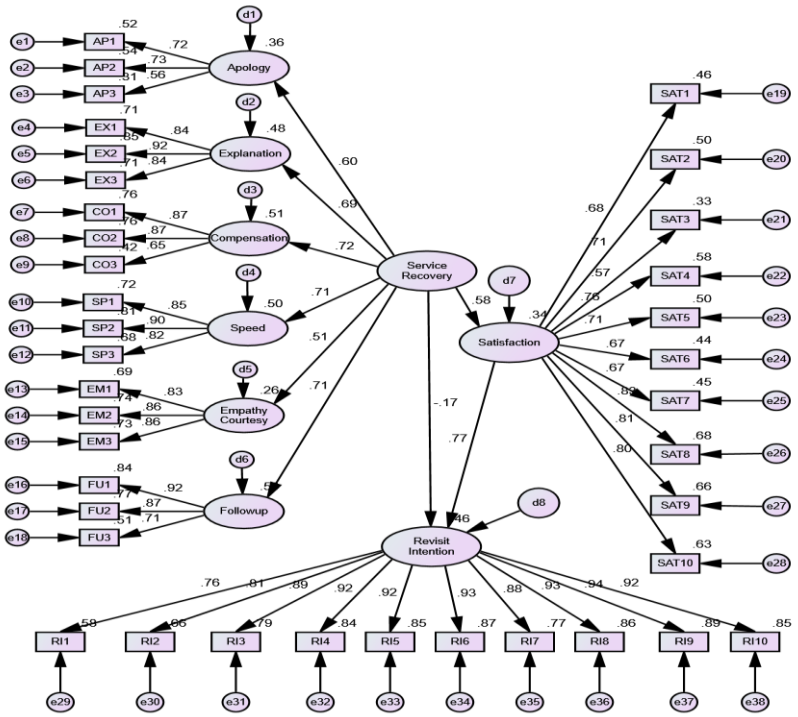
ตัวแปรที่ศึกษา (Latent Variables)	#items	Composite Reliability	Average Variance Explained
การฟื้นฟูบริการ (Service Recovery)	6	0.820	0.435
การฟื้นฟูบริการด้านการขอโทษอย่างจริงใจ (Apology)	3	0.716	0.460
การฟื้นฟูบริการด้านการให้คำอธิบาย (Explanation)	3	0.901	0.753
การฟื้นฟูบริการด้านการชดเชย (Compensation)	3	0.843	0.645
การฟื้นฟูบริการด้านความรวดเร็วในการตอบสนอง (Speed of Recovery))	3	0.893	0.735
การฟื้นฟูบริการด้านความเห็นอกเห็นใจและมารยาท (Empathy & Courtesy)	3	0.887	0.723
การฟื้นฟูบริการด้านการติดตามผล (Follow - up)	3	0.875	0.703
ความพึงพอใจ	10	0.916	0.524
ความตั้งใจซื้อซ้ำ	10	0.975	0.797

ประเมินเกณฑ์ความตรงเชิงโครงสร้างและความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัยในกลุ่มตัวแปรแฝง พบว่าผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นรวมของตัวแปรแฝง (Composite Reliability: CR) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.716 ถึง 0.975 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดที่ 0.70 แสดงให้เห็นว่ามาตรวัดมีความเชื่อมั่นในระดับที่ยอมรับได้ นอกจากนี้ค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) พบว่ามีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.797 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดที่ 0.50 อย่างไรก็ตาม ตัวแปร Apology และ Service Recovery มีค่า AVE ต่ำกว่าเกณฑ์เล็กน้อย (0.460 และ 0.435 ตามลำดับ) แต่เนื่องจากมีค่า CR อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ จึงยังสามารถยอมรับความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรดังกล่าวได้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดล

ดัชนีบ่งชี้ความเหมาะสมพอดี	เกณฑ์	ค่าสถิติ	ผลการศึกษา
Relative Chi-Square (CMIN/DF)	≥ 3.00	2.593	มีความกลมกลืน
Root Mean Residual (RMR)	< 0.05	0.039	มีความกลมกลืน
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)	≤ 0.08	0.063	มีความกลมกลืน
Comparative Fit Index (CFI)	≥ 0.90	0.917	มีความกลมกลืน
Incremental Fit Index (IFI)	≥ 0.90	0.917	มีความกลมกลืน
Tucker Lewis Index (TLI)	≥ 0.90	0.911	มีความกลมกลืน

ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้างพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ โดยมีค่า CMIN/DF เท่ากับ 2.593 ค่า RMR เท่ากับ 0.039 ค่า RMSEA เท่ากับ 0.063 ค่า CFI เท่ากับ 0.917 ค่า IFI เท่ากับ 0.917 และค่า TLI เท่ากับ 0.911 แสดงให้เห็นว่าโมเดลมีความเหมาะสมสำหรับการทดสอบสมมติฐานการวิจัย (Hair et al., 2010); (Byrne, B. M., 2010); (Kline, R. B., 2010); (Hu, L. & Bentler, P. M., 1999)

ภาพที่ 1 ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยวิธีโมเดลสมการเชิงโครงสร้าง

ตารางที่ 3 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	สัมประสิทธิ์เส้นทาง	P – value	สรุปผล
การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม	0.58	*** (p < 0.001)	ไม่ปฏิเสธสมมติฐาน
ความพึงพอใจของผู้บริโภคมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม	0.77	*** (p < 0.001)	ไม่ปฏิเสธสมมติฐาน
การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม	-0.17	** (p < 0.01)	ปฏิเสธสมมติฐาน
ความพึงพอใจของผู้บริโภคเป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค	0.45 (Indirect)	*** (p < 0.001)	ไม่ปฏิเสธสมมติฐาน

หมายเหตุ : ** หมายถึง นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
*** หมายถึง นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ตารางที่ 4 ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรต้นที่มีต่อตัวแปรตาม

ตัวแปรสาเหตุ	ผลกระทบ	ตัวแปรผล	
		ความพึงพอใจของผู้บริโภค (Customer Satisfaction)	ความตั้งใจใช้บริการซ้ำ (Revisit Intention)
การฟื้นฟูบริการ (Service Recovery)	SDE	0.58	-0.17
	SIE	0.00	0.45
	STE	0.58	0.28
ความพึงพอใจของผู้บริโภค (Customer Satisfaction)	SDE	0.00	0.77
	SIE	0.00	0.00
	STE	0.00	0.77
R^2		0.34	0.62

หมายเหตุ : SDE = Standardized Direct Effect, SIE = Standardized Indirect Effect, STE = Standardized Total Effect

1. อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม

พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.58 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติน้อยกว่า 0.001 แสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูบริการ ได้แก่ การขอโทษ (Apology) การอธิบาย (Explanation) การชดเชย (Compensation) ความรวดเร็วในการตอบสนอง (Speed of Recovery) การแสดงความเอาใจใส่และมารยาท (Empathy & Courtesy) และการติดตามผล (Follow-up) มีอิทธิพลทางตรงต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค ซึ่งไม่ปฏิเสธสมมติฐาน

2. อิทธิพลของความพึงพอใจต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม

พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.77 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติน้อยกว่า 0.001 แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจของผู้บริโภคมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค ซึ่งซึ่งไม่ปฏิเสธสมมติฐาน

3. อิทธิพลทางตรงของการฟื้นฟูบริการต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม

พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ -0.17 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติน้อยกว่า 0.01 แสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เป็นอิทธิพลในทิศทางเชิงลบจึงปฏิเสธสมมติฐาน

ทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่า แม้คลินิกจะมีการฟื้นฟูบริการหลังเกิดปัญหา แต่ประสบการณ์ความผิดพลาดในการให้บริการอาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้บริโภคในเชิงลบ ทำให้ความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำไม่ได้เพิ่มขึ้นโดยตรง

4. บทบาทของความพึงพอใจของผู้บรนิโภคในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ

การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำผ่านความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.45 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติน้อยกว่า 0.001 แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจของผู้บริโภคทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านในความสัมพันธ์ระหว่างการฟื้นฟูบริการ และความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภค ซึ่งไม่ปฏิเสธสมมติฐาน

อภิปรายผล

ประการแรก ผลการวิจัยพบว่า การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค แสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้บริโภครับรู้ว่าคลินิกสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวขอโทษ การอธิบายสาเหตุของปัญหา การชดเชย ความรวดเร็วในการตอบสนอง ความเห็นอกเห็นใจของพนักงาน และการติดตามผลภายหลังการแก้ไข จะช่วยลดผลกระทบจากความล้มเหลวในการบริการและทำให้ผู้บริโภคเกิดการประเมินประสบการณ์ในเชิงบวกมากขึ้น ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่าธุรกิจคลินิกเสริมความงามเป็นบริการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความปลอดภัย และภาพลักษณ์ของผู้บริโภค ผู้บริโภคจึงไม่ได้ประเมินเฉพาะผลลัพธ์ของบริการ แต่ยังประเมินความรับผิดชอบและความจริงใจของผู้ให้บริการเมื่อเกิดปัญหา หากคลินิกสามารถแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบอย่างเหมาะสม ผู้บริโภคจะรับรู้ถึงความเป็นธรรมในการจัดการปัญหา ส่งผลให้ระดับความพึง พอใจเพิ่มขึ้น ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Kelley, S. W. & Davis, M. A.ที่เสนอว่าการฟื้นฟูบริการที่เหมาะสมสามารถลดผลกระทบจากความล้มเหลวในการบริการ (Kelley, S. W. & Davis, M. A., 1994) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Wirtz, J. & Lovelock, C.ที่อธิบายว่าการฟื้นฟูบริการเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูความพึงพอใจของลูกค้า (Wirtz, J. & Lovelock, C., 2016) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tax, S. et al. ซึ่งพบว่าการฟื้นฟูบริการที่ผู้บริโภครับรู้ว่ามีความเป็นธรรมสามารถเพิ่มความพึงพอใจและรักษาความสัมพันธ์กับลูกค้าได้ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญา ที่ศึกษากลยุทธ์การฟื้นฟูบริการในธุรกิจโรงแรมและพบว่าการฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญ (Tax, S. et al., 1998); (พิชญา อำเกตุสกุล, 2563)

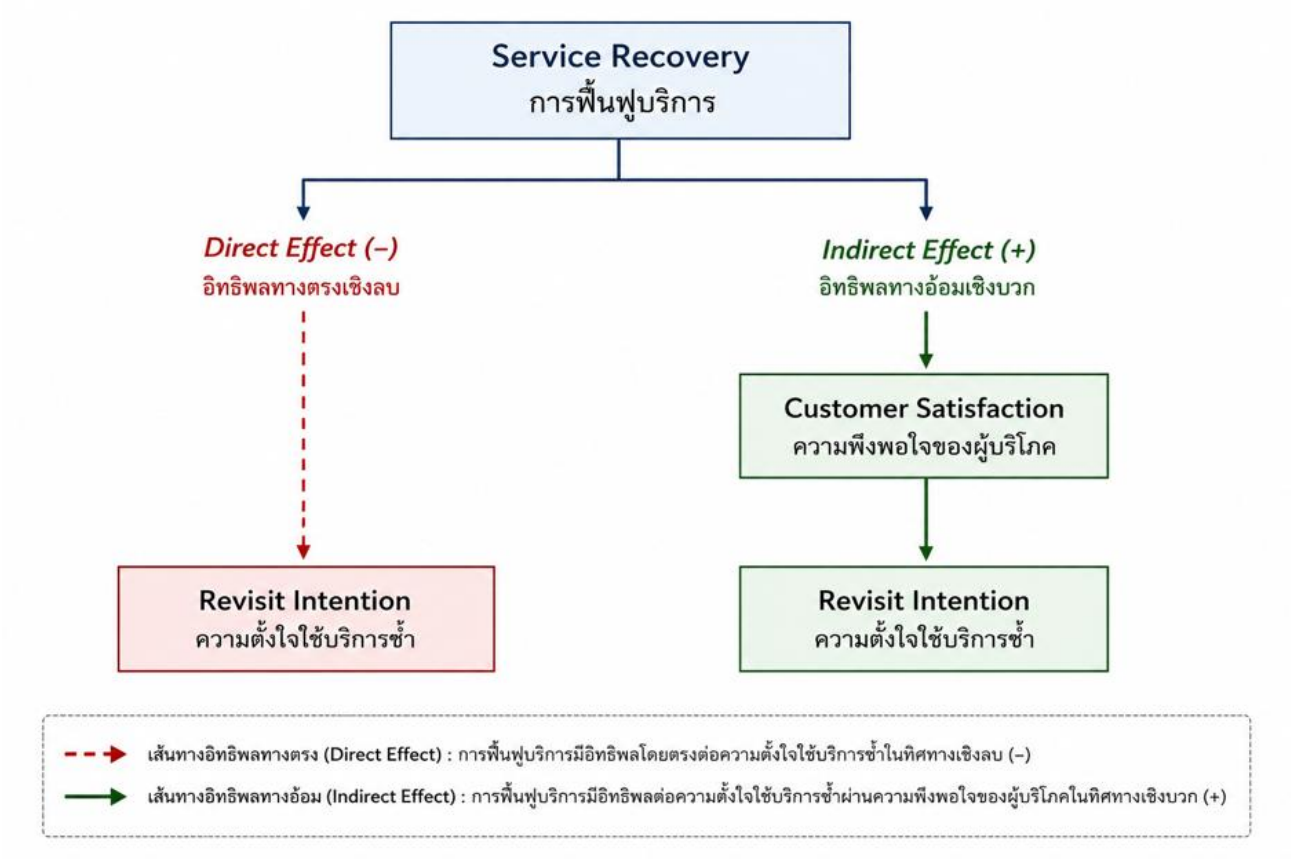
ประการที่สอง ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้บริโภคมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ สะท้อนว่าผู้บริโภคที่มีความพึงพอใจภายหลังการใช้บริการจะมีแนวโน้มกลับมาใช้บริการคลินิกเดิมอีกครั้ง ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า ความพึงพอใจเป็นผลจากการเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังก่อนรับบริการกับประสบการณ์ที่ได้รับจริง เมื่อผู้บริโภครับรู้ว่าคลินิกสามารถตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม จะเกิดความเชื่อมั่นต่อองค์กรและลดความเสี่ยงในการตัดสินใจใช้บริการในอนาคต ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับทฤษฎี Expectation Confirmation Theory ของ Oliver, R. L.r ซึ่งอธิบายว่าความพึงพอใจเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมภายหลังการบริโภค (Oliver, R. L., 1980) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler, P. & Keller, K. L. ที่เสนอว่าความพึงพอใจเป็นพื้นฐานสำคัญของความภักดีและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณฐกร มณีบริรักษ์ ซึ่งศึกษาการฟื้นฟูบริการในธุรกิจโรงแรมและพบว่าความพึงพอใจของผู้เข้าพักมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจกลับมาใช้บริการในอนาคต (ณฐกร มณีบริรักษ์, 2564)

ประการที่สาม ผลการวิจัยพบว่า การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำในทิศทางเชิงลบ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนว่า แม้คลินิกจะสามารถดำเนินการฟื้นฟูบริการได้อย่างเหมาะสม แต่ประสบการณ์ความล้มเหลวในการบริการยังคงส่งผลต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภค โดยเฉพาะในธุรกิจคลินิกเสริมความงามที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความปลอดภัย และผลลัพธ์ด้านรูปลักษณ์ ผู้บริโภคจึงมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้วยการเปลี่ยนไปใช้บริการของคลินิกอื่นมากกว่ากลับมาใช้บริการเดิม ประกอบกับธุรกิจคลินิกเสริมความงามมีการแข่งขันสูงและมีผู้ให้บริการจำนวนมาก ทำให้ผู้บริโภคสามารถเปลี่ยนผู้ให้บริการได้ง่ายเมื่อเกิดประสบการณ์เชิงลบ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Smith et al. เรื่อง A Model of Customer Satisfaction with Service Encounters Involving Failure and Recovery ซึ่งพบว่าการฟื้นฟูบริการไม่สามารถลบล้างผลกระทบจากความล้มเหลวในการบริการได้ทั้งหมด (Smith, A. et al., 1999)นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ McCollough et al. ที่พบว่าความพึงพอใจภายหลังการฟื้นฟูบริการยังต่ำกว่ากรณีที่ไม่เคยเกิดความผิดพลาด และงานวิจัยของ Michel และ Meuter ที่เสนอว่าแนวคิด Service Recovery Paradox ไม่ได้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะธุรกิจบริการที่มีความเสี่ยงสูง ผู้บริโภคอาจไม่กลับมาใช้บริการ แม้จะได้รับการฟื้นฟูบริการอย่างเหมาะสมแล้วก็ตาม (McCollough M et al., 2000); (Michel, S. & Meuter, M. L., 2008)

ประการสุดท้าย ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้บริโภคทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ แสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูบริการจะสามารถส่งผลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำได้ก็ต่อเมื่อสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้บริโภคก่อน กล่าวคือ การฟื้นฟูบริการเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้บริโภคกลับมาใช้บริการ แต่หากการฟื้นฟูบริการช่วยให้ผู้บริโภครู้สึกพึงพอใจและฟื้นฟูความเชื่อมั่นต่อองค์กรได้ ก็จะเพิ่มโอกาสในการกลับมาใช้บริการซ้ำ ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าความพึงพอใจเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างการฟื้นฟูบริการกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในอนาคต และสอดคล้องกับแนวคิดของ Oliver และ Kotler และ Keller ที่อธิบายว่าความพึงพอใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายหลังการใช้บริการ (Oliver, R. L., 1980); (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญา ซึ่งพบว่าความพึงพอใจมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงการฟื้นฟูบริการกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในระยะยาว (พิชญา อำเกตุสกุล, 2563)

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการตลาดบริการในบริบทของธุรกิจคลินิกเสริมความงาม โดยชี้ให้เห็นว่า การฟื้นฟูบริการไม่สามารถสร้างความตั้งใจใช้บริการซ้ำได้โดยตรง แต่ต้องอาศัยความพึงพอใจของผู้บริโภคเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนประสบการณ์เชิงลบให้กลายเป็นความตั้งใจกลับมาใช้บริการอีกครั้ง ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของธุรกิจคลินิกเสริมความงามที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความเชื่อมั่น และผลลัพธ์ของบริการมากกว่าธุรกิจบริการทั่วไป

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 โมเดลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การฟื้นฟูบริการเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างความตั้งใจใช้บริการซ้ำของผู้บริโภคในธุรกิจคลินิกเสริมความงาม เนื่องจากผู้บริโภคยังคงรับรู้ถึงความล้มเหลวในการบริการที่เคยเกิดขึ้น ส่งผลให้การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางตรงในทิศทางเชิงลบต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ อย่างไรก็ตาม หากการฟื้นฟูบริการสามารถสร้าง ความพึงพอใจของผู้บริโภค ได้ ความพึงพอใจจะทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านที่ช่วยเปลี่ยนผลของการฟื้นฟูบริการไปสู่ความตั้งใจใช้บริการซ้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเสนอ โมเดลองค์ความรู้ Service Recovery–Satisfaction–Revisit Intention Model ซึ่งอธิบายว่าความพึงพอใจเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ โดยเฉพาะในธุรกิจคลินิกเสริมความงามซึ่งเป็นบริการที่ผู้บริโภคมีความคาดหวังสูงและรับรู้ความเสี่ยงจากผลลัพธ์ของบริการ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า 1) การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.58 แสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูบริการที่มีประสิทธิภาพสามารถเพิ่มระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคได้ 2) ความพึงพอใจของผู้บริโภคมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.77 สะท้อนว่าความพึงพอใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีแนวโน้มกลับมาใช้บริการอีกครั้ง 3) การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางตรงต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำในทิศทางเชิงลบ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ -0.17 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน แสดงให้เห็นว่าแม้ผู้ประกอบการจะดำเนินการฟื้นฟูบริการแล้ว แต่ประสบการณ์ความล้มเหลวในการบริการยังคงส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจกลับมาใช้บริการของผู้บริโภค และ 4) การฟื้นฟูบริการมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำผ่านความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยมีค่าอิทธิพล

ทางอ้อมเท่ากับ 0.45 แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านที่สำคัญระหว่างการฟื้นฟูบริการและความตั้งใจใช้บริการซ้ำ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า การฟื้นฟูบริการเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้บริโภคกลับมาใช้บริการซ้ำ แต่จำเป็นต้องสร้างความพึงพอใจและฟื้นฟูความเชื่อมั่นของผู้บริโภคควบคู่กัน จึงจะสามารถเพิ่มความตั้งใจใช้บริการซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการป้องกันความผิดพลาดในการให้บริการเป็นลำดับแรก ผ่านการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedures: SOP) การพัฒนาระบบการนัดหมายและการจัดการข้อร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพตลอดจนการดำเนินการฟื้นฟูบริการที่รวดเร็ว โปร่งใส เหมาะสม และมีการติดตามผลหลังการแก้ไข รวมทั้งพัฒนาทักษะการสื่อสารและความสามารถในการจัดการข้อร้องเรียนของบุคลากร เพื่อสร้างความพึงพอใจ ฟื้นฟูความเชื่อมั่น และรักษาความสัมพันธ์กับผู้บริโภคในระยะยาว นอกจากนี้ ควรนำระบบบริหารความสัมพันธ์กับลูกค้า (Customer Relationship Management: CRM) มาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลการร้องเรียน การติดตามผล และการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้บริโภค เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่อง สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาตัวแปรเพิ่มเติมที่อาจมีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้บริการซ้ำ เช่น ความเชื่อมั่น (Trust) ภาพลักษณ์องค์กร (Brand Image) และการรับรู้ความเสี่ยง (Perceived Risk) รวมถึงขยายการศึกษาไปยังธุรกิจบริการประเภทอื่น ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ และประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบหลายกลุ่ม (Multi-group Analysis) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผู้บริโภคแต่ละกลุ่ม อันจะช่วยให้สามารถอธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภคได้ครอบคลุมและนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในเชิงบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2567). คุมเข้มคลินิกเสริมความงามทั่วไทย ผู้ไม่จบเฉพาะทางผิวหนังห้ามรักษา. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.hss.moph.go.th

กองบรรณาธิการ PostToday. (2568). ธุรกิจความงามโตต่อ! เปิดข้อมูลนิติบุคคลธุรกิจความงามกว่า 6,621 ราย PostToday. เรียกใช้เมื่อ 13 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.posttoday.com/business/722066

ณฐกร มณีบริรักษ์. (2564). การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างกลยุทธ์การฟื้นฟูบริการของโรงแรม การรับรู้ความเป็นธรรมของแขก และความพึงพอใจของแขกต่อการฟื้นฟูบริการ. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผู้จัดการออนไลน์. (2568). สภาองค์กรผู้บริโภคเผยยอดร้องเรียนปัญหาคลินิกเสริมความงามไม่มีมาตรฐานพุ่ง 1,442 เรื่อง. เรียกใช้เมื่อ 13 กรกฎาคม 2569 จาก https://mgronline.com/uptodate/detail/9680000019359

พิชญา อำเกตุสกุล. (2563). อิทธิพลของการฟื้นฟูบริการที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีของลูกค้าผ่านความพึงพอใจในโรงแรม. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2568). แนวโน้มธุรกิจศัลยกรรมและเสริมความงามของไทย ปี 2568-2569. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.kasikornresearch.com

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ (SCB EIC). (2567). Health and Wellness Survey 2024: Aesthetic Surgery. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.scbeic.com

Boshoff, C. (1999). RECOVSAT: An instrument to measure satisfaction with service recovery. Journal of Service Research, 1(3), 236-249.

Byrne, B. M. (2010). Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.). Routledge.

Hair et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). Pearson Prentice Hall.

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1–55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118

Kelley, S. W. & Davis, M. A. (1994). Antecedents to customer expectations for service recovery. Journal of the Academy of Marketing Science, 22(1), 52-61.

Kline, R. B. (2010). Principles and practice of structural equation modeling (3rd ed.). Guilford Press.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2016). Marketing management. (15th ed.). New York: Pearson Education.

McCollough M et al. (2000). An empirical investigation of customer satisfaction after service failure and recovery. Journal of Service Research, 3(2), 121-137.

Michel, S. & Meuter, M. L. (2008). The service recovery paradox: True but overrated? International Journal of Service Industry Management, 19(4), 441-457.

Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. Journal of Marketing Research, 17(4), 460-469.

Smith, A. et al. (1999). A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery. Journal of Marketing Research, 36(3), 356-372.

Tax, S. et al. (1998). Customer evaluations of service complaint experiences: Implications for relationship marketing. Journal of Marketing, 62(2), 60-76.

Wirtz, J. & Lovelock, C. (2016). Services marketing: People, technology, strategy. (8th ed.). New Jersey: World Scientific Publishing.

Zeithaml et al. (1996). The behavioral consequences of service quality. Journal of Marketing, 60(2), 31-46. https://doi.org/10.1177/002224299606000203

บทความวิจัย

ปัญหาทางกฎหมายและแนวทางการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง*

LEGAL PROBLEMS AND THE DEVELOPMENT OF LAWS ON CONSTRUCTION CONTRACTS

ธีรวัฒน์ วีระวัฒน์
Teerawat Veerawat
สำนักงานกฎหมาย ธีรวัฒน์ วีระวัฒน์ ทนายความ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Teerawat Veerawat Law Office, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: iceteerawat2538@gmail.com
Tel: 094-593-6156

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) แนวคิด ทฤษฎี และหลักการเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง 2) กฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของต่างประเทศและประเทศไทย 3) วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง และ 4) เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษากฎหมาย เอกสารวิชาการ และกฎหมายเปรียบเทียบของต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและหลักการของสัญญารับเหมาก่อสร้างตั้งอยู่บนหลักเสรีภาพในการทำสัญญา หลักความสุจริต และหลักความรับผิดตามสัญญา ขณะที่กฎหมายของต่างประเทศหลายประเทศมีหลักเกณฑ์เฉพาะรองรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง แต่ประเทศไทยยังคงใช้บทบัญญัติทั่วไปเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดปัญหาในการตีความและบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะกรณีงานก่อสร้างบกพร่อง การก่อสร้างล่าช้า การใช้วัสดุไม่เป็นไปตามสัญญา ความไม่ชัดเจนของขอบเขตความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง และการขาดมาตรฐานกลางในการควบคุมคุณภาพงานก่อสร้าง ซึ่งก่อให้เกิดข้อพิพาทและส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญา ผลการวิจัยนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “CCP Model” (Construction Contract Protection Model) เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนากฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดหลักเกณฑ์ด้านสิทธิ หน้าที่ ความรับผิด การจัดสรรความเสี่ยง การรับประกันผลงาน และการระงับข้อพิพาทอย่างเป็นระบบ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ควรตรากฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดระยะเวลารับประกันผลงานไม่น้อยกว่าห้าปี และกรณีโครงสร้างหลักไม่น้อยกว่าสิบปี พร้อมกำหนดมาตรฐานการควบคุมคุณภาพงานก่อสร้างและกลไกเยียวยาความเสียหายที่ชัดเจน วิจารณ์ ผลการวิจัยสะท้อนว่าการใช้บทบัญญัติทั่วไปยังไม่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของสัญญารับเหมาก่อสร้างได้อย่างเพียงพอ จึงควรพัฒนากฎหมายเฉพาะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองคู่สัญญาและลดข้อพิพาทในทางปฏิบัติ

คำสำคัญ: สัญญารับเหมาก่อสร้าง, ความรับผิดทางแพ่ง, การรับประกันผลงานก่อสร้าง

Abstract

This research aims to 1) examine the concepts, theories, and legal principles governing construction contracts 2) study the laws relating to construction contracts in foreign jurisdictions and Thailand 3) analyze legal problems concerning construction contracts and 4) propose legal solutions to address such problems. This study employed a qualitative research methodology

* Received 19 June 2026; Revised 14 July 2026; Accepted 29 July 2026

through the examination of legal provisions, academic literature, and comparative legal studies of foreign jurisdictions. The findings reveal that the legal framework governing construction contracts is based on the principles of freedom of contract, good faith, and contractual liability. While several foreign jurisdictions have enacted specific legal provisions governing construction contracts, Thailand continues to rely primarily on general legal provisions. This has resulted in difficulties in the interpretation and enforcement of the law, particularly in relation to defective construction, delays in construction, the use of non-compliant construction materials, unclear allocation of liabilities among parties involved, and the absence of uniform standards for construction quality control. These issues frequently give rise to legal disputes and adversely affect the protection of the contractual rights of the parties. The study proposes a new body of knowledge in the form of the Construction Contract Protection (CCP) Model, which provides a framework for developing specific legislation governing construction contracts. The model establishes legal principles relating to the rights and duties of the parties, allocation of liabilities and risks, construction warranties, and dispute resolution mechanisms in a systematic manner. The research recommends the enactment of a specific law governing construction contracts, including mandatory warranty periods of not less than five years for general construction works and not less than ten years for major structural components. It also recommends the establishment of uniform standards for construction quality control and effective mechanisms for compensation and legal remedies. Critical Reflection The findings indicate that the existing general legal framework is insufficient to address the unique characteristics of construction contracts. Therefore, the enactment of specific legislation is necessary to strengthen legal protection for contracting parties and enhance the effectiveness of dispute prevention and resolution in practice.

Keywords: Construction Contracts, Civil Liability, Construction Warranty

บทนำ

สัญญารับเหมาก่อสร้างเป็นนิติสัมพันธ์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ โดยลักษณะของสัญญาอาจอยู่ภายใต้กฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชน ขึ้นอยู่กับลักษณะของคู่สัญญาและโครงการก่อสร้างที่เกี่ยวข้อง ในภาคเอกชน สัญญารับเหมาก่อสร้างอยู่ภายใต้หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนโครงการก่อสร้างของรัฐบางประเภทอาจมีลักษณะเป็นสัญญาทางปกครอง สัญญาประเภทนี้จึงมีความซับซ้อนทั้งในด้านเทคนิคการก่อสร้าง มูลค่างาน ความเสี่ยงในการดำเนินงาน และความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย (บุญทอง เอื้อหิรัญญานนท์ และปารเมศ อักษรดี, 2566) นอกจากนี้ ข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในทางปฏิบัติ ทั้งกรณีงานก่อสร้างบกพร่อง การส่งมอบงานล่าช้า และข้อพิพาทเกี่ยวกับคุณภาพงานก่อสร้าง ซึ่งปรากฏในคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลไทยอย่างต่อเนื่อง

ประเทศไทยใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 7 ว่าด้วยจ้างทำของ ร่วมกับกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลสัญญารับเหมาก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม (ไผทชิต เอกจริยกร, 2565) บทบัญญัติที่ใช้อยู่มีลักษณะเป็นกฎหมายทั่วไปและกระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ แม้จะสามารถนำมาปรับใช้กับข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างได้ แต่ยังไม่มีหลักเกณฑ์เฉพาะที่กำหนดมาตรฐานด้านสิทธิ หน้าที่ ความรับผิด การรับประกันผลงาน และการจัดสรรความเสี่ยงให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้าง ส่งผลให้เกิด

ปัญหาในการตีความและบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะกรณีงานก่อสร้างบกพร่อง การก่อสร้างล่าช้า การใช้วัสดุไม่เป็นไปตามสัญญา ความเสียหายภายหลังการส่งมอบงาน และการกำหนดขอบเขตความรับผิดของผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และบุคคลที่เกี่ยวข้อง (กรวิทย์ สระทองให้ และสืบพงศ์ สุขสม, 2566)

เมื่อพิจารณากฎหมายของต่างประเทศ พบว่าหลายประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ทั้งในด้านการรับประกันผลงาน ความรับผิดของผู้รับเหมา และการระงับข้อพิพาท งานวิจัยนี้จึงศึกษากฎหมายของ ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา เพื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายไทยและนำมาวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนากฎหมายไทย ทั้งนี้ การศึกษากฎหมายเปรียบเทียบจะช่วยให้เห็นแนวทางการกำหนดมาตรฐานทางกฎหมายที่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของสัญญารับเหมาก่อสร้างได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นสำคัญมิใช่การที่ประเทศไทยไม่มีบทกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง หากแต่เป็นการที่กฎหมายที่มีอยู่ยังไม่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของสัญญาประเภทนี้ได้อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะการกำหนดความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง การรับประกันผลงานก่อสร้าง การจัดสรรความเสี่ยง และกลไกการเยียวยาความเสียหาย ซึ่งยังขาดหลักเกณฑ์ที่เป็นระบบและชัดเจน ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง วิเคราะห์กฎหมายของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ และเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายเฉพาะที่เหมาะสม โดยมิได้มุ่งหมายให้ยกเลิกหรือแทนที่กฎหมายเดิม แต่เสนอการพัฒนาหลักเกณฑ์เฉพาะเพื่ออุดช่องว่างของกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญา การลดข้อพิพาท และการเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของต่างประเทศและประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง
4. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งดำเนินการเป็นลำดับขั้น ได้แก่ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาและเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ 3) วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง 4) สังเคราะห์ผลการศึกษาและจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนากฎหมาย

2. ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่มีความสมบูรณ์ มีความน่าเชื่อถือ และเกี่ยวข้องกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติวิศวกร พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติสถาปนิก พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ตลอดจนตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ รายงานการประชุม และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง สำหรับกฎหมายต่างประเทศ ผู้วิจัยคัดเลือกกฎหมายของ ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร และสิงคโปร์ เนื่องจากประเทศดังกล่าวมีบทบัญญัติหรือระบบกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง การกำหนดความรับผิด การรับประกันผลงาน และการระงับข้อพิพาทที่ชัดเจน รวมทั้งได้รับการยอมรับและมีการอ้างอิงในทางวิชาการและการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย จึงเหมาะสมสำหรับใช้เป็นกรณีศึกษาเปรียบเทียบเพื่อวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนากฎหมายของประเทศไทย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลและแบบจัดหมวดหมู่ข้อมูล ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจำแนกประเด็น (Coding) และจัดหมวดหมู่ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากกฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ เอกสารวิชาการ และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบ และตีความตามหลักกฎหมาย จากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อค้นพบเพื่อวิเคราะห์ช่องว่างของกฎหมายไทย เปรียบเทียบกับแนวทางของต่างประเทศ และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง

ผลการวิจัย

กฎหมายรองรับเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการวิจัยพบว่ายังมีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1. ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการศึกษาพบว่า สัญญารับเหมาก่อสร้างเป็นนิติสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานอยู่บนหลักเสรีภาพในการทำสัญญา หลักความสุจริต และหลักความรับผิดตามสัญญา ซึ่งเป็นหลักสำคัญของกฎหมายแพ่งในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา อย่างไรก็ตาม สัญญารับเหมาก่อสร้างมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสัญญาจ้างทำของทั่วไป เนื่องจากเป็นสัญญาที่เกี่ยวข้องกับงานก่อสร้างซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม ใช้ระยะเวลาดำเนินงานต่อเนื่อง มีมูลค่างานสูง และมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้ว่าจ้าง ผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และผู้ควบคุมงาน จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางกฎหมายที่มีความซับซ้อนมากกว่าสัญญาจ้างทำของทั่วไปแม้ว่าหลักกฎหมายแพ่งจะสามารถใช้บังคับกับสัญญารับเหมาก่อสร้างได้ แต่จากการศึกษาพบว่า หลักเกณฑ์ดังกล่าวมุ่งกำหนดความรับผิดของคู่สัญญาในลักษณะทั่วไป โดยไม่ได้คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้างที่มีความเสี่ยงทางเทคนิคและอาจเกิดความเสียหายภายหลังการส่งมอบงานเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้การกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องต้องอาศัยการตีความบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับร่วมกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้กฎหมาย นอกจากนี้ จากการศึกษาหลักการเกี่ยวกับการจัดสรรความเสี่ยง (Risk Allocation) และหลักการคุ้มครองคู่สัญญา (Contractual Protection) พบว่า ระบบกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง การรับประกันผลงานก่อสร้าง และกลไกการเยียวยาความเสียหาย เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา และลดข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นจากการตีความกฎหมายในทางปฏิบัติ ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า แม้หลักกฎหมายทั่วไปของประเทศไทยสามารถใช้บังคับกับสัญญารับเหมาก่อสร้างได้ในระดับหนึ่ง แต่ด้วยลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้างซึ่งแตกต่างจากการจ้างทำของทั่วไป จึงควรมีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่กำหนดขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของธุรกิจก่อสร้างและสามารถคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญาได้อย่างเหมาะสม

2. ผลการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยยังคงใช้บทบัญญัติว่าด้วยจ้างทำของตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายหลักในการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของคู่สัญญา ประกอบกับการใช้กฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร การประกอบวิชาชีพวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม รวมถึงกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะสามารถใช้บังคับกับข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างได้ แต่ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายแต่ละฉบับมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันและมิได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้างโดยตรง จึงต้องอาศัยการตีความและการบูรณาการบทบัญญัติจากกฎหมายหลายฉบับร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตความรับผิด การรับประกันผลงาน และการจัดสรรความเสี่ยงระหว่างคู่สัญญา เมื่อ

เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ พบว่า หลายประเทศได้พัฒนาหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดขอบเขตความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง การรับประกันผลงานก่อสร้าง การแบ่งสรรความเสี่ยง และกลไกการระงับข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถลดความไม่แน่นอนในการตีความกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองคู่สัญญา นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการป้องกันข้อพิพาทตั้งแต่ระหว่างการดำเนินงานก่อสร้าง มากกว่าการเยียวยาภายหลังเกิดความเสียหาย จากการศึกษาเปรียบเทียบจึงเห็นได้ว่า ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศมิใช่การไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายรองรับ แต่เป็นการที่กฎหมายไทยยังคงใช้หลักเกณฑ์ทั่วไปในการบังคับใช้กับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ขณะที่กฎหมายต่างประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะที่สอดคล้องกับลักษณะของงานก่อสร้างโดยตรง ส่งผลให้การกำหนดสิทธิ หน้าที่ ความรับผิด และการจัดการข้อพิพาทมีความชัดเจนมากกว่าผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยไม่จำเป็นต้องยกเลิกหลักการของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากแต่ควรพัฒนาหรือเพิ่มเติมหลักเกณฑ์เฉพาะที่สามารถรองรับลักษณะของงานก่อสร้างได้อย่างเหมาะสม โดยนำแนวคิดและหลักการจากกฎหมายต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของระบบกฎหมายไทย เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญาและการบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. ผลการวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการศึกษาพบว่า แม้กฎหมายไทยจะกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา รวมถึงความรับผิดจากการผิดสัญญาและการกระทำละเมิดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมงานก่อสร้างและการประกอบวิชาชีพ แต่บทบัญญัติดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไป มิได้ออกแบบมาเพื่อรองรับลักษณะเฉพาะของสัญญารับเหมาก่อสร้างโดยตรง ส่งผลให้เกิดปัญหาในการตีความและบังคับใช้กฎหมายในหลายประเด็น ประการแรก การกำหนดขอบเขตความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องยังขาดความชัดเจน แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดหลักความรับผิดของคู่สัญญาไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติงานก่อสร้างมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น ผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และผู้ควบคุมงาน ความเสียหายที่เกิดขึ้นมักเป็นผลจากการดำเนินงานร่วมกันของหลายฝ่าย ทำให้การกำหนดผู้รับผิดและสัดส่วนความรับผิดต้องอาศัยการตีความบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับร่วมกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้กฎหมายและส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ว่าจ้างและผู้เสียหาย ประการที่สอง การรับประกันผลงานก่อสร้างและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงานยังไม่มีหลักเกณฑ์เฉพาะที่เหมาะสมกับลักษณะของงานก่อสร้าง แม้ว่ากฎหมายไทยจะเปิดโอกาสให้ผู้ว่าจ้างใช้สิทธิเรียกร้องเมื่อพบความชำรุดบกพร่องของงาน แต่ไม่ได้กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับระยะเวลารับประกัน ขอบเขตของการรับประกัน หรือความรับผิดระยะยาวสำหรับความเสียหายที่ปรากฏภายหลังการส่งมอบงาน โดยเฉพาะความเสียหายที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอาคารหรือความปลอดภัยของผู้ใช้อาคาร ส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ว่าจ้างขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในสัญญาและการตีความของศาลในแต่ละกรณี ประการที่สาม ข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างมักเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางเทคนิคที่มีความซับซ้อน ทั้งด้านการออกแบบ การควบคุมงาน คุณภาพวัสดุ และมาตรฐานการก่อสร้าง จึงต้องอาศัยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อพิพาท อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายยังไม่มีแนวทางเฉพาะในการจัดการพยานหลักฐานทางเทคนิคสำหรับคดีประเภทนี้ ส่งผลให้การพิสูจน์ข้อเท็จจริงมีความยุ่งยาก และอาจเป็นภาระแก่คู่ความที่ต้องจัดหาพยานหลักฐานหรือผู้เชี่ยวชาญเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของตน ประการสุดท้าย การนำบทบัญญัติว่าด้วยจ้างทำของมาใช้บังคับกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง แม้จะสามารถใช้เป็นฐานในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาได้ แต่ยังไม่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้างที่มีความซับซ้อนและมีความเสี่ยงสูงได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะประเด็นการจัดสรรความเสี่ยง ความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การรับประกันผลงาน และกลไกการเยียวยาความเสียหาย จึงทำให้การบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติยังขาดความชัดเจนและอาจก่อให้เกิดข้อพิพาทได้อย่างต่อเนื่อง จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาสำคัญมิใช่การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายรองรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง หากแต่เป็นการที่

กฎหมายที่มีอยู่ยังเป็นบทบัญญัติทั่วไป ซึ่งยังไม่ครอบคลุมลักษณะเฉพาะของสัญญารับเหมาก่อสร้างและความสัมพันธ์ทางกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานก่อสร้างในปัจจุบัน

4. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างควรมุ่งปรับปรุงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้าง โดยอาศัยหลักการจากกฎหมายไทยร่วมกับแนวคิดและหลักเกณฑ์ของกฎหมายต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งลดปัญหาการตีความและการบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงเสนอ Construction Contract Protection Model (CCP Model) เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดขอบเขตความรับผิดของผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และผู้ควบคุมงานให้ชัดเจน การกำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรความเสี่ยงระหว่างคู่สัญญา การกำหนดมาตรฐานการรับประกันผลงานก่อสร้างและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงาน ตลอดจนการกำหนดกลไกการเยียวยาความเสียหายและการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสมกับลักษณะของงานก่อสร้าง นอกจากนี้ ผลการศึกษายังเสนอให้กำหนดระยะเวลารับประกันผลงานก่อสร้างไม่น้อยกว่าห้าปี และกรณีที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างหลักของอาคารไม่น้อยกว่าสิบปี เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของความเสียหายที่อาจปรากฏภายหลังการส่งมอบงาน รวมทั้งควรกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเกี่ยวกับคุณภาพงานก่อสร้างและการจัดทำเอกสารทางเทคนิคที่สามารถใช้เป็นหลักฐานในกรณีเกิดข้อพิพาท เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและลดความไม่แน่นอนในการบังคับใช้กฎหมาย อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษามิได้เสนอให้ตรากฎหมายใหม่โดยยกเลิกหลักเกณฑ์เดิมทั้งหมด แต่เสนอให้พัฒนากฎหมายเฉพาะหรือเพิ่มเติมบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง เพื่อให้สามารถใช้ร่วมกับหลักกฎหมายแพ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันได้อย่างสอดคล้องและไม่ก่อให้เกิดความซ้ำซ้อน ทั้งนี้ เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญา การบริหารความเสี่ยง และการระงับข้อพิพาทมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมก่อสร้างในปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปราย ดังนี้

1. หลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างสอดคล้องกับบทความวิจัยของ Kim, S. H. เรื่อง “Contractor’s Limit of Liability under the International Construction Contract” ที่อธิบายว่าสัญญาก่อสร้างมีความซับซ้อนกว่าสัญญาทั่วไป เนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย จึงควรกำหนดขอบเขตความรับผิดและการจัดสรรความเสี่ยงของแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน เพื่อลดข้อพิพาทจากการปฏิบัติงานก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เห็นว่า สำหรับประเทศไทย ประเด็นสำคัญมิใช่เพียงการกำหนดขีดจำกัดความรับผิดของผู้รับเหมาเท่านั้น แต่ควรพัฒนาหลักเกณฑ์ที่สามารถเชื่อมโยงความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้สอดคล้องกับลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณี (Kim, S. H., 2013) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับบทความของ Fain, C. เรื่อง “Architect and Engineer Liability” ที่เสนอว่า ความเสียหายจากงานก่อสร้างอาจเกิดจากความบกพร่องในการออกแบบ การควบคุมงาน หรือการก่อสร้าง จึงไม่ควรกำหนดความรับผิดไว้เฉพาะผู้รับเหมาเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรพิจารณาหน้าที่ของวิศวกร สถาปนิก และผู้ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ที่เห็นว่าการใช้หลักกฎหมายทั่วไปเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการกำหนดความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายในงานก่อสร้าง (Fain, C., 1995) อีกทั้งยังสอดคล้องกับบทความของ Jansen, C. E. C. เรื่อง “Unification of Liabilities in the European Construction Industry” ที่เสนอว่าการกำหนดความรับผิดในอุตสาหกรรมก่อสร้างควรอยู่บนหลักเกณฑ์ที่เป็นระบบและสามารถระบุหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน เพื่อลดความไม่แน่นอนในการตีความกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพในการระงับข้อพิพาท ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเสนอว่า

ประเทศไทยควรพัฒนาหลักเกณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของผู้ว่าจ้าง ผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และผู้ควบคุมงานให้ชัดเจน พร้อมกำหนดกลไกการจัดสรรความเสี่ยงและการเยียวยาความเสียหายที่เหมาะสม เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีความแน่นอนและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้าง (Jansen, C. E. C., 1995)

2. ผลการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยและต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายของประเทศไทยกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างผ่านบทบัญญัติว่าด้วยจ้างทำของในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประกอบกับกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้อง แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะสามารถกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา รวมถึงความรับผิดเมื่อเกิดการผิดสัญญาหรือความชำรุดบกพร่องของงานได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปที่มิได้กำหนดระบบการรับประกันผลงานก่อสร้างและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงานไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้การคุ้มครองผู้ว่าจ้างในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นภายหลังการใช้งานยังต้องอาศัยการตีความบทบัญญัติของกฎหมายและเงื่อนไขในสัญญาเป็นสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ พบว่าหลายประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับการรับประกันผลงานก่อสร้าง การกำหนดระยะเวลาความรับผิดของผู้รับเหมา และการจัดสรรความเสี่ยงระหว่างคู่สัญญา โดยให้ความสำคัญกับความเสียหายที่อาจปรากฏภายหลังการส่งมอบงาน โดยเฉพาะความเสียหายที่กระทบต่อโครงสร้าง ความมั่นคงแข็งแรง และความปลอดภัยของอาคาร ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้างที่แตกต่างจากสัญญาจ้างทำของทั่วไป สอดคล้องกับบทความวิจัยของ Britton, P. เรื่อง “Defects and Liability in Construction Contracts” ที่เห็นว่าความเสียหายของงานก่อสร้างหลายกรณีไม่สามารถตรวจพบได้ในขณะส่งมอบงาน จึงควรกำหนดระบบการรับประกันผลงานและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงานไว้โดยเฉพาะ (Britton, P., 2001) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบทความของ Barlow, M. G. เรื่อง “Construction Defects and the Allocation of Risk in Construction Contracts” ยังเสนอว่าการกำหนดหน้าที่ในการแก้ไขข้อบกพร่อง ระยะเวลาการรับประกัน และการจัดสรรความเสี่ยงไว้ตั้งแต่การทำสัญญาจะช่วยลดข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญา (Barlow, M. G., 2012) อีกทั้งยังสอดคล้องกับบทความของ Sykes, C. E. M. เรื่อง “The Defective Premises and Construction Liability” เห็นว่าความรับผิดของผู้ประกอบการก่อสร้างควรครอบคลุมถึงความเสียหายที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและความปลอดภัยของอาคาร แม้ความเสียหายดังกล่าวจะเกิดขึ้นภายหลังการส่งมอบงานแล้วก็ตาม (Sykes, C. E. M., 1995) จากการศึกษาเปรียบเทียบจึงเห็นได้ว่า ความแตกต่างระหว่างกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศมิใช่การมีหรือไม่มีกฎหมายรองรับ หากแต่เป็นการที่กฎหมายไทยยังอาศัยหลักกฎหมายทั่วไป ขณะที่กฎหมายของต่างประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับการรับประกันผลงานก่อสร้างและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงานไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยได้

3. ผลการวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญของการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างมิได้เกิดจากการขาดบทบัญญัติทางกฎหมายในการดำเนินคดี แต่เกิดจากการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปในการรับฟังพยานหลักฐาน ซึ่งยังไม่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของข้อพิพาทงานก่อสร้างที่มีประเด็นทางวิศวกรรม สถาปัตยกรรม และเทคนิคเฉพาะทางได้อย่างเพียงพอ ส่งผลให้ศาลต้องอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ และในบางกรณีอาจเกิดความเห็นที่แตกต่างกันของผู้เชี่ยวชาญ อันส่งผลต่อความล่าช้าและต้นทุนในการดำเนินคดี สอดคล้องกับบทความวิจัยของ Uff, J. เรื่อง “Construction Law and Dispute Resolution” ที่อธิบายว่า ข้อพิพาทด้านงานก่อสร้างมีลักษณะแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป เนื่องจากเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางเทคนิคและการบริหารโครงการ จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์สาเหตุของความเสียหายและความรับผิดของคู่กรณี อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้เห็นว่า ประเด็นปัญหาของกฎหมายไทยไม่ได้อยู่ที่การ

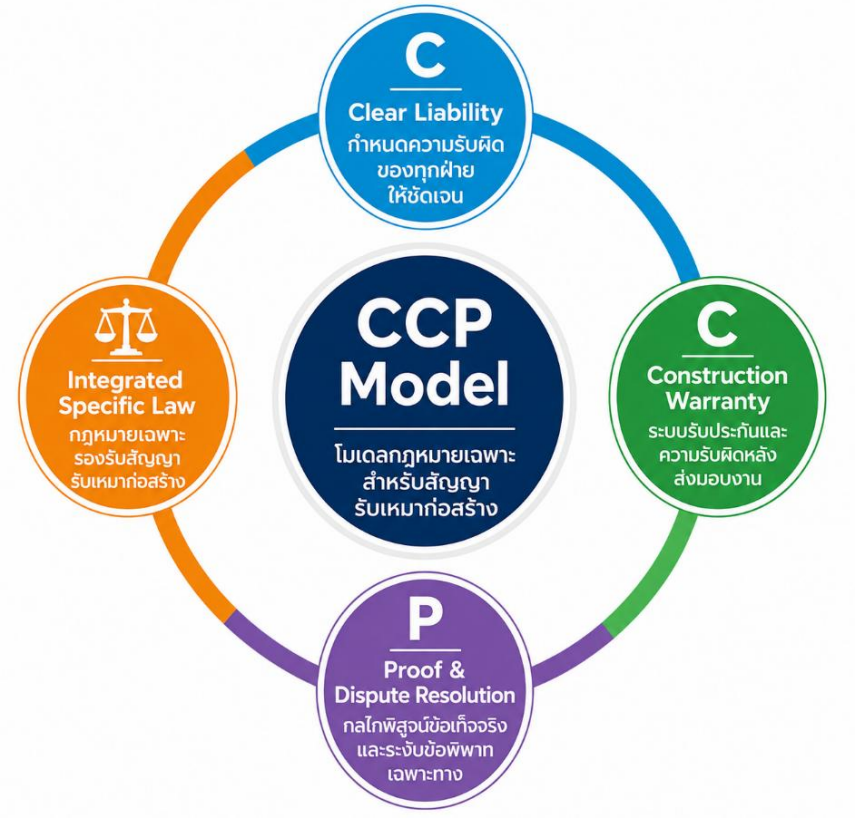
ไม่มีพยานผู้เชี่ยวชาญตามกฎหมาย แต่เป็นการที่ยังไม่มีแนวทางหรือกลไกเฉพาะในการบริหารจัดการข้อพิพาทก่อสร้างที่มีความซับซ้อน ทำให้การบังคับใช้กฎหมายขาดประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ (Uff, J., 2005) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบทความของ Bell, M. เรื่อง “The Expert Witness in Construction Disputes” เสนอว่าพยานผู้เชี่ยวชาญเป็นกลไกสำคัญในการช่วยให้ศาลเข้าใจข้อเท็จจริงทางวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม แต่การพึ่งพาความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพียงอย่างเดียวอาจทำให้การดำเนินคดีใช้เวลานานและมีค่าใช้จ่ายสูง จึงควรมีกระบวนการที่ช่วยให้การนำเสนอและประเมินพยานหลักฐานทางเทคนิคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ที่เห็นว่าควรกำหนดแนวทางการใช้ผู้เชี่ยวชาญในข้อพิพาทก่อสร้างให้มีมาตรฐานและชัดเจนยิ่งขึ้น (Bell, M., 2011) อีกทั้งยังสอดคล้องกับบทความของ Bunni, N. G. เรื่อง “The FIDIC Forms of Contract” อธิบายว่า สัญญาก่อสร้างมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น FIDIC ให้ความสำคัญกับการระงับข้อพิพาทโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญ การวินิจฉัยทางเทคนิค และกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution) ก่อนเข้าสู่การดำเนินคดีในศาล ซึ่งช่วยลดระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และความขัดแย้งระหว่างคู่สัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับการกำหนดกลไกเฉพาะสำหรับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้าง ควบคู่กับการกำหนดบทบาทของผู้เชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพและลดความไม่แน่นอนในการวินิจฉัยคดี (Bunni, N. G., 2003)

4. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างของประเทศไทยควรมุ่งปรับปรุงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้าง โดยไม่จำเป็นต้องตัดหลักการของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ออกทั้งหมด แต่ควรกำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับประเด็นที่กฎหมายทั่วไปยังไม่สามารถรองรับได้อย่างเหมาะสม เช่น การกำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การจัดสรรความเสี่ยง การรับประกันผลงานก่อสร้าง ความรับผิดภายหลังการส่งมอบงาน และกลไกการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสมกับลักษณะของโครงการก่อสร้าง สอดคล้องกับบทความวิจัยของ Bunni, N. G. เรื่อง “The FIDIC Forms of Contract” ที่อธิบายว่า สัญญาก่อสร้างมาตรฐานระหว่างประเทศ (FIDIC) ได้กำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะเกี่ยวกับการบริหารสัญญา การแบ่งความรับผิดการบริหารความเสี่ยง และการระงับข้อพิพาทอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เหมาะสมกับโครงการก่อสร้างที่มีมูลค่าสูง มีความซับซ้อน และมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้หลักกฎหมายสัญญาทั่วไปเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการรองรับลักษณะเฉพาะของสัญญารับเหมาก่อสร้าง (Bunni, N. G., 2003) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับบทความของ Uff, J. เรื่อง “Construction Law and the Management of Construction Contracts” เสนอว่า กฎหมายเกี่ยวกับการก่อสร้างควรมีหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นประจำในทางปฏิบัติ เช่น การเปลี่ยนแปลงงาน การขยายระยะเวลา การควบคุมคุณภาพ การจัดสรรความเสี่ยง และความรับผิดภายหลังการส่งมอบงาน ซึ่งช่วยลดความไม่แน่นอนในการตีความกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้สัญญา ข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ที่เห็นว่าการพัฒนากฎหมายไทยควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของงานก่อสร้างมากกว่าการใช้หลักกฎหมายทั่วไปเพียงอย่างเดียว (Uff, J., 2009) อีกทั้งยังสอดคล้องกับบทความของ Britton, P. เรื่อง “Construction Contracts and the Need for Special Legal Regulation” ยังเห็นว่า ความสัมพันธ์ทางกฎหมายในงานก่อสร้างมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายและมีผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชนและทรัพย์สิน จึงควรมีกฎหมายที่กำหนดมาตรฐานการก่อสร้าง การรับประกันผลงาน และกลไกการเยียวยาความเสียหายไว้อย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายและลดข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น (Britton, P., 2011) จากการสังเคราะห์ผลการศึกษากฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยนี้จึงเสนอ CCP Model (Construction Contract Protection Model) เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้าง โดยกำหนดหลักเกณฑ์ด้านสิทธิและหน้าที่ของ

คู่สัญญา ความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง การจัดสรรความเสี่ยง การรับประกันผลงานก่อสร้าง และกลไกการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสม รวมทั้งกำหนดระยะเวลารับประกันผลงานไม่น้อยกว่าห้าปี และในกรณีโครงสร้างหลักไม่น้อยกว่าสิบปี เพื่อยกระดับการคุ้มครองผู้ว่าจ้าง เพิ่มความแน่นอนในการบังคับใช้กฎหมาย และให้สอดคล้องกับมาตรฐานการก่อสร้างในระดับสากล

องค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบใหม่ของการวิจัยนี้คือ การเสนอ “CCP Model (Construction Contract Protection Model)” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสัญญารับเหมาก่อสร้างที่ออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การกำหนดความรับผิดของผู้เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน (Clear Liability) (2) ระบบการรับประกันและความรับผิดภายหลังการส่งมอบงาน (Construction Warranty) (3) กลไกการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและการระงับข้อพิพาทเฉพาะทาง (Proof and Dispute Resolution) และ (4) การกำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง (Integrated Specific Law) แม้สัญญามาตรฐานสากล เช่น FIDIC จะกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดสรรความรับผิด การบริหารสัญญา และการระงับข้อพิพาทไว้อย่างเป็นระบบ แต่ FIDIC มีสถานะเป็นเพียงแบบสัญญามาตรฐานที่ใช้เมื่อคู่สัญญาตกลงนำมาใช้ มิใช่กฎหมายที่มีผลใช้บังคับทั่วไป ขณะที่ CCP Model มุ่งเสนอเป็นกรอบสำหรับการพัฒนากฎหมายไทย โดยนำหลักการที่เหมาะสมจากมาตรฐานสากลมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายแพ่งของไทย โครงสร้างการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้บทบัญญัติว่าด้วยจ้างทำของในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงมีจุดเด่นที่การออกแบบหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อใช้บังคับกับสัญญารับเหมาก่อสร้างโดยเฉพาะ อันจะช่วยเพิ่มความชัดเจนในการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนยกระดับการคุ้มครองคู่สัญญาและมาตรฐานกฎหมายงานก่อสร้างของประเทศไทยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

ภาพที่ 1 โมเดล CCP : รูปแบบกฎหมายเฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง

สรุปและข้อเสนอแนะ

สัญญารับเหมาก่อสร้างมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสัญญาจ้างทำของทั่วไป เนื่องจากมีความซับซ้อนของงาน การใช้ความรู้เฉพาะด้านวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย และอาจก่อให้เกิดความเสียหายทั้งระหว่างก่อสร้างและภายหลังส่งมอบงาน ส่งผลให้การกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของคู่สัญญามีความซับซ้อนมากขึ้น ขณะที่กฎหมายไทยปัจจุบันยังอาศัยบทบัญญัติเรื่องจ้างทำของตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไปและไม่มีกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับสัญญารับเหมาก่อสร้าง จึงเกิดปัญหาในการบังคับใช้ โดยเฉพาะความรับผิดจากงานก่อสร้างบกพร่อง ความล่าช้า การใช้วัสดุไม่ได้มาตรฐาน การรับประกันผลงาน และการเยียวยาความเสียหาย ดังนั้นจึงเสนอให้ตราพระราชบัญญัติสัญญารับเหมาก่อสร้าง พ.ศ. .... เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของผู้ว่าจ้าง ผู้รับเหมา ผู้รับเหมาช่วง วิศวกร สถาปนิก และผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงกำหนดมาตรฐานการก่อสร้าง การรับประกันผลงาน และกลไกระงับข้อพิพาท โดยสาระสำคัญของร่างกฎหมายกำหนดให้ผู้รับเหมาต้องดำเนินงานตามแบบแปลน มาตรฐานวิชาชีพ และใช้วัสดุที่มีคุณภาพ ผู้ว่าจ้างมีสิทธิตรวจสอบและเรียกแก้ไขข้อบกพร่อง ผู้รับเหมาและผู้รับเหมาช่วงต้องรับผิดในความเสียหายจากการก่อสร้าง ส่วนวิศวกรหรือสถาปนิกที่ประมาทเลินเล่อจนเกิดความเสียหายต้องร่วมรับผิด นอกจากนี้กำหนดระยะเวลารับประกันงานก่อสร้างไม่น้อยกว่าห้าปี และกรณีโครงสร้างหลักไม่น้อยกว่าสิบปี รวมทั้งให้ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องแก้ไข ซ่อมแซม ลดค่าจ้าง หรือเรียกค่าเสียหายได้ เพื่อคุ้มครองสิทธิของคู่สัญญา สร้างความเป็นธรรม และยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมก่อสร้างของประเทศให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแนวทางสากล

เอกสารอ้างอิง

กรวิทย์ สระทองให้ และสืบพงศ์ สุขสม. (2566). การบริหารงานของธุรกิจรับเหมาก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 8(2), 211-223.

บุญทอง เอื้อหิรัญญานนท์ และปารเมศ อักษรดี. (2566). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดกรณีค่าปรับงานล่าช้าของบริษัทรับเหมาก่อสร้างต่อผู้ว่าจ้างบริษัทเอกชน. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(3), 285-296.

ไผทชิต เอกจริยกร. (2565). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จ้างทำของ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

Barlow, M. G. (2012). Construction Defects and the Allocation of Risk in Construction Contracts. International Journal of Construction Law, 28(2), 115-132.

Bell, M. (2011). The Expert Witness in Construction Disputes. International Journal of Law in the Built Environment, 3(2), 145-160.

Britton, P. (2001). Defects and Liability in Construction Contracts. Construction Law Journal, 17(5), 345-360.

_____. (2011). Construction Contracts and the Need for Special Legal Regulation. International Journal of Law in the Built Environment, 3(1), 75-90.

Bunni, N. G. (2003). The FIDIC Forms of Contract. International Construction Law Review, 20(3), 305-322.

Fain, C. (1995). Architect and Engineer Liability. Washburn Law Journal, 32(1995), 32-49.

Jansen, C. E. C. (1995). Unification of Liabilities in the European Construction Industry. The International Construction Law Review, 1995(3), 440-450.

Kim, S. H. (2013). Contractor's Limit of Liability under the International Construction Contract. Korean Forum on International Trade and Business Law, 22(1), 1-37.

Sykes, C. E. M. (1995). The Defective Premises and Construction Liability. Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice, 121(3), 170-176.

Uff, J. (2005). Construction Law and Dispute Resolution. Construction Law Journal, 21(4), 245-260.

_____. (2009) . Construction Law and the Management of Construction Contracts. Construction Law Journal, 25(4), 250-265.

บทความวิจัย

ปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานคลังสินค้า กรณีศึกษาสายการบินแห่งหนึ่ง*

ORGANIZATIONAL FACTORS AFFECTING WORKPLACE SAFETY AMONG AIRLINE CARGO WAREHOUSE PERSONNEL: A CASE STUDY OF AN AIRLINE

ศศิธร นวมมณีรัตน์
Sasithorn Nuammaneerat
วิทยาลัยการพัฒนาและฝึกอบรมด้านการบิน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
College of Aviation Development and Training, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: sasithorn.nua@dpu.ac.th
Tel: 090-996-2977

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าเกี่ยวกับความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์กรกับความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า และ 3) เสนอแนวทางส่งเสริมและพัฒนาความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด ได้แก่ พนักงานที่ปฏิบัติงานในคลังสินค้าของสายการบินแห่งหนึ่ง จำนวน 175 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยด้านองค์กรทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฝึกอบรม เครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ความรู้และทักษะ และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยความรู้และทักษะมีอิทธิพลมากที่สุด (β = 0.492, $p < .001$) รองลงมาคือเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน (β = 0.158, $p = .025$) การฝึกอบรม (β = 0.138, $p = .034$) และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน (β = 0.131, $p = .026$) ตามลำดับ และ 3) จากการสังเคราะห์เอกสารและผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานคลังสินค้าขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย องค์กรจึงควรพัฒนาการฝึกอบรม สภาพแวดล้อมการทำงาน อุปกรณ์ การมีส่วนร่วมของพนักงาน การประเมินความเสี่ยง และการสื่อสารด้านความปลอดภัย เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาสามารถใช้กำหนดมาตรการด้านความปลอดภัย และพัฒนาระบบบริหารจัดการความปลอดภัยของคลังสินค้าในอุตสาหกรรมการบิน

คำสำคัญ: ปัจจัยด้านองค์กร, ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน, พนักงานคลังสินค้า, คลังสินค้าของสายการบิน

Abstract

The research aimed to: 1) examine the perceptions of warehouse personnel regarding workplace safety 2) analyze the relationships between various factors and the safety performance of warehouse personnel and 3) propose practical guidelines to enhance workplace

* Received 17 June 2026; Revised 13 July 2026; Accepted 29 July 2026

safety. This quantitative research collected data from the entire population of 175 employees working in the warehouse of a commercial airline. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple linear regression analysis. The results revealed that 1) the overall perception of warehouse personnel toward factors influencing workplace safety was at a high level 2) the factors that significantly affected workplace safety at the 0.05 level were training (β = 0.138, p = 0.034), work equipment (β = 0.158, p = 0.025), knowledge and skills (β = 0.492, p < 0.001), and the work environment (β = 0.131, p = 0.026). Knowledge and skills had the greatest influence on workplace safety, followed by work equipment, training, and the work environment, respectively and 3) Based on the synthesis of relevant literature and previous studies, together with the analysis of questionnaire data, the findings indicate that the workplace safety of cargo warehouse employees is influenced by multiple factors. Therefore, organizations should strengthen safety training, improve the work environment and equipment, promote employee participation, conduct regular risk assessments, and maintain continuous safety communication to enhance operational effectiveness and foster a sustainable safety culture. Furthermore, the findings provide practical guidance for establishing occupational safety measures and improving safety management systems in aviation warehouse operations.

Keywords: Organizational Factors, Workplace Safety, Warehouse Personnel, Airline Cargo Warehouse

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน อุตสาหกรรมการบินนับว่าเป็นหนึ่งในภาคธุรกิจที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการขนส่งผู้โดยสารและสินค้า ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ ความปลอดภัยในการดำเนินงานจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ไม่สามารถมองข้ามได้ เนื่องจากส่งผลโดยตรงต่อภาพลักษณ์ขององค์กร ความไว้วางใจของผู้ใช้บริการ ตลอดจนประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยรวม (ปิยพร เทพกูล และกฤษณ์ วิทวัสสำราญกุล, 2566) การทำงานในอุตสาหกรรมการบินมีความซับซ้อนและต้องการการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นนักบิน พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ช่างซ่อมบำรุง เจ้าหน้าที่ควบคุมจราจรทางอากาศ เจ้าหน้าที่ภาคพื้นดิน รวมถึงฝ่ายบริหารและวางแผนต่าง ๆ ทุกฝ่ายต่างมีบทบาทที่ส่งผลต่อความปลอดภัย ความตรงต่อเวลา และคุณภาพของการให้บริการแก่ผู้โดยสาร

นอกจากการขนส่งผู้โดยสารแล้ว การขนส่งสินค้าทางอากาศยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะสินค้าที่มีมูลค่าสูง สินค้าที่ต้องการความรวดเร็ว และสินค้าที่มีข้อกำหนดด้านเวลาในการขนส่ง การดำเนินงานด้านคลังสินค้าจึงเป็นส่วนสำคัญของห่วงโซ่อุปทานทางการบินที่ต้องอาศัยความถูกต้อง รวดเร็ว และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ หากเกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการจัดเก็บ การคัดแยก หรือการขนย้ายสินค้า อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพการให้บริการ ความเสียหายของสินค้า รวมถึงความปลอดภัยของบุคลากรและอากาศยานได้ ดังนั้น การบริหารจัดการคลังสินค้าให้เป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของสายการบินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (International Air Transport Association, 2024)

บุคลากรด้านการบินที่ปฏิบัติงานในคลังสินค้า นับว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการขนส่งสินค้าทางอากาศ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถด้านการจัดการคลังสินค้า มีทักษะการทำงานที่ความถูกต้อง รวดเร็ว และปลอดภัยตลอดทุกขั้นตอน (ภาณุมาศ เนียมพลับ และสุรมงคล นิ่มจิตต์, 2562) ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งสินค้า การจัดเก็บ การบรรจุหีบห่อ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ปฏิบัติงาน ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายหากขาดมาตรการความปลอดภัยที่เหมาะสม จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่าอุบัติเหตุในการทำงานจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นจากปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมการทำงาน ความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับความปลอดภัย การฝึกอบรม ความพร้อมของอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลและพฤติกรรมของบุคลากรเอง (ธัชชนิกา เสนะวงษ์ และคณะ, 2565) การตระหนักและเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนและพัฒนานโยบายด้านความปลอดภัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานในโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้าทั่วไป โดยมุ่งเน้นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมการทำงาน การฝึกอบรม และพฤติกรรมความปลอดภัยของบุคลากร แต่การศึกษาในบริบทของคลังสินค้าสายการบินยังมีค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการปฏิบัติงานมีลักษณะเฉพาะและต้องดำเนินงานภายใต้มาตรฐานและระเบียบปฏิบัติของอุตสาหกรรมการบิน (Standard Operating Procedures: SOPs) รวมถึงข้อกำหนดขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (International Civil Aviation Organization: ICAO) และสมาคมขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ (International Air Transport Association: IATA) อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับการจัดการสินค้าพิเศษและสินค้าอันตราย (Dangerous Goods) การรักษาความปลอดภัยของสินค้า (Cargo Security) และการประสานงานระหว่างหลายหน่วยงานภายในสนามบิน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่อาจส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของบุคลากร จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาปัจจัยด้านความปลอดภัยในบริบทเฉพาะของคลังสินค้าสายการบิน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับลักษณะการดำเนินงานของอุตสาหกรรมการบิน นอกจากนี้รายงานความปลอดภัยด้านการบินขององค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ (International Civil Aviation Organization: ICAO) ปี ค.ศ. 2024 ระบุว่า อุบัติเหตุที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการภาคพื้นอากาศยาน (Ground Handling) เกิดขึ้นจำนวน 9 ครั้ง และเป็นประเภทอุบัติเหตุที่พบมากเป็นอันดับ 3 ของการดำเนินงานด้านการบินพาณิชย์ทั่วโลก (International Civil Aviation Organization, 2025) เนื่องจากการปฏิบัติงานด้านคลังสินค้าของสายการบินเป็นส่วนหนึ่งของงานบริการภาคพื้นอากาศยาน ข้อมูลดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนามาตรการด้านความปลอดภัยเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุและยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของสายการบิน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านการฝึกอบรม ด้านความรู้และทักษะ ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงมาตรการด้านความปลอดภัย พัฒนาองค์กร และส่งเสริมวัฒนธรรมความปลอดภัยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าเกี่ยวกับความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์กรกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาความปลอดภัยในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า กรณีศึกษาสายการบินแห่งหนึ่ง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มศึกษา ได้แก่ พนักงานที่ปฏิบัติงานในคลังสินค้าของสายการบินแห่งหนึ่ง ณ ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ จำนวน 175 คน ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล คือ ระหว่างเดือนมกราคม ตุลาคม 2568 ถึงเดือนมีนาคม 2569

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาและทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม ตลอดจนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 4 ส่วน โดยแต่ละส่วนมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระยะเวลาการปฏิบัติงาน และรายได้ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำนวน 4 ข้อ

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่ ด้านการฝึกอบรม ด้านเครื่องมือในการปฏิบัติงาน ด้านความรู้และทักษะ และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน จำนวน 12 ข้อ

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ด้านการตระหนักรู้ในสถานการณ์ ด้านมาตรฐานการปฏิบัติงาน และด้านความสามารถในการแก้ไขปัญหา จำนวน 9 ข้อ

ลักษณะของแบบสอบถามในส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคอร์ท (Likert Scale) ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกคำตอบได้เพียง 1 คำตอบที่ตรงกับความคิดเห็นของตนในแต่ละข้อ และมีเกณฑ์การให้คะแนนน้ำหนักจำแนกตามระดับความคิดเห็น ดังนี้

5 หมายถึง มากที่สุด
4 หมายถึง มาก
3 หมายถึง ปานกลาง
2 หมายถึง น้อย
1 หมายถึง น้อยที่สุด

ผู้วิจัยแปลผลระดับความคิดเห็นจากค่าเฉลี่ย โดยใช้เกณฑ์การจำแนกช่วงคะแนน ดังนี้ (Best, J. W., 1977)

$$\text{ช่วงการวัด} = \frac{\text{ค่าคะแนนสูงสุด - ค่าคะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

$$\text{แทนค่า} = \frac{5-1}{5} = 0.80$$

ดังนั้น เกณฑ์การแปลค่าความหมายของแบบสอบถามส่วนที่ 2 มีดังนี้

4.21 - 5.00 ระดับมากที่สุด
3.41 - 4.20 ระดับมาก
2.61 - 3.40 ระดับปานกลาง
1.81 - 2.60 ระดับน้อย
1.00 - 1.80 ระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 4 ใช้สอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ เป็นแบบสอบถามด้วยคำถามปลายเปิด (Open-end Question)

การตรวจสอบและทดสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) คือ ประสิทธิภาพของเครื่องมือวิจัยหรือแบบทดสอบที่สามารถวัดได้ตรงตามจุดประสงค์และครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องที่ต้องการวัดอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา และประมวลผลหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยามตัวแปร (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดเกณฑ์คะแนนการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละข้อคำถาม ดังนี้

+1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

–1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

จากนั้นนำคะแนนที่ได้รับมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยใช้สูตร ดังนี้ (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977)

จากสูตร $IOC = \frac{\sum R}{N}$

เมื่อ IOC = ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์

$\sum R$ = ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

N = จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

แทนค่า $IOC = \frac{2}{3}$

$= 0.67$

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การพิจารณาว่า ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้ โดยแบบสอบถามฉบับนี้มีค่า IOC เท่ากับ 0.67 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ภายหลังการปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ศึกษา แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน เพื่อประเมินความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามได้ค่าความเชื่อมั่น Cronbach’s Alpha คือ 0.921

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในรูปแบบเอกสาร (Paper-based Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 175 คน โดยประสานงานกับตัวแทนของสายการบินเพื่อขออนุญาตแจกแบบสอบถามให้แก่พนักงานฝ่ายคลังสินค้าในช่วงเวลาปฏิบัติงาน ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถกรอกข้อมูลตามความสะดวก และส่งคืนแบบสอบถามให้แก่ผู้ประสานงานของสายการบินในช่วงเวลาเลิกงาน ข้อมูลที่ได้จะถูกเก็บรักษาเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ตอบแบบสอบถามโดยการลงนามในหนังสือแสดงความยินยอมก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนครบตามจำนวนที่กำหนดแล้ว จึงดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล (Data Editing) ก่อนนำข้อมูลไปบันทึกและวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้กำหนดสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สถิติเชิงพรรณา (Descriptive Statistics) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระยะเวลาการปฏิบัติงาน และรายได้ โดยใช้ร้อยละ (Percentage) การแจกแจงความถี่ (Frequency) และการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์กรกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า โดยใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis)

ผลการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม รายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	83	47.43
หญิง	70	40.00
ความหลากหลายทางเพศ	22	12.57
รวม	**175**	**100.00**
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	65	37.14
ปริญญาตรี	97	55.43
สูงกว่าปริญญาตรี	13	07.43
รวม	**175**	**100.00**
ประสบการณ์ในการทำงาน		
น้อยกว่า 1 ปี	44	25.14
1 - 2 ปี	35	20.00
3 - 4 ปี	25	14.29
4 - 6 ปี	14	08.00
มากกว่า 6 ปี	57	32.57
รวม	**175**	**100.00**
รายได้/ค่าตอบแทนต่อเดือน		
10,000 - 20,000 บาท	80	45.71
20,001 - 30,000 บาท	26	14.86
30,001 - 40,000 บาท	12	6.86
40,001 - 50,000 บาท	07	4.00
มากกว่า 50,000 บาท	50	28.57
รวม	**175**	**100.00**

2. ระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของปัจจัยด้านองค์กร ในภาพรวม

ปัจจัยด้านองค์กร	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
1. ด้านการฝึกอบรม	3.88	0.53	มาก	4
2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน	3.98	0.65	มาก	3
3. ด้านความรู้และทักษะ	4.32	0.50	มากที่สุด	1
4. ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน	4.23	0.51	มากที่สุด	2
ภาพรวม	**4.10**	**0.55**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าต่อปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 4.10 และ 0.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความรู้และทักษะ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.50) รองลงมาคือ ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = 0.51) ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$ = 3.98, S.D. = 0.65) และด้านการฝึกอบรม ($\bar{x}$ = 3.88, S.D. = 0.53) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับของความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ในภาพรวม

ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับที่
1. ด้านการตระหนักรู้ในสถานการณ์	4.26	0.58	มากที่สุด	2
2. ด้านมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOPs)	4.22	0.58	มากที่สุด	3
3. ด้านความสามารถในการแก้ไขปัญหา	4.36	0.53	มากที่สุด	1
ภาพรวม	**4.28**	**0.45**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าต่อ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความสามารถในการแก้ไขปัญหา มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.53) รองลงมาคือ ด้านตระหนักรู้ในสถานการณ์ ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.58) และด้านมาตรฐานการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.53) ตามลำดับ

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์กรกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า รายละเอียดปรากฏในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของสายการบินแห่งหนึ่ง

ปัจจัยด้านองค์กร	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients			Collinearity Statistics		
	B	S.E.	β	t	Sig	Tolerance	VIF
(Constant)	1.095	-	-	-	-	-	-
1. ด้านการฝึกอบรม	0.138	0.065	0.138	2.135	0.034*	0.636	1.572
2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน	0.158	0.070	0.158	2.261	0.025*	0.557	1.794
3. ด้านความรู้และทักษะ	0.492	0.064	0.492	7.748	<0.001**	0.658	1.520

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของสายการบินแห่งหนึ่ง (ต่อ)

ปัจจัยด้านองค์กร	Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
	B	S.E.	β	t	Sig	Tolerance	VIF
4. ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน	0.131	0.058	0.131	2.251	0.026*	0.782	1.279
R = 0.728, R^2 = 0.529, Adjusted R^2 = 0.518, F = 47.786, Sig. < .001, Durbin–Watson = 1.700							

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .05)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 (p < .001)

จากตารางที่ 4 ปัจจัยทั้ง 4 ด้านมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดย ด้านความรู้และทักษะ มีอิทธิพลมากที่สุด (β = 0.492, p < .001) รองลงมาคือ ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน (β = 0.158, p = .025) ด้านการฝึกอบรม (β = 0.138, p = .034) และ ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน (β = 0.131, p = .026) ตามลำดับ

จากผลการวิเคราะห์ สามารถเขียนสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ (Unstandardized Regression Equation) ได้ดังนี้

แทนค่า Y = $1.095 + 0.138X_1 + 0.158X_2 + 0.492X_3 + 0.131X_4$

Y = ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของสายการบินแห่งหนึ่ง

X_1 = ด้านการฝึกอบรม

X_2 = ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน

X_3 = ด้านความรู้และทักษะ

X_4 = ด้านสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงาน

จากสมการดังกล่าว อธิบายได้ว่า เมื่อปัจจัยด้านการฝึกอบรม ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้านความรู้และทักษะ และด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น 1 หน่วย โดยกำหนดให้ปัจจัยอื่นคงที่ จะทำให้ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น 0.138, 0.158, 0.492 และ 0.131 หน่วย ตามลำดับ โดยปัจจัยด้านความรู้และทักษะมีค่าสัมประสิทธิ์สูงที่สุด จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานมากที่สุด

อภิปรายผล

ผลการวิจัยข้อที่ 1 ระดับความคิดเห็นของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าเกี่ยวกับความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน พนักงานฝ่ายคลังสินค้ามีความคิดเห็นด้านความปลอดภัยในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าพนักงานมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานอย่างปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cooper,M. D. ที่อธิบายว่า วัฒนธรรมความปลอดภัย (Safety Culture) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรมีทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัยเป็นลำดับแรก โดยครอบคลุมทั้งการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการป้องกันและเฝ้าระวังความเสี่ยง ตลอดจนการสนับสนุนจากองค์กรผ่านนโยบาย มาตรการ และระบบการจัดการความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยลดอุบัติเหตุในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ปลอดภัยอย่างยั่งยืน (Cooper, M. D., 2000) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิปัฐพ์ มงคลอภิบาลกุล และวิชิต อู่อ้น ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุที่นำไปสู่ผลการดำเนินงานด้านความปลอดภัยขององค์กรในประเทศไทย กรณีศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่การบิน

ของสนามบิน พบว่าพฤติกรรมความปลอดภัยของพนักงานมีอิทธิพลทางตรงสูงที่สุดต่อผลการปฏิบัติงานด้านความปลอดภัยขององค์กร ขณะที่บรรยากาศความปลอดภัยมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมความปลอดภัย และระบบการจัดการความปลอดภัยมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อบรรยากาศและพฤติกรรมความปลอดภัย (สิทธิปัฐพ์ มงคลอภิบาลกุล และวิชิต อู่อ้น, 2561)

ผลการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านองค์กรกับความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้า พบว่า ปัจจัยด้านองค์กรทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้และทักษะ ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้านการฝึกอบรม และด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ล้วนมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของสายการบินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าความปลอดภัยในการปฏิบัติงานเป็นผลลัพธ์ของการบริหารจัดการองค์กรในหลายมิติที่ต้องดำเนินการควบคู่กัน ไม่สามารถพึ่งพาปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งได้เพียงลำพัง โดยมีรายละเอียดในแต่ละด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรู้และทักษะ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า พนักงานที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานและมีทักษะที่เหมาะสมสามารถลดความผิดพลาดและความเสี่ยงจากอุบัติเหตุได้มากกว่า ทั้งนี้แนวคิด Competency-Based Approach ที่ชี้ว่าการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Rohman, M.A. & Sidiq, M. F. ที่กล่าวว่า ความรู้ด้านความปลอดภัยช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานตรวจจับอันตรายและลดความเสี่ยงของการเกิดอันตรายในขณะปฏิบัติงาน ในส่วนของทักษะจะสามารถช่วยให้ดำเนินงานได้อย่างปลอดภัย (Rohman, M.A. & Sidiq, M. F., 2023) และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิเกียรติ คอทอง และไชยสิทธิ์ ตันตยกุล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความปลอดภัยของนักบินและช่างอากาศยานในศูนย์การบินทหารบก พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมความปลอดภัย ได้แก่ ความรู้ความปลอดภัย การจูงใจ เครื่องมือและอุปกรณ์ ความตระหนักรู้ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยมีความรู้ความปลอดภัยเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด การค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาพฤติกรรมความปลอดภัยควรเน้นการเสริมสร้างองค์ความรู้ การจัดสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม และการสร้างแรงจูงใจควบคู่กัน เพื่อยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยในองค์กรการบินต่อไป (สุทธิเกียรติ คอทอง และไชยสิทธิ์ ตันตยกุล, 2564) 2) ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ระบบระบายอากาศที่ดี พื้นที่จัดเก็บสินค้าที่เป็นระเบียบ แสงสว่างเพียงพอ และการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันภัยส่วนบุคคลที่ได้มาตรฐาน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน องค์กรควรให้ความสำคัญกับการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความสะอาด ความเป็นระเบียบ การติดตามและตรวจสอบสภาพแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจให้แก่พนักงาน การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานที่ปลอดภัยและยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของธัชชนิกา เสนะวงษ์ และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอุบัติเหตุในเขตการบิน ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง พบว่าการป้องกันและลดความเสี่ยงควรมุ่งเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านความปลอดภัยให้กับผู้ปฏิบัติงาน การเสริมสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เช่น เพิ่มแสงสว่างและปรับปรุงเส้นทางการจราจร การจัดหาอุปกรณ์ที่มีมาตรฐาน รวมถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดหาอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลและการวางแผนงานอย่างเหมาะสม ทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อกฎระเบียบและเสริมวัฒนธรรมความปลอดภัยในเขตการบิน (ธัชชนิกา เสนะวงษ์ และคณะ, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของจันจิราภรณ์ จันต๊ะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพแวดล้อมในการทำงาน พฤติกรรมความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และอุบัติเหตุจากการทำงานของแรงงานนอกระบบอายุ 45 ปีขึ้นไป ในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน โดยทำหน้าที่เป็นปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมความไม่ปลอดภัยในการทำงาน (จันจิราภรณ์ จันต๊ะ, 2564) ดังนั้น

การจัดการและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม เช่น การปรับปรุงแสงสว่าง การจัดระเบียบพื้นที่ และการลดความเสี่ยงจากเครื่องมืออันตราย จึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดอุบัติเหตุและส่งเสริมความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืน 3) ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าการมีเครื่องมือที่ได้มาตรฐาน ทันสมัย และอยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ในทางตรงกันข้าม หากเครื่องมือชำรุด ล้าสมัย หรือไม่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง ย่อมก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ปฏิบัติงานและกระทบต่อคุณภาพงานโดยรวม องค์กรควรให้ความสำคัญกับการจัดหาและบำรุงรักษาเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานให้ได้มาตรฐาน รวมถึงจัดฝึกอบรมพนักงานให้มีความรู้ความเข้าใจในการใช้งานอย่างถูกต้องและปลอดภัย ควบคู่กับการตรวจสอบคุณภาพและความพร้อมของเครื่องมืออย่างสม่ำเสมอ การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยยกระดับความปลอดภัยของพนักงาน ลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ และสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของวรากร ช่วยสกุล และ ฐิติรัตน์ ถาวรสุจริตกุล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานระดับปฏิบัติการในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกพบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการตรวจสอบความพร้อมของเครื่องมือ การบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน และการใช้งานอย่างถูกต้องตามหลักความปลอดภัย หากเครื่องมืออยู่ในสภาพชำรุด เสื่อมสภาพ หรือขาดการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ จะเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ และอาจก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน และกระบวนการผลิตขององค์กร (วรากร ช่วยสกุล และ ฐิติรัตน์ ถาวรสุจริตกุล, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญา สาทิพยจันทร และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประสิทธิผลของอุปกรณ์ป้องกันอันตรายสำหรับเครื่องรูดเทปของโรงงานผลิตอาหารสัตว์แห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง พบว่าเครื่องมือที่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานและได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับลักษณะงานจริง ไม่เพียงช่วยลดการเข้าถึงจุดอันตรายของเครื่องจักรเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นและความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานในระดับสูง ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานอย่างปลอดภัยและลดโอกาสการเกิดความผิดพลาดจากมนุษย์ (พิชญา สาทิพยจันทร และคณะ, 2567) 4) ด้านการฝึกอบรม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า พนักงานที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมสามารถปฏิบัติงานได้อย่างปลอดภัย ลดอุบัติเหตุและความเสียหายต่อสินค้าหรืออุปกรณ์ได้ เช่น การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติจริง (Hands-on Training) และการจำลองสถานการณ์ (Simulation Training) ช่วยให้พนักงานสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินได้รวดเร็วและถูกต้องมากขึ้น ขณะเดียวกัน การฝึกอบรมด้านทฤษฎี เช่น ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานความปลอดภัยและระเบียบปฏิบัติงาน ทำให้พนักงานมีความเข้าใจในหลักการและเหตุผลของการปฏิบัติงานเพื่อความปลอดภัย สอดคล้องกับงานวิจัยของนพกร อุสาหะนันท์ และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประสิทธิผลของโปรแกรมฝึกอบรมด้านความปลอดภัยต่อพฤติกรรมการปฏิบัติงานของพนักงาน พบว่ารูปแบบการฝึกอบรมที่มีประสิทธิผลควรผสมผสานทั้ง การฝึกอบรมเชิงทฤษฎี เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักการ มาตรฐาน และเหตุผลของการปฏิบัติงานอย่างปลอดภัย และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติหรือการจำลองสถานการณ์ เพื่อให้พนักงานสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้และตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมความปลอดภัยที่ยั่งยืนในระยะยาว (นพกร อุสาหะนันท์ และคณะ, 2568) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Julkaiwansutjar, A. et al. พบว่าการฝึกอบรมไม่ได้ส่งผลเฉพาะระดับความรู้หรือทัศนคติเท่านั้น แต่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติในสถานที่ทำงานจริง โดยหลังการฝึกอบรมหัวหน้างานได้มีบทบาทในการสำรวจ ตรวจสอบ และปรับปรุงสภาพความปลอดภัยของเครื่องจักรอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้มีการซ่อมแซมและปรับปรุงอุปกรณ์ป้องกันอันตรายของเครื่องจักรกว่า 1,500 เครื่องภายในระยะเวลา 1 เดือน ซึ่งสะท้อนถึงผลลัพธ์ของการฝึกอบรมที่เชื่อมโยงทั้งความรู้ พฤติกรรม และการจัดการความปลอดภัยอย่างเป็นระบบ (Julkaiwansutjar, A. et al., 2019)

ลักษณะการปฏิบัติงานของพนักงานคลังสินค้าของสายการบินเป็นงานที่ต้องประสานงานกับหลาย ๆ หน่วยงาน และดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลา ความถูกต้อง และมาตรฐานการปฏิบัติงานที่เข้มงวด พนักงานจึงจำเป็นต้องมีทั้งความรู้เชิงเทคนิค ความเข้าใจในกฎระเบียบ ความสามารถในการรับรู้สถานการณ์ และทักษะในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอย่างเหมาะสม ผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยด้านความรู้และทักษะมีอิทธิพลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานมากที่สุด จึงสะท้อนว่าการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน และเป็นกลไกหลักที่ช่วยให้ปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน การฝึกอบรม และสภาพแวดล้อมในการทำงาน สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์กรควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้และทักษะของพนักงานเป็นลำดับแรก ควบคู่กับการจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ได้มาตรฐาน การจัดฝึกอบรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การปฏิบัติงานจริง และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการในลักษณะองค์รวม เพื่อเสริมสร้างความตระหนักด้านความปลอดภัย ส่งเสริมพฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ถูกต้อง และยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานของคลังสินค้าสายการบินควบคู่ไปกับการสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยที่ยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้ากรณีศึกษาสายการบินแห่งหนึ่ง สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านองค์กรที่ส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานฝ่ายคลังสินค้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านความรู้และทักษะ ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ ด้านการฝึกอบรม และด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยปัจจัยด้านความรู้และทักษะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานเป็นพื้นฐานสำคัญในการลดความผิดพลาดและป้องกันอุบัติเหตุในการทำงาน ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการสำหรับองค์กรดังนี้ 1) ควรจัดฝึกอบรมด้านความปลอดภัยในการทำงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยเนื้อหาการอบรมควรครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และทักษะการปฏิบัติงาน 2) ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความปลอดภัยและเอื้อต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยเน้นการจัดหาอุปกรณ์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน 3) ควรส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมในการดูแลความปลอดภัยร่วมกันผ่านการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น รายงานเหตุการณ์เสี่ยง หรือเสนอแนะแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ 4) ควรมีการสื่อสารข้อมูลด้านความปลอดภัยอย่างต่อเนื่องและหลากหลายรูปแบบ เช่น การติดป้ายเตือนในจุดเสี่ยง การจัดทำสื่อวิดีโอสั้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ หรือการจัดกิจกรรมรณรงค์ในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าถึงได้ง่าย สำหรับข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้ คือ ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ปฏิบัติงานบางส่วนได้ เนื่องจากข้อกำหนดด้านความปลอดภัยและนโยบายขององค์กร ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากทุกพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน อีกทั้งข้อจำกัดด้านเวลาและภาระงานของพนักงานส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกได้ จึงอาจทำให้ข้อมูลเชิงคุณภาพยังไม่ครอบคลุมในบางประเด็น นอกจากนี้ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังพนักงานฝ่ายคลังสินค้าของหลายสายการบินหรือหลายท่าอากาศยาน เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยและเปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการความปลอดภัยในบริบทที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติม เช่น วัฒนธรรมความปลอดภัย ภาวะผู้นำ พฤติกรรมความปลอดภัย และปัจจัยส่วนบุคคลที่อาจส่งผลต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน รวมทั้งประยุกต์ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) โดยผสานการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งในด้านผลลัพธ์เชิงสถิติและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการความปลอดภัยในอุตสาหกรรมการบินให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จันจิราภรณ์ จันต๊ะ. (2564). สภาพแวดล้อมในการทำงาน พฤติกรรมความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และอุบัติเหตุจากการทำงานของแรงงานนอกระบบอายุ 45 ปีขึ้นไป ในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารควบคุมโรค, 47(4), 1026-1037.

ธัชชนิกา เสนะวงษ์ และคณะ. (2565). การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอุบัติเหตุในเขตการบิน ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง. วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 6(1), 16-30.

นพกร อุสาหะนันท์ และคณะ. (2568). ประสิทธิผลของโปรแกรมฝึกอบรมด้านความปลอดภัยต่อพฤติกรรมการปฏิบัติงานของพนักงาน. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(6), 595-611.

ปิยพร เทพกูล และกฤษณ์ วิทวัสสำราญกุล. (2566). การรับรู้วัฒนธรรมความปลอดภัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของพนักงานสายการบินแห่งหนึ่ง. วารสารการจัดการอุตสาหกรรมการบิน, 1(1), 18-34.

พิชญา สาทิพยจันทร และคณะ. (2567). ประสิทธิผลของอุปกรณ์ป้องกันอันตรายสำหรับเครื่องรูดเทปของโรงงานผลิตอาหารสัตว์แห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง. วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ, 17(2), 68-81.

ภาณุมาศ เนียมพลับ และสุรมงคล นิ่มจิตต์. (2562). สมรรถนะของเจ้าหน้าที่จัดการคลังสินค้าที่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานในภาคอุตสาหกรรมธุรกิจการขนส่งสินค้าทางอากาศ. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า, 6(2), 1-8.

วรากร ช่วยสกุล และ ฐิติรัตน์ ถาวรสุจริตกุล. (2565). การจัดการความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานระดับปฏิบัติการในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. วารสารบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม, 4(1), 60-73.

สิทธิปัฐพ์ มงคลอภิบาลกุล และวิชิต อู่อ้น. (2561). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่นำไปสู่ผลการดำเนินงานด้านความปลอดภัยขององค์กรในประเทศไทย กรณีศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่การบินของสนามบิน. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 11(1), 1-10.

สุทธิเกียรติ คอทอง และไชยสิทธิ์ ตันตยกุล. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความปลอดภัยของนักบินและช่างอากาศยานในศูนย์การบินทหารบก. วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 12(3), 74-85.

Best, J. W. (1977). Research in education. (3rd ed.). Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Cooper, M. D. (2000). Towards a model of safety culture. Safety Science, 36(2), 111-136.

International Air Transport Association. (2024). How IATA manuals enhance safety, efficiency, and compliance in air cargo operations. Retrieved December 20, 2025, from https://www.iata.org/en/publications/newsletters/iata-knowledge-hub/the-importance-of-iata-manuals-enhancing-safety-efficiency-and-compliance-in-air-cargo-operations/

International Civil Aviation Organization. (2025). State of global aviation safety: ICAO safety report 2025 edition. Retrieved December 20, 2025, from https://www.icao.int/sites/default/files/sp-files/safety/Documents/ICAO_SR_2025.pdf

Julkaiwansutjar, A. et al. (2019). Effect of safety management from training of safety curriculum for supervisors in a food production company in Kamphaeng Phet Province. Naresuan University Journal: Science and Technology, 27(4). 98-105.

Rohman, M.A. & Sidiq, M. F. (2023). A review on safety knowledge and skills for reducing human error and accidents in construction. Retrieved December 12, 2025, from https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2023/66/e3sconf_iccim2023_01006.pdf

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion- referenced test item validity. Dutch Journal of Educational Research, 2(1977), 49-60.

บทความวิชาการ

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย*

PARADIGM SHIFT IN INTEGRATED STRATEGIC MANAGEMENT THROUGH COLLABORATIVE NETWORK MECHANISMS FOR THE SUSTAINABILITY OF THAI LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS

วิไลลักษณ์ เรืองสม
Wilailuk Ruangsom
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under the Royal Patronage,
Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: wilailuk@vru.ac.th
*Tel: 083-992-0894

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ไทย 3 ประการ ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ขาดการบูรณาการ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรที่พึ่งพิงส่วนกลางสูง และการยึดติดกับกฎระเบียบมากกว่าผลสัมฤทธิ์ต่อคุณภาพชีวิตประชาชน พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารจัดการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย ท่ามกลางสภาวะผันผวนและเปราะบางของโลกยุค BANI World ที่ทำให้รูปแบบการบริหารราชการแนวดิ่งและการทำงานแบบแยกส่วนในปัจจุบันเริ่มถึงทางตัน ใช้วิธีการสังเคราะห์เอกสารและแนวคิด โดยคัดเลือกตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ ทฤษฎีการบริหารจัดการแบบร่วมมือ และโมเดลภาคีนวัตกรรม จากแหล่งวิชาการในและต่างประเทศ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการบริหารเชิงกลยุทธ์ของอปท.ไทย ผลการวิเคราะห์พบว่า อปท. ไทยเผชิญข้อจำกัดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ขาดการบูรณาการ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรที่พึ่งพิงส่วนกลางสูง และการยึดติดกับกฎระเบียบมากกว่าผลสัมฤทธิ์ต่อคุณภาพชีวิตประชาชน จึงเสนอแนวทาง “การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย” เปลี่ยนบทบาทของอปท. จากผู้จัดทำบริการสาธารณะโดยลำพัง สู่ “ผู้อำนวยความสะดวกและประสานพลัง” ผ่านภาคี 5 ประสาน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ควบคู่กับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเครือข่ายของผู้บริหารท้องถิ่น ข้อเสนอแนะความสำเร็จของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์นี้ มุ่งสู่ความยั่งยืนเชิงสถาบัน เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น อาศัยการปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมาย การพัฒนาทักษะผู้นำยุคใหม่ในการบริหารเครือข่าย และการสร้างระบบนิเวศข้อมูลเปิดเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ที่แม่นยำ

คำสำคัญ: การบริหารเชิงกลยุทธ์, การบริหารจัดการแบบร่วมมือ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย, ภาคีเครือข่าย, ความยั่งยืน

* Received 1 July 2026; Revised 17 July 2026; Accepted 29 July 2026

Abstract

This academic article aims to analyze three key constraints in the management of Thai Local Administrative Organizations (LAOs) - organizational structures that lack integration, budgetary and resource limitations arising from heavy dependence on the central government, and an attachment to rules and regulations rather than to outcomes affecting citizens' quality of life - and to present an approach for shifting the management paradigm through collaborative network mechanisms, amid the volatile and fragile conditions of the BANI World, which have pushed the current vertical bureaucratic governance model and siloed working practices toward a dead end. The article employs documentary and conceptual synthesis, selecting textbooks, academic articles, and research related to new public management concepts, collaborative governance theory, and innovation partnership models, drawn from both domestic and international academic sources, and analyzing the content qualitatively to synthesize a conceptual framework for the strategic management of Thai LAOs. The analysis finds that Thai LAOs face three key constraints: organizational structures that lack integration, budgetary and resource limitations arising from heavy dependence on the central government, and an attachment to rules and regulations rather than to outcomes affecting citizens' quality of life. The article therefore proposes an approach of " Integrated Strategic Management through Collaborative Network Mechanisms," shifting the role of LAOs from sole providers of public services to " facilitators and integrators" through five-helix partnership - the public sector, the private sector, academia, civil society, and citizens - coupled with the development of network leadership among local executives. The recommendations note that the success of this paradigm shift, which aims toward institutional, economic, and social sustainability at the local level, depends on unlocking legal constraints, developing the skills of a new generation of leaders in network management, and establishing an open-data ecosystem to support precise strategic decision-making.

Keywords: Strategic Management, Collaborative Governance, Thai Local Administrative Organizations, Networks, Sustainability

บทนำ

ในยุคสมัยที่โลกเผชิญกับสภาวะความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ (VUCA World) ผนวกกับการก้าวเข้าสู่โลกยุค BANI ที่เปราะบาง วิตกกังวล อยู่นอกเส้นทางที่คาดเดา และเข้าใจยาก ส่งผลให้บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ต้องเผชิญกับความท้าทายที่ทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การบริหารงานภายใต้โครงสร้างอำนาจนิยมเดิมและการทำงานแบบแยกส่วน (Silo Working) เริ่มถึงทางตันและไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาที่มีลักษณะเป็น "ปัญหาที่ยากจะแก้ไข" (Wicked Problems) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Head, B. W. & Alford, J., 2015)

บริบทของการบริหารราชการไทยในปัจจุบันกำลังก้าวสู่จุดเปลี่ยนสำคัญ เมื่อทรัพยากรภาครัฐมีจำกัดมากขึ้น ขณะที่ความต้องการของประชาชนมีความหลากหลายและซับซ้อน การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบดั้งเดิมที่เน้นการวางแผนจากบนลงล่าง (Top-down Planning) และการพึ่งพางบประมาณจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว

จึงไม่เพียงพอต่อการสร้างความยั่งยืนในระดับพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ การปรับเปลี่ยน “กระบวนทัศน์การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการ” (Integrated Strategic Management Paradigm Shift) จึงเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ อปท. ไทยต้องให้ความสำคัญ หัวใจของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์นี้ คือการเปลี่ยนบทบาทของ อปท. จากการเป็น “ผู้จัดทำบริการสาธารณะโดยลำพัง” (Sole Provider) สู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกและประสานพลัง” (Facilitator and Integrator) โดยใช้กลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย (Collaborative Governance Mechanism) เป็นแรงขับเคลื่อนหลัก (Ansell, C. & Gash, A., 2008) การผสานพลังระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชน ผ่านโมเดล Quintuple Helix (Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J., 2010) จะช่วยให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากร การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการสร้างนวัตกรรมเชิงพื้นที่

ช่องว่างขององค์ความรู้ (Research Gap) งานศึกษาเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยที่ผ่านมามีอยู่จำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นแต่ละประเด็นแยกจากกัน เช่น การกระจายอำนาจทางการคลังและงบประมาณท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2565); (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565) หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารท้องถิ่น โดยมักใช้กรอบทฤษฎีเดี่ยวในการวิเคราะห์ ยังไม่ปรากฏงานที่บูรณาการแนวคิดการบริหารจัดการแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) โมเดลภาคีนวัตกรรม (Quintuple Helix) และสมรรถนะพลวัต (Dynamic Capabilities) เข้าด้วยกันเป็นกรอบเดียวสำหรับวิเคราะห์และออกแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ของ อปท. ไทยในบริบทของโลกยุค BANI ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญที่บทความนี้มุ่งเติมเต็ม บทความนี้มีคุณูปการหลักในการเชื่อมโยงแนวคิดการบริหารจัดการแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) โมเดล Quintuple Helix และกรอบสมรรถนะพลวัต (Dynamic Capabilities) เข้าด้วยกันเป็นกรอบบูรณาการเดียวสำหรับการบริหารเชิงกลยุทธ์ของ อปท. ไทย ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาเดิมที่มักพิจารณาแต่ละแนวคิดแยกส่วนกัน บทความจึงมีลักษณะเป็นการสังเคราะห์แนวทางเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ (Theoretical and Practical Synthesis) มากกว่าการนำเสนอทฤษฎีใหม่ทั้งหมด โดยมุ่งให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริงสำหรับผู้บริหารและภาคีเครือข่ายท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืนนั้นไม่ใช่เพียงการลงนามความร่วมมือ (MOU) ตามระเบียบราชการ แต่คือการสร้างระบบนิเวศแห่งความไว้วางใจ (Trust-based Ecosystem) และการมีเป้าหมายร่วมกัน (Shared Purpose) (Emerson, K.et al., 2012); (Vangen, S.et al., 2015) บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของ อปท. ไทยในบริบทของโลกยุค BANI และระบุสาเหตุหลักที่ทำให้รูปแบบการบริหารแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำเสนอกรอบแนวทาง “การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย” (Collaborative Governance) โดยอาศัยโมเดล Quintuple Helix เป็นฐานคิดในการเปลี่ยนบทบาทของ อปท. ไทย และเสนอข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติแก่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร อปท. และภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสู่ความยั่งยืนเชิงสถาบัน เศรษฐกิจ และสังคม

ปัญหาของ อปท. ไทยในบริบทโลกยุค BANI

โลกยุค BANI World และผลกระทบต่อการบริหารท้องถิ่น

แนวคิด BANI World เป็นกรอบอธิบายบริบทสังคมและการทำงานที่เต็มไปด้วยความพลิกผันอย่างคาดไม่ถึง โดยพัฒนาต่อยอดมาจากแนวคิด VUCA World ประกอบด้วย 4 ลักษณะสำคัญ ดังนี้ B-Brittle (ความเปราะบาง): ระบบหรือองค์กรสามารถแตกหัก ล่มสลาย หรือหยุดชะงักได้ง่ายกว่าที่คิด การสร้างระบบจึงต้องเน้น “ความยืดหยุ่นและการปรับตัว” (Resilience and Adaptability) มากกว่าแค่ประสิทธิภาพ A-Anxious (ความวิตกกังวล): ความไม่แน่นอนทำให้เกิดความเครียด ความกลัวในการตัดสินใจ และความรู้สึกสูญเสียการ

ควบคุม การบริหารจัดการต้องเน้นการสร้างความโปร่งใส (Transparency) และการสื่อสารที่ชัดเจน N-Non-linear (ความไม่เป็นเส้นตรง): เหตุการณ์ต่างๆ ไม่เชื่อมโยงกันอย่างสมเหตุสมผล สาเหตุเล็กๆ อาจสร้างผลกระทบมหาศาล (หรือในทางกลับกัน) ผู้นำจึงต้องใช้นวัตกรรมและการทดลอง (Innovation and Experimentation) เพื่อรับมือกับสิ่งใหม่ๆ I-Incomprehensible (ความเข้าใจยาก): ข้อมูลมากมายมหาศาลเกินกว่าจะประมวลผลได้ด้วยวิธีดั้งเดิม จนบางครั้งดูไร้เหตุผล องค์กรต้องก้าวข้ามการตัดสินใจแบบเดิม และอาศัยการมองไปข้างหน้า (Visionary and Future Scanning) โดยเฉพาะในบริบทของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร วิกฤตสภาพภูมิอากาศ และการพัฒนาทางดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและพร้อมกัน

BANI World กับการบริหารท้องถิ่นไทย

Johansen (2020) — ต้นแบบ / ดัดแปลงสู่บริบท อปท.

มิติ BANI	ผลกระทบต่อ อปท.	แนวทางรับมือ (Quintuple Helix)
B — Brittle เปราะบาง ล้มเหลวฉับพลัน ขาดความยืดหยุ่น	• งบประมาณถูกตัดกะทันหัน • บุคลากรขาดแคลน/ลาออก • โครงสร้างพื้นฐานชำรุด • วิกฤตสาธารณภัยไม่คาดคิด • ระบบ IT ล้มเหลว	• สร้าง Resilience Plan ร่วมกับภาคเอกชน (Helix 2) • กองทุนสำรองฉุกเฉินท้องถิ่น • เครือข่าย อปท. ช่วยเหลือกัน • Redundancy ระบบสำคัญ
A — Anxious วิตกกังวล ไม่มั่นคง ตัดสินใจยาก	• ผู้บริหารกลัวผิดพลาด/ถูกร้องเรียน • ประชาชนไม่ไว้วางใจ อปท. • ข้าราชการชะลองาน • ข่าวปลอมสร้างความตื่นตระหนก • ความขัดแย้งทางการเมือง	• Open Data เพิ่มความโปร่งใส • เวทีประชาเสวนา (Helix 3) • การสื่อสารเชิงรุกกับประชาชน • ระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ • Empathy Leadership
N — Non-linear ไม่เป็นเส้นตรง ผลลัพธ์คาดเดายาก เหตุ-ผลไม่สัมพันธ์	• นโยบายส่วนกลางส่งผลข้างเคียง • โครงการล้มเหลวโดยไม่รู้สาเหตุ • การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ • เทคโนโลยีรบกวนตลาดแรงงาน • ผลกระทบเชิงระบบซับซ้อน	• Systems Thinking วางแผน • มหาวิทยาลัยวิจัยร่วม (Helix 4) • Scenario Planning 3-5 ปี • Adaptive Policy ปรับได้รวดเร็ว • ใช้ข้อมูล Big Data ช่วยตัดสินใจ
I — Incompre-hensible เข้าใจยาก ข้อมูลท่วมท้น	• ระเบียบกฎหมายซับซ้อนมาก • ข้อมูลท้องถิ่นกระจัดกระจาย • AI/เทคโนโลยีใหม่เข้าใจยาก • บุคลากรขาดทักษะดิจิทัล • ข้อมูลขัดแย้งกันในแต่ละหน่วยงาน	• GovTech / Smart City Platform • พัฒนาทักษะดิจิทัลบุคลากร • ความร่วมมือ สถ. + มหาวิทยาลัย • Single Data Platform ท้องถิ่น • Simplification กฎระเบียบ

ภาพที่ 1 BANI World และผลกระทบต่อการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย

ในมิติของความเปราะบาง (Brittle) อปท. ไทยต้องเผชิญกับระบบงบประมาณที่พึ่งพาเงินอุดหนุนจากส่วนกลางสูงถึงร้อยละ 65 - 70 ของรายได้ทั้งหมด ทำให้ขาดความยืดหยุ่นทางการคลังเมื่อเกิดวิกฤตฉุกเฉิน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2565) วิกฤต COVID-19 เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนว่าโครงสร้างองค์กรที่แข็งตัวและพึ่งพิงส่วนกลางอย่างเดียวนำไปสู่ความล้มเหลวฉับพลันได้ในยามวิกฤต ในมิติความวิตกกังวล (Anxious) บรรยากาศการทำงานภายใน อปท. ถูกกดทับด้วยความกลัวการถูกตรวจสอบจากองค์กรอิสระ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ “risk-averse bureaucracy” ซึ่ง Peters, B. G., & Pierre, J. อธิบายว่าส่งผลให้การตัดสินใจเชิงนวัตกรรมหยุดชะงัก ในมิติของความไม่เป็นเส้นตรง (Non-linear) ผลกระทบจากนโยบายระดับชาติมักส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นในลักษณะที่คาดเดาไม่ได้ (Peters, B. G. & Pierre, J., 2004) เนื่องจากระบบสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่นมีลักษณะเป็น Complex Adaptive Systems (CAS) หรือ ระบบปรับตัวที่ซับซ้อน ของ Stacey, R. D. คือระบบที่ประกอบด้วยส่วนย่อยจำนวนมากที่เชื่อมโยงกันอย่างอิสระ ส่วนย่อยเหล่านี้สามารถ

เรียนรู้ ปรับตัว และจัดระเบียบตัวเองได้จากประสบการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ทำให้พฤติกรรมโดยรวมของระบบมีความยืดหยุ่นและคาดเดาได้ยาก (Stacey, R. D. , 2011) และในมิติที่เข้าใจยาก (Incomprehensible) อปท. ต้องปฏิบัติตามระเบียบกว่า 200 ฉบับจากกระทรวงมหาดไทย ควบคู่กับการหลั่งไหลของข้อมูลดิจิทัลที่เกินศักยภาพของบุคลากรที่มีอยู่ (OECD, 2020) ดังนั้น การรับมือกับ BANI World จึงต้องการแนวทางที่ก้าวพ้นจากการบริหารราชการแบบเดิม สู่การสร้างภูมิคุ้มกันเชิงระบบ (Systemic Resilience) ผ่านความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน

ข้อจำกัดสำคัญของ อปท. ไทย 3 ประการ

1. โครงสร้างองค์กรที่ขาดการบูรณาการ

ปัญหาเชิงโครงสร้างของ อปท. ไทยมีรากฐานจากการออกแบบระบบราชการที่แบ่งงานตาม “กอง” หรือ “ฝ่าย” อย่างชัดเจน ส่งผลให้การทำงานเกิดลักษณะ Silo Working โดยแต่ละหน่วยงานต่างดำเนินงานอย่างเป็นอิสระ ขาดกลไกการสื่อสาร แบ่งปันข้อมูล และประสานงานที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ระบบอำนาจนิยมในแนวดิ่ง (Vertical Hierarchy) ทำให้การตัดสินใจกระจุกตัวอยู่ที่ผู้บริหารระดับสูง จากการศึกษาของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พบว่า อปท. กว่าร้อยละ 70 ยังขาดระบบการบริหารจัดการข้อมูลแบบบูรณาการ ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานและการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565)

ปัญหาโครงสร้างดังกล่าวได้รับการยืนยันจากงานวิจัยของ Christensen, T., & Laegreid, P. ซึ่งศึกษาการปฏิรูปราชการในประเทศนอร์ดิกและพบว่า การทำงานแบบแยกส่วนในหน่วยงานรัฐเป็น “ปัญหาสากล” ที่เกิดขึ้นในทุกระบบราชการ โดยมีรากฐานจากการออกแบบองค์กรที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากกว่าการบูรณาการแนวนอน (Christensen, T. & Laegreid, P., 2007) ในบริบทของ อปท. ไทย ปัญหานี้ทวีความรุนแรงขึ้นเนื่องจากโครงสร้างการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางที่เพิ่มจำนวนงานขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการเพิ่มทรัพยากรที่สอดคล้องกัน (อรทัย ก๊กผล, 2561) นอกจากนี้ Agranoff, R. เสนอว่าการแก้ไขปัญหา Silo Working ในระดับท้องถิ่นต้องอาศัย “การบริหารเครือข่ายแบบมีเป้าหมายร่วม” (Collaborative Public Management) ซึ่งกำหนดให้ผู้บริหาร อปท. ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานภายในและภาคีภายนอกอย่างเป็นระบบ การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องการทั้งการออกแบบโครงสร้างองค์กรใหม่และการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันของบุคลากรในทุกระดับ (Agranoff, R., 2007)

2. ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากร

อปท. ไทยพึ่งพางบประมาณจากภาครัฐส่วนกลางในสัดส่วนที่สูงมาก โดยรายได้ที่ อปท. จัดเก็บเองมีสัดส่วนเฉลี่ยเพียงร้อยละ 9–12 ของรายได้รวมทั้งหมด (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2565) ซึ่งสะท้อนถึงการพึ่งพิงส่วนกลางอย่างเป็นระบบ ข้อจำกัดนี้ส่งผลให้ อปท. ไม่สามารถลงทุนในการพัฒนาระยะยาวหรือรับมือกับวิกฤตฉุกเฉินได้ทันท่วงที ยิ่งไปกว่านั้น การขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะทาง ทั้งด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การวิเคราะห์ข้อมูล และการบริหารเครือข่าย เป็นอุปสรรคสำคัญในการยกระดับคุณภาพบริการสาธารณะในยุคดิจิทัล

ในเชิงทฤษฎีการคลังสาธารณะ ของ Shah, A. ระบุว่าการกระจายอำนาจทางการคลัง (Fiscal Decentralization) ที่มีประสิทธิผลต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ อำนาจในการจัดเก็บรายได้ (Revenue Authority) อำนาจในการใช้จ่าย (Expenditure Authority) และอำนาจในการสร้างนวัตกรรมทางการเงิน (Financial Innovation Authority) (Shah, A, 2006) ซึ่ง อปท. ไทยยังมีเพียงมิติที่สองเป็นหลัก สอดคล้องกับการศึกษาของ Smoke, P. ที่พบว่า อปท. ในประเทศกำลังพัฒนาของเอเชียส่วนใหญ่เผชิญกับปัญหา “Unfunded Mandates” คือได้รับมอบหมายภารกิจเพิ่มขึ้นแต่งบประมาณไม่เพียงพอ (Smoke, P., 2001)

ทางออกที่นักวิชาการเสนอคือการพัฒนา Local Revenue Mobilization ผ่านความร่วมมือกับภาคเอกชน (Helix 2) ในรูปแบบ Public-Private Partnership และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สร้างรายได้ให้กับ อปท. โดยตรง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565)

3. การยึดติดกับกฎระเบียบมากกว่าผลสัมฤทธิ์

วัฒนธรรมองค์กรของ อปท. ไทยส่วนใหญ่ยังคงเน้นการปฏิบัติตามกฎระเบียบและขั้นตอนราชการ (Rule-based Culture) มากกว่าการมุ่งผลสัมฤทธิ์ต่อคุณภาพชีวิตประชาชน (Outcome-based Culture) ปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมนี้คงอยู่ประกอบด้วย ระบบการประเมินผลที่วัดจากปริมาณงาน (Output) มากกว่าผลลัพธ์ (Outcome) การขาดแรงจูงใจที่เชื่อมโยงกับการสร้างนวัตกรรม และความเสี่ยงทางการเมืองและทางกฎหมายเมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งผลให้ อปท. ขาดความคล่องตัวในการปรับตัวในยุค BANI

ในมุมมองการบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ Pollitt, C., & Bouckaert, G. อธิบายว่าวัฒนธรรม Rule-based ในองค์กรภาครัฐเป็นผลจากกระบวนการ “การสะสมความรับผิดชอบตามระเบียบ” (Accountability Accumulation) ที่ทำให้บุคลากรให้ความสำคัญกับความถูกต้องตามขั้นตอนมากกว่าประสิทธิผลต่อประชาชน (Pollitt, C. & Bouckaert, G., 2011) ในบริบทไทย วุฒิสาร ตันไชย ยืนยันว่าระบบการควบคุมจาก สตง. และ ป.ป.ช. ที่เข้มงวดสร้างแรงจูงใจเชิงลบให้บุคลากรหลีกเลี่ยงการตัดสินใจที่ริเริ่มใหม่แม้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน การเปลี่ยนผ่านสู่ Outcome-based Culture จึงต้องอาศัยการปฏิรูประบบประเมินผลองค์กรไปพร้อมกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่ “ปลอดภัยต่อการทดลองและล้มเหลว” (Psychological Safety for Innovation) เป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างนวัตกรรมในองค์กรภาครัฐ (วุฒิสาร ตันไชย, 2562)

กรอบแนวคิดการบริหารแบบเครือข่าย

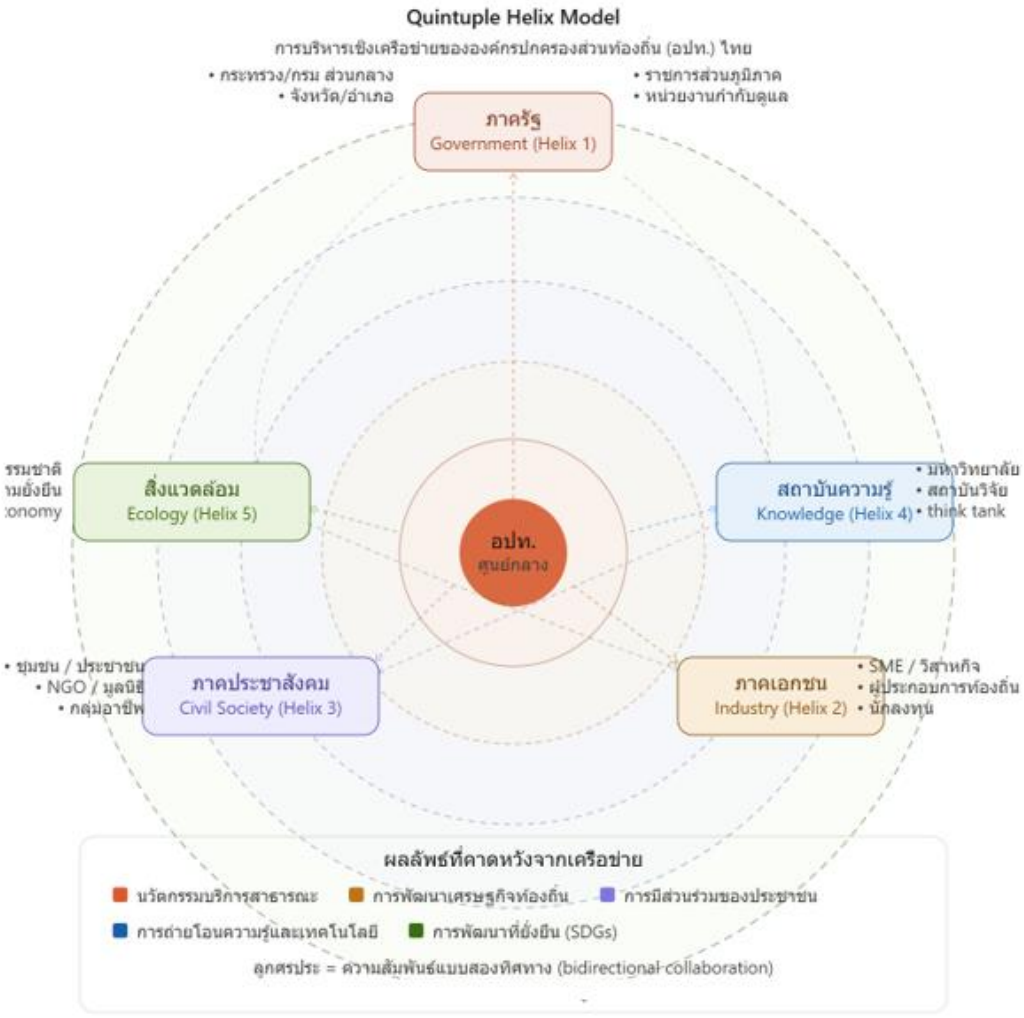
แนวคิด Collaborative Governance

Collaborative Governance หรือการบริหารจัดการแบบร่วมมือ คือกระบวนการและโครงสร้างการตัดสินใจด้านนโยบายสาธารณะที่เปิดให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ทั้งรัฐและมิใช่รัฐ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการในการปรึกษาหารือและการดำเนินงานร่วมกัน (Ansell, C. & Gash, A., 2008) หลักการสำคัญประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ 1) การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม (Inclusive Participation) (Fung, A., 2015) 2) การสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือผ่านเป้าหมายร่วม (Shared Purpose) และ 3) การรับผิดชอบร่วมกันและความโปร่งใส (Joint Accountability) (Emerson, K.et al., 2012)

Ansell, C., & Gash, A. ได้พัฒนากรอบ Collaborative Governance ผ่านการวิเคราะห์กรณีศึกษา 137 กรณีจากทั่วโลก และพบว่าปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสำเร็จของการบริหารแบบร่วมมือ ได้แก่ การออกแบบสถาบัน (Institutional Design) ที่ชัดเจน ประวัติศาสตร์ความร่วมมือหรือความขัดแย้งในอดีต (Starting Conditions) และคุณภาพของกระบวนการ (Collaborative Process) ซึ่งประกอบด้วยการสร้างความไว้วางใจ การสื่อสารสองทาง และการเรียนรู้ร่วมกัน (Ansell, C. & Gash, A., 2008) ต่อมา Emerson, K., et al. ได้เสนอ Integrative Framework for Collaborative Governance ที่ขยายแนวคิดสู่ระดับระบบ โดยระบุว่าการกำกับดูแลแบบร่วมมือที่ยั่งยืนต้องอาศัย System Context ที่เอื้ออำนวย อันได้แก่ เงื่อนไขทางการเมือง กฎหมาย สังคม และทรัพยากร (Emerson, K.et al., 2012) ในบริบทของ อปท. ไทย Vangen, S.et al. ชี้ให้เห็นว่าความท้าทายหลักของความร่วมมือข้ามภาคส่วนคือ “ความไม่สมดุลของอำนาจ” (Power Asymmetry) ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขผ่านกลไกการออกแบบที่รับประกันเสียงของทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียม (Vangen, S.et al., 2015) นอกจากนี้ Fung, A. เสนอ Empowered Participatory Governance ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องก้าวพ้นจากการ “รับฟัง” สู่การ “ร่วมตัดสินใจ” (Fung, A., 2015) ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางที่ อปท. ไทยควรมุ่งในยุค BANI

โมเดล Quintuple Helix

โมเดล Quintuple Helix พัฒนาต่อยอดจาก Triple Helix (Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L., 1995) และ Quadruple Helix โดยเพิ่มมิติของ “สังคมและสิ่งแวดล้อม” เป็นภาคีที่ห้า ประกอบด้วย 1) ภาครัฐ (Government) 2) ภาคเอกชน (Industry) 3) ภาควิชาการ (Academia) 4) ภาคประชาสังคม (Civil Society) และ 5) ภาคประชาชน (Citizens & Media) การบูรณาการทั้ง 5 ภาคีช่วยสร้างระบบนิเวศนวัตกรรมสังคม (Social Innovation Ecosystem) ที่มีความแข็งแกร่งและตอบสนองความต้องการพื้นที่ได้อย่างตรงจุด (Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J., 2010) ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดล Quintuple Helix สำหรับการบริหารเชิงเครือข่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย

แผนภาพนี้แสดงโมเดล Quintuple Helix ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดการบริหารเชิงเครือข่ายสำหรับ อปท. ไทย โดยมีโครงสร้าง 5 ชั้น ดังนี้

ภาครัฐ (Government) เป็นชั้นในสุดรอบ อปท. ได้แก่ กระทรวง กรม ราชการส่วนภูมิภาค และหน่วยงานกำกับดูแล ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย กฎระเบียบ และการจัดสรรงบประมาณ

ภาคเอกชน (Industry) ประกอบด้วย SME ผู้ประกอบการท้องถิ่น และนักลงทุน ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่และสร้างนวัตกรรมบริการ

ภาคประชาสังคม (Civil Society) ได้แก่ ชุมชน ประชาชน NGO และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เป็นฐานการมีส่วนร่วมของประชาธิปไตยท้องถิ่น

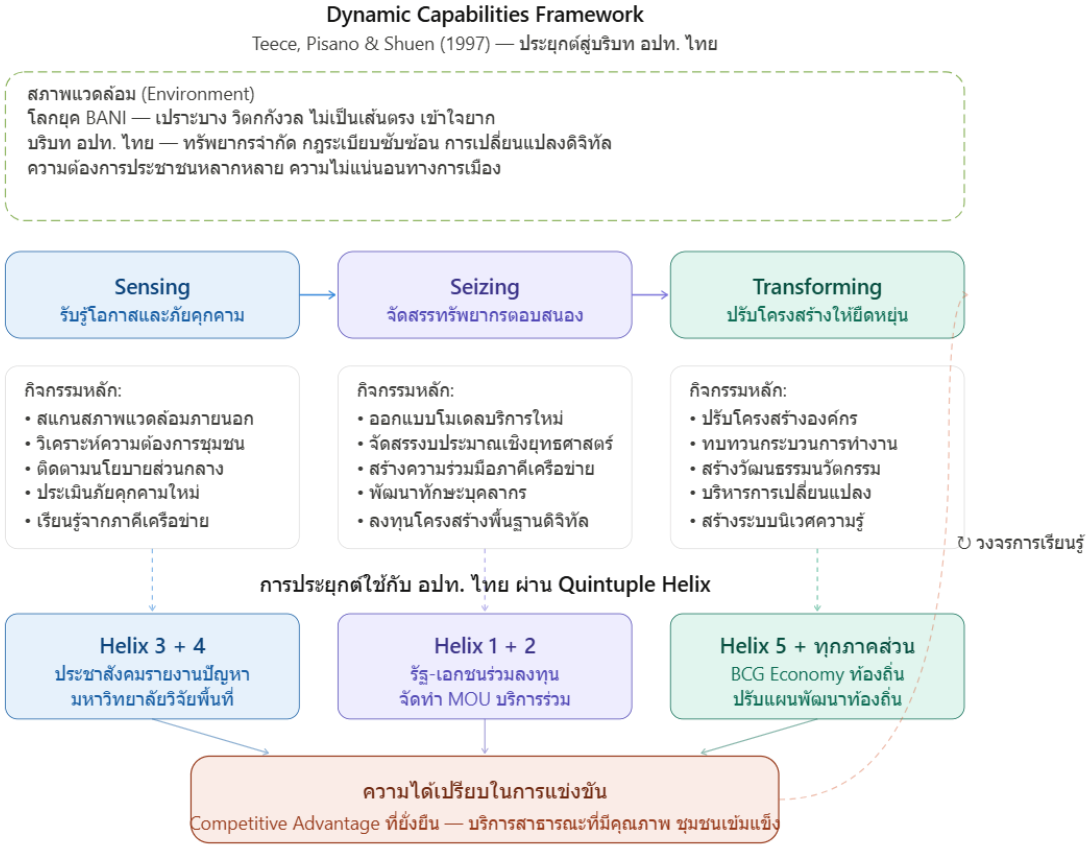
สถาบันความรู้ (Knowledge Institutions) ได้แก่ มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย และ think tank ที่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและถ่ายทอดองค์ความรู้

สิ่งแวดล้อม/นิเวศวิทยา (Ecology) เป็นมิติที่เพิ่มเข้ามาจาก Triple/Quadruple Helix เดิม ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืน และ BCG Economy ซึ่งเป็นแนวนโยบายสำคัญของไทย

ลูกศรประในแผนภาพแสดงความสัมพันธ์แบบสองทิศทาง (bidirectional) ระหว่างทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิด Quintuple Helix ที่เน้นการ “ร่วมสร้าง” (co-creation) มากกว่าการบริหารจากบนลงล่าง

การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการ

การบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการในบริบทของท้องถิ่นไทยหมายถึงกระบวนการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติขององค์กร โดยผสานกลยุทธ์ระยะยาวเข้ากับการดำเนินงานในแต่ละวันผ่านความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน แนวคิดนี้อาศัยพื้นฐานจาก Dynamic Capabilities Framework (Teece, D. J. et al., 1997) ผสมผสานกับแนวคิด New Public Governance (Osborne, S. P., 2010) ที่มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าร่วม (Co-creation of Public Value) ซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วในยุค BANI

ภาพที่ 3 กรอบ Dynamic Capabilities Framework และการประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยผ่านโมเดล Quintuple Helix

กรอบ Dynamic Capabilities Framework ของ Teece, D. J. et al. อธิบายว่าองค์กรที่จะอยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต้องพัฒนาสมรรถนะ 3 ประการ ได้แก่ Sensing (การรับรู้) คือความสามารถในการสแกนสภาพแวดล้อม (Teece, D. J. et al., 1997) ตรวจจับสัญญาณการเปลี่ยนแปลง

และประเมินโอกาสหรือภัยคุกคามก่อนที่จะปรากฏชัด Teece et al. อธิบายว่าต้องอาศัยการลงทุนในการวิจัย การสร้างเครือข่ายความรู้ และการรับฟังเสียงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นระบบ (Teece, D. J. et al., 1997) ในบริบท อปท. ไทย Sensing เกิดขึ้นได้ผ่านภาคประชาสังคม (Helix 3) ที่รายงานปัญหาชุมชน และมหาวิทยาลัย (Helix 4) ที่ทำวิจัยพื้นที่ Teece, D. J. et al. อธิบายต่อว่า Seizing (การตอบสนอง) คือความสามารถในการแปลงโอกาสที่รับรู้ได้ให้เป็นการกระทำ ผ่านการออกแบบโมเดลธุรกิจหรือบริการใหม่ การตัดสินใจลงทุน และการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างรวดเร็วและถูกทิศทาง สิ่งที่ขัดขวาง (Teece, D. J. et al., 1997) Seizing ของ อปท. ไทยมากที่สุดคือระเบียบจัดซื้อจัดจ้างที่เข้มงวดและวัฒนธรรม risk-averse ซึ่งทำให้การตอบสนองต่อโอกาสใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ช้า และ Teece, D. J. et al. อธิบายTransforming (การปรับเปลี่ยน) คือสมรรถนะระดับลึกที่สุด เป็นความสามารถในการปรับโครงสร้างองค์กร ทบทวนกระบวนการทำงาน (Teece, D. J. et al., 1997) และสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม Teece, D. J. et al. ระบุว่านี่คือสมรรถนะที่หายากและเลียนแบบได้ยากที่สุด เพราะต้องอาศัยภาวะผู้นำที่กล้าเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมที่ยอมรับความไม่แน่นอน (Teece, D. J. et al., 1997) ซึ่งในบริบทของ อปท. ไทย สมรรถนะเหล่านี้ต้องพัฒนาผ่านการสร้างเครือข่ายความรู้กับมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัย (Helix 4) การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาบริการนวัตกรรม (Helix 2) และการเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย (Helix 3) นอกจากนี้ Moore, M. H. เสนอแนวคิด Strategic Triangle ซึ่งระบุว่าผู้บริหารภาครัฐต้องบริหารสามมิติพร้อมกัน ได้แก่ คุณค่าสาธารณะ (Public Value) ความชอบธรรม (Legitimacy and Support) และสมรรถนะในการปฏิบัติ (Operational Capacity) (Moore, M. H., 1995) กรอบแนวคิดนี้สอดคล้องกับ New Public Governance ของ Osborne, S. P. ที่มองว่าการบริหารสาธารณะที่มีประสิทธิผลในศตวรรษที่ 21 ต้องอาศัยการสร้างคุณค่าร่วม (Co-creation of Public Value) ระหว่างรัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการ (Osborne, S. P., 2010) ที่ อปท. ไทยควรนำมาประยุกต์ใช้ผ่านกลไก Quintuple Helix และหลักการ Collaborative Governance

จุดร่วมและจุดต่างของสามกรอบแนวคิด

เมื่อนำสามกรอบแนวคิดข้างต้นมาเปรียบเทียบกัน จะเห็นว่าแต่ละกรอบตอบโจทย์คนละมิติของปัญหาการบริหาร อปท. ไทย และเสริมกันเป็นระบบ มิใช่ซ้ำซ้อนกัน กล่าวคือ Collaborative Governance ให้คำตอบในระดับ “กระบวนการ” (Process) ว่าภาคีต่างๆ ควรเจรจา ตัดสินใจ และสร้างความไว้วางใจร่วมกันอย่างไร Quintuple Helix ให้คำตอบในระดับ “โครงสร้าง” (Structure) ว่าใครควรเป็นภาคีและมีบทบาทอย่างไรในเครือข่าย ขณะที่ Dynamic Capabilities ให้คำตอบในระดับ “สมรรถนะ” (Capability) ว่าองค์กร อปท. ต้องพัฒนาความสามารถใดบ้าง (Sensing-Seizing-Transforming) จึงจะขับเคลื่อนกระบวนการและโครงสร้างดังกล่าวให้เกิดผลจริง

อย่างไรก็ตาม หากใช้เพียงกรอบใดกรอบหนึ่งโดยลำพังย่อมมีข้อจำกัด Collaborative Governance เพียงอย่างเดียวอาจอธิบายกระบวนการสร้างความร่วมมือได้ดี แต่ไม่ได้ระบุชัดว่าใครควรเป็นภาคี ซึ่งเป็นโจทย์ที่ Quintuple Helix ตอบ และไม่ได้อธิบายว่าองค์กรภาครัฐมีสมรรถนะเพียงพอสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ซึ่งเป็นโจทย์ที่ Dynamic Capabilities ตอบ ในทางกลับกัน Quintuple Helix ให้แผนผังโครงสร้างภาคีที่ชัดเจน แต่ไม่ได้อธิบายกลไกการตัดสินใจร่วมในทางปฏิบัติ ส่วน Dynamic Capabilities เดิมถูกพัฒนาขึ้นในบริบทภาคเอกชนเพื่ออธิบายความได้เปรียบทางการแข่งขัน จึงจำเป็นต้องตีความใหม่ (Reinterpretation) ให้เหมาะกับบริบทภาครัฐที่มีเป้าหมายเป็นคุณค่าสาธารณะมากกว่าผลกำไร

บทความนี้จึงเสนอกรอบบูรณาการที่เชื่อมทั้งสามมิติเข้าด้วยกันเป็น “กรอบการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย” โดยใช้ Quintuple Helix กำหนดโครงสร้างของภาคีว่าใครคือผู้เล่น ใช้ Collaborative Governance ออกแบบกระบวนการทำงานร่วมกันว่าภาคีเหล่านั้นทำงานร่วมกันอย่างไร และใช้ Dynamic Capabilities เป็นเกณฑ์ประเมินและพัฒนาสมรรถนะขององค์กร อปท. ที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนทั้งสองมิติแรกให้เกิดผลจริง กรอบบูรณาการนี้จึงมีลักษณะเป็นการสังเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Synthesis) มากกว่าการนำเสนอทฤษฎีคู่ขนานแยกจากกัน และเป็นคุณูปการหลักที่บทความนี้เสนอต่อวงวิชาการด้านการบริหารท้องถิ่น

กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

1. กรณีศึกษาในประเทศไทย: เทศบาลนครเชียงใหม่

เทศบาลนครเชียงใหม่เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการนำแนวคิด Collaborative Governance มาประยุกต์ใช้ โดยมีการจัดทำ “เชียงใหม่ 2030” ซึ่งเป็นแผนพัฒนาเมืองที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภาควิชาการ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมกว่า 200 องค์กร กระบวนการนี้ทำให้เกิดโครงการนวัตกรรมท้องถิ่นที่ตอบโจทย์ความต้องการจริง อาทิ ระบบจัดการน้ำชุมชนแบบมีส่วนร่วม และแพลตฟอร์มเชื่อมโยงผู้ประกอบการ SME กับตลาดต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของการบูรณาการความร่วมมือในเชิงปฏิบัติ

ในแง่การวิเคราะห์เชิงวิชาการ กรณีเชียงใหม่สะท้อนให้เห็นสมรรถนะ Sensing ของ Teece, D. J. et al. ที่ชัดเจน คือการที่เทศบาลนครเชียงใหม่สามารถรับรู้ความต้องการที่หลากหลายของชุมชนและภาคธุรกิจผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง (Teece, D. J. et al., 1997) อย่างไรก็ตาม Wongpreedee, A., & Mahakanjana, C. ชี้ว่าความท้าทายหลักของ อปท. ขนาดใหญ่ในไทยคือ การรักษาพลังงานของเครือข่ายในระยะยาว เนื่องจากภาคีหลายแห่งมักลดการมีส่วนร่วมลง เมื่อโครงการเข้าสู่ระยะดำเนินการซึ่งมีรายละเอียดซับซ้อน (Wongpreedee, A. & Mahakanjana, C., 2011) บทเรียนสำคัญสำหรับ อปท. ไทยจากกรณีนี้คือ ความสำเร็จของ Collaborative Governance ต้องการการออกแบบกลไกความรับผิดชอบร่วม (Joint Accountability Mechanism) ที่ทำให้ภาคีทุกฝ่ายยังคงมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องตลอดวงจรชีวิตของโครงการ (Ansell, C. & Gash, A., 2008)

2. กรณีศึกษาต่างประเทศ: Barcelona Superblocks, สเปน

Barcelona Superblocks เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาเมืองที่ประสบความสำเร็จในการนำ Collaborative Governance มาใช้ในระดับนานาชาติ โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงผังเมืองเกิดขึ้นผ่านการหารือร่วมกันระหว่างรัฐบาลเมือง ชุมชน นักวิชาการ และภาคเอกชน ผลลัพธ์ไม่เพียงส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประชาชน แต่ยังช่วยสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการบริหารท้องถิ่นและกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ บทเรียนจาก Barcelona ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จขึ้นอยู่กับการลงทุนในกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

Rueda et al. วิเคราะห์ Barcelona Superblocks ในเชิงวิชาการและพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จมากกว่าโครงการผังเมืองอื่น ๆ ในยุโรป คือการที่เมืองบาร์เซโลนาลงทุนในกระบวนการ “Co-design” กับชุมชนก่อนเริ่มก่อสร้าง โดยใช้เครื่องมือการมีส่วนร่วมแบบดิจิทัลควบคู่กับการพบปะในพื้นที่จริง (Rueda, S. et al., 2012) ในบริบทของ อปท. ไทย บทเรียนจาก Barcelona ที่นำมาปรับใช้ได้มากที่สุดคือการออกแบบโครงการโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะในลักษณะ “Participatory Design” ที่ผู้ใช้บริการเป็นผู้ร่วมออกแบบ มิใช่เพียงผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ Empowered Participatory Governance ของ Fung, A. ที่เสนอการปฏิรูปสถาบันรัฐและเอกชนให้มีความโปร่งใส เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยดึง “ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” เข้ามามีอำนาจตัดสินใจ (Fung, A., 2015) และกรอบ Collaborative

Governance ของ Ansell, C., & Gash, A. คือ โมเดลการจัดการนโยบายสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ตัวแสดงจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มาร่วมตัดสินใจอย่างเป็นทางการ โดยมุ่งเน้นการสร้างฉันทามติ (Ansell, C. & Gash, A., 2008)

3. กรณีศึกษาจากภูมิภาคอาเซียน: Bandung Smart City, อินโดนีเซีย

เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย มีบริบทที่ใกล้เคียงกับ อปท. ไทยมากที่สุด ทั้งในด้านข้อจำกัดทรัพยากรและโครงสร้างระบบราชการ เมืองบันดุงได้พัฒนา “Bandung Command Center” ซึ่งเป็นระบบบริหารจัดการข้อมูลเมืองแบบบูรณาการ โดยอาศัยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีบันดุง (ITB) ภาคเอกชนด้านเทคโนโลยี และชุมชนในพื้นที่ กรณีนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ในบริบทที่มีข้อจำกัด การบริหารเชิงเครือข่ายที่มีเป้าหมายชัดเจนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญได้

Setiawan, B., & Harahap, F. วิเคราะห์ Bandung Smart City ในเชิงวิชาการและพบว่าปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญคือภาวะผู้นำของนายกเทศมนตรี Ridwan Kamil ที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนและสามารถสื่อสารเป้าหมายให้ภาคีทุกฝ่ายเห็นร่วมกันได้ (Setiawan, B. & Harahap, F., 2022) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Transformational Leadership ของ Bass, B. M. ที่ระบุว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงองค์กร (Bass, B. M., 1985) ในบริบทของ อปท. ไทย บทเรียนจากบันดุงชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของ Smart Local Governance ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับงบประมาณหรือความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเป็นหลัก แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำในการสร้าง Ecosystem แห่งความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างภาครัฐ มหาวิทยาลัย และชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของโมเดล Quintuple Helix (Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J., 2010)

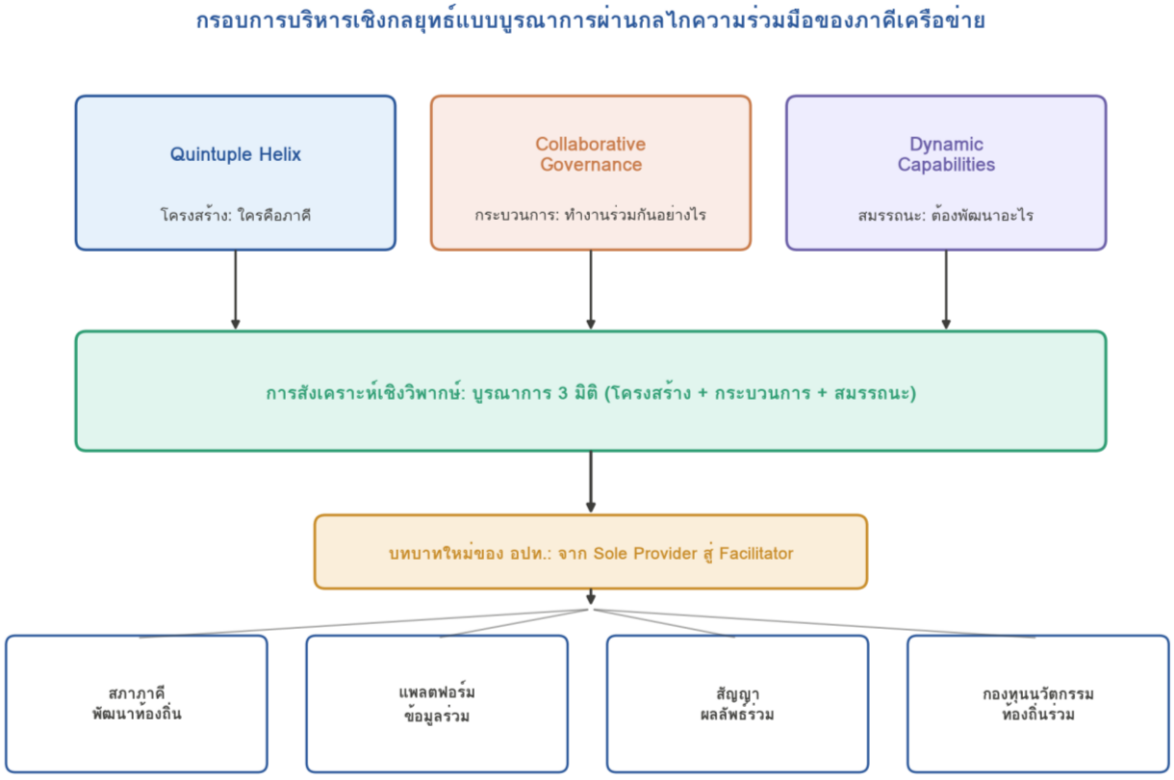
จากการวิเคราะห์กรอบแนวคิด ข้อจำกัด และกรณีศึกษา พบว่าการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารของ อปท. ไทยไม่ใช่เพียงทางเลือก แต่เป็นความจำเป็นเร่งด่วน (Imperative) สำหรับการอยู่รอดและการพัฒนาท่ามกลางความท้าทายของโลกยุค BANI การเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศชี้ให้เห็นว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จของ Collaborative Governance ไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดหรือความมั่งคั่งขององค์กรเป็นหลัก แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกระบวนการ (Process Quality) และความไว้วางใจระหว่างภาคี (Inter-sectoral Trust) เป็นสำคัญ

การเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีผ่านกรอบ Dynamic Capabilities (Teece, D. J. et al., 1997) พบว่า กรณีเชียงใหม่มีความเข้มแข็งในมิติ Sensing กรณีบาร์เซโลนาโดดเด่นในมิติ Seizing ที่แปลงวิสัยทัศน์ไปสู่การดำเนินงานจริง และกรณีบันดุงแสดงให้เห็นมิติ Transforming ที่โดดเด่นที่สุด ซึ่งชี้นำว่า อปท. ไทยควรพัฒนาทั้งสามสมรรถนะอย่างสมดุลมิใช่เน้นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง นอกจากนี้ การวิเคราะห์ยังพบ “เงื่อนไขร่วม” ที่ทำให้ทุกกรณีประสบความสำเร็จ ได้แก่ ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ กระบวนการมีส่วนร่วมที่ออกแบบอย่างตั้งใจ และระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงระหว่างภาคี ซึ่งสอดคล้องกับกรอบ Integrative Framework for Collaborative Governance ของ Emerson, K., et al. ที่ระบุว่า System Context ที่เอื้ออำนวยเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ขาดไม่ได้ก่อนที่ Collaborative Governance จะสามารถสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว (Emerson, K.et al., 2012)

แนวทางนำไปใช้จริงในบริบทไทย

แนวทางการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านภาคีเครือข่าย

เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนทัศน์ใหม่ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้างต้นอย่างเป็นรูปธรรม ภาพที่ 4 แสดงแบบจำลอง (Model) ที่เชื่อมโยงกรอบแนวคิดทั้งสาม (Quintuple Helix, Collaborative Governance และ Dynamic Capabilities) เข้ากับการเปลี่ยนบทบาทของ อปท. และกลไกเชิงปฏิบัติ 4 ประการที่บทความนี้เสนอ ดังนี้

ภาพที่ 4 แบบจำลองกระบวนทัศน์ใหม่ของการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย ซึ่งสังเคราะห์จาก Quintuple Helix, Collaborative Governance และ Dynamic Capabilities

1. การเปลี่ยนบทบาทของ อปท.: จาก Sole Provider สู่ Facilitator

แกนกลางของกระบวนทัศน์ใหม่คือการเปลี่ยนบทบาทพื้นฐานของ อปท. จาก “ผู้จัดทำบริการสาธารณะโดยตรง” มาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก ประสานพลัง และสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสม” สำหรับภาคีเครือข่าย บทบาทใหม่นี้ต้องการทักษะความเป็นผู้นำเชิงเครือข่าย (Network Leadership) ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความไว้วางใจ และบริหารความสัมพันธ์ข้ามองค์กรได้อย่างมีประสิทธิผล โดยผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะใน 3 มิติ ได้แก่ ทักษะการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) ทักษะการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) และทักษะการบริหารโครงการร่วม (Co-management)

Crosby, B. C., & Bryson, J. M. เสนอว่าการเปลี่ยนบทบาทจาก Sole Provider สู่ Facilitator ต้องผ่านกระบวนการ “Leadership for the Common Good” ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) ที่ภาคีทุกฝ่ายเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่วิสัยทัศน์ที่กำหนดจากบนลงล่าง (Crosby, B. C. & Bryson, J. M., 2005) ในบริบทของ อปท. ไทย Agranoff, R. ชี้ว่าผู้บริหารท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในการบริหารเครือข่ายมักมีสมรรถนะ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความสามารถในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการเจรจาต่อรอง 2) ความสามารถในการแปลงความขัดแย้งให้เป็นโอกาส 3) ความเชี่ยวชาญในกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และ 4) ความสามารถในการรักษาความน่าเชื่อถือและความยุติธรรมในสายตาของทุกภาค (Agranoff, R., 2007) การพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้จึงควรเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรพัฒนาผู้บริหาร อปท. ไทยในยุค BANI อย่างเร่งด่วน

2. กลไกการบูรณาการผ่านภาคีเครือข่าย 5 ประสาน

การนำโมเดล Quintuple Helix มาประยุกต์ใช้ต้องอาศัยการออกแบบกลไกความร่วมมือที่ชัดเจน ได้แก่ 1) การจัดตั้ง “สภาภาคีพัฒนาท้องถิ่น” เป็นพื้นที่กลางสำหรับการหารือและตัดสินใจร่วม 2) การพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลร่วม (Shared Data Platform) ที่ให้ทุกภาคีเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม 3) การจัดทำ “สัญญาผลลัพธ์ร่วม” (Shared Outcome Agreement) ที่กำหนดเป้าหมาย บทบาท และความรับผิดชอบของแต่ละภาคีอย่างโปร่งใส และ 4) การสร้างกองทุนนวัตกรรมท้องถิ่นร่วม (Local Innovation Fund) ที่ระดมทรัพยากรจากหลายภาคส่วน

เพื่อให้กลไกทั้ง 4 ประการข้างต้นนำไปปฏิบัติได้จริง แต่ละกลไกจึงควรมีความชัดเจนในประเด็นผู้รับผิดชอบ แหล่งงบประมาณ ข้อจำกัดทางกฎหมาย และตัวชี้วัดความสำเร็จ ดังนี้

สภาภาคีพัฒนาท้องถิ่น

ผู้รับผิดชอบหลักคือนายก อปท. ร่วมกับตัวแทนภาคีทั้ง 5 กลุ่ม โดยจัดตั้งในรูปแบบคณะกรรมการที่ปรึกษาภายใต้ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น งบประมาณดำเนินการมาจากงบบริหารทั่วไปของ อปท. ข้อจำกัดทางกฎหมายที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ได้ให้อำนาจ อปท. ในการจัดตั้งกลไกที่มีผลผูกพันทางกฎหมายต่อภาคีภายนอก จึงต้องดำเนินการในรูปแบบกลไกที่ปรึกษา (Advisory Body) ในระยะแรก ตัวชี้วัดความสำเร็จได้แก่ จำนวนครั้งของการประชุมต่อปี สัดส่วนข้อเสนอจากสภาที่ถูกนำไปปฏิบัติจริง และระดับความพึงพอใจของภาคีที่เข้าร่วม

แพลตฟอร์มข้อมูลร่วม

ผู้รับผิดชอบคือฝ่ายสารสนเทศของ อปท. ร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ (Helix 4) ในการพัฒนาระบบ งบประมาณอาจขอรับการสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม หรือเงินอุดหนุนเฉพาะกิจด้านดิจิทัลจากส่วนกลาง ข้อจำกัดสำคัญคือพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ซึ่งกำหนดขอบเขตของข้อมูลที่เปิดเผยได้ จึงต้องออกแบบชั้นการเข้าถึงข้อมูล (Data Governance) อย่างรัดกุม ตัวชี้วัดความสำเร็จได้แก่ จำนวนชุดข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะ จำนวนภาคีที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์ม และระยะเวลาเฉลี่ยในการตอบสนองต่อคำร้องขอข้อมูล

สัญญาผลลัพธ์ร่วม

ผู้รับผิดชอบคือคู่สัญญาทุกฝ่ายที่ร่วมลงนาม โดยมี อปท. เป็นผู้ประสานหลัก ไม่มีงบประมาณเฉพาะสำหรับกลไกนี้ แต่ผูกกับงบประมาณของโครงการที่ตกลงร่วมกัน ข้อจำกัดทางกฎหมายคือระเบียบพัสดุและการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐยังไม่รองรับรูปแบบสัญญาผลลัพธ์ร่วมหลายฝ่าย (Multi-party Outcome Agreement) อย่างเป็นทางการ จึงต้องใช้รูปแบบบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ควบคู่กับสัญญาจ้างเฉพาะโครงการในระยะแรก ตัวชี้วัดความสำเร็จ ได้แก่ ร้อยละของเป้าหมายร่วมที่บรรลุตามกำหนดเวลา และความชัดเจนของบทบาทความรับผิดชอบที่ระบุไว้ในสัญญา

กองทุนนวัตกรรมท้องถิ่นร่วม

ผู้รับผิดชอบคือคณะกรรมการกองทุนที่มีตัวแทนจากภาคีทั้ง 5 กลุ่มร่วมบริหาร แหล่งเงินทุนอาจมาจากเงินสมทบของภาคเอกชนในพื้นที่ งบพัฒนาจังหวัด และเงินสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ข้อจำกัดสำคัญคือระเบียบการคลังของ อปท. ยังไม่มีหมวดงบประมาณเฉพาะสำหรับกองทุนร่วมทุนข้ามภาคส่วน จึงจำเป็นต้องจัดตั้งในรูปแบบมูลนิธิหรือกองทุนภายนอกที่ อปท. เป็นผู้ร่วมก่อตั้ง ตัวชี้วัดความสำเร็จ ได้แก่ จำนวนโครงการนวัตกรรมที่ได้รับทุน มูลค่าเงินสมทบจากภาคีนอกภาครัฐ และผลลัพธ์เชิงประจักษ์ของนวัตกรรมที่นำไปใช้จริงในพื้นที่

Provan, K. G.& Kenis, P. เสนอรูปแบบการกำกับดูแลเครือข่ายสาธารณะ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) Participant-governed Networks ที่สมาชิกบริหารร่วมกันโดยตรง 2) Lead-organization Networks ที่มีองค์กรนำอยู่ตรงกลาง ซึ่งเหมาะกับบริบทของ อปท. ในฐานะที่เป็นองค์กรนำ และ 3) Network Administrative Organization ที่มีหน่วยงานอิสระทำหน้าที่บริหารเครือข่าย (Provan, K. G. & Kenis, P., 2008) ในบริบทไทย รูปแบบที่สองมีความเป็นไปได้มากที่สุดในระยะแรก เนื่องจาก อปท. มีความชอบธรรมตามกฎหมายและมีความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่อย่างแน่นแฟ้น อย่างไรก็ตาม Koppenjan, J., & Klijn, E. H. เตือนว่า Lead-organization Networks มีความเสี่ยงที่ อปท. จะใช้อำนาจเกินขอบเขตและทำให้ภาคีอื่นรู้สึกว่าเป็นเพียงผู้ถูกดึงมาร่วม มิใช่หุ้นส่วนที่แท้จริง ดังนั้น การออกแบบ Shared Governance Structure ที่ชัดเจนและโปร่งใสจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับ อปท. ไทยที่ต้องการนำโมเดล Quintuple Helix มาประยุกต์ใช้อย่างได้ผล (Koppenjan, J. & Klijn, E. H., 2004)

3. ความยั่งยืน 3 มิติ: เป้าหมายสูงสุดของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์

กรอบความยั่งยืน 3 มิติประกอบด้วย ประการแรก ความยั่งยืนเชิงสถาบัน (Institutional Sustainability) การสร้างระบบธรรมาภิบาลที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ผ่านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data) ประการที่สอง ความยั่งยืนเชิงเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) การลดการพึ่งพิงงบประมาณส่วนกลางผ่านการพัฒนาฐานรายได้ท้องถิ่นและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และประการที่สาม ความยั่งยืนเชิงสังคม (Social Sustainability) การยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนผ่านการออกแบบบริการสาธารณะที่ตอบโจทย์ความต้องการที่หลากหลายของชุมชน

กรอบความยั่งยืน 3 มิตินี้มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 (Sustainable Cities and Communities) ที่กำหนดให้เมืองและท้องถิ่นมีความครอบคลุม ปลอดภัย ยืดหยุ่น และยั่งยืน (United Nations Development Programme, 2022) ในมิติสถาบัน การวิจัยของ Bovaird, T. ชี้ว่าธรรมาภิบาลท้องถิ่นที่ยั่งยืนต้องพัฒนาจาก “ความโปร่งใสตามระเบียบ” (Procedural Transparency) ไปสู่ “ความโปร่งใสเชิงผลลัพธ์” (Outcome Transparency) ที่ประชาชนสามารถตรวจสอบว่าทรัพยากรที่ลงทุนไปสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนได้มากน้อยเพียงใด (Bovaird, T., 2007) ในมิติเศรษฐกิจ แนวคิด Community Wealth Building (Preston Model) ของ Brown, M., & Doussard, M. เสนอว่า อปท. ควรออกแบบนโยบายจัดซื้อจัดจ้างที่เอื้อต่อผู้ประกอบการท้องถิ่นและวิสาหกิจสังคม เพื่อให้เม็ดเงินภาครัฐหมุนเวียนอยู่ในเศรษฐกิจท้องถิ่นมากที่สุด (Brown, M. & Doussard, M., 2021) ซึ่งเป็นแนวทางที่ อปท. ไทยสามารถนำมาปรับใช้ได้โดยไม่ต้องรอการแก้ไขกฎหมายในระดับชาติ

เพื่อให้การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ประสบผลสำเร็จ บทความนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 3 ระดับ ดังนี้

ระดับนโยบาย: ภาครัฐส่วนกลางควรดำเนินการ “ปลดล็อก” กฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วน โดยเฉพาะการแก้ไขระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างเพื่อเอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมร่วม การกำหนดนโยบายให้มีการจัดสรรงบประมาณแบบผลลัพธ์ (Outcome-based Budgeting) และการสนับสนุนการจัดตั้งหน่วยงานกลางระดับจังหวัดที่ทำหน้าที่เป็น “ศูนย์บูรณาการภาคีท้องถิ่น”

ระดับองค์กร: อปท. ควรลงทุนในการพัฒนาทักษะผู้นำยุคใหม่ผ่านหลักสูตร “ผู้นำเครือข่ายท้องถิ่น” ที่เน้นทักษะการคิดเชิงระบบ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมองค์กร และการบริหารโครงการร่วม รวมถึงการสร้างระบบบริหารจัดการข้อมูล (Data Governance System) ที่เชื่อมโยงกับภาคีในพื้นที่

ระดับชุมชน: การเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมและภาคประชาชนเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดย อปท. ควรออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่เข้าถึงได้ง่ายและต่อเนื่อง เช่น “เวทีพลเมืองท้องถิ่น” (Local Citizens' Assembly) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการรับฟังความเห็นสาธารณะ และการสร้าง “นักนวัตกรรมชุมชน” ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงชุมชนกับกลไกภาครัฐในระยะยาว

สรุป

บทความวิชาการฉบับนี้เสนอ “กรอบการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการผ่านภาคีเครือข่าย 5 ประสาน เพื่อความยั่งยืน 3 มิติ” เป็นผลลัพธ์ทางวิชาการหลัก โดยสังเคราะห์จากการบูรณาการแนวคิด Quintuple Helix, Collaborative Governance และ Dynamic Capabilities เข้าด้วยกัน เพื่อตอบข้อจำกัดสำคัญ 3 ประการที่เป็นปัญหาหลักของ อปท. ไทย ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ขาดการบูรณาการ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรที่พึ่งพิงส่วนกลางสูง และการยึดติดกับกฎระเบียบมากกว่าผลสัมฤทธิ์ต่อคุณภาพชีวิตประชาชน กรอบที่นำเสนอเปลี่ยนบทบาทของ อปท. จาก “ผู้จัดทำบริการสาธารณะโดยลำพัง” สู่ “ผู้อำนวยความสะดวกและประสานพลัง” ผ่านกลไกเชิงปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่ สภาภาคีพัฒนาท้องถิ่น แพลตฟอร์มข้อมูลร่วม สัญญาผลลัพธ์ร่วม และกองทุนนวัตกรรมท้องถิ่นร่วม เพื่อขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืน 3 มิติ ได้แก่ ความยั่งยืนเชิงสถาบัน เศรษฐกิจ และสังคม เงื่อนไขความสำเร็จของการนำกรอบนี้ไปใช้จริงในบริบทไทยขึ้นอยู่กับ 3 ปัจจัยหลัก คือ ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และกล้าเปลี่ยนแปลง การปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมายและงบประมาณที่เอื้อต่อกลไกความร่วมมือ และการสร้างระบบข้อมูลเปิดที่สนับสนุนการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์อย่างแม่นยำ ทิศทางการศึกษาในอนาคต บทความนี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการศึกษาเชิงประจักษ์เพิ่มเติมในสามประเด็น ได้แก่ การวัดผลลัพธ์ของโมเดล Collaborative Governance ในบริบทท้องถิ่นไทยอย่างเป็นระบบ การพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืน 3 มิติที่เหมาะสมกับบริบทไทย และการศึกษาเงื่อนไขที่เอื้อให้ผู้นำท้องถิ่นสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2565). รายงานสถานะการเงินการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.

วุฒิสาร ตันไชย. (2562). การบริหารจัดการท้องถิ่นในยุคเปลี่ยนผ่าน: ความท้าทายและโอกาส. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 17(2), 5-28.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2565). การศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในการรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: TDRI.

อรทัย ก๊กผล. (2561). การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นไทย: ประสบการณ์และทิศทางในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

Agranoff, R. (2007). Managing within networks: Adding value to public organizations. Washington, DC: Georgetown University Press.

Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543-571.

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York: Free Press.

Bovaird, T. (2007). Beyond engagement and participation: User and community coproduction of public services. Public Administration Review, 67(5), 846-860.

Brown, M. & Doussard, M. (2021). Community wealth building and the Preston model. Local Economy, 36(4), 299-315.

Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. (2010). Triple helix, quadruple helix and quintuple helix and how do knowledge, innovation and the environment relate to each other? International Journal of Social Ecology and Sustainable Development, 1(1), 41-69.

Christensen, T. & Laegreid, P. (2007). The whole-of-government approach to public sector reform. Public Administration Review, 67(6), 1059-1066.

Crosby, B. C. & Bryson, J. M. (2005). Leadership for the common good: Tackling public problems in a shared-power world. (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Emerson, K.et al. (2012). An integrative framework for collaborative governance. Journal of Public Administration Research and Theory, 22(1), 1-29.

Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (1995). The Triple Helix - University-industry-government relations: A laboratory for knowledge-based economic development. EASST Review, 14(1), 14-19.

Fung, A. (2015). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. Public Administration Review, 75(4), 513-522.

Head, B. W. & Alford, J. (2015). Wicked problems: Implications for public policy and management. Administration & Society, 47(6), 711-739.

Koppenjan, J. & Klijn, E. H. (2004). Managing uncertainties in networks: A network approach to problem solving and decision making. London: Routledge.

Moore, M. H. (1995). Creating public value: Strategic management in government. Cambridge, Massachusetts, USA: Harvard University Press.

OECD. (2020). Digital government in Southeast Asia: Principles and practices. Paris: OECD Publishing.

Osborne, S. P. (2010). The new public governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance. London: Routledge.

Peters, B. G. & Pierre, J. (2004). Politicization of the civil service in comparative perspective: The quest for control. London: Routledge.

Pollitt, C. & Bouckaert, G. (2011). Public management reform: A comparative analysis. (3rd ed.). New York: Oxford University Press.

Provan, K. G. & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(2), 229-252.

Rueda, S. et al. (2012). Barcelona superblock: An urban restructuring project for the injection of ecosystem services in the urban fabric of Barcelona. Barcelona: In Smart City Expo World Congress Proceedings. Spain: Barcelona City Council.

Setiawan, B. & Harahap, F. (2022). Collaborative governance in the implementation of smart city in Bandung. Jurnal Administrasi Publik, 9(1), 12-25.

Shah, A. (2006). A practitioner's guide to intergovernmental fiscal transfers. World Bank Policy Research Working Paper, 4039. https://doi.org/10.1596/1813-9450-4039.

Smoke, P. (2001). Fiscal decentralization in developing countries: A review of current concepts and practice. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD).

Stacey, R. D. . (2011). Strategic management and organisational dynamics: The challenge of complexity. (6th ed.). London: Pearson Education.

Teece, D. J. et al. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. Strategic Management Journal, 18(7), 509-533.

United Nations Development Programme. (2022). Local governance and the sustainable development goals: Linking local action to global commitments. NewYork: UNDP.

Vangen, S. et al. (2015). Governing cross- sector, inter- organizational collaborations. Public Management Review, 17(9), 1237-1260.

Wongpreedee, A. & Mahakanjana, C. (2011). Decentralization and local governance. In Thailand. In E. M. Berman (Ed.), Public administration in Southeast Asia. Thailand, Philippines, Malaysia, Hong Kong, and Macao (pp. 53-78). Boca Raton: CRC Press.

บทความวิชาการ

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21: กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม*

INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES WITH YOUTH DEVELOPMENT IN THE 21ST CENTURY: AN INTEGRATED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR ENHANCING MORALITY AND ETHICS

เกวริฐา รองพล
Kewwaritha Rongphon
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University Srithammaraj Campus, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand
Corresponding author E-mail: kewwaritha.ron@student.mbu.ac.th
Tel: 081-970-2959

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ภายใต้ความท้าทายของสังคมดิจิทัลและกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ค่านิยม และกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนร่วมสมัย การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แนวคิดทางจิตวิทยา และทฤษฎีทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนในยุคดิจิทัล การศึกษา หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล 5 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และไตรสิกขา สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการพัฒนาภายในของมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งมิติพฤติกรรม อารมณ์ และปัญญา โดยศีล 5 สอดคล้องกับแนวคิดการกำกับตนเอง (Self-Regulation) พรหมวิหาร 4 เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning: SEL) อิทธิบาท 4 สนับสนุนการสร้างแรงจูงใจภายใน และไตรสิกขาเอื้อต่อการพัฒนาการกำกับตนเองและการคิดระดับสูง (Executive Functions) ข้อค้นพบสำคัญของการศึกษาคือ การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดทางจิตวิทยาสมัยใหม่สามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่มุ่งสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม” ผ่านกระบวนการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก อันช่วยส่งเสริมการกำกับตนเอง การควบคุมอารมณ์ การตัดสินใจเชิงจริยธรรม และการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของเยาวชนได้อย่างยั่งยืนบทสรุปของการศึกษาสะท้อนว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างกลไกภายในควบคู่กับการพัฒนาทักษะแห่งอนาคต โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, คุณธรรมและจริยธรรม, เยาวชน, ศตวรรษที่ 21, การบูรณาการ

* Received 15 June 2026; Revised 21 July 2026; Accepted 29 July 2026

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize the role of Buddhist principles in youth development in the twenty-first century amidst the challenges posed by the digital society and globalization, which significantly influence the behaviors, values, and learning processes of contemporary youth. This study employs a qualitative research methodology through documentary analysis of Buddhist scriptures, psychological concepts, and relevant educational theories to develop an integrated conceptual framework for promoting morality and ethics among youth in the digital era. The findings reveal that key Buddhist principles, namely the Five Precepts, the Four Sublime States (Brahmavihara), the Four Bases of Success (Iddhipada), and the Threefold Training (Trisikkha), function as internal developmental mechanisms encompassing behavioral, emotional, and cognitive dimensions. Specifically, the Five Precepts correspond to the concept of self-regulation, the Four Sublime States are associated with Social and Emotional Learning (SEL), the Four Bases of Success support the development of intrinsic motivation, and the Threefold Training contributes to self-regulation and executive functions. A significant finding of this study is that the integration of Buddhist principles with modern psychological perspectives can be synthesized into an integrated conceptual framework aimed at fostering “ethical immunity” through an Inside-Out Development process. Such an approach enhances self-regulation, emotional management, ethical decision-making, and digital media literacy among youth in a sustainable manner. The study concludes that moral and ethical development among youth in the twenty-first century should emphasize the cultivation of internal developmental mechanisms alongside future-oriented competencies. This process requires collaboration among families, educational institutions, and communities to establish a supportive learning ecosystem that nurtures responsible, ethical, and resilient digital citizens capable of living harmoniously in a rapidly changing society.

Keywords: Buddhism, Morality and Ethics, Youth, 21st Century, Integration

บทนำ

สังคมในศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต ระบบคุณค่าและพฤติกรรมของมนุษย์โดยเฉพาะเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ เยาวชนในยุคดิจิทัลสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและหลากหลาย แต่ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับความท้าทายด้านคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การใช้สื่ออย่างไม่เหมาะสม การขาดวินัยในตนเอง ความรุนแรงทางสังคมและการเสื่อมถอยของค่านิยมทางสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) ซึ่ง สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ รายงานว่า เยาวชนไทยใช้เวลาอยู่กับสื่อออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรม อารมณ์และกระบวนการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงออกทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ในโลกดิจิทัล สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาเยาวชนในยุคปัจจุบันไม่สามารถมุ่งเน้นเพียงด้านความรู้หรือทักษะทางวิชาการเท่านั้น แต่จำเป็นต้องส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไปด้วย
(สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565)

ในเชิงทฤษฎี Bandura, A. อธิบายผ่านแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการสังเกต การเลียนแบบและการได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสื่อดิจิทัลซึ่งทำหน้าที่เป็น “ตัวแบบทางสังคม” ที่มีอิทธิพลต่อเยาวชนอย่างสูงในยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมจึงไม่สามารถดำเนินการผ่านการสอนเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาภายในที่ช่วยให้เยาวชนสามารถกำกับตนเองและตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม (Bandura, A., 1977) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาเยาวชนในยุคปัจจุบันไม่สามารถมุ่งเน้นเพียงด้านความรู้หรือทักษะทางวิชาการเท่านั้น แต่จำเป็นต้องส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งมีความสำคัญต่อการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของเยาวชนในบริบทสังคมดิจิทัล ส่วนพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานสำคัญของสังคมไทยมีหลักธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ศีล 5 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และไตรสิกขาจึงมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2563)

บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยและแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษาเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 จากการทบทวนเอกสารพบว่า แม้สังคมไทยจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีมากขึ้น แต่การพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมยังเผชิญข้อจำกัดในเชิงกระบวนการ โดยเฉพาะการสร้างกลไกภายในที่ช่วยให้เยาวชนสามารถกำกับตนเองและตัดสินใจเชิงจริยธรรมได้อย่างมั่นคงในสถานการณ์จริง ประเด็นดังกล่าวนำไปสู่คำถามสำคัญของบทความว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะสามารถบูรณาการร่วมกับแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษาร่วมสมัย เพื่อเสริมสร้างกลไกการกำกับตนเองและพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนในบริบทสังคมดิจิทัลได้อย่างไร

ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเยาวชน โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษาสมัยใหม่เพื่อเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทยในสังคมร่วมสมัยอันเป็นสังคมที่กำลังเผชิญความท้าทายอย่างรุนแรงกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีความสมดุลทั้งด้านความคิด อารมณ์ พฤติกรรมและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสร้างสรรค์โดยมุ่งเน้นการตระหนักรู้ในตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสำคัญ กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่นำเสนอในบทความนี้มุ่งเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดการกำกับตนเอง การเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ และการสร้างแรงจูงใจภายใน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมในมุมมองตะวันตก

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมในโลกตะวันตกมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสาขาจิตวิทยาพัฒนาการและการศึกษา ซึ่งมุ่งอธิบายกลไกการก่อรูปของความคิดเชิงศีลธรรม อารมณ์และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่ง Kohlberg, L. เสนอ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โดยอธิบายว่า มนุษย์มีพัฒนาการทางศีลธรรมเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่ระดับที่ยึดผลประโยชน์ส่วนตนไปสู่ระดับที่ยึดหลักการสากล เช่น ความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่า การพัฒนาคุณธรรมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ทางสังคม (Kohlberg, L., 1981) ส่วน Lickona, T. เสนอแนวคิด Character Education ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ Moral Knowing, Moral Feeling และ Moral Action โดยชี้ว่า การพัฒนาคุณธรรมต้องครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ความรู้สึก และการปฏิบัติจริง (Lickona, T., 1991) แนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในหลายประเทศ โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้ง “คนเก่ง” และ “คนดี” ควบคู่กัน และ Bandura, A.

อธิบายว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสังเกตและเลียนแบบแบบอย่างจากสังคม แนวคิดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล เนื่องจากสื่อออนไลน์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของเยาวชนอย่างกว้างขวาง หากเยาวชนได้รับแบบอย่างเชิงลบอย่างต่อเนื่อง ก็อาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและการเสื่อมถอยทางคุณธรรม (Bandura, A., 1977)

นอกจากนี้ยังมีแนวคิด CASEL ยังมุ่งพัฒนาทักษะด้านอารมณ์และสังคม เช่น การตระหนักรู้ตนเอง การควบคุมอารมณ์ การสร้างสัมพันธภาพและการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมในสังคมร่วมสมัย (CASEL, 2020)

ส่วน Ryan, R. M. & Deci, E. L. เสนอทฤษฎี Self-Determination Theory โดยอธิบายว่า พฤติกรรมที่ยั่งยืนเกิดจากแรงจูงใจภายในมากกว่าการควบคุมจากภายนอก ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะเมื่อบุคคลมีแรงจูงใจจากภายในจะเกิดความรับผิดชอบและความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (Ryan, R. M. & Deci, E. L., 2000)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทฤษฎีข้างต้นพบว่า แนวคิดของ Kohlberg, L. มุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมในมิติการใช้เหตุผลเชิงศีลธรรม (Kohlberg, L., 1981) ขณะที่ Lickona, T. ให้ความสำคัญกับการบูรณาการความรู้สึกนึกคิดและการปฏิบัติทางคุณธรรม (Lickona, T., 1991) ส่วน Bandura, A. เน้นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ผ่านตัวแบบทางสังคม (Bandura, A., 1977) นอกจากนี้ แนวคิดของ CASEL ยังมุ่งพัฒนาทักษะด้านอารมณ์และสังคม (CASEL, 2020) และ Ryan, R. M. & Deci, E. L. ให้ความสำคัญกับแรงจูงใจภายในในการพัฒนาพฤติกรรมที่ยั่งยืน แม้แต่ละแนวคิดจะมีจุดเน้นแตกต่างกัน แต่ล้วนสะท้อนความสำคัญของการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านทั้งด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม (Ryan, R. M. & Deci, E. L., 2000)

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสังเคราะห์ได้ว่าการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ต้องครอบคลุมทั้งด้านความคิด อารมณ์และพฤติกรรมอย่างสมดุล อย่างไรก็ตามแนวคิดตะวันตกยังมีข้อจำกัดในด้านการพัฒนากลไกภายในเชิงลึก ซึ่งเป็นประเด็นที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถเข้ามาเติมเต็มได้อย่างมีนัยสำคัญ

สืบเนื่องจากข้อจำกัดของแนวคิดจริยศาสตร์และจิตวิทยาตะวันตกที่มุ่งเน้นกระบวนการรู้คิดเชิงตรรกะ (Cognitive-Based Approach) หรือการควบคุมพฤติกรรมผ่านอิทธิพลของสภาพแวดล้อมภายนอกเป็นสำคัญ แม้แนวคิดดังกล่าวจะสามารถอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ แต่ในบริบทของศตวรรษที่ 21 ซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งเร้าดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การควบคุมจากภายนอกเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการกำกับพฤติกรรมของเยาวชนให้ดำรงอยู่ในกรอบคุณธรรมได้อย่างยั่งยืน พระพุทธศาสนาในฐานะศาสตร์แห่งการพัฒนามนุษย์จึงเข้ามาเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวผ่านกระบวนการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก (Inside-Out Development) โดยมุ่งสร้างกลไกการกำกับตนเอง การพัฒนาอารมณ์เชิงบวก และการเสริมสร้างปัญญาเพื่อให้บุคคลสามารถตัดสินใจเชิงจริยธรรมได้ด้วยตนเอง หลักธรรมสำคัญที่ทำหน้าที่เป็นกลไกดังกล่าว ได้แก่ ศีล 5 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และไตรสิกขา ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชน

1. ศีล 5: กลไกเชิงหน้าที่ในการกำกับตนเอง

เพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดเชิงกระบวนการของแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกข้างต้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นระบบเติมเต็ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ศีล 5” ซึ่งถือเป็นกลไกเชิงหน้าที่พื้นฐานในการกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ ในทางพุทธศาสตร์ ศีลมิได้เป็นเพียงข้อห้ามทางศีลธรรม หากแต่เป็นกระบวนการฝึกเจตนาเพื่อควบคุมการกระทำทางกายและวาจาให้สอดคล้องกับคุณค่าทางจริยธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการกำกับตนเอง (Self-Regulation) ของ Zimmerman, B. J., จะพบว่า ศีล 5 ทำหน้าที่เป็นกลไกพื้นฐานในการสร้างระบบยับยั้งชั่งใจ (Self-Control) และพัฒนาความสามารถในการกำกับตนเองของเยาวชน โดยช่วยให้บุคคลสามารถวางแผน ควบคุมพฤติกรรม และประเมินผลการกระทำของตนได้อย่างมีสติและรับผิดชอบ (Zimmerman, B. J., 2002)

ในบริบทของสังคมดิจิทัล ศีล 5 สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ศีลข้อที่ 4 ว่าด้วยการละเว้นจากการพูดเท็จ มิได้จำกัดอยู่เพียงการสื่อสารในชีวิตประจำวัน แต่ยังครอบคลุมถึงการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีจริยธรรม การตรวจสอบข้อมูลก่อนเผยแพร่ การหลีกเลี่ยงข่าวปลอม (Fake News) และการไม่สร้างความเสียหายแก่ผู้อื่นผ่านการแสดงความคิดเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ ส่วนศีลข้อที่ 2 สามารถเชื่อมโยงกับการเคารพทรัพย์สินทางปัญญาและความซื่อสัตย์ในโลกออนไลน์ ขณะที่ศีลข้อที่ 1 ช่วยส่งเสริมการลดพฤติกรรมความรุนแรงและการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ (Cyberbullying) นอกจากนี้ ศีลข้อที่ 3 ว่าด้วยการละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม สามารถเชื่อมโยงกับการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในโลกออนไลน์ เช่น การคุกคามทางเพศ การเผยแพร่ภาพหรือข้อมูลส่วนบุคคลที่ไม่เหมาะสม และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น ส่วนศีลข้อที่ 5 ว่าด้วยการละเว้นจากสุราและสิ่งเสพติด สามารถประยุกต์สู่การรู้เท่าทันปัจจัยเสี่ยงและพฤติกรรมเสพติดในยุคดิจิทัล อาทิ การติดเกม การเสพสื่ออย่างขาดการควบคุม หรือการเข้าถึงสารเสพติดผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งล้วนส่งผลต่อความสามารถในการกำกับตนเองและการตัดสินใจของเยาวชน

ดังนั้น ศีล 5 จึงมิได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติทางศาสนา แต่เป็นกลไกเชิงพฤติกรรมฐานรากที่ช่วยพัฒนา “เจตจำนงเชิงจริยธรรม” ให้เกิดขึ้นภายในตัวเยาวชน อันนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางคุณธรรมที่สามารถกำกับพฤติกรรมได้อย่างยั่งยืนแม้ในสภาพแวดล้อมที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2.พรหมวิหาร 4: กลไกการพัฒนาด้านอารมณ์และสังคม

พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักธรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิด Social and Emotional Learning (SEL) โดยเฉพาะในด้านความเห็นอกเห็นใจ การควบคุมอารมณ์และทักษะความสัมพันธ์ (CASEL, 2020) การฝึกพรหมวิหาร 4 ช่วยให้เยาวชนมีความเข้าใจผู้อื่น ลดความขัดแย้งและสามารถอยู่ร่วมกับสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังช่วยลดพฤติกรรมก้าวร้าวและส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวกในสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในยุคที่การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของคนรุ่นใหม่อย่างกว้างขวาง ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนตามแนวพุทธบูรณาการจึงควรมุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการตระหนักรู้ทางอารมณ์ การเข้าใจผู้อื่น และการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ อันสอดคล้องกับหลักพรหมวิหาร 4 อย่างชัดเจน

3. อิทธิบาท 4: กลไกแรงจูงใจภายใน

อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นหลักธรรมที่อธิบายกลไกของความสำเร็จจากภายในของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจภายในของ Ryan, R. M. & Deci, E. L. ซึ่งฉันทะช่วยสร้างความพึงพอใจในการเรียนรู้ วิริยะช่วยส่งเสริมความเพียร จิตตะช่วยพัฒนาความตั้งใจและวิมังสาช่วยส่งเสริมการไตร่ตรองและการพัฒนาตนเอง หลักธรรมดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน (Ryan, R. M. & Deci, E. L., 2000) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บุญยานุช สุขร่าง และคณะ พบว่า การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในกระบวนการเรียนรู้สามารถช่วยส่งเสริมแรงจูงใจภายในของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่น รับผิดชอบและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (บุญยานุช สุขร่าง และคณะ, 2566)

4. ไตรสิกขา: กรอบการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม

ไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นกรอบการพัฒนามนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา โดยศีลทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรม สมาธิช่วยพัฒนาการควบคุมอารมณ์และปัญญาช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผลและวิจารณญาณ เมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดทางจิตวิทยาสมัยใหม่พบว่าไตรสิกขามีความสอดคล้องกับแนวคิด Executive Functions และ แนวคิด Character Education ของ Lickona, T. ซึ่งเน้นการพัฒนาทั้งความรู้ ความรู้สึกและพฤติกรรม (Lickona, T., 1991)

ดังนั้นหลักไตรสิกขาจึงถือเป็นกรอบการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลและคุณธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21

การพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องให้ความสำคัญทั้งด้านทักษะและคุณธรรมควบคู่กัน เนื่องจากการพัฒนาทักษะเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากขาดกรอบคุณค่าที่ช่วยกำกับการใช้ทักษะเหล่านั้นอย่างเหมาะสม ในบริบทของสังคมดิจิทัลเยาวชนต้องเผชิญกับข้อมูลข่าวสารจำนวนมากและสถานการณ์ที่ซับซ้อน การมี “เข็มทิศภายใน” จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างความสามารถดังกล่าว โดยช่วยพัฒนา Self-Regulation การควบคุมอารมณ์และการตัดสินใจเชิงจริยธรรม

การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการเรียนรู้สามารถดำเนินการได้ผ่านกิจกรรม Active Learning เช่น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การสะท้อนคิด การฝึกสมาธิและกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติจริง ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาไทย หลายมหาวิทยาลัยเริ่มนำกิจกรรมด้านจิตอาสา การฝึกสติและการเรียนรู้เชิงคุณธรรมมาใช้ร่วมกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งสมรรถนะทางวิชาการและความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้นและเกิดการเรียนรู้เชิงลึกจากประสบการณ์ตรง ตัวอย่างเช่น การจัดโครงการจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน การฝึกสมาธิก่อนเรียน หรือกิจกรรมสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์กับการพัฒนาคุณธรรมและการกำกับตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ควรดำเนินควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม เพราะหากเยาวชนมีทักษะสูงแต่ขาดกรอบคุณธรรมอาจนำไปสู่การใช้เทคโนโลยีหรือความรู้ในทางที่ไม่เหมาะสม

นอกจากนี้การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนยังต้องอาศัยความร่วมมือจากครอบครัว สถานศึกษาและสังคมเพื่อสร้าง “ระบบนิเวศทางคุณธรรม” ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในบริบทการศึกษาสมัยใหม่

เพื่อให้การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชนเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม บทความนี้จึงเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลและคุณธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 โดยสังเคราะห์จากหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทางจิตวิทยาร่วมสมัย ซึ่งขับเคลื่อนผ่าน 3 กลไกสำคัญ ได้แก่

1. กลไกการสะท้อนคิดเชิงจริยธรรม (Ethical Reflective Mechanism) อาศัยหลักวิมังสาในอิทธิบาท 4 และหลักปัญญาในไตรสิกขาเป็นฐานในการส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์และการประเมินผลการกระทำของตนเอง ภายหลังการเรียนรู้หรือการมีปฏิสัมพันธ์ในสื่อดิจิทัล เพื่อให้เยาวชนสามารถพิจารณาผลกระทบของพฤติกรรมที่มีต่อตนเองและผู้อื่น อันนำไปสู่การตัดสินใจเชิงจริยธรรมอย่างมีเหตุผลและรับผิดชอบ

2. กลไกการฝึกสติในชีวิตดิจิทัล (Digital Mindfulness Mechanism) อาศัยหลักสมาธิในไตรสิกขาและหลักอุเบกขาในพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาความสามารถในการรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด และสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะเมื่อเผชิญข้อมูลที่กระตุ้นความโกรธ ความเกลียดชัง หรือความขัดแย้ง ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนสามารถควบคุมอารมณ์ ลดพฤติกรรมตอบโต้เชิงลบ และใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติและวิจารณญาณ

3. กลไกการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมทางสังคม (Participatory Learning Mechanism) อาศัยการบูรณาการหลักศีล 5 พรหมวิหาร 4 และแนวคิด Active Learning เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การทำกิจกรรมจิตอาสา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม อันจะช่วยพัฒนาทั้งทักษะการดำรงชีวิต ความรับผิดชอบต่อสังคม และคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป

กลไกทั้งสามประการดังกล่าวทำงานเชื่อมโยงกันในลักษณะของระบบการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก (Inside-Out Development) โดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักรู้ภายในตนเอง การกำกับอารมณ์และความคิด ไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งสร้างทั้งสมรรถนะและคุณธรรมให้เติบโตไปพร้อมกันอย่างสมดุล

จากการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีศักยภาพสูงในการทำหน้าที่เป็น “ระบบการพัฒนาภายใน” ที่ขับเคลื่อนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติพฤติกรรม อารมณ์ และปัญญา ซึ่งสามารถอธิบายควบคู่และสนับสนุนแนวคิดเชิงจิตวิทยาร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ การสมาทานศีล 5 มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างการกำกับตนเองและวินัย พรหมวิหาร 4 ช่วยหล่อหลอมความฉลาดทางอารมณ์และทักษะทางสังคม อิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เสริมสร้างพลังของแรงจูงใจภายใน และไตรสิกขาทำหน้าที่เป็นกรอบบูรณาการที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ในทุก ๆ ด้านอย่างรอบด้าน

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อค้นพบจากการศึกษายังชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญว่า วิกฤตการณ์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในสังคมปัจจุบัน มิได้มีรากเหง้ามาจากการขาดความรู้เชิงศีลธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดขึ้นจากความเปราะบางของกลไกภายใน เช่น ทักษะการควบคุมอารมณ์ การกำกับตนเอง และกระบวนการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ซึ่งมักถูกแทรกแซงและได้รับอิทธิพลจากบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีความซับซ้อนอย่างยิ่ง ข้อสรุปนี้มีความสอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับแนวคิดของ Zimmerman, B. J., ที่ระบุว่า กระบวนการกำกับตนเอง (Self-Regulation) เป็นปัจจัยแกนหลักที่มีผลต่อการเรียนรู้และการแสดงออกพฤติกรรมของมนุษย์ โดยหากบุคคลได้รับการพัฒนาจนสามารถควบคุมอารมณ์ ระบบความคิด และพฤติกรรมของตนเองได้ ย่อมส่งผลให้สามารถดำเนินชีวิตและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (Zimmerman, B. J., 2002) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการใช้วิธี “สอนศีลธรรม” แบบเดิม ไปสู่กระบวนการ “พัฒนาระบบภายในของมนุษย์” ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง การฝึกฝนอบรมจิตใจ และการส่งเสริมกระบวนการสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดและจิตใจที่เข้มแข็ง ช่วยให้เยาวชนพร้อมเผชิญหน้ากับแรงกดดันตลอดจนกระแสอิทธิพลจากสื่อสมัยใหม่ได้อย่างมีวิจารณญาณและรู้เท่าทัน

สรุป

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านท่ามกลางบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ศีล 5 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และไตรสิกขา สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการพัฒนาระบบภายในของมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งมิติพฤติกรรม อารมณ์ และปัญญาโดยศีล 5 ช่วยเสริมสร้างวินัยในตนเองและความรับผิดชอบ พรหมวิหาร 4 ส่งเสริมทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและความฉลาดทางอารมณ์ อิทธิบาท 4 ช่วยพัฒนาความมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้และแรงจูงใจภายใน ขณะที่ไตรสิกขาส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การกำกับตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 และมีความสอด

รับกับแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษาสมัยใหม่ อีกทั้งยังสามารถอธิบายได้อย่างเป็นรูปธรรมในมิติของการกำกับตนเอง การพัฒนาแรงจูงใจภายใน และการตัดสินใจเชิงจริยธรรม โดยเฉพาะในมิติของการกำกับตนเอง การพัฒนาแรงจูงใจภายใน และการตัดสินใจเชิงจริยธรรม นอกจากนี้ บทความยังได้นำเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลและคุณธรรมของเยาวชนผ่านกลไกการสะท้อนคิดเชิงจริยธรรม การฝึกสติในชีวิตดิจิทัล และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง อันเป็นคุณูปการสำคัญของบทความในมิติการประยุกต์ใช้พุทธศาสตร์ร่วมกับแนวคิดร่วม ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ภาครัฐควรส่งเสริมการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ในระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่สถานศึกษาควรออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการฝึกสติควบคู่กัน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ครอบครัว ชุมชน และสังคมควรร่วมกันสร้างสภาพแวดล้อมทางคุณธรรมที่เอื้อต่อการเติบโตของเยาวชน รวมทั้งส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบอย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารและสังเคราะห์แนวคิดทางวิชาการ จึงยังไม่มีการทดสอบกรอบแนวคิดที่นำเสนอผ่านการวิจัยเชิงประจักษ์ในกลุ่มเยาวชนโดยตรง ส่งผลให้ข้อค้นพบบางประการยังคงอยู่ในระดับข้อเสนอเชิงแนวคิด ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิผลในบริบทการใช้งานจริงต่อไป สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ควรมุ่งพัฒนางานวิจัยเชิงประจักษ์เพื่อทดสอบประสิทธิผลของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่นำเสนอในบทความนี้ โดยเฉพาะการศึกษาผลของกลไกการสะท้อนคิดเชิงจริยธรรม การฝึกสติในชีวิตดิจิทัล และการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงที่มีต่อการพัฒนาการกำกับตนเอง คุณธรรม และภูมิคุ้มกันดิจิทัลของเยาวชนในบริบทการศึกษาร่วมสมัย ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

บุญยานุช สุขร่าง และคณะ. (2566). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างความเพียรและคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(2), 1-14.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2563). การศึกษากับการพัฒนามนุษย์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). รายงานสถานการณ์การใช้อินเทอร์เน็ตและพฤติกรรมออนไลน์ของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานสถานการณ์และแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

CASEL. (2020). What is the CASEL framework? Chicago, IL: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.

Kohlberg, L. (1981). Essays on moral development: Vol. 1. The philosophy of moral development. San Francisco, CA: Harper & Row.

Lickona, T. (1991). Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility. New York, NY: Bantam Books.

Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. Contemporary Educational Psychology, 25(1), 54-67.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory Into Practice, 41(2), 64-70.

บทความวิจัย

ชุมชนแห่งการดูแล: ประสบการณ์การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนของบ้านชื่นสุข จังหวัดเชียงราย*

A CARING COMMUNITY: EXPERIENCES OF COMMUNITY-BASED ELDERLY CARE AT BAAN CHUEN SUK, CHIANG RAI PROVINCE, THAILAND

รุ่งนภา เทพภาพ, ชวนนท์ กาญจนสุวรรณ*
Rungnapa Thepparp, Chawanon Kanchanasuwan*
วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลำปาง ประเทศไทย
College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Lampang, Thailand
*Corresponding author E-mail: ck_phil@tu.ac.th
Tel: 083-462-4653

บทคัดย่อ

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุและผลที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุและการสร้างชุมชนแห่งการดูแล 2) วิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงาน และ 3) เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนและการสร้างชุมชนแห่งการดูแล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดจริยศาสตร์การดูแลและชุมชนแห่งการดูแลในการวิเคราะห์ข้อมูล คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 23 คน รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและเชิงประเด็น ผลการศึกษาพบว่า บ้านชื่นสุขในฐานะศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ ช่วยลดความโดดเดี่ยวทางสังคม ส่งเสริมสุขภาวะกายและใจของผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยง อีกทั้งได้สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายภายในชุมชน เกิดเป็นชุมชนแห่งการดูแลที่คนในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ ประสบการณ์/องค์ความรู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุของชุมชน การมีวิสัยทัศน์ร่วมที่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การออกแบบบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ และวัฒนธรรมแห่งความเอื้ออาทรของชุมชน ส่วนแนวทางในการพัฒนาชุมชนแห่งการดูแลควรมุ่งพัฒนาระบบนิเวศแห่งการดูแลที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุ ครอบครัว และภาคีเครือข่าย ผ่านระบบการดูแลซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) คนและความสัมพันธ์ทางสังคม 2) ระบบและกลไกการดูแล และ 3) การเรียนรู้และความยั่งยืน โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ทำงานเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน จนนำไปสู่การก่อรูปของชุมชนแห่งการดูแลที่มีความยั่งยืนและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ: ชุมชนแห่งการดูแล, จริยศาสตร์การดูแล, ผู้สูงอายุ, การดูแลโดยชุมชน, การดูแลผู้สูงอายุ

Abstract

This study aimed to: 1) examine the operational processes of Ban Chuen Suk in providing care for older persons and assess its outcomes for older persons and the formation of a care community; 2) analyze the factors contributing to its successful implementation; and 3) propose guidelines for advancing community-based eldercare and developing a care community. Adopting a qualitative research design, the study employed the ethics of care and care community as its

* Received 22 June 2026; Revised 17 July 2026; Accepted 30 July 2026

conceptual and analytical frameworks. Twenty-three key informants were purposively selected. Data were collected primarily through in-depth interviews and analyzed using content and thematic analyses. The findings indicated that Ban Chuen Suk, operating as a community-based day-care center for older persons, contributed to reducing social isolation and enhancing the physical and psychological well-being of at-risk older persons. Its operations also facilitated the active engagement of local network partners, thereby fostering a care community in which community members collectively assumed responsibility for promoting older persons' quality of life. The principal factors underpinning its success comprised the community's accumulated experience and knowledge of eldercare; a shared vision recognizing the value and potential of older persons; strong leadership; meaningful participation among network partners; the provision of services responsive to older persons' needs; and a community culture grounded in care and compassion. The findings further suggest that the advancement of a care community should prioritize the development of a care ecosystem that connects older persons, their families, and relevant network partners through an integrated care system. Such a system comprises three interrelated dimensions: 1) people and social relationships; 2) care systems and mechanisms; and 3) learning and sustainability. The dynamic interaction and mutual reinforcement of these dimensions contribute to the formation of a sustainable care community that recognizes the human dignity of older persons within the community.

Keywords: Care Community, Ethics of Care, Older Persons, Community-Based Care, Care for Older Persons

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super-Aged Society) อย่างรวดเร็ว จนประเด็นสังคมสูงอายุ (Ageing Society) ถูกประกาศให้เป็น “วาระแห่งชาติ” ในปี พ.ศ. 2561 ทั้งนี้ข้อมูลจากกรมกิจการผู้สูงอายุ ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 66 ล้านคน และมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากถึง 13 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด ขณะเดียวกันอัตราการเกิดของประชากรไทยกลับลดลงอย่างต่อเนื่อง จนทำให้จำนวนประชากรโดยรวมของประเทศมีแนวโน้มลดลง โดยมีการคาดการณ์ว่าในอีก 20 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะมีประชากรลดลงเหลือประมาณ 60 ล้านคน แต่จำนวนประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 19 ล้านคน ส่งผลให้ประชากรไทยกว่า 1 ใน 3 เป็นผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) จะมีสัดส่วนเกือบร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการสร้างกลไกการรองรับสังคมสูงวัยอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการส่งเสริมนโยบายการสูงวัยในถิ่นที่อยู่ (ageing in place) ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีและคุณภาพชีวิตที่ดี นโยบายนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่ปัจเจกบุคคลเลือกและการเชื่อมโยงทางสังคมที่พวกเขามีในชุมชน การสูงอายุที่บ้าน/ในถิ่นที่อยู่เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญหลักของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities) ที่ระบุว่า ผู้ซึ่งมีข้อจำกัดทางด้านการเคลื่อนไหวมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (WHO, 2018)

แม้ว่าสถานการณ์สังคมสูงวัยจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ แต่ในหลายพื้นที่กลับเผชิญความเข้มข้นของปัญหามากกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ โดยเฉพาะชุมชนชนบทที่กำลังเผชิญทั้งการลดลงของประชากรวัยแรงงาน การย้ายถิ่นของคนรุ่นใหม่ และการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุไทยจำนวนมากกำลังเผชิญปัญหาสุขภาพเรื้อรัง ภาวะซึมเศร้า ความเหงา ความโดดเดี่ยว และการขาดการมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว (มธุรส สว่างบำรุง และธีรยุทธ วิสุทธิ, 2567); (อุไรวรรณ รุ่งไหรัญ, 2564) นอกจากนี้ การดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทยยังคงพึ่งพาครอบครัวเป็นหลัก ในขณะที่โครงสร้างครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายไปสู่ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้ศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดช่องว่างการดูแล (care gap) ในระดับชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง หรือผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อมและภาวะซึมเศร้า ดังนั้น หลายพื้นที่จึงเริ่มพัฒนากระบวนการและกลไกการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อรับมือกับปัญหาที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นในอนาคต

ตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่กำลังเผชิญภาวะสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (complete-aged society) โดยมีประชากรสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 26.6 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศอย่างชัดเจน ข้อมูลจากรายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม (อบต.) ระบุว่า ตำบลหัวง้มมีประชากรทั้งสิ้น 6,447 คน โดยมีประชากรสูงอายุจำนวน 1,841 คน ขณะที่ประชากรวัยเด็กมีเพียงร้อยละ 13.4 ของประชากรทั้งหมด สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญปัญหาหลากหลายประการ เช่น การฆ่าตัวตายของผู้สูงอายุจำนวน 3 ราย ในปี พ.ศ. 2549, 2551 และ 2553 ปัญหาความเหงาและความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ การขาดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม การขาดความพร้อมในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ รวมถึงข้อจำกัดของระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมแบบครั้งคราวและไม่ต่อเนื่อง (อบต.หัวง้ม, 2567) อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางปัญหาดังกล่าว ชุมชนหัวง้มได้ร่วมกันพัฒนากระบวนการทำงานเพื่อดูแลและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องนานกว่า 2 ทศวรรษ ผ่านกิจกรรมและนวัตกรรมทางสังคมหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ในปี 2561 ทางชุมชนได้จัดตั้งระบบดูแลผู้สูงอายุภาวะพึ่งพิงผ่านศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสตำบลหัวง้มขึ้น โดยมี Care Giver (CG), Care Manager (CM), รพ.สต. และ อบต. ร่วมทำงานแบบบูรณาการเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดเตียง และผู้ป่วยระยะพึ่งพิงในชุมชน ต่อมาได้มีการพัฒนา “บ้านชื่นสุข” ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมสำคัญของตำบลหัวง้ม โดยเป็นระบบดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ (day care) สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง ผู้สูงอายุที่เสี่ยงซึมเศร้า ผู้สูงอายุที่มีปัญหาความจำ หรือมีภาวะสมองเสื่อม กิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้านชื่นสุขถูกออกแบบตามความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมาย บ้านชื่นสุขจึงถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบ ดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาประสบการณ์การทำงานของบ้านชื่นสุข อันจะนำไปสู่บทเรียน/องค์ความรู้สำคัญสำหรับการพัฒนานโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนระบบดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นของประเทศไทยที่กำลังเผชิญกับความเข้มข้นของภาวะสังคมสูงวัยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานดังกล่าวทั้งต่อผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนและการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษารูปแบบการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุ ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุ ชุมชน และกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการดูแล โดยใช้กรอบแนวคิดจริยศาสตร์การดูแล (Ethics of Care) และชุมชนแห่งการดูแล (Care Community) เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้รับการคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีประสบการณ์และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขโดยตรง เพื่อให้สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 1) ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและได้รับบริการจากบ้านชื่นสุข จำนวน 10 คน 2) คณะทำงานและทีมขับเคลื่อนบ้านชื่นสุข ซึ่งมีบทบาทในการบริหารจัดการ ออกแบบกิจกรรม และดำเนินงานดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 8 คน และ 3) ทีมหนุนเสริมและภาคีเครือข่ายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม อาสาสมัครในพื้นที่ และแกนนำเยาวชนจากโครงการ “หมอน้อยคอยอาสา” จำนวน 5 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 23 คน โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลทั้งสามกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งมิติของผู้รับบริการ ผู้ปฏิบัติงาน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือหลักในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guide) ซึ่งพัฒนาขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา โดยกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับลักษณะและบทบาทของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมของบ้านชื่นสุข มุ่งศึกษาประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรม รูปแบบการได้รับการดูแล ความพึงพอใจ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อสุขภาวะ คุณภาพชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม
- กลุ่มคณะทำงานและทีมขับเคลื่อนบ้านชื่นสุข มุ่งศึกษาพัฒนาการและรูปแบบการดำเนินงาน กระบวนการจัดการดูแลผู้สูงอายุ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ อุปสรรคในการดำเนินงาน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุและชุมชน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาในอนาคต
- กลุ่มภาคีเครือข่ายและทีมหนุนเสริมในชุมชน มุ่งศึกษาบทบาทการสนับสนุนการดำเนินงาน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน มุมมองต่อผลกระทบของบ้านชื่นสุขต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาพรวม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยใช้วิธีการหลายรูปแบบ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ประกอบด้วย 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 23 คน โดยใช้แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ มุมมอง และข้อคิดเห็นได้อย่างอิสระ 2) การสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ในกิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านชื่นสุข เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ คณะทำงาน อาสาสมัคร และสมาชิกในชุมชน รวมถึงบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดูแล และ 3) การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Study) จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานผลการดำเนินงาน แผนงาน โครงการ บันทึกกิจกรรม เอกสารประชาสัมพันธ์ และข้อมูลอื่น ๆ ที่สะท้อนพัฒนาการและผลการดำเนินงานของบ้านชื่นสุข

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสารถูกนำมาถอดความ จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) เพื่อค้นหารูปแบบ ความหมาย และประเด็นสำคัญที่ปรากฏจากข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบ การกำหนดรหัสข้อมูล (Coding) การจัดกลุ่มรหัสให้เป็น

หมวดหมู่ และการสังเคราะห์เป็นประเด็นหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยตีความผลการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดจริยศาสตร์การดูแล และชุมชนแห่งการดูแล

ผลการวิจัย

1. การดำเนินงานของบ้านชื่นสุข และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานต่อผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

1.1 บ้านชื่นสุข: นวัตกรรมการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน ผลการศึกษาพบว่า "บ้านชื่นสุข" ตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นนวัตกรรมทางสังคมด้านการดูแลผู้สูงอายุที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การทำงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 20 ปี โดยมีเป้าหมายสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุที่ยังไม่เข้าสู่ภาวะพึ่งพิงเต็มรูปแบบ แต่มีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ภาวะสมองเสื่อม การสูญเสียสมรรถนะ และความโดดเดี่ยวทางสังคม บ้านชื่นสุขได้รับการออกแบบในลักษณะ ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ (Day Care Center) ที่มุ่งป้องกันการเสื่อมถอยของสุขภาวะ ยืดระยะเวลาการพึ่งพาตนเอง และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนเดิมของตนเองได้อย่างมีคุณภาพและมีความหมาย เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดจริยศาสตร์การดูแล (Ethics of Care) บ้านชื่นสุขมิได้มองผู้สูงอายุในฐานะผู้รับบริการหรือผู้รอรับความช่วยเหลือ แต่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และมีความต้องการเฉพาะบุคคลที่ควรได้รับการดูแลด้วยความเอื้ออาทรและความเข้าใจตามบริบทชีวิตของแต่ละคน

1.2 กลไกการขับเคลื่อนบ้านชื่นสุข: คน เป้าหมาย และวิธีการดำเนินงาน ผลการศึกษาพบว่าการขับเคลื่อนบ้านชื่นสุขอาศัยกลไกสำคัญ 3 องค์ประกอบที่ทำงานเชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) คน (Actors) บ้านชื่นสุขดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือของ อบต.หัวง้ม รพ.สต. ผู้นำชุมชน อสม. พระสงฆ์ โรงเรียน กลุ่มจิตอาสา ชมรมผู้สูงอายุ ครอบครัว และภาคประชาสังคม โดยแต่ละภาคส่วนมีบทบาทที่แตกต่างกันแต่เกื้อหนุนกันในการดูแลผู้สูงอายุ 2) เป้าหมายร่วม (Shared Goals) ทุกภาคส่วนมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการลดความเหงา การชะลอภาวะพึ่งพิง การส่งเสริมสุขภาวะ และการทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนเดิมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความหมาย และ 3) วิธีการดำเนินงาน (Working Mechanisms) บ้านชื่นสุขใช้แนวทางการดูแลแบบยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง (Person-Centered Care) โดยเริ่มจากการคัดกรองผู้สูงอายุร่วมกับ รพ.สต.หัวง้ม การเยี่ยมบ้าน และการประเมินความเสี่ยงด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ภาวะสมองเสื่อม และเครือข่ายทางสังคม ก่อนนำเข้าสู่กระบวนการดูแลอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุเป้าหมายประกอบด้วยผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุที่มีภาวะเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า และผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้บางส่วนแต่มีความเสี่ยงต่อภาวะพึ่งพิงในอนาคต

1.3 กระบวนการดำเนินงานของบ้านชื่นสุข บ้านชื่นสุขดำเนินงานในรูปแบบศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ โดยมีบริการรับ-ส่งผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านการเดินทาง และเปิดให้บริการเป็นประจำทุกสัปดาห์ กิจกรรมได้รับการออกแบบตามหลักการจริยศาสตร์การดูแลที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และความเอื้ออาทรมากกว่าการดูแลเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว กิจกรรมประกอบด้วยการส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย การกระตุ้นสมอง การเรียนรู้ร่วมกัน การดูแลด้านโภชนาการ กิจกรรมนันทนาการ การเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนการดูแลแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความหมายของชีวิตและการคงไว้ซึ่งบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุในฐานะสมาชิกที่มีคุณค่าของชุมชน

1.4 ผลที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุ บ้านชื่นสุขส่งผลเชิงบวกต่อผู้สูงอายุในหลายมิติ ประการแรกช่วยลดภาวะโดดเดี่ยวทางสังคมและลดความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ผู้สูงอายุที่เคยใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังหรือขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้กลับมามีโอกาสพบปะ พูดคุย และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสุข

ความรู้สึกมีคุณค่า และมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ประการที่สอง กิจกรรมต่าง ๆ มีส่วนช่วยคงไว้ซึ่งสมรรถภาพทางกาย การรับรู้ และการทำหน้าที่ในชีวิตประจำวัน ช่วยชะลอการเสื่อมถอยของสุขภาพและยืดระยะเวลาการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า ผู้สูงอายุหลายรายมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และพฤติกรรมในเชิงบวกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้าหรือปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งสามารถกลับมามีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและดำรงชีวิตประจำวันได้ดีขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมของบ้านชื่นสุข

“ตะก่อน (อดีต) ข้าเจ้าเป่นผีบ้าเจ้า ปี้จรัสศรีกับครูอัญชลีเป้นมาจวน (ชวน) ข้าเจ้าก่อไป (เข้าร่วมบ้านชื่นสุข) ถ้าไม่ได้ไปก็คงไม่สบาย ป่วยไข้ น่าจะเป็นบ้าเหมือนเดิม.. ไปที่นั่นแล้วก็ไม่พูดไปเรื่อย มันดีขึ้นมาเยอะส่วนตอนนี้ก็กินยาตลอด แล้วก็ฉีดยาด้วย ไปร่วมกับบ้านชื่นสุขแล้วก็ดีขึ้น เมื่อก่อนใจสั่นอยู่บ่อยๆ จากนั้นก็นาน ๆ ที... ร้องเพลงได้ ใจดีมา ใจไม่สั่น” (แม่อุ๊ย ก, 2567)

1.5 ผลที่เกิดขึ้นต่อการสร้างชุมชนแห่งการดูแล บ้านชื่นสุขได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์สำคัญในระดับชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงผู้คน ทรัพยากร และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นชุมชนแห่งการดูแล (Care Community) ที่มีลักษณะของความรับผิดชอบร่วมกันต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การดูแลมิได้เป็นภาระของครอบครัวหรือหน่วยงานสาธารณสุขเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็น อบต. รพ.สต. วัด โรงเรียน ชมรมผู้สูงอายุ อสม. ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ ทั้งการร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การสนับสนุนงบประมาณ การระดมทรัพยากร การบริจาคสิ่งของ การปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อใช้ในกิจกรรม การเป็นวิทยากรจิตอาสา การช่วยรับ-ส่งผู้สูงอายุ และการเข้ามาทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุด้วยความสมัครใจ การมีส่วนร่วมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการก่อตัวของวัฒนธรรมการดูแลที่ตั้งอยู่บนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน ดังกรณีที่สะท้อนผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนคือการฟื้นฟูสภาพจิตใจและพฤติกรรมของแม่อุ๊ย (คุณยาย) ท่านหนึ่ง ซึ่งเคยมีอาการทางจิตเวชและไม่ใส่เสื้อผ้า หลังจากเข้ามาอยู่ในบ้านชื่นสุข อาการของอุ๊ยก็ดีขึ้นอย่างชัดเจนสามารถดูแลตนเองได้ดีขึ้น และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนโดยรอบมีความน่าอยู่มากขึ้น

นอกจากนี้บ้านชื่นสุขยังมีส่วนในการฟื้นฟูและต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในตำบลหัวง้ม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายแกนนำชุมชน กลุ่มจิตอาสา ชมรมผู้สูงอายุ ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่เคยทำงานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการบูรณาการทรัพยากร ความรู้ และศักยภาพของคนในพื้นที่เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นระบบการดูแลที่มีความยืดหยุ่นและสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่ซับซ้อนของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม บ้านชื่นสุขจึงมิได้เป็นเพียงศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับ หากแต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้หลักการของจริยศาสตร์การดูแลเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัว อาสาสมัคร และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชน กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนแห่งการดูแลที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของการรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน

2. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

ปัจจัยแรก ประสบการณ์/องค์ความรู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุของชุมชน ประสบการณ์หรือองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นผลจากการสั่งสมประสบการณ์การทำงานด้านการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 2 ทศวรรษ เกิดเป็นการสั่งสมบทเรียนการทำงานด้านผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เช่น ธนาคารความ

ดี โรงเรียนผู้สูงอายุ และการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน ทำให้ชุมชนมีองค์ความรู้ ทักษะ และกลไกการทำงานร่วมกันที่พร้อมต่อยอดสู่การพัฒนาบ้านชื่นสุข

ปัจจัยที่สอง การมีวิสัยทัศน์ร่วมที่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ: หัวใจสำคัญของการดำเนินงานคือ ความเชื่อร่วมกันของคนในชุมชนว่า ผู้สูงอายุคือขุมพลังและเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชน ไม่ใช่ภาระทางสังคม แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้การออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ มุ่งสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ มีส่วนร่วม และแสดงศักยภาพของตนเอง มากกว่าการให้ความช่วยเหลือแบบสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว มุมมองเชิงบวกต่อผู้สูงอายุนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ทุกภาคส่วนพร้อมเข้ามาร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของบ้านชื่นสุข

ปัจจัยที่สาม ภาวะผู้นำและการมีแกนนำที่เข้มแข็ง: บ้านชื่นสุขมีแกนนำสำคัญที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงคน ความรู้ และทรัพยากรเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นพระครูสุจิณกัลยาณธรรม หมอจุ้ม ครูอัญชลี ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล บุคลากรสาธารณสุข และผู้นำชุมชน แกนนำเหล่านี้มีบทบาททั้งในด้านการมองเห็นปัญหา การริเริ่มนวัตกรรม การประสานความร่วมมือ การระดมทรัพยากร และการสร้างแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้การดำเนินงานไม่หยุดอยู่เพียงโครงการระยะสั้น แต่สามารถพัฒนาเป็นกลไกการดูแลที่มีความต่อเนื่อง

ปัจจัยที่สี่ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างกว้างขวาง: ความสำเร็จของบ้านชื่นสุขเกิดขึ้นจากการทำงานแบบเครือข่าย โดยมี อบต. รพ.สต. วัด โรงเรียน ชมรมผู้สูงอายุ อสม. จิตอาสา และประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกัน การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้บ้านชื่นสุขสามารถระดมทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก อบต. กองทุน สปสช.ตำบล การระดมทุนผ่านการจัดตั้งผ้าป่าจากคนในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนจากภาคเอกชนคือ มูลนิธิเจริญโภคภัณฑ์พัฒนาชีวิตชนบท นอกจากนี้ บ้านชื่นสุขยังได้รับการสนับสนุนจากทีมงานที่มีความรู้เฉพาะทาง เช่น แพทย์และผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ ที่ช่วยให้ความรู้และดูแลผู้สูงอายุในกรณีที่ปัญหาความต้องการที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นทีมงานของ รพสต.หัวง้ม โรงพยาบาลพาน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย การสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายความร่วมมือเหล่านี้ทำให้บ้านชื่นสุขสามารถเป็นรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับที่สามารถตอบสนองปัญหาความต้องการของผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมายและชุมชนได้

ปัจจัยที่ห้า การออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุ: บ้านชื่นสุขประสบความสำเร็จเนื่องจากสามารถเติมเต็ม “ช่องว่าง” ของระบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีอยู่เดิม โดยมุ่งเน้นไปยังกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ระหว่างภาวะติดสังคมกับภาวะติดเตียง ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่ยังไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม การคัดกรองผู้สูงอายุเป้าหมาย การจัดบริการแบบไป-กลับ การมีรถรับส่ง การจัดกิจกรรมที่ครอบคลุมทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ ทำให้การดูแลสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุแต่ละรายได้

ปัจจัยที่หก วัฒนธรรมแห่งความเอื้ออาทรและจิตอาสาของชุมชน: อีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ คือ การมีวัฒนธรรมชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือที่คนในพื้นที่เรียกว่า “เอาก๋ันเป็นก๋ัน” ซึ่งสะท้อนการร่วมทุกข์ร่วมสุขและความรับผิดชอบต่อกันของสมาชิกในชุมชน การที่คนในชุมชนเข้ามาเป็นจิตอาสา บริจาคสิ่งของ ปลูกผัก ดูแลสถานที่ หรือช่วยเหลือผู้สูงอายุโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำให้บ้านชื่นสุขไม่ได้เป็นเพียงโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่เป็นพื้นที่แห่งการดูแลร่วมกันของชุมชนทั้งตำบล

“การมีจิตอาสาและคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วม จิตอาสาเหล่านี้ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน และสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มาร่วมกิจกรรมต่างๆ ให้กำลังใจ และช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น การส่งของใช้ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุติดเตียง คนรุ่นใหม่เขาเห็นญาติอยู่ที่นี่มีความสุขดี เขาก็ชอบ ก็มาช่วยกำลังใจมาร่วมกิจกรรม มาบริจาคของ" (สมวงศ์ ศรีสันทราย, 2567)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสำเร็จของบ้านชื่นสุขเกิดจากการ บรรจบกันของทุนทางสังคมที่สั่งสมมายาวนาน วิสัยทัศน์ที่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การออกแบบบริการที่ตอบโจทย์ผู้สูงอายุ และวัฒนธรรมความเอื้ออาทรของชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บ้านชื่นสุขสามารถพัฒนาเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสร้างชุมชนแห่งการดูแล (Care Community) ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุร่วมกัน

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนและการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

ผลการศึกษาพบว่า ประสบการณ์การดำเนินงานของบ้านชื่นสุข ตำบลหัวง้ม สามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาชุมชนแห่งการดูแล (Care Community Development Model) ที่มีศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น โดยมีลักษณะเป็นระบบการดูแลซึ่งเกิดจากการบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) คนและความสัมพันธ์ทางสังคม 2) ระบบและกลไกการดูแล และ 3) การเรียนรู้และความยั่งยืน โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ทำงานเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน จนนำไปสู่การก่อรูปของชุมชนแห่งการดูแลที่มีความยั่งยืนและคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้สูงอายุ

3.1 คนและความสัมพันธ์ทางสังคม (People and Social Relationships) เป็นเรื่องของการสร้างฐานทางสังคมและวัฒนธรรมแห่งการดูแล ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการสร้างชุมชนแห่งการดูแล คือ การสร้างฐานทางสังคมของการดูแล ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) การสร้างความรับผิดชอบร่วมของชุมชน 2) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือแบบพหุภาคี 3) การส่งเสริมบทบาทของจิตอาสาและคนต่างรุ่น และ 4) การสร้างวัฒนธรรมแห่งการดูแล การดำเนินงานของบ้านชื่นสุขสะท้อนให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาระบบดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน คือ การทำให้ปัญหาของผู้สูงอายุ กลายเป็น “ประเด็นร่วมของชุมชน” มากกว่าการเป็นปัญหาของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง การสร้างความตระหนักร่วมดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ และก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Belonging) ของคนในชุมชน นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบอีกว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง อบต. รพ.สต. ผู้นำชุมชน อสม. ชมรมผู้สูงอายุ วัด กลุ่มจิตอาสา และภาคประชาชน เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถระดมทรัพยากร ความรู้ และบุคลากรมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมของจิตอาสาและคนต่างรุ่น โดยเฉพาะเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย ส่งต่อคุณค่าแห่งการดูแล และหล่อหลอมให้การดูแลกลายเป็นวัฒนธรรมร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนแห่งการดูแลอย่างยั่งยืน

3.2 การพัฒนาระบบและกลไกการดูแลโดยชุมชน (Care Systems and Mechanisms) การสร้างชุมชนแห่งการดูแลจำเป็นต้องมีระบบและกลไกการดูแลที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมและต่อเนื่อง โดยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบคัดกรองและติดตามผู้สูงอายุเชิงรุก 2) การออกแบบกิจกรรมที่ยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง และ 3) การพัฒนากลไกการระดมทรัพยากรและการจัดการร่วม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การมีระบบคัดกรองผู้สูงอายุที่ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ภาวะสมองเสื่อม ความสามารถในการดำรงชีวิตประจำวัน และเครือข่ายทางสังคม ช่วยให้ชุมชนสามารถค้นหาผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงได้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น และสามารถวางแผนการดูแลเชิงป้องกันได้อย่างเหมาะสม ขณะที่การออกแบบกิจกรรมของบ้านชื่นสุขให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ และประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเน้นการมีส่วนร่วม การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความหมาย นอกจากนี้ การระดมทรัพยากรจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในรูปของงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และทุนทางสังคม ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ระบบการดูแลสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

3.3 การสร้างระบบการเรียนรู้และความยั่งยืน (Learning and Sustainability) ผลการศึกษาพบว่า การสร้างชุมชนแห่งการดูแลไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนหากปราศจากระบบการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนแห่งการดูแลควรเป็นมากกว่าระบบบริการ แต่ต้องเป็นระบบการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน การถอดบทเรียน การประเมินผล การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนารูปแบบการดูแลให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงอายุ รวมทั้งช่วยยกระดับองค์ความรู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ ประสบการณ์ของบ้านชื่นสุขสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ร่วมกันของผู้ปฏิบัติงาน ผู้สูงอายุ ครอบครัว และภาคีเครือข่าย มีส่วนสำคัญในการสร้างความสามารถในการยกระดับกระบวนการทำงาน รวมถึงธำรงรักษาวัฒนธรรมแห่งการดูแลให้คงอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนของระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน

อภิปรายผล

1. การดำเนินงานของบ้านชื่นสุข และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานต่อผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

ผลการศึกษากรณีบ้านชื่นสุขสะท้อนให้เห็นว่า การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนมิได้เป็นเพียงการจัดบริการสุขภาพหรือสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุรายบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสร้าง "ชุมชนแห่งการดูแล" (caring community) ที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและต่อความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Barnes, M. ที่มองว่าการดูแลมิใช่ความสัมพันธ์แบบผู้ให้บริการและผู้รับบริการ (Barnes, M., 2020) แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยกัน และการดูแลชุมชนร่วมกัน Barnes, M. เสนอว่า จุดเน้นของจริยศาสตร์การดูแลไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล แต่ควรมองไปถึงการธำรงรักษาชุมชน ที่ทำให้การดูแลเกิดขึ้นได้ เพราะการดูแลที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน (Barnes, M., 2020) สอดคล้องกับข้อค้นพบจากบ้านชื่นสุขสะท้อนประเด็นนี้อย่างชัดเจน เนื่องจากการดูแลผู้สูงอายุไม่ได้เกิดขึ้นจากบุคลากรสาธารณสุขหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของครอบครัว อสม. จิตอาสา พระสงฆ์ โรงเรียน ชมรมผู้สูงอายุ และคนในชุมชน ดังนั้น ความสำเร็จของบ้านชื่นสุขจึงไม่ได้อยู่ที่จำนวนกิจกรรมหรือบริการที่จัดขึ้น แต่อยู่ที่การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้การดูแลกลายเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน นอกจากนี้การทำงานของบ้านชื่นสุขยังได้สะท้อนการดูแลผ่านการ "อยู่ร่วมกัน" มากกว่าการ "รักษา" เกี่ยวกับประเด็นนี้ Barnes, M. ชี้ให้เห็นว่า การดูแลในชุมชนมิได้เกิดจากการบำบัดหรือการรักษาเชิงวิชาชีพเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการเดินเคียงข้าง (Walking Alongside) และการใช้ชีวิตร่วมกันในชีวิตประจำวัน (Barnes, M., 2020) ผลการศึกษาพบว่า บ้านชื่นสุขมีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การออกกำลังกาย การทำอาหารร่วมกัน การปลูกผัก การทำงานจิตอาสา หรือการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต ไม่ได้ถูกออกแบบเป็นกระบวนการบำบัดโดยตรง แต่กลับมีผลสำคัญต่อการฟื้นฟูสุขภาวะทางจิตใจ ลดความโดดเดี่ยว และสร้างความหมายในชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการดูแลที่มีประสิทธิภาพอาจไม่ได้เกิดจากการแก้ไขปัญหาของผู้สูงอายุโดยตรง แต่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์และการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน ดังนั้น กรณีบ้านชื่นสุขจึงสนับสนุนข้อเสนอของ Barnes, M. ที่ว่า การดูแลชุมชน (Care For Community) เป็นเงื่อนไขสำคัญของการดูแลสมาชิกในชุมชน (Care For Community Members) และเป็นรากฐานของการสร้างสังคมสูงวัยที่มีความเอื้ออาทรและยั่งยืน (Barnes, M., 2020)

นอกจากนี้การดำเนินงานของบ้านชื่นสุขและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานดังกล่าวยังสะท้อนการเปลี่ยนมุมมองจากการมุ่งเน้นความเป็นอิสระและการพึ่งพาตนตนเองของผู้สูงอายุไปสู่การเน้นการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนมิได้ตั้งอยู่บนเป้าหมายของการทำให้ผู้สูงอายุเป็น

อิสระจากการพึ่งพาผู้อื่นอย่างสมบูรณ์ หากแต่เป็นการสร้างเงื่อนไขทางสังคมที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีภายใต้ความสัมพันธ์แห่งการดูแลที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Kittay, E. F. ที่วิพากษ์แนวคิดกระแสหลักที่เชื่อมโยงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เข้ากับความสามารถในการพึ่งพาตนเอง โดยเสนอว่าความสัมพันธ์แห่งการพึ่งพาอาศัยกันเป็นสภาวะปกติของมนุษย์ทุกคน (Kittay, E. F., 2011) และการดูแลมิใช่ข้อจำกัดของศักดิ์ศรี แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีได้ Kittay, E. F. ตั้งข้อสังเกตว่า สังคมสมัยใหม่มักยกย่องความเป็นอิสระ (Independence) ในฐานะคุณค่าหลักของชีวิตที่ดี จนทำให้ผู้ที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นถูกมองว่าเป็นผู้ด้อยคุณค่า หรือเป็นภาระของสังคม (Kittay, E. F., 2011) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า บ้านชื่นสุขไม่ได้พยายามทำให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ ในความหมายของการไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น แต่กลับสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ ผ่านการสนับสนุนจากครอบครัว อสม. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัด กลุ่มจิตอาสา และเยาวชนในโครงการหมอน้อยคอยอาสา ข้อค้นพบนี้สะท้อนแนวคิดของ Kittay, E. F. ที่ว่า มนุษย์ทุกคนล้วนเคลื่อนผ่านช่วงเวลาของการพึ่งพิงในชีวิต และสังคมที่ดีไม่ควรปฏิเสธการพึ่งพิง แต่ควรออกแบบระบบทางสังคมให้รองรับการพึ่งพาอาศัยกันอย่างมีศักดิ์ศรี ทั้งสำหรับผู้รับการดูแลและผู้ให้การดูแล ศักดิ์ศรีของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากความสามารถในการใช้เหตุผลหรือการพึ่งพาตนเองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความสามารถในการให้และรับการดูแล (giving and receiving care) ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน (Kittay, E. F., 2011) กรณีของบ้านชื่นสุขเองก็มิได้ทำหน้าที่เพียงดูแลผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้เป็นผู้ให้ เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญา การทำงานจิตอาสา การแบ่งปันผลผลิตทางการเกษตร การสอนงานฝีมือ และการสร้างกำลังใจแก่สมาชิกคนอื่นในชุมชน ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า แม้ผู้สูงอายุบางคนจะมีข้อจำกัดด้านสุขภาพ แต่ยังสามารถมีบทบาทเป็น "ผู้ให้" ในความสัมพันธ์แห่งการดูแลได้เช่นกัน จึงเป็นการท้าทายมุมมองแบบทวิลักษณ์ที่แบ่งคนออกเป็นผู้ดูแลกับผู้ถูกดูแลอย่างตายตัว

2. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานของบ้านชื่นสุขในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างชุมชนแห่งการดูแล

ปัจจัยความสำเร็จของบ้านชื่นสุขทั้ง 5 ประการ ไม่ว่าจะเป็น 1) การสั่งสมทุนทางสังคมและประสบการณ์การทำงานด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมที่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ 3) ภาวะผู้นำและการมีแกนนำที่เข้มแข็ง 4) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างกว้างขวาง 5) การออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุ และ 6) วัฒนธรรมแห่งความเอื้ออาทรและจิตอาสาของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อนหน้า เป็นต้นว่า งานศึกษาของอาทิตย์ บุญรอดชู ซึ่งกล่าวถึง ทุนทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุว่าประกอบด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคลและครอบครัว กลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน หน่วยงาน ชุมชน และเครือข่าย โดยล้วนเป็นฐานสำคัญของการจัดการดูแลผู้สูงอายุ (อาทิตย์ บุญรอดชู, 2564) เช่นเดียวกับงานศึกษาของธีรนันท์ วรรณศิริ และดวงพร ผาสุวรรณ ที่ค้นพบว่า ความสำเร็จของการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านและติดเตียงในชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลแม่ข่าย อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำชุมชน และครอบครัว โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวครอบคลุมทั้งการร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินงาน การได้รับประโยชน์ร่วมกัน และการร่วมประเมินผล (ธีรนันท์ วรรณศิริ และดวงพร ผาสุวรรณ, 2564) ในกรณีบ้านชื่นสุข พบว่า ชุมชนไม่ได้เริ่มต้นจากการมีงบประมาณจำนวนมากหรือมีสถานดูแลผู้สูงอายุที่ทันสมัย แต่เริ่มต้นจากการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม เช่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ อสม. จิตอาสา ครอบครัวผู้สูงอายุ โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาร่วมกันออกแบบและขับเคลื่อนระบบการดูแลผู้สูงอายุ และสามารถเปลี่ยนทุนทางสังคมที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชนให้กลายเป็น “ระบบการดูแลร่วมกัน” ได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากประเด็นเกี่ยวกับทุนทางสังคม ภาวะผู้นำ/ความเข้มแข็งของแกนนำในชุมชน และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการทำงานดูแลผู้สูงอายุในชุมชนแล้ว วัฒนธรรมการดูแล ถือเป็นอีกปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำงานดูแลผู้สูงอายุของบ้านชื่นสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของพิมพวรรณ เรืองพุทธ และวรัญญา จิตรบรรทัด ที่ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการดูแลผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพาเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนผ่าน 4 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 2) การเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน 3) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแล และ 4) การธำรงรักษาวัฒนธรรมการดูแล ประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดูแล (Culture of Caring) เป็นค่านิยมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเป็นมิตร และการถ่ายทอดวัฒนธรรมการดูแลจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง (พิมพวรรณ เรืองพุทธ และวรัญญา จิตรบรรทัด, 2559) ในกรณีบ้านชื่นสุข สิ่งนี้ปรากฏชัดผ่านแนวคิด “เอากั๋นเป็นกั๋น” ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันของคนในชุมชน การมีจิตอาสา การบริจาค การช่วยดูแลสถานที่ และการเข้ามามีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่า ความยั่งยืนของระบบดูแลผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับงบประมาณหรือโครงสร้างองค์กรเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการมีวัฒนธรรมแห่งความเอื้ออาทร ที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนและการสร้างชุมชนแห่งการดูแล (Caring Community)

จากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม และจัดทำข้อเสนอแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนบนฐานของแนวคิดการสร้างชุมชนแห่งการดูแล ที่มิได้มุ่งหวังเพียงการสร้างการบริการสำหรับผู้สูงอายุแต่เน้นไปที่การสร้างชุมชนที่ดูแลและเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุรวมถึงผู้ที่ต้องการการดูแลอื่นๆในชุมชนโดยมีการทำงานของบ้านชื่นสุขเป็นกรณีศึกษา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ Ritchie, M. A. เรื่อง “Social Capacity, Sustainable Development, and Older People: Lessons from Community-Based Care in Southeast Asia ที่นำเสนอว่าปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนประสบความสำเร็จ (Ritchie, M. A., 2000) ไม่ใช่งบประมาณหรือบริการจากภายนอก แต่คือศักยภาพทางสังคม (social capacity) ของชุมชน โดย Ritchie, M. A. นิยามศักยภาพทางสังคม ว่าหมายถึง ความสามารถของกลุ่มทางสังคมหรือชุมชนในการจัดการ ดูแล และรับผิดชอบต่อสมาชิกของตนเอง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ โดยชุมชนที่มีศักยภาพทางสังคมสูงจะสามารถดูแลผู้สูงอายุได้ด้วยตนเอง ระดมทรัพยากรในชุมชนได้ สร้างเครือข่ายความร่วมมือได้ ปรับตัวต่อปัญหาและความเปลี่ยนแปลงได้ พัฒนาระบบการดูแลที่ยั่งยืนโดยไม่พึ่งพาองค์กรภายนอกมากเกินไป (Ritchie, M. A., 2000) นอกจากนี้ยังเสนอว่า Community-Based Care คือ การดูแลที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนของตนเอง และมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบการดูแลร่วมกับคนในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เน้นการเสริมพลัง และให้ความสำคัญกับประเด็นความยั่งยืน เขาเน้นย้ำว่า การดูแลผู้สูงอายุที่ยั่งยืนไม่ใช่การสร้างบริการให้ผู้สูงอายุ แต่คือการสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ด้วยตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป้าหมายของ Community-Based Care ไม่ใช่การทำให้ผู้สูงอายุพึ่งพาหน่วยงานภายนอกได้ดีขึ้น แต่คือการทำให้ชุมชนมีความสามารถในการดูแลสมาชิกของตนเองได้มากขึ้น (Ritchie, M. A., 2000) เมื่อกลับมาพิจารณากรณีของบ้านชื่นสุขพบว่า บ้านชื่นสุขสะท้อนแนวคิดของ Ritchie อย่างชัดเจน เพราะความสำเร็จไม่ได้เกิดจากการสร้างศูนย์ดูแลผู้สูงอายุเพียงแห่งหนึ่ง แต่เกิดจากการสร้างความตระหนักร่วมของคนชุมชน การพัฒนาเครือข่ายพหุภาคี การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ การสร้างจิตอาสาและการมีส่วนร่วมของคนต่างรุ่น รวมถึงการหล่อหลอมวัฒนธรรมแห่งการดูแล

ชุมชนแห่งการดูแล (caring community) ที่วางอยู่บนฐานคิดว่าด้วยจริยศาสตร์การดูแลจึงไม่ควรถูกจำกัดอยู่เฉพาะในครอบครัวหรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคล แต่ควรถูกขยายไปสู่ระดับนโยบายและการจัดองค์กรทางสังคม โดยสังคมมีหน้าที่สนับสนุนความสัมพันธ์แห่งการดูแลให้สามารถดำรงอยู่ได้ (Kittay, E. F., 2011) ในบริบทของสังคมไทยกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมหลายรูปแบบสะท้อนการให้ความสำคัญกับการสร้างชุมชนแห่งการ

ดูแลขึ้น อาทิ ธนาคารเวลา ซึ่งเป็นระบบการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือที่ตั้งอยู่บนหลักการว่า เวลาของทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน โดยสมาชิกในชุมชนสามารถสะสมเวลาได้จากการช่วยเหลือผู้อื่น และนำเวลาที่สะสมไว้มาใช้เมื่อจำเป็นในอนาคต แนวคิดนี้มุ่งสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกัน และความเข้มแข็งของชุมชน ฉะนั้นธนาคารเวลาจึงที่ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และระบบการดูแลที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางสังคมและการรองรับสังคมสูงวัยในอนาคต (บุษราภรณ์ พวงปัญญา, 2567) การดูแลผู้สูงอายุที่วางอยู่บนฐานคิดชุมชนแห่งการดูแล สอดรับกับการเพิ่มมิติวัฒนธรรมในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน อย่างกรณีของการดูแลผู้สูงอายุระยะท้ายในบริบทชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พบว่าได้บูรณาการมิติทางกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยอาศัยความร่วมมือของครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคลากรสุขภาพ และผู้นำทางศาสนา ผ่านการทำงานใน 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การดูแลให้อยู่ดี (การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความสุขสบาย) การดูแลรักษาดี (การดูแลแบบประคับประคองที่ยึดผู้ป่วยและครอบครัวเป็นศูนย์กลาง) และการดูแลให้ตายดี (การเตรียมความพร้อม การตายอย่างสงบตามความเชื่อ และการดูแลภายหลังการสูญเสีย) โดยการดูแลดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานระหว่างระบบการดูแลภาคประชาชน ระบบการดูแลภาคพื้นบ้าน และระบบการดูแลภาควิชาชีพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ทุนทางสังคม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความเอื้ออาทร และความเชื่อทางวัฒนธรรมยังคงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างระบบการดูแลที่ครอบคลุมและนำไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการดูแลที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตและจากไปอย่างมีศักดิ์ศรีในบริบทของชุมชนตนเอง (อารยา ทิพย์วงศ์ และบำเพ็ญจิต แสงชาติ, 2562) เมื่อกลับมาพิจารณาประสบการณ์ของบ้านชื่นสุข พบว่าบ้านชื่นสุขสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการดูแลผู้สูงอายุไม่ได้เป็นความรับผิดชอบของครอบครัวเพียงลำพัง แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ วัด โรงเรียน ภาคประชาชน และคนในชุมชน ดังนั้น บ้านชื่นสุขเป็นตัวอย่างของ "ชุมชนแห่งการดูแล" (caring community) ที่เปลี่ยนการดูแลจากเรื่องส่วนตัวของครอบครัวให้กลายเป็นภารกิจสาธารณะของชุมชนทั้งหมด ในบริบทสังคมสูงวัยของประเทศไทย การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุอาจไม่ใช่การผลักดันให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอิสระมากที่สุด หากแต่เป็นการสร้างระบบนิเวศแห่งการดูแลที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาอาศัยผู้อื่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันก็ยังสามารถเป็นผู้ให้และมีส่วนร่วมในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

บ้านชื่นสุขเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การทำงานด้านผู้สูงอายุของตำบลหัวง้มที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 20 ปี โดยยึดแนวคิดที่มองผู้สูงอายุในฐานะทรัพยากรสำคัญของชุมชน การดำเนินงานในรูปแบบศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ช่วยลดความเหงา ความโดดเดี่ยว และความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ขณะเดียวกันยังส่งเสริมการมีส่วนร่วม การพึ่งพาตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ บ้านชื่นสุขยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ วัด โรงเรียน และภาคประชาสังคม ให้ร่วมกันดูแลผู้สูงอายุ จนเกิดเป็น “ชุมชนแห่งการดูแล” ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเอื้ออาทร ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบร่วมกัน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ในระดับนโยบายควรส่งเสริมการพัฒนาระบบดูแลผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการดูแลระยะยาวในระดับท้องถิ่น โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบคัดกรองและฐานข้อมูลผู้สูงอายุในระดับตำบล เพื่อให้สามารถติดตามและเฝ้าระวังผู้สูงอายุที่มีภาวะเปราะบางได้อย่างต่อเนื่อง 2) การสนับสนุนงบประมาณประจำและกลไกกองทุนระดับท้องถิ่นสำหรับการดำเนินงานของศูนย์ดูแลผู้สูงอายุแบบไป-กลับและกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ 3) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและเครือข่ายผู้ดูแลในชุมชน ได้แก่ Care Manager,

Care Giver, อาสาสมัคร ผู้ดูแลในครอบครัว และแกนนำชุมชน ให้มีความรู้และทักษะในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ภาวะสมองเสื่อม และปัญหาสุขภาพจิต และ (4) การจัดทำแนวทางหรือคู่มือการขยายผล “ชุมชนแห่งการดูแล” เพื่อสนับสนุนการประยุกต์ใช้รูปแบบบ้านชื่นสุขในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน สำหรับการวิจัยในอนาคตควรมุ่งศึกษาผลลัพธ์ระยะยาวของระบบการดูแลโดยชุมชนต่อคุณภาพชีวิต สุขภาวะทางจิต ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และการชะลอภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุ รวมทั้งศึกษาบทบาทของทุนทางสังคม ต้นทุนและผลตอบแทนทางสังคม (social return on investment: SROI) ตลอดจนผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนแห่งการดูแล เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงประจักษ์และข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืนในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง บ้านชื่นสุขตำบลหัวง้ม: นวัตกรรมทางสังคมเพื่อการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เพื่อชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมูลนิธิเจริญโภคภัณฑ์พัฒนาชีวิตชนบท ผู้วิจัยขอขอบคุณมูลนิธิฯ ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณและโอกาสในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณ อบต.หัวง้ม ผู้สูงอายุ แกนนำชุมชน และองค์กรภาคีเครือข่ายของบ้านชื่นสุข และผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่กรุณาให้โอกาสในการศึกษาวิจัยและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ตลอดจนให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นจำกัด (มหาชน).

ธีรนันท์ วรรณศิริ และดวงพร ผาสุวรรณ. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุติดบ้านและติดเตียงในจังหวัดนครปฐม. วารสารพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 8(2), 34-53.

บุษราภรณ์ พวงปัญญา. (2567). ธนาคารเวลา: รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 2(5), 40-52.

พิมพวรรณ เรืองพุทธ และวรัญญา จิตรบรรทัด. (2559). การมีส่วนร่วมในชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุที่ต้องการพึ่งพา. วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 22(2), 96-111.

มธุรส สว่างบำรุง และธีรยุทธ วิสุทธิ. (2567). การจัดการชีวิตและภาวะพึ่งพิงเพื่อความสุขของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9, 18(1), 128-142.

แม่อุ๊ย ก. (19 ต.ค. 2567). ประสบการณ์ของผู้สูงอายุในโครงการบ้านชื่นสุข. (รุ่งนภา เทพภาพ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

สมวงศ์ ศรีสันทราย. (18 ต.ค. 2567). ถอดบทเรียนโครงการบ้านชื่นสุข. (รุ่งนภา เทพภาพ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

อบต.หัวง้ม. (2567). รายงานผลการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2567 องค์การบริหารส่วนตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: อบต.หัวง้ม.

อาทิตย์ บุญรอดชู. (2564). ทุนทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุ ตำบลคีรีวง อำเภอปลายพระยา จังหวัดกระบี่. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(12), 651-668.

อารยา ทิพย์วงศ์ และบำเพ็ญจิต แสงชาติ. (2562). วัฒนธรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะท้ายในชุมชน. วารสารพยาบาล, 68(1), 11-19.

อุไรวรรณ รุ่งไหรัญ. (2564). การศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในครอบครัวแหว่งกลางในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 13(3), 226-238.

Barnes, M. (2020). Community care: The ethics of care in a residential community. Ethics and Social Welfare, 14(2), 140-155. 10.1080/17496535.2019.1652334

Kittay, E. F. (2011). The ethics of care, dependence, and disability. Ratio Juris, 24(1), 49-58.

Ritchie, M. A. (2000). Social capacity, sustainable development, and older people: Lessons from community-based care in Southeast Asia. Development in Practice, 10(5), 638-649.

WHO. (2018). Aging in Place. Retrieved May 23, 2026, from https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2018/12/Concept-note.pdf

บทความวิจัย

ผลของโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล ต่อความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก*

EFFECT OF a GOOD GOVERNANCE MANAGEMENT PROGRAM ON THE WELL-BEING OF PUBLIC HEALTH PERSONNEL, MUEANG DISTRICT, PHITSANULOK PROVINCE

ธรรมรัตน์ เพชรี[1], นิพนธ์ จิตอนุกูล[2*]
Tammarat Petcharee[1], Niphon Jhitanukool[2*]
[1]สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก พิษณุโลก ประเทศไทย
[1]Phitsanulok District Public Health Office, Phitsanulok, Thailand
[2]โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุม สุโขทัย ประเทศไทย
[2]Banlum Sub-district Health Promoting Hospital, Sukhothai, Thailand
*Corresponding author E-mail: Niphonhugo@gmail.com
*Tel: 086-929-3269

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลต่อความผาสุกและความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง ประชากรคือบุคลากรสาธารณสุข 62 คน กลุ่มตัวอย่าง 34 คน กำหนดขนาดตัวอย่างด้วยโปรแกรม G*Power ตามเกณฑ์การคัดเข้า ดำเนินโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล 12 สัปดาห์ ระหว่างมกราคม-มีนาคม 2567 กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สัปดาห์ที่ 5 และ 10 เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบประเมินความผาสุกและแบบประเมินความพึงพอใจ มีดัชนีความตรงตามเนื้อหาเท่ากับ 0.79 และ 0.77 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.87 และ 0.85 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและ paired t-test ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 30–39 ปี สถานภาพโสด ระดับการศึกษาปริญญาตรี และตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข หลังการทดลอง 12 สัปดาห์ พบว่าคะแนนเฉลี่ยความผาสุกโดยรวมเพิ่มขึ้นจาก 16.735 (S.D. = 1.503) เป็น 29.735 (S.D. = 1.232) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ p<.001 คะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจโดยรวมเพิ่มขึ้นจาก 34.588 (S.D. = 2.349) เป็น 44.647 (S.D. = 1.823) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<.001) เมื่อพิจารณารายด้าน ได้แก่ งานในความรับผิดชอบ สภาพแวดล้อมในหน่วยงาน ภาวะผู้นำและวัฒนธรรมองค์กร โอกาสและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน และดุลยภาพระหว่างชีวิตการทำงานกับชีวิตส่วนตัว พบว่าทุกด้านมีคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<.001) จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลสามารถส่งเสริมความผาสุกและความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุขได้อย่างมีประสิทธิผล และนำไปขยายผลในหน่วยงานสาธารณสุขอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงเพื่อยกระดับความผาสุกและพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุข

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ธรรมาภิบาล, ความผาสุก, บุคลากรสาธารณสุข, ความพึงพอใจ

* Received 4 June 2026; Revised 25 July 2026; Accepted 31 July 2026

Abstract

This quasi-experimental research aimed to evaluate the effectiveness of a good governance management program on changes in well-being and job satisfaction among public health personnel in Mueang District, Phitsanulok Province, Thailand. The study population consisted of 62 public health personnel, of whom 34 participants were selected as the study sample. The sample size was determined using the G*Power program. The intervention comprised a 12-week good governance management program implemented from January to March 2024, with knowledge-sharing and reflective learning activities conducted during Weeks 5 and 10. The research instruments included the Well-being Assessment Questionnaire and the Job Satisfaction Questionnaire. The content validity indices (CVI) were 0.79 and 0.77, respectively, while the Cronbach's alpha coefficients were 0.87 and 0.85, indicating acceptable reliability. Data were analyzed using descriptive statistics and the paired t-test. The findings revealed that most participants were female, single, held a bachelor's degree, and were employed as public health technical officers. After the 12-week intervention, the overall mean well-being score increased significantly from 16.735 (S.D. = 1.503) to 29.735 (S.D. = 1.232) ($p < .001$). Likewise, the overall mean job satisfaction score increased significantly from 34.588 (S.D. = 2.349) to 44.647 (S.D. = 1.823) ($p < .001$). When analyzed by dimension, statistically significant improvements ($p < .001$) were observed across all aspects, including job responsibilities, workplace environment, leadership and organizational culture, opportunities for professional growth and career advancement, and work–life balance. The findings indicate that the good governance management program was effective in enhancing both the well-being and job satisfaction of public health personnel. The program may therefore be adapted and implemented in other public health organizations with similar organizational contexts to promote workforce well-being and improve job satisfaction.

Keywords: Management, Good Governance, Well-Being, Public Health Personnel, Satisfaction

บทนำ

ความผาสุกในองค์กรถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความก้าวหน้าของหน่วยงานในระยะยาว จึงเป็นประเด็นที่องค์กรควรให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลให้การบริหารทรัพยากรบุคคลมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การส่งเสริมความผาสุกในที่ทำงานจึงไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิผลในการทำงานของบุคลากรเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความผูกพันต่อองค์กรและลดปัญหาความเครียดจากการทำงานอีกด้วย แนวคิดเกี่ยวกับความผาสุกในการทำงานได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีทางจิตวิทยาและสังคมศาสตร์หลายแนวคิดที่มุ่งอธิบายแรงจูงใจและความพึงพอใจของบุคลากร หนึ่งในแนวคิดสำคัญคือทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg, F. ซึ่งเสนอว่าความพึงพอใจในการทำงานเกิดจากปัจจัยจูงใจภายใน อาทิ ความสำเร็จในการทำงาน การได้รับการยอมรับ และโอกาสในการพัฒนาศักยภาพตนเอง ขณะที่ความไม่พึงพอใจมักเกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมภายนอก เช่น สภาพการทำงาน ความมั่นคง และผลตอบแทน (Herzberg, F., 1966) การทำความเข้าใจองค์ประกอบดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารบุคลากรที่เอื้อต่อการสร้างความผาสุกและประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กรอย่างยั่งยืน การศึกษาของ Cooper, C. L. &

Cartwright, S. ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เหมาะสมมีส่วนสำคัญในการลดระดับความเครียดและปัญหาสุขภาพของบุคลากร (Cooper, C. L. & Cartwright, S., 1994) การส่งเสริมความผาสุกในสถานที่ทำงานจึงมิได้ส่งผลเพียงด้านความสุขหรือความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยังมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ความผูกพันต่อองค์กร และการคงอยู่ของบุคลากรในองค์กรอีกด้วยสอดคล้องกับการศึกษาของ Oswald, A. J. et al. ที่รายงานว่าพนักงานที่มีระดับความสุขในการทำงานสูงสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่ากลุ่มที่มีระดับความสุขต่ำ โดยมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 12 นอกจากนี้ ความผาสุกในองค์กรยังถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ และการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กร (Oswald, A. J. et al., 2015) ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรให้สามารถปรับตัวและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน การศึกษาของ Amabile, T. M. et al. พบว่าบุคลากรที่มีระดับความสุขในการทำงานสูงมักมีแนวโน้มในการคิดเชิงสร้างสรรค์และสามารถนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ได้มากกว่าเดิม ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้องค์กรสามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน การส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจและมีความสุขในการปฏิบัติงานยังช่วยลดความเครียดและปัญหาด้านสุขภาพ ส่งผลให้บุคลากรมีพลังในการทำงานและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การสร้างความผาสุกในองค์กรยังมีส่วนช่วยลดอัตราการลาออกของบุคลากร ซึ่งส่งผลต่อความสามารถขององค์กรในการรักษาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าไว้ได้ในระยะยาว องค์กรจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตของบุคลากร โดยแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ ได้แก่ การส่งเสริมการสื่อสารภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การจัดสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสมและปลอดภัย ตลอดจนการสนับสนุนสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนบุคคล ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความผาสุก ความผูกพันต่อองค์กร และประสิทธิผลในการดำเนินงานของบุคลากรและองค์กรโดยรวมอย่างยั่งยืน (Amabile, T. M. et al., 2005)

หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ถือเป็นแนวคิดสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการองค์กรในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยมุ่งเน้นการบริหารงานที่มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และยึดหลักความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงาน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเกิดความน่าเชื่อถือในระยะยาว แนวทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและกระบวนการดำเนินงานอย่างโปร่งใส เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีส่วนช่วยลดปัญหาการทุจริต การใช้อำนาจโดยมิชอบ และการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ตามแนวคิดของ OECD นอกจากนี้ หลักธรรมาภิบาลยังส่งเสริมให้ผู้บริหารและบุคลากรตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการปฏิบัติงานทั้งในด้านความสำเร็จและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ส่งผลให้องค์กรเกิดวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรม (OECD, 2004) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมั่นและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว (Bovens, M. A. P., 2007) หลักธรรมาภิบาลยังให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานมีความรอบด้าน ครอบคลุม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากยิ่งขึ้น ตามแนวคิดของ Fung, A. นอกจากนี้ หลักธรรมาภิบาลยังมุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานและบรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร (Fung, A., 2015) ตามข้อเสนอของ Kaufmann, D. et al. การบริหารองค์กรภายใต้หลักธรรมาภิบาลจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือขององค์ต่อประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรที่ดำเนินงานอย่างโปร่งใส มีระบบตรวจสอบที่ชัดเจน และ

ยึดหลักความรับผิดชอบ จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับสังคม (Kaufmann, D. et al., 2009) ตามแนวคิดของ Kettl, D. F. ขณะเดียวกัน การดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลยังช่วยลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการ โดยเฉพาะความเสี่ยงด้านการทุจริต การใช้อำนาจโดยมิชอบ และการใช้ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนขององค์กร (Kettl, D. F., 2002) ตามข้อค้นพบของ Rothstein, B., & Teorell, J. ด้านนิติธรรม มีการกำหนดคำสั่งและแนวทางปฏิบัติโดยยึดหลักกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งมีการปรับปรุงหลักเกณฑ์ให้มีความทันสมัยและเป็นธรรมต่อบุคลากร ด้านคุณธรรม มีการพัฒนาระบบส่งเสริมคุณภาพบุคลากรและผู้เรียน โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงการพิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ขณะที่ด้านความโปร่งใส พบว่าหน่วยงานมีระบบการตรวจสอบภายในที่ชัดเจน (Rothstein, B. & Teorell, J., 2008) เปิดเผยข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชน และสามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ นอกจากนี้ ในด้านการมีส่วนร่วม พบว่าบุคลากรและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสถานประกอบการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ ส่วนด้านความรับผิดชอบ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งมีระบบประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร สำหรับด้านความคุ้มค่า พบว่ามีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่ไม่จำเป็น รวมถึงมีการติดตามและประเมินผลโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อันสะท้อนถึงการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและการใช้ทรัพยากรอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและผู้เรียน การศึกษาของพระปลัดนัฐพงศ์ ขนฺติสมฺปนฺโน (หมื่นแก้ว) และคณะ ได้ศึกษาประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักธรรมาภิบาล โดยอธิบายว่าหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการบริหารองค์กรและสังคมในยุคปัจจุบัน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้นำในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวและประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อช่วยลดปัญหาการทุจริต การใช้อำนาจโดยมิชอบ และความขัดแย้งทางสังคม ทั้งนี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำที่ตั้งมั่นอยู่บนหลักคุณธรรม มีความรอบรู้ ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต และความเสียสละ ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติและยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ควบคู่กับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินงาน นอกจากนี้ งานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมาภิบาลเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ทั้งในระดับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการตัดสินใจ การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับหลักธรรมาภิบาลจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างความมั่นคงทางสังคม และสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว การศึกษาของพจนา มาโนช เรื่ององค์กรธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาองค์กรภายใต้กรอบแนวคิดธรรมาภิบาลเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การสร้างองค์กรธรรมาภิบาลจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งทุกองค์ประกอบจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลและดำเนินควบคู่กันไป ผลการวิจัยยังสะท้อนว่าการขับเคลื่อนองค์กรธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนควรเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตสำนึกและความตระหนักรู้ของบุคลากรในองค์กร เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการดูแลและคำนึงถึงผู้อื่นบนพื้นฐานของความเห็นอกเห็นใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังซึ่งกันและกัน และสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาด้วยสัมพันธภาพที่ดี ยังถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมและความร่วมมือภายในองค์กร

ในด้านการบริหารจัดการ องค์กรควรส่งเสริมความรับผิดชอบทั้งต่อการบริหารตนเอง การบริหารบุคลากร และการบริหารงาน รวมถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับขององค์กรอย่างเคร่งครัด ควบคู่กับการเปิดเผยข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบอย่างโปร่งใส ขณะเดียวกัน การบริหารงานควรคำนึงถึงความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร ทั้งด้านเวลา งบประมาณ และคุณภาพชีวิตของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ งานวิจัยยังเสนอว่า การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กร มีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบข้อมูล โดยเฉพาะการพัฒนาระบบข้อมูลที่สามารถปรับปรุงให้ทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการตัดสินใจร่วมกันขององค์กรอย่างมีฉันทามติ ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาครั้งนี้ คือ รูปแบบองค์กรธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นแกนสำคัญในการพัฒนาองค์กร ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกร่วม การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างระบบการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนร่วมกัน (พระปลัดนัฐพงศ์ ขนฺติสมฺปนฺโน (หมื่นแก้ว) และคณะ, 2024)

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีหน้าที่หลักในการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการบริหารงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่มีบทบาทสำคัญในการให้บริการสุขภาพขั้นพื้นฐาน การดูแลสุขภาพชุมชนและการส่งเสริมสุขภาพในประชาชนทุกกลุ่มวัย การบริหารงานโดยหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความผาสุกให้กับบุคลากรสาธารณสุขที่ทำงานใน รพ.สต. เนื่องจากส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการให้บริการและประสิทธิภาพการทำงาน สถานการณ์ข้อมูลความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจนำร่องโดยผู้วิจัยพบว่าอยู่ในระดับต่ำ บุคลากรส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่ามีความเครียดจากการทำงาน หลักธรรมาภิบาลเน้นการเปิดเผยข้อมูลและการทำงานที่โปร่งใส ทำให้บุคลากรมีความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ลดความเครียดและความกังวลเกี่ยวกับปัญหาการบริหารงาน (OECD, 2004) การมีข้อมูลที่ชัดเจนและโปร่งใสช่วยให้บุคลากรสามารถติดตามและตรวจสอบการทำงานได้ ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในองค์กร การส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการบริหารงานช่วยเพิ่มความรู้สึกผูกพันและความรับผิดชอบต่อองค์กร ทำให้บุคลากรรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อองค์กร (Fung, A., 2015) การมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นมิตรและเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการพัฒนานวัตกรรม หลักธรรมาภิบาลเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ทำให้บุคลากรสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการขาดแคลนทรัพยากรหรือการบริหารจัดการที่ไม่ดี (Kaufmann, D. et al., 2009) การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมช่วยลดความเครียดและเพิ่มความพึงพอใจในการทำงาน การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลช่วยสร้างความรับผิดชอบและความน่าเชื่อถือในองค์กร ทำให้บุคลากรมีความมั่นใจในการทำงานและรู้สึกว่าตนเองได้รับการสนับสนุนจากองค์กร (Bovens, M. A. P., 2007) การมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองและต่อองค์กรช่วยเพิ่มความพึงพอใจและความสุขในการทำงาน บุคลากรที่มีความสุขและพึงพอใจในการทำงานจะมีประสิทธิภาพการทำงานที่สูงขึ้น สามารถให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชนได้ดีขึ้น (Oswald, A. J. et al., 2015) ลดอัตราการลาออกและการขาดแคลนบุคลากร การสร้างความผาสุกในที่ทำงานช่วยลดอัตราการลาออกและการขาดแคลนบุคลากร ทำให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สามารถรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพไว้ได้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการให้บริการสุขภาพที่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ (Wright, T. A. & Cropanzano, R., 2000) นอกจากนี้ความผาสุกในที่ทำงานช่วยส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการให้บริการสุขภาพ ทำให้สามารถพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ในการดูแลสุขภาพประชาชนได้ (Amabile, T. M. et al., 2005)

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการบริหารงานโดยหลักธรรมาภิบาลมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความผาสุกให้กับบุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล การสร้างความผาสุกไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความพึงพอใจในการทำงาน แต่ยังส่งผลดีต่อการให้บริการสุขภาพและการพัฒนาองค์กรในระยะยาว จากวรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าหลักธรรมาภิบาลสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการบุคลากรในองค์กรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่พบว่ายังไม่มีการศึกษาในบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมือง พิษณุโลก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการประยุกต์แนวคิดหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้ในการบริหารงานบุคลากรสาธารณสุขเพื่อให้มีความผาสุกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อเปรียบเทียบความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลกกลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล ก่อนทดลองและหลังทดลอง 12 สัปดาห์

2.เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล ก่อนทดลองและหลังทดลอง 12 สัปดาห์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental research) แบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง (one group, pretest-posttest design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ บุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 62 คน

กลุ่มตัวอย่าง

หากลุ่มตัวอย่างโดยการคำนวณตัวอย่างด้วยโปรแกรม G* Power version 3.1.9.7 โดยการป้อนข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ขนาดตัวอย่างตามที่กำหนดไว้ดังนี้ (Kang, H., 2021) Test family: t tests เลือก Means: Difference between two dependent means (matched pairs) Type of power analysis: A priori Tail(s): Two α err prob: 0.05 Power (1-β): 0.80 ค่า Effect size dz: เลือก 0.5 ปานกลาง ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 34 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยการจับสลากเนื่องจากประชากรมีลักษณะเป็นกลุ่มเดียวกัน (Homogeneous Population) กล่าวคือ เป็นบุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเข้าที่กำหนดไว้ ทำให้สมาชิกทุกคนในประชากรมีโอกาสได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งช่วยลดอคติในการคัดเลือก (Selection Bias)

เกณฑ์การคัดเข้ากลุ่มตัวอย่างดังนี้ (34 คน)

1. มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป

2. เป็นบุคลากรสาธารณสุข ทุกสาขาวิชาชีพ ที่ปฏิบัติงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ อำเภอมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

3. สามารถอ่าน เขียน ภาษาไทยได้

4. ยินยอมเข้าร่วมการศึกษาวิจัย

5. ไม่มีโรคอันตรายร้ายแรงใด ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการวิจัย ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง, โรคเบาหวานที่ควบคุมไม่ได้, โรคกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด

เกณฑ์การคัดออกดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยให้ครบ 6 ประเด็น (12 สัปดาห์) ของการวิจัย
2. เจ็บป่วยกะทันหันหรือเกิดเหตุที่ไม่คาดคิดจนไม่สามารถเข้าร่วมการศึกษาวิจัย
3. ย้ายที่อยู่ ย้ายสถานที่ทำงาน หรือไม่ต้องการจะเข้าร่วมวิจัยต่อ

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ได้ขออนุมัติการทำวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก และได้รับอนุมัติให้ทำวิจัย เอกสารรับรองเลขที่ PREC 040-2566 เลขที่โครงการวิจัย 042/2566 ลงวันที่ 29 กันยายน 2566 ผู้วิจัยได้ทำการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง โดยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างในการเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ที่จะยกเลิกการเข้าร่วมการศึกษาเมื่อใดก็ได้ตามความต้องการโดยไม่ต้องมีเหตุผลในคำอธิบายใด ๆ ในระหว่างเข้าร่วมการศึกษาวิจัย และไม่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันหรือการทำงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมให้ความมั่นใจกับกลุ่มตัวอย่างว่าจะเก็บข้อมูลทั้งหมดเป็นความลับ ไม่เปิดเผยข้อมูลเพื่อปกป้องสิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง ไม่ให้ได้รับผลกระทบจากการเข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำเสนอในภาพรวมโดยไม่เผยชื่อของผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งทำลายข้อมูลภายใน 3 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วยเครื่องมือ 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 6 ข้อ ประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับอายุ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่ง ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน

ส่วนที่ 2 แบบประเมินความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุข ประกอบด้วย ด้านงานในความรับผิดชอบ ด้านสภาพแวดล้อมในหน่วยงาน ด้านโอกาสและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน และด้านการรักษาดุลยภาพระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล โดยเป็นคำถามปลายเปิดมีเนื้อหาข้อความเชิงบวกและเชิงลบใช้มาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ จำนวน 32 ข้อ

2. โปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล ต่อความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล 6 ประเด็น (สถาบันพระปกเกล้า, 2562) โดยดำเนินกิจกรรมตามโปรแกรมในสัปดาห์ที่ 1 ดังนี้

2.1 หลักนิติธรรม (Rule of Law) การปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัดเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่มั่นคงและยุติธรรมสำหรับบุคลากร และส่งเสริมความเชื่อมั่นในระบบการบริหารงานและช่วยลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น โดยการจัดกิจกรรมการอบรมเกี่ยวกับความสำคัญของ Rule of Law และการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในบริบทขององค์กรสาธารณสุขเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับหัวข้อ การสร้างกรณีศึกษา (Case Study Development) ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่บุคลากรสาธารณสุขเผชิญในการปฏิบัติงาน รวมถึงการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับโดยการจำลองสถานการณ์และการอภิปรายปัญหาในกลุ่ม เพื่อหาวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม

2.2 หลักคุณธรรม (Integrity) การเสริมสร้างคุณธรรมในองค์กรช่วยเพิ่มความไว้วางใจระหว่างบุคลากรและผู้บริหาร ทำให้เกิดการทำงานที่มีคุณภาพและความรับผิดชอบสูง โดยจัดกิจกรรมการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก (Awareness and Consciousness Building) โดยจัดอบรมเกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรมในองค์กร ความหมายของ Integrity และผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพการทำงานและความรับผิดชอบ การทำกิจกรรมกลุ่ม (Group Activities) โดยการฝึกฝนการตัดสินใจที่มีคุณธรรม การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจพบในงานประจำ การจำลองสถานการณ์ (Role-playing) การอภิปราย

กรณีศึกษา (Case Study Discussion) เพื่อสร้างความเข้าใจในวิธีการรักษาคุณธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ การร่วมกันพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่เน้นการรักษาคุณธรรมในที่ทำงาน รวมถึงการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติที่ชัดเจน การฝึกทักษะการสื่อสารที่เน้นความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นหัวใจของ Integrity การจัดกิจกรรมสร้างทีม (Team-Building) ที่เน้นคุณธรรม การตั้งรางวัลหรือการยกย่องบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน

2.3 หลักความโปร่งใส (Transparency) การเปิดเผยข้อมูลและการสื่อสารที่ชัดเจนกับบุคลากร ช่วยลดความไม่แน่ใจและเพิ่มความไว้วางใจในหน่วยงาน โดยจัดกิจกรรม การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรมในองค์กร ความหมายของ Integrity และผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพการทำงานและความรับผิดชอบ การบรรยายและการดูวิดีทัศน์ที่เน้นตัวอย่างของการปฏิบัติที่มีคุณธรรม การร่วมกันพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่เน้นการรักษาคุณธรรมในที่ทำงาน รวมถึงการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติที่ชัดเจน การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการเสริมสร้างคุณธรรมในองค์กรและการแบ่งปันประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ

2.4 หลักการมีส่วนร่วม (Participation) ส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจและการพัฒนานโยบายส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของและการผูกพันต่อหน่วยงาน โดยจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากบุคลากรในเรื่องการตัดสินใจและการพัฒนานโยบายขององค์กร เปิดโอกาสให้บุคลากรสาธารณสุขแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางที่เป็นไปได้ การจัดตั้งคณะทำงานที่ประกอบด้วยตัวแทนจากบุคลากรในระดับต่าง ๆ เพื่อร่วมกันพิจารณาและพัฒนานโยบายหรือแนวทางปฏิบัติ การประชุมคณะทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมกันตัดสินใจในประเด็นสำคัญและเสนอแนะนโยบายที่เหมาะสมต่อผู้บริหาร การสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับประเด็นการตัดสินใจและการพัฒนานโยบายที่มีอยู่ รวมถึงการสำรวจแนวคิดและข้อเสนอแนะใหม่ ๆ การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและการสื่อสารที่เปิดเผย

2.5 หลักความสำนึกรับผิดชอบ (Accountability) ส่งเสริมให้มีการจัดการที่ชัดเจนและมีระบบในการประเมินผลการทำงานของบุคลากรช่วยให้มีความรับผิดชอบต่อผลการทำงานและผลักดันการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรม การอบรมเกี่ยวกับหลักการของความสำนึกรับผิดชอบในการทำงาน ความสำคัญของการประเมินผลการทำงาน และบทบาทของบุคลากรในการรับผิดชอบต่อผลการทำงานของตนเอง การร่วมกันพัฒนาระบบการประเมินผลการทำงานที่ชัดเจน โปร่งใส และเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประเมินผลได้จริง การฝึกอบรมทักษะที่จำเป็นในการประเมินผลการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การตั้งเป้าหมาย การประเมินตามตัวชี้วัด และการให้คำแนะนำเพื่อการพัฒนา การจัดกิจกรรมสร้างทีมที่เน้นการรับผิดชอบ การตั้งรางวัลหรือการยกย่องบุคคลที่มีผลงานดีเด่น และการสื่อสารที่เน้นการรับผิดชอบ การสำรวจความคิดเห็นและการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหารือเกี่ยวกับการปรับปรุงกระบวนการประเมินผล

2.6 หลักความคุ้มค่า (Efficiency) ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มความพึงพอใจของบุคลากรและลดความเครียดจากการทำงานมากเกินไป โดยจัดกิจกรรมการอบรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการวางแผนและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม การทำงานกลุ่มเพื่อระบุปัญหาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุง การนำเสนอแนวทางแก้ไขเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยี การนำเสนอเครื่องมือหรือซอฟต์แวร์ใหม่ ๆ ที่สามารถช่วยลดภาระงานและเพิ่มประสิทธิภาพ การฝึกอบรมการจัดการเวลา การฝึกการวางแผนงานรายวันและรายสัปดาห์ การใช้เครื่องมือช่วยในการติดตามและวิเคราะห์เวลาที่ใช้ในการทำงาน การประชุมทีมเพื่อแบ่งปันแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด การจัดกิจกรรมที่เน้นการทำงานเป็นทีมและการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การส่งเสริมความเข้าใจและการรับรู้ในคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กร เพื่อให้บุคลากรตระหนักถึงความสำคัญในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และผู้วิจัยจัด

กิจกรรมการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สัปดาห์ที่ 5 และสัปดาห์ที่ 10 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างได้รับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักความคุ้มค่าเพิ่มมากขึ้น

ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบและจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วน ถูกต้อง และพร้อมสำหรับการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยการตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถาม ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์ของข้อมูลทันที โดยพิจารณาการตอบคำถามครบทุกข้อ ความชัดเจนของการทำเครื่องหมายคำตอบ ความสอดคล้องของข้อมูลระหว่างข้อคำถามที่เกี่ยวข้อง การตอบซ้ำหรือการตอบผิดรูปแบบ หากพบข้อบกพร่องที่สามารถแก้ไขได้ในขณะที่ผู้ตอบยังอยู่ ผู้วิจัยจะขอให้ผู้ตอบตรวจสอบและเติมข้อมูลให้ครบถ้วน โดยไม่ชี้นำคำตอบ การจัดการข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ หลังจากตรวจสอบแบบสอบถามแล้วผู้วิจัยดำเนินการโดย แบบสอบถามที่มีข้อมูลครบถ้วนจะนำเข้าสู่กระบวนการบันทึกข้อมูล หากพบว่ามีข้อมูลขาดหายเพียงเล็กน้อย และไม่มีผลกระทบต่อการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลเท่าที่มีในการวิเคราะห์ตามหลักของสถิติที่เลือกใช้ หากแบบสอบถามมีข้อมูลขาดหายจำนวนมาก หรือขาดข้อมูลในตัวแปรหลักของการวิจัย จะไม่นำแบบสอบถามฉบับนั้นเข้าสู่การวิเคราะห์ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลครบถ้วนทุกฉบับ จึงไม่มีการตัดข้อมูลออกจากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยกำหนดรหัสข้อมูลก่อนบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ผู้วิจัยนำข้อมูลเข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม IBM SPSS Statistics ให้สอดคล้องกับแบบสอบถาม การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของการบันทึกข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลซ้ำ ตรวจสอบค่าที่อยู่นอกช่วงคะแนน ตรวจสอบค่าผิดปกติ ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลแต่ละตัวแปร

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

แบบประเมินความผาสุกและแบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุข หาความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยผ่านความเห็นชอบความตรงเชิงเนื้อจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ประกอบด้วย แพทย์ 1 ท่าน นักวิชาการสาธารณสุข 2 ท่าน (Content Validity Index: CVI) เท่ากับ 0.79 และ 0.77 และได้นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (try out) กับบุคลากรสาธารณสุขที่มีลักษณะคล้ายกันกับบุคลากรสาธารณสุขกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย ได้ค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ได้เท่ากับ 0.87 และ 0.85 ตามลำดับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความผาสุกของกลุ่มทดลองระหว่าง ก่อนทดลองและ หลังทดลอง 12 สัปดาห์ ด้วยสถิติทดสอบค่าที (Paired t-test)

ระยะเวลาการศึกษา มกราคม พ.ศ. 2567 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2567 รวมระยะเวลา 12 สัปดาห์

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มทดลอง ส่วนใหญ่ อายุ 30 - 39 ปี ร้อยละ 35.28 รองลงมา อายุ 40 - 49 ปี ร้อยละ 32.35 อายุ 50 - 59 ปี ร้อยละ 17.64 และ อายุ 20 - 29 ปี ร้อยละ 14.73 ตามลำดับ ส่วนใหญ่เพศหญิง ร้อยละ 58.80 เพศชาย ร้อยละ 41.20 ตามลำดับ สถานภาพสมรส ส่วนใหญ่โสด ร้อยละ 47.04 รองลงมา คู่ ร้อยละ 38.23 หม้าย ร้อยละ 8.85 และหย่า/แยก ร้อยละ 5.58 ตามลำดับ ระดับการศึกษาสูงสุด ส่วนใหญ่ปริญญาตรี ร้อยละ 82.35 รองลงมาปริญญาโท ร้อยละ 17.65 ตามลำดับ ตำแหน่ง ส่วนใหญ่ นักวิชาการสาธารณสุข ร้อยละ 52.95 รองลงมาพยาบาลวิชาชีพ ร้อยละ 29.41 เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข ร้อยละ 11.76 และ แพทย์แผนไทย ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่ 5 - 10 ปี ร้อยละ 41.32 รองลงมา 10 - 20 ปี ร้อยละ 32.35 21 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 17.66 และ ต่ำกว่า 5 ปี ร้อยละ 8.82 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยค่าเฉลี่ย ความแตกต่างของความผาสุกและความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุข อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ระหว่างก่อนทดลองและหลังทดลอง 12 สัปดาห์

ความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุข	Mean	S.D.	t	p-value
ด้านงานในความรับผิดชอบ				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	2.617	.652	-17.304	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	4.676	.474		
ด้านสภาพแวดล้อมในหน่วยงาน				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	4.205	.806	-19.903	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	7.323	.746		
ด้านภาวะผู้นำและวัฒนธรรมของหน่วยงาน				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	3.558	.746	-23.298	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	6.588	.556		
ด้านโอกาสและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	3.441	.785	-28.987	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	6.529	.563		
ด้านการรักษาดุลยภาพระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	2.911	.712	-14.259	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	4.647	.485		
ความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุข				
ก่อนการทดลอง (n = 34)	34.588	2.349	-19.018	.001
หลังการทดลอง (n = 34)	44.647	1.823		

จากตารางที่ 1 พบว่าบุคลากรสาธารณสุขกลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล มีค่าเฉลี่ยความผาสุกก่อนและหลังการทดลอง 12 สัปดาห์ ภาพรวม เท่ากับ 16.735 (S.D. = 1.503) และ 29.735 (S.D. = 1.232) ตามลำดับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) และเมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า ด้านงานในความรับผิดชอบ เท่ากับ 2.617 (S.D. = .652) และ 4.676 (S.D. = .474) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ด้านสภาพแวดล้อมในหน่วยงาน เท่ากับ 4.205 (S.D. = .806) และ 7.323 (S.D. = .746) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ด้านภาวะผู้นำและวัฒนธรรมของหน่วยงาน เท่ากับ 3.558 (S.D. = .746) และ 6.588 (S.D. = .556) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ด้านโอกาสและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน เท่ากับ 3.441 (S.D. = .785) และ 6.529 (S.D. = .563) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ด้านการรักษาดุลยภาพระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวเท่ากับ 2.911 (S.D. = .712) และ 4.647 (S.D. = .485) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ในขณะที่ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของบุคลากรสาธารณสุข เท่ากับ 34.588 (S.D. = 2.349) และ 44.647 (S.D. = 1.823) แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p< .001) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากสมมุติฐานทั้ง 2 ข้อ พบว่ากลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาล มีความผาสุก และมีความพึงพอใจ หลังทดลอง 12 สัปดาห์ แตกต่างกันกับก่อนการทดลอง ซึ่งสนับสนุนสมมุติฐานที่ตั้งไว้อภิปรายได้ว่าโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในกลุ่มทดลองนั้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของค่าเฉลี่ยความผาสุกและความพึงพอใจ ไปในทิศทางที่ดีกว่าก่อนการทดลอง จากผลการวิจัย

ดังกล่าวได้สนับสนุนสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลสามารถยกระดับความผาสุกและความพึงพอใจของบุคลากรได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านงานที่รับผิดชอบ สภาพแวดล้อมในหน่วยงาน ภาวะผู้นำและวัฒนธรรมองค์กร โอกาสความก้าวหน้า และดุลยภาพชีวิตการทำงานกับชีวิตส่วนตัว ผลที่เกิดขึ้นอาจอธิบายได้ว่า โปรแกรมนี้ไม่ได้เป็นเพียงการให้ความรู้เรื่องธรรมาภิบาล แต่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผ่านการอบรม กรณีศึกษา การจำลองสถานการณ์ การอภิปรายกลุ่ม การพัฒนาแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การจัดตั้งคณะทำงาน การสำรวจความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสัปดาห์ที่ 5 และ 10 ทำให้บุคลากรรู้สึกว่าองค์กรมีความยุติธรรม โปร่งใส รับฟังความคิดเห็น และมีระบบการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความไว้วางใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความผาสุกในการทำงาน สอดคล้องกับแนวคิดธรรมาภิบาลในระบบสุขภาพที่เน้นหลักนิติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบบริหารที่ดี (Jafari, F. et al., 2018) และมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมหลายประการ ได้แก่ หิริโอตตัปปะ สาราณียธรรม

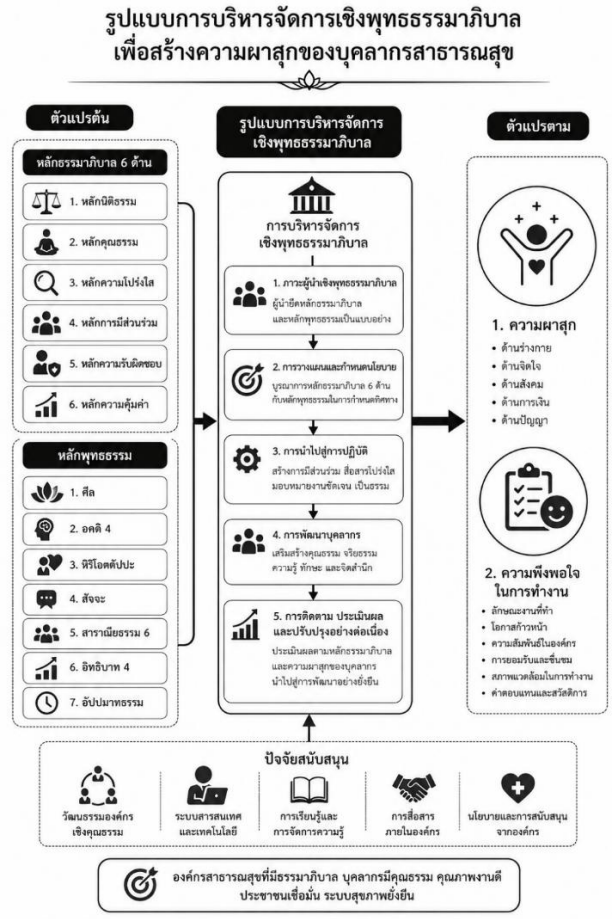
เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านงานในความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นจาก 2.617 (S.D. = .652) เป็น 4.676 (S.D. = .474) ด้านสภาพแวดล้อมในหน่วยงานเพิ่มขึ้นจาก 4.205 เป็น 7.323 และด้านภาวะผู้นำและวัฒนธรรมของหน่วยงานเพิ่มขึ้นจาก 3.558 เป็น 6.588 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) แสดงว่าโปรแกรมธรรมาภิบาลช่วยปรับ บรรยากาศองค์กรให้เอื้อต่อการทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมด้านความโปร่งใส การสื่อสารที่เปิดเผย การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ ซึ่งทำให้บุคลากรลดความไม่แน่นอนในการทำงาน เห็นทิศทางของหน่วยงาน และรับรู้ว่าผู้บริหารมีความเป็นธรรมมากขึ้น ผลนี้สอดคล้องกับการศึกษาในโรงพยาบาลภาครัฐจังหวัดนครศรีธรรมราชที่พบว่า ปัจจัยองค์กร ได้แก่ ภาวะผู้นำ นโยบายการบริหาร สภาพแวดล้อมในการทำงาน ความสัมพันธ์ในที่ทำงาน และลักษณะงาน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุขในการทำงานของบุคลากรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (อมรรัตน์ ลือนาม และคณะ, 2564) ด้านงานในความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นจาก 2.617 เป็น 4.676 อย่างมีนัยสำคัญ อาจเนื่องจากกิจกรรมตามหลักนิติธรรมและหลักความรับผิดชอบช่วยให้บุคลากรเข้าใจบทบาทหน้าที่ ขอบเขตงาน กฎระเบียบ และตัวชี้วัดการทำงานมากขึ้น เมื่อหน้าที่และความคาดหวังขององค์กรมีความชัดเจน บุคลากรจึงลดความสับสน ลดความขัดแย้ง และเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิจัยของ Hijazi, H. A. ที่พบว่าการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล ได้แก่ ความโปร่งใส ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และคุณธรรม มีผลเชิงบวกต่อความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรภาครัฐ (Hijazi, H. A., 2021) ด้านโอกาสและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้นจาก 3.441 เป็น 6.529 อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าเมื่อบุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบาย ระบบประเมินผล และแนวทางปฏิบัติของหน่วยงาน ย่อมทำให้รับรู้ถึงความเป็นธรรมของโอกาสในการพัฒนาและความก้าวหน้า กิจกรรมด้าน Participation และ Accountability จึงมีบทบาทสำคัญ เพราะทำให้การประเมินผลไม่ใช่เรื่องของผู้บริหารฝ่ายเดียว แต่เป็นกระบวนการที่บุคลากรเข้าใจ ยอมรับ และมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับการวิจัยในระดับทีมสุขภาพประเทศสเปนที่พบว่า การรับรู้ความยุติธรรมขององค์กรส่งผลต่อความไว้วางใจในทีม ความยืดหยุ่นร่วมกัน และผลการปฏิบัติงานของทีมสุขภาพ (Olvera, J. et al., 2025)

ด้านการรักษาดุลยภาพระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวเพิ่มขึ้นจาก 2.911 เป็น 4.647 อย่างมีนัยสำคัญ อาจเกิดจากกิจกรรมด้านหลักความคุ้มค่า ซึ่งเน้นการจัดการทรัพยากร การจัดการเวลา การใช้เทคโนโลยีลดภาระงาน การแบ่งปันแนวปฏิบัติที่ดี และการทำงานเป็นทีม เมื่อระบบงานมีประสิทธิภาพขึ้น ภาระงานซ้ำซ้อนลดลง บุคลากรจึงรับรู้ถึงความสมดุลในชีวิตมากขึ้น ผลนี้สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมของ Shiri, R., et al. ที่พบว่า workplace interventions มีผลเชิงบวกระยะสั้นต่อสุขภาพและความผาสุกของบุคลากรสุขภาพ โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทงานจริงและได้รับการสนับสนุนจากองค์กร (Shiri, R. et al., 2023) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้มีความแตกต่างจากบางงานวิจัยเชิงสำรวจที่พบ

เพียง “ความสัมพันธ์” ระหว่างธรรมาภิบาล ปัจจัยองค์กร หรือความยุติธรรมในองค์กรกับความสุข/ความพึงพอใจในการทำงาน แต่การวิจัยครั้งนี้ใช้โปรแกรมเชิงทดลอง 12 สัปดาห์ จึงสามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงก่อน-หลังได้ชัดเจนกว่า จุดเด่นคือการแปลงหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ด้านให้เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เพียงการประเมินระดับความคิดเห็นของบุคลากรต่อธรรมาภิบาลเท่านั้น โดยสรุป ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานทั้ง 2 ข้อ ว่าบุคลากรสาธารณสุขกลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการบริหารจัดการโดยหลักธรรมาภิบาลมีความผาสุกหลังทดลองแตกต่างจากก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องจากโปรแกรมช่วยสร้างระบบบริหารที่มีความชัดเจน เป็นธรรม โปร่งใส เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม มีระบบรับผิดชอบ และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ส่งผลให้บุคลากรเกิดความไว้วางใจต่อองค์กร มีแรงจูงใจในการทำงาน รับรู้คุณค่าในบทบาทของตนเอง และมีความผาสุกในการทำงานเพิ่มขึ้น แต่งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดที่สำคัญคือการไม่มีกลุ่มควบคุมให้เปรียบเทียบผลของความผาสุกและความพึงพอใจ ซึ่งอาจเพิ่มขึ้นมาจากปัจจัยนอกเหนือจากโปรแกรมการวิจัยในครั้งนี้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้คือ รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุข เป็นการบูรณาการหลักธรรมาภิบาล 6 ด้าน ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า เข้ากับหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศีล อคติ 4 หิริโอตตัปปะ สัจจะ สาราณียธรรม 6 อิทธิบาท 4 และอัปปมาทธรรม เพื่อพัฒนาทั้งระบบการบริหารและจิตสำนึกของบุคลากรสาธารณสุขควบคู่กัน ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ ความเป็นธรรม ความร่วมมือ ความรับผิดชอบ และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความผาสุก ความพึงพอใจในการทำงาน และประสิทธิผลขององค์กรอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความผาสุกของบุคลากรสาธารณสุข

สรุปและข้อเสนอแนะ

กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรกำหนดแนวทางการบริหารจัดการตามหลัก ธรรมาภิบาลเป็นยุทธศาสตร์สำคัญด้านทรัพยากรบุคคล โดยการบูรณาการหลักธรรมาภิบาล 6 ด้านกับหลักคุณธรรมและพุทธธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารองค์กรและเสริมสร้างความผาสุก ความพึงพอใจ ความผูกพัน และวัฒนธรรมองค์กรที่ดี พร้อมพัฒนาเกณฑ์ประเมินองค์กรด้านธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบประเมินคุณภาพหน่วยงานด้านสาธารณสุข การสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร และการขยายผลโปรแกรมไปยังหน่วยงานทุกระดับ ผู้บริหารควรนำหลักดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานในหน่วยงาน โดยส่งเสริมความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การสื่อสารอย่างเปิดเผย ความรับผิดชอบร่วมกัน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลักความซื่อสัตย์ การทำงานเป็นทีม และหลักพุทธธรรม เช่น สาราณียธรรม 6 อิทธิบาท 4 และหิริ–โอตตัปปะ รวมทั้งจัดให้มีระบบติดตามความผาสุกของบุคลากรและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อลดภาระงานและส่งเสริมสมดุลชีวิตการทำงาน สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรใช้การวิจัยกึ่งทดลองที่มีกลุ่มควบคุมหรือการทดลองแบบสุ่ม ติดตามผลระยะยาว ขยายการศึกษาไปยังหน่วยงานที่มีบริบทหลากหลาย ศึกษาผลลัพธ์เพิ่มเติม เช่น ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ภาวะหมดไฟ คุณภาพชีวิตการทำงาน คุณภาพบริการ และผลลัพธ์สุขภาพประชาชน ตลอดจนพัฒนาและทดสอบรูปแบบการบริหารเชิงพุทธธรรมาภิบาลด้วยการวิจัยแบบผสานวิธีหรือการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง เพื่อสร้างต้นแบบการบริหารองค์กรสาธารณสุขที่โปร่งใส มีคุณธรรม และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

พระปลัดนัฐพงศ์ ขนฺติสมฺปนฺโน (หมื่นแก้ว) และคณะ. (2024). ภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักธรรมาภิบาล. Journal of Modern Learning Development, 9(6), 411-423.

สถาบันพระปกเกล้า. (2562). ธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

อมรรัตน์ ลือนาม และคณะ. (2564). ความสุขในการทำงานของบุคลากรโรงพยาบาลรัฐบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสาร มฉก.วิชาการ, 25(2), 155-167.

Amabile, T. M. et al. (2005). Affect and creativity at work. Administrative Science Quarterly, 50(3), 367-403.

Bovens, M. A. P. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. European Law Journal, 13(4), 447-468.

Cooper, C. L. & Cartwright, S. (1994). Healthy mind; healthy organization: A proactive approach to occupational stress. Human Relations, 47(4), 455-471.

Fung, A. (2015). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. Public Administration Review, 75(4), 513-522.

Herzberg, F. (1966). Work and the nature of man. Cleveland: World Publishing.

Hijazi, H. A. (2021). The impact of applying good governance principles on job satisfaction among public sector employees in Jordan. Open Journal of Business and Management, 9, 1-31. https://doi.org/10.4236/ojbm.2021.91001.

Jafari, F. et al. (2018). An analysis of good governance in the health system. Journal of Clinical Research in Paramedical Sciences, 7(2), e88233. https://doi.org/10.5812/jcrps.88233.

Kang, H. (2021). Sample size determination and power analysis using the G*Power software. Journal of Educational Evaluation for Health Professions, 18(17), 1-12.

Kaufmann, D. et al. (2009). Governance matters VIII: Aggregate and individual governance indicators, 1996-2008. Washington: World Bank.

Kettl, D. F. (2002). The transformation of governance: Public administration for twenty-first century. Baltimore: JHU Press.

OECD. (2004). OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing.

Olvera, J. et al. (2025). The role of organizational justice in the healthcare context: How to improve job performance through horizontal trust and the resilience of work teams. The Spanish Journal of Psychology, 28(e5), 1-12. https://doi.org/10.1017/SJP.2025.2.

Oswald, A. J. et al. (2015). Happiness and productivity. Journal of Labor Economics, 33(4), 789-822.

Rothstein, B. & Teorell, J. (2008). What is quality of government? A theory of impartial government institutions. Governance, 21(2), 165-190.

Shiri, R. et al. (2023). Effectiveness of workplace interventions to improve health and well-being of health and social service workers: A narrative review of randomised controlled trials. Healthcare, 11(12), 1792. https://doi.org/10.3390/healthcare11121792.

Wright, T. A. & Cropanzano, R. (2000). Psychological well-being and job satisfaction as predictors of job performance. Journal of Occupational Health Psychology, 5(1), 84-94.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน จากโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์ ให้กับผู้เรียนในเขตอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ*

DEVELOPMENT OF A CASE-BASED ACTIVE LEARNING MODEL INTEGRATING DIGITAL TECHNOLOGY TO FOSTER CREATIVE THINKING AMONG LEARNERS IN BANG PHLI DISTRICT, SAMUT PRAKAN PROVINCE

ทรงรัฏฐ์ ชอุ่มดวง
Songrath Chaoumduang
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี สมุทรปราการ ประเทศไทย
Faculty of Education, Thonburi Rajabhat University, Samut Prakan, Thailand
Corresponding author E-mail: tomvichakarn@gmail.com
Tel: 064-829-9998

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน และ 2) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของกระบวนการสอนที่พัฒนาขึ้นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 60 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก และแบบวัดทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ผลการประเมินคุณภาพรูปแบบการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.84) โดยด้านมาตรฐานความถูกต้องมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.93) และด้านมาตรฐานความเป็นประโยชน์มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$ = 4.71) ผลการศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบการสอน พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{x}$ = 18.75, S.D. = 1.76)) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 12.58, S.D. = 2.08) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t =21.45, p < .05) โดยมีคะแนนเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 49.0 นอกจากนี้ ครูผู้สอนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนในระดับมากที่สุด โดยด้านที่ส่งเสริมความคิดละเอียดลออมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.40) และด้านที่ส่งเสริมความคิดคล่องแคล่วมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$ = 4.33) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลควบคู่กับกรณีศึกษาเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอนช่วยเพิ่มแรงจูงใจและความสนใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการนำรูปแบบการสอนดังกล่าวไปทดลองใช้ในบริบทและรายวิชาอื่นเพิ่มเติม เพื่อยืนยันประสิทธิผลในการนำไปประยุกต์ใช้ในวงกว้างต่อไป

คำสำคัญ: การคิดเชิงสร้างสรรค์, การสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล, กรณีศึกษาเป็นฐาน

Abstract

The purpose of this study is: 1) develop an active learning model using digital technology with a case study-based approach, and 2) study the effectiveness of the developed teaching process on students' academic achievement and creative thinking skills. The sample consisted

* Received 4 July 2026; Revised 31 July 2026; Accepted 31 July 2026

of 60 students in Bang Phli District, Samut Prakan Province. The research instruments included a multiple-choice achievement test with four options and a creative thinking skills test. Expert evaluation of the teaching model found it to be highly appropriate overall ($\bar{x}$ = 4.84), with the highest mean score for accuracy ($\bar{x}$ = 4.93) and the lowest mean score for usefulness ($\bar{x}$ = 4.71). The study of the teaching model's effectiveness found that... Students' average post-test scores ($\bar{x}$ = 18.75, SD = 1.76) were significantly higher than their pre-test scores ($\bar{x}$ = 12.58, SD = 2.08) at the .05 significance level (t = 21.45, p < .05), representing an average increase of 49.0%. Furthermore, teachers expressed the highest level of satisfaction with the teaching model, with the aspect promoting elaborative thinking having the highest mean score ($\bar{x}$ = 4.40) and the aspect promoting fluency having the lowest ($\bar{x}$ = 4.33). The research indicates that the application of digital technology combined with case studies as a teaching framework effectively enhances students' motivation and interest in learning, promotes deep learning, and develops analytical and creative thinking skills. This teaching model should be further tested in other contexts and subjects to confirm its effectiveness for wider application.

Keywords: Creative Thinking, Active Learning With Digital Technology, Case Study-Based Learning

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสร้างรากฐานการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ยุทธศาสตร์ที่ 3 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากล่าวถึง เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้” ได้กำหนดเป้าหมายให้ผู้เรียนมีทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองไทยตามคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะสมรรถนะด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 ที่กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ในด้านทฤษฎีการเรียนรู้ Guilford, J. P., Torrance, E. P. ที่ได้ศึกษาโดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ซึ่งเป็นทักษะการคิดขั้นสูงที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและการสร้างนวัตกรรม ขณะที่ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Constructivism) (Guilford, J. P., 1967); (Torrance, E. P., 1974) ซึ่งสอดคล้องกับ Piaget, J., Vygotsky, L. S. เสนอว่าผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมให้สร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์จริงและการแก้ปัญหา ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน (Case-Based Learning) ร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล (Piaget, J., 1972); (Vygotsky, L. S., 1978) จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับนโยบายและทฤษฎีการศึกษาในศตวรรษที่ 21 สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากผลการประเมินสมรรถนะนักเรียนมาตรฐานสากล (Programme for International Student Assessment: PISA) ปี 2022 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไทยในด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการอ่านมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากการจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา นอกจากนี้ ที่น่าสนใจคือ PISA 2022 ได้เพิ่มการประเมินทักษะ การคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นสาขาการประเมินเชิงนวัตกรรมเป็นครั้งแรก สะท้อนให้เห็นว่านานาชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดังกล่าวควบคู่ไปกับความรู้เชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับทิศทางการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้และทักษะการคิดขั้นสูง

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่สามารถส่งเสริมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ไปพร้อมกัน โดยการบูรณาการ การสอนเชิงรุก (Active Learning) ร่วมกับ เทคโนโลยีดิจิทัล และ กรณีศึกษาเป็นฐาน (Case-Based Learning) จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สอดรับกับมาตรฐานสากลและทิศทางการศึกษาในปัจจุบัน (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2566) นอกจากนี้ การศึกษาของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ระบุว่าทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนไทยยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ยังเน้นการท่องจำและการสอบมากกว่าการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) จากแนวคิดของ Johnson, D. W. & Johnson, R. T. ได้เสนอว่าการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและใช้กรณีศึกษาจากปัญหาจริง สามารถส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Johnson, D. W. & Johnson, R. T., 2017) ซึ่งสอดคล้องกับทิศนา แขมมณี ได้อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จริง กรณีศึกษา หรือโจทย์ปัญหาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหา เผชิญปัญหาด้วยตนเอง วิเคราะห์เข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง และเห็นแนวทางแก้ปัญหาที่หลากหลาย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ (ทิศนา แขมมณี, 2563)

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น บ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่สามารถส่งเสริมทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานจากโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาแห่งชาติ ตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 และเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการสอนดังกล่าว ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในหลายมิติ ได้แก่ 1) ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์และความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ 2) ครูผู้สอนได้รับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมและนำไปใช้ได้จริง 3) สถานศึกษาสามารถนำรูปแบบไปขยายผลและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน และ 4) เป็นต้นแบบในการพัฒนาการศึกษาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ ทั้งนี้ รูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นจะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยกรณีศึกษาเป็นฐาน
2. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของกระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีการแบ่งขั้นตอนเป็น 2 ระยะ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน และทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1: การพัฒนารูปแบบการสอน ศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร ทฤษฎี แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งศึกษาบริบทและความต้องการของผู้เรียน เพื่อนำมาออกแบบและพัฒนารูปแบบการสอน จากนั้นนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้อง

ระยะที่ 2: การทดลองใช้รูปแบบการสอน ใช้แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) แบบ One Group Pretest-Posttest Design โดยทดลองใช้รูปแบบการสอนกับกลุ่มตัวอย่าง วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

1. รูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน

การพัฒนา: ศึกษาทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning), ทฤษฎีการเรียนรู้แบบใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน (Case-Based Learning), ทฤษฎีการคิดเชิงสร้างสรรค์ และการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล จากนั้นออกแบบรูปแบบการสอนที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) การนำเสนอกรณีศึกษา (Case Presentation) 2) การวิเคราะห์และระดมสมอง (Analysis and Brainstorming) 3) การสร้างแนวทางแก้ปัญหา (Solution Development) 4) การนำเสนอและแบ่งปัน (Presentation and Sharing) และ 5) การสะท้อนคิดและประเมินผล (Reflection and Evaluation)

การตรวจสอบคุณภาพ: นำรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาการคำนวณ 1 ท่าน เพื่อประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความเป็นไปได้ จากนั้นนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข

2. แผนการจัดการเรียนรู้

การพัฒนา: จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น เนื้อหาวิชาวิทยาการคำนวณ เรื่องพลเมืองดิจิทัล ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 6 หน่วยการเรียนรู้ รวม 12 ชั่วโมง (6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 คาบ คาบละ 50 นาที และ 1 คาบเสริม 50 นาที) ประกอบด้วย 6 หน่วยการเรียน หน่วยที่ 1: ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในโลกยุคใหม่ (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 2: สิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดิจิทัล (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 3: จริยธรรมและความรับผิดชอบในโลกดิจิทัล (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 4: ความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวทางดิจิทัล (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 5: การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (2 ชั่วโมง) หน่วยที่ 6: การเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาดิจิทัลอย่างมีจริยธรรม (2 ชั่วโมง) การตรวจสอบคุณภาพ: นำแผนการจัดการเรียนรู้เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับรูปแบบการสอน จุดประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหาในหลักสูตร

3. สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล

การพัฒนา: พัฒนาสื่อการสอนและเลือกใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสม ได้แก่ กรณีศึกษา (Case Study) จากสถานการณ์จริงที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองดิจิทัล จำนวน 6 เรื่อง สื่อมัลติมีเดียประกอบการสอน (วิดีโอ อินโฟกราฟิก สื่อโต้ตอบ) แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ (Learning Management System) เครื่องมือดิจิทัลสำหรับการทำงานร่วมกัน (Collaborative Tools) เช่น Google Workspace, Padlet, Miro แอปพลิเคชันสำหรับการนำเสนอและสร้างสรรค์ผลงาน

การตรวจสอบคุณภาพ: นำสื่อและเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินความเหมาะสม ความถูกต้อง และความน่าสนใจ จากนั้นนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try-out) จำนวน 10 คน เพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ดำเนินการในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2567 ถึงเดือนมกราคม 2568 รวมระยะเวลา 6 สัปดาห์ กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คน จาก จาก 1 โรงเรียน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การเตรียมการก่อนการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปใช้จริง โดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบวัดทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) จากการนำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 (พรรณี ลีกิจวัฒนะ, 2558) จากนั้นจึงประสานงานกับสถานศึกษา ขอความยินยอมจากผู้ปกครอง และปฐมนิเทศนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

2. การทดสอบก่อนการทดลอง (Pre-test) ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบก่อนเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบวัดทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วในขั้นตอนที่ 1

3. การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน ผู้วิจัยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น จำนวน 6 หน่วยการเรียนรู้ สัปดาห์ละ 2 คาบเรียน รวม 12 ชั่วโมง โดยมีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการทดลอง ด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. การทดสอบหลังการทดลอง (Post-test) ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบฉบับเดียวกับ Pre-test พร้อมให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอน และดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) กับนักเรียนตัวแทน รวม 15 คน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน ได้แก่ ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนและน่าเชื่อถือสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป (พรรณี ลีกิจวัฒนะ, 2558)

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งสถิติเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และร้อยละ ในการอธิบายข้อมูลทั่วไป ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ และใช้สถิติเชิงอนุมานด้วยการวิเคราะห์สถิติ (t-test) เพื่อวัดความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนา เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการเรียนการสอน

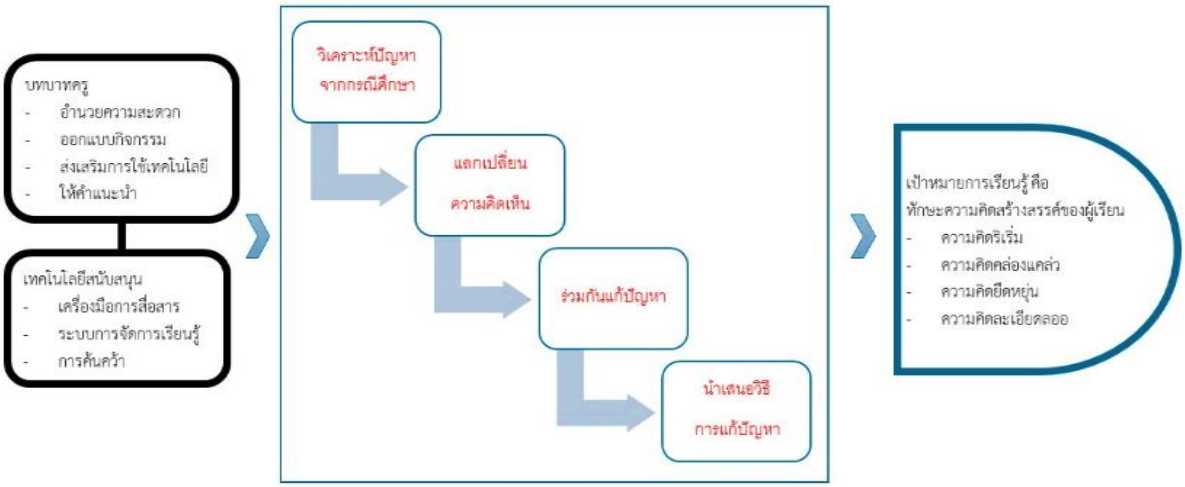
ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยกรณีศึกษาเป็นฐาน

รูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์ มีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบรูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการสอนโดยศึกษาเอกสาร ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เนื้อหา (Content Synthesis) การพัฒนารูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานจากโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียนในเขตอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ ”

เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยเริ่มจากการศึกษาและออกแบบรูปแบบการสอน และดำเนินการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังการทดลอง และความพึงพอใจของผู้เรียน ได้ผลการวิจัยดังนี้ได้รูปแบบการสอนดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดเชิง สร้างสรรค์

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการ (Principles) รูปแบบการสอนมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริงเป็นฐาน บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม และพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ในทุกขั้นตอนการเรียนรู้ 2) กระบวนการสอน (Teaching Process) มี 4 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นที่ 1: วิเคราะห์ปัญหาจากกรณีศึกษา (Case Analysis) ขั้นที่ 2: แลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Discussion and Sharing) ขั้นที่ 3: ร่วมกันแก้ปัญหา (Collaborative Problem-Solving) และขั้นที่ 4: นำเสนอวิธีการแก้ปัญหา (Presentation and Reflection) และ 3) ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ใน 4 มิติ ได้แก่ ความคิดริเริ่ม (Originality) ความคล่องแคล่ว (Fluency) ความยืดหยุ่น (Flexibility) และความละเอียดลออ (Elaboration) จากรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น ผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการสอนอย่างละเอียด โดยกำหนดบทบาทของผู้สอน การแสดงออกของผู้เรียน และเทคโนโลยีดิจิทัลที่ใช้สนับสนุนในแต่ละขั้นตอน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน

กระบวนการสอน	การแสดงออกของผู้สอน	การแสดงออกของผู้เรียน	เทคโนโลยีสนับสนุน
1. วิเคราะห์ปัญหาจากกรณีศึกษา	ออกแบบกรณีศึกษาที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง อธิบายและขยายความเกี่ยวกับปัญหาในกรณีศึกษา กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์	อ่านและทำความเข้าใจปัญหาจากกรณีศึกษา วิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตั้งคำถามเพื่อสำรวจปัญหา	Search Engine, Website ที่ผู้สอนพัฒนาขึ้น, Google
2. แลกเปลี่ยนความคิดเห็น	สร้างแรงจูงใจและบรรยากาศที่ปลอดภัยทางจิตใจ กระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการสนทนา (Facilitator)	ร่วมสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม ตั้งคำถามและตอบคำถามร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย	Padlet, Mentimeter, Google Meet, Microsoft Teams, Discussion Forum

ตารางที่ 1 กระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน (ต่อ)

กระบวนการสอน	การแสดงออกของผู้สอน	การแสดงออกของผู้เรียน	เทคโนโลยีสนับสนุน
3. ร่วมกันแก้ปัญหา	ให้คำแนะนำและชี้ทางในการแก้ปัญหา ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม ตรวจสอบความก้าวหน้าและให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)	ระดมสมองและคิดวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ	Google Workspace, Miro, Trello, Mind Mapping Tools, Online Resources
4. นำเสนอการแก้ปัญหา	จัดลำดับการนำเสนอและบริหารเวลา ให้คำแนะนำในการออกแบบสื่อนำเสนอ ให้คำชมเชยและเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) สะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน	รวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์แนวทางแก้ปัญหา ออกแบบสื่อนำเสนอที่เหมาะสมและน่าสนใจ นำเสนอผลงานอย่างมั่นใจ สะท้อนคิดและประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง	Canva, Powerpoint

2. ผลการศึกษาประสิทธิภาพของกระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียน

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ก่อนและหลังเรียน

ตัวแปร	n	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	60	12.58	2.08	18.75	1.76	21.45	< .05*
ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ (รวม)	60	65.48	8.12	82.35	6.45	18.23	< .05*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่2 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการทดลองใช้กระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานกับผู้เรียนจำนวน 60 คน ในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{x}$= 18.75, S.D.= 1.76) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$= 12.58, S.D.= 2.08) การวิเคราะห์ด้วยสถิติ t-test พบว่าผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการสอนทั้ง 4 ขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอนที่ 1 (วิเคราะห์ปัญหาจากกรณีศึกษา) ที่ใช้กรณีศึกษาเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Search Engine และ Google Classroom ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้”

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์รายองค์ประกอบ

ตัวแปร	n	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p	ขั้นตอนที่ส่งเสริม
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
1. ความคิดริเริ่ม	60	16.28	2.05	20.52	1.58	14.67	< .05*	ขั้นที่ 3: ระดมสมองแก้ปัญหา
2. ความคิดยืดหยุ่น	60	15.92	2.28	20.18	1.72	13.95	< .05*	ขั้นที่ 2: แลกเปลี่ยนความคิด
3. ความคิดละเอียดลออ	60	16.45	2.15	20.75	1.78	14.32	< .05*	ขั้นที่ 4: ออกแบบสื่อนำเสนอ
4. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	60	16.83	2.00	20.90	1.50	15.88	< .05*	ขั้นที่ 3-4: แก้ปัญหา+นำเสนอ

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่าการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนจำนวน 60 คน ก่อนและหลังการเรียนด้วยกระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน ผู้เรียนมีทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์หลังเรียน ($\bar{x}$ = 82.35, S.D. = 6.45) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$= 65.48, S.D.= 8.12) พบว่าผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่า

ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05เมื่อพิจารณาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์รายองค์ประกอบ พบว่าพัฒนาขึ้นทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนี้:

1. ความคิดริเริ่ม (Fluency) ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดแนวทางแก้ปัญหาที่หลากหลายเพิ่มขึ้นจาก ($\bar{x}$ = 16.28) เป็น 20.52 (t =14.67, p < .05) ซึ่งเป็นผลมาจากขั้นตอนที่ 3 (ร่วมกันแก้ปัญหา) ที่ผู้เรียนได้ระดมสมองและคิดวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย โดยใช้เครื่องมืออย่าง Google Workspace, Miro และ Mind Mapping Tools ช่วยสนับสนุน

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) ผู้เรียนมีความสามารถในการมองปัญหาจากมุมมองที่แตกต่างกันเพิ่มขึ้นจาก ($\bar{x}$ = 15.92) เป็น 20.18 (t =13.95, p < .05) ซึ่งเป็นผลมาจากขั้นตอนที่ 2 (แลกเปลี่ยนความคิดเห็น) ที่ผู้เรียนได้ร่วมสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยใช้เทคโนโลยีอย่าง Padlet และ Mentimeter ช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วม

3. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) ผู้เรียนมีความสามารถในการขยายความคิดและพัฒนาแนวคิดให้สมบูรณ์เพิ่มขึ้น จาก ($\bar{x}$ = 16.45) เป็น 20.75 (t =14.32, p < .05) ซึ่งเป็นผลมาจากขั้นตอนที่ 4 (นำเสนอการแก้ปัญหา) ที่ผู้เรียนต้องรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์แนวทางแก้ปัญหา และออกแบบสื่อนำเสนอที่เหมาะสมและน่าสนใจ โดยใช้ Canva และ PowerPoint

4 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Originality) ผู้เรียนมีความสามารถในการสร้างแนวคิดใหม่ที่แปลกและไม่ซ้ำใครเพิ่มขึ้น จาก ($\bar{x}$ = 16.83) เป็น 20.90 (t = 15.88, p < .05) ซึ่งเป็นผลมาจากขั้นตอนที่ 3-4 ที่ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และนำเสนอผลงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

อภิปรายผล

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยกรณีศึกษาเป็นฐาน กระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นเตรียมพร้อม (Preparation) ขั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Discussion) ขั้นสร้างความรู้ (Construction) ขั้นนำเสนอ (Presentation) และขั้นสรุปและประเมินผล (Conclusion) โดยรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นมีรากฐานมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ของ Piaget, J. ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ (Piaget, J., 1952) รวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Vygotsky, L. S. ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม (Vygotsky, L. S., 1978) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ทางสังคม (Social Constructivism) ที่ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการสนทนา การทำงานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนและครูผู้สอน รูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นยังสอดคล้องกับหลักการของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ของ Bonwell, C. C. & Eison, J. A. ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงรุกต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดระดับสูง เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า และผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การอ่าน การเขียน การอภิปราย และการแก้ปัญหา ซึ่งกระบวนการสอนที่พัฒนาขึ้นได้บูรณาการองค์ประกอบเหล่านี้เข้าไว้ในทุกขั้นตอนของการเรียนการสอน โดยเฉพาะในขั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและขั้นสร้างความรู้ที่ผู้เรียนต้องวิเคราะห์กรณีศึกษา อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน และร่วมกันออกแบบแนวทางแก้ปัญหา (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) นอกจากนี้ การใช้กรณีศึกษาเป็นฐานการเรียนรู้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Case-Based Learning ของ Williams, S. M. ที่อธิบายว่า การเรียนรู้จากกรณีศึกษาช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา รวมถึงฝึกการตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนและไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว (Williams, S. M., 2005) การใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริงในการเรียนการสอนยังช่วยสร้างการเรียนรู้ที่มี

ความหมาย (Meaningful Learning) ตามแนวคิดของ Ausubel, D. P. ที่เน้นว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมและเห็นความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของตนเอง (Ausubel, D. P., 1968)

การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกระบวนการสอนเป็นจุดเด่นสำคัญของรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมกับแต่ละขั้นตอนของการเรียนการสอน ได้แก่ Padlet สำหรับการระดมความคิดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น Mentimeter สำหรับการสำรวจความคิดเห็นและสะท้อนความคิดแบบเรียลไทม์ Canva สำหรับการออกแบบและนำเสนอผลงานอย่างสร้างสรรค์ และ Google Classroom สำหรับการจัดการเรียนการสอนและการส่งผลงาน การเลือกใช้เทคโนโลยีดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิด TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) ของ Koehler & Mishra ที่เน้นว่า การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้ด้านการสอน และความรู้ด้านเทคโนโลยี โดยครูต้องเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเนื้อหาและวิธีการสอนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้ผลดีที่สุด (Koehler, M. J. & Mishra, P., 2009) จากผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.43, S.D. = 0.55) โดยเฉพาะ Mentimeter ที่ได้คะแนนความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.55) เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการถูกตัดสิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wood, A. K. ที่พบว่า Mentimeter ช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในชั้นเรียนขนาดใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้ผู้เรียนที่เขินอายหรือไม่กล้าพูดในที่สาธารณะสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ (Wood, A. K., 2020) นอกจากนี้ การใช้ Padlet ($\bar{x}$ = 4.48, S.D. = 0.61) ยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ได้เป็นอย่างดี โดยผู้เรียนสามารถโพสต์ความคิดเห็น รูปภาพ และแหล่งข้อมูลต่างๆ บนกระดานออนไลน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถแสดงความคิดเห็นและกดไลก์ผลงานของเพื่อนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกวรรณ สุขสว่าง ที่ได้ศึกษาวิจัยการใช้ Padlet ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ จากมุมมองของครูผู้สอน พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.80, S.D.= 0.38) โดยเฉพาะ Mentimeter ($\bar{x}$ = 4.92, S.D. = 0.28) ที่ช่วยให้ครูสามารถเก็บข้อมูลความคิดเห็นของผู้เรียนทั้งชั้นได้อย่างรวดเร็วและเห็นผลทันทีในรูปแบบกราฟและ Word Cloud ส่วน Padlet ($\bar{x}$ = 4.85, S.D. = 0.38) ช่วยให้ครูสามารถติดตามกระบวนการคิดของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างละเอียด และสามารถให้ข้อเสนอแนะ (Feedback) ได้ทันทีผ่านการคอมเมนต์ในโพสต์ (กนกวรรณ สุขสว่าง, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Formative Assessment ของ Black, P. & Wiliam, D. ที่เน้นว่า การประเมินเพื่อพัฒนาที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนมากกว่าการประเมินเพื่อวัดผลเมื่อสิ้นสุดการเรียน การที่เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ครูสามารถให้ Feedback แบบทันที (Immediate Feedback) และต่อเนื่อง (Ongoing Feedback) จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน การใช้ Canva ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.59) สำหรับการออกแบบและนำเสนอผลงานยังช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถออกแบบ Infographic และ Presentation ที่สวยงามและสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะไม่มีทักษะการออกแบบกราฟิกมาก่อน (Black, P. & Wiliam, D., 1998) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี Multiple Intelligences ของ Gardner, H. ที่เน้นว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพและความถนัดที่แตกต่างกัน การให้ผู้เรียนแสดงออกผ่านช่องทางที่หลากหลายจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงความสามารถของตนเองได้เต็มที่ นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังเห็นว่า Canva ($\bar{x}$ = 4.82, S.D. = 0.42) ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้จริง โดยผู้เรียนสามารถออกแบบผลงานที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างกันออกไป ไม่ใช่การนำเสนอในรูปแบบเดียวกันทั้งหมด (Gardner, H., 1983)

การใช้กรณีศึกษาเป็นฐานการเรียนรู้จากผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.58) โดยรายการที่ได้คะแนนสูงสุดคือ “กรณีศึกษาเชื่อมโยงกับชีวิตจริง” ($\bar{x}$ = 4.52, S.D. = 0.58) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ผลลัพธ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การเลือกใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริงที่ผู้เรียนสามารถเกี่ยวข้องได้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Authentic Learning ของ Herrington, J. & Oliver, R. ที่เน้นว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นในบริบทที่สมจริงและมีความหมายต่อผู้เรียน โดยผู้เรียนต้องเผชิญกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่ซับซ้อนเหมือนในชีวิตจริง ไม่ใช่แค่การท่องจำข้อมูลหรือทำแบบฝึกหัดที่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว การใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริงยังช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้เรียนกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรืออาชีพในอนาคต (Herrington, J. & Oliver, R., 2000) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี Situated Cognition ของ Brown, J. S. et al. ที่อธิบายว่า ความรู้และการเรียนรู้มีความผูกพันกับบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ที่แยกออกจากบริบทการใช้งานจริงจะไม่สามารถถ่ายทอดไปใช้ในสถานการณ์อื่นได้ง่าย (Brown, J. S. et al., 1989)

จากผลการวิจัย ผู้เรียนยังรายงานว่า “สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้” ($\bar{x}$ = 4.45, S.D. = 0.60) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนเห็นความเกี่ยวข้องและประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ และมีความมั่นใจว่าจะสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ จากมุมมองของครูผู้สอน พบว่า ครูเห็นว่า “กรณีศึกษาเหมาะสมกับระดับผู้เรียน” ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.48) ซึ่งสะท้อนว่า การเลือกกรณีศึกษาที่มีระดับความยากเหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการเรียนการสอน กรณีศึกษาที่ดีต้องมีความท้าทาย (Challenge) เพียงพอที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ยากเกินไปจนผู้เรียนรู้สึกท้อแท้หรือสิ้นหวัง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Zone of Proximal Development (ZPD) ของ Vygotsky, L. S. ที่อธิบายว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนเผชิญกับงานหรือปัญหาที่อยู่เหนือความสามารถปัจจุบันเล็กน้อย และได้รับการสนับสนุนจากผู้รู้หรือเพื่อนที่มีความสามารถสูงกว่า (Vygotsky, L. S., 1978) ในการวิจัยครั้งนี้ ครูผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) โดยให้คำแนะนำ ตั้งคำถามชวนคิด และส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ซึ่งครูรายงานว่า “ครูอธิบายและให้คำแนะนำดี” ($\bar{x}$ = 4.58, S.D. = 0.52) จากมุมมองของผู้เรียน นอกจากนี้ ครูยังรายงานว่า “ผู้เรียนกระตือรือร้นในการเรียน” ($\bar{x}$ =4.88, S.D.= 0.35) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การใช้กรณีศึกษาที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและมีความเหมาะสมกับระดับผู้เรียนช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ให้กับผู้เรียน สอดคล้องกับ Self-Determination Theory ของ Deci & Ryan ที่อธิบายว่า แรงจูงใจภายในเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการตัดสินใจและดำเนินการ มีความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ (Competence) ในการทำงานให้สำเร็จ และรู้สึกว่าตนเองมีความเกี่ยวข้อง (Relatedness) กับผู้อื่นในกลุ่ม (Deci, E. L. & Ryan, R. M., 1985) ซึ่งกระบวนการสอนที่พัฒนาขึ้นได้ออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกแนวทางแก้ปัญหาเองได้หลากหลาย ประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกับกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนและครู ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง จากผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความพึงพอใจด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.77, S.D. = 0.42) โดยครูรายงานว่า “ต้องการนำไปใช้ต่อในอนาคต” ($\bar{x}$ = 4.88, S.D. = 0.35) “แนะนำให้ครูอื่นนำไปใช้” ($\bar{x}$ = 4.82, S.D. = 0.42) และ “สามารถนำไปใช้จริงได้ในห้องเรียน” ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.48) ผลลัพธ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปใช้จริงในบริบทของโรงเรียนไทย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืน (Sustainability) ของนวัตกรรมทางการศึกษา ความสำเร็จในด้านความเป็นไปได้นี้มีสาเหตุหลายประการ

ประการแรก รูปแบบการสอนมีขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นระบบ ครูรายงานว่า “แผนการสอนมีความชัดเจน เป็นระบบ” ($\bar{x}$ = = 4.82, S.D. = 0.42) ทำให้ครูสามารถนำไปปรับใช้ได้ง่าย

ประการที่สอง เทคโนโลยีที่เลือกใช้เป็นเทคโนโลยีที่หาได้ง่าย ใช้งานไม่ซับซ้อน และส่วนใหญ่สามารถใช้งานได้ฟรีหรือมีต้นทุนต่ำ ครูรายงานว่า “เทคโนโลยีที่เลือกใช้มีความเหมาะสม” ($\bar{x}$ = 4.88, S.D.= 0.35) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Rogers, E. M. เกี่ยวกับการแพร่กระจายของนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) ที่อธิบายว่า นวัตกรรมที่จะถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ มีความได้เปรียบเชิงสัมพันธ์ (Relative Advantage) กว่าวิธีการเดิม มีความเข้ากันได้ (Compatibility) กับบริบทและวัฒนธรรมองค์กร มีความซับซ้อน (Complexity) ที่ไม่มากจนเกินไป สามารถทดลองใช้ (Trialability) ได้ง่าย และสามารถสังเกตผล (Observability) ได้ชัดเจน (Rogers, E. M., 2003)

ประการที่สาม ครูได้รับการสนับสนุนด้านการอบรมและคู่มือการใช้งานที่ชัดเจน ทำให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมั่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T. ที่พบว่าอุปสรรคสำคัญในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนไม่ใช่ขาดเทคโนโลยีหรือโครงสร้างพื้นฐาน แต่เป็นความมั่นใจและความรู้ความเข้าใจของครูในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T., 2010) ดังนั้น การให้การอบรมและสนับสนุนครูอย่างเหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ

ประการที่สี่ ครูเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนจากการใช้รูปแบบการสอนนี้ โดยครูรายงานว่า “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น” ($\bar{X}$= 4.88, S.D. = 0.35) และ “ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น” ($\bar{x}$ = 4.92, S.D.= 0.28) ซึ่งเป็นคะแนนสูงสุดในทุกรายการ การเห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมนี้เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ครูต้องการนำรูปแบบการสอนนี้ไปใช้ต่อและแนะนำให้ครูอื่นใช้ด้วย นอกจากนี้ ผู้เรียนยังรายงานว่า “ต้องการเรียนในรูปแบบนี้ต่อ” ($\bar{x}$ = 4.48, S.D.= 0.58) และ “แนะนำให้เพื่อนเรียนด้วยวิธีนี้” ($\bar{x}$ = 4.52, S.D.= 0.56) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อรูปแบบการสอนนี้และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ที่ได้รับ ทัศนคติเชิงบวกของผู้เรียนนี้เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญต่อความยั่งยืนของนวัตกรรม เพราะเมื่อผู้เรียนมีความพึงพอใจและเห็นคุณค่า พวกเขาจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นและให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ครูยังรายงานว่า “มีความคุ้มค่าในการลงทุนด้านเวลา” ($\bar{x}$ = 4.72, S.D.= 0.48) ซึ่งแม้จะอยู่ในระดับมากที่สุด แต่เป็นคะแนนที่ต่ำที่สุดในกลุ่มความพึงพอใจของครู ผลลัพธ์นี้สะท้อนว่า การเตรียมการสอนในรูปแบบนี้ใช้เวลามากกว่าการสอนแบบบรรยายทั่วไป โดยเฉพาะในการค้นหากรณีศึกษาที่เหมาะสม การออกแบบกิจกรรม และการเตรียมเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม เมื่อครูได้ใช้รูปแบบการสอนนี้ไปแล้วหลายครั้ง เวลาที่ใช้ในการเตรียมการจะลดลง เนื่องจากครูสามารถนำกรณีศึกษาและกิจกรรมที่พัฒนาไว้แล้วมาปรับใช้ใหม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Reusability ในการออกแบบการเรียนการสอน

2. ประสิทธิภาพของกระบวนการสอนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{x}$ = 18.75, S.D. = 1.76) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 12.58, S.D. = 2.08) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t= 21.45, p < .05) โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 6.17 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 49.0 ผลลัพธ์นี้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานมีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Prince, M. ที่ทำ Meta-analysis จากงานวิจัยจำนวนมาก และพบว่า การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ 20 - 30% เมื่อเทียบกับการสอนแบบบรรยาย (Lecture-based Teaching) โดยงานวิจัยนี้ยิ่งพบผลที่ดีกว่าคือเพิ่มขึ้น 49.0% ซึ่งอาจเป็นเพราะการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและการใช้กรณีศึกษาเข้าด้วยกันทำให้เกิดประสิทธิภาพที่สูงขึ้น (Prince, M., 2004) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัย Freeman, S. et al. ที่ทำ Meta-analysis จากงานวิจัย 225 ชิ้นในสาขาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (STEM) (Freeman, S.

et al., 2014) และพบว่า การเรียนรู้เชิงรุกช่วยลดอัตราการสอบตกของผู้เรียนลง 55% และเพิ่มคะแนนสอบขึ้นเฉลี่ย 6% เมื่อเทียบกับการสอนแบบบรรยาย งานวิจัยดังกล่าวยังสรุปว่า หากการสอนแบบบรรยายเป็นการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ผลลัพธ์ที่ได้คงจะไม่ผ่านการพิจารณาเพื่อนำไปใช้ (would be considered unethical to continue teaching by lecture alone) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนจากการบรรยายเพียงอย่างเดียวมาสู่การเรียนรู้เชิงรุก ในบริบทของประเทศไทย ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพัตรา สุภาพ ที่ศึกษาวิจัยการใช้กรณีศึกษาในการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจและพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้น 38% เมื่อเทียบกับการสอนแบบปกติ (สุพัตรา สุภาพ, 2563) และงานวิจัยของอรุณี เจริญวงศ์ ที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอนและพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้น 42% ผลการวิจัยเหล่านี้ช่วยยืนยันว่า การใช้กรณีศึกษาและเทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพในบริบทของประเทศไทยเช่นเดียวกับในต่างประเทศ (อรุณี เจริญวงศ์, 2565)

เหตุผลที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้นการที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญมีเหตุผลหลายประการ

ประการแรก การเรียนรู้เชิงรุกผ่านกรณีศึกษาช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ให้กับผู้เรียน จากผลการวิจัย ผู้เรียนรายงานว่า “สนุกกับการเรียนในรูปแบบนี้” ($\bar{X}$ = 4.62, **S.D.** = 0.51) ซึ่งเป็นคะแนนสูงสุดในกลุ่มความพึงพอใจของผู้เรียน ความสนุกและความพึงพอใจในการเรียนรู้นี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนตั้งใจเรียนและพยายามทำความเข้าใจเนื้อหามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Self-Determination Theory ของ Deci, E. L. & Ryan, R. M. ที่อธิบายว่า แรงจูงใจภายในเป็นแรงผลักดันที่ทรงพลังที่สุดในการเรียนรู้ เนื่องจากมาจากความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเองโดยแท้จริง ไม่ใช่จากแรงบังคับหรือรางวัลภายนอก (Deci, E. L. & Ryan, R. M., 1985)

ประการที่สอง การใช้กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริงช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติได้ ผู้เรียนรายงานว่า “ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์” ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = 0.55) และ “สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้” ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.60) ซึ่งสะท้อนว่า ผู้เรียนเห็นความเกี่ยวข้องและประโยชน์ของสิ่งที่เรียนรู้ การเห็นคุณค่านี้ทำให้ผู้เรียนมีความตั้งใจและพยายามทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่แค่ท่องจำเพื่อสอบเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Meaningful Learning ของ Ausubel, D. P. ที่เน้นว่า การเรียนรู้ที่มีความหมายเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับโครงสร้างความรู้เดิมของตนเองและเห็นว่าข้อมูลนั้นมีความสำคัญและประโยชน์ การเรียนรู้แบบนี้จะคงทนและสามารถนำไปใช้ได้จริงมากกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำ (Rote Learning) (Ausubel, D. P., 1968)

ประการที่สาม การได้รับ Feedback แบบต่อเนื่องและทันทีช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงความเข้าใจและแก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันท่วงที การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่าง Mentimeter และ Padlet ช่วยให้ครูสามารถเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนและให้ Feedback ได้อย่างต่อและทันที ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงความเข้าใจและแก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันท่วงที การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่าง Mentimeter และ Padlet ช่วยให้ครูสามารถเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนและให้ Feedback ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Formative Assessment ของ Black, P. & Wiliam, D. ที่พบว่า การประเมินเพื่อพัฒนาที่มีคุณภาพสามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อ Feedback มีลักษณะ 4 ประการ คือ ชัดเจนและเฉพาะเจาะจง (Specific) ให้ทันท่วงที (Timely) เน้นไปที่กระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ (Process-focused) และให้คำแนะนำที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ (Actionable) ในการวิจัยครั้งนี้ ครูสามารถให้ Feedback ผ่าน Google Classroom ในรูปแบบข้อความหรือเสียง และสามารถแสดงความคิดเห็นในโพสต์ของผู้เรียนบน Padlet ได้ทันที ทำให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงงานและความเข้าใจของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (Black, P. & Wiliam, D., 1998) นอกจากนี้ ตามแนวคิดของ Bandur อธิบายไว้ว่าการที่ผู้เรียนได้เห็น Feedback ที่ครูให้กับเพื่อนคนอื่นยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากข้อผิดพลาดและแนวทางแก้ไขของผู้อื่นได้ด้วย ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบ Vicarious Learning

ประการที่สี่ การเรียนรู้ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากการออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มในขั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและขั้นสร้างความรู้ ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนมุมมอง อภิปรายถกเถียง และสร้างความรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี Collaborative Learning ของ Johnson, D. W. & Johnson, R. T. ที่อธิบายว่า การเรียนรู้ร่วมกันที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก (Positive Interdependence) การรับผิดชอบต่อกลุ่มและตนเอง (Individual Accountability) การปฏิสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว (Face-to-Face Interaction) ทักษะทางสังคม (Social Skills) และการประเมินกระบวนการกลุ่ม (Group Processing) (Johnson, D. W. & Johnson, R. T., 2017) จากผลการวิจัย ผู้เรียนรายงานว่า “ได้ฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่น” ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.61) และครูรายงานว่า “ผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี” ($\bar{x}$ = 4.78, S.D. = 0.45) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำงานกลุ่มในกระบวนการสอนนี้ช่วยพัฒนาทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคม นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่าง Padlet ยังช่วยให้ผู้เรียนที่เงียบหรือไม่กล้าพูดในที่ประชุมกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกัน ซึ่งช่วยลดปัญหาของการที่สมาชิกกลุ่มบางคนครอบงำการสนทนา (Dominant Participation) ที่มักเกิดขึ้นในการทำงานกลุ่มแบบดั้งเดิม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การนำรูปแบบการเรียนการสอนเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการออกแบบคำถามนำเข้าสู่บทเรียนในลักษณะคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียนหรือสถานการณ์ในชีวิตประจำวันให้มากยิ่งขึ้น เพื่อกระตุ้นความกระตือรือร้นและความสนใจใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนก่อนเข้าสู่กิจกรรม เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจและค้นคว้าแนวทางแก้ไขสถานการณ์ปัญหาด้วยตนเองตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่ารายการ “กรณีศึกษาเชื่อมโยงกับชีวิตจริง” ได้รับความพึงพอใจสูงสุดจากผู้เรียน ($\bar{x}$ = 4.52, S.D. = 0.58) และองค์ประกอบด้านความคิดริเริ่ม (Originality) มีอัตราการพัฒนาสูงสุดในกลุ่มทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นผลจากการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนคิดอย่างอิสระโดยไม่ถูกจำกัดด้วยคำตอบที่ถูกผิดตายตัว ทั้งนี้ ครูผู้สอนและสถานศึกษาควรร่วมกันส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของแต่ละขั้นตอนตามหลักการ TPACK เช่น การใช้ Mentimeter เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบไม่ระบุตัวตนและ Padlet เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งได้รับความพึงพอใจสูงสุดทั้งจากผู้เรียนและครูผู้สอนในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้ สถานศึกษาควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการและจัดทำคลังกรณีศึกษา (Case Bank) ที่สามารถนำมาปรับใช้ซ้ำได้ เพื่อลดภาระด้านเวลาในการเตรียมการสอนที่ครูผู้สอนรายงานว่าเป็นปัจจัยที่มีคะแนนความพึงพอใจต่ำที่สุดในกลุ่ม ($\bar{x}$ = 4.72, S.D. = 0.48 แม้จะยังอยู่ในระดับมากที่สุดก็ตาม และเนื่องจากรูปแบบการสอนนี้ได้รับการประเมินว่ามีความเป็นไปได้สูงในการนำไปใช้จริง ($\bar{x}$ = 4.77, S.D. = 0.42) ครูผู้สอนจึงควรนำแผนการเรียนรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปพัฒนาและประยุกต์ใช้ในรายวิชาอื่น ๆ ที่มีลักษณะเนื้อหาเอื้อต่อการใช้กรณีศึกษา ตลอดจนควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของรูปแบบการสอนนี้กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้อื่น เช่น การเรียนรู้แบบโครงงานหรือห้องเรียนกลับด้าน เพื่อยืนยันประสิทธิภาพเชิงเปรียบเทียบและขยายองค์ความรู้ด้านการพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียนในหลากหลายบริบทและรายวิชาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ สุขสว่าง. (2564). การพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันโดยใช้แอปพลิเคชัน Padlet ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 13(1), 147-162.

ทิศนา แขมมณี. (2563). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.

พรรณี ลีกิจวัฒนะ. (2558). วิธีการวิจัยทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: มีน เซอร์วิส ซัพพลาย.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566). รายงานผลการประเมิน PISA 2022. เรียกใช้เมื่อ 10 ตุลาคม 2568 จาก https://www.ipst.ac.th

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการคิดของนักเรียนไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษาสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. เรียกใช้เมื่อ 8 สิงหาคม 2568 จาก https://www.moe.go.th/แผนการศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-2560

สุพัตรา สุภาพ. (2563). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาในรายวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจของนักศึกษาระดับปริญญาตรี. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 22(4), 231-245.

อรุณี เจริญวงศ์. (2565). ผลการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: 12(2), 78-94.

Ausubel, D. P. (1968). Educational psychology: a cognitive view. Holt, Rinehart and Winston. New York: Abstract.

Black, P. & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), 7-74.

Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom. In the research report ASHE-ERIC Higher Education Report Series. George Washington University.

Brown, J. S. et al. (1989). Situated cognition and the culture of learning. Educational Researcher, 18(1), 32-42.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum Press.

Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. Journal of Research on Technology in Education, 42(3), 255-284.

Freeman, S. et al. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences, 111(23), 8410-8415.

Gardner, H. (1983). Frames of mind: The theory of multiple intelligences. New York, NY: Basic Books.

Guilford, J. P. (1967). The nature of human intelligence. New York, NY: McGraw-Hill.

Herrington, J. & Oliver, R. (2000). An instructional design framework for authentic learning environments. Educational Technology Research and Development, 48(3), 23-48.

Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (2017). Cooperative learning and teaching citizenship in democracies. International Journal of Educational Research, 76, 162-177. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2015.11.009.

Koehler, M. J. & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(2009), 60-70.

Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children (M. Cook, Trans.). New York, NY: International Universities Press.

Piaget, J. (1972). The psychology of the child. New York, NY: Basic Books.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223-231.

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. (5th ed.). New York: Free Press.

Torrance, E. P. (1974). Torrance tests of creative thinking: Norms-technical manual. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Williams, S. M. (2005). Part I: The effectiveness of case-based learning. Academic Emergency Medicine, 12(3), 205-209.

Wood, A. K. (2020). Using interactive audience response systems to enhance student engagement and foster active learning in a large undergraduate lecture hall. Journal of College Science Teaching, 49(5), 32-39.

บทความวิจัย

แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส: กรณีศึกษาแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง*

GUIDELINES FOR ENHANCING WORK EFFICIENCY OF SENIOR EMPLOYEES: A CASE STUDY OF THE COMPENSATION AND PAYROLL DEPARTMENT IN AN AIRLINE COMPANY

เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม*, วรันตรี ปลั่งวัฒนะ, ณัฐกรานต์ ไชยหาวงศ์

Kejkaew Ruangdueytum*, Warantri Plangwattana, Nattakarn Chaihawong

หลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการบิน สถาบันการบินพลเรือน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Master of Management in Aviation Management, Civil Aviation Training Center, Bangkok, Thailand

*Corresponding Author, Email:i.am.kejkaew@gmail.com

*Tel: 090-101-2338

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินกรณีศึกษา และ 2) เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินกรณีศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) ผลการวิจัยพบว่าปัญหาประสิทธิภาพการทำงานไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่มีสาเหตุจากข้อจำกัดเชิงระบบ ได้แก่ ความซับซ้อนของกระบวนการทำงาน การขาดการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ข้อจำกัดของระบบสารสนเทศ และภาระงานที่มีความผันผวน ส่งผลให้เกิดภาระงานสะสม เพิ่มความเสี่ยงต่อข้อผิดพลาดและลดความรวดเร็วในการบริหารจัดการค่าตอบแทน นอกจากนี้ ข้อมูลด้านค่าตอบแทนมีแหล่งที่มาจากหลายหน่วยงานและมีเงื่อนไขเฉพาะของธุรกิจการบิน ทำให้การตรวจสอบและประมวลผลข้อมูลใช้เวลามาก ผลการวิจัยนำไปสู่การเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน 3 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบข้อมูลและการบูรณาการข้อมูล 2) การปรับปรุงกระบวนการทำงานและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 3) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการบริหารจัดการภาระงาน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาระบบสารสนเทศ การกำหนดมาตรฐานข้อมูล การลดขั้นตอนการทำงานแบบแมนนวล การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล และการปรับปรุงการประสานงานระหว่างหน่วยงานเพื่อเพิ่มความถูกต้อง ความรวดเร็ว และประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ทั้งนี้ ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบสารสนเทศ การบูรณาการข้อมูล และการปรับปรุงกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพการทำงาน, การบริหารค่าตอบแทน, ระบบสารสนเทศทรัพยากรมนุษย์ (HRIS), พนักงานระดับอาวุโส, อุตสาหกรรมการบิน

* Received 30 June 2026; Revised 22 July 2026; Accepted 31 July 2026

Abstract

This study aimed to 1) investigate the problems and causes affecting the work efficiency of senior employees in the Compensation and Payroll Department of a case study airline and 2) propose guidelines for improving the work efficiency of senior employees in the Compensation and Payroll Department of the case study airline. A qualitative research approach was employed. Data were collected through semi-structured in-depth interviews with five key informants selected using purposive sampling, and the data were analyzed using Thematic Analysis. The findings revealed that work efficiency problems were not solely caused by personnel shortages but also resulted from systemic limitations, including the complexity of work processes, the lack of data integration across departments, limitations of information systems, and fluctuating workloads. These factors led to accumulated workloads, increased risks of errors, and reduced efficiency in compensation administration. Furthermore, compensation data are derived from multiple departments and are subject to the specific operational conditions of the airline industry, making data verification and processing time-consuming. Based on the findings, three guidelines were proposed to improve work efficiency: 1) developing data systems and data integration; 2) improving work processes through the application of information technology; and 3) enhancing personnel capabilities and workload management. These guidelines emphasize the development of information systems, the establishment of data standards, the reduction of manual work processes, the enhancement of digital competencies, and improved interdepartmental coordination to increase accuracy, speed, and operational efficiency. The findings can serve as practical guidelines for improving information systems, enhancing data integration, and improving compensation and payroll management processes.

Keywords: Work Efficiency, Compensation Management, HRIS, Senior Employees, Aviation Industry

บทนำ

อุตสาหกรรมการบินเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีการแข่งขันสูง และอยู่ภายใต้ข้อกำกับด้านความปลอดภัย ความตรงต่อเวลา และมาตรฐานการให้บริการในระดับสากล ส่งผลให้บุคลากรมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพการให้บริการ ความปลอดภัยของผู้โดยสาร และความสามารถในการแข่งขันของสายการบิน (Air Transport Action Group, 2024) โดยเฉพาะสายการบินที่มีโครงสร้างการดำเนินงานซับซ้อนและต้องอาศัยการประสานงานระหว่างหลายหน่วยงานภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและมาตรฐานการดำเนินงานที่เข้มงวด บุคลากรระดับอาวุโสจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกระบวนการทำงาน การประสานงาน และการตัดสินใจในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (Deloitte, 2024) นอกจากนี้ บุคลากรระดับอาวุโสยังเป็นผู้ครอบครององค์ความรู้และประสบการณ์เฉพาะทางเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของสายการบิน โดยเฉพาะงานบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนที่ต้องอาศัยความเข้าใจด้านโครงสร้างค่าตอบแทน กฎระเบียบ และข้อมูลจากหลายหน่วยงาน ซึ่งมีบทบาทต่อความถูกต้องและความต่อเนื่องของกระบวนการทำงาน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านอุตสาหกรรมการบินส่วนใหญ่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับความปลอดภัย การบริการผู้โดยสาร และประสิทธิภาพด้านปฏิบัติการ ขณะที่การศึกษาด้านประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรในงานบริหารค่าตอบแทนและ

เงินเดือนยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะประเด็นด้านภาระงาน การบูรณาการข้อมูล และข้อจำกัดของระบบสารสนเทศ (สมคิด บางโม, 2563)

งานบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของธุรกิจการบินต้องอาศัยข้อมูลจากหลายหน่วยงานและระบบสารสนเทศหลายประเภท ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนของขั้นตอน การพึ่งพาการทำงานแบบแมนนวล (Manual) และภาระงานที่กระจุกตัวอยู่กับบุคลากรเฉพาะด้าน ซึ่งอาจส่งผลต่อความล่าช้าและความถูกต้องของกระบวนการทำงาน โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformation) หากองค์กรขาดการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี และระบบสนับสนุนที่เหมาะสม ความเชี่ยวชาญจากบุคลากรระดับอาวุโสมากเกินไปอาจทำให้บุคลากรกลุ่มดังกล่าวกลายเป็นศูนย์กลางของการพึ่งพากระบวนการทำงาน (Key Dependency) หรือคอขวด (Bottleneck) ของกระบวนการ เนื่องจากต้องรับผิดชอบการตรวจสอบ วิเคราะห์ และตัดสินใจในหลายขั้นตอน ซึ่งส่งผลต่อความคล่องตัวขององค์กร ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การขาดการบูรณาการข้อมูลและระบบสารสนเทศอาจส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานและความสามารถในการตัดสินใจขององค์กร (Davenport, T. H. & Bean, R., 2022); (Verhoef, P. C. et al., 2021); (Vial, G., 2019) อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรระดับอาวุโสในงานบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของธุรกิจการบินยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่เชื่อมโยงระหว่างบุคลากร กระบวนการทำงาน การจัดการข้อมูล และเทคโนโลยีสารสนเทศในบริบทของสายการบินในประเทศไทย ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรระดับอาวุโส กรณีศึกษาแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน รวมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการทำงาน การบูรณาการข้อมูล และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินกรณีศึกษา

2. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินกรณีศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย หัวหน้าแผนก ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ การดำรงตำแหน่งระดับหัวหน้างานขึ้นไป หรือเป็นเจ้าหน้าที่อาวุโสที่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป และต้องมีบทบาทโดยตรงในกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนอย่างน้อยหนึ่งบทบาท ได้แก่ การกำกับหรือควบคุมกระบวนการและคุณภาพของงาน การอนุมัติในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการ หรือการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดข้อผิดพลาดหรือข้อขัดข้องในการดำเนินงาน

เครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาเครื่องมือวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ประกอบด้วยคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างอิสระ ครอบคลุมประเด็นด้านสภาพปัญหา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน และแนวทางการพัฒนา ทั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถซักถามเพิ่มเติมตามบริบทเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและน่าเชื่อถือ เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC) เท่ากับ 0.91 แสดงถึงความเหมาะสมในการนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย หัวหน้าแผนก ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่อาวุโส โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดความคิดเห็น ประสบการณ์ และมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ

ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 50 ของจำนวนพนักงานระดับอาวุโสทั้งหมดในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน โดยทุกคนมีประสบการณ์ปฏิบัติงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป และมีบทบาทโดยตรงในกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน จึงเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยได้อย่างเหมาะสม

การสัมภาษณ์ใช้ระยะเวลาประมาณ 45 - 60 นาทีต่อครั้ง โดยผู้วิจัยดำเนินการจดบันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลมีความอิ่มตัว (Data Saturation) กล่าวคือ ไม่พบประเด็นหรือข้อมูลใหม่เพิ่มเติม จากนั้นนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ ก่อนวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่และสรุปประเด็นสำคัญให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แบบคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC) รวมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธี Member Checking และ Peer Debriefing

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ Braun, V. & Clarke, V. ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล การกำหนดรหัสข้อมูล การค้นหาและทบทวนธีม การกำหนดและตั้งชื่อธีม ตลอดจนการสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่ข้อมูลออกเป็นธีมหลักและธีมย่อยที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Braun, V. & Clarke, V., 2006)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพและความน่าเชื่อถือของงานวิจัยตามแนวคิดความน่าเชื่อถือของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Trustworthiness) ของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) ความสามารถในการถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) ความคงเส้นคงวาของกระบวนการวิจัย (Dependability) และความสามารถในการยืนยันผลการวิจัย (Confirmability) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

การพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยคำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย และประโยชน์ของการศึกษาแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างชัดเจน พร้อมทั้ง

ขอความยินยอมในการเข้าร่วมวิจัยโดยสมัครใจ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสามารถปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมการวิจัยได้ตลอดเวลาโดยไม่ส่งผลกระทบใด ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรักษาความลับและไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล โดยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Member Checking) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย อีกทั้ง ผู้วิจัยไม่เปิดเผยชื่อสายการบินแห่งหนึ่ง เพื่อรักษาความลับของข้อมูลเชิงนโยบาย ข้อมูลด้านทรัพยากรบุคคล และข้อมูลภายในองค์กร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานขององค์กร โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะภาพรวมโดยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยและสิทธิของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นสำคัญ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน ของสายการบินกรณีศึกษา ผลการศึกษาปัญหา และสาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินกรณีศึกษา พบว่าปัญหา และสาเหตุส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและบริบทของการให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน เป็นบุคลากรที่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนมากกว่า 10 ปี และมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการดำเนินงานของแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน ทั้งในด้านการกำกับ ควบคุม ตรวจสอบ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน จึงเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์สามารถสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ และปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโสในบริบทของธุรกิจการบินได้อย่างเหมาะสม

1.2 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับประสิทธิภาพของกระบวนการดำเนินงาน ด้านค่าตอบแทนและเงินเดือน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส กรณีศึกษา แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนของสายการบินแห่งหนึ่ง

1.2.1 ปัญหาด้านการรวบรวมข้อมูลค่าตอบแทนและเงินเดือน

ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงาน เนื่องจากข้อมูลค่าตอบแทนมีแหล่งที่มาจากหลายหน่วยงานและหลายระบบสารสนเทศ เช่น ข้อมูลชั่วโมงบิน ค่าล่วงเวลา ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนพิเศษ ซึ่งมีรูปแบบข้อมูลแตกต่างกัน ทำให้ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้เวลาในการตรวจสอบ ปรับรูปแบบ และรวบรวมข้อมูลก่อนเข้าสู่กระบวนการประมวลผล โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B กล่าวว่า “การรวบรวมข้อมูลชั่วโมงบินจากระบบ Crew Scheduling ใช้เวลาค่อนข้างมาก เพราะรูปแบบข้อมูลไม่สอดคล้องกับระบบ Payroll ทำให้ต้องตรวจสอบและแก้ไขข้อมูลหลายรอบ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B, 2569) ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D ระบุว่า “บางครั้งข้อมูลจากแต่ละหน่วยงานส่งมาไม่พร้อมกัน ทำให้ต้องย้อนกลับไปตรวจสอบข้อมูลซ้ำ และส่งผลต่อระยะเวลาในการปิดรอบเงินเดือน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D, 2569) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการบูรณาการ ความทันเวลา และมาตรฐานของข้อมูลภายในองค์กร ซึ่งส่งผลต่อระยะเวลาและความถูกต้องของกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน

1.2.2 ปัญหาด้านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการตรวจสอบข้อมูลค่าตอบแทนต้องดำเนินการหลายระดับ เนื่องจากข้อมูลจากระบบ HRIS ข้อมูลการปฏิบัติงาน และข้อมูลจากหน่วยงานต้นทางอาจไม่สอดคล้องกัน อีกทั้งการใช้ไฟล์ Excel หลายชุดหรือหลายเวอร์ชันเพิ่มความเสี่ยงต่อการเลือกใช้ข้อมูลผิดชุดและข้อมูลไม่ครบถ้วน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ C กล่าวว่า “ข้อมูลจากระบบ HRIS กับข้อมูลชั่วโมงบินบางครั้งไม่ตรงกัน จึงต้องตรวจสอบและปรับแก้ก่อนนำไปคำนวณ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ C, 2569) ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D ระบุว่า “การใช้ไฟล์หลายเวอร์ชันทำให้ต้องตรวจสอบย้อนหลังว่าไฟล์ใดเป็นข้อมูลล่าสุด” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ความไม่สอดคล้องของข้อมูลระหว่างระบบและการพึ่งพากระบวนการแบบแมนนวลทำให้ผู้ปฏิบัติงานต้องตรวจสอบซ้ำหลายรอบ เพิ่มภาระงานและความเสี่ยงต่อข้อผิดพลาดในการคำนวณค่าตอบแทน

1.2.3 ปัญหาด้านขั้นตอนการอนุมัติและการจ่ายค่าตอบแทน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 5 รายมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าขั้นตอนการอนุมัติและการจ่ายค่าตอบแทนมีความซับซ้อน เนื่องจากต้องผ่านการพิจารณาหลายระดับและอาศัยความครบถ้วนของข้อมูลจากหลายหน่วยงาน เมื่อข้อมูลต้นทางไม่ครบถ้วนหรือคลาดเคลื่อน ผู้ปฏิบัติงานต้องส่งข้อมูลกลับไปแก้ไขและตรวจสอบซ้ำ ส่งผลให้กระบวนการอนุมัติและการจ่ายค่าตอบแทนล่าช้า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A สะท้อนว่า “บางครั้งข้อมูลถูกส่งกลับมาแก้ไขหลายรอบ เพราะรายละเอียดไม่ครบ ทำให้กระบวนการอนุมัติใช้เวลานานกว่าที่กำหนด” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A, 2569) ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D กล่าวว่า “หากผู้ใช้งานดำเนินการในระบบไม่ครบขั้นตอนหรืออนุมัติล่าช้า จะทำให้เวลาสำหรับการตรวจสอบและจ่ายเงินเดือนลดลง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ความล่าช้าในกระบวนการไม่ได้เกิดจากจำนวนระดับการอนุมัติเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับคุณภาพของข้อมูลและความสามารถในการใช้งานระบบของผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งส่งผลให้เกิดการทำงานซ้ำ ภาระงานเพิ่มขึ้น และเพิ่มความเสี่ยงต่อความไม่ตรงเวลาในการจ่ายค่าตอบแทน

1.3 ผลการวิเคราะห์บทบาทของระบบสารสนเทศและภาระงานของผู้ปฏิบัติงาน

1.3.1 บทบาทของระบบ HRIS และ Payroll

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 5 รายสะท้อนร่วมกันว่า ระบบ HRIS และ Payroll มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านค่าตอบแทนและเงินเดือน โดยช่วยให้การจัดเก็บข้อมูลพนักงาน การคำนวณค่าตอบแทน และการจัดทำรายงานมีความเป็นระบบ รวดเร็ว และถูกต้องมากขึ้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B กล่าวว่า “ระบบ Payroll ช่วยเพิ่มความรวดเร็วและความถูกต้องในการคำนวณเงินเดือน ค่าล่วงเวลา และค่าตอบแทนพิเศษ เมื่อเทียบกับวิธีการเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B, 2569) ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ E สะท้อนว่า “แม้ระบบเทคโนโลยีจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน แต่ด้วยลักษณะเฉพาะของธุรกิจการบินทำให้บางขั้นตอนยังต้องอาศัยการตรวจสอบโดยบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ E, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ระบบ HRIS และ Payroll สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของงานที่มีรูปแบบและเงื่อนไขมาตรฐานได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ระบบยังมีข้อจำกัดในการรองรับองค์ประกอบค่าตอบแทนที่มีเงื่อนไขเฉพาะ เช่น ชั่วโมงบิน ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนพิเศษ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานยังต้องจัดเตรียม ตรวจสอบหรือปรับแก้ข้อมูลบางส่วนด้วยตนเองก่อนนำเข้าสู่กระบวนการประมวลผล

1.3.2 ภาระงานของผู้ปฏิบัติงาน

ผลการศึกษาพบว่า ภาระงานด้านค่าตอบแทนและเงินเดือนในธุรกิจการบินมีความซับซ้อนและผันผวนตามรอบการดำเนินงาน โดยเฉพาะในช่วงปิดรอบเงินเดือน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานต้องตรวจสอบประมวลผล และสรุปข้อมูลจำนวนมากภายในระยะเวลาจำกัด ขณะเดียวกัน ยังต้องประสานงานกับหลายหน่วยงานและจัดการข้อมูลที่มีรูปแบบและเงื่อนไขแตกต่างกัน เช่น ชั่วโมงบิน ค่าล่วงเวลา ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนพิเศษ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B กล่าวว่า “ในช่วงปิดรอบเงินเดือนจะมีปริมาณงานเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน เพราะต้องตรวจสอบและประมวลผลข้อมูลจำนวนมากภายในระยะเวลาที่จำกัด” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B, 2569) ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D ระบุว่า “ข้อมูลที่ได้รับจากแต่ละหน่วยงานมักมีรูปแบบแตกต่างกันและบางครั้งส่งมาล่าช้า ทำให้ต้องใช้เวลาในการตรวจสอบและปรับแก้ข้อมูลก่อนใช้งาน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D, 2569) คำสัมภาษณ์

ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ภาระงานของผู้ปฏิบัติงานไม่ได้เกิดจากปริมาณงานเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากแรงกดดันด้านเวลา ความหลากหลายขององค์ประกอบค่าตอบแทน การพึ่งพาข้อมูลจากหลายหน่วยงาน และความจำเป็นในการตรวจสอบข้อมูลซ้ำหลายรอบ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ภาระงานกระจุกตัวในช่วงปิดรอบเงินเดือน และเพิ่มความเสี่ยงต่อข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน

2. วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานระดับอาวุโส แผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน ของสายการบินกรณีศึกษา

2.1 แนวทางที่ 1 การพัฒนาระบบข้อมูลและการบูรณาการข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลที่ใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนมีแหล่งที่มาจากหลายหน่วยงานและหลายระบบสารสนเทศ โดยเฉพาะข้อมูลเฉพาะทางของธุรกิจการบิน เช่น ชั่วโมงบิน ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนพิเศษ ซึ่งมีรูปแบบและเงื่อนไขแตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้เวลาในการรวบรวม ตรวจสอบ และปรับรูปแบบข้อมูลก่อนนำเข้าสู่กระบวนการประมวลผลเงินเดือน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B กล่าวว่า “ข้อมูลค่าตอบแทนมาจากหลายระบบ ทำให้ต้องตรวจสอบและจัดรูปแบบข้อมูลใหม่เกือบทุกครั้งก่อนนำเข้าระบบ Payroll” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดเก็บข้อมูลแบบแยกส่วนและการขาดมาตรฐานข้อมูลร่วมกันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการทำงานซ้ำและเพิ่มระยะเวลาในการดำเนินงาน ดังนั้น องค์กรควรพัฒนาระบบเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบ HRIS และ Payroll รวมทั้งกำหนดมาตรฐานข้อมูลร่วมกัน เช่น รูปแบบข้อมูล ชื่อรายการข้อมูล รอบระยะเวลาการส่งข้อมูล และผู้รับผิดชอบข้อมูลในแต่ละหน่วยงาน นอกจากนี้ อาจพิจารณาจัดตั้งหน่วยงานกลางด้านข้อมูล เช่น Data Support Unit เพื่อทำหน้าที่ควบคุมมาตรฐาน ตรวจสอบคุณภาพ และสนับสนุนการเชื่อมโยงข้อมูลภายในองค์กร

2.2 แนวทางที่ 2 การปรับปรุงกระบวนการทำงานและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนยังคงพึ่งพาการดำเนินงานแบบแมนนวลในหลายขั้นตอน เช่น การรวบรวมข้อมูล การคีย์ข้อมูล การใช้ไฟล์ Excel หลายชุด การตรวจสอบความถูกต้อง และการติดตามสถานะการอนุมัติ ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อน ใช้ระยะเวลานาน และเพิ่มความเสี่ยงต่อการใช้ข้อมูลผิดชุดหรือข้อมูลไม่ครบถ้วน โดยเฉพาะในช่วงปิดรอบเงินเดือน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D กล่าวว่า “หลายขั้นตอนยังต้องใช้ Excel และตรวจสอบด้วยมือ ทำให้ใช้เวลาค่อนข้างมากในช่วงปิดรอบเงินเดือน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า การพึ่งพากระบวนการแบบแมนนวลยังเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อความรวดเร็วและความถูกต้องของการดำเนินงาน ดังนั้น องค์กรควรทบทวนกระบวนการทำงานตั้งแต่การรับข้อมูล การตรวจสอบ การประมวลผล การอนุมัติ จนถึงการจ่ายค่าตอบแทน เพื่อลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่า ควรจัดทำรูปแบบข้อมูลและแบบฟอร์มกลาง รวมทั้งพัฒนาระบบแจ้งเตือนและติดตามสถานะการส่งข้อมูลและการอนุมัติ นอกจากนี้ องค์กรอาจนำระบบอัตโนมัติมาประยุกต์ใช้กับงานที่มีลักษณะทำซ้ำและมีกฎเกณฑ์ชัดเจน เช่น การตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างระบบ และการติดตามสถานะการอนุมัติ โดยยังคงให้บุคลากรผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบกรณีที่มีเงื่อนไขซับซ้อนหรือเป็นกรณียกเว้น

2.3 แนวทางที่ 3 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการบริหารจัดการภาระงาน

ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรยังคงมีบทบาทสำคัญต่อความถูกต้องและประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน เนื่องจากลักษณะงานในธุรกิจการบินมีองค์ประกอบค่าตอบแทนและเงื่อนไขเฉพาะที่ซับซ้อน ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และดุลยพินิจของผู้ปฏิบัติงาน แม้องค์กรจะนำระบบ HRIS และ Payroll มาใช้สนับสนุนการดำเนินงานแล้วก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ C กล่าวว่า “การพัฒนาทักษะของบุคลากรควรปรับรูปแบบการฝึกอบรมให้เน้นการปฏิบัติจริงมากขึ้น เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการทำงานได้” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ C, 2569) คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า การฝึกอบรมเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

อาจไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานที่มีความซับซ้อนและต้องใช้ระบบสารสนเทศหลายระบบร่วมกัน ดังนั้น องค์กรควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลและการใช้งานระบบ HRIS และ Payroll ผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ โดยใช้กรณีศึกษาและสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับการทำงานจริง ควบคู่กับการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานฐานความรู้ และแนวทางการตรวจสอบกรณียกเว้น นอกจากนี้ ควรดำเนินการถ่ายทอดความรู้จากพนักงานระดับอาวุโสไปสู่บุคลากรรายอื่นผ่านการสอนงาน การปฏิบัติงานร่วมกัน และการฝึกปฏิบัติข้ามหน้าที่ เพื่อลดการพึ่งพาความรู้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในด้านการบริหารภาระงาน องค์กรควรวางแผนกำลังคนและกำหนดลำดับความสำคัญของงานให้เหมาะสมกับช่วงปิดรอบเงินเดือน รวมถึงกำหนดวันตัดรอบการส่งข้อมูลและผู้รับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน เพื่อช่วยลดภาระงานสะสมและแรงกดดันด้านเวลา

จากแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนไม่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีเพียงด้านเดียว แต่ควรดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งด้านข้อมูล ระบบสารสนเทศ กระบวนการทำงาน และบุคลากร โดยพัฒนาการเชื่อมโยงข้อมูลและมาตรฐานข้อมูลร่วมกัน ลดขั้นตอนการดำเนินงานแบบแมนนวล ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ ตลอดจนบริหารจัดการภาระงานให้เหมาะสม โดยเฉพาะในช่วงปิดรอบเงินเดือน เพื่อช่วยลดความซ้ำซ้อน ลดความเสี่ยงต่อข้อผิดพลาด และเพิ่มความถูกต้องและความรวดเร็วในการดำเนินงาน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนว่า ปัญหาประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานระดับอาวุโสในสายการบินไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนบุคลากรเชิงปริมาณเท่านั้น แต่เกิดจากข้อจำกัดเชิงระบบ ทั้งด้านการบูรณาการข้อมูล ระบบสารสนเทศ และกระบวนการทำงานที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานต้องพึ่งพาการทำงานแบบแมนนวล โดยเฉพาะในช่วงปิดรอบเงินเดือนที่มีข้อจำกัดด้านเวลาและต้องให้ความสำคัญกับความถูกต้องสูง อีกทั้งข้อมูลจากหลายหน่วยงานยังมีความแตกต่างและกระจัดกระจาย ทำให้กระบวนการทำงานมีความซับซ้อน และภาระงานส่วนหนึ่งกระจุกตัวอยู่กับบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Verhoef, P. C. et al., 2021) สอดคล้องกับแนวคิด Digital Transformation ที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการข้อมูล เทคโนโลยี และกระบวนการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร (Kraus, S. et al., 2022); (Nambisan,S. et al., 2017); (Vial, G., 2019)

การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานจึงควรดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งด้านระบบ กระบวนการ และบุคลากร โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การจัดทำมาตรฐานข้อมูลกลาง และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มความคล่องตัวขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Data-driven Organization และ Business Process Management ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลและการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ (Davenport, T. H. & Bean, R., 2022) รวมถึงแนวคิด Human Capital Theory และ Job Demands–Resources (JD-R) Model ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะและทรัพยากรสนับสนุนที่เหมาะสมช่วยลดภาระงาน เพิ่มประสิทธิภาพ และส่งเสริมการทำงานอย่างยั่งยืนในงานที่มีความซับซ้อนเฉพาะด้าน (Becker, G. S., 1993); (Bakker, A. B. & Demerouti, E., 2023) นอกจากนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพของพนักงานระดับอาวุโสควรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เนื่องจากบุคลากรกลุ่มนี้มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะด้านจากการปฏิบัติงานจริง โดยเฉพาะการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การตีความเงื่อนไขค่าตอบแทน และการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งถือเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่จำเป็นต่อกระบวนการทำงาน ดังนั้น องค์กรควรจัดให้มีกระบวนการรวบรวม ถ่ายทอด และจัดเก็บองค์ความรู้ดังกล่าว เช่น การจัดทำฐานความรู้ คู่มือการปฏิบัติงาน และหลักเกณฑ์การตัดสินใจ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบ Digital และ Automation โดยให้พนักงานระดับอาวุโสมีส่วนร่วมในการออกแบบ ตรวจสอบ และทดสอบระบบ เพื่อรักษาความถูกต้องและความแม่นยำของกระบวนการทำงาน แนวทางดังกล่าว

สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka, I. & Takeuchi, H. ซึ่งอธิบายกระบวนการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกของบุคลากรให้เป็นความรู้ชัดแจ้งที่สามารถจัดเก็บ ถ่ายทอด และนำไปใช้ประโยชน์ภายในองค์กรได้อย่างเป็นระบบ (Nonaka, I. & Takeuchi, H., 1995)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาการปฏิบัติงานของพนักงานระดับอาวุโสในแผนกบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือนไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนบุคลากรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความซับซ้อนของกระบวนการทำงาน การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ และการพึ่งพาการดำเนินงานแบบแมนนวล ซึ่งส่งผลให้เกิดภาระงานสะสมและความล่าช้าในการปฏิบัติงาน ดังนั้น องค์กรควรพัฒนาการบูรณาการข้อมูล ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบ HRIS กับ Payroll ให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลและการบริหารภาระงานของบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและลดความผิดพลาด นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Automation, AI และ Data Analytics ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงการศึกษาเปรียบเทียบในองค์กรหรืออุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้สำหรับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมสายการบินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีลักษณะการดำเนินงานแตกต่างกัน เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงเชิงทั่วไป และช่วยให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการดำเนินงานได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น 2) ควรประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยแบบผสม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านข้อมูล เทคโนโลยี และภาระงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานอย่างเป็นระบบ รวมถึงเพิ่มความน่าเชื่อถือและความแม่นยำของผลการวิจัย 3) ควรมุ่งศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Automation, Artificial Intelligence (AI) และ Data Analytics ในการลดขั้นตอนการทำงานแบบแมนนวลเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน และสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในองค์กรอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ A. (19 มีนาคม 2569). สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน. (เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ B. (19 มีนาคม 2569). สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน. (เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ C. (20 มีนาคม 2569). สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน. (เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ D. (20 มีนาคม 2569). สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน. (เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ E. (24 มีนาคม 2569). สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการบริหารค่าตอบแทนและเงินเดือน. (เก็จแก้ว เรืองด้วยธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

สมคิด บางโม. (2563). องค์การและการจัดการ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์.

Air Transport Action Group. (2024). Aviation: Benefits beyond borders. Retrieved February 15, 2025, from https://www.atag.org

Bakker, A. B. & Demerouti, E. (2023). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. Journal of Occupational Health Psychology, 28(1), 1-14.

Becker, G. S. (1993). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education. (3rd ed.). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

Davenport, T. H. & Bean, R. (2022). Action and inaction on data, analytics, and AI. Retrieved February 15, 2025, from https://sloanreview.mit.edu/article/action-and-inaction-on-data-analytics-and-ai/

Deloitte. (2024). Deloitte aviation industry outlook 2024. Deloitte Insights. Retrieved February 15, 2025, from https://www.deloitte.com/southeast-asia/en.html

Kraus, S. et al. (2022). transformation in business and management research: An overview of the current status quo. Digital. International Journal of Information Management, 63(2022), 1-18.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Newbury Park, California, USA: Sage Publications.

Nambisan,S. et al. (2017). Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world. MIS Quarterly, 41(1), 223-238.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press.

Verhoef, P. C. et al. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. Journal of Business Research, 122(2021), 889-901.

Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and research agenda. Amsterdam, Netherlands: Elsevier: MIS Quarterly.

บทความวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์
AN ANALYTICAL STUDY OF BOJJHAṅGA CULTIVATION IN BOJJHAṅGAVIBHAṅGA*

พชรา ฟ้าภิยโย*, พระเมธีวรญาณ, พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ, สุเทพ พรมเลิศ
Bajaraa Farpinyaayo*, Phramethivorayan, Phramahā Yuddhanā Narajeṭho, Suthep Phromlert
คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
Faculty of Buddhism, Tipiṭaka Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand
*Corresponding author E-mail: bajaraa6395@yahoo.com
*Tel. 064-639-5494

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างเนื้อหาสาระสำคัญในโพชฌังควิภังค์ 2) ศึกษาการเจริญโพชฌงค์ในพระไตรปิฎก 3) วิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ เป็นงานวิจัยคุณภาพเชิงวิเคราะห์ด้านเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) โครงสร้างเนื้อหาสำคัญในโพชฌังควิภังค์ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 35 หมวดคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก โพชฌังควิภังค์ หมายถึง แจกแจงจำแนกโพชฌงค์ 7 ตามแนวสุตตันตภาชนียนัยและอภิธรรมภาชนียนัย โพชฌงค์ทั้ง 7 ต่างทำหน้าที่ของตนและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เริ่มจากสติสัมโพชฌงค์หรือการเจริญสติอย่างต่อเนื่องเป็นโพชฌงค์ข้อแรก มีอุปการะแก่โพชฌงค์ที่เหลือ 2) การเจริญโพชฌงค์ คือ การทำให้โพชฌงค์แต่ละองค์ธรรมเกิดขึ้น มีความสัมพันธ์กับธรรมหมวดอื่น โพชฌงค์มีความสำคัญในฐานะเป็นธรรมโอสถ เป็นคุณเครื่องตรัสรู้ โพชฌงค์กับกัลยาณมิตร โพชฌงค์กับโยนิโสมนสิการ ในฐานะอริยมรรคมีองค์ 8 ในฐานะเครื่องช่วยในการดำรงชีวิต สติสัมโพชฌงค์เป็นอุปการะแก่โพชฌงค์ทุกข้อ เป็นเครื่องดำเนินชีวิตไม่ให้ประมาท 3) การวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์มี 2 แนว คือ แนวแรกวิเคราะห์ตามแนวพระสูตร มี 3 นัย และแนวที่ 2 วิเคราะห์ตามแนวอภิธรรม มี 4 นัย ประเด็นธรรมที่สัมพันธ์กับโพชฌงค์ เช่น อาสวะ นิวรณ์ และสังโยชน์ เป็นต้น วิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ตามแนวโพธิปักขิยธรรม 37 ประการซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาเพื่อการตื่นรู้ของมนุษย์คือถึงนิพพาน

คำสำคัญ: การเจริญ, โพชฌงค์, โพชฌังควิภังค์

Abstract

This research article aimed to 1) study the structure and main content of the Bojjhaṅgavibhaṅga, 2) study the cultivation of Bojjhaṅgavibhaṅga in the Tipiṭaka, and 3) analyze the cultivation of Bojjhaṅga (Factors of Enlightenment) in Bojjhaṅgavibhaṅga. This is the qualitative analytical research study based on documents by conducting the study of data from the Tipiṭaka, commentaries (Atthakatha), related documents and research. The retrieved information was systematically analyzed, synthesized, and presented. The research findings indicated that 1) the structure of the essential content in the Bojjhaṅgavibhaṅga appears in Volume 35 of the Tipiṭaka,

* Received 5 June 2026; Revised 31 July 2026; Accepted 31 July 2026

in the Abhidhamma Piṭaka scriptures. Bojjhaṅgavibhaṅga means the exposition and classification of Bojjhaṅga according to the Suttanta-bhājaniya and the Abhidhamma-bhājaniya method. Bojjhaṅga or the seven factors of enlightenment each perform their own functions which are closely interrelated, starting with mindfulness or Satisambojjhaṅga, continuously cultivating mindfulness as the first Bojjhaṅga, it supports the remaining Bojjhaṅgas. 2) The cultivation of Bojjhaṅga is the process of causing each enlightenment factor to arise. Bojjhaṅga is related to other groups of dhamma. Bojjhaṅga is important as a healing remedy, as qualities leading to enlightenment, in relation to spiritual friends, and in relation to wise reflection. In the context of the Noble Eightfold Path, they serve as aids in daily living. Satisambojjhaṅga supports all Bojjhaṅgas and serves as the means of living without negligence. 3) The analysis of the Bojjhaṅga cultivation in the Bojjhaṅgavibhaṅga has two approaches. The first approach analyzes according to the Sutta method, which has 3 modes, and the second approach analyzes according to the Abhidhamma method, which has 4 modes. The dhammas related to Bojjhaṅga such as Āsava, Nīvaraṇa, Saṃyojana, etc. The cultivation of Bojjhaṅga is analyzed according to the 37 Bodhipakkhiya-dhammas which is very important for developing wisdom leading to emancipation or Nibbāna.

Keywords: Cultivation, Bojjhaṅga, Bojjhaṅgavibhaṅga

บทนำ

โพชฌงค์เป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการที่มีความสำคัญยิ่งต่อการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุมรรคผลสู่การรู้แจ้งเห็นจริง พระพุทธเจ้าทรงแสดงโพธิปักขิยธรรมแก่พระสาวกว่า ธรรมนี้เป็นแนวทางปฏิบัติที่สมบูรณ์เพื่อความดับทุกข์ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งองค์ธรรมทั้งหลายต่างอุปการะส่งเสริมซึ่งกันและกัน สาวกผู้ปฏิบัติเพียรเจริญธรรมให้เป็นผู้ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมทั้งกายและจิต ละธรรมดำ เจริญธรรมขาว พัฒนาศักยภาพจิตของตนให้อยู่ในระดับสูงจนพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโพชฌงค์ 7 ไว้ต่างกรรมต่างวาระให้เหมาะสมสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือจริตนิสัยของผู้ฟังในเวลานั้น ๆ พระอานนท์ พระสารีบุตร และพระสาวกหลายท่าน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561) ได้เรียบเรียงบันทึกโพชฌงค์ 7 ไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นในโพชฌังคสูตร โพชฌังคสังยุต หรือโพชฌังควิภังค์ เป็นต้น ในโพชฌังคสูตร (องฺ.ทสก. 24/102/243) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวถึงโพชฌงค์ 7 ได้แก่ 1) สติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความระลึกได้ 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความเฟ้นธรรม 3) วิริยสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความเพียร 4) ปีติสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความอิ่มใจ 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความสงบกายระงับใจ 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความตั้งจิตมั่น 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์ ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความวางใจเป็นกลาง ผู้วิจัยพบโพชฌงค์ในพระสุตตันตปิฎกอีกหลายพระสูตร เช่น หิมวันตสูตร (สำ.ม. 19/355/109) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงโพชฌงค์หรือองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ มี 7 ประการ เป็นธรรมเพื่อการพ้นทุกข์ ภิกษุผู้ดำรงอยู่ในศีลแล้วเจริญโพชฌงค์ทั้ง 7 ย่อมถึงความเป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย เปรียบผู้ที่ดำรงอยู่ในศีลเหมือนนาคที่อาศัยอยู่ในภูเขาย่อมเติบโตมีกำลัง แล้วลงสู่แหล่งน้ำน้อยใหญ่ว่ายจนถึงมหาสมุทร จึงเจริญเติบโตได้ดี นอกจากนี้พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้สาวกเพียรละนิวรณ์ 5 ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้จิตเศร้าหมองทอนกำลังปัญญา แล้วเจริญโพชฌงค์ 7 ตามความจริง (สำ.ม. 19/233/168) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีการอุปมานิวรณ์ 5

และโพชฌงค์ 7 เหมือนกายที่ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายอาหารของนิวรณ์และโพชฌงค์ไว้อย่างละเอียด (สำ.ม. 19/232/162-167) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ภิกษุต้องอาศัยศีลจึงเจริญโพชฌงค์ 7 ได้เหมือนสัตว์ต้องอาศัยแผ่นดินจึงจะทำอิริยาบถ 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอนได้ (สำ.ม. 19/192/126) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และสติปัฏฐาน 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้โพชฌงค์บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 เป็นธรรมที่ทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน (สำ.ม. 19/990/478) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบโพชฌงค์ 7 ประการปรากฏได้เพราะพระพุทธเจ้าปรากฏ เหมือนแก้ว 7 ประการปรากฏได้เพราะพระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ (สำ.ม. 19/223/155-156) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โพชฌงค์เป็นทางย่ำยีมารและกองทัพมาร (สำ.ม. 19/224/156) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผู้ที่เจริญโพชฌงค์ 7 สามารถละมานะหรือความถือตัวได้ (สำ.ม. 19/222/155) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผู้ที่เจริญโพชฌงค์สม่ำเสมอเป็นผู้มีปัญญา ไม่เป็นคนเซอะ ไม่จน (สำ.ม. 19/226/157-158) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โพชฌงค์ 7 เป็นต้นธรรมหรือเป็นคติธรรมของพรหมวิหาร 4 หรือเมตตาวิมุตติ กรุณาวิมุตติ มุทิตาวิมุตติ อุเบกขาวิมุตติ (สำ.ม. 19/235/174-180) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)เหตุที่ทำให้มนต์ไม่เสื่อมหรือแจ่มแจ้งในมนต์ คือ ไม่ถูกนิวรณ์ 5 ครอบงำ และเจริญโพชฌงค์ 7 เพื่อผลแห่งวิชชาหรือความรู้และวิมุตติหรือความหลุดพ้น (สำ.ม. 19/236/180-186) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

โพชฌงค์เป็นพระสูตรที่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยหรืออาพาธ ในคิลานสูตร (สำ.ม. 19/195-197/ 128-131) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้กล่าวถึงคราวที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกเกิดอาการอาพาธและยกโพชฌงค์ขึ้นสวดถึง 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกพระมหากัสสปะอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโพชฌงค์ให้ฟังจนหายจากอาการอาพาธ ครั้งที่ 2 พระมหาโมคคัลนะอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโพชฌงค์และได้ผลเช่นกัน และครั้งที่ 3 พระพุทธเจ้าทรงพระประชวร พระมหาจุนทะแสดงโพชฌงค์ให้พระพุทธเจ้าทรงสดับ จากนั้นพระองค์ทรงหายจากพระอาการประชวร ฯลฯ จากเรื่องราวในพระไตรปิฎกนั้น พุทธศาสนิกชนต่างมีความเชื่อว่า การสวดสาธยายคาถาบทโพชฌงค์หรือโพชฌังคปริตรช่วยให้หายจากอาการป่วยหรือโรคภัยเบียดเบียน เนื้อหาในโพชฌงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น คือ หลักธรรมเกี่ยวกับปัญญาซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูงทำให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบ ผ่องใส เป็นการรักษาจิต กายกับจิตเป็นสิ่งที่อาศัยซึ่งกันและกัน การเจริญโพชฌงค์เป็นนิจด้วยความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง นอกจากโรคจะบรรเทาแล้วยังช่วยรักษาโรค ขึ้นอยู่กับว่าผู้ป่วยนั้นจะรักษาจิตของเขาได้มากแค่ไหน พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีจิตใจพัฒนาเต็มที่ ทรงมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์พร้อม เมื่อถึงคราวที่พระพุทธเจ้าอาพาธ พระองค์มีพระราชปรีชาญาณทรงนำศักยภาพของจิตที่บริบูรณ์พร้อมมาช่วยรักษาพระวรกายได้เต็มที่ โรคาพาธสามารถทุเลาจางหายได้ เช่นเดียวกับพระสาวกที่มีจิตสมบูรณ์พร้อมแล้ว สามารถดึงจิตที่บริบูรณ์พร้อมและหลักธรรมที่พัฒนาจิตมารักษาให้หายจากโรคภัยได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

โพชฌงค์กับการบรรลุธรรม โพชฌงค์เป็นหนึ่งในหลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการหรือธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดการรู้แจ้ง ได้แก่ สติปัฏฐาน 4, สัมมัปปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 โดยหลักโพชฌงค์ 7 ประกอบด้วยคุณธรรมที่เป็นองค์ประกอบให้เกิดการรู้แจ้ง มี 7 อย่าง คือ สติ-ความระลึกได้ ธัมมวิจยะ-ความพิจารณาใคร่ครวญ วิริยะ-ความเพียร ปีติ-ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ-ความสงบกายสงบใจ สมาธิ-ความมีจิตตั้งมั่น อุเบกขา-ความปล่อยวาง สำหรับโพชฌงค์นี้เหมือนในโพธิปักขิยธรรมหมวดอื่น ๆ มีแตกต่างก็คือ มีสติ ปัสสัทธิและอุเบกขาเพิ่มเข้ามา ซึ่งแสดงว่าในการปฏิบัติธรรมนั้น ผู้จะบรรลุธรรมต้องมีสติ มีความอิ่มใจ มีความสงบทั้งกายใจในขณะเดียวกัน มีความปล่อยวาง คือ อุเบกขาไม่ยึดถือในธรรมทั้งปวง พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง (พระมหาสังเวย ธมฺมเนตฺติโก (เนตรนิมิตร), 2536) นอกจากนี้หากผู้ที่ปฏิบัติโพธิปักขิยธรรมอย่างต่อเนื่องจะพบอุดมธรรม คือนิพพานที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้สำรวมกาย วาจา และใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม จะปรินิพพานในโลกนี้” เพราะโพธิปักขิยธรรมทำให้ตรัสรู้ปัจจยาการโดยอนุโลมชื่อว่าธรรม ดังพุทธวจนะอธิบายว่า ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ ซึ่งหมายถึง

โพธิปักขิยธรรม (สมบูรณ์ ตาสนธิ, 2560) และโพชฌงค์ยังเป็นกลุ่มแห่งธรรมสามัคคีที่มีพลังเจาะแทงทะลุเข้าไปสู่อริยสัจ โดยธรรมทั้ง 7 ต้องถึงพร้อม สังเกตสภาวะที่ปรากฏ เมื่อเจริญสติอยู่บ่อย ๆ จดจ่อ ต่อเนื่อง เชื่องช้า มีสติด้วยความเพียร มีปัญญาพิจารณาตามดูอาการทางกายและจิตจนเกิดปัญญารู้ปรากฏชัดในปัจจุบันขณะว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน คือ ธัมมวิจัย เพียบพร้อมไปด้วยความกล้าหาญกำหนดรู้ปัจจุบันธรรม ไม่ท้อถอย ดีก็รู้ ไม่ดีก็รู้ คือ วิริยะ เมื่อเกิดความซาบซ่านในร่างกายผลจากการกำหนดรู้ธรรมทั้ง 3 ข้างต้น คือ ปีติ เกิดความสงบระงับทางกายและทางใจอันเป็นเวทนาที่เกิดจากปีติ คือ ปัสสัทธิ มีความตั้งมั่นในกายและจิต คือ สมาธิ และมีปล่อยวางอารมณ์ที่มากระทบทั้งดีและไม่ดี รู้แต่ไม่ยินดียินร้าย คือ อุเบกขา เมื่อกำหนดรู้สภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วสามารถเจาะแทงทะลุถึงอริยสัจ 4 เกิดเป็นองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้พร้อม ซึ่งจะปรากฏเด่นชัดได้อย่างชัดเจน (ศรีสด แสงสว่าง, 2552) เนื้อหาโพชฌงค์ในหมวดพระอภิธรรมนั้นพระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ (ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529) ได้อธิบายโพชฌงค์ดังนี้ 1) สติสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความระลึกได้ องค์ธรรมได้แก่ สติที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ การพิจารณาค้นคว้าธรรมทั้งภายในและนอก องค์ธรรม ได้แก่ ปัญญาที่ประกอบกับมหากุศลญาณสัมปยุตต์ 4 มหากิริยาญาณสัมปยุตต์ 4 อัปปนาชวนจิต 26 3) วิริยสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความเพียร องค์ธรรมได้แก่ วิริยะที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 4) ปีติสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความอิ่มใจ องค์ธรรมได้แก่ ปีติที่ประกอบกับมหากุศลโสมนัส 4 มหากิริยาโสมนัส 4 สัปปีติกอัปปนาชวนจิต 30 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความสงบกายสงบใจ องค์ธรรมได้แก่ กายปัสสัทธิเจตสิกและจิตตปัสสัทธิเจตสิกที่ประกอบกับ มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต26 6) สมาธิสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความตั้งมั่นในอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ เอกัคคตาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ การทำสัมปยุตตธรรมให้มีความสม่ำเสมอในหน้าที่ของตน องค์ธรรมได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 ซึ่งในการพิจารณาการเจริญโพชฌงค์โดยผ่านแว่นตาของโพชฌังควิภังค์นั้นจะทำให้ความลุ่มลึกในการพิจารณาธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะในทางอภิธรรมนั้นมีการพิจารณาโดยละเอียดถึงการเกิด-ดับของดวงจิตที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ในเวลาที่พิจารณาการบรรลุธรรมโดยใช้หลักธรรมทั้ง 7 ของโพชฌงค์ ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้

จากงานวิจัยทั้งมวลที่ได้ค้นคว้ามาทำให้ผู้วิจัยประสงค์อยากทราบโพชฌงค์ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกให้ละเอียดยิ่งขึ้นว่ามีเนื้อหาอย่างไรบ้าง จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิเคราะห์โพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ซึ่งอยู่ในหมวดพระอภิธรรมปิฎกว่า ลักษณะของการบรรลุธรรมโดยโพชฌงค์เป็นอย่างไร นำมาสู่วัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญในโพชฌังควิภังค์
2. เพื่อศึกษาการเจริญโพชฌงค์ในพระไตรปิฎก
3. เพื่อวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาคัมภีร์ ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับโพชฌังควิภังค์ การเจริญโพชฌงค์ในพระไตรปิฎก อรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับภาคปฏิบัติเชิงวิชาการต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในเชิงค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา มีหนังสือผลงานทางวิชาการ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ สื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายขยายความเนื้อหานำมาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโพชฌังควิภังค์ การเจริญโพชฌงค์ในพระไตรปิฎก ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สรุปผลเป็นองค์ความรู้ใหม่

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาในเชิงการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารแล้ว ที่ผู้วิจัยนำประเด็นไปค้นคว้าการวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด แล้วสรุปผลเป็นองค์ความรู้ใหม่

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่ได้มา นำไปสรุปผลการวิจัย โดยวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ที่มีความสัมพันธ์กับหมวดธรรมข้ออื่น หมวดอื่น พร้อมทั้งมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญในโพชฌังควิภังค์ พบว่า โพชฌังควิภังค์เป็นหนึ่งในคัมภีร์วิภังค์ ลำดับที่ 10 ในหมวดของพระอภิธรรมปิฎก (อภ.วิ. 35/466-485/358-370) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โพชฌังควิภังค์ คือ วิภังค์ที่ว่าด้วยการจำแนกโพชฌงค์ มีทั้งส่วนที่เป็นสุตตันตภาชนียนัย (จำแนกตามแนวพระสูตร) และส่วนที่เป็นอภิธรรมภาชนียนัย (จำแนกตามแนวพระอภิธรรมปิฎก) พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยแล้วว่า โพชฌังควิภังค์เหมาะสมสำหรับผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีเชาวน์ปัญญา นำปัญญาไปพิจารณาหลักโพชฌงค์ทั้ง 7 ก็สามารถเข้าใจธรรมะได้โดยทะลุปรุโปร่ง โพชฌงค์ทั้ง 7 มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยการทำหน้าที่ของตนเอง โดยเริ่มตั้งแต่สติสัมโพชฌงค์ คือ ความระลึกรู้ ซึ่งเป็นข้อแรกที่อุปการะแก่โพชฌงค์ข้ออื่น ๆ ทุกข้อ ซึ่งโพชฌังควิภังค์ 7 ประการ ได้แก่ 1) สติสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความระลึกได้ องค์ธรรม ได้แก่ สติที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ การพิจารณาค้นคว้าธรรมทั้งภายในและนอก องค์ธรรม ได้แก่ ปัญญาที่ประกอบกับมหากุศลญาณสัมปยุตต์ 4 มหากิริยาญาณสัมปยุตต์ 4 อัปปนาชวนจิต 26 3) วิริยสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความเพียร องค์ธรรม ได้แก่ วิริยะที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 4) ปีติสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความอิ่มใจ องค์ธรรม ได้แก่ ปีติที่ประกอบกับมหากุศลโสมนัส 4 มหากิริยาโสมนัส 4 สัปปีติกอัปปนาชวนจิต 30 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความสงบกายสงบใจ องค์ธรรม ได้แก่ กายปัสสัทธิเจตสิกและจิตตปัสสัทธิเจตสิกประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 6) สมาธิสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ ความตั้งมั่นในอารมณ์ องค์ธรรม ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์เป็นองค์แห่งการรู้อริยสัจ 4 คือ การทำสัมปยุตตธรรมให้มีความสม่ำเสมอในหน้าที่ของตน องค์ธรรม ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อัปปนาชวนจิต 26 (ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529)

ความหมายของโพชฌังควิภังค์ตามหลักสัททนัย มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า โพชฺฌ กับ องฺค กับ วิภงฺค ซึ่งสรุปรวมความการแปลแบบสัททนัย คือ การจำแนกแจกแจงธรรมหรือปัญญาหรือองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ ส่วนความหมายของโพชฌังควิภังค์ตามหลักอัตถนัย หมายถึงคัมภีร์อธิบายขยายความหรือจำแนกองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ของโพชฌงค์ทั้ง 7 ได้แก่ สติ ธัมมวิจย วิริย ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา ประเภทของโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ 1) สติสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ผู้มีสติปัญญาอันยิ่ง เป็นผู้ระลึกถึงกิจที่ทำไว้ได้นาน ๆ 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ผู้มีสติและปัญญาอยู่อย่างนั้นวิจัย เลือกสรร ทบทวน สอบสวนธรรมด้วยปัญญา

3) วิริยสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ผู้มีสติและปัญญา หมั่นเพียรวิจัย เลือกสรร ทบทวน สอบสวนธรรมอย่างไม่ย่อท้อ 4) ปีติสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ผู้มีสติและปัญญา หมั่นเพียรวิจัย ทบทวนธรรม ย่อมมีปีติที่ปราศจากอามิสเกิดขึ้น 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ได้แก่ เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมตามที่ได้กล่าวอย่างต่อเนื่อง กายและจิตของเขามีความเอิบอิ่มใจ ย่อมสงบระงับได้ 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ ได้แก่ เมื่อผู้ที่ปฏิบัติธรรมดังที่กล่าวมาทั้งหมดอย่างต่อเนื่อง มีกายและจิตสงบ ย่อมเกิดความสุขจากจิตที่ตั้งมั่นอยู่ 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ผู้ที่มีความสุขที่เกิดจากจิตตั้งมั่นอยู่แล้ว สามารถวางเฉยจากสิ่งที่เข้ามากระทบได้

ลักษณะของโพชฌงค์ทั้ง 7 ดังนี้ 1) สติสัมโพชฌงค์ มีลักษณะคือ ระลึกในอารมณ์อย่างต่อเนื่อง ไม่ประมาทเป็นลักษณะ ไม่หลงลืมเป็นกิจ ไม่หลงใหลไปในรสอารมณ์ที่เข้ามากระทบ รักษาอารมณ์ที่กำหนดอยู่ในปัจจุบันขณะเป็นฐาน และจำได้แม่นยำเป็นเหตุใกล้ไกล สติทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเฟ้นธรรมค้นคว้าธรรมที่เป็นความดี เป็นกุศล เป็นธรรมที่คุ้มครองมิให้ตกลงไปสู่อบายและทุกข์ในวัฏฏะ ธรรมที่ทรงไว้ซึ่งประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน 3) วิริยสัมโพชฌงค์ ลักษณะวิริยะ 4 อย่าง ได้แก่ มีความอุตสาหะเป็นลักษณะ มีความอุปถัมภ์ค้ำจุนธรรมที่เกิดร่วมกันเป็นกิจ มีความไม่ท้อถอยเป็นผลปรากฏ มีสังเวควัตถุหรือธรรมะที่ชวนให้เกิดความสังเวช ปลงตก ระลึกถึงความจริง ไม่ประมาทเป็นเหตุใกล้ และมีวิริยารัมภะวัตถุ 8 หรือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตให้เกิดความเพียรไม่ย่อท้ออย่างต่อเนื่อง เป็นตัวเร่งไม่ให้เกิดสิ่งมาบั่นทอนความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมได้ 4) ปีติสัมโพชฌงค์ ลักษณะของปีติ 4 ลักษณะ คือ มีความอิ่มใจเป็นลักษณะ มีการทำให้กายและใจอิ่มเอิบเป็นรส มีกายและใจเฟื่องฟูเป็นผลปรากฏ มีนามขันธ์ที่เหลือคือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์เป็นเหตุใกล้ ปีติคือความปลาบปลื้มใจ อิ่มใจในอารมณ์ มี 5 อย่าง ทั้งขุททกาปีติ-ปลาบปลื้มเล็กน้อยพอรู้สึกขนลุก ขณิกาปีติ-ปลาบปลื้มชั่วขณะเกิดขึ้นบ่อย ๆ โอกฺกนฺติกาปีติ-ปลาบปลื้มจนตัวโยกโคลง อุพเพงคาปีติ-ปลาบปลื้มจนถึงกับตัวลอย และผรณาปีติ-ปลาบปลื้มใจจนอิ่มเอิบซาบซ่านไปทั่วทั้งกายและใจ 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ มีลักษณะ 4 อย่าง คือ การทำให้เจตสิกและจิตใจสงบจากความเร่าร้อนเป็นลักษณะ การทำลายความเร่าร้อนของเจตสิกและจิตเป็นกิจ มีความเยือกเย็นไม่เปลี่ยนแปลงเป็นผล มีเจตสิกและจิตเป็นเหตุใกล้ 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ ลักษณะของสมาธิมี 4 ลักษณะ ได้แก่ ตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่านในอารมณ์เป็นลักษณะ ทำใจให้สบายหรือกำจัดความวุ่นวายเป็นกิจ ยึดอารมณ์ไว้อย่างมั่นคงเป็นผลปรากฏ และมีสติเป็นเหตุใกล้ 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาเวทนานั้นเป็นการเสวยอารมณ์ที่เป็นไปใกล้ระหว่างเวทนา 2 อย่าง คือ โทมนัสสเวทนาและโสมนัสสเวทนา ลักษณะ 4 อย่าง ได้แก่ เสวยอารมณ์ปานกลางเป็นลักษณะ รักษาสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดดับร่วมกันและรู้อารมณ์เดียวกันพร้อมกัน ไม่ให้เจริญ ไม่ให้เศร้าหมองเป็นกิจ มีความเฉย ๆ เป็นผล และมีจิตที่ไม่ยินดีเป็นเหตุใกล้ (อภิ.วิ. 35/466/358) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการศึกษาการเจริญโพชฌงค์ในพระไตรปิฎก พบว่า เจริญหรือจำเริญมีรากศัพท์ยืมมาจากภาษาเขมรสมัยก่อนอังกอร์ คือ ចម្រើន (จฺเรน) เจริญเป็นคำกริยา อ่านว่า จะ-เริน หมายถึง เติบโต ทำให้งอกงาม หรือทิ้ง เช่น เจริญยา หรือ ตัด เช่น เจริญเกศา นอกจากนี้หมายถึง สาธยาย สวดในงานมงคล เช่น เจริญพระพุทธมนต์ เจริญในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับคำว่า ภาวนา ในภาษาบาลีมากที่สุด ภาวนาเป็นนามกิตก์มาจาก ภู = ภาว+ณ แปลว่า ความเป็น ความปรากฏ ตรงกับความหมายว่า เจริญ คือการทำให้มีขึ้น เป็นขึ้น ทำให้เกิดขึ้น การบำเพ็ญ การเพาะใจ การรักษาให้ธำรงอยู่ ชาวพุทธมักใช้ในเชิงการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรืองานภายใน พบในปุญญกิริยาวัตถุสูตร (อง.อฏฺฐก. 23/36/294) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คำที่สามารถใช้แทนภาวนา คือกรรมฐาน ความสัมพันธ์ของกรรมฐานกับภาวนาพบในพระไตรปิฎกกล่าวว่า เราจะผูกท่านไว้ที่อารมณ์กรรมฐานด้วยกำลังภาวนา เหมือนนายควาญช้างใช้เชือกที่เหนียวผูกช้างไว้ที่เสาตะลุง จิตที่คุ้มครองดี อบรมดีแล้วด้วยสติ จะเป็นจิตอันตัณหาในภพทั้งปวงอาศัยไม่ได้ ในอรรถกถาธัมมสังคณีใช้คำว่า กรรมฐานหรือกมฺมฏฺฐานแทนคำว่า ภาวนา หมายถึง งานซึ่งเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือการยินดีในธรรมภายใน คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ภาวนาในกรอบของพระพุทธศาสนามุ่งเน้นที่การงานภายใน คือกรรมฐานทั้งสมถกรรมฐานและ

วิปัสสนากรรมฐาน เป็นการฝึกจิตให้สงบระงับจากกิเลสและปลิโพธทั้งหลาย การภาวนาจึงเป็นส่วนสำคัญข้อหนึ่งของโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่า “...การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ภาวนาตรงกับคำว่า Cultivation ในภาษาอังกฤษ เป็นการปลูกฝัง บ่มเพาะ พัฒนาอย่างต่อเนื่องที่ต้องใช้เวลาและความอดทน โดยเฉพาะการเจริญธรรมภายในคือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการเจริญภาวนาให้บุญกิริยาวัตถุบริบูรณ์ เมื่อบริบูรณ์แล้วส่งผลให้ผู้ปฏิบัติบรรลุมรรค ผล และนิพพานต่อไป การเจริญโพชฌงค์ตามความหมายและลักษณะของโพชฌงค์โดยรวมนั้นเป็นเครื่องผลักดัน เป็นปัจจัยแก่กันและกันให้ประสบผลทั้งในภาคปริยัติและปฏิบัติ

พระอนุรุทธาจารย์ (กองทุนธรรมนิธิ, 2546) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์โพชฌงค์ 7 ว่า พระอริยเจ้าผู้ตรัสรู้อริยสัจ 4 ด้วยสามัคคีธรรม 7 ประการ ชื่อว่า โพธิ หรือเครื่องหรือเหตุทำให้ตรัสรู้สัจจะ 4 คือ โพชฌงค์ มีเป้าหมายเพื่อความสละคืนแห่งกามหรือโลก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสรุปความว่า สาวกผู้ปฏิบัติตาม เจริญโพชฌงค์ 7 ประการ เจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโวสสัคคะหรือความสละ ฯลฯ เจริญอุเปกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโวสสัคคะหรือความสละ เพราะเจริญโพชฌงค์ 7 ประการ สาวกเหล่านั้นจึงได้เข้าถึงหรือบรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมี องค์ธรรมในโพชฌงค์ทั้ง 6 ที่ยกเว้นอุเบกขานั้นล้วนอยู่ในอริยมรรคมีองค์ 8 ทั้งสิ้น

โพธิเป็นชื่อของปัญญา ลักษณะอย่างหนึ่งของปัญญาโพธิ คือทำให้ละกิเลสได้ บางคนมีปัญญาเยอะ ปัญญาดี แต่ละกิเลสไม่ได้ นับว่าเป็นผู้มีปัญญาแต่ไม่ถึงกับโพธิ เพราะไม่มีกองหนุน ไม่มีตัวช่วย ถ้าเป็นปัญญาโพธิ คือ เพียบพร้อมทุกอย่าง มีกองหนุน มีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบถ้วน อีกความหมายของโพธิ คือ รู้สิ่งที่ควรรู้ รู้อย่างแจ่มแจ้งทะลุปรุโปร่ง คือ รู้หรือตรัสรู้อริยสัจ 4 รู้ทุกข์โดยความเป็นทุกข์ รู้สมุทัยโดยความเป็นสมุทัย รู้ทุกขนิโรธโดยความเป็นทุกขนิโรธ รู้อริยมรรคมีองค์ 8 โดยเป็นหนทางให้ถึงทุกขนิโรธ เรียกว่าตรัสรู้อริยสัจ ดังนั้น โพชฌงค์เป็นหนึ่งในกระบวนการของหมวดธรรมโพธิปักขิยธรรม 37 ประการที่เป็นฝักฝ่ายหรือเป็นกลุ่มเดียวกันที่คอยสร้างเหตุให้เกิดผล คือ สร้างเหตุปัจจัยให้พร้อมเพื่อเข้าถึงอริยสัจ 4 หรือเข้าถึงอริยมรรคมีองค์ 8 ต่อไป

การเจริญโพชฌงค์ความหมายลักษณะของโพชฌงค์แต่ละองค์ธรรมในคัมภีร์วิภังค์ 1) สติสัมโพชฌงค์ (สติสมฺโพชฺฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือความระลึก ลักษณะคือ เป็นผู้ระลึกได้ ระลึกถึงกิจหรือวาจาที่กล่าวไว้นาน ๆ ได้ หมายถึง ระลึกได้ว่าวัตร กสิณมณฑลหรือกสิณบริกรรมเป็นกิจกรรมทางกายใดที่ตนหรือผู้อื่นได้กระทำไว้นานแล้ว ส่วนวาจาหรือธรรมกถาที่กล่าวไว้นาน ๆ หมายถึง ระลึกได้หรือวินิจฉัยกัมมัฏฐานที่ตนหรือผู้อื่นได้กล่าวไว้นานแล้ว ระลึกได้ว่าส่วนแห่งอรูปธรรมที่ยังกายวิญญัติและวจีวิญญัติให้ตั้งขึ้นพร้อม ส่วนนี้พอเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปแล้ว หรือตามระลึกถึง ระลึกบ่อย ๆ สติสัมโพชฌงค์สัมปยุตด้วยวิปัสสนา ทำให้โพชฌงค์ที่เหลือตั้งขึ้น การเจริญสติสัมโพชฌงค์เป็นการฝึกจำบ่อย ๆ จนจดจำสิ่งที่เคยทำไว้นานได้ 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือความเลือกเฟ้นธรรม ลักษณะคือ สาวกผู้มีสติอยู่อย่างนั้น วิจัย เลือกสรร ทบทวน สอบสวนธรรมด้วยปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค 3) วิริยสัมโพชฌงค์ (วิริยสมฺโพชฺฌงฺโค) - ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือความไม่ย่อท้อ ลักษณะคือ ความเพียร ความไม่ย่อท้อ ผู้ปฏิบัติวิจัยเลือกสรร ทบทวน สอบสวนธรรมนั้นด้วยปัญญาปรารภแล้ว การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค 4) ปีติสัมโพชฌงค์ (ปีติสมฺโพชฺฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือความอิ่มเอิบใจ ลักษณะคือ ปีติที่ปราศจากอามิสย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปรารภความเพียร ความอิ่มเอิบปราโมทย์ ยินดีอย่างยิ่ง บันเทิง ร่าเริง รื่นเริง ปลื้มใจ ตื่นเต้น จิตชื่นชมยินดี 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือ ความสงบระงับ ลักษณะคือ กายและจิตของผู้ปฏิบัติมีใจเอิบอิ่มมีความสงบระงับ กิริยาที่สงบ ภาวะที่สงบระงับแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ (สมาธิสมฺโพชฺฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือ ความตั้งมั่น ลักษณะคือ จิตของ

ผู้ปฏิบัติมีกายสงบ มีความสุข ย่อมตั้งมั่นแห่งจิต สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์ (อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺโค) – ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้พร้อมคือความวางเฉย ลักษณะคือผู้ปฏิบัตินั้นเป็นผู้วางเฉยด้วยดีซึ่งจิตที่ตั้งมั่น อุเบกขา วางเฉย เพ่งเฉย วางจิตเป็นกลาง กล่าวโดยสรุปคือ การเพียรเจริญโพชฌงค์ 7 ประการตามความหมายและลักษณะของโพชฌงค์บ่อย ๆ จะช่วยให้ตรัสรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น ตามธรรมชาติมนุษย์เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองได้ คำสอนในพระไตรปิฎกมีมูลฐานจากการสร้างมนุษย์ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้ดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบของคุณธรรม จริยธรรม เกิดการพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ด้วยการฝึกฝนอบรมทั้งสติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขาให้เกิดคุณสมบัติภายในส่งออกไปสู่ภายนอกตน เป็นไปในทางที่ดีงาม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า ความสำคัญของโพชฌงค์ 7 ประการ คือ เป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะเป็นธรรมโอสถ ในฐานะเป็นคุณเครื่องตรัสรู้ โพชฌงค์กับกัลยาณมิตร โพชฌงค์กับโยนิโสมนสิการ โพชฌงค์ในฐานะมรรคมีองค์ 8 ในฐานะการดำรงชีวิต ในฐานะเครื่องช่วยการดำรงชีวิตในสังคม เป็นธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้มีความสุข สติสัมโพชฌงค์เป็นเครื่องดำเนินชีวิตให้ไม่ประมาท เป็นเครื่องอุดหนุนเป็นอุปการะแก่โพชฌงค์ทุกข้อ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ พบว่า การเจริญโพชฌงค์ตามแนวสุตตันตภาชนียนัยหรือแนวพระสูตร มีลักษณะคือ การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นไปตามอัธยาศัยหรือจริตของผู้ฟังในแต่ละคราว โดยการเลือกเฟ้นเฉพาะประเด็นที่จะทำให้ผู้ฟังบรรลุมรรคผลในขณะนั้น การแสดงธรรมตามแนวพระสูตรเป็นเทศนาที่มีเนื้อความชัดเจน ง่ายต่อความเข้าใจของบุคคลและในกรณีนั้น ๆ แต่องค์ธรรมและนัยต่าง ๆ ยังไม่สมบูรณ์ ดังนั้นในอภิธรรมปิฎก จึงเรียกนัยที่ทรงแสดงไว้โดยการจำแนกขันธ์ อายตนะ ธาตุ เป็นต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของโพชฌงค์แต่ละข้อ การเจริญโพชฌงค์เกิดอยู่ร่วมกันอย่างไร สามัคคีกันอย่างไรเพื่อดำเนินไปสู่ความเป็นสัมโพชฌงค์ที่สมบูรณ์ สมดุลยภาพที่สุด ทั้งฝ่ายโลกิยะและโลกุตตระ เพื่อการตรัสรู้แจ้งในอริยสัจ 4 เป็นแนวทางที่พุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาจากคันถธุระ เพื่อนำไปสู่วิปัสสนาธุระให้ถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอน โพชฌงค์ตามแนวสุตตันตภาชนียนัย แบ่งเป็น 3 นัย ได้แก่ นัยที่ 1 โพชฌงค์ล้วนตามแนวพระสูตร นัยที่ 2 โพชฌงค์ที่ประกอบกับธรรมภายใน ธรรมภายนอก และนิพพาน นัยที่ 3 โพชฌงค์ที่ประกอบกับวิเวก ซึ่งผู้เจริญโพชฌงค์ก็จำเป็นต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับคำสอนเรื่องโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์จึงจะสามารถตรัสรู้ได้

ประเด็นวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ตามแนวอภิธรรมภาชนียนัย พบว่ามี 4 นัย ได้แก่ นัยที่ 1 เอกโตปุจฉาวิสัชชนานัย นัยที่ 2 ปาฏิเยกกปุจฉาวิสัชชนานัย ถามแยกแยะ นัยที่ 3 เอกโตปุจฉาวิสัชชนานัย (มีธรรมร่วมแบบรวม) นัยที่ 4 ปาฏิเยกกปุจฉาวิสัชชนานัย (มีธรรมร่วมแต่แยกแยะ) ประเด็นการวิเคราะห์ปัญหาและวิสัชชนาเกี่ยวกับโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ แบ่งย่อยออกไปได้หลายประเด็นโดยเกี่ยวข้องกับธรรมที่สัมพันธ์กับโพชฌงค์ เช่น อาสวะ นิวรณ์ สังโยชน์ เป็นต้น ประเด็นวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ตามแนวโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ พบว่าการเจริญโพชฌงค์อธิบายตามแนวทางของโพธิปักขิยธรรมทั้ง 37 ประการ ได้แก่ การเจริญโพชฌงค์ตามแนวสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 อริยมรรคมีองค์ 8

ประเด็นการวิเคราะห์กระบวนการความสำคัญโพชฌงค์ มีดังนี้ 1) สติสัมโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีสติและปัญญาอันยิ่ง เป็นผู้ระลึกได้ทั้งกิจที่ทำไว้นาน ๆ หรือวาจาที่กล่าวไว้นาน ๆ ได้ ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถึงสติสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ว่า สติในธรรมภายในตนก็มี ในธรรมภายนอกตน คือสติสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 2) ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีสติอยู่อย่างนั้น วิจัยเลือกสรร ทบทวนสอบสวนธรรมนั้นด้วยปัญญา ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถึงธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า ความเลือกสรรธรรมทั้งภายในตนและธรรมภายนอกตน ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 3) วิริยสัมโพชฌงค์ ความเพียร ความไม่ย่อท้อ อันผู้ปฏิบัติได้วิจัย เลือกสรรธรรมด้วยปัญญาปรารภแล้ว ต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสถึง

วิริยสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า มีทั้งความเพียรทางกาย ทางใจ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 4) ปีติสัมโพชฌงค์ พระพุทธองค์ตรัสถึงปีติที่ปราศจากอามิสย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติที่ปรารถนาความเพียร ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถึงปีติสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า ปีติทั้งที่มีและที่ไม่มีทั้งวิตกและวิจาร ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ พระพุทธองค์ตรัสถึงปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ไว้ว่า คือ กายและจิตของผู้ปฏิบัติที่มีใจเอิบอิ่ม ย่อมสงบระงับ ต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า กายปัสสัทธิ และจิตตปัสสัทธิ ก็คือปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 6) สมาธิสัมโพชฌงค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า จิตของผู้ปฏิบัติผู้มีกายสงบ มีความสุข ย่อมตั้งมั่น คือ สมาธิสัมโพชฌงค์ ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถึงสมาธิสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า สมาธิที่มีและไม่มีทั้งวิตกและวิจาร คือ สมาธิสัมโพชฌงค์ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 7) อุเปกขาสัมโพชฌงค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นผู้วางเฉยด้วยจิตที่ตั้งมั่น เรียกว่า อุเปกขาสัมโพชฌงค์ ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถึงอุเปกขาสัมโพชฌงค์ นัยที่ 2 ไว้ว่า อุเบกขาในธรรมภายในและภายนอกตนก็มี ก็คืออุเปกขาสัมโพชฌงค์ ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้แสดงถึงความสำคัญของโพชฌงค์ในการพัฒนามนุษย์ทำให้สามารถบรรลุธรรมถึงขั้นสูงสุดตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์” ตามแนวทางวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผลการวิจัยทำให้ทราบถึงสาระสำคัญของงานวิจัยมีการอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

โพชฌังควิภังค์เป็นการแจกแจงโพชฌงค์ซึ่งเป็นหนึ่งในโพธิปักขิยธรรมหรือหลักธรรม 1 ใน 37 ประการที่เป็นธรรมอันประเสริฐเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจ 4 ที่ผู้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างต่อเนื่องตามหลักธรรมนี้ สามารถเข้าถึงการหลุดพ้นดับทุกข์ได้ โพธิปักขิยธรรม 37 ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 คล้อยตามกับข้อมูลในหนังสืออริยวังสปฏิปทา (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม), 2554) และหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), 2548)

ผู้ที่ปรารถนาการหลุดพ้นหรือตรัสรู้อริยสัจ 4 ปรารถนาการเป็นอริยสาวก พึงปฏิบัติปลูกฝังธรรมในหมวดของโพธิปักขิยธรรมให้เกิดมีขึ้นในตนเอง ซึ่งได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นประตูสู่นิพพาน โพชฌงค์ 7 เป็นธรรมะสำคัญเป็นตัวชี้วัดก่อนการบรรลุธรรม เป็นเหมือนประตูด่านหน้าก่อนที่จะเข้าถึงการตรัสรู้ หรือเข้าถึงอริยมรรคมีองค์ 8 เกิดขึ้น ต้องสร้างปัญญาโพธิเพื่อทำลายกิเลสก่อน (สุภีร์ ทุมทอง, 2560) ซึ่งมีความคล้อยตามกับข้อมูลนี้ เพราะสติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ที่ต้องเพียรประกอบกับวิริยสัมโพชฌงค์นั้น ผู้ปฏิบัติต้องดำรงสติทุกการกระทำ ทุกคำพูด ไม่หลงลืมสิ่งที่ได้ทำและได้กล่าวมานานแล้ว มีการพิจารณาธรรมอยู่เนือง ๆ ด้วยธัมมวิจย เพียรทำให้มีขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วยวิริยสัมโพชฌงค์ ให้คงสภาพแห่งจิตไว้เป็นอย่างดี จนเกิดปีติเพื่อให้เป็นแรงขับเคลื่อน เป็นกำลังใจให้ปฏิบัติต่อเนื่อง จนเกิดปัสสัทธิความจางคลาย เกิดสมาธิ และเกิดอุเบกขาการวางใจเป็นกลาง ก็จะเกิดปัญญาในการปหานกิเลสได้

โพชฌงค์เป็นหลักธรรมแห่งปัญญา เป็นหลักธรรมชั้นสูงซึ่งผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมโพชฌงค์ได้อย่างแจ่มแจ้งขึ้นใจ จะเป็นผู้มีใจสว่าง สะอาด ผ่องใส ไม่เป็นผู้หลงใหล เป็นผู้ตื่น ไม่ประมาทมัวเมา เป็นผู้มีสติมั่นตลอดเวลา การเจริญสติสัมโพชฌงค์ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ด้วยการพิจารณาธรรมหรือธมฺมวิจยใคร่ครวญธรรม กอปรไปด้วยความเพียรหรือวิริยสัมโพชฌงค์ เฝ้าเพียรพิจารณาแบบไม่หยุดหย่อน สามารถนำองค์ธรรมทั้งหลายนี้มาใช้ในการรักษาโรคได้ ทั้งกายและจิตของผู้ปฏิบัติที่มีใจปีติย่อมสงบ เมื่อมีปีติสัมโพชฌงค์เกิด ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เกิดตาม กายใจผ่อนคลายเบาสบาย ทำให้โรคที่เป็นอยู่ทุเลาหรือหายไปจากร่างกายได้ พระพุทธเจ้าและสาวกผู้เป็นขีณาสพได้สวดหรือได้ฟังหลักธรรมโพชฌงค์แล้วพิจารณาธรรมตามครบองค์ธรรมของโพชฌงค์ ทำให้เกิดความปีติสัมโพชฌงค์

ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์สามารถหายคลายจากโรคภัย สมาธิสัมโพชฌงค์ตั้งมั่นแน่วแน่ อุเปกขาสัมโพชฌงค์วางใจเป็นกลาง เกิดขึ้น รับรู้รับสภาพของโรคภัย ดูเวทนาที่เกิดขึ้นตามร่างกายตามความเป็นจริง ทำให้สามารถรับมือกับโรคภัยได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552)

สมาธิสัมโพชฌงค์เมื่อเจริญดีแล้วย่อมเป็นเหตุให้เกิดอุเปกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาเป็นความวางเฉยในรูปนามละความกลัว ความยินดี ไม่ดีใจหรือเสียใจ มีสติสัมปชัญญะอยู่กับการวางเฉย พิจารณารูปนาม เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีสมาธิตั้งมั่นได้นาน พิจารณาพระไตรลักษณ์อย่างละเอียด ปฏิบัติธรรมได้ต่อเนื่องยาวนาน ทำให้ศีล สมาธิ ปัญญาแก่กล้าขึ้นเป็นลำดับ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), 2547) คล้อยตามกับเนื้อหาที่ว่าอุเปกขาสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน (อภิ.วิ. 35/469/270) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การละอาสวะกิเลสได้ด้วยการเจริญโพชฌงค์ 7 ด้วยโยนิโสมนสิการหรือเห็นด้วยความจริง เจริญสติระลึกรู้เท่าทันสภาวธรรมปัจจุบันภายในกายกับจิต (สติสัมโพชฌงค์) มีปัญญาแยกธรรมที่ควรหรือไม่ควร (ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์) มีความเพียรที่พอดีในการปฏิบัติธรรม (วิริยสัมโพชฌงค์) มีปีติความอิ่มใจ (ปีติสัมโพชฌงค์) มีปัสสัทธิความสงบกายรำงับใจ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) มีสมาธิตั้งมั่นในสภาวธรรมปัจจุบัน (สมาธิสัมโพชฌงค์) และมีอุเบกขาวางเฉยโดยตามรู้สิ่งที่จิตรับรู้ได้สม่ำเสมอ (อุเปกขาสัมโพชฌงค์) เมื่อผู้ปฏิบัติพิจารณากำหนดรู้เพียรกระทำความต่อเนื่อง มีความก้าวหน้าจนกระทั่งละอาสวะกิเลสได้ (พระมหาอนุสรณ์ ปญฺญาวโร (นาคสุนทร), 2563) คล้อยตามความเห็นนี้พิจารณาตามหลักของโพชฌังควิภังค์ครบถ้วนทุกข้อ

โพชฌงค์ 7 เป็นหลักธรรมสำหรับปฏิบัติเพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์หรือสังโยชน์เบื้องสูง ปรากฏในพุทธพจน์ว่า ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ 7 เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เมื่อเจริญโพชฌงค์ทั้ง 7 ประการแล้ว จนกำจัดราคะ โทสะ โมหะ หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด น้อมไปสู่นิพพาน พึงเจริญโพชฌงค์ 7 เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป (สานุ มหัทธนาดุลย์, 2553) มีความคล้อยตามกับงานวิจัยนี้เพราะสังโยชน์เป็นกิเลสที่ละเอียดมาก หากเพียรปฏิบัติได้ครบองค์ธรรมของโพชฌงค์แล้ว สามารถตัดสังโยชน์ได้เด็ดขาด

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายผลทั้งหมด สรุปเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่เห็นด้วยว่า โพชฌังควิภังค์หรือการจำแนกแจกแจงหลักธรรมโพชฌงค์เป็นไปเพื่อการสิ้นไปของกิเลสที่เป็นตัวก่อให้เกิดทุกข์ การมีภพ ชาติ ชรามรณะนับไม่ถ้วนที่ผู้ปฏิบัติต่างเพียรเจริญโพชฌงค์เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ พ้นจากวัฏฏสงสารหรือการเวียนเกิดเวียนตาย สำหรับข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย แบ่งออกเป็น 1. ข้อเสนอแนะนำไปประยุกต์ใช้ โดยให้ผู้บริหารของหน่วยงานหรือสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทั่วประเทศหรือทั่วโลก สามารถนำข้อมูลผลการวิจัยจากการวิเคราะห์เรื่องการเจริญโพชฌงค์ในโพชฌังควิภังค์ไปปรับใช้กับวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมตามสถานปฏิบัติธรรมในการตรวจสอบตรวจทานวิธีการ ผลในการปฏิบัติธรรมแต่ละองค์ธรรมของโพชฌงค์ได้ ทำให้การปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงอริยสัจ 4 นั้นทำเป็นกระบวนการขั้นตอนที่เหมาะสม ตามการค้นคว้าวิจัยโพชฌงค์แต่ละข้อว่ามีอะไรบ้าง มีวิธีการเจริญให้เกิดขึ้นได้อย่างไร และผลการวิจัยพบว่า โพชฌงค์แต่ละข้อจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยอาหารหรือปัจจัยที่จะทำให้เกิดขึ้น ไม่ใช่เกิดจากการปฏิบัติตามหัวข้อของโพชฌงค์แต่ละข้ออย่างเดียว เพราะโพชฌงค์ทั้ง 7 จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วยในฐานะสัมปยุตธรรม จึงควรนำเอาหลักธรรมที่ค้นพบไปศึกษาในทางปฏิบัติโดยกำหนดตัวชี้วัดและประเมินผลจากการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องโพชฌงค์อย่างถูกต้อง โดยนำไปต่อยอดในการสร้างรูปแบบหรือ Model ที่เป็น Checklist หรือรายการตรวจสอบ บัญชีรายการเป็นข้อ ๆ สำหรับให้วิปัสสนาจารย์และผู้ปฏิบัติธรรมได้ใช้งานให้เกิดประโยชน์ต่อไป 2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป สามารถนำไปสร้างรูปแบบหรือโมเดลของบัญชีเอกสารหรือ Checklist จากผลการวิจัยโพชฌงค์แต่ละข้อ

เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั้นได้สอบทานตัวเองได้ว่า ตนเองนั้นปฏิบัติได้ถูกต้องตามโพชฌังควิภังค์ทั้ง 7 ข้ออย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ทราบว่าตนเองนั้น มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมไปมากน้อยเพียงใด ไม่หลงปฏิบัติธรรมแบบผิด ๆ อันจะทำให้การบรรลุธรรมเนิ่นช้า ด้านวิปัสสนาจารย์นั้นสามารถใช้เอกสารในการติดตามผลการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมกลับไปยังที่พักของตน สามารถนำเครื่องมือเอกสารนี้นำกลับไปทบทวนการปฏิบัติของตนอยู่เนือง ๆ เพื่อให้วิริยะนั้นยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เป็นกระแส เป็นสาย ไม่ขาดตอน และเครื่องมือในการวิจัยนั้นต้องมีความเที่ยงตรง เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) และข้อหัวข้อสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป เช่น การวิเคราะห์การเจริญหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการตรัสรู้ในกลุ่มโพธิปักขิยธรรม 37 อื่น ๆ เพิ่มเติม ทั้งด้านความหมายของหลักธรรมและความเกี่ยวข้องกับโพชฌงค์ในฐานะต่าง ๆ ของธรรมที่เรียกว่าสัมปยุตธรรมกับโพชฌงค์ด้วย ทำให้เกิดความเข้าใจในความหมายของกระบวนการในการตรัสรู้มากยิ่งขึ้น เช่น ศึกษาวิเคราะห์การเจริญสัมมัปปธาน 4, ศึกษาวิเคราะห์อิทธิบาท 4, ศึกษาวิเคราะห์อินทรีย์ 5, ศึกษาวิเคราะห์พละ 5, ศึกษาวิเคราะห์อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น เพื่อทำให้เข้าถึงการตรัสรู้อย่างกระจ่างแจ้ง ไม่ผิดทาง เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

กองทุนธรรมนิธิ. (2546). อภิธัมมัตถสังคหะและคำอธิบาย ปริจเฉทที่ 7 สมุจจยสังคหวิภาค. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). พระไตรปิฎกศึกษา (ฉบับปรับปรุง). (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2529). คู่มือการศึกษาหลักสูตรจูฬอาภิธรรมิกะโท ประกอบการศึกษาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 3 และ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ). (2547). โพชฌงค์ 7 ประการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). โพชฌงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชั่งจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). โพชฌงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 48). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

พระมหาสังเวย ธมฺมเนตฺติโก (เนตรนิมิตร). (2536). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ชีวิตภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตตผล: เฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอนุสรณ์ ปณฺฑาวโร (นาคสุนทร). (2563). “การละอาสวะกิเลสในสัพพาสวสูตร”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2548). มหาสติปัฏฐานสูตร. พระคันธสาราภิวงศ์ แปล. กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศรีสด แสงสว่าง. (2552). “ศึกษาโพชฌงค์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4: เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนา 7 เดือน”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม). (2554). อริยวังสปฏิปทา. กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

สมบูรณ์ ตาสนธิ. (2560). “กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจ ๔ ของพระอริยบุคคล”. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สานุ มหัทธนาดุลย์. (2553). “การศึกษาวิเคราะห์สังโยชน์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภีร์ ทุมทอง. (2560). โพชฌงค์ 7 องค์ประกอบสำหรับปัญญาตรัสรู้. นนทบุรี: หจก. ภาพพิมพ์.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว ไม่น้อยกว่า 8 หน้ากระดาษ A4 หรือจำนวนคำ ไม่เกิน 8,000 คำ (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อ (Abstract) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้**วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA)** ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น *การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559)* โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทฺโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Anderson, R. M. & Funnell, M. M. (2005). Patient empowerment: reflections on the challenge of fostering the adoption of a new paradigm, 57(2), 153-157. https://doi.org/10.1016/j.pec.2004.05.008.

Collinge, W. (1997). The American Holistic Health Association Complete Guide to Alternative Medicine. New York: Warner Books.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

Winzer, L. & Gray, R. S. (2019). The Role of Buddhist Practices in Happiness and Health in Thailand: A Structural Equation Model. Journal of Happiness Studies, 20, 411-425. https://doi.org/10.1007/s10902-017-9953-z.

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)
ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)
Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)
[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)
ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)
Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)
[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) ----------

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ----------

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)